FUNDAȚIA CULTURALĂ „VALEA BÂRGĂULUI”

ANUARUL BÂRGĂUAN

ŞTIINȚĂ, CULTURĂ, ARTE ŞI LITERATURĂ

Redactor fondator: Niculae Vrăsmaş

Anul I, Nr. 1, 2011

DESPRE ȚARA BÂRGAIELOR ŞI OAMENII EI

Simpozionul Cultural al Văii Bârgăului la 40 de ani

Volum omagial îngrijit de Niculae Vrăsmaş

EIKON
Cluj-Napoca, 2011

Apariția lucrării a fost sprijinită de:
CENTRUL JUDEȚEAN PENTRU CULTURĂ BISTRIȚA-NĂSĂUD
ASOCIAȚIA PROPRIETARILOR DE PĂDURE
„BÂRGĂU – CĂLIMANI" PRUNDU BÂRGĂULUI
PRIMĂRIA PRUNDU BÂRGĂULUI

Foto coperta I: Clădirea fostului hotel grăniceresc, monument istoric din Prundu Bârgăului

Foto coperta IV: Clădirea fostei „Casa Maiorului", actuala primărie din Prundu Bârgăului

Editura EIKON
Cluj-Napoca, str. Bucureşti, nr. 3A
Redacția: tel/fax 0364-117246; 0728-084801
e-mail: edituraeikon@yahoo.com
Difuzare: tel/fax 0364-117246; 0728-084803
e-mail: eikondifuzare@yahoo.com
web: www.edituraeikon.ro

Editura Eikon este acreditată CNCSIS (cod 132)

Editor: Vasile George DÂNCU

Lector de carte: Niculae VRĂSMAŞ

Tehnoredactare computerizată: Niculae VRĂSMAŞ, Titus WACHSMANN-HOGIU

Coperta: Ioachim GHERMAN

ISSN 2247 – 4072

CUPRINS

LISTA AUTORILOR **7**

SUMMARY **8**

SUMAR **8**

CUVÂNT ÎNAINTE **9**

ANIVERSĂRI BÂRGĂUANE ÎN 2011 ..... **11**

I. CADRUL NATURAL AL ȚĂRII BÂRGAIELOR **15**
Niculae Vrăsmaş, *Țara Bârgaielor. Scurtă încadrare geo-istorică* 15
Ion Bâca, *Axa Bistrița-Prundu Bârgăului-Piatra Fântânele. Repere geografice* 17
Ion Bâca, *Personalitatea geografică a comunei Bistrița Bârgăului, premisă a procesului de dezvoltare durabilă* 22

II. ISTORIE **26**
Istoria în documente **26**
Mihai Georgiță, *Preoți din Valea Bârgăului în secolul al XVII-lea* 26
Andreea Salvan, *Oameni de pe Valea Bârgăului în conscripțiile celei de-a doua jumătăți a secolului al XVIII-lea* 32
Dana Văran, *Familia protopopilor Buzdug din Rusul Bârgăului* 36
Familia Buzdug – Arbore genealogic 39
Adrian Onofreiu, *Vasile Buzdug* 40
Adrian Onofreiu, *Situația economică a satelor năsăudene în a doua jumătate a secolului al XIX-lea. Contribuții documentare.* 61
Drumuri vechi bârgăuane 77
Niculae Vrăsmaş, *„Drumul Romanilor" din Pasul Bârgăului* 77
Simion Lupşan, *Scurte considerații istorice referitoare la căile de comunicație de pe Valea Bârgăului în decursul timpurilor* 83
Dezvăluiri ale istoriei recente 100
George-Vasile Rațiu, *Acțiune militară revoluționară la Prundu Bârgăului în decembrie 1956* 100
Niculae Vrăsmaş, *Locotenentul Teodor Mărgineanu, condamnat la moarte pentru insurecție armată anticomunistă, la Prundu Bârgăului, în 1956* 101

III. REPERE BÂRGĂUANE **103**
Remus Deac, *Valea Bârgăului – vatră de legendă şi adevăr* 103
Niculae Vrăsmaş, *Bistrița Bârgăului, repere monografice* 107
Niculae Vrăsmaş, *Bistrița Bârgăului, repere culturale* 112
Interferențe Năsăud-Bârgău 116
Liviu Păiuş, *Țara Bârgaielor în opera lui Florian Porcius* 116
Liviu Păiuş, *Dascăli bârgăuani la Rodna* 122
Întâmpinând Jubileul *150 de ani de la înființarea Asociațiunii ASTRA* 125
Ioan Seni, *Ideile Mitropolitului Andrei Şaguna pe plaiuri năsăudene, bistrițene şi bârgăuane* 125

Ioan Seni, *Interferențe spirituale Năsăud-Bârgău* 132
Populări ale Bârgaielor....134
Pavel Costea jr., *Din Mărginimea Sibiului pe Valea Bârgăului*....134
Demografie prundeană....136
Vasile Tutula, Claudiu Tutula, *Evoluția populației comunei Prundu Bârgăului în perioada 1941-2002*....136
Legături peste Carpați....138
Dumitru Popițan, *Societatea „TRANSILVANIA" – Filiala Prundu Bârgăului*....138

IV. ETNOGRAFIE ŞI FOLCLOR....140
Titus Wachsmann-Hogiu, *Vechiul costum popular din Valea Bârgăului*....140
Niculae Vrăsmaş, *Un rege al bârgăuanilor*....146
Menuț Maximinian, *Interpreți de folclor din Valea Bârgăului*....149
Ion Moise, *„O privighetoare a Văii Bârgăului" – Ioana Hangan*....160

V. EVOCĂRI ŞI PORTRETE DE BÂRGĂUANI....161
Sever Ursa, *Vasile Fabian Bob – profil literar*....161
Titus Wachsmann-Hogiu, *Ion Th. Ilea – poetul bujorilor*....166
Niculae Vrăsmaş, *Bârgăuanul Constantin Pavel – personalitate a muzicii de operă româneşti*....169
Mircea Gelu Buta, *Doctorul Andrei Monda şi stațiunea Sângeorz-Băi*....172
Constantin Andrițoiu, *Personalități bârgăuane din familia Purceillă*....176
Simion Cristea, *La efigia prof. Teodor Ghițan (1912-1992)*....178
Ion Moise, *Ion Oarcăsu, o personalitate marcantă a Văii Bârgăului*....180
Ion Moise, *Valentin Raus – portret în timp*....182
George-Vasile Rațiu, *Trei personalități bârgăuane şi lucrările lor manuscrise care merită să vadă lumina tiparului: Iulian Someşan, Ana Florescu, Viorel Nemeş*....183
Simion Cristea, *Şi Părintele Stăniloae prin Bârgău*....187
Olimpiu Nuşfelean, *George-Vasile Rațiu – prin cărți, deasupra lumii*....189

VI. DESPRE SCRIITORI BÂRGĂUANI (1)....192
Titus Wachsmann-Hogiu, *Aurel Rău – desen în tuş al tăcerilor sângerând în cărți*....192
Ion Radu Zăgreanu, *Poezie şi biografie* (Teo Vrăsmaş, *De dragoste şi dor*)....200
„Nori dantelați" de Teo Vrăsmaş....202
Titus Wachsmann-Hogiu, *Ioan Sărățean, Ani ai pătimirii noastre*....203
Gavril Moldovan, *O monografie mult aşteptată: Prundu Bârgăului, o vatră străveche* de Niculae Vrăsmaş....204
„Jurnale paralele – Radu Petrescu văzut de un elev al său" de Niculae Vrăsmaş....205
Victor Ştir, *Omagiu Țării Bârgăului*....209
Menuț Maximinian, *Istoria Regelui Brazilor*....210

VII. INTERVIURI....212
Adela Petrescu, *„...nu toate manuscrisele lui Radu Petrescu au putut fi publicate"*....212
Aurel Rău, *„...arta trebuie să fie transfigurare şi detaşare de real"*....218

VIII. RETROSPECTIVĂ BÂRGĂUANĂ....222
Niculae Vrăsmaş, *ÎPS Bartolomeu Anania a resfințit biserica din Prundu Bârgăului*....222
Niculae Vrăsmaş, *RAAL a semnat o nouă pagină de istorie a Țării Bârgaielor*....224
Niculae Vrăsmaş, *Expo Ovis Pastoralis, în primă ediție, la Prundu Bârgăului*....225
Niculae Vrăsmaş, *Regele Mihai în Țara Bârgaielor*....226

Niculae Vrăsmaş, *Simpozionul Cultural al Văii Bârgăului, ediția XXXVI-a, Bistrița Bârgăului, 9 iunie 2007*....229
Sesiunea de comunicări susținute la cea de a 36-a ediție a simpozionului....229
George-Vasile Rațiu, *Propuneri pentru cea de a XXXVII-a ediție a Simpozionului Cultural al Văii Bârgăului din luna iunie 2008*....232
Niculae Vrăsmaş, *Colocviul „Josenii Bârgăului – nestemată a Țării Bârgaielor"*....234

IX. SCURT ISTORIC AL SIMPOZIONULUI CULTURAL AL VĂII BÂRGĂULUI....238
Titus Wachsmann-Hogiu: *Simpozionul Cultural al Văii Bârgăului la 40 de ani*....238

X. ANEXE....242
Anexa 1: Organizatorii Simpozionului....242
Anexa 2: Situația statistică a comunicărilor....245
Anexa 3: Lista celor care au prezentat comunicări în perioada 1972-2011 (în ordine alfabetică)....245
Anexa 4.a.: Lista expozițiilor care au precedat susținerea comunicărilor....248
Anexa 4.b.: Prezentări şi lansări de cărți....248
Anexa 5: Regulamentul de acordare a Titlului de Cetățean de Onoare al comunei Prundu Bârgăului....249
Anexa 6: Lista personalităților cărora li s-a atribuit Titlul de Cetățean de Onoare al comunei Prundu Bârgăului, cu prilejul Simpozioanelor....250
Anexa 7: Model Diplomă de apreciere acordată la ediția a XXX-a, 2001, a Simpozionului Cultural....251
Anexa 8: Model Diplomă de apreciere acordată la ediția a XXXV-a, 2006....252
Anexa 9: Lista sponsorilor....252
Anexa 10: Lista colaboratorilor care au trecut în eternitate (în ordine cronologică)....253
Anexa 11: Texte despre Valea Bârgăului, din care s-au folosit extrase pe Invitațiile şi Programele Simpozioanelor....253
Anexa 12. Programele celor 40 de ediții ale Simpozionului....256
Primul Simpozion – 11 iunie 1972....256
Al 2-lea: 9-10 iunie 1973....257
Al 3-lea: 1974....258
Al 4-lea: 1975....259
Al 5-lea: 1976....260
Al 6-lea: 1977....261
Al 7-lea: 1978....262
Al 8-lea: 1979....263
Al 9-lea: 1980....264
Al 10-lea: 1981....265
Al 11-lea: 1982....266
Al 12-lea: 1983....267
Al 13-lea: 1984....268
Al 14-lea: 1985....269
Al 15-lea: 1986....270
Al 16-lea: 1987....272
Al 17-lea: 1988....273
Al 18-lea: 1989....274
Al 19-lea: 1990....275
Al 20-lea: 1991....276
Al 21-lea: 1992....278

Al 22-lea: 1993 279
Al 23-lea: 1994 280
Al 24-lea: 1995 280
Imaginea Documentarului alcătuit pentru Ediția a XXV-a 281
Al 25-lea: 1996 282
Al 26-lea: 1997 283
Al 27-lea: 1998 283
Al 28-lea: 1999 284
Al 29-lea: 2000 285
Al 30-lea: 2001 285
Al 31-lea: 2002 286
Al 32-lea: 2003 286
Al 33-lea: 2004 287
Al 34-lea: 2005 287
Al 35-lea: 2006 288
Al 36-lea: 2007 289
Al 37-lea: 2008 290
Al 38-lea: 2009 291
Al 39-lea: 2010 292
Al 40-lea: 2011 292

LISTA AUTORILOR

Constantin Andrițoiu – profesor pensionar, Prundu Bârgăului

Ion Bâca – prof. dr. Universitatea „Babeş-Bolyai" Cluj-Napoca, Facultatea de Geografie – Extensia Bistrița.

Mircea Gelu Buta – scriitor, medic, prof. dr., director al Spitalului Județean de Urgență Bistrița

Pavel Costea jr. – economist pensionar, Prundu Bârgăului.

Simion Cristea – preot, profesor, Cluj-Napoca.

Remus Deac – profesor pensionar, Rusu Bârgăului.

Mihai Georgiță – drd. Arhivele Naționale, Direcția Județeană Oradea.

Simion Lupşan – profesor pensionar, Bistrița.

Adrian Onofreiu – dr. Arhivele Naționale, Direcția Județeană Bistrița-Năsăud.

Liviu Păiuş – scriitor, directorul Muzeului Minier Rodna.

Menuț Maximinian – scriitor, jurnalist, „Răsunetul", Bistrița-Năsăud.

Ion Moise – scriitor, Bistrița.

Gavril Moldovan – scriitor, Bistrița.

Olimpiu Nuşfelean – profesor, scriitor, directorul revistei „Mişcarea literară", Bistrița.

Dumitru Popițan – scriitor, Bistrița.

George-Vasile Rațiu – scriitor, Bistrița.

Andreea Salvan – drd. Arhivele Naționale, Direcția Județeană Bistrița-Năsăud.

Ioan Seni – profesor Colegiul Național „George Coşbuc", Năsăud.

Victor Ştir – scriitor, jurnalist „Mesagerul", Bistrița-Năsăud.

Sever Ursa – scriitor, directorul Muzeului şi a revistei „Cuibul visurilor", Maieru.

Vasile Tutula – scriitor, col.(rt), Cluj-Napoca

Claudiu Tutula – profesor, Cluj-Napoca.

Dana Văran – Arhivele Naționale, Direcția Județeană Bistrița-Năsăud.

Niculae Vrăsmaş – scriitor, jurnalist, „Răsunetul", Bistrița-Năsăud, redactor „Gazeta de Bârgău".

Titus Wachsmann-Hogiu, scriitor, Bistrița.

Ion Radu Zăgreanu, scriitor, Beclean.

SUMMARY

„The Year-Book of Bârgău" is a cultural publication which includes works from different domains: sciences, ethnography, arts and literature, all related to the region of Bârgău and the contiguous areas.

The first volume, entitled: „Despre Țara Bârgaielor şi oamenii ei" („About the country of Bârgău and its people"), volume cared for by Niculae Vrăsmaş, includes mainly works edited during the last few years but also older writings presented în the Cultural Symposium of the Valley of Bârgău which reached its 40th edition în 2011.

SUMAR

„Anuarul Bârgăuan" este o publicație culturală care cuprinde lucrări din domeniile: ştiințe, etnografie, arte şi literatură, cu privire la ținutul bârgăuan şi zonele adiacente.

Primul volum, întitulat: „Despre Țara Bârgaielor şi oamenii ei", îngrijit de Niculae Vrăsmaş, include, în principal, lucrări apărute în ultimii ani, dar şi comunicări mai vechi, susținute în cadrul Simpozionului Cultural al „Văii Bârgăului", care a ajuns, în anul 2011, la ediția 40.

CUVÂNT ÎNAINTE

Aşezarea situată la răsărit de Cetatea Bistriței şi întinsă până la muntele cel mare, ce poartă numele contelui Henel, căruia regele Carol de Anjou i-a făcut-o danie regală în 1311, nu este alta decât vatra veche a Țării Bârgaielor. Acest străvechi ținut al Daciei, aflat la est de limesul cunoscut al Imperiului Roman, are o istorie îndelungată şi zbuciumată, încă foarte puțin investigată. Datele de cunoaştere sunt relativ reduse, iar rezultatele cercetărilor ştiințifice plutesc încă în bezna trecutului, informațiile sunt prea puțin corelabile şi ajung cu greu să vadă lumina tiparului. Din acest punct de vedere, ținutul bârgăuan a rămas la un nivel inferior de cunoaştere, cel puțin, în raport cu „terra Samusiensis", de a cărei istorie se leagă, dar şi față de alte zone transilvane, cu evoluții asemănătoare.

Ideea realizării unei publicații culturale periodice, care să cuprindă lucrări din toate domeniile: ştiințe, etnografie, arte şi literatură, despre ținutul bârgăuan, este veche. Până acum realizarea ei a fost posibilă doar într-un manuscris xerografiat, în două volume omagiale, întitulat „Plaiurile Bârgăului", Anuar Şcolar nr 1 editat în iunie 1986 de către Liceul Industrial Prundu Bârgăului (devenit ulterior „Radu Petrescu"), având ca redactori pe profesorii Titus Hogiu (Wachsmann) şi Mircea Platon. Această revistă culturală a şcolii prundene a fost editată cu prilejul sărbătoririi a 200 de ani de la înființarea primei şcoli româneşti din ținutul Bârgaielor şi a împlinirii a 600 de ani de la prima atestare documentară (cunoscută atunci), a localității Prundu Bârgăului.

Lucrarea amintită cuprindea numeroase articole şi importante comunicări ştiințifice, despre ținutul bârgăuan, susținute cu ocazia celei de a XV-a ediții a Simpozionului Cultural al Văii Bârgăului, desfăşurată în acelaşi an, la Prundu Bârgăului.

Încercări mai vechi, de editare a unei publicații locale, au fost de scurtă durată, în perioada interbelică, prin tipărirea câtorva numere ale gazetei „Valea Bârgăului", având ca redactor pe Victor Varna, notarul comunei Prundu Bârgăului, originar din Târgu Lăpuş. Publicația conținea interesante articole cu referiri locale dar şi regionale şi naționale.

O altă publicație a fost prima serie „Gazeta de Bârgău", care a apărut în 10 aprilie 1992, dar au fost realizate numai 11 numere, redactate de profesorii Titus Hogiu (Wachsmann) şi Mircea Platon.

În spațiul bârgăuan există, în prezent, o singură publicație care de 7 ani apare lunar, „Gazeta de Bârgău", serie nouă, supliment al cotidianului „Răsunetul", a cărei rază de percepție cuprinde întregul județ şi poate fi accesată pe net. Dar de aici şi până la existența unei publicații culturale periodice, care să cuprindă complexitatea evenimentelor, datelor şi informațiilor, referitoare la ținutul bârgăuan, încă mai este distanță.

Considerând necesitatea unei astfel de publicații ca o acțiune stringentă, am inițiat, încă de mai mulți ani, editarea revistei „Anuarul Bârgăuan", în care să fie publicate lucrări referitoare la „Țara Bârgaielor" şi în primul rând, comunicările ştiințifice susținute, anual, la edițiile Simpozionului Cultural al Văii Bârgăului.

În acest prim volum sunt publicate comunicările ştiințifice prezentate la simpozionul din anul 2010, având ca temă „Personalități ale Țării Bârgaielor", dar şi lucrări cu alte teme, susținute la edițiile anterioare, din anii 2007, 2008, 2009 şi chiar mai vechi, pe care am reuşit să le obținem de la autori. În prezentul anuar au fost incluse, cu specificațiile necesare, lucrări susținute în cadrul simpozionului, dar publicate în alte periodice, precum şi o serie de alte lucrări şi documente, considerate de strictă importanță pentru Țara Bârgaielor, care au apărut în alte

publicații, dar sunt apreciate a fi de un deosebit interes local, din dorința de a le cuprinde şi a le concentra, în „Anuarul Bârgăuan”, pe care îl dorim o carte de referință.

Rămâne un deziderat ca acțiunea să continue, iar în numerele viitoare să fie publicate, pe lângă articolele noi şi o parte din lucrările mai importante, susținute la celelalte ediții anterioare ale simpozionului, aflate încă în manuscris, pe măsura recuperării lor şi a redactării computerizate.

Primul „Anuar Bârgăuan” este un mai vechi început, realizat abia acum, în 2011, odată cu posibila acceptare a atestării de acum 700 de ani a ținutului bârgăuan, marcarea jubileului de 225 a primei şcoli bârgăuane, româneşti, sărbătorirea a 50 de ani de la înființarea Liceului Industrial – curs de zi, din Prundu Bârgăului, devenit ulterior „Radu Petrescu” şi a celor 40 de ani pe care îi împlineşte, în 2011, Simpozionul Cultural al Văii Bârgăului, născut la 11 iunie 1972.

Niculae Vrăsmaş

ANIVERSĂRI BÂRGĂUANE ÎN 2011

700 de ani ai vetrei bârgăuane

1311-2011 – 700 ani de la atestarea aşezărilor de la răsărit de Bistrița şi muntele cel mare, corespunzătoare ținutului bârgăuan („Domenius Borgo"), prin Dania Regelui Carol de Anjou din 24 februarie 1311.

Cel mai vechi document, cunoscut până acum, care atestă vechea vatră a Bârgăului, se poate considera Dania Regelui Carol de Anjou, redactată la Buda în 24 februarie1311, prin care oferă **…"lui Ioan** (zis Henel, de la care provine denumirea Muntelui Heniu, n.n.)**, fiul lui Geubul din Bistrița"…()… „o moşie numită Pettendorf), aflătoare între Iad) şi munți, Comitatul Bistrița, „...**[1] Redăm în continuare documentul[2]

1311, 24 februarie, Buda

Noi Carol, din mila lui dumnezeu, regele Ungariei dând de ştire facem cunoscut prin cuprinsul celor de față tuturor celor cărora se cuvine că noi, pentru faptele de credință şi slujbele vrednice de răsplată ale lui Ioan, fiul lui Geubul din Bistrița) ce ni le-a făcut şi adus cu toată ardoarea credinței în multe făptuiri şi treburi ale noastre, i-am dat, i-am dăruit şi i-am hărăzit lui şi prin-trânsul moştenitorilor lui şi urmaşilor moştenitorilor lui o moşie numită Pettendorf), aflătoare între Iad) şi munți, Comitatul Bistrița, care este pământ regesc şi ține de dreptul nostru de danie cu toate folosințele şi cele ce țin de ea, ca s-o stăpânească şi s-o aibă în pace şi linişte pe veci făgăduindu-i că, îndată ce ne va fi adus înapoi cele de față îi vom întări prin scrisoarea noastră privilegiată dania pe care i-am făcut-o.

Dat la Buda, în ziua Păresimilor), în anul domnului una mie trei sute unsprezece.

Textul lat. la Zimmermann Werner, I, p. 299-300

Vatra aşezărilor bârgăuane

[1] Documente privind istoria României, Veacul XIV, C. Transilvania, vol.I (1301-1320), Editura Acad. R.P.R., 1953, Doc.139, p.185 Textul lat. la Zimmermann Werner, I, p. 299-300.

[2] Op. cit.

225 de ani de şcoală bârgăuană

1786-2011 – 225 de ani de la înființarea primei şcoli „triviale", la Prundu Bârgăului.

Clădirea şcolii vechi (sus) şi complexul construit pe locul ei (jos)

50 de ani de la înființarea liceului de zi din Prundu Bârgăului

1961-2011 – 50 de ani de la înființarea liceului „Radu Petrescu" din Prundu Bârgăului.

Grupul Şcolar „Radu Petrescu"

40 de ani de la primul Simpozion Cultural al Văii Bârgăului

1972-2011 – 40 de ani de la primul Simpozion Cultural al Văii Bârgăului, născut la 11 iunie 1972.

Ioan Liviu Cernucan, 1937-1986
întemeietorul simpozionului

I. CADRUL NATURAL AL ȚĂRII BÂRGAIELOR

Niculae Vrăsmaş, *Ţara Bârgaielor. Scurtă încadrare geo-istorică*.

Ţara Bârgaielor este denumirea care mi se pare cea corectă, pentru acest ținut, prin simpla explicație că există mai multe localități, la care este ataşată denumirea de Bârgău, la fel ca Ţara Dornelor, vecina dinspre răsărit, cu localități dispuse în bazinul râului Dorna, precum Dorna Arin, Şarul Dornei, Dorna Candreni, Dorna Borcut şi Dornişoara, sau, de ce nu, la fel ca mai îndepărtata Ţară a Cantoanelor. Raportarea doar la Bârgău nu precizează un subiect anume, care să definească toate aşezările, făcând trimitere mai mult la Prundu Bârgăului, recunoscut din vechime ca o capitală locală.

Munții Bârgăului (Alpes Borgo), delimitați de râul Someş la nord şi izvoarele Dornei, la est, ar putea să aibă cea mai veche atestare, dacă ne referim la declarațiile juzilor şi notarilor din vechile sate bârgăuane, cu privire la anul 1070 *„în care a bătut regele unguresc Solomon, cu Geza şi Ladislau pe cumani în Munții Borgoului*"[1], referire care nu este încă atestată prin documente, desigur izvorul este o cronică a vremii, care poate conține un sâmbure de adevăr.

Râul care dă numele „Văii Bârgăului" are două izvoare principale, Tiha (denumit şi Bârgău, doar de geografi şi nu de către localnici) şi Bistricioara, care se unesc la Prundu Bârgăului în Bistrița Ardeleană (Transilvană), care străbate spre vest prin localități bârgăuane ce au fost cuprinse în Plasa Bârgău. Apelativul Bârgău nu se referă, corect, la râu.

Denumirea de „Valea Bârgăului", care la început se numea „Valea Borgoului", după prima aşezare „Domenius Borgo", pe care o considerăm de origine latină, deşi este încetățenită din vremuri imemoriale, la fel ca „Valea Rodnei" („Valis Rodnensis"), pe unde curge Someşul, sunt denumiri spirituale, unanim acceptate, intrate în istoriografie şi literatură.

Ţara Bârgaielor reprezintă mai mult decât valea ca atare, ea cuprinde în originea sa vechi aşezări montane sau corespunzătoare altor bazine hidrografice, incluse în vechea plasă Bârgău.

Bârgaiele se întind ca o salbă, în lungul vechiului Drum Împărătesc, care astăzi aproape se unesc – vezi denumirea de „Satele (Statele) Unite ale Bârgăului / Bârgaielor" – dar cu multe răsfirări pe văi, dealuri şi munți, care includ şi vechi aşezări bârgăuane cuprinse sub alte denumiri, precum Dumbrava, Strâmba, Valea Poienii, Tureac, Iliuța Bozghi, Ciosa, Piatra Fântânelelor, Tihuța sau Colibița. La acestea se mai adaugă pădurile, păşunile şi aşezările răzlețe montane, ce se extind spre izvoarele Someşului Mare, Bistrița Aurie şi râul Dorna, unde limita naturală a Munților Bârgăului se suprapune cu limita veche a Țării Bârgăului / Bârgaielor, în a cărei proprietate intrau şi restul munților dinspre izvoarele Dornei, Neagra Broşteni lor şi ale văilor dinspre Munții Călimani, tributare Mureşului sau Şieului, unde mai multe localități au aparținut, administrativ, de fosta plasă Bârgău (Cârlibaba Ardeleană, limitată la est de râul Bistrița Aurie, Coşna, Drăgoiasa, Budac, Ragla, Petriş, Satu Nou, Cuşma, Dorolea şi Iad (Livezile de azi), a cărei gară se cheamă Livezile Bârgăului.

Primele aşezări ale arealului bârgăuan au fost situate pe locurile înalte ale teraselor râurilor Tiha şi Bistricioara, a dealurilor cu mici depresiuni şi a platourilor muntoase, unde relieful favorabil a creat adevărate cetăți naturale care au favorizat dezvoltarea comunităților, le-au ferit de vitregiile naturii şi le-au apărat de duşmani. Unele dintre aceste aşezări datează, probabil, chiar de la apariția omului, dar putem vorbi cu exactitate doar în baza vestigiilor arheologice, datate cu

[1] Simion Retegan, *Satele năsăudene la mijlocul secolului al XIX-lea*, Editura Accent, Cluj-Napoca, 2002, p. 16.

rigurozitate ştiinţifică. Cele mai vechi unelte, arme şi obiecte de piatră şlefuită, descoperite în ţinutul bârgăuan, sunt atribuite epocii neolitice timpurii (topoare neperforate, perforate sau fragmentare, prelucrate din gresii, cuarţite, andezite, diorite la Livezile, Dorolea, Valea Cioară, Mureşenii Bârgăului, Unirea), epocii bronzului (topoare descoperite la Rusu Bârgăului, Dorolea şi Cuşma), sau hallsttatului (fragmente de ceramică neagră, în Dealul Conteniţa şi la Dorolea, precum şi o piesă sculpturală, de natură celtică, descoperită în grădina doctorului Ştefan Vlad din Prundu Bârgăului, o lance de fier, la Cuşma), dar şi monede din timpul împăratului Hadrian şi Lucius Verus, găsite în curtea lui Vasile Brumă, din Prundu Bârgăului.

Ca o concluzie, vechea denumire Borgo, în accepţiunea ei latină, devenită Borgou şi prin slavizare Bârgău, băştinaşii fiind borgoveni – borgovani – bârgoani – bârgăuani, toate denumirile fiind corecte, în timp, la fel ca Valea/Ţara Bârgăului sau Bârgaielor.

Ion Bâca[1], *Axa Bistrița-Prundu Bârgăului-Piatra Fântânele. Repere geografice*[2]

1. Precizări noționale

În contextul social-economic şi geopolitic actual geografia trebuie să devină o ***ştiință de tip comunitar***, care să satisfacă cerințele populației şi să ofere soluții pentru buna gestionare a spațiului şi resurselor. Orice intervenție a societății asupra componentelor naturale, va trebui să ia în considerare şi factorul geografic, în vederea valorificării optime a acestora şi păstrării echilibrului environmental.

Axa geografică reprezintă un complex teritorial de tip liniar, care se caracterizează prin vehicularea rapidă a fluxurilor de materie, energie şi informație, cu consecințe importante asupra elementelor naturale şi social-economice.

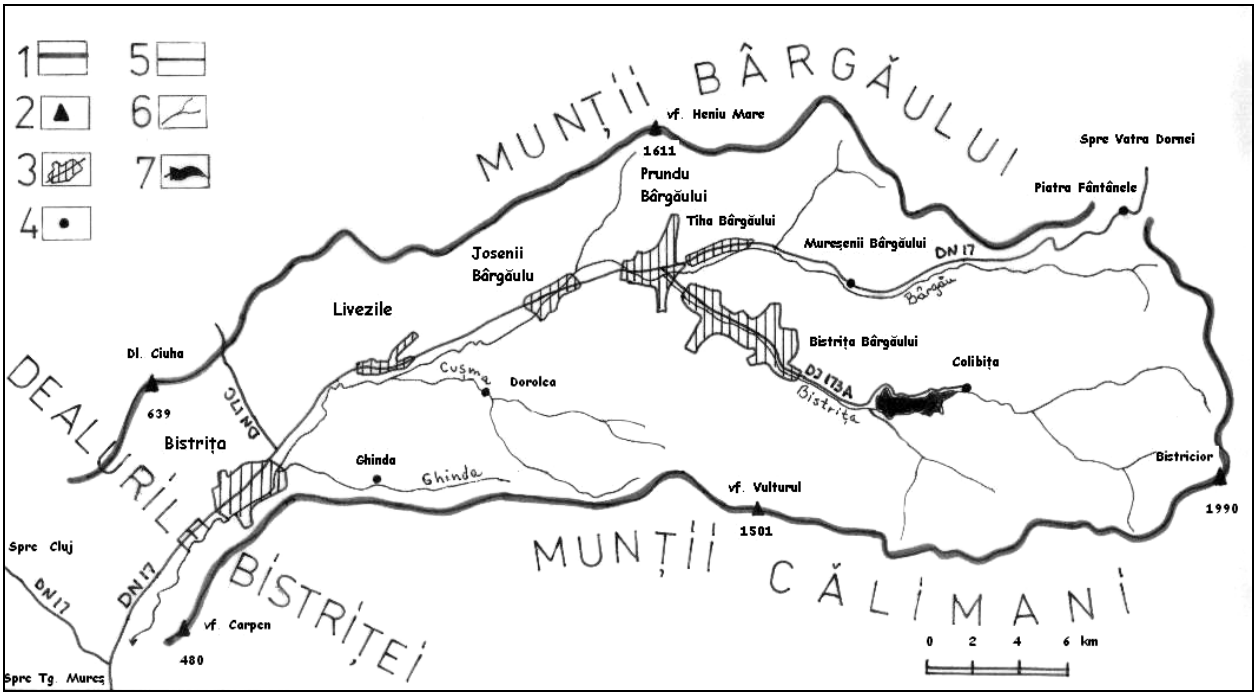

Fig.1. Axa geografică Bistrița-Prundu Bârgăului-Piatra Fântânele (județul Bistrița-Năsăud)
1. Limitele axei 2. Vârfuri 3. Oraşe şi comune 4. Sate 5. Drumuri asfaltate 6. Rețea hidrografică 7. Lac de acumulare

2. Localizarea şi integrarea regională a axei Bistrița-Prundu Bârgăului-Piatra Fântânele

Axa Bistrița-Prundu Bârgăului-Piatra Fântânele reprezintă un complex teritorial sau un sistem fizico-economic, cu desfăşurare liniară, suprapus pe segmentul vestic al culoarului transversal carpatic Bârgău-Dorna-Gura Humorului. Din punct de vedere administrativ spațiul axei aparține județului Bistrița-Năsăud, respectiv oraşului Bistrița şi comunelor Livezile, Rusu Bârgăului, Josenii Bârgăului, Prundu Bârgăului, Bistrița Bârgăului şi Tiha Bârgăului (fig.1).

Elementul dominant al axei este ***Valea Bistriței Ardelene***, care prin configurația şi desfăşurarea sa plan-spațială induce ***efectul de axă***, iar poziția sa în cadrul județului Bistrița-Năsăud

[1] Dr. Ioan Bâca este profesor la Grupul Şcolar „Grigore Moisil", Bistrița, jud.Bistrița - Năsăud, România.

[2] Lucrarea a fost susținută la a XXXVIII-a ediție a Simpozionului Cultural al Văii Bârgăului, desfăşurată la Prundu Bârgăului, în iunie 2008.

îi conferă statutul de subregiune cu funcţii importante la nivel social-economic, întrucât asigură legăturile cu judeţul Suceava şi mai departe cu Republica Moldova şi Europa de Nord şi Est.

În context regional, axa Bistriţa-Prundu Bârgăului-Piatra Fântânele reprezintă un segment din marea axă geografică Oradea-Cluj-Bistriţa-Vatra Dornei-Suceava, care facilitează legăturile dintre vestul şi estul ţării, dintre Europa de Vest şi cea de Est.

Localizată la contactul dintre depresiunea Transilvaniei şi Carpaţii Orientali, la „debuşarea" culoarului transversal Gura Humorului-Câmpulung-Vatra Dornei spre regiunea colinară transilvană, axa Bistriţa-Prundu Bârgăului-Piatra Fântânele este o ***axă geografică de contact***, care se comportă ca un „aspirator" pentru curenţii de materie, energie şi informaţie dinspre cele două zone. Acest fenomen a fost benefic dintotdeauna pentru localităţile din cadrul axei, deşi nu este pe deplin folosit.

3. Structura axei

Axa Bistriţa-Prundu Bârgăului-Piatra Fântânele constituie un spaţiu în cadrul căruia componentele naturale şi cele antropice se întrepătrund şi formează un sistem complex de polarizare regională, la contactul dintre depresiunea Transilvaniei şi Carpaţii Orientali (depresiunea Dornelor). Prin urmare, axa se distinge din punct de vedere structural prin:

- dimensiuni naturale (localizare, substrat, relief, climat, hidrografie, înveliş biopedogeografic);
- dimensiuni istorice (dovezi de locuire, atestări documentare, evenimente);
- dimensiuni social-economice (populaţie, aşezări, activităţi umane).

4. Configuraţia geospaţială a axei şi reflexul acesteia în plan social-economic

Date fiind condiţionările geomorfologice, axa Bistriţa-Prundu Bârgăului-Piatra Fântânele are o desfăşurare liniară per ansamblu, fiind alcătuită, din trei segmente funcţionale (fig.2):

- segmentul Bistriţa-Prundu Bârgăului, desfăşurat NE-SV, pe valea mijlocie a Bistriţei Transilvane;
- segmentul Prundu Bârgăului-Piatra Fântânele, suprapus văii Tiha sau Bârgău, pe direcţia E-V;.
- segmentul Prundu Bârgăului-Colibiţa, cu rol de subaxă, orientat pe direcţia NV-SE, conform cu valea superioară a Bistriţei Transilvane.

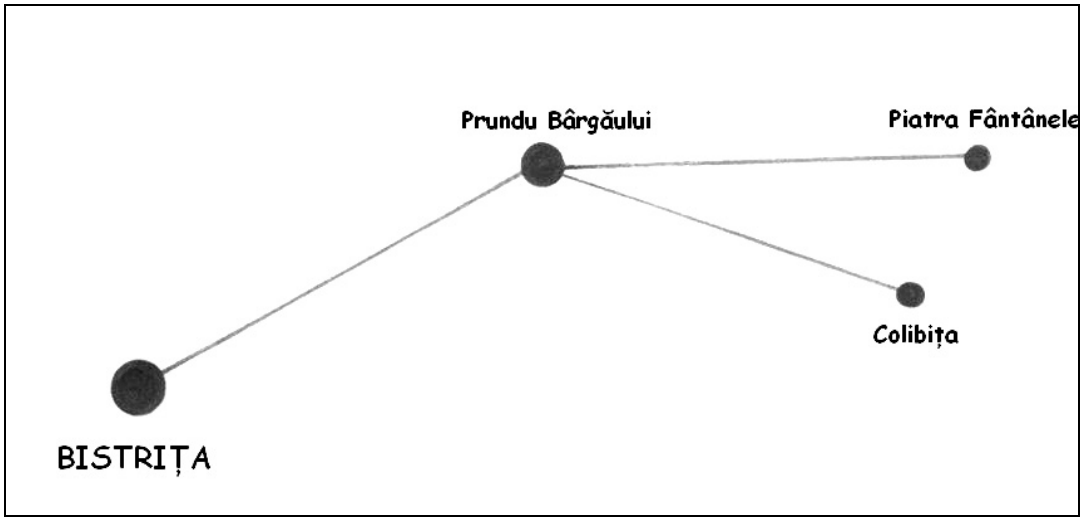

Fig.2. Segmente funcţionale în cadrul axei Bistriţa-Prundu Bârgăului-Piatra Fântânele

Acest model geospaţial, are o serie de consecinţe geografice deosebit de importante. Din punct de vedere natural, configuraţia şi orientarea culoarului Bârgău-Dorna favorizează concentrarea şi direcţionarea maselor de aer dinspre Transilvania spre Carpaţii Orientali şi invers, cu

efecte asupra microclimatului. Pe plan social-economic configurația axei se reflectă în amplasarea liniară şi relativ-apropiată a aşezărilor, prin relațiile intercomunitare strânse, prin reîmprospătarea şi deplasarea rapidă a fluxurilor de materie, energie şi informație, prin omogenitatea etno-culturală, etc.

Dată fiind această configurație morfologică modelul matematic al axei Bistrița-Prundu Bârgăului-Piatra Fântânele se prezintă astfel:

-segmentul OA (Bistrița-Prundu Bârgăului), care poate fi aproximat printr-o funcție liniară, $f:[O, X_1]\rightarrow R$, $f_{(x)}=a\,x$;

-segmentul AB (Prundu Bârgăului-Piatra Fântânele), definit printr-o funcție afină $g: [X_1, X_3] \rightarrow R$, $g_{(x)}=mx+n$;

-segmentul AC (Prundu Bârgăului-Colibița), exprimat printr-o funcție afină $h:[X_1, X_3]\rightarrow R$, $h_{(x)}= px+q$.

Din punct de vedere analitic OA este un segment de dreaptă care are ca suport $y=a\,x$, AB este un segment de dreaptă care are ca suport $y=mx+n$, iar AC est un segment de dreaptă care are ca suport $y=px+q$ (a, m, n, p, q sunt constante reale).

5. Sistemul de aşezări şi dinamica proceselor social-economice

În cadrul axei se disting următoarele categorii funcționale de aşezări:

a)***aşezări cu funcții de coordonare a activităților social-economice***:

-*oraşul Bistrița* (86945 loc.), ca centru de atracție regională, care atrage fluxurile de materie, energie şi informație dinspre Transilvania şi Țara Dornelor, asigurând funcționalitatea axei;

-*satul Prundu Bârgăului* (6675 loc.), reşedință de comună, ca centru de atracție zonală, care stochează o parte din curenții de materie, energie şi informație şi îi redistribuie spre localitățile din cadrul axei;

-*satele Colibița* (654 loc.) şi *Piatra Fântânele* (678 loc.), ca centre de atracție turistică zonală, care atrag selectiv mase de turişti din cuprinsul axei;

b)***aşezări de sprijin,*** reprezentate prin satele din lungul axei (Livezile, Rusu Bârgăului, Josenii Bârgăului, Mijlocenii Bârgăului, Susenii Bârgăului, Bistrița Bârgăului, Tiha Bârgăului, Tureac şi Mureşenii Bârgăului), ca susținătoare a proceselor social-economice şi beneficiare ale prefacerilor structural-funcționale din spațiul axei.

În această situație putem spune că aşezările din cadrul axei Bistrița-Prundu Bârgăului-Piatra Fântânele, se află în echilibru dinamic, iar fluxurile de materie, energie şi informație sunt reglate permanent la capetele şi centrul axei, de către efectul polarizator al centrelor de atracție mai sus menționate (Bistrița, Prundu Bârgăului şi Piatra Fântânele).

6. Funcțiile axei la nivel local şi regional

Zonele geografice de tip axă se disting prin funcții specifice, datorită particularităților geodimanice. Astfel, curenții de materie, energie şi informație nu se stochează, ca în cazul arealelor depresionare, ci se deplasează rapid, determinând modificări structural-funcționale importante în peisaj. În cazul axei Bistrița-Prundu Bârgăului-Piatra Fântânele putem menționa: exploatarea intensă a pădurilor (sectorul defileul Bârgăului-Piatra Fântânele), remodelarea permanentă a spațiului, aşezărilor şi relațiilor interpersonale, dezvoltarea turismului de tranzit, poluarea accentuată a mediului, prin depozitarea rumeguşului, prin evacuarea apelor uzate şi prin traficul rutier deosebit de intens, degradarea solurilor datorită defrişărilor, suprapăşunatului şi monoculturii.

Cu toate acestea, axa geografică Bistrița-Prundu Bârgăului-Piatra Fântânele se remarcă, la nivel regional, prin câteva trăsături funcționale, după cum urmează:

-facilitează transferul rapid al fluxurilor de materie, energie şi informație între aşezările umane din interiorul axei şi între spațiul transilvan şi cel carpatic;

-stabileşte legătura pe DN 17 (E 576) între Culoarul 4 Paneuropean – E60 (Budapesta-Oradea-Cluj-Napoca-Turda-Târgu-Mureş-Sighişoara-Braşov-Ploieşti-Bucureşti) şi Culoarul 9 Paneuropean-E85 (Cernăuți-Suceava-Bacău-Focşani-Buzău-Urziceni-Bucureşti);

-redistribuie curenții de materie, energie şi informație în cadrul localităților componente.

7. Probleme de geografie aplicată

O analiză amănunțită a stării mediului din cadrul axei Bistrița-Prundu Bârgăului-Piatra Fântânele scoate în evidență o serie de neajunsuri în plan organizatoric şi funcțional, fapt care necesită mai multe măsuri, printre care ar putea fi:

a)constituirea unei baze de date de factură GIS (Geographycal Information System), care să cuprindă informații despre potențialul natural şi social-economic al zonei;

b)stabilirea profilului social-economic al axei, în corelație cu resursele naturale şi umane;

c)utilizarea optimă a resurselor naturale şi umane;

d)încurajarea şi susținerea inițiativei private;

e)modernizarea infrastructurii de transport (DN 17, DJ 172 C, DJ 173A);

f)declanşarea operațiunilor de planning teritorial (interactiv, integrat, cu parteneri, etc.);

g)valorificarea potențialului turistic al axei;

h)reconsiderarea relației dintre populație şi componentele mediului;

i)protecția şi conservarea calității mediului;

j)gestionarea hazardelor naturale, sociale şi tehnologice;

k)consolidarea relațiilor de înfrățire a comunelor din cadrul axei cu localitățile din alte țări europene;

l)întocmirea unor site-uri pe Internet, care să popularizeze imaginea fiecărei comune;

m)inițierea unor programe de cooperare social-economică între comunele din axă;

n)dezvoltarea durabilă a aşezărilor din cadrul axei.

Analiza SWOT aplicată axei Bistrița-Prundu Bârgăului-Piatra Fântânele, ilustrează mai bine raportul dintre potențialul axei şi gradul de utilizare a acestuia.

Ca ***puncte tari*** pot fi menționate: poziția geografică extrem de favorabilă; potențialul natural şi uman important; susținerea relațiile geografice dintre regiunea moldavă, carpatică şi cea transilvană; cale de legătură între culoarele de transport paneuropene C4 şi C9; relații de înfrățire cu diferite comune din Europa; liceul de la Prundu Bârgăului. ***Punctele slabe*** sunt marcate de: potențialul agricol modest; defrişări masive; poluare chimică a apelor (dejecții zoogene, menajere şi industriale), a aerului (traficul auto) şi poluare areală prin deşeuri menajere (ambalaje din sticlă, plastic, metal) şi rumeguş; infrastructura de transport deteriorată (DN 17, DJ 173A); potențial turistic slab exploatat; slaba dezvoltare a industriei mici şi artizanale. ***Oportunitățile*** care se întrevăd se referă la: valorificarea potențialului turistic (exploatarea brandului Dracula); dezvoltarea sectorului zootehnic şi valorificarea produselor lactate; relansarea fabricii de hârtie de la Prundu Bârgăului şi a întreprinderilor de prelucrare a lemnului de la Bistrița Bârgăului şi Susenii Bârgăului, precum şi utilizarea forței de muncă locale. Ca ***ținte*** pentru comunitățile umane din cadrul axei se impun: dezvoltarea durabilă a axei; modernizarea rețelei de drumuri (în special a DN 17); dezvoltarea întreprinderilor mici şi utilizarea forței de muncă autohtone (lactate, prelucrarea lemnului, artizanat, etc.); extinderea rețelei de televiziune prin cablu şi a internetului; protecția mediului, în general şi a fondului forestier, în special; declanşarea unor programe de dezvoltare de tip interactiv (autorități locale-populație), integrat (la toate nivelurile) şi în parteneriat (guvern-autorități locale-sponsori); creşterea rolului factorilor educaționali în formarea unor mentalități şi comportamente ecologice.

8. Concluzie

Axa geografică Bistrița-Prundu Bârgăului-Piatra Fântânele reprezintă un segment din marea axă Oradea-Cluj-Napoca-Bistrița-Vatra Dornei-Gura Humorului, care prin poziția şi configurația sa joacă un rol deosebit de important în dinamica fluxurilor de materie, energie şi

informaţie, stabilite între partea de nord-est a ţării şi regiunea transilvană, între judeţele Suceava, Botoşani şi Bistriţa-Năsăud. În aceste condiţii avantajoase, pe fondul noului context geopolitic european, localităţile din cadrul axei vor beneficia, în mod direct, de prefaceri social-economice şi culturale importante. Prin urmare, sarcina gestionării acestei oportunităţi geografice revine autorităţilor locale, care prin proiecte adecvate vor contribui la valorificarea optimă a resurselor şi la dezvoltarea durabilă a zonei.

BIBLIOGRAFIE

1. Bâca, I., -1990, *Valea Bârgăului – Studiu fizico-geografic* (lucrare de diplomă), Facultatea de Geografie, Bucureşti

2. Chintăuan I., Bâca I., -2001, *Zonarea turistică a judeţului Bistriţa-Năsăud*, Studii şi Cercetări de Geologie-Geografie, 6, Muzeul Judeţean BN

3. Mihăilescu, V., -1963, *Carpaţii Sud-Estici*, Ed. Ştiinţifică, Bucureşti

4. Naum, T., Moldovan, Gr., -1987, *Munţii Bârgău*, Colecţia Munţii Noştri, Ed. Sport-Turism, Bucureşti

5. Pop, C., -2003, *Dimensiunea geografică a axei Jibou-Zalău-Şimleul Silvaniei-Marghita*, Ed. Silvania, Zalău

6. Posea, Gr., şi colab., -1974, *Relieful României*, Ed. Ştiinţifică, Bucureşti

7. Rusu, E., -1999, *Munţii Bârgăului. Studiu fizico-geografic*, Ed. Universităţii „Al. I. Cuza", Iaşi

8. Velcea, V., Savu, Al., -1982, *Geografia Carpaţilor şi Subcarpaţilor Româneşti*, Ed. Didactică şi Pedagogică, Bucureşti

9. ***2006, *Anuarul Demografic al judeţului Bistriţa-Năsăud*, Direcţia Judeţeană de Statistică Bistriţa-Năsăud

10. ***1987, *Geografia României*, vol. III, Ed. Academiei RSR, Bucureşti

Ion Bâca[1], *Personalitatea geografică a comunei Bistrița Bârgăului, premisă a procesului de dezvoltare durabilă*[2]

Precizări noționale

Prin **personalitatea geografică** a unei zone înțelegem o serie de caracteristici naturale şi antropice semnificative pe plan structural şi funcțional, care se întrepătrund şi formează un sistem unitar, cu relevanță la nivel local şi regional. Prin urmare, comuna Bistrița Bârgăului reprezintă un asemenea sistem, care prin componentele sale geografice se distinge în cadrul județului Bistrița-Năsăud ca o zonă cu potențial natural, social-economic şi cultural mare.

În noul context geoeconomic se pune mare accent pe inventarierea şi gestionarea resurselor naturale şi antropogene, precum şi pe elaborarea unor strategii de dezvoltare, fapt menit să asigure creşterea bunăstării materiale şi spirituale a comunităților umane.

Istoria preocupărilor privind cercetarea spațiului geografic ocupat de comuna Bistrița Bârgăului

Informații referitoare la spațiul ocupat de comuna Bistrița Bârgăului se regăsesc în:

1)**documente de arhivă**: „Studii geografice şi topografice" (Nestor Şimon, sfârşitul secolului XIX), „Comitatul Bistrița-Năsăud. Tratat orografic, hidrografic şi etnografic" (Victor Onişor, 1892), „Descrierea teritoriului, hotarelor şi originii comunei Borgo Bistrița Bârgăului şi altor locuri însemnate din Bârgău, atât pe bază de documente, cât şi pe bază de traducțiuni şi legende, apoi deducțiuni vechi din gura poporului" (Simion Nica Popandron, 1905), etc.;

2)**lucrări monografice**: „Monografia Văii Bârgăului" (Theodor Ghițan, 1947), „Monografia comunei Prundu Bârgăului între anii 1720-1988" (Viorel Nemeş, 1988), „Mic ghid prin Tara Bârgăului" (Titus-Wachsmann Hogiu, 2003);

3)**ghiduri turistice**: „Căliman-Bârgău" (Naum Traian, Butnaru Emil, 1969), „Munții Călimani" (Naum Traian, Butnaru Emil, 1986) „Munții Bârgăului" (Naum Traian, Moldovan Grigore);

4)**lucrări de specialitate**: Zona de contact (bordură) Bârgău-Călimani (Naum Traian, Moldovan Grigore, 1982-1983), „Dicționar toponimic" (Prahase Mircea, Onofreiu Adrian, 2007), etc.

Considerații de ordin geografic

Comuna Bistrița Bârgăului beneficiază de un potențial geografic generos, fapt care se reflectă în trăsăturile peisajului natural şi constituie o condiție de bază pentru viața social-economică a comunității. Aşezată pe ***cursul superior al râului Bistrița Ardeleană***, la ***contactul dintre structogenul Munților Bârgău cu cel al Munților Călimani***, comuna ocupă ***golful depresionar Bistrița Bârgăului-Colibița***, care este o ramură a marelui golf depresionar Livezile-Bârgău.

Din punct de vedere geoeconomico-funcțional, comuna se suprapune ***subaxei Prundu Bârgăului-Colibița***, desprinsă din axa geografică Bistrița-Prundu Bârgăului-Piatra Fântânele. În acest context, localitățile de la nivelul subaxei mai sus menționate dețin funcțiuni specifice. Astfel, ***Prundu Bârgăului*** constituie un centru de atracție zonală, ***Bistrița Bârgăului*** se distinge ca centru de atracție locală, iar ***Colibița*** se impune ca pol turistic regional. Prin această configurație funcțională este preluată şi utilizată o mare parte a fluxurilor de materie, energie şi informație, care circulă în

[1] Dr.Ioan Bâca este profesor la Grupul Şcolar „Grigore Moisil", Bistrița, jud.Bistrița - Năsăud, România.

[2] Lucrarea a fost susținută la a XXXVII-a ediție a Simpozionului Cultural al Văii Bârgăului, desfăşurată la Bistrița Bârgăului, în iunie 2007.

cadrul axei Bistrița-Prundu Bârgăului-Piatra Fântânele, şi redistribuită la nivelul subaxei Prundu Bârgăului-Bistrița Bârgăului-Colibița.

Luând în considerare cadrul geografic, în spațiul comunei se pot delimita trei sectoare cu potențial natural şi economic specific:

1. ***depresiunea Bistrița Bârgăului***-cu terenuri arabile, păşuni, fânețe, suprafețe forestiere şi resurse turistice (Valea Pietroasa, Valea Tătarca, Piatra Bridireiului);
2. ***cheile sau defileul Bistriței***-cu păduri şi obiective turistice atractive (văile Şoimul şi Stegea, Piatra Mare);
3. ***depresiunea Colibița***-cu păşuni, fânețe, păduri, potențial hidroenergetic şi resurse turistice importante.

Particularități ale procesului de dezvoltare durabilă. Modele de dezvoltare durabilă

Date fiind aceste caracteristici geografice, comuna Bistrița Bârgăului are un profil social-economic complex, agro-forestier, hidroenergetic şi turistic, fapt care conferă anumite particularități procesului de dezvoltare a zonei. Prin urmare, se pot elabora mai multe modele şi strategii de dezvoltare durabilă, toate având în vedere cele trei dimensiuni ale acestui proces, respectiv dimensiunea economică, socială şi ecologică:

1) ***Modelul de dezvoltare a infrastructurii de bază şi serviciilor*** (căi de transport, aprovizionare cu apă şi energie, telecomunicații, sănătate, învățământ, cultură, administrație);

2. ***Modelul agropastoral***, bazat pe valorificarea resurselor agricole locale;

3. ***Modelul agroforestier***, care presupune întrebuințarea judicioasă a resurselor agricole şi forestiere din cadrul comunei;

4. ***Modelul agroturistic***, bazat pe utilizarea resurselor agricole şi turistice din zonă;

5. ***Modelul hidroenergetic***, prin care se urmăreşte gestionarea barajului şi valorificarea potențialului energetic al lacului Colibița.

6. ***Modelul complex***, care preconizează valorificarea optima a tuturor resurselor din cadrul comunei şi dezvoltarea la toate nivelurile.

Subsistemul geoeconomic al comunei Bistrița Bârgăului se integrează axei Bistrița-Prundu Bârgăului-Piatra Fântânele şi presupune o serie de ***intrări***, care sunt ***procesate*** prin mecanisme social-economice la nivel local, rezultând anumite ***modificări*** de ordin calitativ. Acestea, la rândul lor, au rolul de a ajusta funcționarea întregului sistem economic al Văii Bârgăului şi a subsistemului reprezentat de comuna Bistrița Bârgăului.

INTRĂRI	**PROCESARE SOCIAL-ECONOMICĂ**	**IEŞIRI**
Resurse financiare Resurse naturale şi umane Fluxuri de materie, energie şi informație	Gestionarea resurselor Strategii şi modele de dezvoltare durabilă Programe de dezvoltare social-economică Protecția mediului	Creşterea bunăstării materiale şi spirituale Impact asupra mediului

Studiu de caz: modelul turistic de dezvoltare durabilă

Comuna Bistrița Bârgăului beneficiază de resurse turistice naturale şi antropice importante, după cum urmează:

1)**resurse geomorfologice**: relief vulcanic (măgurile Bârgăului, masivul Bistricior, Platoul Călimanilor), relief rezidual (Platoul Călimanilor);

2)**resurse climatice**: climat tonic-stimulativ, aer curat, puternic ozonat;

3)**resurse hidrogeologice**: pâraie, tăuri, ape minerale carbogazoase şi feruginoase, ape sărate;

4)**resurse biologice**: păduri, păşuni montane, păşuni subalpine, fânețe, fond cinegetic;

5)**resurse antropogene**: lacul de acumulare, barajul hidroenergetic, centrala electrică, activități economice tradiționale (păstorit, fânărit, lemnărit).

În funcție de repartizarea acestor resurse, se conturează câteva zone turistice, cum ar fi:

-zona Colibița, cu funcția de pol turistic regional;

-zona Repedele, zona Stegea, zona Şoimu, zona Tătarca şi zona Pietroasa, cu relief rezidual, păduri şi fond cinegetic;

-zona Piatra Bridireiului, cu relief atractiv, păşuni, fânețe şi pădure.

În acest context, se impune elaborarea unor strategii de valorificare a acestui potențial atractiv, care trebuie să aibă în vedere: modernizarea DJ 173 A şi a drumurilor locale, încurajarea inițiativei private în domeniul agroturistric, amenajarea unor elemente de infrastructură turistică (marcaje, indicatoare, poteci, locuri de popas, dotări pentru alimentație publică), promovarea brandului Colibița, întocmirea unor materiale promoționale (pliante, broşuri, site pe internet).

Funcția de pol turistic regional îndeplinită de zona Colibița este deosebit de benefică pentru viața social-economică a comunei. Fluxurile turistice traversează teritoriul acesteia şi dinamizează activitățile economice, fapt care necesită îmbunătățirea ofertei de servicii turistice, comerciale, financiare, de transport, de telecomunicații, etc. Colibița este un reper turistic local, regional şi național, menit să crească prestigiul economic al comunei şi să promoveze imaginea acesteia în cadrul județului şi dincolo de granițele sale.

Concluzii

Prin componentele sale naturale şi antropice comuna Bistrița Bârgăului denotă o ***personalitate geografică importantă*** în cadrul județului Bistrița-Năsăud. Acest fapt se constituie ca o condiție de bază a procesului de dezvoltare durabilă în zonă.

Conectată la axa Bistrița-Prundu Bârgăului-Piatra Fântânele, comuna Bistrița Bârgăului beneficiază de fluxuri energetice şi informaționale intense, care-i asigură dinamica dezvoltării social-economice.

Cele trei compartimente fizico-geografice ale comunei (depresiunea Bistrița Bârgăului, Cheile Bistriței şi depresiunea Colibița), imprimă anumite specificități procesului de dezvoltare economică.

Sub aspect funcțional se distinge depresiunea Colibița, ca ***pol turistic regional***, care atrage numeroşi turişti, din toate zonele județului. Prin urmare, se impune modernizarea căilor de comunicație spre acest obiectiv turistic, amenajarea unor elemente ale infrastructurii turistice (marcaje, trasee, indicatoare, locuri de popas), promovarea brandului Colibița şi încurajarea inițiativei private în sectorul agroturistic.

Întrucât procesul de dezvoltare durabilă presupune ***protecția mediului***, în cadrul comunei se impun anumite strategii de conservare a calității ambientului, cum ar fi: stabilirea ariilor protejate, regenerarea fondului forestier, combaterea torențialității şi a inundațiilor, prevenirea şi limitarea eroziunii solului, consolidarea versanților în defileul Bistriței şi în apropierea barajului, controlul impactului turistic asupra mediului în spațiul depresiunii Colibița, monitorizarea sistemului hidroenergetic de la Colibița, atât din punct de vedere economic, cât şi a consecințelor sale asupra unor procese geomorfologice (eroziune, acumulare), ecologizarea haldei de steril de la obârşiile pârâului Colbu şi a galeriei de pe Izvorul Aurar, gestionarea deşeurilor menajere şi industriale (rumeguş, coajă de copac), .

În concluzie, ***aşezarea geografică, aşezarea geoeconomică, configurația teritoriului*** şi ***resursele***, sunt cei patru factori care ***definesc personalitatea geografică*** a comunei Bistrița Bârgăului şi induc anumite ***particularități în procesul de dezvoltare durabilă*** a acestui areal, conferindu-i ritmuri dinamice.

BIBLIOGRAFIE

1. **Hogiu, T.W.**, -2003, *Mic ghid prin Ţara Bârgăului*, Ed. Răsunetul, Bistriţa

2. **Naum, T., Butnaru, E.**, -1969, *Căliman-Bârgău*, Ed. CNEFS, Bucureşti

3. **Naum, T., Moldovan, Gr.**, -1982-1983, *Zona de contact (bordură) Bârgău-Călimani*, I-II, Analele Universităţii Bucureşti

4. **Naum, T., Butnaru, E.,** -1986, *Munţii Călimani*, Colecţia Monografii Montane, Ed. Sport-Turism, Bucureşti

5. **Naum, T., Moldovan, Gr.,** -1987, *Munţii Bârgău*, Colecţia Munţii Noştri, Ed. Sport-Turism, Bucureşti

6. **Onişor, V.,** -1892, *Comitatul Bistriţa-Năsăud. Tratat orografic, hidrografic şi etnografic*, manuscris, Arhivele Naţionale Bistriţa-Năsăud, colecţia Iulian Marţian, dosar 23 C, ff. 60-75

7. **Popandron, S., N.,** -1905, *Descrierea teritoriului, hotarelor şi originii comunei Borgo Bistriţa Bârgăului şi altor locuri însemnate din Bârgău, atât pe bază de documente, cât şi pe bază de traducţiuni şi legende, apoi deducţiuni vechi din gura poporului*, manuscris, Arhivele Naţionale Bistriţa-Năsăud, colecţia Iulian Marţian, dosar 23 C, ff.85-90

8. **Prahase, M., Onofreiu, A.,** -2007, *Dicţionar toponimic*, Ed. Napoca Star, Cluj-Napoca

9. **Şimon, N., –** sf. sec. XIX, *Studii geografice şi topografice*, manuscris, Arhivele Naţionale Bistriţa-Năsăud, colecţia Iulian Marţian, dosar 10

II. ISTORIE

Istoria în documente

Mihai Georgiță, *Preoți din Valea Bârgăului în secolul al XVII-lea*

Aşa ca pretutindeni în zonele locuite de români în Transilvania şi pe valea Bârgăului, încă din vremea consolidării unor aşezări cât de cât temeinice, s-a închegat şi o viață religioasă, organizată de către reprezentanții săi în cadrul instituțional. Biserica şi preoții, căci despre ei este vorba, aveau, mai cu seamă într-o societate profund religioasă ca cea medievală, un rol hotărâtor în viața unei comunități. Biserica pe lângă faptul că desemna ca spațiu sacru un topos central, unde avea loc metanoia celor care-l populau, ea îndeplinea totodată rolul de centru al vieții comunitare la nivelul satului tradițional. Aici se întâlneau, cel puțin în fiecare duminică, membrii comunității şi tot aici se definea identitatea acestei comunități. Era un fel de *axis mundi* al comunității, de unde toate porneau şi toate se întorcea, locul unde se marcau marile ritualuri de trecere prin această lume, mai simplu spus locul unde se punea pecetea intrării în această lume şi ieşirea din ea.

Solidaritatea parohială se manifesta prin relația contractuală dintre enoriaşi şi preot în ceea ce priveşte serviciile religioase. Dar preotul nu era doar un simplu slujbaş; fiind reprezentantul lui Dumnezeu pe pământ, enoriaşi săi aveau uneori o încrederea oarbă în el, în puterea lui de a influența supranaturalul, fie în plan religios, fie în plan magic. Ataşamentul era cu atât mai strâns cu cât de cele mai multe ori preotul român ortodox era în Transilvania acestui veac de aceeaşi condiție socială cu credincioşi săi. Astfel el păstra coeziunea socială şi echilibrul intern al comunității, fiind urmat de turma sa pe care o păstorea şi susținut material la nevoie.

Situată la granița cu Moldova de Nord, un leagăn important al monahismului românesc, Valea Bârgăului a fost cutreierată şi parcursă de numeroşi monahi şi clerici care treceau de pe un versant pe altul al munților pentru a strânge ajutoare[1] ori cu diferite alte treburi. Aşadar, bârgăuani nu au fost lipsiți niciodată de cuvântul de învățătură al bisericii. Alteori s-a întâmplat să treacă pe aceste meleaguri şi înalți ierarhi. Un astfel de exemplu este episcopul Spiridon al Maramureşului, care, mergând în Moldova, a poposit la un anume Drăgan din Bârgăul de Sus. Era probabil un om cuviincios, de vreme ce episcopul i-a lăsat spre păstrare 48 de florini, sumă mare pentru timpul acela, un paloş şi o țundră în valoare de 1 florin, până ce se va întoarce din Moldova. Se pare că el s-a întors pe alt traseu, deoarece va solicita, prin intermediul principelui Gabriel Bethlen la 7 mai 1619, magistratului oraşului Bistrița să-i restituie bani şi bunurile de la Drăgan, de la care a primit doar 14 florini din cei 48. Însă nu a fost o pură întâmplare, căci acest episcop obişnuia să-şi lase bunuri şi bani în timpul peregrinărilor sale pe la credincioşi la care poposea. Astfel, în aceeaşi scrisoare a principelui se cerea să-i fie restituite şi o carte în valoare de 32 de florini şi vitele, lăsate la popa Tămaş din Mocod[2]. De asemenea, doi ani mai târziu apelează la Ştefan Bethlen pentru a solicita sprijinul magistratului bistrițean în vederea recuperării unei sume de 133 de florini şi alte bunuri de la Capotă Dumitru, căruia i le-a lăsat spre păstrare într-o ladă[3].

---

[1] N. Iorga-E. Hurmuzaki, *Documente privitoare la istoria românilor*, vol. XV, partea a II-a, Buxcureşti, 1913, p. 897.

[2] *Ibidem*, p. 878. Arhivele Naționale-Serviciul județean Cluj, *fond Primăria Oraşului Bistrița*, (în continuare, ANSJC-POB), doc. 29(8683)/ 1619.

[3] ANSJC-POB, doc. 79(8942)/1621.

Prima menţiune despre un preot din Valea Bârgăului o avem într-un document din 13 februarie 1640. Este vorba despre preotul George din Bârgăul de Sus. Acesta şi-a căsătorit o fiică cu Simion Vasile, locuitor în Sălişte a de Sus, comitatul Maramureş, dar mariajul nu a rezistat. Ca urmare, ea a părăsit locuinţa soţului, luând cu sine mai multe bunuri din casa acestuia, ba mai mult s-a pus chezaş în numele bărbatului ei cu suma de 12 florini pentru fiul nobilului Buza Mihai, aflat la închisoare. În consecinţă, Simion Vasile depune plângere la comitat, iar vicecomitele Maramureşului cere juzilor Bistriţei să ia măsuri ca să poată fi despăgubit pentru bunurile sale luate de fiica preotului George din casă şi pentru cei 12 florini preţul chezăşiei şi totodată să fie scos de sub chezăşia sa deţinutul. Din cei 12 florini, ne informează documentul, s-a cumpărat miere la Ghinda, miere cu care preotul George a făcut bere sau mied[4].

Un alt preot este amintit fără, să-i fie dat şi numele, într-o scrisoare emisă pe la 1664 în Câmpulung Moldovenesc cu privire la faptul că acesta a cumpărat un cal de la vameşul din Câmpulung, Mihai Vateşti, iar un locuitor din Bârgău susţine că ar fi calul lui. Pentru a nu-l pune într-o situaţie jenantă pe preot, vornicul de Câmpulung, aducând mărturii că acest cal a fost negreşit al vameşului său, se adresează magistratului Bistriţei să nu-i dea calul acelui om, căci vornicul va veni acolo să depună jurământ[5].

Deosebit de importante pentru biografia extrem de sumară a preotului nobil Gavril Ilea din Bârgăul de Sus, sunt informaţiile absolut inedite furnizate de o scrisoare a văduvei lui Istvan Apaffi, Larantffi Katalin, pe care o redăm aici în anexă, tradusă din maghiară. Scrisoarea este adresată din Şieu la 29 martie 1679 judelui primar şi juraţilor Bistriţei şi se referă la faptul că preotul Gavril Ilea, care încă nu era înnobilat, a căutat-o pe nobila doamnă, stăpână al domeniului din Bârgăul de Sus, pentru a se plânge de abuzurile unor suspuşi ai oraşului Bistriţa din Valea Bârgăului, interesaţi să-l vadă scos din casa pe fiul său, popa Doroftei, care stătea în fosta locuinţă a lui Hodos Petru din Bârgăul de Sus, situată pe domeniul familiei Apaffi. Prin urmare, în calitate de stăpână de domeniu şi în egală măsură protectoare a oamenilor de pe domeniu, Lotantffi Katalin îi somează pe conducătorii oraşului să-i determine pe supuşii lor să-l lase în pace pe popa Doroftei, fiul preotului Gavril Ilea, în caz contrar va scoate anchetă cu autorităţile comitatului pentru a se face dreptate[6].

Informaţiile din această scrisoare nu sunt multe, dar sunt cu atât mai valoroase cu cât ele sunt rarisime şi fac posibilă conturarea unei biografii a acestui preot nobil. În primul rând aflăm că el avea un fiu tot preot în Bârgăul de Sus, care avea la rândul lui o familie şi locuia separat într-o casă, disputată acum într-un litigiu de patrimoniu. Aşadar, în buna tradiţie românească din Transilvania se forma o altă dinastie preoţească în acest sat, deoarece în mai toate satele din ardelene preoţii românii îşi transmiteau vocaţia mai departe la urmaşi pe linie masculină. Nu insistăm asupra tuturor motivelor pentru care se prefera o asemenea procedură, ci numai amintim că ei beneficiau în calitate de clerici de unele scutiri faţă de populaţia de rând, ceea ce reprezenta totuşi un avantaj din punct de vedere material. Apoi, nu e puţin lucru să vedem cum popa Gavril a reuşit să-i facă un rost fiului său, ajutându-l să-şi găsească o locuinţă, întrucât este cunoscută în demografia istorică, mai cu seamă pentru evul mediu, preponderenţa familiilor şi gospodăriilor extinse, în care locuiau membrii din mai multe generaţii, în comparaţie cu familia compusă din soţi şi copii. O altă realitate istorică ce se poate constata este numărul mai multor preoţi români în sate, realitate specifică evului mediu şi Transilvaniei[7]. Însă ce se poate remarca în legătură cu nobilitatea viitoare a acestui preot este faptul că, deşi fiul său era tot preot şi prin urmare putea să apeleze singur la stăpâna domeniului datorită calităţii sale de cleric ca şi tatăl său, s-a recurs la autoritatea popei Gavril pentru a face plângere la stăpâna de domeniu. Cu alte cuvinte, Gavril Ilea se bucura de trecerea mai mare la curtea nobiliară. Cât de bune şi de apropiate erau legăturile sale cu familia nobilă Apaffi o putem deduce din diploma cu care acesta a fost înnobilat trei ani mai târziu de principele Mihai Apaffi, la cetatea sa din Făgăraş, în 19 februarie 1682.

---

[4] *Ibidem*, doc. 31/1640.

[5] *Ibidem*-documente româneşti, doc. 184/[1664].

[6] Ibidem, doc. 46(19301)/ 1679.

[7] Ştefan Meteş, *Istoria bisericii şi a vieţii religioase a românilor din Transilvania şi Ungaria*, Ediţia a II-a, Sibiu, 1935, p. 457-458.

Astfel, el şi familia lui trece din rândul celor de stare comună, iobăgească, în rândul familiilor nobile cu toate drepturile, privilegiile, libertăţile şi distincţiile de care se beneficia în caz de înnobilare ei şi urmaşi lor. Ca orice nobil a primit şi un blazon nobiliar descris în diplomă. Este vorba de un scut cu însemne armale pe un fond azuriu, în câmpul căruia stă un om îmbrăcat în haine preoţeşti, ţinând în mâinile sale cartea Sfintei Scripturi; scutul este timbrat de un coif militar cu viziera închisă, acoperit cu o coroană regală, împodobită cu pietre preţioase şi perle. În virtutea cutumei, aceste blazon şi însemne nobiliare le putea folosi de acum înainte pentru a-şi marca nobilitatea pe felurite arme, scuturi, steaguri, sigilii, inele, case şi morminte, dar mai ales în activităţile administrative şi oficiale .

Putem observa din cuprinsul diplomei, pe care o redăm tradusă în anexă din limba germană, singura variantă care s-a păstrat, după o traducere legalizată din originalul latin, că preotului Gavril Ilea nu i s-a conferit aşa-zisa dotă, adică nu a fost împroprietărit cu o moşie cum se obişnuia în cazul înnobilărilor tradiţionale. Formularistica acestei diplome este similară celei uzate pentru o noua categorii de nobili, aşa-numiţii armalişti. După cum se ştie armalişti primeau prin aceste diplome doar privilegii şi scutiri, fără dotă[8]. Nici nu se punea problema altfel, pentru această nobilime măruntă, dar numeroasă. Gavril Ilea, se afla deja pe un pământ nobiliar, era supusul unei familii nobile, care atunci conducea destinele principatului. O astfel de diplomă nobiliară nu era menită în principal să-i sporească averea, ci doar să-i ofere distincţi şi privilegii faţă de populaţia de rând. Totuşi, era deosebit de valoroasă, de vreme ce a devenit o tentaţie uriaşă pentru cler şi enoriaşii săi, care încercau de diverse căi să intre în posesia acesteia. Ele se acordau în principal pentru merite militare sau pentru servicii aduse principatului. O adevărată efervescenţă a înnobilărilor cunoaşte perioada domniei lui Mihai Apaffi, care s-a bucurat de relativă linişte. Dintr-o analiză a înnobilărilor din secolul al XVII-lea, făcută doar pe datele adunate de Ioan Cavaler de Puşcariu, rezultă că aproape 50% au fost făcute în timpul celor aproape 29 de ani de domnie, iar din acest procent mai bine de 6 părţi erau preoţi[9]. Desigur datele din înregistrările diplomelor nu sunt complete, dar alte informaţii puse în context ne ajută să ne formăm o opinie coerentă. Despre această realitate ne informează lucrările Dietei din 1678, unde s-au luat măsuri împotriva preoţilor români şi acelor care obţin diplome de armalişti fără eliberarea din partea domnilor lor, ba îşi câştigă locuri de casă, moşii fără ştirea stăpânului de domeniu şi recunoaşterea din partea Dietei. Hotărârile dietale sunt cât se poate de categorice în acest sens, iar discriminarea confesională reiese lesne din subtext: grecii şi preoţii români de acum încolo în acest principat să nu mai poată fi înnobilaţi şi sub nici un motiv să nu mai poată achiziţiona sau stăpânii moşii ori eredităţi. Iar cei care deja au fost înnobilaţi ori aveau moşii trebuiau să prezinte dovezile[10]. După doi ani, dieta readuce în discuţie chestiunea şi, deoarece a constatat că cei mai mulţi nu au venit cu dovezile, a solicitat principelui Apaffi ca privilegiile românilor, grecilor şi preoţilor acestora să fie anulate[11]. Prin urmare, creşterea numărului ortodocşilor înnobilaţi, dar mai ales al preoţilor lor, care potrivit legislaţiei principatului erau doar toleraţi, şi nu se bucurau de drepturi celorlalte naţiuni şi confesiuni recepte, a nemulţumit pe membrii Dietei, prin faptul că în acest mod se sustrăgeau de la condiţia lor, se emancipau şi făceau o reală concurenţă. Cu toate acestea Mihai Apaffi va continua să înnobileze în aceeaşi proporţie şi preoţi români. Între aceştia s-a numărat şi Gavril Ilea, care a fost înnobilat cu doi ani mai târziu de prevederile ultimei hotărâri dietale. Desigur, principele nu putea să i-a cu atâta uşurinţă în răspăr hotărârile Dietei, dacă nu exista o motivaţie foarte serioasă. Am văzut că el era un apropiat al familiei Apaffi şi probabil la insistenţele rudelor sale Principele îl înnobilează. Nu este vorba de vreo motivaţie, ce decurge din meritele militare, aşa cum s-a afirmat în studii recente, care au utilizat în analiza lor doar datele foarte sumare publicate de Ioan Cavaler de Puşcariu[12] ori s-a

[8]Vezi explicaţii suplimentare la Ionuţ Costea, *Solam virtute et nomen bonum. Nobilitate, etnie, regionalism în Transilvania princiară (sec.XVII)*, Cluj-Napoca, 2005, *passim*.

[9]Ana Dumitran Gudor Botand, *Înnobilarea românilor în epoca principatului autonom al Transsilvaniei şi semnificaţiile sale religioase*, în „Medievalia Transilvania", III, nr.1-2, 1999, p. 33.

[10] *Monumenta comitialia regni Transilvaniae,* vol. XVI, p. 571.

[11] *Ibidem*, vol. XVII, p. 77.

[12] Ioan Cavaler de Puşcariu, Date istorice privitoare la familiile nobile române, Ediţia a II-a, Cluj-Napoca, 2003, p. 99.

afirmat complet eronat că textul diplomei conține explicit meritul pentru strălucite fapte de arme[13]. Depistarea diplomei, publicată la 1894 în revista Transilvania în varianta germană care s-a păstrat până atunci, sub titlul „ Documentu privitoru la familia nobilă română Ilea"[14], ne-a ajutat să înțelegem adevărata motivație oficială. Diploma se deschide cu motivația: „ atât prin recomandările consilierilor noştri, cât şi datorită meritelor şi faptelor făcute, demne de laudă şi plăcute, ale venerabilului Gabriel Illye, un veritabil păstor spiritual al biserici valahe din satul de Sus al Bârgăului… şi nu mai puțin datorită credinței arătate nouă şi principatului nostru al Transilvaniei, pe care el împreună cu fii săi a dovedit-o şi e gata să o dovedească mereu". Iată deci două motive principale: loialitatea şi faptele meritorii dovedite principelui şi principatului, dar mai ales meritele sale ca păstor al bisericii românilor din Bârgăul de Sus. Prin urmare, îl putem încadra în galeria puținilor preoți români înnobilați pentru merite culturale şi religioase[15]. În sprijinul acestei afirmații ne vine şi simbolistica blazonului, după care îndeobşte este stabilită calitatea ori meritul celui înnobilat. Preotul cu Biblia în mână ce apare reprezentat în centrul scutului nobiliar al preotului Gavril Ilea dovedeşte clar meritul său cultural-religios, un merit care foarte rar se acorda preoților români, în marea lor majoritate fiind răsplătiți cu înnobilarea pentru fapte militare. Înnobilarea preoților români de către principii calvini, mai cu seamă pentru merite culturale, a fost catalogată până recent în istoriografie ca o recompensă pentru îmbrățişarea calvinismului şi propaganda lui în rândul românilor, fără să se aducă argumente serioase. Dacă ele s-au petrecut în acest fel, au fost cazuri cu totul izolate în perioada de acerb prozelitism calvin al principilor Rakoți şi au avut loc în puternice centre ale calvinismului[16]. Nu este cazul preotului Ilea, care viețuia într-o zonă de graniță cu puternice legături în monahismul ortodox moldovean, adversar redutabil al propagandei calvine. Ceea ce l-a recomandat titlului nobiliar este mai degrabă pregătirea sa de cărturar şi om al bisericii într-o comunitate aflată sub stăpânirea membrilor familiei Apaffi, care cu autoritatea sa a putut să păstreze coeziunea comunitară şi să întrețină bunele relații dintre stăpân şi supuşii săi, capabili oricând să-şi părăsească locurile dacă erau nemulțumiți de stăpân. Ştia cu siguranță citi şi scrie în limba maternă şi probabil putea conversa la nivel colocvial în maghiară ori germană, abilități ce-l favoriza în legăturile sale cu autoritățile. Putem deduce şi din textul diplomei că era un om înaintat în vârstă, avea deja 6 fii pe Silvestru, Dragota ori Doroftei, Longhin, Grigore, Ioan şi Toader, dintre care unii căsătoriți, aşa cum era preotul Doroftei, transcris probabil în grafie germană ca „Drafota", de unde şi varianta unei posibile traduceri în Dragota. Toate calitățile sale şi vârsta l-au recomandat ca o personalitate a zonei. Însă în final trebuie să subliniem faptul că avea foarte puține şanse, în ciuda calităților sale, să fie ridicat la rangul de nobil dacă nu se afla pe pământul membrilor familiei princiare Apaffi. De pildă, nu putea să ajungă nobil vreodată în vidicul românesc al Năsăudului, ținut liber *de jure*, dar administrat de oraşul Bistrița, care se purta *de facto* ca un adevărat stăpân, ceea ce peste decenii va duce la declanşarea unor aprige conflicte. Că lucrurile stăteau aşa ne-o dovedeşte un alt document de epocă, semnalat într-un scurt rezumat de Nicolae Iorga[17], fără să-i fie explorat pe de-a întregul conținutul. Este vorba de scrisoarea de jurământ a popii Tâmaş din Salva adresată în 14 decembrie 1672 judelui primar şi pârcălabului oraşului Bistrița. Acest preot a căutat, ca mulți alți semeni de-ai săi, să obțină o diplomă de înnobilare şi a reuşit să intre în posesia unei diplome la cancelaria princiară, însă nu a anunțat oficialitățile oraşului, care priveau cu ostilitate înnobilarea şi nu o admiteau în ținutul lor („apoi domnii de au înțeles n-au îngăduit acela lucru să hie nemiş ân vidicul Bistriței pâna va trăi Dumnedzău") iar ca participanți în Dietă au votat împotriva înnobilări preoților români. În consecință, a fost amenințat că va fi alungat din satul său, din gospodăria sa şi scos din districtul Bistriței, pierzând astfel tot avutul şi valabilitatea diplomei. De aceea, preotul se vede nevoit să declare sub jurământ şi chezăşia bătrânilor satului şi a preotului Lăzăr din Salva că nu va mai îndrăzni să pretindă titlul nobiliar, în caz contrar „ să i se ia tot

[13] Ana Dumitran, Gudor Botand, *op.cit*., p. 37; Ana Dumitran, *Preoți români ortodocşi din Transilvania înnobilați în secolul al XVII-lea*, în „Cultura Creştină", seria nouă, anul VII, nr.2-4, 2004, p. 203.

[14] *Transilvania*, 1894, nr.3, an. XXV, p. 72-74(vezi traducerea integrală în anexă).

[15] Ana Dumitran, Gudor Botand, *op.cit*., p. 34-35.

[16] *Ibidem,* p. 31-39; Ana Dumitran, *op.cit*., p. 192-196; Valer Hossu, *Nobilimea Chioarului*, Baia-Mare, 2003, *passim*.

[17] Nicolae Iorga, *Documente româneşti din arhivele Bistriței*, partea a II-a , Bucureşti, 1900.

cât are, cu alta să n-aibă cu ce să folosi, fără să i se ia tot"[18]. Prin urmare, nu ne mai miră de loc faptul că Ioan Calaver de Puşcariu nu a reuşit să adune pentru faimoasa sa lucrare referitoare la familiile nobile române nici o informație de acest gen din zona Năsăudului. În schimb, aminteşte, în afară de Bârgău, numai înnobilarea lui Grigore cavaler de Bota din Ragla făcută în 1855 pentru meritele şi bravurile sale ca ofițer în regimentul de graniță. Cele mai multe familii nobile din județul Bistrița-Năsăud le depistează în valea Bârgăului. Astfel, alături de popa Gavril Ilea mai menționează, de exemplu, familiile nobile Sabău, Duşeanu din Josenii, Rus din Rusul Bârgăului, Axente din Suseni ori Nemeş şi Buzdug din Tiha Bârgăului. Chiar dacă nu ne dă alte detalii despre aceste familii nobile şi nu putem afla din lucrarea sa când au fost înnobilate ori din ce motiv[19], putem deduce că în Vale Bârgăului a fost posibilă înnobilarea familiilor de origine românească. Probabil ataşamentul lor față de o familie princiară explică acest fapt, deoarece numai principele ori soția sa erau îndrituiți să înnobileze.

La biserica din Bârgăul de Jos se realizează în 1687 un iconostas comandat de Ignat a lui Dan şi soția lui Nastasia şi fiul lui, Ivan Groza pentru iertarea păcatelor lor în zilele lui Mihai Apaffi. Inscripția de pe el sună astfel:„Acest iconostas l-a făcut robul lui Dumnezeu Ignat (al) lui Dan şi soția lui Nastasia şi fiul lui, Ivan Groza şi l-a dat de pomană la sfânta biserică pentru iertarea păcatelor sale, în zilele lui Mihai Apaffi Crai, la anul 1687"[20]. Dorința ctitorilor de al menționa pe crai denotă nu doar marcarea unui timp istoric, ci şi fidelitate şi ataşamentul față de principele lor.

Pentru anul 1691 aflăm pe Popa Toader din Bârgăul de Sus, foarte probabil fiul popii Gavril Ilea, amintit cu acest nume în diploma de înnobilare. Acesta face pe propria-i răspunderea în 3 aprilie o mărturie sinceră către magistratul Bistriței despre cinstea enoriaşului său, Ion a Tomii, suspectat că ar fi tăinuit şi adăpostit un răufăcător, evadat din puşcărie[21]. Însă nu a fost suficientă mărturisirea preotului, deoarece în aceeaşi zi a trebuit să depună mărturie vecinii acestuia, dimpreună cu popa Toader, Crainicul Toader, judele şi vameşii din Bârgăul de Sus. Ei au jurat pe sufletele lor că acest răufăcător nu a venit la casa lui Ion a Tomii şi nici în sat, unde ar fi stat de Crăciun şi în Câşlegi[22]. Demnă de toată atenția este formula de recomandare a acestor săteni şi autorități săteşti, anume „noi mişeii Mării Tale, bârgăuanii de la biserica din Sus". Se poate remarca că definirea identității lor nu se face pornind de la situarea lor într-un anumit spațiu identitar, ci aşa cum am amintit la început ei îşi definesc identitatea de la comunitatea parohială, formată în jurul bisericii. Aşadar, biserica devine pentru bârgăuani un reper fundamental în autoidentificarea lor şi în raportarea la alteritate. Dacă transpunem cele afirmate mai sus într-o logică gramaticală Bârgăul desemnează *genul proxim*, iar biserica *diferența specifică* .

Dosarul nobilului G. Georgiță

namen, Freiheiten und Vorzügen als andere, wahre, geborene, ungezweifelte und bezeichnete Adelige in immerwährende Zeiten theilhaftig sein, geniessen und sich erfreien.

In Urkund dessen und wahren Glauben und ewige Standhaftigkeit haben wir gegenwärtige unsere Schrift, mit angehängten echten Unsern Insiegel bekräftiget, obbemeldeten Gabriel Illye wie auch Szalavestar, Drafota, Logyno, Gregorio, Ioanni und Theodoro, dessen Söhnen, schon gebornen, wie aueh in Zukunft den Nachkommenden und beiderlei Geschlechts-Erben und Nachkömmlingen gütig gegeben und mitgetheilet.

Gegeben in unserem Schlosse Fogoras den 19 Februar im Iahre 1682.

Michael Apafi m. p.

[18] ANSJC-POB-documente româneşti, doc. 199/1672.

[19] Ioan Cavaler de Puşcariu, *op.cit.*, p. 99-100.

[20] Victor Brătulescu, *Biserica din Josenii Bârgăului*, în „Mitropolia Ardealului", an V,1959, nr.3-4, p. 295.

[21] ANSJC-POB, documente româneşti-doc. 319/1691.

[22] *Ibidem*, doc. 347/1691.

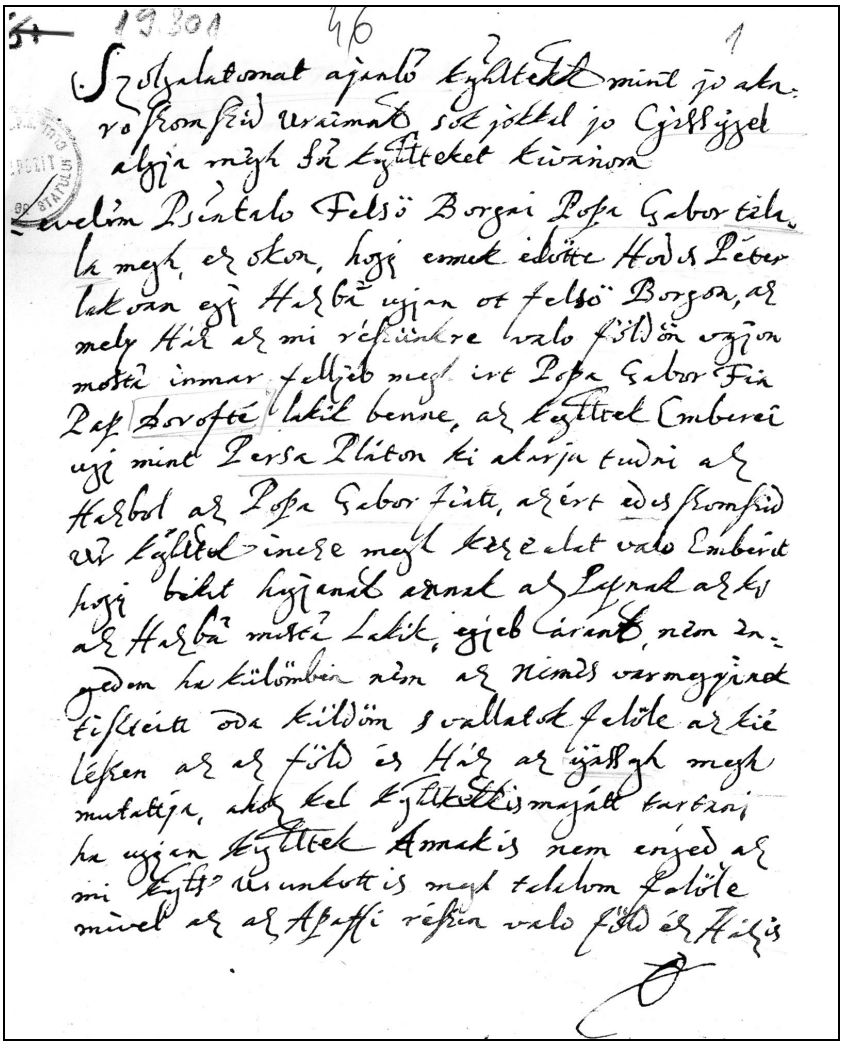

Szolgalatomnak ajanlo Egyttetek mint jo akaro Sromsid Uramnak sok jokkal jo Egessegel alyja megh Sz Egytteket kivanom

Levelem Bantalo Felsö Borzai Posa Gabor tala megh ert okon, hogy ennek elötte Hodos Peter lakoan egy Harba ugyan ot Felsö Borzan, az mely Hik az mi reszünkre valo földön vagyon mostä immar felliebb megh irt Posa Gabor Fia Pap Dorotte lakik benne, az Egyttek Emberei ugy mint Persa Plätan ki alarja tudni az Harbol az Posa Gabor fiätul, azert edes Sromsid az Egyttek ineree megh kerecelet valo Emberit hogy bekit hogyanak azonal az Lyrak az ky az Harba mustä lakik, egyeb cziantul, nem zenedem ha külömbein nem az Nimdo varmegyenek tisztiett ota küldöm 8 vallalok felöle az kie lesen az az föld es Häz az gyallgh megh mutatya, akok kel Egyttekis magät tartzni ha ugyan Egyttek Amak is nem enyed az mi Egyttes Urunkot is megh telelem felöle mivel az az Apaffi reszen valo föld es Häzis

Tudom Hogy eö Nzais, az magätul sem Egyttetek sem massnak nem enyedi, sirem ez iränt Egyttetek Emberenek megh Parancsolya szegeny Emberünek bekit Hadgyanak Egyttekis nälkem más dologbä Parancsolyon enint jo akaro Sromsid Uramnak szolgalni ügyekezem Ket utä ajanlo Istenek ol. talmaba Egyttetet, Nagy Sajo die 29 Maria Ao 79

Egyttetek jo szivel szolgall Ilkai T: Nemzetes Apaffi Istvä ur megh hagyatot Cigyedgie Deak

Laurentius Kalta mp

Andreea Salvan, *Oameni de pe Valea Bârgăului în conscripțiile celei de-a doua jumătăți a secolului al XVIII-lea*

Începută la data de 7 august 1783 şi încheiată în data de 17 octombrie a aceluiaşi an, Conscripția Văii Bârgăului s-a făcut la ordinul împăratului Iosif al II-lea, printre altele din motivul că proprietarii de atunci ai comunei Bârgău, membrii familiei Bethlen, nu posedau acte urbariale în regulă, şi atunci trebuia reglementată această situație printr-un inventar, precum si pentru a se avea o situație clară a familiilor militarizate. Conducerea operațiunilor cerute de efectuarea conscripției urbariale şi militare era asigurată de Carol Heydendorf, secondat de Wenzel Thurnfeld, căpitan şi Ioan Şincai, sublocotenent. Lor li se alătură George Aranka, jude de tablă şi Ioan Csernici, din partea camerală. Pe data de 8 august se alătură din partea familiei Bethlen şi Nicolas Gaal. O parte a conscripției originale, respectiv conscripția urbarială a nobilului Gheorghe Bethlen, se păstrează în fondul *Anton Coşbuc*[1]. O altă parte a conscripției, de data acesta urbarială şi militară, pentru ca la data de 12 august se hotărăşte ca pentru economie de timp să se facă împreună, însă separat pentru fiecare moşier, se găseşte în fondul *Iulian Marțian*[2], aflat spre păstrare la acelaşi serviciu. De data aceasta este vorba de o copie legalizată, a conscripției realizată de Arhiva Fiscală din Sibiu, la data de 25 noiembrie 1817, întrucât poartă sigiliul timbrat sub formă de rozetă al Arhivei şi semnăturile oficialilor Sigismund Musik şi Ioan Osvath.

Conscrierea localităților Rusu Bârgăului, Josenii Bârgăului, Mijloceni, Suseni, Prund, Tiha şi Bistrița Bârgăului prezintă, în ansamblul ei nu numai informații privind posesiunile pe care locuitorii acestor părți le aveau în folosință, precum şi obligațiile față de stăpânii lor, în calitate de proprietari feudali.

Regimul dur iobăgesc este demonstrat de faptul că supusul avea de cheltuit către stăpân nu numai un cortegiu întreg de prestări de bunuri din serviciile sale agricole ci şi mai mult de 200 de zile pe an cu titlu de robotă. Asupra lui se revarsă sarcinile publice, dările către stat, către armată. Acestea reies din raportul adresat de către maiorul Heydendorff, generalului Rall, la 27 ianuarie 1783, la puțin timp înainte de militarizare: *Oamenii zic că sunt inquilini (jeleri) şi nu iobagi ceea ce Bethlenistii nu vor să recunoască. Aceştia lăsaseră satele arbitrului funcționarilor. Populația din Bârgău a avut mult de suferit din partea boierilor stăpânitori, cari cer preț de răscumpărare considerabil. Dar şi poporul cere să fie despăgubit pentru prestațiile peste măsură de mari. Aşa în 1775, în bază de urbarii false, li s-a pus în spinare o companie de execuție pentru pretinse prestații neîmplinite, plăteau cu muncă şi bani, în natură şi bani; pentru dreptul de cârciumărit sătesc nu li se da nimic; la furnizarea vinului li se dădeau vase rele, aşa că vinul se vărsa, curgea şi acum ei trebuiau să plătească; prestațiile le-au tot sporit domnii încât țăranii trebuiau să lucreze săptămânal nu 6 ci 7 zile; unii despre cari se credea că în zilele lungi din iulie n-au lucrat destul, trebuiau să lucreze în plus câteva zile ; alții care n-aveau vite, trebuia să lucreze cu mult mai mult ca pălmaşi, şi în loc de 200 trebuia să furnizeze 1500 de şindrile; dacă vr-unul era bolnav, i se lua singura avere vaca în locul prestației îndatorate neîmplinite*[3].

Robota sau slujba iobăgească reprezenta cea mai importantă şi mai împovărătoare formă a rentei în muncă, moştenită din epoca feudală. Povara slujbei iobăgeşti se explică prin faptul că în Transilvania stăpânirea habsburgică n-a reuşit să impună o reglementare urbarială, ca în Ungaria, Crişana şi Banat, datorită opoziției nobilimii. Încercarea Mariei Tereza din 1769 concretizată în „Certa puncta" s-a soldat numai cu reducerea robotelor de la 4 la 3 zile pe săptămână pentru iobagi

---

[1] Serviciul Județean Bistrița-Năsăud al Arhivelor Naționale, în continuare SJB-NAN, *Fond personal Anton Coşbuc*, d.24/1780.

[2]SJB-NAN,*Colecția personală Iulian Marțian*, d. 38.

[3] Virgil Şotropa, „Militarizarea Văii Bârgăului", în *Arhiva Someşană,* nr10/1929, p. 3.

şi de la 3 la 2 zile săptămânale pentru jelerii urbariali cu extravilane, atunci când se efectuau cu animalele de tracțiune. Cele pretinse de stăpâni cu brațele sau palmele rămâneau la 4 şi respectiv la 3 zile pe săptămână. Fiul şi urmaşul Mariei Tereza, Iosif al II-lea, a întreprins a doua încercare prin patenta imperială din 22 august 1785 care prevedea pe lângă desființarea legării de glie şi o diminuare a robotelor de la 3 la 2 zile pe săptămână cu vitele şi de la 4 la 3 zile cu palmele pentru iobagi, iar pentru jelerii urbariali cu extravilane de la 2 la 1 zi cu animalele de tracțiune şi de la 3 la 2 zile săptămânal cu brațele[4]. Intravilanele, asemenea curților domneşti ale stăpânilor, dar la scară mult mai redusă, reprezentau locurile unde se găseau casele de locuit şi diferitele acareturi ale gospodăriilor iobăgeşti, cărora le aparțineau, de regulă, câte o grădină de zarzavat şi cu pomi fructiferi. Indiferent de suprafața şi populareа intravilanelor, pe ele viețuiau familiile de iobagi şi de jeleri. Pe ele se afla inventarul viu şi mort al gospodăriilor iobăgeşti, format din animalele domestice şi din uneltele agricole. Tot în cuprinsul lor se aducea şi se depozita, an de an, recolta de pe extravilane.

Conscripția din 1783 a consemnat aici:

Pentru nobilul comite Gheorghe Bethlen, cu ¼ părți posesionare pe Valea Bârgăului un număr de 138 iobagi corespunzător anului 1780 la 142 câți au ieşit la conscripția de la militarizare. Acestora li se adăugau 79 de jeleri, care împreună îngrijeau şi se ajutau de 275 de frați şi copii. Ei aveau împreună 103 cai, 214 boi, 345 vaci, 196 junici, 490 oi, 100 de stupi de albine, 160 de porci. Dintre sesii, 146 se lucrau şi 11 erau pustii. Terenul agricol avea o producție de 121 de câble şi 3 ½ mierțe, intravilanul, şi 93 câble şi 1 ½ mierțe, extravilanul. Păşunile erau valorificate la 494 care de fân; locuitorii trebuind să presteze un număr de 141 zile de robotă[5].

Pentru nobilul comite Nicolae Bethlen, cu 1/36 părți posesionare pe Valea Bârgăului un număr de 68 de iobagi şi 76 de jeleri, care împreună îngrijeau şi se ajutau de 136 de frați şi copii. Ei aveau împreună 31 cai, 78 boi, 129 vaci, 81 junici, 285 oi, 46 stupi de albine, 57 de porci. Dintre sesii 66 se lucrau şi 8 erau pustii. Terenul agricol avea o producție de 34 de câble şi ½ mierțe, intravilanul, şi 42 câble şi 1 mierțe, extravilanul. Păşunile erau valorificate la 120 ¾care de fân; locuitorii trebuind să presteze un număr de 66 zile de robotă[6].

Pentru nobilul comite Iosif Bethlen, cu 1/36 părți posesionare pe Valea Bârgăului un număr de 79 de iobagi şi 83 de jeleri, care împreună îngrijeau şi se ajutau de 131 de frați şi copii. Ei aveau împreună 36 cai, 85 boi, 140 vaci, 98 junici, 533 oi, 29 stupi de albine, 65 de porci. Dintre sesii 62 se lucrau şi 7 erau pustii. Terenul agricol avea o producție de 36 de câble şi 3½ mierțe, intravilanul, şi 35 câble şi 1 mierțe, extravilanul. Păşunile erau valorificate la 192 ¼care de fân; locuitorii trebuind să presteze un număr de 64 zile de robotă[7].

Pentru nobilul comite Alexandru Bethlen, cu 5/72 părți posesionare pe Valea Bârgăului un număr de 156 de iobagi şi 29 de jeleri, care împreună îngrijeau şi se ajutau de 223 de frați şi copii. Ei aveau împreună 55 cai, 162 boi, 245 vaci, 151 junici, 600 oi, 91 stupi de albine, 93 de porci. Dintre sesii 115 se lucrau şi 9 erau pustii. Terenul agricol avea o producție de 84 de câble şi 2½ mierțe, intravilanul, şi 67 câble şi 1 mierțe, extravilanul. Păşunile erau valorificate la 384 ¼ care de fân; locuitorii trebuind să presteze un număr de 117 ½ zile de robotă[8].

Ceea ce este cu adevărat interesant la această conscripție este faptul că această existență la limita suportabilă, amenințată repetabil de stări catastrofale poate explica, într-o anume măsură fenomenul migrației ce caracterizează şi această perioadă. Căci fenomenul de migrare, aşa cum apare el în izvoarele vremii se dovedeşte a fi caracteristic nu în componenta sa de naturalizare, de

[4] D. Prodan, *Desființarea şerbiei în Transilvania*, în „Studii şi materiale de istorie medie" 1700-1849", VII, 1974, p. 9-52; Idem, *Problema iobăgiei în Transilvania între 1700-1848*, Bucureşti, 1989, p. 346-347.

[5] SJBNAN,*Colecția personală Iulian Marțian*, d. 38, filele 16v-17r.

[6] *Idem*, filele 33v-34r.

[7] *Idem*, filele 71v-72r.

[8] *Idem*, filele 85v-86r.

stabilire definitivă într-un alt teritoriu, ci, mai degrabă, de stabilire temporară. Conscripțiile Văii Bârgăului, atât cea a nobilului Gheorghe Bethlen, din 1756, cât şi cea din anul 1783, îi menționează ca „fugari" pe: *Tresno Lupul*, în vârstă de 15 ani şi *Stephanutz Marczika*, în vârstă de 20 de ani, ambii din Felso Borgo, nu se menționează care cătun, şi *Urszak Gavrila* şi *Skurt Silip* din Rusu Bârgăului, fără a menționa unde au fugit. Conscripția din 1783, pe de altă parte îi menționează ca fugiți în Moldova pe: *Ion Bogath*, om căsătorit, din Prundu Bârgăului, *Tyfor Paskul*, de asemenea căsătorit, din Tiha Bârgăului, *Toader Taloi* din Prund, *Grigore Kornea* din Bistrița Bârgăului, amândoi iobagi ai lui Nicolae Bethlen, *Petre Trifon*, căsătorit în Tiha Bârgăului, iobagul lui Ladislau Bethlen, *Lazăr* din Suseni, *Pavel şi Grigore a lui Cihera* din Suseni, *Ilie Kornitza* din Prund, *Dumitraş Murza* din Bistrița Bârgăului, toți iobagii lui Alexandru Bethlen, fugiți în Moldova pentru a se căsători.

Pe lângă realitățile cotidiene, conscripția prezintă starea materială a soldaților grăniceri români din Rusu Bârgăului, care au participat pe câmpurile de luptă ale Europei, de la lupte din anul 1788 de la Dorohoi, Botoşani, Baia şi Fălticeni precum şi la Hârlău şi Aiud, luptele de la Zabérn, Bundenthal, Scwartzfeld, din cursul anilor 1793-1796, cele de la Ulm, din 1805, la acțiunile din Bavaria din primăvara anului 1806, si 1813, când la data de 20 aprilie pleacă primul batalion recrutat din satele Iad şi Bârgău, în Galiția, în timp ce alte trei batalioane ale regimentului rămân – din cauza ciumei – în carantină la Braşov.

Între soldații grăniceri din Rusu Bârgăului, figurează în conscripția din 1783[9]:

Arman Gavrilă[10], avea la conscripția din 1783, 23 de ani şi trei frați Ştefan, de 17 ani, Iacob de 8 ani şi Pavel de 1 an. Era conscris alături de Neag Arsinte ca şi jeler al lui Gheorghe Bethlen, iar împreună cu acesta avea 1 cal, 2 boi, 2 vaci, 2 junici, 2 porci; lucrau împreună o sesie, partea sa fiind de 28 stânjeni de lungă şi 14 stânjeni de lată. Locul de arătură dădea o producție de 4 câble. A participat alături de fratele său Ştefan la luptele din 1788, de la Dorohoi, Botoşani, Baia, Fălticeni, precum şi la Hârlău şi Aiud, acesta din urmă participând şi la acțiunile de pe Frontul Rinului, din 1793.

Bartoş Simion[11], iobagul lui Gheorghe Bethlen, avea la conscripția din 1783, 24 de ani şi un fiu Iuonică. Împreună cu tatăl Bartoş Iacob şi fratele Flore, în vârstă de 19 ani, aveau 2 vaci şi 2 junici. Locul de arătură era de 45 stânjeni de lung şi 21 stânjeni de lat. Terenul arabil avea o producție de 2 câble şi 2 mierțe, iar extravilanul le aducea 4 care de fân. A participat la acțiunile din 1788.

Moldovan Dănilă[12], iobagul lui Nicolae Bethlen, avea la conscripția din 1783, 25 de ani şi doi fii, Ion, în vârstă de 3 ani şi Toader, în vârstă de 2 ani. Locuia împreună cu bunicul său Natu, care avea 72 de ani şi fratele său Grigore, de 22 de ani. Împreună aveau 1 cal şi un porc. A participat pe fronturile de luptă din 1788, primind distincția de fruntaş, însă a murit în spital. Fratele său mai mic a participat la lupta contra trupelor polone, din 1809, având însă acelaşi destin.

Rotar Grigore[13], iobagul lui Gheorghe Bethlen, avea la conscripția din 1783, 32 de ani. figura în conscripție alături de fratele său Iuonică, de 30 de ani. Împreună aveau 2 boi, 4 vaci, 2 porci. Lucrau o sesie de 59 de stânjeni de lungă şi 19 stânjeni de lată. Ternul arabil avea o producție de 1 câblă şi 2 mierțe, iar extravilanul le aducea 5 care de fân. Au participat împreună la acțiunile din 1788. Fiul cel mare al lui Iuonică va participa la luptele de pe Frontul Rinului din 1793, la luptele contra trupelor polone din 1809 şi la cele din 1812.

Oanea Vasile[14], avea la conscripția din 1783, 10 ani. Va participa pe front la acțiunile din 1808. Moare în spital.

---

[9] Numele soldaților grăniceri din Rusu Bârgăului, care au participat la teatrele de operațiuni din vestul Europei, provin dintr-o fişă de cercetare a lui Anton Coşbuc, descoperită în fondul care îi poartă numele, aflat spre păstrare la SJB-NAN, *Fond personal Anton Coşbuc,* d. 39, filele 17-21.

[10] SJBNAN, *Fond personal Anton Coşbuc*, d.24/1780, filele 10 v-11r.

[11] Idem.

[12] Idem.

[13] SJBNAN,*Colecția personală Iulian Marțian*, d. 38, filele 79v-80r.

[14] Idem.

Uifelean Mihăilă şi fratele său Tănase[15], aveau la conscripția din 1783, 12 respectiv 10 ani. Au participat împreună la luptele de pe Frontul Rinului, în 1793, unde Mihăilă îşi va găsi sfârşitul.

Rele Niculae[16], jelerul lui Nicolae Bethlen, avea la conscripția din 1783, 22 de ani. Era conscris alături de Rele Maftei şi Rele Nistor. Împreună aveau două vaci şi două junici. Nu aveau nici un fel de pământ în lucru. A participat la acțiunile din 1788 şi la luptele de pe Frontul Rinului din 1793.

Ursace Simion[17], era trecut în conscripție ca şi iobag, alături de fratele său Grigore şi tatăl său Irimie. Împreună aveau 3 cai, 6 boi, 4 vaci, 2 junici, 3 porci. Lucrau împreună două sesii care măsurau 84 stânjeni în lungime şi 29 stânjeni în lățime. Terenul arabil avea o producție de 4 câble iar extravilanul le aducea 10 care de fân. Tatăl său era jude domenial. Când a participat la luptele din Moldova, din 1788, avea 25 de ani.

Parasca Flore[18], avea la conscripția din 1783, 10 ani şi un frate Iuonică de 3 ani. Tatăl său, Sava, avea 40 de ani şi era iobagul lui Gheorghe Bethlen. Deținea 2 cai, 2 vaci, 4 boi, 2 junici, 6 oi şi 1 porc. Sesia sa era de 53 de stânjeni de lungă şi 15 stânjeni de lată. Terenul arabil avea o producție de 5 câble iar extravilanul îi aducea 8 care şi jumătate de fân. Va participa la acțiunile de pe Frontul Rinului, din 1793, la luptele contra armatelor polone din 1809, a luptat alături de alți recruți de pe valea Bârgăului pe frontul din Galiția, unde a ajuns la gradul de caporal.

Parasca Ion, în vârstă de 20 de ani, era iobagul lui Gheorghe Bethlen. Avea la militarizare 2 boi, 2 vaci, 1 junică şi un porc. Sesia sa era de 34 de stânjeni de lungă şi de 10 stânjeni de lată. Terenul arabil avea o producție de 1 câblă şi 2 mierțe, iar extravilanul îi aducea 5 care de fân. A luat parte pe front în 1793, 1809, ajungând la gradul de caporal. A murit pe frontul din Galiția, din 1813.

Prundar Toader[19], iobagul lui Alexandru Bethlen, avea la conscripția din 1783, 43 de ani şi trei fii: Eremie de 10 ani, Chirilă de 7 şi Simion de o jumătate de an. Împreună cu Prundar Simion deținea 4 boi, 3 vaci, 1 porc şi o junică. Avea o sesie pustie de 40 de stânjeni de lungă şi 19 stânjeni de lată. Fiul său, Eremie, va participa la luptele din 1788, 1793 şi la retragerea armatei imperiale din 1805, evidențiindu-se ca fruntaş.

Şi aceştia sunt doar o parte, dintre cei care au participat la luptele de pe fronturile Europei. Importanța conscripției de la militarizare, din toamna anului 1783, constă în faptul că ea oferă cea mai amplă sursă de documentare pentru istoria țărănimii aservite şi a agriculturii transilvănene din ultima parte a veacului al XIX-lea. Într-adevăr, datele cuprinse în conscripție pot fi considerate valabile atât pentru deceniile premergătoare înfăptuirii ei, cât şi pentru cele ce i-au urmat până la revizuirea din 1789. Ea s-a efectuat în satele Rusu Bârgăului, Josenii Bârgăului, Mijlocenii Bârgăului, Susenii Bârgăului, Prundu Bârgăului, Tiha şi Bistrița Bârgăului. De aceea, conscripția constituie o veritabilă oglindă a lumii satelor bârgăuane din perioada respectivă.

[15] Idem.
[16] Idem, filele 4v-5r.
[17] Idem, filele 38v-39r.
[18] SJBNAN,*Colecția personală Iulian Marțian*, d. 38, filele 79v-80r.
[19] Idem, filele 58v-59r.

Dana Văran,
Familia protopopilor Buzdug din Rusul Bârgăului

Motto

„Noi acestea 6 sate neunite din Apa Bârgăului adică: Borgo Bistrița, Prund, Suseni, Mijloceni, Joseni şi Rus de multe veacuri trecute au răbdat şi răbdăm necazuri pentru râvna credinței şi totuşi până astăzi s-au îndurat mântuitorul nostru Hr. de n-am rătăcit de la adevăr, având în toată una vreme preoți între noi bărbați vrednici, evlavnic, care şi clerului neunit îi este spre cinste cu noi."[1]

Pe parcursul primului secol al existenței sale, atestat documentar pentru prima dată în anul 1786, Protopopiatul ortodox al Bistriței a avut 4 protopopi care au purtat numele Buzdug, funcție transmisă din tată în fiu sau prin adopție şi căsătorie.

Destinul lor nu e unul spectaculos din punct de vedere istoric, dar merită cunoscut pentru că se împleteşte strâns cu destinul grănicerilor ortodocşi din Valea Bârgăului. Motivul pentru care am ales această familie de preoți pentru a descrie felul în care trăiau strămunii noştri este acela că, în virtutea funcției pe care au ocupat-o, ei au lăsat în urma lor mai multe documente scrise şi mai vechi decât orice altă familie de români din zonă.

Din întâmplările vieții lor, aşa cum au rămas ele consemnate în documentele aflate în păstrare la Arhivele Naționale – Bistrița-Năsăud în *Colecția personală Bazil Buzdug* , în *Protopopiatul ortodox al Bistriței* şi în *Matricolele de stare civilă* ale parohiilor, poate fi ilustrat atât destinul clerului ortodox român la cumpăna secolelor XVIII şi XIX cât şi viața enoriaşilor lor de care nu se deosebeau prea mult.

Pe Valea Bârgăului, chiar şi după unirea religioasă din 1700 şi după militarizarea din 1783, au existat comunități compacte româneşti unde religia ortodoxă s-a păstrat din moşi strămoşi. În cea mai veche statistică a clerului ortodox din Transilvania, întocmită de episcopul Dionisie Novacovici în anul 1767 nu apare nici un preot cu numele Buzdug iar parohiile Văii Bârgăului se găseau la acea dată în componența Protopopiatului ortodox Sic[2].

În lucrarea *Date Istorice privitoare la Familiile nobile române* publicată în 1892 de Ioan Cavaler de Puşcariu la capitolul referitor la Comitatul Bistrița-Năsăud există reprodusă o adresă din anul 1862 în care protopopul Teodor Buzdug afirmă că familiile Buzdug şi Ilea sunt vechi familii româneşti înnobilate la sfârşitul secolului XVII de principele Transilvaniei Mihai Apafi. Pentru familia Ilea, al cărui descendent era Teodor Buzdug pe linie maternă, este descris blazonul familiei şi expus motivul, locul şi data înnobilării dar despre familia Buzdug şi încă alte 5 familii nobile române din Bârgău, se spune că documentele şi însemnele lor: „*s-au pierdut cu totul prin sistema de fier militară, sub care s-au aflat cercul Bârgăului din anul 1782 până în 1851 şi în care s-au trecut toți în rubrica de foşti iobagi*" [3].

După militarizarea din anul 1783 a locuitorilor ortodocşi ai Văii Bârgăului, cu ocazia noii arondării a eparhiei ortodoxe a Principatului Transilvaniei pe care a făcut-o episcopul Ghedeon Nichitici la începutul anului 1786, s-a înființat Protopopiatul ortodox al Bistriței condus de Ştefan Popovici, care nu era localnic[4]. Nucleul Protopopiatului îl forma Valea Bârgăului. Sediul

[1] S.J.A.N. Bistrița-Năsăud, *Colecția personală Bazil Buzdug*, d.2, f.21.

[2] K. Hitchins şi I. Beju, *Conscripția clerului ortodox transilvan din 1767,* în Mitropolia Ardealului, an. XXIX, nr. 7-8, Sibiu, 1984, p. 534-568.

[3] I. cav. De Puşcariu, *Date Istorice privitoare la Familiile nobile române,* Sibiu, 1892, vol. I, p.99.

[4] S.J.A.N. Bistrița-Năsăud, fond *Protopopiatul ortodox român al Bistriței*, d. 20,f. 6.

protopopiatului a rămas mulți ani în această vale, mutându-se de la o localitate la alta în funcție de parohia unde slujea ca preot protopopul, înainte de a fi numit la conducerea protopopiatului.

„Dinastia" Buzdugilor începe din anul 1791, după transferarea lui Ştefan Popovici la conducerea altui protopopiat şi numirea lui Iacob Buzdug în această funcție[5]. La moartea sa în 1801 i-a urmat fiul lui Alexandru care a fost mai întâi administrator protopopesc apoi protopop până în 1830. Din 1856, după o pauză de 26 de ani în care protopop a fost Terente Bogat din Mijlocenii Bârgăului, funcția revine fiului adoptiv al lui Alexandru Buzdug: Teodor. Cu toate că în venele sale nu curge sângele familiei Buzdug, prin căsătoria lui cu Raveca Buzdug, fiul lor şi următorul protopop Ion Buzdug (1876-1884) îl va avea.

Subiectul studiului nu este centrat pe identitatea protagoniştilor ci pe ideea de familie ca instituție şi pe felul în care ea, raportată la cadrul istoric ales, oferă membrilor ei posibilitatea să conserve: nume, bunuri materiale, funcții, tradiții, credință, educație.

Bătrânul Iacob Buzdug lasă în urma sa 3 fii şi o fiică: Alexandru, Ionică, Iacob şi Nazaria. Pe feciori, ca să-i scutească de la cătănie, i-a aşezat în slujbe bisericeşti iar pe fată a măritat-o cu un funcționar al Regimentului grăniceresc. Viața nu a fost blândă cu nici unul dintre ei.

În anul 1799, după un an de căsătorie, Sofia soția lui Ionică cere şi obține despărțirea de acesta pe motiv că e „famen" şi „nevrednic de muiere" ea fiind însărcinată cu altul. Ionică pierde astfel orice posibilitate de a mai deveni preot şi rămâne în slujba fratelui său mai mare Alexandru ca făt în parohia Rusul Bârgăului.

Tot aici va sluji ca preot capelan şi Iacob a cărui soție Todora moare în vârstă de 27 de ani la naşterea fiului Ilie care se va stinge şi el în vârstă de 4 ani. Fiicele lui: Raveca, Ileana şi Maria rămase orfane şi de tată în 1827, minore fiind, sunt singurele moştenitoare ale familiei Buzdug.[6]

Preotul şi protopopul Alexandru Buzdug, a avut cu soția sa Nastasia 2 băieți şi 2 fete care nu au ajuns nici unul la maturitate. În această situație siguranța materială şi existența însăşi a familiei fiind amenințate, Alexandru adoptă pe Teodor Şut şi îl căsătoreşte cu nepoata lui cea mai mare Raveca în vârstă de 16 ani, salvând astfel familia de la dispariție. Teodor Şut era din Josenii Bârgăului şi provenea şi el, după mamă, dintr-o veche familie de preoți Ilea. Adopția, în cazurile în care familia rămânea fără descendenți pe linie masculină, era o practică frecventă în acele vremuri la cătanele Regimentului 2 românesc de graniță şi avea ca scop aducerea în gospodărie a unui bărbat apt de a presta activitățile militare necesare păstrării bunurilor aflate în folosința familiei a cărui nume îl prelua.

Nazaria, sora lui Alexandru avea 2 băieți: Petre şi Ion, însă aceştia se aflau în Susenii Bârgăului în grija tatălui lor Petre Tănase, care primise custodia lor în urma divorțului din anul 1804. După 9 ani de căsătorie şi 3 copii, Petre Tănase ceruse despărțirea de soția lui argumentându-şi decizia în 14 pagini de explicații în care, în afară de chestiuni private sau de familie, există multe informații despre felul în care se încheiau căsătoriile, promisiunile şi aşteptările părților implicate, felul în care îşi conduceau gospodăria, implicarea bisericii şi a autorităților în conflictele matrimoniale şi modalitatea de rezolvare a lor. Din afirmațiile lui Petre Tănase rezultă că protopopul Iacob Buzdug le promisese pe rând tuturor pretendenților Nazariei că îi va face preoți[7]. Dacă această căsnicie ar fi durat, fii Nazariei Buzdug ar fi fost probabil primii care, atunci când familia a rămas fără descendenți de parte masculină, ar fi prelua de la unchiul lor Alexandru haina preoțească şi destinul familiei.

La moarte lui Alexandru Buzdug survenită în 1830, pe fiul său adoptiv Teodor îl găsim deja numit preot în Rusu Bârgăului, totuşi protopopiatul îi revine preotului din Mijloceni Terente Bogat, primul fiind prea tânăr şi prea proaspăt în ale preoției pentru a putea prelua această funcție. Din jalba locuitorilor din Rusu Bârgăului din anul 1828 în sprijinul numirii lui Teodor în funcția de preot capelan în locul socrului său decedat, aflăm prin ce mijloace se încerca intimidarea şi influențarea enoriaşilor de către conducerea Regimentului de graniță. Conform uzanțelor bisericeşti preotul trebuia

[5] *Ibidem*, d.20,f. 7.
[6] S.J.A.N. Bistrița-Năsăud, *Colecția personală Bazil Buzdug*, d. 2,f.11.
[7] *Ibidem*, d.2,f.17-31.

să fie ales de comunitate dar protopopul, preoții sau conducerea Regimentului găseau de fiecare dată pârghiile necesare pentru a putea interveni. Tot despre acest moment, într-o document înaintat în anul 1847 adresat episcopiei, prin care 80 de capete de familie reprezentând 200 de enoriaşi din Rusu Bârgăului se plâng de cuantumul taxelor pe care preotul Teodor le percepea comunității, se afirmă: *„cătanele din Rusul Bârgăului atunci au vrut să-şi facă alt preot, când s-au făcut el preot, dară răposatul protopop Alexandru Buzdug l-au scris la moşie şi l-au trimis la Sibiu fără voia oamenilor"*.[8]

Transmiterea din tată în fiu a parohiilor în care aceştia slujeau ca preoți, devenise o regulă la românii ardeleni mai ales la cei ortodocşi care au avut până atunci statut de „tolerați" în cadrul instituțional al imperiului. O circulară din anul 1805 trimisă de chiar Consistoriul ortodox sibian instituie o regulă a acestei practici atunci când consemna că: *„ficiorii preoților fungenşi* (în funcție) *numai atunci se pot preoți când slăbiții lor părinți alți feciori sau gineri de la care să-şi poată la vremea lor aştepta hrana n-ar avea"*[9]. Neavând institute teologice unde să se pregătească ca viitori clerici, nu aveau altă educație decât scrisul şi cititul dobândit în familiile preoților sau în şcolile săteşti, în cel mai bun caz. Din documentele pe care le-au lăsat în urmă putem vedea că marea majoritate a preoților, până în primele decenii ale secolului XIX, reuşeau cu greu să-şi scrie chiar şi numele.

Prima generație din familia Buzdug care a urmat şcoli superioare după absolvirea şcolilor „naționale şi nemțeşti" din Bârgău şi Năsăud, a fost cea a fiilor lui Teodor. Într-un document din anul 1839 prin care tatăl intervine pe lângă episcop pentru ca fiul său Vasile (adică viitorul asesor judecătoresc Bazil Buzdug) să fie acceptat la Seminarul împărătesc, acesta îşi face următoarele socoteli în ceea ce priveşte viitorul fiilor săi: *„ Fiindcă milostivul Dumnezeu mi-au dăruit 3 prunci de parte bărbătească: cel dintâi Vasile – vârstă de 12 ani, al doilea Ioan – vârstă de 11 ani şi al treilea de 7 ani şi cei 2 mai mărişori cearcă şcoala nemțască de 3 ani şi cel mai mic de un an cearcă şcoala națională şi văzând silința lor şi paşii cei spornici întru învățătură, ca popă îndatorat, mă aflu în tot chipul a cerca mijlociri ca doară aş aduce fii mei la şcoli şi mai mari, şi întâmplându-se la al nostru cinstit al 2-lea Regiment de graniță că au ieşit un prunc afară de la Seminarul cel împărătesc, am rugat pe cinstitul Regiment Comando ca doară mi-ar lua pe pruncul cel mai mare Vasile în locul celui ieşit"*. [10] Intervenția la Episcopie avea menirea de a asigura fiului cel mare studii militare, chiar dacă acesta, după tradiție ar fi trebuit să urmeze vocația tatălui, pentru că, zice mai departe Teodor: *„ Mi s-ar uşura cheltuielile în care pe cei 2 prunci mai uşor mi-ar veni ai da şi la alte şcoli ca să învețe în partea sfintei biserici a lăuda pe Domnul*[11]*„*. Prin acest gen de intervenții, preoții dispunând de informație şi relații, au reuşit să-şi educe şi să-şi promoveze descendenții în şcoli şi apoi în funcții cu mai multă uşurință decât „cătanele" care şi ei aveau fii dotați cu inteligență şi ambiție.

În deceniul 5 al secolului XIX monopolul preoților localnici asupra funcțiilor preoțeşti a început să fie amenințat de preoții din parohiile protopopiatului aflate în afara Văii militarizate a Bârgăului. Când preotul Iacob Găurean din Bidiu şi-a pierdut parohia în anul 1843 în urma trecerii întregii comunități la unire şi a venit în Bârgău, împreună cu fiul său, ca să se aşeze în una din parohiile devenite vacante, a creat mari tulburări şi a întâmpinat o opoziție fermă din partea preoților localnici. Aceştia se plâng în anul 1845 episcopului Şaguna că:

„Din Protopopiatul Bârgăului neunit, niciodată nu s-au fericit şi norocit nimeni a să primi şi trimite la cursul teological din Sibiu, fără totdeauna acei oameni de supt țărănie, batăr că şi noi avem drept la fondul clerului neunit.

Şi acum în vreme de pace să vie străini şi țărani să ne stăpânească ca preoți şi slujitori în bisericile cele făcute de noi şi de părinții noştri servindu-ne averile pe aceea, şi noi, moştenitorii care avem copii vrednici de a fi preoți, precum îi alege şi Ci. Împărăție, de-i face ober officiere, să fim la spatele străinilor… spre necinstea şi militarilor, spre a nu-şi mai da fii la şcoale."[12]

---

[8] S.J.A.N. Bistrița-Năsăud, *Colecția personală Bazil Buzdug*, d. 2, f.21.

[9] S.J.A.N. Bistrița-Năsăud, fond *Protopopiatul ortodox român al Bistriței*, d. 39, f.6.

[10] S.J.A.N. Bistrița-Năsăud, *Colecția personală Bazil Buzdug*, d. 2, f.33.

[11] *Ibidem,* d.2, f.34.

[12] *Ibidem,* d.3, f.145.

În ciuda opoziției lor, din acest moment monopolul pe care l-au deținut ca preoți localnici este rupt şi în satele ortodoxe ale Văii Bârgăului încep să pătrundă preoți din comitatele înconjurătoare.

În matricola decedaților a Parohiei ortodoxe Rusul Bârgăului la decesului lui Teodor Buzdug din 1875 se menționează: „*în 14 octombrie stil vechi, marți seara la 8 ore au murit şi s-a îngropat la 17 octombrie 1875 stil vechi la 2 ore p.m.*" şi „*defunctul au fost un bărbat virtuos, bine meritatu pentru biserică, şcoală şi națiune, instruit în toate meseriile şi au murit de Typhus*".[13]

Protopopul Ioan Buzdug, fiul lui Teodor, şi-a mutat sediul din Rusul Bârgăului în Josenii Bârgăului ca şi continuator al unchiului său Vasile Şut. Chiar dacă din 1884 se încheie dinastia Buzdugilor ca şi protopopi, după Ioan ca preot în Joseni a urmat fiul său Leon iar după protopopul Teodor în Rusul Bârgăului fiul său Iacob, menținând şirul de preoți cu numele Buzdug până în anul 1953.

Fiul preotului Leon din Joseni: Andrei (1891-1939) a îmbrățişat cariera universitară la Seminarul teologic din Cluj la fel ca şi fiul său Liviu (1910-1991). Ei, prin activitatea şi lucrările lor, au făcut să rodească bătrânul arborele al familiei Buzdug cel cu rădăcini adânc înfipte în negura vremurilor.

Acest lung şir de protopopi, preoți şi teologi ne dezvăluie destinul clerului ortodox român de pe valea Bârgăului pe parcursul a 200 de ani şi efortul familiilor lor de a-şi conserva şi transmite de la o generație la alta numele, credința, educația şi funcțiile spre binele lor şi al comunităților pe care le păstoreau. Asemenea lor au trăit şi multe alte familii de preoți români din Transilvania ortodocşi sau greco-catolici care au pus fiecare, prin efortul lor, o cărămidă la edificiul națiunii noastre.

Sper ca această scurtă incursiune în viața familiei Buzdug să vă fi trezit curiozitatea şi, dacă nu ați făcut-o încă, să veniți la Arhivele Naționale ca să întocmiți genealogia familiei dumneavoastră şi să studiați trecutul ei.

Familia Buzdug – Arbore genealogic

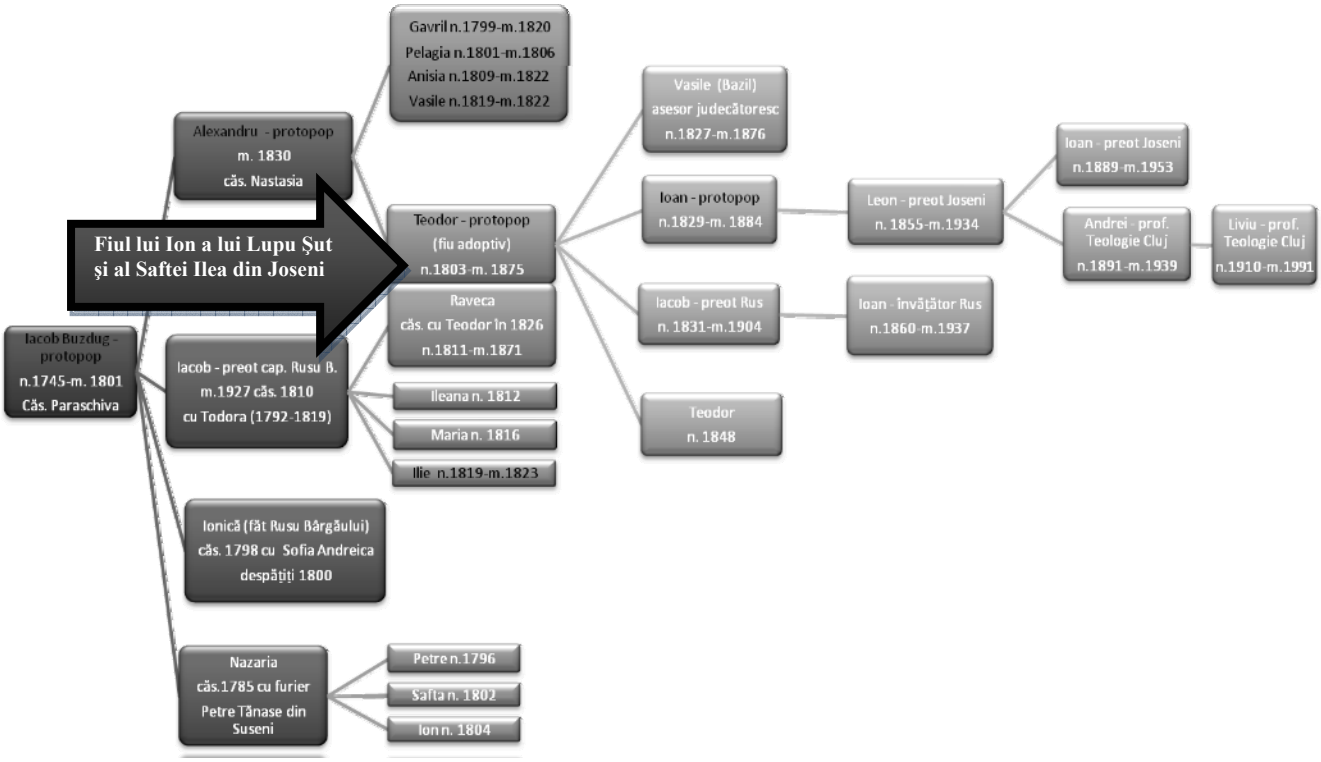

[13] S.J.A.N. Bistrița-Năsăud, *Colecția registrelor parohiale de stare civilă*, reg. 1053, f.18.

Adrian Onofreiu, *Vasile Buzdug*

Consideraţii generale.

Din multele personalităţi care au ilustrat ţinutul denumit al Văii Bârgăului „cu vorba şi fapta", creionăm în continuare personalitatea unuia din reprezentaţii de frunte, Vasile Buzdug.

Aceasta, pentru a determina debutul unui proces necesar şi de mult aşteptat, acela de a arăta „sine ira et studio" aportul acestei zone la moştenirea „graniţei militare" cu reşedinţa la Năsăud.

Două au fost, de-a lungul timpului, impedimentele majore pentru receptarea la adevărata valoare a rolului avut de această zonă în trecutul românilor înregimentaţi în graniţa militară austriacă din secolele XVIII-XIX.

Primul, reprezentat de bariera confesională, fapt ce a determinat ca aici – într-un ţinut locuit majoritar de ortodocşi – sistemul militar să fie introdus mai târziu ca în restul arealului fostului Regiment II cu reşedinţa la Năsăud, abia în anul 1783.

Al doilea, derivat din primul, a fost definit de atitudinea permanentă de subestimare a zonei în sistemul militar al monarhiei habsburgice, fapt cultivat – culmea ! – chiar de „centrul" reprezentat de Valea Someşului şi tolerat de monarhie[1].

De aceea, efortul de redefinire a rolului şi locului teritoriului „Văii Bârgăului" merită susţinut şi prin creionarea portretelor unor reprezentanţi de frunte ai acesteia, care s-au implicat total în ceea ce a fost sistemul relaţional creat de militarizarea începută în 1762/63 şi încheiată în 1783.

2.1. Personalitatea lui Vasile Buzdug/formare şi evoluţie[2].

S-a născut la 11 decembrie 1827 în Rusu Bârgăului, din părinţii Toader – viitor protopop ortodox al Văii Bârgăului – şi Raveca Buzdug[3].

La fel ca traiectul altor tineri, s-a format la Şcoala Normală din Năsăud şi Institutul de Creştere Militar şi s-a distins prin rezultate bune la învăţătură[4].

O perioadă mai puţin accesibilă din punct de vedere al informaţiilor este cea de studiu şi formare – în linia tradiţiei familiale – ca teolog la Sibiu[5].

---

[1] În subsidiar menţionăm şi direcţia caracteristică istoriografiei privitoare la trecutul „graniţei militare", care a impus, de-a lungul timpului – cu influenţe până în contemporanitate – modelul de analiză definit de studiile publicate în „Arhiva Someşană" interbelică sau cele creionate în anii ' 70-90 ai secolului XX de către cercetători ca Valeriu Şotropa sau Teodor Tanco.

[2] Singura menţiune despre această personalitate se află la Teodor Ciuruş, *Din însemnările lui Vasile Buzdug,* în „Arhiva Someşană", Năsăud, nr. 24/1938, pp. 215-219, unde prezintă la începutul comunicării sale scurte date biografice, de evoluţie profesională şi politică.

[3] Serviciul judeţean Bistriţa-Năsăud al Arhivelor Naţionale, *Colecţia registrelor parohiale de stare civilă,* inv. 1.046, Rusu Bârgăului, protocol născuţi, f. 35, nr. ordine 427; în continuare, A.N.B.-N., fond/colecţie, d…

[4] La Şcoala Normală din Năsăud a obţinut următoarele calificative: a) anul şcolar 1841-1842, clasa a III-a: Eminentes als Preminanten şi a fost premiat cu următoarele cărţi: *Lehrers Lebensgeschichte* -15 cruceri; *Roman Kalender* - 20 cruceri; *Lehrer der Hoflichkeit* - 10 cruceri; total: 45 cruceri; A.N.B.-N., fond *Şcoala Normală primară din Năsăud,* reg. inv. nr. 60, f. 15; b) anul şcolar 1842-1843, clasa a IV-a: Eminentes als Ascendenten; *Ibidem,* f. 16., a urmat apoi doi ani cursurile Institutului de Creştere Militar, pe care le-a absolvit în anul 1845, având ca dascăli pe învăţătorul principal Ioan Marian, Învăţătorul Moise Panga, catechetul Macedon Pop, director pe maiorul Ioan Tomuţa, iar comandant al regimentului, baronul Iovich, care toţi au semnat certificatul de absolvire; pe versoul acestui certificat se află notaţia vicarlui general de atunci, Andrei Şaguna prin care era admis să frecventeze cursurile Seminarului Teologic din Sibiu:*„Admittitur ad frequetantum cursum theologicum*, Cibinii, die 25 october 1846"; Idem, fond *Bazil Buzdug,*d..5, f. 129-130 . Pentru modul de formare al tinerilor din Regimentul II de graniţă de la Năsăud, vezi şi, *Personalităţi din graniţa năsăudeană. Contribuţii documentare,* ediţie îngrijită şi adnotată de Adrian Onofreiu, Viorel Rus, Argonaut, Cluj-Napoca, 2009.

[5] Fragmentele păstrate din corespondenţa de la Sibiu cu familia nu oferă amănunte asupra formării profesionale şi a perioadei petrecute aici; A.N.B.-N., colecţia *Bazil Buzdug,* d. 5; totuşi, reţinem că a obţinut titlul de *protopop in sep*; deşi nu

Dacă nu a urmat traiectul formării inițiale ca teolog, Vasile Buzdug s-a dedicate carierei publice în administrație şi apoi, justiție. La fel ca mulți alții, prin „propria diligență" a reuşit să facă față cerințelor funcțiilor administrative sau judecătoreşti pe care şi le-a asumat. Din „fişa postului" reținem traiectul său în cele două domenii astfel:

a) *administrație*:

1. ca şi c.r practicant la Bistrița, Dej, Gherla, din 1 mai 1850-4 martie 1852; timp servit, 1 an, 3 luni, 10 zile, cu un salar anual de 300 florini;

2. ca şi c.r cancelist judecătoresc în Gherla, Beclean, cu aplicare la Tribunalul criminal din Bistrița, din 4 martie 1852-30 nov. 1854; timp servit, 2 ani, 8 luni şi 26 zile, cu un salar anual salariu de 350 florini;

3. ca şi c.r cancelist definitiv la c.r. pretură mixtă din Beclean şi Hidalmaş (Hida), cu aplicare exclusivă în afacerile judecătoreşti de concept, din 30 nov. 1854-1 mai 1861; timp servit, 6 ani, 5 luni şi 1 zi, cu un salariu anual de 420 florini[6];

4. din 1 mai 1861 până în ianuarie 1863, ca jude ales de cerc, în Borgo Prund[7].

Acest parcurs în administrație[8] a fost continuat prin transferul spre activitatea în domeniul justiției; aici, datorită situației specifice a organizării justiției în perioada liberală, a început să activeze în domeniu, după un scurt interimat, când a fost plasat, ca funcționar administrativ, „în disponibilitate"[9].

Şi-a început activitatea în justiție[10] „împărțit/repartizat la Judecătoria Singulară din Năsăud ca referent până în 5 august 1867, când a fost ales de asesor sedrial în Năsăud, unde „serveşte şi acum"; 8

---

s-a dedicat carierei bisericeşti, a fost deputat la congresul bisericesc național greco-ortodox din 1863 şi membru al Sinodului Arhidiecezan; Idem , *Colecția registrelor parohiale…* inv. 1.046, Rusu Bârgăului, protocol născuți, f. 35, nr. ordine 427.

[6] Idem, fond *Ioachim Mureşan,* d. 190, f. 3.

[7] Preluarea preturii s-a făcut în modul următor: „S-a preluat de Baziliu Buzdug numai partea *politică*, deoarece cea *juridică* era în dezordine. Aceea s-a pus sub sigiliu şi s-a observat că acte importante şi deosebi, rațiuni, acte pupilare, tabele pupilare vechi, de sub miliție, precum şi toate actele de sub fosta graniță s-au nimicit prin amploaiații depărtați cu totul, cerându-se la moara de hârtie la hoherul Isak Polyak şi traficantul Schapirer din Prund cu ridicata, fără toată sortirea. S-a cerut pentru luarea în seamă o comisie mixtă. Luarea efectivă în primire a avut loc în 21 iunie 1861; Idem, colecția *Bazil Buzdug,* d.1, f.2.

[8] Dovedit de următoarele acte de numire în funcții:

1.Decretul Comandei Militare a Districtului Reteag, Bistrița, 15 februarie 1851, nr. 1370. (serviciul ca practicant aici s-a socotit de la 1 mai 1850).

2. Certificat al Oficiului cercual Szamoş – Ujvar (Gherla) din 2 martie 1852, despre serviciul avut la acest oficiu.

3. Decretul Comisiei Supreme Judecătoreşti din Sibiu, din 31 decembrie 1854, nr. 3232 prin care a fost denumit de cancelist la Judecătoria Cercuală Beclean.

4. Decretul Tribunalului Penal al Districtului Reteag din 19 mai 1852, prin care a fost transferat la Judecătoria Cercuală din Sazmoş – Ujvar.

5. Decretul Judecătoriei Szamoş – Ujvar din 1 iulie 1852, nr. 161, prin care a fost transferat la Judecătoria Cercuală din Beclean.

6. Decretul Comisiei Provinciale de Organizare din Sibiu, din 14 noiembrie 1854, nr. 1497, prin care a fost denumit de cancelist de plasă I la Oficiul Mixt de Cerc Beclean.

7. Decretul antistelui cercual din Beclean, din 3 august 1859, prin care a fost transferat la Oficul Cercual din Hidalmas (azi Hida, jud. Sălaj).

8. Decretul Oficiului Cercual din Hidalamas din 5 mai 1861, nr. 18, prin care a fost încunoştințat despre reactivarea organelor autonome şi dizolvarea oficiilor c.r. În perioada 5 mai – iunie 1861, în disponibilitate; *Ibidem,* f. 41-42.

[9] Prin decretul nr. 928/4 ianuarie 1863,căpitanul supreme Alexandru Bohățiel l-a numit de vice notar districtual, dar a refuzat postul, motivând că este bolnav. Datorită acestui fapt, prin decretul Prezidiului Guvernului nr. 1326/1863 din 10 martie, a fost revocat din funcția de vice notar districtual şi repus în disponibilitate.; *Ibidem,* f. 67-68.

[10] După predarea oficiului cercual din Borgo Prund către noul jude denumit, Paramon Salvan, la 7 februarie 1863, când a predat următoarele: cărți, rechizite de cancelarie, rechizite de arest, acte de registratură, aparate de sigilat, protocoale de intrare-ieşire, acte nerezolvate, iar la *secțiunea politică*: registre şi protocoale, registre de intrare-ieşire, situații statistice, agende nerezolvare; A.N.B.-N., fond *Administrația fondurilor grănicereşti năsăudene,* d. 282, f. 1-18.

ani, 7 luni, ; cu un salariu lunar de 800 florini, totalizând 19 ani şi 7 luni, „timpul serviciului lucrat până în 30.11.1869”[11].

O dată cu separarea justiției de administrație, prin legile de organizare judecătorească nr. IV/1869 *despre exercitarea puterii judecătoreşti,* XXXI/1871 *privind organizarea judecătoriilor de primă instanță* şi XXXII/1871 *despre înființarea tribunalelor şi judecătoriilor de plasă de primă instanță*[12], s-a reorganizat şi activitatea justiției în Districtul Năsăud. La judecătoria Rodna, cu reşedința în Prundu Bârgăului, funcționa ca sub-jude, Vasile Buzdug[13]. Aici a desfăşurat activitate până la 31 iulie 1875, când au fost desființate organele judecătoreşti locale, iar competența tribunalului din Năsăud, desființat şi el – a fost trecută la Tribunalul din Bistrița.

3.1. Activitatea obştească.

Continuând tradiția intelectualilor zonei, aceea de a se implica profund şi în problemele majore ale comunităților din rândul cărora proveneau, Vasile Buzdug a dovedit un ataşament total față de această direcție. Iar după desființarea regimentului de graniță de la Năsăud, canalizarea eforturilor intelectualilor zonei s-a făcut spre susținerea activității unor organe nou create, cu menirea de a recâştiga şi apoi apăra drepturile foştilor grăniceri, confiscate sau obstrucționate de către erariu.

În această direcție, prin efortul conjugat al conducătorilor foştilor grăniceri, s-a reuşit ca să se organizeze o entitate aparte, care s-a suprapus peste teritoriul fostului Regiment de graniță de la Năsăud. În acelaşi timp, s-a început şi procesul sinuos şi greu în urma căruia au fost recâştigate proprietățile din perioada regimului militar[14].

În toate aceste procese evolutive ale societății grănicereşti de după 1861, Vasile Buzdug a avut un rol de primă importanță. A debutat ca membru ales în şedința reprezentanților comunităților foste grănicereşti din 19 aprilie 1864, când s-a reorganizat *Comitetul administrator de fonduri şcolare*, al cărui membru a devenit, alături de alți reprezentanți ai cercului Bârgăului[15].

Un an mai târziu, în adunarea general a Comitetului fondurilor şcolare din 28 august 1865, a fost ales *cu vot unanim* ca asesor în Comisia administratoare de fonduri şcolare. Deşi era un post onorific, chemarea era de a conlucra „după cea mai bună convingere şi conştiință” în atingerea scopului comun[16].

---

[11] Idem, fond *Ioachim Mureşan,* d. 190, f. 3. An în care î-l regăsim – ca mulți alți funcționari districtuali care nu erau de loc din Năsăud – în gazdă la învățătorul/pedagog Vasile Petri, la locuința acestuia din Năsăud, strada *Dindărăpt,* nr. 430, constând din 3 camere, 1 cămară şi 1 antreu, alături de familia acestuia, alcătuită din soție, 5 copii şi o servitoare – dovadă a spiritului de sacrificiu pentru binele comun ! ; apud. Ioan Bolovan, Adrian Onofreiu, Viorel Rus, *Familiile din Năsăud în anul 1869. Contribuții de demografie istorică,* Ed. Argonaut, Cluj-Napoca, 2010, p. 422.

[12] Apud. Adrian Onofreiu, *Districtul Năsăud 1861-1876,* Ed. Argonaut, Cluj-Napoca, 2010, p. 170.

[13] *Ibidem,* p. 177. Caracteristic pentru evoluția traiectului acestuia în pregătirea din domeniul justiției este şi faptul consemnat de Leontin Luchi, preşedintele Sedriei/Tribunalului din Năsăud la 9 septembrie 1864, când îl numeşte la Judecătoria Districtuală. „Am dispus ca acest cancelist, deodată – arăta Luchi – să îşi ia aplicațiunea la Judecătoria Singulară a Districtului”, unde urma să se prezinte la asesorul Basiliu Axente, care trebuia „să-l folosească exclusiv numai spre lucru de concept, fără ca vre-odată să poată lucra şi pertracta în numele său, ci totdeauna, numai cu aprobarea şi subscrierea antistelui judecătoriei”; A.N.B.-N, fond *Sedria Districtului Năsăud,* XV/3/1864, f. 1-2; vezi şi scurta caracterizare a parcursului profesional, aceeaşi cu consemnările documentare, în sinteză la Teodor Ciuruş, *op. cit.,* pp. 215-216

[14] „Cronica” înființării Districtului Năsăud la Nestor Şimon, *Vasile Naşcu. Viața şi faptele lui,* Năsăud, 1911; analiza aspectelor economice, administrative, demografice, juridice, a implicării în mişcarea națională şi cea culturală, la Adrian Onofreiu, *supra,* nota 11; „cronica” recâştigării drepturilor de proprietate, în *Contribuții documentare referitoare la situația economică a satelor năsăudene în a doua jumătate a secolului al XIX-lea,* volum îngrijit de Simion Lupşan şi Adrian Onofreiu, Ed. Mesagerul, Bistrița, 2007.

[15] A.N.B.-N., fond *Administrația fondurilor grănicereşti*…d. 90/1864-1927, f. 33.

[16] Definit ca *binele material şi intelectual, nu numai a locuitorilor contemporani a acestui District, ci, şi a posterității lui, precum şi națiunii române şi a patriei* (s.n) ! *Ibidem,* f. 29.

În şedința din 4 decembrie 1867 de reorganizare a Comisiei administratoare de fonduri şcolare a fost ales asesor, alături de nume cu rezonanță în District: Ioachim Mureşan[17], Maxim Lica, Florian Porcius, Nistor Ganea, Toader Ionaşc, sub preşedinția lui Ioan Florian. Scopul lor declarat era de a lucra „pentru binele comun, în interesul tinerelor noastre instituții de învățământ"[18].

Urmează o perioadă de pauză, determinată de agendele multe şi drumurile la Pesta, în cauza proprietăților grănicereşti, apoi, o perioadă de recluziune, începând cu 11 noiembrie 1875, motivată de faptul că „locuitorii Văii Bârgăului vreau o nouă alegere a membrilor Comitetului grăniceresc"[19].

La 6 aprilie 1876 a fost validat ca reprezentant al cercului Borgoului în Comitetul administrativ de fonduri şcolare şi a fost confirmat ca membru, alături de Nicolae Rusu, Teodor Vrăsmaş, Iacob Turja, Dănilă Lica şi Ioan Parasca[20].

3.2. Activitatea în cauze naționale ale românilor transilvăneni.

Dacă implicarea în activități spre binele comun a fost intensă în cadrul organismelor locale ale Districtului, la fel de importantă şi intensă a fost şi implicarea lui Vasile Buzdug în cauzele generale ale națiunii române din Transilvania. Astfel, în „consemnarea despre acei domni care buna şi patriotica lor vrere au contribuit la fondul gazetei române din Braşov, s-a aflat şi c.r cancelist Vasile Buzdug, din Hida, cu suma de 5 florini[21].

În calitate de jude cercual al Borgoului, la 20 februarie 1862, vicarul Grigore Moisil îi solicită concursul pentru a determina „prin comunele din cercul D-tale. pe toți domnii ofițeri, amploaiați, preoți, învățători, inteligenți şi alți onoratiori, la care sună, *îndemânându-i a lua parte la asociațiunea română*"[22].

În aceeaşi calitate de jude procesual, la 10 iulie 1862 a înaintat un inventar al obiectelor pe care locuitorii din cercul Bârgăului le trimiteau pentru prima expoziție organizată de ASTRA la Braşov[23]. Acesta cuprindea *fabricate de lemn, de lut sau pământ, îmbrăcăminte*. În adresa de înaintare era precizat faptul că mare parte din aceste „producte" puteau să fie vândute, iar banii obținuți să fie utilizați „în folosul fondului Asociațiunii". În final, Vasile Buzdug cerea ca obiectele care nu au fost vândute, să fie înapoiate, deoarece el trebuie să le înapoieze „fabricanților", căci altfel „trebuie să se plătească şi triplicat, suferind tot una dată, şi una calomniere"[24].

Implicarea efectivă în susținerea cauzei naționale a românilor transilvăneni – din punct de vedere politic – s-a concretizat prin faptul că Vasile Buzdug a fost invitat – ca unul din cei 75 de membrii de confesiune ortodoxă – la lucrările Conferinței Naționale de la Sibiu, din 8-11 aprilie 1863[25].

---

[17] Relația specială cu acesta era dovedită de faptul că într-o scrisoare din 8 octombrie 1864, relația dintre ei era văzută ca „tribunalul amiciției noastre"; Idem, colecția *Iulian Marțian,* d. 23/C/8, f. 18.

[18] Pe lângă obligația de a participa la toate şedințele, pentru rezolvarea „agendelor curente", se menționa şi obligația „de a nu refuza, în caz de necesitate, urgent şi în cazuri extraordinare, lucrările de concept, ce s-ar încredința, conform prescriptelor statutelor relative"; *Ibidem,* f. 64.

[19] *Ibidem,* f. 143.

[20] *Ibidem,* 143-145.

[21] Idem, colecția *Iulian Marțian,* d. 23/C/8, f. 1.

[22] Este vorba despre subscrieri financiare pentru a se înființa ASTRA. Vicarul solicita şi concursul pentru „înscrierea caselor comunale ca membre" *Ibidem,* f. 2. De altfel, vicarul Moisil definea rolul noii asociații a românilor în circulara adresată lui Vasile Buzdug, pentru a fi făcută cunoscută celor mai de sus, astfel: „De a fost vre-odată în lume vre-un institute de lipsă, atunci astă asociațiune la noi este de primă necesitate, că numai cu ajutorul acestui institute putem spera un viitor mai ferice pentru fiii şi urmaşii noştri"; *Ibidem,* f. 6. Ca urmare a acțiunii lui Vasile Buzdug, numai localitatea Tiha Bârgăului a donat 10 florini pe seama fondului Asociațiunii, pe anul 1863/1864; *Ibidem,* f. 20.

[23] Vezi solicitarea în acest sens denumită „Specificarea mai multor obiecte calificate de a se trimite la expoziținea din Braşov pe 28/16 iulie 1862", întocmită de Andrei Şaguna pe grupe: cele ieşite din mâinile femeilor, cele ieşite din mâini de bărbați şi femei, lucrări de mână bărbăteşti, artele, în Idem, colecția *Virgil Şotropa,* d. 244, f. 5.

[24] Ibidem, f. 10-11.

[25] „Deci, ca unul din cei doi Preşedinți ai adunării naționale – preciza episcopul Andrei Şaguna la 18 martie 1863 – aduc acest lucru la plăcuta cunoştință a Spectabilității Tale, cu aceea, ca să nu pregeți a lua parte la Conferința Națională şi acolo, *a conlucra spre mai desăvârşita fericire a națiunii române* (s.n); Idem, colecția *Virgil Şotropa,* d. 244, f. 2.

În toamna anului 1868 a participat la Congresul Național bisericesc al bisericii ortodoxe române din Transilvania de la Sibiu, fiind ales şi membru al Sinodului Arhidiecezan[26].

3.3. Activitatea în favoarea cauzelor grănicereşti.

Cel mai pregnant s-a manifestat Vasile Buzdug prin implicarea în rezolvarea problemelor rămase o dată cu desfiinţarea regimentului de graniță năsăudean. Erariul financiar şi-a rezervat o mare parte din teritoriul fost militarizat, cât şi unele drepturi regale sau de altă natură, care pe timpul fiinţării graniţei militare, erau în proprietatea şi folosinţa localităților componente ale acesteia.

O dată cu înfiinţarea Districtului Năsăud şi recunoaşterea principiilor generale de reglementare a proprietăților foste grănicereşti[27], reprezentanții acestora au trebuit să ducă o luptă continuă, tenace şi de durată pentru ca să reuşească să obțină materializarea practică a principiilor enunțate şi localitățile să fie repuse în drepturile avute pe timpul militarizării.

În acest demers s-a încadrat şi Vasile Buzdug. În protocolul din 5 octombrie 1862, încheiat de reprezentanții cercului Bârgăului „în privința proprietăților lor grănicereşti"s-au discutat probleme referitoare la necesitatea trimiterii unei delegații la împărat, componența membrilor acestei delegații, alocarea sumei de bani pentru deplasare şi necesitatea de a sista activitatea Comisiei regulatoare de proprietate, până la decizia care urma să fie luată de împărat. După deliberări, s-a decis ca deputăția să fie alcătuită din 2 membrii, aleşi prin „mulțimea voturilor": *Vasile Buzdug* şi Iacob Rânziş; cheltuielile de deplasare s-au asigurat prin contactarea unui împrumut de 1.000 florini, cu dobândă de 6 % de la Administrația fondurilor grănicereşti din Năsăud. În nota mai generală a comunității de avere a foştilor grăniceri, s-a decis ca „deputăția să se alipească în afacerile sale şi pună în co-înțelegere cu deputații Văii Rodnei", iar preotul Moise Pop din Tiha Bârgăului a fost mandatat „să provoace şi pe frații târgoveni , ca să trimită o deputăție la Viena, care va avea a purcede şi împreună lucra cu deputățiunea borgovenilor"[28].

Însă istoria şi-a urmat în alt mod cursul şi ideile drepte ale foştilor grăniceri din anul 1862 nu au putut fi aplicate decât mult mai târziu; în 19 aprilie 1864, la adunarea tuturor comunităților foste grănicere desfăşurată la Sângeroz s-a decis să se unească toate punctele de vedere şi să se compună o „suplică" adresată direct împăratului, în care să se prezinte situația şi să se ceară rezolvarea chestiunii de proprietate în favoarea foştilor grăniceri[29]. Evoluția ulterioară a evenimentelor a determinat ca petiția „pentru lăsarea în posesiune şi proprietate a munților revendicați a trebuit să se modifice", aşa că era gata un alt text, care trebuia subscris[30].

Delegația care a prezentat textul noului document arhiducelui Carol Ludovic în audiența din 5 octombrie 1865 de la Viena a fost formată din Vasile Naşcu, Florian Porcius, Maxim Lica, *Vasile Buzdug,* sub conducerea prepozitului capitlular de Gherla, Macedon Pop[31]. Documentele vremii au reținut că încă în adunarea de la Sângeroz, din 19 aprilie 1864, protopopului ortodox Teodor Buzdug – tatăl lui Vasile – i-a fost transmisă rugămintea vicarului Grigore Moisil de a accepta să facă parte din

---

[26] *Ibide,* f. 1.

[27] Vezi textul rezoluției împărăteşti datată 27 august 1861, Laxenburg, în *Contribuții documentare referitoare la situația economică a satelor năsăudene*…pp. 92-95.

[28] Plenipotențele pentru deputați şi obligația despre 1.000 de florini s-au făcut şi s-au subscris din partea reprezentanților comunităților de pe Valea Bârgăului şi au fost întărite cu sigiliul fiecărei comunități; A.N.B.-N., colecția *Iulian Marțian,* d. 23/C/8, f. 12-13.

[29] Pentru derularea procesului în această perioadă, vezi pe larg Nestor Şimon, *Vasile Naşcu. Viața şi faptele lui*…pp.458-510; protocolul adunării din 19 aprilie 1864 în *Contribuții documentare privind situația economică*…pp. 105-110.

[30] Iuliu Moisil, *Vasile Naşcu,* în „A.S", nr. 20/1936, p. 413; Nestor Şimon, *Vasile Naşcu*…, p 511.

[31] Iuliu Moisil, *op. cit.,* p. 413; Nestor Şimon, *Vasile Naşcu,..*p. 511; Florian Porcius, *Autobiografie,* în „A.S", nr. 8/1928, p. 68; petiția a fost întărită cu 67 de documente şi 45 plenipotențe şi subscrisă de un număr de 145 de persoane; apud. Florian Porcius, *Istoricul ținutului grăniceresc al Năsăudului,* editor prof. Liviu Păiuş, Ed. Napoca Star, Cluj-Napoca, 2005, p. 118, nota114.

delegația pentru Viena, dar acesta a refuzat din cauza „bătrâneții şi a ochilor slabi", dar fiul său Vasile a fost de acord, cu condiția ca „mergerea să nu urmeze pe spesele proprii"[32].

Dacă şi cât a contribuia la redactarea textului petiției adresată împăratului nu ne este cunoscut, însă putem deduce că, datorită practicii sale juridice, Vasile Buzdug a fost unul din inițiatorii şi realizatorii documentului[33].

Acesta reprezenta sinteza tuturor acțiunilor şi motivațiilor comunelor foste grănicereşti, alături de o declarație în această cauză.

Argumentele cuprinse în cele două documente aveau ca bază introspecția în trecut. În primul rând, erau enumerate serviciile prestate monarhului, în timpul ființării regimentului de graniță, servicii pentru care grănicerii au fost recompensați cu proprietăți şi un statut aparte.

Introspecția în trecut evoca statutul de oameni liberi pentru locuitorii Văii Rodnei, cât şi relațiile speciale de aservire feudală, pentru cei de pe Valea Şieului şi a Bârgăului.

Încorporarea Văii Rodnei la Districtul săsesc al Bistriței s-a făcut în condiții de egalitate a locuitorilor de aici cu cei din zona Bistriței. Relațiile speciale de aservire au determinat, pentru văile Şieului şi Bârgăului, o posesiune faptică a locuitorilor de aici, care aveau astfel, un alt statut, față de iobagii din comitatele istorice.

În privința munților revendicați, condițiile istorice din timpul conflictelor între Imperiul Otoman şi pajura habsburgică au determinat mutarea graniței dintre cele două puteri dincolo de creasta Carpaților – cumpăna apelor – prin ascendentul forței statului habsburgic.

Ajungând în prezentul la care se refereau, documentele consemnau arbitrariul conținut atât în actele elaborate de comisia regulatoare, cât şi în comportamentul organelor superioare, de la Cluj şi Viena. Toți aceşti factori de decizie au lucrat în şi pentru interesul erariului şi a familiei nobiliare Kemény.

În documente era acuzată şi practica acestor organisme, de a trata problemele de proprietate din punct de vedere politic şi administrativ, fără a urma calea logică şi firească, a apelului la instanțele de judecată. Pentru apelul la calea normală, a justiției, pledau atât petiția adresată împăratului, cât şi cea prezentată guberniului de la Cluj[34].

De altfel, Macedon Pop, conducătorul delegației care a prezentat petiția monarhului în audiența din 5 octombrie 1865 a susținut şi un punct de vedere al celor pe care-i reprezenta.

În cuvântul său, prepozitul capitlului de Gherla arăta că populația a posedat munții revendicați de peste o sută de ani „ca o proprietate onestă, adevărată, înfierată în cartea funduară, aşadar, întărită

---

[32] A.N.B.-N., colecția *Bazil Buzdug,* d.1, f. 43-44. Acesta a călătorit la Viena între 21 – septembrie – 4 octombrie 1865, pentru cauza munților revendicați şi alodiali; *Ibidem,* d. 2, f. 7.

[33] S-au păstrat însă câteva din ideile pe care acesta le-a considerat necesare să fie cuprinse în conținutul acestuia – şi care vor fi reluate mai târziu - astfel: „1. Ce sunt munții revendicați ?; 2. După dreptul popoarelor de atunci, a cui era proprietatea nemişcătoare ocupată de la inamic ?; 3. Pe ce se bazau pretensiunile aşa numiților proprietari mari ?; 4. Pe ce temeiuri stau drepturile românilor le aceea ?; 5. Sunt actele acelea ale regimului, din dreptul public şi privat de atunci, privite valide ?; 6. Nu sunt desființate prin acte legale mai târzii ?; 7. În ce relațiuni de drept privat a aflat desființarea graniței pe grănițeri în privința acestor munți ?; 8. Nelegalitatea procedurii regimului din punct de vedere a dreptului privat şi public, atât în privința munților revendicați, cât şi a alodiaturilor; 9. Dovedirea acestor ilegalități cu argumente juridice; 10. Combaterea argumentelor regimului ; 11. Întrelăsarea momentelor naționale, economice şi politice; *Ibidem,* d. 5, f. 53.

[34] Vezi pe larg conținutul celor două documente în *Contribuții documentare privind situația economică a satelor năsăudene...*astfel; petiția adresată împăratului, cu titlul original *Majestäts-Gesuch der Bevölkerung des bestandenen II Romanen 17 Grenz-Regiments, nunmehrigen Nassoder Districts-Gebietes în Siebenbürgen, überreicht durch eine eigene Deputation în der Audienz am 5 October 1865,* între paginile 119-155; petiția adresată guberniului, cu titlul original *Vertheidigungs-Schrift der Bevölkerung des bestandenen II Romanen 17 Grenz-Regiments, nunmehrigen Nassoder Districts-Gebietes în Siebenbürgen, în Betreff des în Jahre 1851 über die Waldungen dieser Bevölkerung widerrechtlich verhängten politischen Sequstres, eingereicht im ämtlichen Wege an das k, k Siebenbürgische Landesgubernium,* între paginile 159-205. Cererile principale din petiția adresată monarhului au fost publicate în „Gazeta Transilvaniei", nr. 82, 28/16 oct. 1865, p. 335. Vasile Naşcu a protestat împotriva ordonanței guberniului nr. 13.275 din 15 ianuarie 1866, prin care 100.000 jug. din pădurile comune, au fost cedate erariului; *Ibidem,* nr. 54, 25/13 iulie 1866, p. 214.

prin documente". De aceea, adjudecarea în favoarea erariului şi a familiei Kemény a peste 100.000 jug. de păduri şi păşuni, putea duce la confuzie şi încurcătură în tot Districtul, la ruinarea populaţiei şi imigrarea în masă a acesteia. În încheiere, se solicita sistarea oricăror decizii de natură politică.

„În numele populaţiunii – cerea Macedon Pop – ducem umilita rugare, ca despre posesiunea lor să nu se decidă pe cale politică, ci pe acea cale, care în sensul legilor pozitive sus-stătătoare, sigură şi exclusivă e chemată a decide, despre al meu şi al tău, adică pe cale juridică"[35].

Petiţia a fost trimisă spre rezolvare Guberniului de la Cluj. Aici a rămas în aşteptare, iar evenimentele au luat-o din nou înaintea cerinţelor foştilor grăniceri.

Un alt moment în care Vasile Buzdug s-a implicat în cauza grănicerilor a fost cel al conceperii şi redactării *Instrumentului fundaţional*, act care a stat la baza administrării fondurilor materiale ale foştilor grăniceri. În acest sens, la 4 iunie 1866 acesta confirma pentru Comisia administratoare a fondurilor grănicereşti că a solicitat, în calitate de membru al acesteia, de la preşedintele ei, Ioan Florian, să-i fie împrumutat acest act fundamental „spre decopiere, pentru propria-mi trebuinţă"[36].

După încheierea pactului dualist – Ausgleich – în anul 1867, toate revendicările populaţiei foste grănicereşti au fost îndrumate către forurile decizionale de la Budapesta.

Pentru a reprezenta interesele acesteia au fost desemnaţi Florian Porcius şi avocatul din Cluj, Simon Elek, ca reprezentant general în cauza proprietăţilor grănicereşti. Deoarece Elek nu a garantat faptul că va putea merge la Budapesta, a fost delegat în locul său Vasile Buzdug. Mandatul primit de acesta din partea Comisiunii administratoare de fondurile şcolare din Năsăud preciza că va reprezenta la Înaltul Minister şi la Înalta Dietă a Ungariei „cauza de posesiune şi proprietate a Administraţiei fondurilor şcolare şi a celor 44 comunităţi foste grănicereşti, atât verbal, cât şi prin scrisori"[37].

Iar prezenţa lui Vasile Buzdug în delegaţie era considerată absolut necesară. În cererea de acordare a unui concediu pentru acesta, Comisia administratoare a fondurilor şcolare sublinia importanţa cunoştinţelor acestuia pentru apărarea dreptului de proprietate pe Valea Bârgăului. „Dânsul este de la această misiune, s-ar zice, *indispensabil* – preciza adresa – *căci e singurul care cunoaşte mai bine relaţiunile de drept ale comunelor din Bârgău* (s.n.)[38].

Acesta a fost contextul în care, în anul 1868, avocatul foştilor grăniceri, Simon Florent, a înaintat petiţia concepută şi semnată de Florian Porcius şi Bazil Buzdug Dietei de la Budapesta.

Reluând argumentaţia din marile petiţii ale anului 1865, se insista cu preponderenţă pentru rezolvarea în justiţie a problemelor de proprietate, în acord cu noile orientări, bazate pe apelul la calea

---

[35] *Activitatea vicarilor foranei eppesci gr. cat. din districtul Naseudului de la înfiinţarea vicariatului până la vicarul Anchedimu Popu inchisive, descrisă de Macedon Popu,* editor Massimu Popu, Budapesta, 1875, pp. 96-97.

[36] A.N.B.-N, colecţia *Virgil Şotropa,* d. 203, f. 5; forma finală a acestui document fundamental pentru urmaşii grănicerilor năsăudeni, sub titlul *Instrumentu fundaţionale pentru institutele de învăţiemântu şi educaţiune de în Districtul Naseudului în Transilvania,* Clusiu, 1872.

[37] Adresa preciza în continuare obligaţia de „a da informaţiile recerute, rugările şi incuzările de lipsă, a cere sau a concede relaţiuni relative şi în genere, a se folosi de toate acele mijloace legale şi a întreprinde, după cea mai bună ştiinţă şi conştiinţă, tot ce ar fi bine, corespunzător şi necesar la ajungerea cererii cuprinsă în memorandele noastre, sau ce ar putea produce un rezultat favoritor în această cauză"; A.N.B.-N., colecţia *Virgil Şotropa,* d. 203, f. 26. Desemnarea ca delegat a fost făcută în şedinţa Comitetului fondurilor grănicereşti din 6 octombrie 1867, când „s-a ales d-l. asesor judecătoresc Baziliu Buzdug a însoţi pe domnul Florian Porcius în numita misiune, iar în tot cazul, d-l. Baziliu Buzdug, să purceadă până la Cluj"; Idem, fond *Administraţia fondurilor grănicereşti*…d. 11, f. 201.O poziţie aparte, dar *raţională,* a exprimat căpitanul suprem Alexandru Bohăţiel. Răspunzând solicitării Comisiei administratoare la 14 octomrbie 1867, acesta preciza că ra necesar ca alături de Porcius, la Viena să fie trimis „un cunoscător deplin de limbă maghiară, şi aceasta o aşteaptă acest prezidiu cu tot dreptul de la zelul de care trebuie să fie pătruns fiecare membru a Inclitului Comitet". Tot la fel de *raţional,* lua act de părerea diferită a comitetului şi renunţa la a impune punctul său de vedere: „convicţiunea mea nu voiesc a o obtende şi onoraţilor membrii a Inclitului Comitet"; *Ibidem,*f. 210.

[38] *Ibidem,* f. 202; de altfel, a şi primit un concediu de 14 zile de la Prezidiul Sedriei Generale a Districtului Năsăud „spre a putea călători la Pesta în cauza de proprietăţi"; *Ibidem,* Protocoale de şedinţă a Comisiunii administratoare a fondurilor şcolare, reg. inv. nr. 44/1867, f. 205. De aici a trimis o telegram în cauza sistării licitării pentru vinderea unor locuinţe din Năsăud, dezbătută în şedinţa Comisiei din 25 noiembrie 1867; *Ibidem,* f. 233. De aici a trimis o telegramă în cauza sistării licitării pentru vinderea unor locuinţe din Năsăud, dezbătută în şedinţa Comisiei din 25 noiembrie 1867; *Ibidem,* f. 233.

juridică, ale Budapestei[39]. În acest mod s-a produs şi o primă fractură în loialismul dinastic al foştilor grăniceri, lucru datorat în primul rând faptului că aceştia au fost abandonaţi de către împărat la discreţia Ungariei.

De fapt mandatul celor doi delegaţi, Florian Porcius şi Vasile Buzdug a fost acela „pentru a lucra într-acolo, ca deciziunile emanate mai dinainte în viaţa politică, cu delăturarea legilor pozitive, să nu se execute". Pentru aceea, urmau să ceară transpunerea solicitării la „forurile competente ale patriei, pentru a îndrepta pe fiecare pretendent pe calea legii"[40].

Falia dintre foştii militari şi monarhia pe care o slujiseră aproape un secol s-a adâncit, ducând la o situaţie aparent paradoxală.

Cei care fuseseră decoraţi „pentru credinţa statornică în jurământul depus" în viforoşii ani 1848-1849, şi care au refuzat jurământul pe steagul maghiar, solicitau acum graţia aceloraşi adversari, în condiţii modificate total în favoarea acestora din urmă. S-a ajuns astfel încât reglementarea problemei de proprietate a fost realizată de către o instituţie a Ungariei – Ministerul de Finanţe – parte a sistemului dualist, însă cu responsabilitate numai în zona transleithană a monarhiei[41].

Pentru a susţine cererile foştilor grăniceri, reprezentantul acestora la Pesta, avocatul Simon Florent a solicitat tipărirea şi a altor documente, anexe ale petiţiei, în special *Decretul din 1770 despre introducerea urbariului,* apoi *mandatul* Comandei Regimentului II de graniţă de la Năsăud, din 12 decembrie 1838 „în care se vorbeşte despre dreptul de proprietate a comunităţilor"[42].

La 27 iunie 1870, prin ordonanţa Ministerului regesc ungar de Interne nr. 9.705 au fost donate mai multe imobile din Năsăud ca proprietăţi ale Fondului şcolar central. Protocolul prin care acestea s-au transpus în favoarea fondului şcolar a fost încheiat la 26 august 1870. În şedinţa din 28 octombrie 1870 a Comitetului administrativ a fondurilor şcolare s-a luat act de protocolul de predare-preluare, a fost informat despre acesta ministerul de la Budapesta şi s-a luat hotărârea ca imobilele să fie înscrise pe numele fondului în cartea funciară şi despre fiecare din acestea, să se facă un inventar amănunţit[43].

Prin pactul din 12 martie 1872, încheiat între Ministerul regesc ungar de Finanţe şi reprezentanţii celor 44 de comune „pentru regularea definitivă a raporturilor de drept de posesiune şi proprietate", a fost reglementată şi posesiunea pentru fânaţ, pădure, păşune şi munţi, în sensul cedării acestuia „pentru totdeauna şi nerevocabil, fostelor comune grănicereşti"[44].

Cu bucurie firească a luat act de acest succes şi consistoriul din Gherla, care informa pe vicarul Grigore Moisil despre termenii contractului, aşa cum i-au fost făcuţi cunoscuţi de către Comitetul administrativ al fondurilor grănicereşti. „Plenipotenţilor şi fondurilor din acest District – se arata în adresa capitlului de la Gherla – le-a succes a câştiga pentru acele comune şi fonduri şcolare tot ce a fost adjudecat erariului de proprietate, precum toţi munţii cu pădurile şi tot terenul montan de la Rodna, Dosul Poienii Rotunde, toate sesiunile vacante, toate cortelurile de provente din Năsăud şi din cercul Borgo-Prundului, cu grădinile lor, şi alte intra şi extravilane, asemenea, drepturile regale de

---

[39] Sub titlul original *A feloszlatott naszódvidéki határörség nevében Portius Flórián alkapitány és Buzdug Vazul ülnök alázzatos kérvénye,* în *Contribuţii documentare privind situaţia economică a satelor năsăudene...*între paginile 231-248. Presa din epocă consemna faptul că aceasta a fost prezentată *„în disperaţiune"*; „Gazeta Transilvaniei", nr. 22, 29/17 mart. 1868, p. 87.

[40] A.N.B.-N. fond *Administraţia fondurilor grănicereşti*…Protocoale de şedinţă a Comisiei administratoare, reg.inv. nr. 45/1868, f. 55.

[41] Pentru traducerea şi prezentarea petiţiei, Simon Florent a fost plătit de reprezentanţii grănicerilor; A.N.B.-N., fond *Administraţia fondurilor grănicereşti,* Protocoale de şedinţă a Comisiei administratoare.., reg. inv. 44/1867, f. 243, iar celor doi reprezentanţi, Florian Porcius şi Vasile Buzdug, li s-au trimis câte 500 florini; *Ibidem,* f. 247-248.

[42] *Ibidem,* reg. inv. nr. 45/1868, f. 31-32; anexele au fost tipărite şi un număr de 50 exemplare au fost trimise Comisiei la Năsăud; ; *Ibidem,* f. 76.

[43] Serviciul judeţean Cluj al Arhivelor Naţionale, fond *Episcopia de Gherla-Cluj,* 230/1871, f. 1-2; A. N. B. - N., fond *Administraţia fondurilor grănicereşti…,* registru inventar nr. 6/1870, f. 131.

[44] Textul în A. N. B.-N., fond *Vicariatul Rodnei,* d. 314/1872, f. 21-27; Victor Onişor, *Legile grănicerilor năsăudeni,* Bistriţa, 1905, p. 53-58. Presa relata în amănunt poziţia Budapestei, prin vocea unuia din reprezentaţii ei, contele Perény Aládor. Potrivit acestuia, termenii înţelegerii trebuiau să acorde familiilor maghiare şi la secui, acei munţi (revendicaţi – n.n.), iar românii *„să se cureţe de pe acolo, că Moldova e largă"*; apud. „Gazeta Transilvaniei", nr. 94, 21/9 dec. 1873.

cârciumărit şi morărit din cercul Borgo-Prundului şi Monorului, aşa încât erariul, *cu drept de proprietate, nu are nici o palmă de pământ în acest District* (s.n.)[45]„.

Aplicarea practică a acestui contract s-a făcut prin ordinul Ministrului de Interne de la Budapesta, din 5 mai 1872, nr.12.796. Au fost numiți, pentru transpunerea averilor la comune şi fonduri, comisarii Gustav Groisz şi Gustav Böhm, care au şi transpus toate drepturile şi bunurile imobile, comunelor din District şi fondurilor şcolare, spre scopuri şcolare şi comunale.

Actul practic de predare-preluare s-a desfăşurat în vara anului 1872. Comisia alcătuită din comisarii mai sus menționați, a sosit la Năsăud în ziua de 18 iunie 1872 şi a început procesul de predare către cei patru reprezentanți ai fondurilor şcolare şi reprezentanților localităților – câte doi pentru fiecare localitate. După ce s-a explicat conținutul actelor de predare-preluare, s-a trecut la activitatea practică în teren.

În 21 iunie, la *Rodna,* unde s-au predat: birtul, magazinul de praf de puşcă, cuptorul de var, abatorul pentru vite; în 22 iunie, la *Năsăud,* s-au predat: reşedința colonelului, a medicului, a maiorului, supervigilului, esactorelui şi căpitanului auditor; cârciuma, locuința parohiei romano-catolice; în 24 iunie, la *Prundu Bârgăului*: reşedința locotenentului din localitățile Rusu-Bârgăului şi Mureşeni, a căpitanului, din Tiha Bârgăului; în Bistrița Bârgăului, următoarele proprietăți: reşedința maiorului, supra-locotenentului, medicului, casa de vamă la Tihuța; în Susenii-Bârgăului, reşedința supra-locotenentului; în Joseni şi Mijloceni, sesiunea căpitanului şi alte imobile pentru şcoală; în 25 iunie, la *Năsăud,* a fost predată o posesiune din Rebrişoara.

În final, în 27 iunie, la Năsăud, s-a constatat că au fost predate celor îndreptățiți edificiile şi posesiunile din Districtul Năsăudului, aflate încă în proprietatea erariului şi, că toate drepturile de proprietate ale statului asupra pădurilor şi păşunilor, aflătoare pe hotarul acelor comune, „sunt a se considera ca legal transpuse în proprietatea respectivilor îndreptățiți"[46].

În acelaşi timp, a fost transpus Fondului de stipendii, terenul erariului montan de la Rodna, condiționat de realizarea unor avantaje pentru acesta din urmă. Terenul rămânea în folosința statului, atâta timp cât se exploata minereu.

Comunele foste grănicereşti trebuiau să plătească ca despăgubire pentru stat, suma de 100.000 florini, cu dobândă de 5%, în decurs de 20 de ani, arenda plătită Fondului de stipendii era de 25 cruceri/jugăr, pentru fiecare an.

Transpunerea s-a realizat conform protocolului din 18 august 1872. Suprafața totală cedată în folosința statului era de 3.705 jug[47].

Se încheia un proces lung, cu evoluții contradictorii, început odată cu actul de desființare a regimentului, proces care şi-a găsit soluționarea finală în justiție, în anul 1890, când au fost retrocedați şi aşa zişii munți revendicați[48].

Zestrea recuperată de localitățile Districtului a cuprins 117.574 (60, 61 %) păduri, proprietate comună, 33.820 ha., (17, 43%) păduri defalcate pentru folosința locuitorilor, 9.836, 92 ha (5, 7%), păduri ale fondurilor şcolare şi de stipendii şi 32.762 ha (16, 89%), păşuni alpine.

---

[45] A. N. B.- N., fond *Vicariatul Rodnei,* d. 314/1872, f. 41.

[46] *Districtul Năsăud 1861-1876. Contribuții documentare,* autori Simion Lupşan şi Adrian Onofreiu, Ed. Fundației „George Coşbuc", Năsăud, 2003, p.410.

[47] A. N. B. - N., colecția *Iulian Marțian,* d. 25, f. 686. Consemnarea edificiilor erariale şi a altor terenuri predate comunelor, prin protocolul din 28 martie 1875 de la Budapesta, semnat de Ghyezei Samu şi Papp Lajós, în Idem, fond *Vicariatul Rodnei*…d. 365/1875, f. 7-22.

[48] Protocolul din 10 ianuarie 1890 a reglementat chestiunea munților revendicați, prin pacea judecătorească încheiată la Bistrița şi sancționată prin legea nr. XVII/1890. A fost completată prin legea XVIII/1890, despre regularea raporturilor de posesiune în comunele din fostul District al Năsăudului şi legea XIX/1890, despre administrarea pădurilor comunale din fostul District Năsăud; Victor Onişor, *op.cit.* p.1 - 16; 44 - 75. Pentru detalii, vezi şi *Monografia pădurilor comunale din fostul district grăniceresc Năsăud,* Cluj, 1921; Octavian Lungu, *Exploatarea pădurilor grănicereşti din Bistrița-Năsăud,* Bucureşti, 1935; Gheorghe Cioc, *Pădurile comunității celor 44 comune foste grănicereşti din județul Năsăud,* 1938 (mss.), la A. N. B.-N., fond *Gheorghe Avram,* d.1, 84 p.

4.1. Posteritatea lui Vasile Buzdug.

Fire bolnăvicioasă[49] cât şi un „răzvrătit" împotriva nedreptăților comise atât din punct de vedere al marginalizării ortodocşilor din fostul regiment de graniță de la Năsăud[50], cât şi al abuzurilor funcționarilor superiori districtuali[51] care i-au intentat o sumedenie de procese pentru abuz de putere sau purtare nedemnă şi contrară principiilor de administrație ale timpului[52], Vasile Buzdug s-a stins timpuriu, la vârsta de 49 de ani „în data de 10 iunie 1876, stil vechi, joi seara la 8 ore"[53].

Pentru a-i eterniza memoria, preotul care a oficiat serviciul divin, Atanasiu Chifa din Cuşma – alături de preoții Vasile Pavel din Borgo Bistrița, Simion Flămând Macedon din Borgo Suseni şi Soneriu Orban din Borgo Mijloceni.- a consemnat atât calitățile decedatului, „ Basiliu Buzdug, fost c.r funcționar de stat, pretore Borgoului, asesor de Tribunal, jude regesc, *protopop în sep*; deputat la congresul bisericesc național gr-ortodox, membru al Sinodului Arhidiecezan, membru la Universitatea Districtului Năsăud şi membru la Fondurile grănicereşti şcolare, etc, etc.", cât şi imaginea acestuia pentru posteritate: „*Defunctul a fost un bărbat cu cele mai frumoase ştiințe înzestrat, național mare, cunoscut la toate persoanele cele mai mari în întreg imperiul precum şi în străinătate* (s.n.!)[54].

Nu ar fi completă analiza moştenirii lăsată posterității de Vasile Buzdug fără a ne raporta la mărturiile generației care i-a urmat. În acest sens, Nestor Şimon – un alt „nedreptățit" din granița năsăudeană – sublinia rolul deosebit a ținutului natal al lui Vasile Buzdug pentru istoria şi faptele de arme ale Regimentului de graniță de la Năsăud – „Valea Borgoului, în multe privințe, a jucat role separate şi-şi are şi istoria separată față de a celorlalte văi"[55] – cât şi valoroasa moştenire pe care acest personaj a lăsat-o posterității. Cerând date şi informații despre trecutul Văii Bârgăului, Nestor Şimon a primit o serie de indicii de la Iacob Onea, directorul Şcolii elementare fundaționale din Prundu Bârgăului la sfârşitul secolului al XIX-lea. Între acestea, evocarea celui care a colecționat – din spirit de sacrificiu şi conservare a trecutului – documente importante despre istoria acestei zone.

După ce arăta că în acel ținut au fost puțini cei care au colecționat documente, Onea continua arătând că „am cunoscut pe unicul, repausatul *Vasile Buzdug,* din Borgo Rus. Despre acesta s-a vorbit şi se vorbeşte pe Bârgău că, pe când era în viață, nu numai despre Bârgău, *dar ori şi ce documente de preț, le strângea, chiar de le plătea cu bani scumpi*[56].

Rămâne ca viitorul să descopere această valoroasă moştenire, care în zona fostei „granițe miliare" năsăudene a fost însuşită şi valorificată de „urmaşi binevoitori" în nume propriu, care şi-au

---

[49] După ce la 4 iunie 1864 Căpitanul suprem Alexandru Bohățiel îl convoacă pentru a fi vizitat de medicul şef al Districtului, d-r. Pop Ştefan, pentru a constata dacă mai poate îndeplini serviciul, câțiva anim mai târziu, constatarea aceluiaşi medic se rezuma la faptul că „ din partea subsemnatului se adevereşte cum că domnul asesor judecătoresc Baziliu Buzdug pătimeşte de mai mult timp de un reumatism cronic a extremităților inferioare, are absolută trebuință de o cură, împreunată cu întrebuințarea scaldelor murale de la Sângeroz, ceea ce i s-a şi indicat din partea subscrisului"; consemnarea medicului districtual Dr. Pop Ştefan, din 15 august 1871; A.N.B.-N., fond *Bazil Buzdug,* d. 1, f. 19.

[50] În adunarea Comitetului grăniceresc din 18 august 1866 vicarul Grigore Moisil l-a „gratulat" în auzul a 40 de membrii cu următoarele cuvinte: „mucos fără obraz, neruşinat, *spion al Şagunei,* epitezând apoi cu numirea de batjocură *neunit* şi exclamând în final, *afară cu neumiții* !"; în aceeaşi zi, în cancelaria vicarială, pe Vasile Buzdug şi pe tatăl său Teodor Buzdug, protobresbiter şi asesor consistorial, i-a numit „*țigani şi viță țigănească* !"; *Ibidem,* d. 5, f. 93-94. În anul 1868 şi-a dat demisia din calitatea de asesor la Comisia administratoare a fondurilor grănicereşti, motivat de faptul că „este prea îngreunat cu afaceri judecătoreşti, până ce va mai fi uşurat de aşa afaceri"; Idem, fond *Administrația fondurilor grănicereşti…*Protocoale de şedință a comisiei administratoare, reg. inv. 45/1868, f. 130.

[51] Scrisoarea de protest a lui Vasile Buzdug față de decizia de schimbare din funcția de jude procesual luată de căpitanul suprem Alexandru Bohățiel, în Idem, fond *Anton Coşbuc,* d. 76.

[52] Vezi cu titlu de exemplu, procesul intentat de Nechita Albu din Rusu Bârgăului, în anul 1863; Idem, fond *Sedria Districtului Năsăud,* LXXIII/17/1863.

[53] Idem., *Colecția registrelor parohiale de stare civilă,* inv. 1.053, Rusu Bârgăului, decedați, f. 19, nr. ordine 515. Cruntă ironie a sorții, am identificat anunțul funebru doar în presa greco-catolică din Transilvania; „Depeşă telegrafică: Fratele nostru VASILIU BUZDUGU, *capacitate districtuale nedependinte* (s.n. !), repausă eri în Rusul Borgoului, demn de memoria !"; apud. „Gazeta Transilvaniei", anul XXXIX, nr. 46, 29/17 iunie 1876.

[54] A.N.B.-N., *Colecția registrelor parohiale*…. inv. 1.053, Rusu Bârgăului, decedați, f. 19, nr. ordine 515.

[55] *Nestor Şimon 1915-2005. Corespondență,* volum îngrijit de Adrian Onofreiu, Supergraph, Cluj-Napoca, 2005, p. 167.

[56] *Ibidem,* p. 170.

însuşit *şi efortul acestei personalități*, pentru a dobândi gloria – altfel necuvenită – a titlului de membru al Academiei Române [57]!

Anexa nr. 1.

1864, septembrie 15, Năsăud.

Scrisoarea lui Vasile Buzudug către Ioachim Mureşan în care îi comunică opiniile despre organizarea şi funcționarea instituțiilor din Districtul Năsăud.

Frate Ioachime !

Tăcerea mea cea îndelungată s+ar putea lua mie drept imputare, ce nu merit însă. Am avut de scop a Te încunoştiința tot odată şi despre rezultatul călătoriei la Sibiu + față cu voievozii politici de aici – fără a-mi fi putut ajunge până în ora prezentă scopul, pentru că d-l. au fost la scalde şi numai acuma a venit, unde se sfarmă în sfera sa de şef politic şi judecătoresc ca un junker rusesc.

Cuget că în zilele acestea îmi voi ajunge scopul.

Eu sunt, în urma a 2 ursoriuri[58] fulminantoare, de 2 săptămâni aici. Ieri mi-am primit decretul de împărțire, în care mi se zice între altele: „că am a-mi câştiga plăcerea domnului jude singular Axente, ca să pot înainta în viitor". Sărace Buzduge, departe ai ajuns !

Frate ! Neorânduiala în care se află agendele Judecătoriei Singulare, precum restanțele cele mari, nemulțumirea poporului cu noi, m-au dezgustat cu totul şi nu ştiu cum vin după proverbul românului, „în furnicariu". Axente e tot pe comisii, acum de o săptămână în Coşna, în afaceri oficioase pentru conturbări de posesiuni, față cu Procuratura de Stat din Cernăuți, etc.

Doresc ca să te văd la noi, că doar am putea mângâia poporul îndelung răbdător şi să-i câştigăm încrederea, la a cărei pierdere, lucră mulți sistematic, ca să întărească vrerea lor infernală, „*că nu ne putem guverna*". *Pe lângă aceea, cuget că noi trebuie, înainte de toate, a ne întări în casa noastră, după care vom putea apoi spera şi în afară, față cu răuvoitorii*

În zilele acestea am fost la Feldru, m-au surprins exercițiile şi puşcăritul militar al feciorimii de execuțiune., care toate le urmăresc cum pietricele şi bate – şi copiii de sat – unic în felul său. Călătorul se nimereşte!

Pe Rummmel l-au suspins[59] Comisia fondurilor din Directorat. Se cer desluşiri de la Guberniu.

Comisiunea regulatoare încă a pârât fondurile – față cu Coşna – pentru gewaltssamme Besitz eindrangung[60] ! Doamne ! sunt bolnav şi nu am om care să mă lase în scalde !

Profesorul Barițiu[61] a sosit aici, pentru că şcolile s-au început. La fonduri încă sunt oameni activi, însă după principii unilăturalnice şi egoistice. Nu vreau a te supăra cu lamentații: „un sânge mai iute, un geniu excelent se ridică peste toate şi zboară în regiuni înalte". Să venim frate însă jos, în realitate şi cuget că nu vei propune consiliu unui frate sincer, care-ți zice „Nu avea încredere multă în fiii oamenilor (noştri) !"

---

[57] De altfel, Iacob Onea arăta încă la sfârşitul secolului XIX faptul că documentele adunate de Vasile Buzdug au ajuns în posesia fratelui acestuia, Iacob Buzdug, pe care nici ruda lui apropiată, protopopul Simion Monda, nu a reuşit să-l înduplece pentru a le oferi în apărarea drepturilor foştilor grăniceri ; *Ibidem,* p.171. De altfel, într-o adresă din 18 iulie 1876, Comitetul fondurilor şcolare grănicereşti solicita – conştientizând valoarea documentelor adunate de Vasile Buzdug – judecătoriei din Prundu Bârgăului ca la momentul „inventarierii averii rămase după repausatul Baziliu Buzdug , actele şi documentele fondului ce s-ar afla în lăsământul său, să se inventarieze şi conscrie separat şi la timpul său, să se transmită fondului proprietar"; A.N.B-N., fond *Administrația fondurilor grănicereşti*…d. 27, f. 1.Despre modul de „receptare" a moştenirii lui Nestor Şimon, vezi sinteza lui Sorin Mitu, *O necesară reparație morală: posteritatea lui Nestor Şimon,* în „Arhiva Someşană", Năsăud, seria III, nr. IV, 2005, pp. 277-284. Enumerarea autorilor şi a studiilor cu referire la Revoluția de la 1848-1849 – publicate în „Arhiva Someşană", seria I, Năsăud, nr. 1-27, 1924-1940 - care i-au „răpit" manuscrisele, vezi la Nestor Şimon, *Starea regimentului şi evenimentele din anii 1848-1849,* în *Arhivele, mărturii ale trecutului,* Ed. Mesagerul, Bistrița, 2007, pp. 298-301. Manuscrisele integrale ale acestuia la Adrian Onofreiu, *Nestor Şimon, istoric al graniței năsăudene,* în „Arhiva Someşană", seria III, nr. I, 2002, pp. 401-408.

[58] Plângeri, reclamații.

[59] Suspendat.

[60] Încălcare cu forța a proprietății.

[61] Fratele istoricului, Octav Barițiu, profesor la gimnaziul din Năsăud.

Eu o zic din experienţă şi în anul 1851, când am avut supărări cu desfiinţarea regimentului, mi-a zis comandantul districtului: Trauen Sie Ihren, Leuten nicht, dem sie sind perfid[62]„ şi am aflat-o împlinită până în literă.

Până ce eşti de lipsă, să le lucri, să le dau scrisori sau documente, să-i împrumuţi de idei noi, eşti bun şi-ţi zic „Mesiana", după aceea, îşi însuşesc toate lor şi, nu destul că te lăturează[63], apoi te defaimă încă" ! (s.n.).

Poporul face excepţie, te iubeşte, dar de boierimea de aici se fereşte. Doar Marian şi Porcius de m-au întrebat de tine cu sinceritate, ce ar trebui să ne fie înnăscută.

Gata eşti cu reprezentaţiunea pentru munţii revindicaţi, căci cu mergerea la Viena mi-aş vedea o dorinţă împlinită.

Ce cugeţi, când va fi timpul, ca să te tragem ca deputat, în-lăuntru. Încrede-te mie ca unei pietri mute, aruncate în adâncul mării şi-mi scrie sub recomandaţiune (s.n.).

Emilian încă a fost pe aici şi a luat planurile de situaţie pentru şcoli.

Nu te supăra că-ţi cad de greu cu resonamântul[64] meu.

Între altele, îţi trimit împrumutul de 6 florini şi te rog nu-mi lua întârzierea în nume de rău. Rămân însă îndatorat.

Comuna Tiha, prin locotenentul primar Rânziş, mi-a dat pentru Asociaţiunea română din Sibiu 10 florini. Îţi trimit şi aceşti bani, ca să te învoieşti a-i administra la locul menit, trimiţându-mi adeverinţa de primire mie, ca să se poată pune la raţiocinele[65] comunale.

Între altele, sunt sănătos, trăiesc izolat „În durere, ca în elementul meu".

Sărutându-te în sinceritate, sunt al tău frate stimător, Buzdug.

A.N.B.-N, colecţia *Ioachim Mureşan,* d. 327, f. 310-313.

Anexa nr. 2.

1864, octombrie 8, (f. loc – probabil, Sibiu)..

Scrisoarea lui Ioachim Mureşan către Vasile Buzdug, în care-i răspunde la unele probleme în legătură cu relaţiile lui faţă de conducătorii Districtului Năsăud.

Dulce frate !

Tăcerea mea doar e mai îndelungă decât a ta.

O frâng şi eu, precum făcuşi şi tu şi sper că mă vei escuza, cum te escuzai şi te escuz şi eu pe tine, *înaintea tribunalului amiciţiei noastre* (s.n.).

Nici nu voi să-ţi aduc cauzele pentru ce tăcui, ştiind că şi fără de acelea, nu mă vei judeca aspru, cum fac alţi amici de omenie care mai bine şi-ar duce grija de sine şi, şi-ar mătura dinaintea uşii lor, decât să stigmatizeze pe alţii, a căror caracter nu e pătat cu nimic în viaţa lor publică.

Mi se scrie de acolo, că numaidecât să trimit nu ştiu ce documente, ce se zice că mi s-ar fi dat mie spre folosire la cererea despre care îmi aduseşi şi tu aminte.

Eu îndată mi-am căutat scrisorile, da Dumnezeu, că nu am dat de nici un document original, fără de copia unei cereri către Maiestate, făcută de d. Sch […][66]. A cărui original se află la domnul vicar.

2. De o ordinaţiune, de cele litografiate, de care pute locul prin Năsăud – atâtea sunt – da apoi, la comunităţi?

3. Copia rescriptului din 27 august 1861, care încă se află şi la directorul Comitetului fondurilor, sau mai bine, la preşedinte. Mai am de la pater[67] Porcius nişte copii şi nişte însemnări ale Domniei Sale, dar în privinţa acestora nu sunt răspunzător nimănui, fără numai domnului Porcius, cu care mă voi descurca fără să am lipsă de alţi poruncitori.

Şi ştii ce zice domnul vicar? Zice, că le-a spus la oameni, la o adunare de comitet, că numai eu sunt cauza de nu a mers deputaţiunea la Viena, pentru că documentele se află la mine şi dumnealor

---

[62] Nu aveţi încredere în oamenii voştri, deoarece sunt perfizi!

[63] Înlătură.

[64] Raţionamentul, ideile.

[65] Socotelile.

[66] Lipsă în text.

[67] Tatăl, formulă de politeţe.

nu pot lucra fără ele, la care ar fi răspuns oamenii, că-s nemulțumiți cu mine şi caută să vină la ideea ca oamenii născuți din District, vezi bine, îmi scriu mie, ar fi cumpărați.

La acestea nu am ce răspunde, că sunt afară de toată critica sănătoasă. Zic numai atât, că se vor convinge oamenii cât de curând, că, cine le-a făcut şi cine le face, precum şi cine le voieşte binele.

Nu cu fraze, nu cu vorbe frumoase, nu cu planuri şi cu sfaturi fără căpătâi se ajută oamenilor, ci cu fapte învederate. Va şti distinge istoria de se va afla cine să-şi aducă aminte, că, de unde s-a dezvoltat starea în care se află Districtul nostru azi. Va fi doar cine să caute, că, cine sunt aceea, care făcură cei dintâi paşi spre înființarea lui.

Acum şi aşa nu mai am mult de rămas pe aici. Îmi voi da eu seama în persoană. Numai cât, că mă doare, că oameni înțelepți, pot numai să cugete astfel de absurdități.

Dacă au vrut deputațiune cu tot prețul, de ce nu au luat conceptul cel gata, să-l fi decopiat şi să se fi dus cu el, dar nu să pună vina pe alții, de la care nu atârnă nici cât negru sub unghie.

Dar lasă, fie destul despre aceasta.

Îți alătur aici chitanța[68] de la domnul Boer despre cei 10 florini pentru Borgo Tiha, transmişi Asociațiunii. Fii bun, dă scrisoarea alăturată, domnului Naşcu, salutându-l ca pe unchiul meu.

Salutare la toți şi osentațiune la pater Porcius. Îmi voi da cu seama cu dumnealui.

Multe complimente domnului vicar, etc, iar ție, îți poftesc pacienta fratelui tău, Ioachim..

Fii bun, admanuă[69] popii din Luşca, d-lui. Porcius şi d-lui. vicar epistolele.

Ibidem, f. 18-19.

Anexa nr. 3.

1865, noiembrie 12, Năsăud.

Conceptul unui articol trimis unui ziar pentru a fi publicat, în care Vasile Buzdug explică atitudinea năsăudenilor față de acuzațiile presei de limbă maghiară de la Cluj.

Onorate domnule redactor !

Având bunătate de a publica în unul din numeri Telegrafului Român suplica inteligenței din Districtul Năsăudului, îndreptată către Inclitul Prezidiu Districtual, pentru articolul defăimător din „Koloszvari Közlöny", nr. 118, din 7 octombrie 1865, mă rog să aveți fraternitatea a primi şi publica, ca adaos la anexarea Districtului Năsăud la Bucovina, şi suplica a însuşi memorialul deputațiunii trimise la Viena, care suplică urmează aici.

Totodată vă trimit sub /2 petițiunea populațiunii acestui District, datată Năsăud, 21 mai 1865, ca din când în când, să publicați din ea şi grava cauză a proprietăților noastre, care ni se dispută şi iau, după decurgerea unei sute de ani sub titlul neconstatat, că cercurile Borgoului şi Monor, înainte de acest timp şi, ştie Dumnezeu când, ar fi fost iobage.

Despolierea noastră de proprietăți sub acest epitet, inumană şi barbară, a urmat şi urmează chiar în epoca când românul şi biserica lui, se proclamase de națiune şi îndreptățită. O satiră mai mare nu poate fi !

Sub /3 se trimite cuvântarea Reverendisimului Domn Prepozit Macedon Pop[70], cu care a predat arhiducelui Ludovic în 5 octombrie 1865 petițiunea memnorată, iar sub /4, urmează rezoluția Înaltului Prezidiu Gubernial din 2 noiembrie 1865, nr. 5.666, emanată la incusa de sub /1 a deputațiunii.

Ce se ține de înjuriile corespondentului din „Koloszvari Közlöny", acelea se reduc la acel punct resemnate, că corespondentul cu consoții lui, afară de calomnierea năimite asupra-ne, consimte cu despolierea noastră de pământul avitic[71]; de aceea şi suspectează toate silințele noastre juste,

[68] S-a păstrat în *Ibidem,* f. 20.

[69] Înmânează.

[70] Vezi textul în manuscris în *Ibidem,* f. 29 şi publicat în *Activitatea vicarilor*….102-103.

[71] Moştenit de la înaintaşi.

crezându-se dumnealor a trăi în acea epocă barbară, când poate zice şi decreta faimosul Verböczy: „Rusticus praeter mercedem sui nihil habet”[72].

Tot păcatul însă se pedepseşte de sine, şi decretările de această natură au adus căderea Ungariei la Mohacs, în 29 august 1526”pentru totdeauna.

De altcum ştie şi cunoaşte românul prea bine, cine i-a fost mentor şi cine, apărător !

Năsăud, 12 noiembrie 1865.

Ibidem, f. 21-22.

Anexa nr. 4.

< nedatat; după conținut, posterioar anului 1872; posibil, anul 1873>.

Cuvântarea lui Baziliu Buzdug în şedința comisiei administratoare grănicereşti, privind motivația şi etapele negocierii contractului din 12 martie 1872.

În ceea ce se refereşte la pretensiunile familiei Kemény asupra a 9 munți revendicați din acest ținut, pentru care a intentat proces pe calea legii, voi face mai întâi istoricul în general, apoi şi în special şi la urmă, voi expune motivele pentru luarea evicțiunii pe comunele de aici.

În general

1. Desele incursiuni ce străbăteau mai înainte în provinciile suspuse Casei Habsburgice, au necesitat pe regimul austriac a recurge la mijloace prin care să poată rezista acelor incursiuni, îndată la începutul invaziei.

Mijlocul cel mai corespunzător acestui scop s-a aflat a fi în câştigarea de poziții bune strategice, față de provinciile supuse Turciei. Deci, încă de la anul 1700, a aşternut generalul conte Marsigli un elaborat, prin care arăta necesitatea – şi deodată, şi propunea – a se împinge linia de graniță mai înăuntru în provinciile de margine, ca aşa, nu numai cordoanele poştale pe linia de graniță să ocupe poziții mai bune, dar şi altcum, oastea austriacă fiind deodată ajutată şi de situația favorabilă a localităților, să poată mai bine rezista inamicului şi a-l respinge încă la fruntarii.

Deci este învederat, că ocuparea terenului revendicat a urmat exclusiviminte, numai din punct de vedere mai înalt de stat, nici de cum, din alte interese particulare.

2. Numele de teren revendicat s-a dat terenului ocupat prin împingerea liniei, pentru ca ocuparea să apară justificată cu titlu, ca şi când acel teren ar fi aparținut oareşicând de Austria, şi numai s-a reocupat.

Aceste împrejurări se află constatate prin actele din registratura fostului Consiliu Belic Aulic, cu deosebire însă prin acelea, care sub titlul *Turcicis* s-au transpus la arhiva de stat şi de curte, precum şi din acelea, care în anul 1802 şi 1803 s-au înregistrat din nou, şi conține date ce ajung îndărăpt până la secolul XVI (1501-1600).

Ocuparea de terenuri revendicate s-a putut face numai acolo unde deja exista institutul militar de graniță, precum mai înainte în Banat, Croația, Slavonia, până la Dalmația.

În Ardeal însă, unde punctele fruntariilor de către Moldova şi Muntenia erau vigilate[73] numai prin plăieşi şi încă mai mult, din punct de vedere vamal, apoi spre a împiedica intrarea ciumei în țară, s-a realizat ocuparea terenului revendicat, numai după ce s-a introdus şi această provincie în institutul militar de graniță, pentru că încercările făcute mai înainte în această privință au rămas fără rezultat practic.

Şi, spre realizarea acestui scop au folosit Austria timpul când Turcia se afla încurcată în războiul cu Prusia, iar provinciile mărginaşe, Moldova şi Muntenia, de la care s-a luat terenul, nu erau în stare a face rezistență.

3. Aşa în 1769, la ordinul mai înalt s-au mutat cordoanele întărite şi înmulțite, dimpreună cu pajurile împărăteşti de pe linia de graniță de până atunci, dincolo de divorțul apelor[74] (Wasserscheide)

[72] Țăranul care lasă să treacă plata (amână plata impozitului) nu are nimic din munca lui.

[73] Păzite.

[74] Cumpăna apelor.

pe teritoriul pe care până atunci a aparţinut de Moldova şi Muntenia, prin care operaţiune s-a ocupat pentru Ardeal un teren de o extensiune însemnată, care se numeşte teren revendicat sau munţi revendicaţi. Cu această ocazie s-a atras la Ardeal şi comuna Coşna, dimpreună cu teritoriul ei.

Ce era acum de făcut cu acest teren revendicat?, cu un teren care până la 1769 a aparţinut la provincii străine statului austriac.

După ce acest teren numai prin grăniţărie s-a putut ocupa, şi numai prin grăniţărie se poate şi conserva, aşa grănicerii s-au pus şi în posesiunea lui.

Deci acea parte din acest teren, care s-a mărginit cu teritoriul grăniceresc din acest regiment, s-a luat în posesiune numaidecât de către aceste comune. Acest incident a dat ansă[75] la împărţirea cea dintâi de munţi în acest regiment, după cum dovedesc decretele ce s-au dat la fiecare comună de către comisia economică militară, cu data Năsăud, în 10 februarie 1770.

Ivindu-se întrebarea, că terenurile revendicate să se trateze *jure fisci*, ori să se lase grănicerilor, a decis împărăteasa Maria Terezia în 1775, că este a se susţine uzul de până atunci, adică a se lăsa în posesiunea grănicerilor.

Acum au început unele familii şi corporaţiuni nobile a face pretenţii la diferite părţi din terenul revendicat.

Cu timpul s-a tot înmulţit numărul acestor pretendenţi.

Pretenţiile şi le întemeiau pe titlul că terenurile sunt apartenenţe a domeniilor lor, precum şi că, în sensul constituţiei feudale a Transilvaniei, numai clasele privilegiate sunt legalminte îndreptăţite a poseda realităţi imobile, iar alţi locuitori nu, prin urmare grănicerii, neaparţinând clasei privilegiate, după legile patriei, nu pot avea atari realităţi; mai încolo, că acel teren care se mărgineşte cu părţi din domeniile lor, este a se considera ca aparţinător de respectivele domenii, pentru că tot în sensul legilor patriei, revendicarea a putut avea loc numai în acest înţeles.

Spre a stârpi toate pretenţiile de natura aceasta, împăratul Iosif II a emis un rescript cu data din 13 iulie 1783, în care zice că terenul revendicat întreg are să fie numai a grănicerilor.

Tot împăratul Iosif II, prin rescriptul din 15 iulie 1783, în care zice că terenul revendicat este a se considera ca din nou revendicat de la turci, la care mai mult nimeni nu are a face pretenţii. Dovada la aceasta sunt rescriptele Consiliului Belic Aulic din 14 şi 19 iulie 1783 (vezi relaţia Comandei generale militare din Sibiu ddto. 3 mai 1841, R. 1774, § 18, adresată Consiliului Belic Aulic).

Din cauză că unii dintre pretendenţi au fost ocupat cu forţa o parte din munţii revendicaţi, a adresat împăratul Iosif II în anul 1786 (nr. 8836, Cancel. Sub Band. Ad. Nr. 7986 quo trans.) că grănicerii să se pună necondiţionat în posesiunea întregului teren revendicat, iar acelor pretendenţi, *care vor putea comproba posesiunea paşnică asupra uneai sau alteia părţi din acest teren pe timpul revendicării de la 1769* (s.a.) să li se dea o bonificare convenientă. Dovadă la aceasta este ordinaţiunea Diviziunii de trupe dd. Sibiu în 4 august 1786, în care se zice „Seine Majestät haben bei Allerhöchst Dero allhieziger Anwesenheit zu entschliesen gerubt das die Gränzer ohne anstand în der Besitz der durch die Ausstreckung der Kaiser Adler von der Moldau und Walachei revindicirten Terraine gegen dem eingesetzt werden sollen, das diejenigen Provincial-Possesoren, di eden ruhigen Besitzt ein oder des anderen dieser terraine zur Zeit der Adler-Ausstreckung nämlich în Jahre 1769, werden erweisen können eine beillige Bonification geleistet werde"[76].

Resuscitând pretendenţii cererile lor pentru terenurile pretinse, împăratul Leopold al II-lea , cu datul din Milano în 28 iunie 1791 (la nr. 7758 quo. Trans.) a decis ca acelor pretendenţi, care în termenul prescris de 5 ani, vor dovedi că vreo parte din terenul revendicat este proprietatea lor, ori să li se restituie în natură, ori să li se dea o rebonificaţie. Mai încolo, ordonă Guvernul transilvănean de a

[75] Pricină, motiv.

[76] Din cauză că unii dintre pretendenţi au fost ocupat cu forţa o parte din munţii revendicaţi, a adresat împăratul Iosif II în anul 1786 (nr. 8836, Cancel. Sub Band. Ad. Nr. 7986 quo trans.) că grănicerii să se pună necondiţionat în posesiunea întregului teren revendicat, iar acelor pretendenţi, *care vor putea comproba posesiunea paşnică asupra uneai sau alteiapărţi din acest teren pe timpul revendicării de la 1769* (s.a.) să li se dea o bonificare convenientă.

subşterne Cancelariei Aulice Transilvănene relativele acte, deodată cu opinia fiscului, căruia i se demanda[77] a pune deosebit pond pe împrejurarea *că, atunci când au primit posesorii pretinşi domeniile, transpsu-li-s-a deodată şi partea aceea din terenul revendicat, ce o pretind acum, ori nu, pentru că dânşii, în cazul din urmă, nu pot face nici o pretenție* (s.a.).

De aici încolo s-au început apoi pertractările speciale cu fiecare pretendent separat.

În special

4. Asupra mai multor munți revendicați din teritoriul regimentului de aici au ridicat pretenții două partide: familia conte Bethlen şi familia conte şi baron Kemény.

Familia Bethlen s-a respins definitiv cu pretenția sa prin rezoluția din 29 octombrie 1813 (nr. 2825 Cancl. Aul. Trans. La nr. 10.395 quo. Trans.) rămânând încă pendinte cea a familiei Kemény.

Această familie şi-a fundat pretenția asupra a 9 munți revendicați, sub titlul că ar fi aparținut la domeniul Ieciului (Vets) pe două documente: pe un inventar familiar (conscripție) din 1692 şi pe un protocol despre fasiunea[78] de martori.

Directoratul fiscal , care pe baza pertractării concertative din şedința comisiei mixte constătătoare din delegați ai Cancelariei Aulice Transilvănene, ai Consiliului Belic Aulic şi ai Camerei Aulice, ținută în 27 aprilie 1805, a fost provocat, şi a dat părerea a se respinge familia Kemény cu pretenția sa, pentru că în inventarul produs (din 1692) obvin numai 2 munți , *Paltinul* şi *Tomnaticul*, pentru că cei 9 munți pretinşi nu zac în o continuitate şi pentru că identitatea lor nu e conprobată.

Dându-şi familia Kemény reflexiunile sale asupra acestei opinii, s-au subşternut relativele acte sub nr. 3373 ex. 1809, în 24 iulie 1811, Majestății Sale.

După o pertractare concertativă între Cancelaria Aulică Transilvăneană, Consiliul Belic Aulic şi Camera Aulică, a urmat, pe baza hotărârii prea înalte din *12 octombrie 1813,* (la nr. 2825 din 29 octombrie 1813 a Cancelariei Aulice Transilvănene şi nr. 10.395 a Guvernului Transilvănean), o rezoluție prin care, relativ la familia Kemény, s-a ordonat a se cere din nou opinia directoratului fiscal, atât despre obiecțiunile făcute din partea regimentului de aici, cât şi despre desluşirile date ulterior, din partea familiei Kemény.

Aflându-se pertractarea de ne suficientă pentru o rezolvare definitivă, a ordonat Majestatea Sa, cu data din 4 martie 1825 (la nr. 575 a Cancl. Aulic. Trs. Şi nr. 3826 a Guv. Trs.) a se transpune relativele acte la o comisie specială, spre a forma o opinie.

Guvernul Transilvănean, la mandatul Cancelariei Aulice Transilvănene din 27 mai 1825, nr. 1983 a denumit spre acest scop din gremiul său o comisie (Cserei şi Müller).

Această comisie, în contra părerii directoratului fiscal din 1825, care a fost de cuprinsul, că documentele produse de familia Kemény nu sunt de ajuns spre a comproba dreptul de proprietate la realitățile pretinse, şi cum că cauza ar fi a se pertracta *în foro contradictorio*, în contra părerii acelui directorat din 1809, şi cu ignorarea momentelor decizătoare prescrise în rescriptul împăratului Leopold II din 1791 (vezi mai sus) , şi-a formulat părerea într-acolo, că ar fi a se restitui familie Kemény munții pretinşi, şi ar fi a i se da şi o rebonificare, pentru uzufructul detras.

Cerând Consiliul Belic, la care au ajuns actele, încă unele desluşiri de la Comanda generală militară, s-a dat întreg operatul în 1844 la p comisie compusă din delegați ai Cancelariei Aulice Transilvănene, ai Consiliului Belic Aulic şi ai Camerei Aulice, spre a formula o părere finală.

Având această comisie pertractare din an în an şi intervenind la anul 1848 revoluția, a rămas cauza nedecisă până după desființarea graniței în Ardeal.

La inițiativa luată din partea Universității Națiunii Săseşti, care în numele celor 7 județe (Tălmaciu şi Sălişte) încă pretindea 22 de munți din raionul fostului regiment I român de graniță (orlățenii) , s-a denumit în Sibiu o comisie ad-hoc, constătătoare din concipistul de locotenență Adolf Jekelius şi comisarul de finanțe Anton Dobák.

[77] Poruncea.

[78] Ascultarea.

Operatul acestei comisii este un protocol susceput în Sibiu în 1 mai 1858 (B. 1 ad. 61.415 ex. 1859, la actul din 29 ianuarie 1860), în care, cu provocare la respectivele acte, se descriu momentele principale a procedării de mai înainte, relative la fiecare pretendent, indicându-se la final numele acelor pretendenți, care s-au respins, şi a celor a căror pretenții se află încă pendinte.

Procuratura de finanțe pentru Ardeal, fiind provocată, şi-a dat părerea cu datul din 31 decembrie 1859, nr. 6.058 ex. 1859, în genere pentru toți pretendenții într-acolo, ca din punct de vedere strict juridic sunt a se considera toate pretențiile acestea în sensul § 17 din patenta de avicitate din 29 mai 1853 de încetate, şi încă cu atât mai mult, pentru că de la timpul de când au ieşit pretendenții din posesia realităților pretinse şi până la introducerea codicelui civil austriac în Ardeal, au trecut mult peste 32 de ani, şi pretendenții au întrelăsat a păşii contra fiscului cu incusa formală în timpul prescris de un an.

La ordinul Majestății Sale din 26 august 1861, s-a instituit la Cancelaria Aulică Transilvăneană o aşa numită comisie inmediată, care a avut misiunea a face Majestății Sale o propunere de rezolvare definitivă în privința tuturor pretențiilor asupra munților revendicați.

În operatul acestei comisii se face propunerea – între alți pretendenți – a restitui şi familiei Kemény cei 9 munți pretinşi şi a i se da din visteria statului şi o rebonificare moderată, pentru detragerea uzufructului , însă sub condiția ca această familie , încă înanite de transpunere, să comprobeze identitatea acelor munți şi să extrădeze şi un revers, prin care se obligă a lua asupra-şi în mod prețuit toate obligațiile şi greutățile ce au existat pe timpul graniței.

Această propunere s-a aprobat de Majestatea Sa cu datul din 24 septembrie 1863.

În motivarea acestei propuneri se zice, cu referință la familia Kemény, că deşi această familie nu a comprobat dreptul pretenției sale stricte, în înțelesul ordinațiunii împăratului Leopold II din 19 iunie 1791, cum că atunci când această familie a intrat în posesia domeniului Ieciului, i s-au transpus deodată şi munții de sub întrebare, totuşi, după de donația acelui domeniu e constatată şi, fiind munții pretinşi aparteneți ai acestui domeniu, urmează de la sine că şi aceşti munți i-au fost transpuşi, deodată cu domeniul. Mai încolo se zice tot în această propunere, în genere pentru toți pretendenții, cu privire la opinia procuraturii financiare din 31 decembrie 1859, citată mai sus, că deoarece pertractările relative la munții de sub întrebare s-au început şi au decurs numai pe cale politică-administrativă, urmează că şi acum este a se rezolva cauza subversantă tot pe acea cale, şi drept aceea, neținându-se cauza de competența judecătorească, nici dispozițiile din patenta de avicitate din 29 mai 1853, la care se provoacă procuratura de finanțe, nu pot fi aplicate.

La ordinațiunea Cancelariei Aulice Transilvănene nr. 4.617 ex. 1863 (la nr. 2.100 ex. 1864, Guv. Trs.) prin care se încunoştințează populația de aici despre adjudecarea celor 9 munți la familia Kemény, a fost delegat şi alt script cu titlul *principii conducătoare* (Leitende Grundsätze), cu nr. 1.617 ex. 1863, Cancl. Aulic. Trs. şi cu data de 31 decembrie 1863.

Aceste principii conducătoare încă au fost aprobate de Majestatea Sa, tot în data de 24 septembrie 1863.

În sensul acestor principii conducătoare, aveau să capete şi comunele din Valea Bârgăului şi din fostul cerc al Monorului, o parte proporționată din terenul aparținător de Valea Someşului, ce era desemnat teren revendicat ca recompensă, pentru terenurile care, fiind adjudecate de proprietatea erariului financiar şi a familiei Kemény, li se luau, adică le pierdeau, iar partea ce mai rămânea din acest teren revendicat, deodată cu toți ceilalți munți din Valea Someşului, trebuiau a se împărți din nou între comunele din această vale, şi anume pentru aceea ca, pe de o parte, să se poată desdăuna acele comune din Valea Someşului care-şi pierdeau partea lor de munți din terenul desemnat de revendicat în favoarea comunelor borgovene şi din fostul cerc al Monorului, asemenea şi pentru acele comune tot din Valea Someşului, care-şi pierdeau terenurile lor de munți în favoarea erariului, iar pe de altă parte, pentru a se face o împărțire de terenuri mai potrivită cu numărul şi cu mărimea comunelor din Valea Someşului, spre care scop trebuiau a se face schimbări şi cu hotarele din jurul comunelor.

Extensiunea totală a terenului ce a fost adjudecat erariului şi familie Kemény de proprietate se calculă:

I. *erariului*:

a) aparţinător de Valea Someşului: 5.000 jug;

b9 aparţinător de Valea Borgoului şi a fostului cerc al Monorului: 68.553 jug, în total, 73.553 jug.

II. *familia Kemény,* cei 9 munţi în suprafaţă de 27.285 jug, în total: 100.838 jug., s-au peste 10 mile^2, care se luau din posesia comunelor regimentului de aici.

Comunele din Valea Borgoului şi din fostul cerc al Monorului aveau de suferit pierderea cea mai mare, însă pentru această pierdere le era pus în prospect o recompensă, care deşi nu echilibra pierderea, totuşi era cel puţin din parte, mulţumitoare.

Şi de unde aveau să primească această recompensă?

Răspunsul ni-l dau principiile conducătoare, că acea recompensă este a se da din terenul desemnat de revendicat, ce aparţinea Văii Someşului.

Deci someşenii aveau, pe lângă pierderea de peste 5.000 jug. adjudecate erariului, a pierde încă şi alt teren, de o extensie mult mai mare, pentru recompensarea comunelor din Valea Borogului şi din fostul cerc al Monorului.

Cât teren aveau someşenii să piardă în contul acestei recompensări, se poate fără greutate calcula, dacă ştim până unde se extinde terenul , ce era desemnat de revendicat din partea comisiei regulatoare, pe baza mapei lui Lutsch.

Prin urmare, terenul desemnat de revendicat aparţinător de Valea Someşului face ceva mai mult de ¼ parte din întregul teritoriu al acestei văi, sau aproape 100.000 jug. (N.B. Întreaga Vale a Someşului are 387.896 jug, iar ¼ parte face 96.974 jug – n.a.).

Se poate admite că din această extensiune de tren, până aproape de jumătate, sau cel puţin 1/3 parte, prin urmare o între 40.000 şi între 30.000 jug., s-ar fi transpus comunelor din Valea Bârgăului şi din fostul cerc al Monorului.

Afară de această pierdere, şi afară de pierderea altor 5.000 jug. adjudecate erariului, s-ar fi cauzat someşenilor încă şi un alt inconvenient, ce rezultă din împărţirea din nou a tuturor terenurilor de munţi, începând de la Ţibleş şi până la parte escinzândă pentru borgoveni şi monoreni.

Ce confuzie se naşte din această împărţire, ce speze şi pierdere de timp consta, poate ori şi cine să-şi închipuie. Ba, chiar şi duşmănii şi procese se puteau isca între însele comune.

Stând astfel starea lucrului, s-a aflat de lipsă a se întreprinde paşi pentru a nu duce la îndeplinire respectivele decizii, ci a se lăsa starea actuală de posesiune, care pe timpul graniţei s-a fost stabilit după toate recerinţele legale, neatacată.

S-au aşternut deci mai multe petiţii şi memorii la locurile mai înalte, prin care s-a documentat titlul de drept, cu care toate comunele din acest regiment posedă terenul lor, arătând deodată, nu numai nedreptatea ce li s-ar face prin despuierea de trenuri în o extensiune de peste 100.000 jug. numai pe cale politico-administrativă, ci şi confuziile colosale ce s-ar cauza acestor comune, în cazul executării relativelor decizii.

Ministerul regesc unguresc, voind a se încredinţa despre starea lucrului, a denumit o comisie constătătoare din delegaţi de la ministerul de Interne, Justiţie şi de Finanţe, care a fost însărcinată a studia în detaliu cauza şi a face o propunere de rezolvare.

Pe timpul în care a funcţionat această comisie, am fost eu[79] şi cu d-l. Ioan Florian esmis[80] la Pesta, *pentru a da şi cu gura informaţiile şi desluşirile de lipsă şi a insista pentru o rezolvare favoritoare* (s.n.).

Comisia aceasta zice în operatul său aşternut ministerului, că dânsa s-a convins despre legalitatea stabilirii statului de posesiune pe timpul sustării institutului de graniţă, despre defectuozitatea procedurii comisiei regulatoare, precum şi despre confuziile colosale ce ar urma în cazul executării ; deci e de părere, şi deodată şi propune, a se lăsa starea posesiunii neatacată. Mai

[79] Bazil Buzdug.

[80] Trimis.

încolo, propune a se ceda şi transpune şi drepturile regale , deodată şi alte realităţi, ce se află în posesia erariului.

Însă ca să se poată aduce această propunere la realizare, fără a prejudicia premerselor dispoziţii a Majestăţii Sale, ar fi a se aplana cauza de sub întrebare pe calea unei învoiri amicale.

Nu pot întrelăsa a face aici observaţia că, când decurgea dezbaterea în comisia ministerială ca, ce propunere să se facă, s-a ivit întrebarea că, fi-ar mai consult a se face o propunere pentru recunoaşterea acelor baze după care s-au adjudecat cantităţile cestionate de proprietate erariului şi familiei Kemény, ori ar fi mai consult a se accepta principiul de aplanare pe calea învoirii.

După ce ne-am consultat cu bărbaţi jurisprudenţi şi experţi de naţiune română, am venit la convingerea că, o aplanare pe calea învoirii are cu mult mai sigur prospect de reuşită, decât o propunere a bazelor indicate mai sus, pentru că în cazul din urmă, era de presupus că ministerul de finanţe, apriori nu s-ar fi învoit la aceasta, apoi despre altă parte, prin o atare propunere, se făcea caz de precedenţă şi pentru revocarea celorlalte dispoziţii ce erau deja executate tot pe asemenea baze[81].

Din acest motiv, am stăruit şi noi pentru acceptarea principiului de aplanare.

Acceptându-se propunerea comisiei din partea ministerului de Interne, de Justiţie şi de Finanţe, s-au provocat comunele şi cu administraţia fondurilor de aici, deodată cu familia Kemény, a-şi trimite reprezentanţi plenipotenţiaţi la Pesta, cu care regimul să poată intra în pertractare de aplanare.

Soarta de a merge la Pesta, ca reprezentanţi plenipotenţiaţi din partea comunelor şi a administraţiei fondurilor de aici, a căzut pe mine şi pe d-l. Ioan Florian.

Cu plenipotenţiaţii familiei Kemény nu s-a putut face aplanare, pentru că aceea au fost pretins ca preţ de răscumpărare a munţilor, şi ca preţ de rebonificare pentru uzufruct, o sumă de 400.000 fl, care reprezentantul ministerului de Finanţe nu a voit a da mai mult de 100.000 fl.

Ce se ţine de cauza noastră a curs lucrul astfel.

Ministrul de Finanţe Kerkapóly, după ce a primit un proiect de contract statorit între noi şi între reprezentantul ministerului său, ne-a declarat că, fără de două puncte, celelalte le acceptă.

Aceste două puncte, pe care a pretins a se modifica, s-au referit la terenul montan de la Rodna şi la munţii revendicaţi, pretinşi de familia Kemény.

Încât despre terenul montan de la Rodna, nu voiau să abzică de dreptul de proprietate sub cuvânt că, erariul are neapărată lipsă de el, pentru băile sale de acolo.

Ce se ţine de munţii pretinşi de familia Kemény susţinea că, comunele să ia evicţiunea asupra lor, adică atât pentru cazul când s-ar transpune acei munţi numitei familii, pe baza deciziei împărăteşti amintită mai sus – adică pe cale politico-administrativă – cât şi pentru cazul când acea familie ar păşi pe cale judecătorească, şi ca motiv a adus înainte, că nu eraiul, ci comunele au folosit acei munţi, prin urmare, numai comunelor le incumbă a plăti şi preţul uzufructului.

După ce ne-am exprimat că, comunele nu pot să ia, nici nu vor lua asupra lor acea sarcină, ne-a răspuns că face atârnătoare aplanarea , de la modificarea acestor două puncte, în sensul după cum pretinde el.

Am fost după aceea mai multe rânduri la ministru, rugându-l a nu insista pe lângă modificarea punctelor, în sensul pretins de el; dânsul însă, la repetate ori, ne-a răspuns că nu poate, şi nici nu se va abate de la propunerea sa, deci dacă voim a ne ajunge scopul, să satisfacem la ceea ce pretinde el, necondiţionat.

În urmă când am mers, l-am poftit – deşi cu mare greu – îndupleca, ca să cedeze dreptul de proprietate la terenul montan, sub condiţia cuprinsă în contract, iar în respectul munţilor lui Kemény, s-a exprimat categoric, că dacă nu vom lua evicţiunea – nici pentru cazul când această familie ar face pe cale judecătorească – de o aplanare nu poate fi vorba, nu avem ce-l mai molesta cu rugări, că toate vor fi în zadar, şi putem merge acasă.

---

[81] Aceste baze sunt: autograful împărătesc din 27 august 1861 şi aprobarea propunerii comisiei inmediate din 24 septembrie 1860. Toţi ceilalţi munţi revendicaţi, adjudecaţi pretendenţilor tot pe baza propunerii comisiei inmediate, se aflau deja transpuşi la respectivii pretendenţi.

Aceasta, ce ne-a spus acum e tot ce poate face, ne spune o dată pentru totdeauna, deci atârnă soarta cauzei de la noi. În scurt timp să-i facem cunoscut, dacă primim sau nu primim, pentru că, la cazul dacă nu primim, va dispune ca să se transpună erariului acele terenuri, ce-i sunt adjudecate de proprietate, fiindcă şi amânarea de până acum a avut loc numai din acea considerare că, cauza s-a aflat sub pertractare.

După aceasta am mai mers încă o dată la ministru. Îndată ce ne-a văzut, ne-a întrebat, că primim condiția pusă de el? Noi am început iarăşi a-l ruga, ca să absteie de la acea condiție, încercând a-l convinge pentru care motive nu putem primi propunerea. Dânsul ne-a ascultat, ce e drept, vorbirea noastră până la capăt. Ca răspuns încă am primit: v-am spus mai înainte că nu mă abat de la hotărârea mea, vă spun şi acum aceea. Cu astfel de cereri nu aveți ce mă mai molesta, pentru că de acum înainte, nici vă voi primi. Dacă primiți condiția mea ori nu o primiți, voiesc să ştiu, ca să mă pot orienta în ceea ce am de urmat mai încolo, după care, făcându-ne noi complimente, ne-a dat a pricepe, ca să ieşim din salon.

Tot am mai făcut încă o încercare prin aceea, că am rugat pe deputatul Ludwig Csery să meragă la ministru şi, să-l roage în numele său şi încerce a-l îndupleca, ca să absteie de la propunerea sa. Şi această încercare a rămas fără rezultatul dorit, spunându-ne Cery, că ministrul e absolut ne îndurător.

Ce aveam noi acum de făcut sub astfel de împrejurări?

Am recurs iarăşi la sfatul bărbaților jurisprudenți de națiune română, ce se aflau pe acel timp în Pesta, în posturi la Curia regească.

La fiecare am spus separat starea lucrului, adăugând şi aceea, că familia Kemény, nici pe timpul revendicării, la 1769, şi nici de atunci încoace, nu a fost în posesia sau folosința munților cestionați, nici barem o zi. Fiecare dintre aceste consultări, despre a căror bunăvoință nu am dubietate, ne-a zis că putem lua evicțiunea , pentru cazul procedurii pe cale juridică, pentru că pe această cale, e imposibil să câştige, deoarece în sensul codului civil austriac, care şi în prezent are valoare pentru Transilvania, şi în sensul patentei de avicitate din anul 1853, şi-a pierdut dreptul, prin prescripție. Dacă cauza proprietăților a ajuns până la acest punct, părerea lor este să primim condiția ministrului, dacă de la această primire atârnă realizarea pactului, adică atârnă să nu pierdem terenurile adjudecate erariului, de proprietate.

Acum, precum vedeți, D-lor !, a fost ajuns momentul critic la culme, am fost devenit într-o dilemă, ce făcea presiunea asupra noastră grea în gradul suprem, pentru că atârna rezolvarea cauzei noastre de proprietate, de la un singur incident.

Ne-am pus de repetate ori întrebarea, să acceptăm ori să nu acceptăm condiția ministrului?

Combinând urmările pentru cazul dacă nu am accepta, am constatat că lăsăm a se lua de la comunele de aici, peste 100.000 jug. de pământ, care se detrecea în proprietatea şi folosința erariului, şi în legătură cu această pierdere, să se execute şi împărțirea munților din Valea Someşului.

Dându-ne iarăşi seama despre urmări, în cazul dacă am accepta acea condiție, am constatat, că luăm asupra comunelor o mare sarcină, însă de pe altă parte, ajungem la o aplanare prin care câştigăm terenul fost adjudecat erariului, şi delăturăm şi împărțirea munților din Valea Someşului, cu un cuvânt, rămânea starea posesiunii în tot neatacată, după cum a fost pe timpul graniței.

Punând deci în cumpănă ambele alternative, am combinat a fi mai favoritoare pentru populația de aici aceea, prin care se câştigă peste 70.000 jug. foste adjudecate erariului, decât aceea, prin care s-ar pierde peste 70.000 jug. , care se transpun erariului, şi care ar aduce cu sine şi împărțirea din nou a munților din Valea Someşului şi deodată, şi schimbarea hotarelor.

Pe lângă aceste considerații, am mai tras în combinare şi acea împrejurare, că familia Kemény, pe cale judecătorească nu va putea reuşi cu pretenția sa în acel caz, iarăşi însele comunele îşi vor apăra cauza lor, şi nu va atârna deciderea acestei cauze numai de la simpla apărare din partea erariului, prevăzându-se ca în cazul din urmă, rezultatul procesului va fi mai mult în defavoarea acestor comune.

Din aceste considerații, şi sub presiunea ce ni s-a făcut din partea ministerului de Finanțe, am fost necesitați a primi condiția, de la care absolutalminte nu a voit a se abate.

Iată dar, onoraților domni, care a fost cauza pentru care în contractul cu ministerul de Finanțe, în numele erariului, din 12 martie 1872, s-a luat evicțiunea pe comunele de aici.

Puneți-vă D-voastră în poziția noastră de atunci şi cumpăniți, ca sub presiunea în care ne-am aflat, ați fi mai preferat a nu primi, ori ați fi preferat a primi condiția ministerului?

Eu din partea-mi, am fost atunci, şi sunt şi acum de convingere, că *din două rele am ales pe cel mai mic* (s.n.) şi cum că, în tot decursul pertractării cauzei noastre de proprietate, am lucrat cu toată conştiinciozitatea şi cu cea mai bună intenție.

Deci însă nu am putut obține toate acelea rezultate, ce am urmărit şi am dorit a le ajunge, sau dacă în contract s-au susceput condiții, care involvă[82] necesitatea de a-şi apăra comunele interesele lor pe cale juridică, cred că după cum am desfăşurat starea lucrului mai sus, nu se poate adscrie[83] unei lipse de precauție , ci numai presiunilor la care am fost expuşi.

Ce ni s-ar putea imputa, poate fi numai aceea, că nu am preferat a respinge condiția ministerului, în care caz astăzi comunele de aici ar poseda cu 73.553 jug. mai puțin teren, care s-ar afla în mâna erariului, pe lângă aceea, că ar fi pierdut o parte de munți, ce s-ar fi dat comunelor borgovene şi monorene, poate şi astăzi s-ar fi aflat între sine încurcate în procese din cauza împărțirii din nou a celorlalți munți, şi a hotarelor din Valea Someşului.

Din cele desfăşurate până aici, rezultă că principiile conducătoare de la 1863 sunt, care au făcut dependentă soarta comunelor din Valea Someşului de la soarta comunelor din Valea Borgoului şi din fostul cerc al Monorului, şi această comuniune de interese a adus cu sine şi necesitatea de s-a lăsat mai târziu, adică în contractul din anul 1872, evicțiunea pe toate comunele de aici.

Este prin urmare învederat, că există o solidaritate între toate comunele, care le impune imperios datoria a se apăra – în solidum- în cauza comună, pentru că dauna ce s-ar cauza unei părți, trage după sine dauna întregului, pe când – din contră – dacă apărarea se va baza pe solidaritatea acestora, va fi cu atât mai sigură, cu cât momentele decizătoare, care sunt în favoarea comunelor, vor fi sprijinite încă şi de puterea morală bazată pe acea solidaritate (s.n.).

Regret tare, că d-l. Ioan Florian, consorțiul meu, care ca jurist a combinat şi judecat chestiunea cu mai mare profunzime, şi din toate punctele de vedere a dreptului şi a legii, lipseşte de la această adunare, ca să vă convingeți şi din gura sa, despre cele ce le-am cuvântat până acum.

(A.N.B.-N, fond *Bazil Buzdug*, d. 5, f. 249-262). Publicat în *Contribuții documentare referitoare la situația economică a satelor năsăudene*…pp. 277-288.

[82] Impun.

[83] Imputa.

Adrian Onofreiu[1]**,** ***Situaţia economică a satelor năsăudene în a doua jumătate a secolului al XIX-lea. Contribuţii documentare.***[2]

Bogăţia materialului documentar referitor la trecutul „graniţei militare" din zona Năsăudului a atras de timpuriu interesul cercetării istoriografice; în contemporaneitate, pentru a argumenta şi susţine drepturile din această perioadă; mai recent, pentru elaborarea de studii şi materiale privind trecutul zonei.

Din multitudinea de materiale care descriu aspecte economice – mai puţin cercetate – au fost publicate mărturii privind descrierea hotarului localităţilor din fostul regiment de graniţă în ancheta toponimică din anul 1864[3] sau ulterioare, privind aspecte ale traiului zilnic al urmaşilor grănicerilor.[4]

Situaţiile mai sus amintite sunt rezultatul acţiunii energice, constante şi de durată – desfăşurată pe parcursul deceniilor de după desfiinţarea regimentului în anul 1851 – a reprezentanţilor acestora la înaltele autorităţi civile şi militare pentru recâştigarea proprietăţilor, confiscate în anul 1851 de către stat. Pentru reglementarea acestora s-au elaborat mai multe acte normative, cel mai important – baza juridică a acestui proces – fiind rezoluţia împărătească de la Luxemburg din 27 august 1861, care recunoştea dreptul de proprietate asupra bunurilor din timpul existenţei graniţei militare.

Prevederile acestui document recunoşteau:

A. De proprietate a populaţiei foste grănicereşti:

1. *familiilor foste grănicere*: toate sesiunile intra şi extravilane, şi acele lăzuiri, care la 22 ianuarie 1851 se aflau în proprietatea lor;

2. *comunelor foste grănicere*, ca şi corporaţii morale: toate fondurile şcolare comunale, fondul de montur, cu veniturile sale, terenurile în proprietate în Valea Rodnei, drepturile regale, toate terenurile comunale, aflate în proprietate în Valea Bârgăului, Şieului şi Mureşului, cât şi acei munţi revendicaţi, asupra cărora nu s-au emis pretenţii de posesiune.

Erariului financiar îi erau recunoscute ca proprietate *fondul de provenite*, *drepturile regale* din toate comunele Văii Bârgăului, Şieului şi Mureşului, *toate edificiile de provenite* – afară de cele necesare pentru Şcoala Normală şi Şcoala de fetiţe din Năsăud, toate *sesiunile vacante* şi toate *terenurile care s-au administrat de oficiile militare*, toate terenurile care în Valea Bârgăului, Şieului şi Mureşului, care înainte de militarizare au fost de natură alodială[5].

Pentru rezolvarea definitivă a tuturor chestiunilor de proprietate, Curta de la Viena a denumit două comisii. Prima, *Immediate Commission*, pentru reglementarea situaţiei aşa numiţilor *munţi revendicaţi*; a doua, – *Besitz Regulirung Commision- Comisia regulatoare de proprietate.*

Reglementarea proprietăţii care nu intra în categoria celei revendicate s-a făcut de către comisia regulatoare prin emiterea unor documente juridico-administrative, *Erkenntnis – Sentinţe-Hotărâri-Decizii*, pentru fiecare comună fostă grănicerească. Documentele au fost emise atât

---

[1] Dr. Adrian Onofreiu este arhivist la Direcţia Judeţeană Bistriţa - Năsăud a Arhivelor Naţionale.

[2] [2] Lucrarea a fost susţinută la a XXXVIII-a ediţie a Simpozionului Cultural al Văii Bârgăului, desfăşurată la Prundu Bârgăului, în iunie 2008.

[3] Simion Retegan, *Satele năsăudene la mijlocul secolului XIX,* Cluj-Napoca, Accent, 2002.

[4] Adrian Onofreiu, *Toponimie şi relaţii geografice în Districtul Năsăud,* în „Revista Bistriţei", XVII, 2003, pp. 331-355; *Poruncile Primăriei Năsăud 1863-1867, ediţia a doua revăzută şi întregită,* volum datorat lui Simion Lupşan şi Adrian Onofreiu, Ed. Fundaţiei „George Coşbuc", Năsăud, 2006.

[5] Textul rezoluţiei la Nestor Şimon, *Vasile Naşcu. Viaţa şi faptele lui,* Năsăud, 1911, pp. 407-413.

la Bistrița – sediul permanent al comisiei – cât şi la reşedințele unităților administrative din district, Năsăud, Sângeorz, Prundu Bârgăului.

Aceste documente redau proprietatea comunităților năsăudene, cuprinzând teritoriul intra şi extravilan, munții şi păşunile alpine, apoi proprietățile bisericilor, a şcolilor, clădirile erariale lăsate comunelor, morile de firez şi de apă, drepturile regale de crâşmărit, vânătoare, pescuit şi tăiere a cărnii, de ținere a târgurilor anuale, cele rezultate din obligațiile de stat ale fondurilor şcolare locale (comunale) şi din fondul de montur – trecute pe respectivele fonduri; pentru unele litigii punctuale – părți de hotar, teritorii intra sau extravilane, păşuni sau munți – s-au elaborat sentințe suplimentare – *Nachtrags – Erkenntnis*. Împotriva acestora se face recurs, iar răspunsul primit se constituia în formă de *Becheid*.

După redactarea sentințelor pentru fiecare localitate, în anul 1864 s-au emis *Principiile călăuzitoare pentru comisia regulatoare*, pe baza cărora urma să se facă o reîmpărțire a munților între comune, ceea ce ar fi dus la o răsturnare totală a raporturilor de proprietate, mai ales în antiteză, a localităților din Valea Rodnei, față de cele de pe Valea Şieului, Bârgăului şi a Mureşului.

La repetatele demersuri ale reprezentanților comunelor foste grănicereşti – şi ca urmare a schimbării cursului politic după dualismul din anul 1867 – comisia regulatoare de proprietate a fost desființată, iar reglementarea definitivă a acesteia s-a făcut prin contractul încheiat la Bistrița în 12 martie 1872; pentru aplicarea prevederilor acestuia, în iunie acelaşi an, o comisie condusă de comisarul guvernamental Gustav Gröisz a procedat la predarea bunurilor cuprinse în sentințe către comunele foste grănicereşti. Pacea judecătorească din 10 ianuarie 1890 a încheiat procesul de reglementare a proprietății – cu aplicare la munții revendicați.

Sentințele pentru fostele comune grănicereşti descriu în amănunt proprietatea acestora şi se constituie în *documente inedite* privind aspectele multiple ale proprietății din granița năsăudeană. Pe lângă aspectele economice, ele se constituie într-un minunat documentar de toponimie, care arată bogăția termenilor utilizați şi permanenta tendință de *umanizare* a denumirilor, atât de specifică în peisajul năsăudean. De asemenea, conțin o bogăție importantă de date extrase din conscripții vechi, – amintim doar faptul că s-au luat de bază conscripția urbarială din 9 mai 1766 , protocolului comisiei regulatoare de posesiune din 7 iulie 1853, protocolul comitetului de verificare din 10 februarie 1858, alte documente, pe baza cărora s-au elaborate – care astfel au fost salvate pentru posteritate. Au fost identificate până acum un număr de 31 dintre acestea, care alături de alte documente de primă importanță pentru reglementarea proprietății .- amintim doar marile memorii din 1865 adresate Curții de la Viena şi Guvernului, sau memoriul din 1868 adresat Dietei budapestane – se constituie într-o cronică vie a redobândirii proprietății, utilizată apoi – prin înțelepciune şi bună chibzuială – în scopuri înalte educative şi de ridicare generală a zonei.

Cronica economică este – datorită acestor documente – mult mai bine ilustrată şi devin un fundament al tuturor realizărilor ce au urmat, în teritoriul graniței militare năsăudene.

Din arealul geografic al Văii Bârgăului, am ales sentința pentru localitatea Prundu Bârgăului. Aceasta, din două motive principale. Primul se referă la poziționarea acesteia, ca şi *centru* şi punct de *convergență* a întregii vieți din acest teritoriu. Al doilea, defineşte caracterul aparte al proprietății în acest areal, unde proprietatea liberă de servituți feudale, s-a întrepătruns cu proprietatea alodială, provenită din sistemul dependenței feudale. De aceea, şi reglemenetarea acestor aspecte ale proprietății va comporta o luptă dură cu autoritățile vremii, care va defini unele aspecte particulare în această zonă, față de restul teritoriului fost militarizat.

Pentru localitatea Prundu Bârgăului, acest document are un specific aparte, datorat interesului manifestat de stat şi persoane particulare – în speță, familia Kemény – față de teritoriile aşa numite *alodiale* de aici, cât şi a relațiilor speciale pe care acest interes le-a determinat.

Elaborată la 24 iunie 1865 la Bistrița, sentința pentru Prundu Bârgăului ne transpune într-o lume cu mecanismele sale interioare, în care sunt descrise proprietățile imobile; pe lângă bogăția aspectelor referitoare la toponime, putem întrezări şi modul de lucrul al pământului, creşterea

animalelor, activități complementare privind exploatarea pădurilor, a micilor meşteşugari, a proprietarilor de *mori de firez* sau pentru făină, a *locațiilor* provenite din regimul militar şi destinate spre scopuri publice, într-un cuvânt, baza economică care asigura traiul zilnic al locuitorilor. Sunt descries pe larg păşunile *Heniu* şi *Muncel*, cele alpine din munți, *Zimbroaia, Delbidan, Cişoare, Piatra lui Orban,* apoi proprietățile din intravilan: cancelaria comunală, şcoala, inclusiv cea trivială – cu multiplele spații destinate pentru aceasta; locuințele foştilor ofițeri – rămase în proprietatea comunei, a medicului şef, crâşma regală, măcelăria, izvorul cu apă sărată; aspectele economice sunt definite de existența celor 9 mori de măcinat cereale, 4 mori de firez (gatere) şi moara de hârtie (fabrica de hârtie); proprietățile celor două confesiuni, ortodoxă şi greco-catolică, prevederi referitoare la pescuit, vânat, vinderea cărnii.

Pentru un acces facil la informația din document, îl publicăm în continuare, cu mențiunea că face parte – alături de alte 30 de documente identificate – din totalul de 44, câte au fost elaborate pentru toate localitățile foste grănicereşti – *dintr-un volum aflat sub tipar*. Exprimăm încă o dată gratitudinea noastră pentru efortul de traducere, datorat integral domnului Moise Lucian, cu precizarea că *transcrierea textului – scris în caractere gotice de mân – în cele latine,* a fost făcută de autor.

Cu precizarea expresă că textul documentului este utilizat în scop ştiințific – *de reconstituire a unei secvențe din trecut* – fără a avea, după atâta timp de la elaborare, nici o valoare practică, reproducem conținutul acestuia, pentru a evidenția *o secvență* din devenirea istorică a localității Prundu Bârgăului[6].

Erkenntniss/Sentința pentru fosta comuna grănicerească Borgo-Prund

Comisia numită de către Majestatea Sa Apostolică Cezaro-Crăiască în scopul reglementării definitive a posesiunii şi a drepturilor de folosință a fostei populații grănicereşti aflată pe teritoriul fostului regiment grăniceresc transilvănean II român, referitor la posesiune şi la drepturile de folosință a fostei comune grănicereşti Borgo Prund, pe baza prea-înaltului rescript din 27 august 1861 al Majestății Sale apostolice cezaro-regeşti şi a Instrucțiunii emise în acest scop de către Înalta Cancelarie Aulică Regească Transilvăneană şi de către înaltul minister al finanțelor cezaro-regesc, găseşte să decidă următoarele:

I. Comuna Borgo-Prund a fost înainte, sub numele de Prund-Szek o comună iobăgească şi forma ca atare o parte componentă a *Dominius Borgo*, un complex de moşii cumpărat în anul 1783 de către stat pentru înființarea graniței militare, complex ce a aparținut familiei de grofi Bethlen, situat în comitatul transilvănean Dăbâca, asa cum dovedeşte conscripția de dare din 7/17 octombrie 1783 a arhivei fiscale regale, alături de protocolul de rectificare din 5 noiembrie 1789 referitor la aceasta (arhiva fiscală, § fascicul 15, lib.2, comitatul Doboca).

Teritoriul hotarului comunei Borgo-Prund se învecinează – după împărțirea existentă pe atunci a hotarelor fostelor comune grăniceresşi situate în aşa numita Vale a Bârgăului – conform operatului cadastral provizoriu şi în special conform *Croquis*-ului din 15 iulie 1854, partea I, referitor la modul de măsurare al ridurilor/hotarelor şi al culturilor acestei comune, spre nord, cu hotarul comunei Leşu din Valea Rodnei, spre est, cu hotarele comunelor Borgo-Tiha şi Borgo-Bistrița, spre sud, cu hotarul comunei săseşti Dumitrița şi spre vest cu hotarul comunei Borgo-Suseni.

II. Conform cărții funciare a comunei Borgo-Prund din 29 martie 1859 şi respectiv din 20 martie 1864, partea I, corect întocmită în urma reclamațiilor comune şi individuale, suprafața situată în interiorul granițelor descries mai sus conține:

518 jug. şi 806 stl. p. teren arabil;
1703 jug. şi 1318 stj. p. fânețe şi grădini;
913 jug. şi 841 stj. p. păşuni;
1284 jug. şi 1126 stj. p. păduri şi

[6] Menționăm că documentul - în copie legalizată de autoritățile de atunci, *scris cu caractere gotice de mână* - se află în păstrare la Direcția județeană Bistrița-Năsăud a Arhivelor Naționale, fond *Virgil Şotropa,* d. 342, f. 141-153; 160-180.

209 jugari şi 1050 stj.p.teren neproductiv, prin urmare în total o suprafață de 4630 jug. şi 341 stj. p.

Dintre păşunile alpine mai aproape descrise în conscripția de dare din anul 1783 a *Dominium-ului Borgo* – şi inițial în protocolul de rectificare din anul 1789 din acest caz- în suprafața aceasta a hotarului cad:

a. o parte a păşunii alpine *Heniu* ;

b. o parte a păşunii alpine *Muncel* ce se învecinează cu acesta.

Conform protocolului de rectificare amintit din anul 1789, pagina 47 si 48, păşunile alpine *Heniu* şi *Muncel* sunt păşuni alpine alodiale.

Partea de est a păşunii alpine *Heniu* situată pe teritoriul hotarului comunei Borgo-Prund, cu însemnarea aparținătoare denumită *Tarnița Parângului*, se învecinează către est, cu păşunea alpină *Muncel*, respectiv cu partea din aceasta situată pe teritoriul hotarului, apoi către sud, se învecinează cu proprietățile locuitorilor din Borgo-Prund, spre vest, cu partea din păşunea alpină *Heniu* – situate pe teritoriul hotarului comunei Borgo-Suseni – şi spre nord cu hotarul comunei Leşu din valea *Rodnei*.

Partea din păşunea alpină *Muncel* situată pe teritoriul hotarului comunei Borgo-Prund se învecinează spre est, cu partea din păşunea alpină *Muncel* aparținătoare hotarului comunei Borgo-Tiha, spre sud, cu hotarele proprietăților locuitorilor comunei Borgo-Prund, spre vest, cu păşunea alpină *Heniu*, respectiv cu partea din aceasta situată pe teritoriu propriu al hotarului, şi spre nord, cu hotarul comunei Leşu din valea *Rodnei*.

După poziția şi alcătuirea păsunilor alpine *Heniu* şi *Muncel,* este necesar ca părțile acestora situate pe teritoriul hotarului comunei Borgo-Prund să cuprindă nu numai ridul VIII cu pădurile aflate acolo încă în picioare şi cu păşuni etc, ci şi picioarele de munte învecinate în direcția sud în ridurile VI, VII, IX şi X, acum în majoritate defrişate.

În special după informația apărută în protocolul de rectificare din anul 1789, pagina 49, sub cuvântul titlu *Lignatio*[7], referitor la partea inferioară a păşunii alpine *Muncel*, aparțin acesteia ca şi părți componente integrante şi *Valea Secu* situată în ridurile VII, IX şi X, apoi *Valea Vasiluț* situată pe teritoriul comunei Borgo-Tiha, împreună cu picioarele de munte formate de aceasta (*vide* protocolul comisiei regulatoare de posesiuni grănicereşti din anul 1853, coala 37 si 38).

Pădurile înalte ale părții de păşune alpină *Heniu* (subridul *Secu*) aflate încă în picioare în ridul VIII sunt înscrise sub numărul topografic 2.746 în cartea funciară, partea I, în suprafață de 270 jug. şi cele ale părții de păşune alpine *Muncel* (subridul cu acelaşi nume) sunt înscrise sub numerele topografice 2.772, 2.744 şi 2.777, în suprafață de 916 jug. şi 523 stj.p.; astfel amândouă părțile de păşune alpină sunt înscrise împreună cu o suprafață de 1.186 jug. şi 523 stj.p.

Conform protocolului de rectificare din anul 1789, pagina 30, în momentul înființării graniței comuna Borgo-Prund ca atare, nu a posedat nici un alt teren comunal, decât două terenuri sterile situate în călcătură, la capătul satului spre păşunile alpine *Heniu* şi *Muncel*, acoperite cu huciş, numite *Podereiul Din Sus* şi *Podereiul Din Jos*, care au fost folosite pentru păşunatul viteilor şi a caprelor.

Comuna posedă şi astăzi aceste terenuri în ridul X, alcătuite din terenuri arabile, în suprafață de 15 jug. şi 336 stj.p., păşuni, în suprafață de 2 jug. şi 936 stj.p., fânațe, în suprafață de 1 jug. şi 642 stj.p. şi dintr-un teren sterp în suprafață de 4 jug. şi 840 stj.p; împreună 23 jug. şi 1154 stj.p., sub numerele topografice 3.104, 3.108, 3.109 si 3.107.

Însă la momentul desființării graniței, în folosința comunei se mai găseau, în afară de păşunile înscrise în cartea funciară (în cea mai mare parte huciş) în zona părților de păşune alpine *Heniu* şi *Muncel* (ridurile VI, VII, VIII, IX şi X) şi următoarele păşuni şi anume – în ridul, sub numărul topografic, în suprafața de:

[7] Pădure tăiată, defrişare.

Rid	Nr. topografic	Suprafața
VI	2.313, 2.383	22 jug. şi 1361 stj. p.
VII	2.399, 2.404, 2.415, 2.436, 2.449, 2.455, 2.703, 2.714, 2.715, 2.725 si 2.735	140 jug. şi 108 stj. p.
VIII	2.745, 2.771, 2.773, 2.775 şi 2.776	54 jug. şi 1232 stj. p.
IX	2.778, 2.789, 2.793, 2.825, 2.922, 2.924 si 2.942	123 jug. şi 151 stj. p.
Total		340 jug. şi 1252 stj.p.

Celelalte suprafețe de teren înscrise în cartea funciară în zona numitelor părți de păşuni alpine (ridurile VI, VII, VII, IX şi X), alcătuite din terenuri arabile, fânețe şi păşuni, se află în posesia individuală a fostelor familii de grăniceri.

Pădurile înalte (fagi si molizi) ale părților de păşuni alpine *Heniu* şi *Muncel* indicate în ridul VIII, în suprafață totală de 1.186 jug. şi 523 stj.p., rămân şi mai departe o posesiune a erariului – ca urmare a calității alodiale a acestor păşuni alpine constatată în protocolul de rectificare din anul 1789 – şi pe baza punctului 6, litera c. al prea-înaltului rescript din 27 august 1861.

După ce totuşi, în timpul existenței graniței comunei Borgo-Prund i-a fost permis – fără plată – în aceste păduri, pe lângă păşunatul animalelor şi procurarea lemnului de foc şi construcție necesar folosințelor proprii (conform protocolului de cercetare al comisiei regulatoare de posesiuni grănicereşti din anul 1853, coala 35, pagina 1 si coala 42, pagina 4), această folosință a pădurilor va fi şi mai departe permisă, până la reglementarea definitivă, pe baza punctului 4 al prea-înaltului rescript din 27 august 1861, după modul de până acum, şi după posibilitățile arboretului, în schimbul respectării exacte a instrucțiunilor existente pentru protejarea pădurilor şi în schimbul indicațiilor silvice potrivite referitoare la locurile de defrişat.

Pe baza punctului 4, litera a. al prea-înaltului rescript din 27 august 1861, terenurile *Podireiul Din Sus* şi *Podireiul Din Jos* amintite mai sus, în suprafață totală de 23 jug. şi 1154 stj.p., posedate ca atare de către comuna Borgo-Prund încă în vremea înființării graniței, rămân o proprietate a acesteia.

Pe baza punctului 4, litera b., paragraful 2 şi a punctului 6, litera c. al prea-înaltului rescript din 27 august 1861 celelalte păşuni indicate mai sus – apărute pe păşuni alpine alodiale respectiv pe teren împădurit prin defrişări – aflate la momentul desființării graniței în folosința în ridurile VI, VII, VIII şi IX, în suprafață totală de 340 jug. şi 1252 stj.p., aparțin erariului; totuşi comuna Borgo-Prund este lăsată mai departe în uzufructul păşunilor exercitat în perioada existenței graniței până la reglementarea definitivă conform punctului 4 al prea-înaltului rescript.

Celelalte terenuri înscrise în cartea funciară în zona părților de păşuni alpine *Heniu* şi *Muncel* (ridurile VI, VII, VIII, IX şi X) alcătuite din terenuri arabile, fânețe şi păşuni, care se află în posesiunea individuală a foştilor grăniceri, pe baza punctelor 1 şi 2 ale prea-înaltului rescript din 27 august 1861 vor fi lăsate în proprietatea respectivilor proprietari, fără ca aceştia să trebuiască să plătească vreo despăgubire.

III. În celelalte riduri I, II, III, IV şi V ale teritoriului descris din hotarului comunei Borgo-Prund (cartea funciară partea I) aflate în afara zonei păşunilor alpine *Heniu* şi *Muncel*, erariul poseda la momentul desființării graniței şi posedă şi actualmente şi anume, în ridul I (vatra localității):

1. fosta locuință a maiorului, alcătuită din parter şi un etaj cu 6 încăperi alături de magazie şi şopron, ridicate din materiale solide, împreună cu grădina. Suprafața acestor clădiri împreună cu curtea, sub numărul topografic 48, măsoară 442 stj.p. şi cea a grădinii aparținătoare situate sub numărul topografic 47, măsoara 2 jug. şi 1153 stj.p..

2. clădirea înaltă din materiale solide situată la stradă peste drum de locuința maiorului, sub numărul topografic 959, împreună cu terenul ce se învecinează cu aceasta în suprafața de 184 stj.p.

3. fosta locuință a locotenentului-major din lemn cu 2 încăperi, bucătărie, cămară, apoi grajd şi şopron din materiale solide, împreună cu curtea în suprafață de 336 stj.p., sub numărul topografic 50 şi cu grădina aparținătoare în suprafață de 1 jug. şi 515 stj.p., sub numărul topografic 49. Acest teren a aparținut fostei sesiuni a locuitorului Prundului, Gavril Vrăsmaş şi pentru construirea locuinței locotenentului-major acesta a fost schimbat de către erariu chiar la înființarea graniței cu crâşma regală descrisă în protocolul de rectificare din anul 1789, pagina 102, punctul 7, sub numărul militar de atunci 160 (vezi protocolul de cercetare al comisiei regulatoare de posesiune grănicerească din anul 1853, coala 22).

4. fosta locuință a medicului şef militar, alcătuită din 2 încăperi şi fierăria din lemn (pe atunci foarte dărăpănată) împreună cu curtea, sub numărul topografic 51 în suprafață de 264 stj.p., alături de grădinile aparținătoare sub numărul topografic 52 în suprafața de 689 stj.p.

Acest teren este fostul teren al crâşmei regale**,** sub numărul militar 58, descris în protocolul de rectificare din anul 1789, pagina 102, paragraful 6 (vezi protocolul de cercetare al comisiei regulatoare de posesiune grănicerească din anul 1853, coala 22, pagina 2).

5. Crâşma erariului cu 6 încăperi alături de grajd şi şopron, toate construite din materiale solide, sub numărul topografic 513, împreună cu curtea în suprafață de 690 stj.p., apoi grădina aparținătoare acestuia sub numărul topografic 514 în suprafață de 390 stj.p..

După ce măcelăria erariului ce a existat mai devreme pe acest teren a fost transformată într-un depozit de alimente şi într-unul de băuturi, pe acest teren al birtului erariului a fost ridicată de către comună o măcelărie, respectiv o încăpere de comercializare din lemn, conform protocolului încheiat cu aceasta la 15 mai 1863.

6. locuința din lemn a căpitanului cu trei încăperi sub numărul topografic 512 în suprafață de 180 stj.p., împreună cu mica grădină sub numărul topografic 511 în suprafață de 171 stj.p..

Terenurile birtului erariului şi ale locuinței căpitanului descrise la punctele 5 şi 6 sunt cele ale terenului birtului erariului înscris în protocolul de rectificare din anul 1789, pagina 102, punctul 5 sub numărul militar 46 (vezi protocolul de cercetare al comisiei regulatoare de posesiune grănicerească din anul 1853, coala 21, pagina 4).

Terenul curial, care există încă de la înființarea graniței, descris mai îndeaproape în protocolul de rectificare din anul 1789, pagina 16, punctul 2, lung de 57 stj. şi lat de 46 de stj., sub numărul militar 128 de atunci, a fost vândut mai târziu de către erariul militar, conform protocolului de cercetare al comisiei regulatoare de posesiune grănicerească din anul 1853, coala 21, pagina 4, şi acesta este acelaşi teren pe care la numărul 314 se afla atunci casa poştei, în proprietatea lui Gotthardt Wokalek, sub numărul topografic 941 împreună cu anexele şi grădina sub numerele topografice 940 şi 942; în sfârşit erariul mai poseda în ridul IV:

7. izvorul sărat existent, sub numărul topografic 1.764, în suprafață de 636 stj.p. Pe baza punctului 6 al prea-înaltului rescript din 27 august 1861, erariului îi rămân şi mai departe în folosință, respectiv în proprietate, obiectele descrise mai sus sub numerele 1 până la 7 inclusiv, cu excepția încăperii de lemn pentru comercializarea cărnii, ridicată de către comună pe terenul crâşmei erariului cu încuviințarea autorităților; materialele şi fostul teren curial vândut, aflat pe atunci în proprietatea dirigintelui poştei Gotthart Wokalek, rămân comunei. Permisiunea dată comunei de a obține apă sărată din izvorul amintit la sub punctul 7 nu este afectată prin aceasta hotărâre.

IV. Comuna Borgo-Prund ca atare"a posedat în momentul desființării graniței şi posedă şi în momentul de față, în afară de terenurile situate în zona părților de păşuni alpine *Heniu* şi *Muncel*, discutate în punctul II de mai sus, în ridurile I, II, III, IV şi V, şi anume în ridul I (ridul comunal):

Clădiri:

1. clădirea cancelariei comunale nr. 173 cu 4 încăperi din lemn, împreună cu curtea în suprafață de 52 stj.p. sub numărul topografic 510.

2. casa parohială, casa nr. 104, cu 2 încăperi şi o anexă împreună cu curtea în suprafață de 167 stj.p., sub numărul topografic 55, alături de o grădină în suprafața de 1.046 stj.p. sub numărul topografic 56.

3. şcoala comunală, casa nr. 364, cu 3 încăperi împreună cu curtea şi anexe în suprafață de 130 stj.p. sub numărul topografic 958, alături de grădina aparținătoare în suprafață de 1 jug. şi 596 stj.p. sub numărul topografic 957.

Apoi păşuni:

Ridul	Număurul topografic	Jugări	Stânjeni pătrați
IV	1.708	-	200
	1.822	7	1.097
	1.835	2	774
	1.839	2	-
	1.893	4	1.234
V	2043	4	1.223
	2.047	2	1.487
	2057	24	472
	21.58	1	296
Total		50	383

Şi păduri:

Ridul	Numărul topogrfaic	Jugări	Stânjeni pătrați
IV	1.676	48	603
	1.693	40	-
	1.695	10	-
Total		98	603

După ce, cele trei clădiri indicate mai sus au fost ridicate din mijloace comunale în timpul administrației grănicereşti cu aprobarea acesteia şi după ce păşunile indicate în suprafață de 50 jug. şi 383 stj.p., apoi pădurile în suprafață de 98 jug. şi 603 stj.p. nu au aparținut nici zonei părților de păşuni alpine *Heniu* şi *Muncel*, nici nu au fost dovedite vreodată ca fiind alodiale, şi după ce tocmai pădurile amintite ce se găsesc în locul denumit *Valea Schif* – ținând seama de descrierea din registrul pădurilor grănicereşti al companiei a 3-a (vezi protocolul comisiei regulatoare de posesiune grănicerească din anul 1853, coala 116 şi 118, de fapt anexele la acesta) – sunt defrişate abia în timpul existenței graniței pe fost teren colonical; pe baza punctului 4 al prea-înaltului rescript din 27 august 1861, toate aceste obiecte vor fi atribuite ca proprietate comunei Borgo-Prund.

Aşa numita şcoală trivială existentă în comuna Borgo-Prund, casa nr. 316, cu 3 încăperi împreună cu curtea în suprafață de 138 stj.p. sub numărul topografic 949, alături de grădina aparținătoare acesteia, în suprafață de 1 jug şi 581 stj.p. sub numărul topografic 948, a fost construită, conform protocolului încheiat cu comuna Borgo-Prund la 15 mai 1863, în timpul existenței graniței pe terenul comunal al comunei Borgo-Prund de către toate cele opt comune ale Văii Bârgăului şi de aceea rămâne o proprietate comună a acestor 8 comune.

V. Restul de clădiri şi terenuri indicate în prima parte a cărtii funciare, înscrise în ridurile I, II, III, IV şi V, şi care nu au fost analizate deosebit în punctele III şi IV ale acestei sentințe, se află în proprietate individuală a foştilor grăniceri şi a altor privați, cu excepția unor terenuri – puține – care aparțin bisericilor greco-catolică şi orientală şi preoților din Borgo-Tiha şi Borgo-Prund şi despre care va fi vorba în mod special mai jos.

Terenurile în cauză intra şi extravilane, fie că au aparţinut fostelor sesiuni de stat militare, fie celor de ajutorare, rămân o proprietate a posesorilor în cauză, ca urmare a prea-înaltului rescript din 27 august 1861 al Majestaţii Sale apostolice cezaro-regeşti, punctele 1 şi 2.

VI. În afara teritoriului hotarului descris al punctului II, în timpul existenţei graniţei comunei Borgo-Prund i-au fost atribuite pentru folosinţă de către administraţia militară:

a. păşunea alpină *Zimbroaia*;
b. păşunile alpine *Delbidan* şi *Cişoare*;
c. păşunea alpină *Piatra lui Orban* .

VII. Ca urmare a protocolului de rectificare din anul 1789, pagina 70, păşunea alpină *Zimbroaia* este o păsune alpină alodială şi se mărgineşte către est cu pârâul *Tihuţa*, respectiv cu păşunea alpină *Şendroaia* aparţinând de teritoriul hotarului comunei Borgo-Tiha, spre sud cu pîrâul *Tiha* în cursul său de început, numit *Valea lui Toader* şi *Valea Străjii*, spre vest cu *Piciorul Lăzăroaiei* şi spre nord cu *Izvorul Iliuţii*. Conform cărţii funciare partea a II-a, suprafaţa păşunii alpine *Zimbroaia* a comunei Borgo-Prund este alcătuită din:

92 jug. şi 1511 stj.p. de terenuri arabile;
1769 jug. şi 445 stj.p. de fânețe;
218 jug. şi 813 stj.p. de păşuni;
2779 jug. şi 42 stj.p. de păduri;
28 jug. şi 389 stj.p. de teren neproductiv, în total 4912 jug.

Conform cărţii funciare, pădurea acestei păşuni alpine alcătuită din fagi şi molizi, în totalitate în suprafaţă de 2.779 jug. şi 42 stj.p., apare mai îndeaproape astfel:

Rid	Număr topografic	Suprafaţa	
		Jugări	Stânjeni pătraţi
I *Varzu*	2	324	200
	35	35	1.400
	95	100	-
	117	10	-
	132	5	-
	146	2	-
	185	2	-
	193	9	1.105
	210	1.298	1.227
	Total	1.787	732
II *Tihuţa - Opcioara*	236	100	-
	274	6	-
	Total	106	-
III *Dealul Fântînilor*	349	6	1.110
	373	1	-
	402	838	1.000
	409	-	1.500
	410	8	500
	Total	855	910

Ca urmare a protocolului comisiei regulatoare de posesiune grănicerească din anul 1853, coala 96, pagina 4, apoi coala 97, pagina 1, în timpul existenţei graniţei comuna Borgo-Prund a practicat fără plată păşunatul în aceste păduri. De asemenea locuitorilor acestei comune precum şi celor ai comunelor Borgo-Prund şi Bistriţa Bârgăului le-a fost permisă procurarea fară plată a

lemnelor de foc şi de construcţie pentru scopul propriu – apoi acesta din urmă – respectiv lemnul pentru construcţii şi pentru comerţ.

Pe această păşune alpină la momentul desfiinţării graniţei militare comuna Borgo-Prund ca atare a avut în folosinţă şi are şi în momentul de faţă următoarele terenuri, şi anume:

a. Fâneţe

Rid	Număr topografic	Jugari	Stânjeni pătraţi
I	21 si 191	9	1.369

b. Păşuni

Rid	Număr topografic	Jugări	Stânjeni pătraţi
I	3, 60, 64, 221, 222, 223, 224	57	476
II	291, 292, 294, 298, 302, 307, 314, 317, 332, 334, 335, 364, 387, 392	76	788
III	364, 387, 392	8	1013
	Total	142	677

La momentul desfiinţării graniţei pe păşunea alpină alodială *Zimbroaia* comuna Borgo-Rus a avut în proprietate şi are şi acum, o suprafaţă de teren de 56 jug. şi 872 stj.p., sub numerele topografice 370 şi 371, care conform protocolului de cercetare al comisiei regulatoare de posesiune grănicerească din anul 1853, coala 97, a fost dată comunei de către fostul regiment grăniceresc II român conform ordinului nr. 1525 din 8 mai 1839, pe baza ordinului Comenduirii generale nr. 933 din 17 aprilie 1827 de la traseul şoselei lui Franz în suprafaţa menţionată atunci de 53 jug. şi 1440 stj.p. – ca referire în locul alteia, folosită până atunci – *Poiana,* alodială.

Erariul poseda pe păşunea alpină *Zimbroaia,* respectiv pe asa-numitul prediu Tihuţa, următoarele obiecte de construcţie şi terenuri-fâneţe:

1. locuinţa vigilului[8] de drum din materiale solide cu 2 încăperi în suprafaţă de 1.400 stj.p., sub numărul topografic 295;

2. în locul barăcii ridicate în anul 1857 de către duşmanii ţării, două barăci militare din lemn pentru infanterie şi cavalerie în suprafaţă de 1.120, respectiv 480 stj.p., sub numărul topografic 301 şi 299, împreună cu baraca de adăpost pentru ofiţeri;

3. fosta clădire a cordonului[9] cu 2 încăperi în suprafaţă de 512 stj., sub numărul topografic 300;

4. actuala cazarmă a erariului (înainte clădire pentru vamă) din materiale solide cu un etaj şi 4 încăperi în suprafaţa de 96 stj.p., sub numărul topografic 389;

5 . casa de vamă cu 2 încăperi în suprafaţă de 208 stj.p., sub numărul topografic 388;

6. fâneaţă amestecată în suprafaţă de 26 jug. şi 400 de stj.p., sub numărul topografic 303;

7. punctul de trecere a frontierei (*Fântâna Iancului*) cu curtea în suprafaţă de 800 de stj.p. în zona (subridul) *Prislopul Moldovanului*, sub număul topografic 60 la şoseaua imperială, şi punctual de trecere **a** frontierei şi de siguranţă *La Fântânele* în suprafaţă de 40 stj.p., sub numărul topografic 333. (în actul de predare din anul 1851, referitor la predarea districtului regimentului grăniceresc 2 român în administraţie civilă, anexa M1, adăpostul de carantină menţionat în anul 1831 ridicat din lemn cu ocazia holerei nu mai există).

Cealaltă suprafaţă de teren indicată în cartea funciară partea a II-a pe păşunea alpină *Zimbroaia* alcătuită din terenuri arabile, fâneţe şi păşuni alături de câteva case şi curţi se află în folosinţa fostelor familii de grăniceri şi a unor privaţi.

VIII. Ca urmare a protocolului de rectificare din anul 1789, pagina 66, păşunea alpină *Delbidan* cu *Cişoare* dată odinioară iobagilor pentru folosinţă liberă – apoi preluată pentru împărat (în

[8] Paznic.

[9] Cordon, activate în special pentru pre întâmpinarea unor epidemii.

rationem dominalem[10]) – şi astfel, în momentul înfiinţării graniţei, a fost o păşune alpină regală (alodială).

Conform amintitului protocol de rectificare aceasta se mărgineşte spre est cu *Vârvul Strunelor*, spre sud cu *Izvorul Aurarilor*, spre vest cu *Tarsa Hageu* şi spre nord cu *Izvorul Lung*..

Conform protocolului de rectificare din anul 1789, pagina 69, păşunea alpină *Piatra Orban* sau *Piatra Orbanilor* este o păşune alpină alodială şi se mărginea pe atunci spre est cu *Piciorul Scurt*. Actuala graniţă de est a acestei păşuni alpine nu o mai formează *Piciorul Scurt*, ci pârâul *Panulet*, după ce în timpul institutului de graniţă partea situată între *Prislopul Scurt* şi pâraul *Panulet* a fost luată de la păşunea alpină *Piatra Orban* şi a fost repartizată spre folosinţă comunei Borgo-Rus şi alipită păşunii alpine alodiale *Bistricioara* (*vide* protocolul comisiei regulatoare de posesiune grănicerească din anul 1853, coala 88).

Celelalte graniţe sunt încă aceleaşi ca înainte, respectiv spre sud, păşunea alpină *Dealul Negru*, spre vest pârâul *Repezile* şi spre nord pârâul *Bistriţa*. În cartea funciară a comunei Borgo-Prund, partea a III-a, precum şi în Croquis-ul/extras referitor la modul de măsurare a ridurilor şi a culturilor, păşunea alpină *Delbidan*, din care o parte se numea *Cişoare*, apare împreună cu păşunea alăturată alpină *Piatra Orban* şi anume în aşa fel menţionată, încât prima păşune alpină reprezintă actuala graniţă a ridului I sub denumirea *Vârful Delbidanului* respectiv a ridului II sub denumirea *Dealul Blaşi*, ultima păşune alpină însă reprezintă actuala graniţă a ridului III sub denumirea *Piatra lui Orban* .

În conscripţia de dare din anul 1783 a dominiului *Borgo* este citată, cei drept sub cuvântul-titlu: „*Alpes*", ca păşunea alpină comună sau comunală (*Alpes Communes*) alături de *Dealul Seimenenilor*, *Ciosa*, *Dealul Calului*, *Dealul Îngrădit* şi *Şendroaia* şi încă *Dealul Blaşi* cu adăugirea că această păşune alpină – unde în parte nu este prezentă nici o fâneaţă, în parte cea prezentă este oricum puţină, putând ajunge cel mult pentru o săptămână – a fost dată de asemenea de către stăpânul feudal pentru folosinţa libera.

Dimpotrivă, în protocolul de rectificare din anul 1789 este menţionat în pagina 74, sub 5, că în conscripţia de dare din anul 1783 apar înscrise şi astfel de păşuni apline care de fapt nu sunt păşuni alpine de sine stătătoare, ci numai părţi componente integrate altor păşuni alpine.

De aceea în protocolul de rectificare acestea au fost doar simplu înşiruite la locul respectiv, fără să fi fost considerat necesar să fie alăturat de fiecare dată un amendament special.

Aceleaşi situaţii au fost şi cu *Dealul Blaşi*, care nu este o păşune alpină propriu-zisă, ci doar o parte componentă şi anume un picior de munte al păşunii alpine *Delbidan*. Dovada pentru aceasta este considerarea că – datorită aşezării sale – *Dealul Blaşi* face parte, conform protocolul de rectificare din anul 1789, din graniţa menţionată a păşunii alpine *Delbidan* şi, pe deasupra în amintitul protocol de rectificare, la descrierea păşunii alpine *Delbidan* cu *Cişoare*, pagina 67, zonele situate în ridul II, *Dealul Blaşi* – *Prislopul Delbidanilor* şi *Poiana Blaşi* – sunt tocmai înscrise ca şi părţi componente integrate păşunii alpine *Delbidan*.

Cu toate că *Dealul Blaşi* nu este o păşune alpină de sine stătătoare ci doar o parte componentă şi respectiv formează un picior de munte al păşunii alpine aloidale *Delbidan,* totuşi acest picior de munte este un teren comunal şi anume în primul rând de aceea, pentru că în conscripţia de dare din anul 1783 este înscrisă clar ca şi păşune alpină comunală şi în al doilea rând, dacă *Dealul Blaşi* nu ar fi un teren comunal, aceasta ar fi trebuit să fie clar şi exact menţionat, respectiv îndreptăţit în protocolul de rectificare din anul 1789.

Conform cărţii funciare a comunei Borgo-Prund, partea a III-a, întreaga suprafaţă a păşunilor alpine *Delbidan* (ridul I şi II) şi *Piatra lui Orban* (ridul III) este alcătuită din:

18 jug. şi 1123 stj.p. de terenuri arabile;

645 jug. şi 1468 stj.p. de fâneţe;

593 jug. şi 150 stj.p. de păşuni;

[10] În seama domnului, a stăpânului.

7.283 jug. şi 3 stj.p. de păduri;
37 jug. şi 1.590 stj.p. teren neproductiv, în total 8.578 jug. şi 1.134 stj.p..
În cartea funciară pădurea alcătuită din fagi şi molizi apare astfel în detaliu:

Rid	Nr. topografic	Jugări	Stânjeni pătraţi
I	2	805	500
Vârful Delbidanului	7	2.000	-
Total		2.805	500
II	29	1.000	-
Dealul Blasi	39	1.000	-
Total		2.000	-
III *Piatra lui Orban*	158	2.477	1103

Ca urmare a protocolului de cercetare al comisiei regulatoare de proprietăţi grănicereşti din anul 1851, coala 87, în timpul existentei graniţei, comunei Borgo-Prund i-a fost permisă în aceste păduri – fără a plăti – nu numai păşunatul animalelor, ci şi procurarea lemnelor pentru foc şi construcţii pentru propria folosinţă. De asemenea, atât acestei comune cât şi comunelor Borgo-Bistriţa şi Borgo-Rus le-a fost permisă fără plată procurarea lemnelor pentru construcţii în scop de negoţ.

Comuna Borgo-Prund a avut la momentul desfiinţării graniţei – şi are şi astăzi – în folosinţă pe cele două păşuni alpine amintite, următoarele păşuni şi anume:

Rid	Nr. Topografic	Jugări	Stânjeni pătraţi
I *Vârful Delbidanului*		485	331
II *Dealul Blasi*	24 si 27	17	1495
III *Piatra lui Orban*	152 si 153	29	405
Total		532	631

Restul de păşuni indicate în cartea funciară, partea a III-a, pe cele două păşuni alpine precum şi terenurile arabile şi fâneţele indicate în acelaşi loc se găsesc – cu excepţia unei fâneţe aflate pe păşunea alpină *Piatra lui Orban* despre care se va vorbi mai jos la punctul X, teren aparţinind dotaţiei preotului greco-catolic din Borgo-Mureşeni – în folosinţa foştilor grăniceri şi privaţi şi anume, în principal ca urmare a defrişărilor efectuate.

În sfârşit pe păşunea alpină *Piatra lui Orban*, sub numărul topografic 143 există şi un izvor sărat al erariului cu fântână de slatină, în suprafaţă de 232 stj.p.

IX. Pădurile indicate la punctele VII şi VIII de mai sus ale păşunilor *Zimbroiaia* – în suprafaţă de 2..749 jug. şi 42 stj.p – şi *Piatra lui Orban* – în suprafaţă de 2.000 jug.- apoi cele ale părţii de păşune alpină *Delbidan*, ridul I – în suprafaţă de 2.805 jug. şi 500 stj.p.- ca urmare a proprietăţii alodiale a acestor păşuni alpine, respectiv a acelei părţi de păşuni alpine constatate în protocolului de rectificare din anul 1789, pe baza punctului 6 litera c. al prea-înaltului rescript din 27 august 1861, rămân în proprietatea erariului.

Totuşi, comunelor Borgo-Prund, Borgo-Tiha şi Borgo-Mureseni – referitor la păşunea alpină alodială *Zimbroaia* – şi comunelor Borgo-Prund, Borgo-Bistrita şi Borgo-Rus – referitor la păşunea alpină alodială *Piatra lui Orban* şi a părţi de păşune alpină alodială *Delbidan* ridul I – li se permite să rămână mai departe în uzufructul folosirii pădurilor în ceea ce priveşte păşunatul animalelor şi

procurarea lemnelor, uzufruct practicat în timpul existenței graniței conform punctelor amintite VII şi VIII, şi anume într-o asemenea măsură în care le-a fost permisă şi până acum, până la reglementarea definitivă pe baza punctului 4 al prea-înaltului rescript din 27 august 1861, prin respectarea exactă a indicațiilor silvice de tăiere a pădurilor şi a regulilor existente de protecție a pădurilor.

De asemenea cu această ocazie este clar specificat că procurarea lemnelor pentru construcție şi negoț din aceste păşuni alpine alodiale, respectiv părți de păşuni alpine alodiale, se va putea face numai sub restricțiile existente în timpul institutului de graniță, respectiv numai în măsura în care se va face cu mâna de lucru proprie sau a altor grăniceri şi cu mijloace de transport trase de propriile animale sau ale altor grăniceri.

În punctele precedente VII şi VIII, păşunile indicate pe păşunile alpine alodiale *Zimbroaia* şi *Piatra lui Orban* în suprafața de 142 jug. şi 677 stj.p. şi respectiv 29 jug. şi 405 stj.p., apoi pe partea de păşune alpină alodială *Delbidan*, ridul I, în suprafață de 485 jug. si 331 stj.p., aflate în folosința comunei Borgo-Prund, care în cea mai mare parte au apărut prin defrişări ale pădurilor, în conformitate cu punctul 6, lit.c., al prea-înaltului rescript din 27 august 1861, rămân de asemenea o proprietate a erariului. Însă comuna Borgo-Prund va rămâne mai departe în uzufructul păşunii pentru animale aflate de asemenea acolo până la reglementarea definitivă, conform punctului 4 al prea-înaltului rescript din 27 august 1861.

Pe baza punctului 4 al prea-înaltului rescript din 27 august 1861 fânețele indicate la punctul VII, aflate în folosința comunei Borgo-Prund pe păşunea alpină alodială *Zimbroaia,* în suprafața de 9 jug. si 1369 stj.p., apoi fâneața indicată în acelasi loc, aflată în folosința comunei Borgo-Rus, în suprafață de 56 jug. şi 872 stj.p., trebuie lăsate mai departe ca proprietate comunelor respective; în acelaşi timp, referitor la terenul de fâneață din urmă, în suprafață de 56 jug. şi 872 stj.p. se va face referință pe motivația respectivă în sentința nr. 637 pentru comuna Borgo-Rus din 18 mai 1864.

În conformitate cu punctul 6 al prea-înaltului rescript din 27 august 1861 clădirile şi terenurile de fânețe aparținând erariului, indicate la punctul VII pe păşunea alpină alodială *Zimbroaia,* respectiv pe aşa-numitul prediu *Tihuța* sub 1 bis – respectiv 7 – rămân şi mai departe o proprietate a erariului.

Izvorul sărat indicat la punctul VIII pe păşunea alpină alodială *Piatra lui Orban*, rămâne de asemenea în proprietatea erariului.

Procurarea apei sărate din acest izvor – permisă până acum comunei Borgo-Mureşeni – nu este atinsă prin această hotărâre.

În sfârşit, pe păşunile alpine alodiale *Zimbroaia* şi *Piatra lui Orban* , apoi pe partea de păşune alpină alodială *Delbidan*, ridul I, terenurile defrişate (terenuri arabile, fânețe şi păşuni) care la momentul desființării graniței – la 22 ianuarie 1851 – se aflau în proprietatea foştilor grăniceri, pe baza punctelor 1 şi 2 ale prea-înaltului rescript din 27 august 1861 vor fi lăsate în posesiunea respectivilor proprietari, fără ca aceştia să aibă de plătit vreo despăgubire.

Din contră, în ceea ce priveşte partea de păşune alpină *Dealul Blaşi* (ridul II al păşunii alpine *Delbidan*), pădurea de acolo în suprafață de 2.000 jug., apoi păşunea comunală existentă acolo în suprafața de 17 jug. şi 1495 stj.p., vor fi atribuite ca proprietate comună tuturor comunelor Văii Bârgaului pe baza conscripției de dare din anul 1783 şi a punctului 4 al prea-înaltului rescript din 27 august 1861, după ce acestea au fost ca atare şi înainte de înființarea graniței.

Până la definitiva reglementare a condițiilor de proprietate, modalitatea de până acum în ceea ce priveşte folosirea terenurilor, va rămâne mai departe menținută de către comunele respective. Pe partea de păşune alpină *Dealul Blaşi* (ridul II), terenurile aflate la momentul desființării graniței (terenuri arabile, păşuni şi fânețe) în proprietate individuală a foştilor grăniceri, pe baza punctelor 1 şi 2 ale prea-înaltului rescript din 27 august 1861 rămân în posesia respectivilor proprietari.

Aici – referitor la toate acele defrişări, locuri de păşunat şi aşa-numite fânețe de pădure care se află în actuala sentință în păşunile alpine şi respectiv păduri, şi care sunt atribuite în posesia – respective – proprietatea fie a comunelor, fie a fostelor familii de grăniceri, reglementarea posesiunii pe baza punctului 2 al prea-înaltului rescript din 27 august 1861 este rezervată, conform cerințelor de protecție a pădurilor.

În acelaşi timp, atât erariului cât şi comunei Borgo-Prund le este rezervat dreptul ca defrişările care au fost făcute arbitrar după 22 ianuarie 1851 în pădurile alodiale sau comunale la care se referă prezenta sentință, să fie revendicate pe cale legală în timp de trei ani.

În ceea ce priveşte – în special – defrişările din pădurile păşunilor alpine alodiale *Delbidan* şi *Piatra lui Orban*, în vara anului 1863 acestora le-au fost măsurate geometric suprafețele adevărate de către grănicerul cezaro-regesc Kun repartizat comisiei şi au fost combinate cu suprafața înscrisă în cartea funciară.

Rezultatul acestei măsurători este conținut mai îndeaproape în anexa *sub A* al anexei ataşat din operatul geometrului din anul 1863-1864 [11].

Luate în parte unele defrişări au o suprafață mai mare, altele una mai mică decât apare înscris în cartea funciară, în timp ce altele sunt indicate în confirmare ca defrişări noi, care nu apar înscrise sub nici un număr topografic în cartea funciară. Rămâne spre aprecierea înaltului erariu ca în răgazul de trei ani o probabilă reclamație referitoare la surplusul de defrişări găsit în anul 1863 în afara cărții funciare, precum şi referitor la defrişările menționate ca fiind noi în păşunile alpine repartizate erariului, respectiv pădurilor, să fie înaintată pe cale legală. Dar în orice caz operatul geometrului Kun ar putea să servească ca dovadă despre numărul şi întinderea defrişărilor efectuate în anul 1863 în pădurile alodiale ale păşunilor alpine *Delbidan* şi *Piatra lui Orban* şi, drept urmare, mai nou şi pentru reglementarea definitivă..

X. Ca urmare a protocolului încheiat cu comuna la 15 mai 1863, biserica greco-orientală din Borgo-Prund a posedat în momentul desființării graniței – şi posedă şi în momentul actual – în ridul I, partea a I-a a cărții funciare, în afară de noua biserică în suprafață de 204 stj.p. sub numărul topografic 57 şi vechea biserică părăsită, în suprafață de 38 de stj.p. şi spațiul înconjurător în suprafața de 521 stj.p. sub numerele topografice 134 şi 135; apoi mai departe în ridul X un teren arabil în suprafață de 988 stj.p., sub numărul topografic 3.106 şi o păşune în suprafața de 1 jug. şi 999 stj.p., sub numărul topografic 3.105.

În afară de acestea, conform protocolului de audiere, în Borgo-Prund încasările taxelor de târg sunt împățite între casa comunală şi biserica greco-orientală. Mai departe, în momentul desființării graniței, biserica greco-catolică din Borgo Tiha a posedat – şi posedă şi acum – pe teritoriul hotarului comunei Borgo Prund şi anume, în ridul IX, un teren pentru fâneața în suprafață de 3 jug. şi 447 stj.p. sub numărul topografic 2.923 şi, în ridul X un teren pentru fâneață în suprafață de 1 jug. şi 1.170 stj.p., sub numărul topografic 3.074 şi, o păşune în suprafață de 1 jug. şi 1.169 stj.p., alături de un teren steril în suprafață de 1 jug. şi 1.169 stj.p., sub numerele topografice 3.075 şi 3.076.

Preotul greco-oriental din Borgo Prund nu posedă proprietate (asa-numita *Portio Canonica*); pentru existența sa acesta primeşte pe lângă veniturile stolare şi o contribuție anuală de 17 fl. ½ cr. monedă austriacă din partea fiecărei familii de credincioşi.

Dimpotrivă, preotul greco-catolic din Borgo-Bistrița are ca parte componentă a *Portio Canonica* pe teritoriul hotarului comunei Borgo Prund, şi anume în ridul IV, două terenuri arabile în suprafață de 1.160 şi respectiv 1.300 stj.p., sub numerele topografice 1.868 şi 1.941, apoi o păşune în suprafață de 1.170 stj.p., sub numărul topografic 1.869; şi preotul greco-catolic din Borgo-Mureseni are de asemenea ca parte componentă a *Portio Canonica,* pe păşunea alpină *Piatra lui Orban* (ridul III) o fâneață în suprafață de 1 jug. şi 1.437 stj.p., sub numărul topografic 95.

Referitor la biserici – respectiv la preoții din Borgo Prund, Tiha şi Moroşeni – în conformitate cu punctul 5 al prea-înaltului rescript din 27 august 1861, acestea – respectiv aceştia – vor rămâne în

[11] Vezi anexa nr. 1.

continuarea în posesia clădirilor şi terenurilor menţionate, posedate deja în momentul desfiinţării graniţei.

Condiţiile referitoare la împărţirea între casa comunală şi biserica greco-orientală de acolo a taxelor de târg în Borgo-Prund, precum şi contribuţia credincioşilor pentru existenţa preotului greco-oriental de acolo nu vor fi afectate prin sentinţa aceasta.

XI. Conform conscripţiei de dare din 1783 a dominiului *Borgo*, capitolul: *„Religio, Consuetudines et Beneficia, etc."* şi, conform protocolului de rectificare din anul 1789, pagina 103, precum şi conform protocolului de cercetare al comisiei reulatoare de posesiune grănicerească din anul 1853, coala 109, în toate comunele Văii Bârgăului, dreptul de regal a fost practicat de către administraţia militară – respectiv erariul militar – sub stapinire şi în timpul existentei graniţei, şi anume exclusiv în perioada dintre Crăciun şi Sf. Mihai. În conformitate cu punctul 7 al prea-înaltului rescript din 27 august 1861, această stare de drept trebuie să rămână mai departe în vigoare, atât pentru erariu cât şi pentru comuna Borgo Prund..

XII. În momentul desfiinţării graniţei la 22 ianuarie 1851, în comuna Borgo-Prund au existat – ca urmare a actului de predare din anul 1851, referitor la predarea în administraţie civilă a regimentului grăniceresc 2 român, anexa M1, şi ca urmare a protocolului încheiat la 15 mai 1863, precum şi ca urmare a listei furnizată de către comună la 29 septembrie 1864 – următoarele mori de măcinat:

1. moara de măcinat cu două pietre al lui Carolina Kuhl, actualmente aparţinând lui Zinsz Michael, sub numărul topografic 784;

2. moara de măcinat cu două pietre pomenită deja în sentinţa din 24 martie 1865 pentru comuna Borgo-Tiha, aparţinând foştilor grăniceri George Neşcuţ şi Vasile Lăzăruţ din Tiha (în locul ultimului, actualmente în proprietatea lui Maftei Monda din Prund), sub numărul topografic 977;

3. moara de măcinat cu o piatră a foştilor grăniceri Macarie Pasăre, Ioan Vreşmaş & compania, actualmente aparţinând lui Gustav Liebewein, sub numărul topografic797;

4. moara de măcinat cu o piatră a fostului grănicer Ciril Flămând, actualmente aparţinând căpitanului Maximilian Kafka, sub numărul topografic 903;

5. moara de măcinat cu o piatră a fostului grănicer Todor Gorea, sub numărul topografic 332;

6. moara de măcinat cu o piatră a foştilor grăniceri Dumitru şi Buleu, sub numărul topografic 119 (în vechea carte funciară sub numărul topografic 98), care conform listei comunei din 29 septembrie 1864, a fost din nou construită.

Celelalte 3 mori de măcinat cu o piatră ale foştilor grăniceri Ştefan Forfotă, Basil Bodoi şi Pantelimon Bonta, menţionate în actul de predare – anexa M1 – nu mai există astăzi.

Mai departe, în momentul desfiinţării graniţei, conform mai sus-amintitului document, au mai existat următoarele mori de firez

1. moara de firez a lui Grigore Vrăsmaş & compania care, conform actului de predare a ars şi, de atunci a fost din nou construită, actualmente apartinind lui Ioan Vrăsmaş, sub numărul topografic 806 (în vechea carte funciară sub numărul topografic 640);

2. moara de firez a lui Nastasia Forfotă, actualmente apartinând lui Toader şi George Forfotă, sub numărul topografic 1191;

3. moara de firez a lui George Harnia-Hornea, aflată pe păşunea alpină *Zimbroaia*, de asemenea arsă, conform actului de predare; a fost însă din nou construită (cartea funciară a comunei Borgo Prund, partea a II-a, sub numărul topografic 411);

4. moara de firez aflată de asemenea pe păşunea alpină *Zimbroaia*, amintită deja în sentinţa din 24 martie 1865 pentru comuna Borgo Tiha, aparţinând fostului grănicer Cifor Cioancă (cartea funciară partea a II-a, sub numărul topografic 396).

În timpul existenţei graniţei, pentru fiecare din morile de măcinat menţionate mai sus a fost plătită către fondul grăniceresc de provente o taxă anuală de 51 cr. monedă convenţională

sau/echivalent 89 25/100 cr. monedă austriacă, şi pentru fiecare dintre morile de firez, o taxă anuală de 7 fl. 30 monedă convenţională sau/echivalent 7 fl 87 5/10 cr. monedă austriacă.

Conform punctului 8 al prea-înaltului rescript din 27 august 1861, taxele menţionate de la morile amintite, în măsura în care acestea mai există, vor fi plătite erariului.

În ceea ce priveşte moara de hârtie din Borgo Prund, fostă erarială, mai târziu însă vândută privaţilor, şi actualmente aflată în proprietatea lui Gotllier Hartich, sub numărul topografic 826, conform contractului de cumpărare din 20 septembrie 1818, cumpărătorului îi revine obligaţia – pentru casa si teren, apoi ca negustor – să plătească taxele de negoţ după mărimea fostului *fundus instructus* cu 100 fl. anual, (o sută de guldeni monedă convenţională), trimestrial *pro aerario*, şi taxa de negoţ va avea voie să fie mărită numai în cazul în care în viitor va avea loc o extindere a negoţului prin dezvoltare.

După ce actualmente la Direcţia financiară cezaro-regească cercuală din Bistriţa, cu referinţă asupra adresei nr. 11.882/1864 din 9 februarie 1865, s-au consimţit oricum cercetările în legătură cu cifrele sau taxele ce trebuiesc plătite de la fabrica de hârtie, şi mai cu seamă s-a discutat şi despre problema ca, în ce măsură taxele stabilite în mai sus-amintitul contract sunt de plătit mai departe la timpul său; în funcţie de rezultat în acest caz, va urma din partea direcţiei financiare cercuale şi hotărârea despre taxele datorate fabricii de hârtie.

Însă în ceea ce priveşte actul de predare din anul 1851, anexa M1, referitor la taxa de teren per. 49 monedă convenţională impusă proprietarilor morii de hârtie din Borgo Prund, nu este îndeaproape stabilit, dacă aceasta ar fi o taxă de teren *în recognitionem dominii*[12] nici nu este stabilită corespunzător legalitatea sa, printr-un contract sau un alt fel de document.

În ceea ce priveşte ridicarea de noi mori sunt hotărâtoare prevederile administrative.

XIII. Referitor la pescuit, rămân valabile condiţiile existente la desfiinţarea institutului de graniţă, urmare cărora, acesta este lăsat liber grănicerilor conform protocolului comisiei regulatoare de posesiune din 7 iulie 1853, coala 191.

XIV. Până la emiterea unei noi legi a vânătorii, sunt hotărâtoare prevederile administrative aflate în vigoare referitoare la dreptul de vânătoare.

XV. După punctul 11 al prea-înaltului rescript din 27 august 1861, încasările din ţinerea târgurilor anuale şi săptămânale – care înainte erau încasate de către fondul de provente, vor fi predate respectivelor comune.

După ce – conform declaraţiei comunei citată la punctul X de mai sus – în Borgo Prund, veniturile târgurilor săptămânale sunt împărţite egal între casa comunală şi biserica greco-orientală, acest raport rămâne mai departe, aşa.

XVI. Dreptul de tăiere şi vindere a cărnii este anulat.

XVII. Aşa cum este cunoscut, în timpul institutului de graniţă a fiinţat în localitatea de stat major Năsăud o şcoală superioară, susţinută din fondul grăniceresc de provente, la care este liberă intrarea tinerilor tuturor celor 44 de comune grănicereşti, ale fostului regiment grăniceresc II român.

După ce Majestatea Sa apostolică cezaro-regească, în punctul 14 al prea-înaltului rescript din 27 august 1861 a binevoit să ordone ca toate drepturile de regal să fie lăsate fostelor comune grănicereşti ale Văii Rodnei ca spesele care – pentru Valea Rodnei şi populaţia sa, de atunci au fost acoperite din veniturile acestora cu privire la fondul grăniceresc de provente – şi de acum încolo vor fi acoperite din acele venituri, şi că acele clădiri, împreună cu anexele ridicate în Năsăud din fondul grăniceresc de provente, care în momentul de faţă sunt folosite în scopuri de învăţământ, vor trebui să rămână mai departe pentru aceleaşi scopuri; astfel au fost lăsate de către comisie pentru scopul amintit, clădiri de proveniență grănicerească, folosite în ultimul timp ca şcoli, cu obligaţii pentru întreţinere, din încasarea drepturilor de regal ale Văii Rodnei, şi anume:

a. fosta locuinţă a locotenent-colonelului cu numărul 308, împreună cu curtea, în suprafaţă de 794 stj.p., cu grădina aparţinătoare, în suprafaţă de 1483 stj.p;

[12] Ca recunoştinţă domnului, stăpânului.

b. fosta locuință a căpitanului cu numărul 2, împreună cu curtea, în suprafață de 439 stj.p., cu grădina aparținătoare, în suprafață de 662 stj.p.;

c. clădirea fostei şcoli de fete a erariului cu numărul 43 împreună cu curtea, în suprafață de 155 de stj.p., cu grădina aparținătoare, în suprafață de 732 stj.p.

Mai departe, ca urmare a hotărârii nr. 4.369 ex. 1862 din 26 iunie 1863 a Cancelariei Aulice Transilvănene, cu respectarea obligațiilor amintite, sunt lăsate în Năsăud, următoarele 4 clădiri, ca şi locuințe pentru învățătorul principal şi trei învățători, secundari, şi anume:

d. fosta locuință a moaşelor regimentului, situată la numărul 40 nou – 34 vechi – împreună cu curtea, în suprafață de 109 stj., sub numărul topografic 86, cu grădina aparținătoare, în suprafață de 834 stj., sub numărul topografic 87;

e. fosta locuință a sublocotenentului situată la numărul 42 nou – 36 vechi – împreună cu curtea şi grajdul aflată în aceasta, în suprafață de 226 stj, sub numărul topografic 90, alături de grădina aparținătoare în suprafață de 1.119 stj. p., sub numărul topografic 91;

f. fosta locuință a dulgherului situată la numărul 44 nou – 38 vechi – împreună cu curtea în suprafața de 136 stj. p. , sub numărul topografic 94, alături de grădina aparținătoare, în suprafață de 671 stj p., sub numărul topografic 95;

g. locuința învățătorului de şcoală normală, situată la numărul 306 nou – 236 vechi – împreună cu curtea în suprafață de 139 stj. p., sub numărul topografic 634, alături de grădina aparținătoare în suprafață de 340 stj.p., sub numărul topografic 635.

În orice caz hotărârile despre condițiile comunelor grănicereşti ale fostului regiment grăniceresc II român situate în afara Văii Rodnei, în legătură cu şcoala superioară în cauză , din fosta localitate de stat major Năsăud, rămân rezervate autorităților competente, cu referire asupra raportului nr. 140 din 20 septembrie 1862 dat de către Înalta Cancelarie Aulică Regească şi de către înaltul minister de finanțe cezaro-regesc.

În fine, în ceea ce priveşte petiția înaintată de către comună la 13 aprilie 1864, pentru cedarea fostei locuințe a locotenent-colonelului, apoi a fostei locuințe a medicului sef şi a pravăliei negustorului, împreună cu grădina aparținătoare pentru scopuri de învătământ şi bisericeşti, aceasta a fost înaintată – conform punctului 6 al Instrucțiuni comunicate comisiei de către înaltul minister de finanțe cezaro-regesc- în legatură cu care este de aşteptat o decizie.

În cazul în care comuna se va simți impovărată într-un fel sau altul prin acestă sentință, atunci îi este liber ca în răgazul de şase săptămâni de la primirea acesteia – termen ce nu trebuie să fie depăşit- să depună recurs împotriva acesteia la Înalta Cancelarie Aulică a Transilvaniei.

Bistrița, 24 iunie 1865.

De la comisia cezaro-regească regulatoare de posesiune grănicerească pentru districtul fostului regiment grăniceresc II român.

Pöck, general-maior.

Drumuri vechi bârgăuane

Niculae Vrăsmaş, *„Drumul Romanilor" din Pasul Bârgăului*

Primele căi de comunicaţie au apărut odată ce omul a intrat într-o formă superioară de organizare a vieţii, pe măsură ce au apărut schimburile de mărfuri între diferitele aşezări, transporturile şi comunicaţia făcându-se la început pe uscat, apoi pe apă şi mult mai târziu, aerian.

De la primele cărări şi poteci ale omului şi animalelor, pentru apă şi hrană, care au fost amenajate în timp, la început ca drumuri de pământ şi mai târziu pietruite, folosite de călăreţi şi odată cu inventarea roţii, de atelaje tractate, drumurile au devenit strict necesare aprovizionării şi dezvoltării comunităţilor umane, fiind folosite în apărarea aşezărilor, dar şi de către cotropitori, mai ales după părăsirea Daciei de către romani.

Primele trasee terestre ale drumurilor au ales căile cele mai accesibile şi avantajoase, pe distanţele cele mai scurte create natural de formele de relief preexistente, pe parcurs urmărindu-se şi consistenţa terenului, în funcţie de compoziţia şi grosimea solului şi a stabilităţii compoziţiei stratelor de subsol, influenţa precipitaţiilor, ocolirea zonelor de alunecare sau inundabile, condiţii care au contribuit în timp la modificarea, îmbunătăţirea şi modernizarea căilor de comunicaţie, a căror rol a fost şi este de primă importanţă în evoluţia vieţii.

Având în vedere structura geologică diferită, a nord – estului Transilvaniei, caracterizată prin diferenţe de nivel, între Masivul Rodnei şi cel al Călimanilor, între care se dezvoltă, cu o treaptă intermediară mai joasă, aria unor conuri, măguri şi podişuri, ferestruite de văi cu energii reduse de relief, corespunzătoare Munţilor Bârgăului, apare evident faptul că pe acest relief, favorabil geomorfologic, s-au născut traseele primelor căi importante de acces, între vechile provincii intra şi extra carpatice.

Accesul prin aceste trecători naturale s-a făcut din cele mai vechi timpuri, dar o primă cale, cunoscută din documente, a fost cea din nordul Munţilor Bârgău, pe Valea Coşnei şi izvoarele Someşului, prin care tătarii au invadat Cetatea Rodnei, în anul 1242, dar şi cea din Pasul Bârgăului, semnalată mult mai târziu.

O veche informaţie referitoare la existenţa unor drumuri stabile, întreţinute şi păzite, dinspre nord estul Transilvaniei spre Moldova şi Polonia, apare în scrisoarea către bistriţeni, a principelui Transilvaniei, G. Bathori, din 29 X 1610, prin care dispunea: „... unde ar fi drumuri şi poteci spre Polonia şi Moldova, îndată să le tăiaţi, ..., îndată să le închideţi, aşa ca nici călăreţ, nici pedestru din cele două părţi, nici din alte locuri să nu poată veni în ţara noastră."[1]

Într-o astfel de situaţie s-a aflat şi vechiul drum, presupus a fi construit de romani, dacă nu doar refăcut de aceştia, calea fiind şi mai veche, deschisă şi utilizată de vechii daci liberi.

Abia după înfiinţarea în 1762, a Regimentului II grăniceresc năsăudean, respectiv după încorporarea Văii Borgoului în instituţia de graniţă militară, în 1783, s-au produs importante mutaţii de ordin economic şi social în viaţa locuitorilor din aşezările bârgăuane. Una dintre măsurile cu raţiuni militare importante impunea construirea unor legături rutiere stabile şi păzite, în scopul controlării şi apărării zonei de trecere spre Moldova.

[1] G. Asanache, Contribuţii la istoria relaţiilor dintre cetatea Bistriţei şi Moldova (sec. XVII), în Arhiva Someşană, vol. II, Năsăud, 1975, p. 180.

Un lucru este însă cert: nu există nici-un indiciu documentar care să ateste existența unui astfel de drum construit în această parte a ținutului bârgăuan, cu atât mai mult în stilul roman, al celui în discuție.

Cele mai vechi date, privind construcția unui drum pietruit pe Valea Borgoului, se referă la cel inițiat de guvernul austriac în urma celei de a doua vizite efectuată în zonă, în 1783, a lui Iosif al II-lea, dar al cărui traseu nu se suprapune cu drumul roman.

După relatările din monografia învățătorului bârgăuan, Ilarion Bosga, rezultă că „Drumul Împărătesc", denumit şi „Calea Iosefină", a fost construit pe un alt traseu, între Valea Străjii, urmărind valea, prin Tihuța şi apoi urcând Dealul Tihuții, prin Piatra Fântânelelor, până la Măgura Calului, unde se întâlnea cu vechiul drum roman.

Acest drum a fost construit de austrieci, începând din anul 1783 şi a fost finalizat în 1786, cu ocazia celei de a treia vizite efectuate de Împăratul Iosif al II-lea, în drum spre Bucovina. Redăm în continuare câteva fragmente, edificatoare în acest sens, din monografia amintită.

„Lucrul la drumul cel nou, începând de la „Fântâna Iancului" până în „Măgura Calului" a fost însemnat de Vasile Mureşanu, căruia-i era cunoscut locul prin păduri, fiindcă avea plaiul pe apă la poiana sa din Dealul Tihuții, unde până astăzi au unii membri din familia Mureşanu moşii. În durata cât a ținut lucrul la drumul amintit a fost bătaie în afară şi foamete mare."

... () „Conducător la edificarea drumului nou prin Tihuța a fost un anumit „Ujfalvi" dintr-o familie aristocrată din Câțcău (Kaczko).

Portofoliul pentru plată îl avea un anume „Lani" din Bistrița. Supraveghetor peste lucrări era groful Adam şi căpitanul Smisk. Lucrul îl prestau numai români iobagi de la țară, care erau trimeşi după mandatul fiecărui domn nobil (Nemeş). Fiecare nobil avea câte o stațiune.

Pre lângă acel drum, până în anul 1914, se vedeau table de piatră cu insignele respectivului nobil, care au făcut drumuri şi poduri."

...() „După porunca împărătească, după cum s-a văzut, în 1783, ritmul lucrărilor a fost accelerat, existând părți pe care se putea deja circula. Cu toate acestea efectuarea lucrărilor nu a mai continuat, ele nefiind integral efectuate.

Ca dovadă, în 1786, cu prilejul celei de-a treia vizite efectuate pe traseul Reghin – Bistrița – Valea Bârgăului – Bucovina, împăratul Iosif al II-lea „s-a putut convinge personal de mersul lucrărilor, atât la drum, cât şi la regularea satelor grănicereşti din zonă."[2]

Interesul constant pe care Iosif al II-lea l-a manifestat față de construcția acestei căi de comunicație, dar posibil şi ca o expresie a atitudinii de măgulire față de suveran, au determinat ca acestui drum să i se atribuie numele de „Calea Iosefiană".

Pentru a se putea asigura supravegherea permanentă a drumului spre Bucovina, care, în multe privințe, dată fiind intensificarea legăturilor Transilvaniei cu Moldova şi Polonia, începuse să fie mai importantă decât drumul de pe Valea Someşului, şi pentru o permanantă întreținere a acestei căi de comunicație – în zona cea mai înaltă – la 15 septembrie 1813, comanda regimentului de la Năsăud a hotărât ca aici (Piatra Fântânele n.n.) să fie înființat un sat în care să locuiască mai multe familii de grăniceri."

În perioada de înflorire a Daciei şi chiar după cucerirea acesteia de către romani, în cele două trecători au existat aşezări cu rol comercial, centre miniere, cu siguranță în Cetatea Rodnei şi posibil în bazinul Colibiței, târguri în zona Bârgăului, unde cea mai veche atestare, Borgo, în accepțiunea originii sale latine, poate să însemne aşa ceva, cetăți de pământ, la Contenița (Rusu Bârgăului), Monor şi Ardan şi castre romane la Ilişua (Arcobadara), Livezile, Orheiu Bistriței şi Brâncoveneşti.

Nu avem date certe, bazate pe documente şi nici alte informații orale sau toponimice, suficiente, pentru a preciza vechimea şi traseele geografice ale celor mai vechi drumuri din ținutul bârgăuan, dar vom pune în discuție ipoteza că cel mai vechi drum cunoscut datează din epoca

[2] A.N.B-N. – Colecția Iulian Marțian, dos. 17.

romană a Daciei. Este vorba de drumul din zona mediană a Munților Bârgăului, pavat cu andezite, recunoscut de localnici, între Valea Străjii şi Măgura Calului, care poartă denumirea de „Drumul Romanilor", „Drumul cel vechi" sau „Vârfu Părăului".

Lucrări despre „Drumul Romanilor" din Munții Bârgăului au fost susținute în cadrul Simpozionului Cultural al Văii Bârgăului, de către profesorii bârgăuani Andei Neuc şi Viorel Nemeş[3], dar au rămas din păcate în manuscris, singura lucrare publicată, având acest subiect, aparține lui Corneliu Mureşan[4],

Dovezile arheologice atestă existența omului în spațiul bârgăuan încă din … epoca bronzului,

Deşi situat la est de limesul Imperiului Roman, ținutul Bârgăului a dat la iveală numeroase vestigii arheologice din perioada romană, iar „Drumul Romanilor" poate avea o astfel de datare.

Argumentele pe care ne bazăm sunt următoarele:

- toponimul „Drumul Romanilor" se păstrează din vremuri imemoriale;
- sub această denumire drumul apare pe cele mai vechi hărți ale Imperiului Austro-Ungar;
- nu există date certe, care să ateste o altă perioadă în care ar fi fost construit;
- unele documente de arhivă menționează construcția „Drumului Imperial", parțial, pe un vechi traseu al unui „drum roman";
- drumul, considerat roman, este încă foarte bine conservat pe anumite porțiuni, mai puțin circulate;
- traseul drumului urmează, predominant, zonele de culme joasă, denumirea pentru această porțiune fiind „Vârfu Părăului", în zona Tăşuleasa, între Muntele Zimbroaia şi Dealul dintre Iliuța, porțiune în care drumul desparte două principale bazine hidrografice, pe cel al Someşului, spre nord, de cel al Bârgăului, spre sud, dar şi pe acestea de bazinul Dornei, la est, în zona vârfului Măgura Calului, punct cu posibilul terminus al drumului, cu o largă vizibilitate spre cele trei văi menționate, unde se presupune a fi fost un „turn de observare" roman;
- alegerea acestui traseu al drumului demonstrează o adevărată artă a strategiei militare romane, prin construirea, la est de limesul cunoscut al imperiului, a celui mai scurt şi accesibil drum, situat pe un teren rezistent, în zona mediană dintre trei văi de acces, cu largă vizibilitate către principalele aşezări cunoscute, ale dacilor liberi: Valea Someşului, Depresiunea Dornei şi Bârgăul de Sus;
- drumul este construit din plăci de andezite, având în infrastructură pietriş cu pământ, fapt vizibil în porțiuni degradate în urma eroziunii;
- în porțiunile cu drum bine conservat, dar în pantă, apar porțiuni cu plăcile de andezite bine deschise şi uniform aşezate, aproape nederanjate, observându-se, din loc în loc, plăci alungite şi mai înalte, dispuse transversal, cu scop de oprire şi frânare a roților, pentru o scurtă pauză de odihnă a cailor;
- lățimea drumului, în zonele bine conservate, este de 4-7 m, cu bombare la mijloc pentru scurgerea apei, în şanțuri adânci până la 1 m şi largi de 1 m, dispuse pe ambele laturi;
- în zonele foarte puțin circulate, sau abandonate, plăcile de andezite sunt înierbate, lățimea drumului şi forma şanțurilor se mai păstrează iar infrastructura este intactă;

„Drumului Romanilor" alcătuieşte, în prezent, o ramificație nordică a şoselei naționale Bistrița – Vatra Dornei, între Valea Străjii la „Fântâna Iancului" şi Vârful Măgura Calului la Izvorul Vameşului, având o lungime de 11 km.

[3] Viorel Nemeş, Opinii despre drumul romanilor, comunicare susținută la ediția din 1998 a Simpozionului Cultural al Văii Bârgăului.

[4] Corneliu Mureşan, „Drumul romanilor" din Munții Bârgăului, România Pitorească nr.58, 1970.

Drumurile construite de romani în Dacia au constituit sceletul de bază al drumurilor construite ulterior, dar unele au rămas în ruină, secole întregi. Între acestea, drumul romanilor din Munții Bârgăului, pe porțiunea încă păstrată, are o vechime milenară.

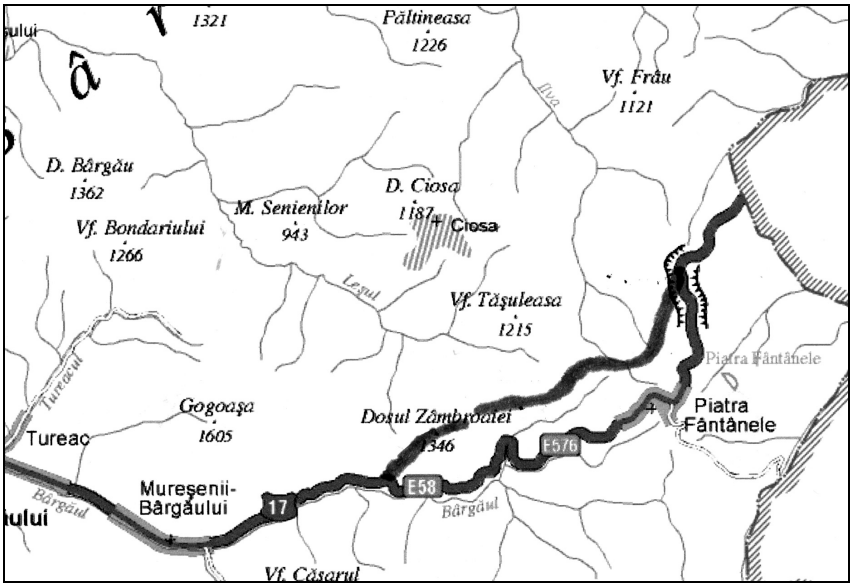

Harta cu traseul drumului roman din Pasul Bârgău

Drum roman cosit

Drum roman cu ogaşe

Drum roman cu opritoare (detaliu)

Drum roman cu Vârful Măgura în fundal

Drum roman degradat

Drum roman foarte lat, cu şanţuri

Drum roman în intersectare cu drum forestier

Drum roman în ogaş cu resturi de piatră

Drum roman (detalii)

Drum roman în pădure

Drum roman în pantă

Drum roman îngrădit

Drum roman îngustat

Drum roman înierbat

Drum roman la Măgura Calului

Drum roman prin pădure

Drum roman traversând izvorul Iliuței

Simion Lupşan, *Scurte considerații istorice referitoare la căile de comunicație de pe Valea Bârgăului în decursul timpurilor*

Este îndeobşte cunoscut faptul că viața omului contemporan, a societății umane, în gene-ral, atât de complexă şi dinamică astăzi, nu ne-o putem imagina fără existența unor căi ş mijloace de comunicație. Cu cât acestea sunt mai răspândite, mai sigure, mai rapide, mai ieftine, cu atât fa-cilitează deplasarea oamenilor, sporesc indirect producția, reduc costul produselor, apropie producătorul de consumatori, lărgesc piețele de desfacere.

Drumul – fie el rutier sau de fier – trăsura, automobilul, trenul, avionul sau vaporul, au mijlocit şi asigură până astăzi transportul bunurilor trebuincioase vieții materiale, precum şi al cărții tipărite, al ziarului, scrisorii sau telegramei. Ele au intrat deci definitiv în viața noastră, a omenirii, în ansamblul său.

Condițiile de relief, de sol şi climă, aşezarea geografică a unor zone, a unor localități, fac ca aceste căi de comunicație şi mijloacele de transport să fi evoluat diferit în timp, să aibă ponderi diferite între ele.

Făcând aceste câteva considerații referitoare la locul şi rolul căilor de comunicație şi mijloacele de transport în evoluția a însăşi comunităților umane, ne putem întreba: „dar de când au existat căi de comunicație pe Valea Bârgăului?, Care au fost acestea?, Ce evoluție au cunoscut ele în decursul timpului şi ce rol şi importanță au avut ele în viața oamenilor de aici?"

Răspunsul, care are la bază informații certe, cuprinse în documente, dovezi materiale, ca şi memoria colectivă a oamenilor, ne dau dreptul să afirmăm că şi aici, căile de comunicație, la început simple, au apărut din cele mai vechi timpuri. Ele se leagă nemijlocit de existența omului în acest perimetru geografic, încă din epoca bronzului, când oamenii, pentru căutarea hranei, au fost nevoiți să se deplaseze dintr-un loc în altul, străbătând uneori distanțe mari, până unde şi-au putut găsi hrana trebuincioasă vieții, izvorul de unde să bea apă.

Primele cărări bătătorite duceau spre cursurile de apă, iar după ce au fost domesticite unele animale, acestora li s-au alăturat potecile care duceau spre locurile de păşunat.

Desele deplasări ale oamenilor în diferite scopuri, relațiile de colaborare, de schimb, au impus grija pentru înmulțirea, lărgirea şi îngrijirea potecilor şi cărărilor, ajungându-se treptat la drumurile de pământ şi apoi mai târziu la construirea primelor drumuri pietruite.

Un asemenea drum se pare că a fost construit în epoca romană şi pe Valea Bârgăului, urmele lespezilor sale păstrându-se până astăzi în apropierea pasului Tihuța. Dar iată cum descrie construcția şi existența până astăzi a urmelor acestui drum, un pasionat al drumurilor de munte şi un bun cunoscător al istoriei județului, Corneliu Mureşan – primul primar român al Bistriței (1934-1937):

„Lucrată cu deosebită pricepere şi artă, această cale, numită şi azi de localnici «Drumul romanilor», ... era pardosită cu lespezi de piatră groasă – foarte rezistentă – andezite, aşezate şi îmbinate perfect, iar în partea finală, porțiunea între «Groapa Garii» şi «Gambei» a fost tăiată în stâncă. Terasamentul drumului este uşor bombat pentru a înlesni scurgerea apelor, iar acolo unde panta a fost mai înclinată, sunt înfipte din loc în loc pietre, servind ca opritoare pentru care şi căruțe. Drumul are o lungime de 11 km. şi o lățime de 4 m. Unele părți sunt şi astăzi destul de bine conservate. Văzut şi cercetat în toată lungimea lui, el ne trezeşte şi azi admirația față de aceia care l-au realizat. El a fost utilizat în mod curent până către sfârşitul sec. al XVIII-lea.

Drumul romanilor se desprindea din şoseaua națională de astăzi – Bistrița – Vatra Dornei – în dreptul km. 114, şi după ce descria o curbă spre stânga, cobora lin prin «Poiana Vameşului» şi urca

până în «Vârful Vameşului» unde pe vremuri era punct de vămuire pentru mărfurile trimise sau venite din Moldova şi Polonia."[1]

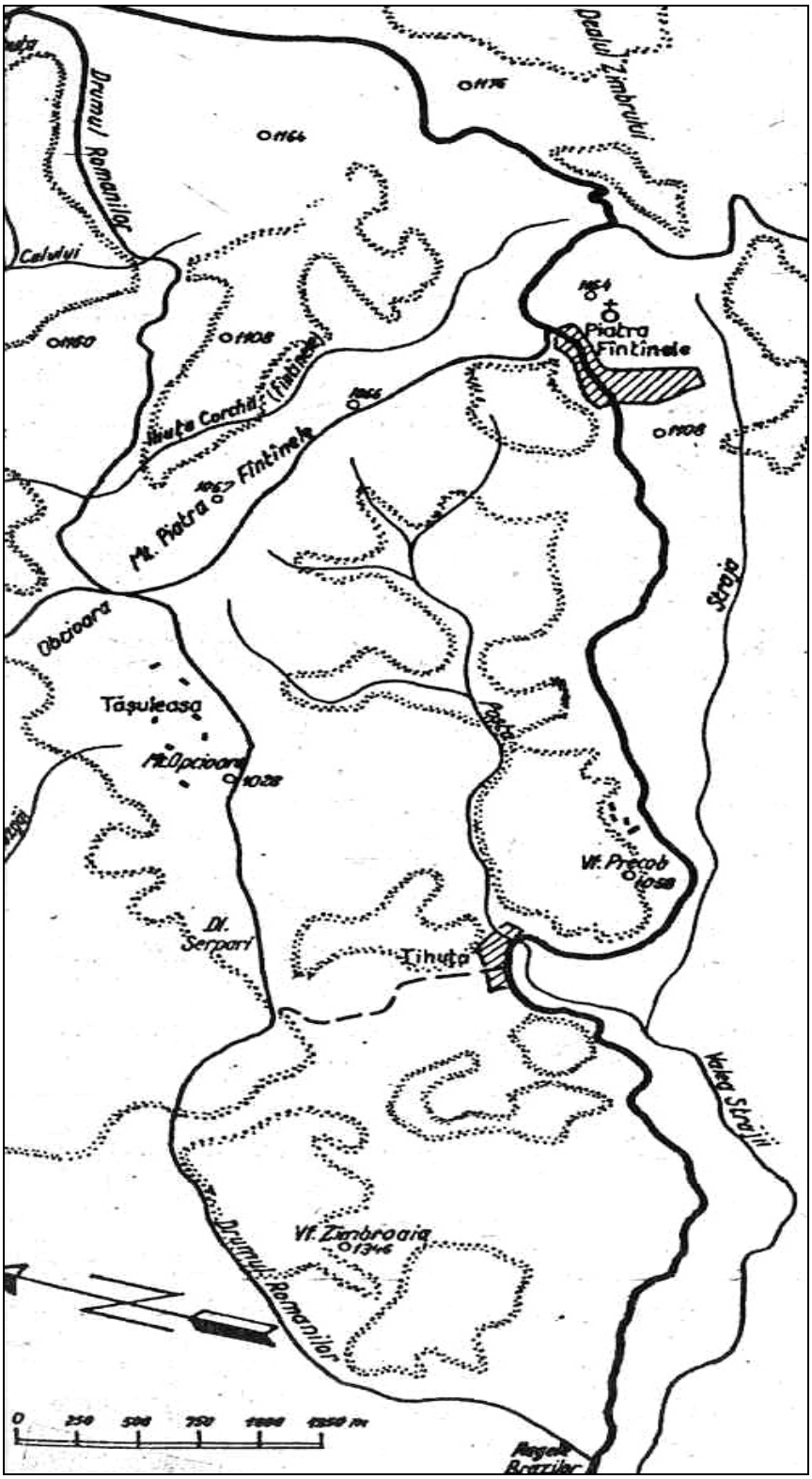

„Drumul romanilor" din Munţii Bârgăului (după „România Pitorească" nr. 58/1970)

După retragerea romanilor din Dacia şi venirea popoarelor migratoare, drumurile atât de temeinic realizate până atunci, între care şi cel de pe Valea Bârgăului – ne mai fiind păzite şi întreţinute, treptat, treptat, s-au ruinat.

[1] Căile de comunicaţie şi transporturile din judeţul Bistriţa-Năsăud, Ed. Mesagerul, Bistriţa, 1999, p. 72; România pitorească, anul V, nr. 58/1976, p. 22.

Au urmat apoi secole de-a rândul când erau utilizate doar drumuri neamenajate, trasate de obicei în urma trecerii repetate prin acele locuri a diverselor mijloace de transport.[2]

Dar societatea omenească în ansamblul ei – comunitățile de pe Valea Bârgăului – au mers înainte. În locul izolării, al economiei naturale, ca urmare a apariției meşteşugurilor, au luat şi în această zonă avânt, schimbul de mărfuri, amplificate considerabil odată cu dezvoltarea şi înflori-rea economică a Bistriței, una din localitățile cele mai importante ale Transilvaniei.[3]

Mărfurile produse de iscusiții meşteşugari bistrițeni, ce se bucurau de mare căutare, erau trimise spre Moldova sau Polonia prin Valea Bârgăului, pasul Tihuța, pe unde veneau alte mărfuri din aceleaşi zone.

Toate acestea au impus o grijă aparte față de întreținerea şi paza drumurilor care să facă posibil transportul mărfurilor şi persoanelor din Valea Bârgăului.

Una din primele informații scrise despre existența unor drumuri stabile între Nordul Transilvaniei şi Moldova, despre faptul că acestea erau păzite, o reprezintă scrisoarea din 29 X 1610, a principelui Transilvaniei, G. Bathori, către bistrițeni, cărora le poruncea: „... unde ar fi drumuri şi poteci spre Polonia şi Moldova, îndată să le tăiați, ..., îndată să le închideți, aşa ca nici călăreț, nici pedestru din cele două părți, nici din alte locuri să nu poată veni în țara noastră." (Transilvania n.n.)[4]

Înființarea în 1762, a celui de-al II-lea Regiment românesc de graniță, a cărui comandă era în Năsăud, care a cuprins la început comunele de pe Valea Someşului, iar din 1784, şi pe cele de pe Valea Bârgăului, au deschis o nouă pagină, cu profunde implicații de ordin economic şi social, în viața locuitorilor din cele 44 de comune[*] de pe Valea Someşului, Ilvelor, Şieului şi Bârgăului, care făceau parte din Regiment.[5]

Regimentul avea misiunea ca în timp de pace să păzească granița spre Moldova, pădurile, trecătorile munților, drumurile, să oprească pe contrabandişti, „să prindă hoții şi pe cei care încercau trecerea clandestină, formând stațiuni de carantină împotriva bolilor contagioase venite din Orient."[6]

Atunci când imperiul habsburgic se găsea în război cu turcii, prusacii sau francezii, soldații acestui regiment erau „purtați pe toate câmpurile de bătaie unde era nevoie de ei, distin-gându-se prin devotamentul şi vitejia lor în 20 de campanii şi 133 de lupte în care simbolizau V.R.R. (Virtutea Romană Reânviată)[7]

Regimentul năsăudean avea în componență 12 companii, două din acestea avându-şi reşedința în comunele bârgăoane: compania a III-a, Tiha Bârgăului, din care făceau parte grănicerii din Tiha Bârgăului, Prundu Bârgăului, Mureşenii Bârgăului şi Bistrişa Bârgăului, şi compania a IV-a,

---

[2] Direcția județeană Bistrița-Năsăud a Arhivelor Naționale (de aici înainte A.N.B-N.), colecția „Iulian Marțian", Drumuri şi cărări spre Moldova după retragerea romană, dos. 37, f. 11-13.

[3] Ştefan Pascu, Din trecutul istoric al oraşului Bistrița, în „File de istorie", vol. I, Bistrița, 1971, pp. 11-23.

[4] G. Asanache, Contribuții la istoria relațiilor dintre cetatea Bistriței şi Moldova (sec. XVII), în Arhiva Someşană, vol. II, Năsăud, 1975, p. 180.

[*] Instituția militară, care a dăinuit aproape 90 de ani, a fost în multe privințe o binefacere pentru întreg ținutul grăni-ceresc, inclusiv pentru Valea Bârgăului. Prezența în mijlocul populației din zona militarizată a unor ofițeri veniți din țări în care gradul de civilizație era mult superior, trimiterea soldaților în campanii militare în vestul Europei, i-a făcut pe aceştia să intre în contact cu un alt mod de a gândi şi a trăi. Imediat după înființarea regimentului năsăudean, între comune s-au construit cu muncă obştească drumuri comunale bune; în fiecare comună a fost înființată o şcoală primară comunală, în care se învăța în limba română, iar în câteva comune au fost deschise şi şcoli cu limba de predare germană, în vederea pregătirii subofițerilor şi funcționarilor administrativi şi militari. Populația grăni-cerească a fost îndrumată şi educată în spiritul unei vieți ordonate şi disciplinate. Cum rezultă din documentele vremii, localnicii au primit sfaturi prețioase şi au fost sprijiniți cu privire la modul în care să practice agricultura, creşterea vitelor, pomăritul, stupăritul. Bărbații erau obligați să cunoască toate lucrările din agricultură, iar femeilor li se cerea să cunoască bine cultivarea legumelor, a cânepii, gătirea mâncărurilor, să toarcă, să țese şi să coase.

[5] Carol Göllner, Regimentele grănicereşti din Transilvania, 1764-1851, Ed. Militară, 1973, 294 p.; Virgil Şotropa, Districtul grăniceresc năsăudean, Ed. Dacia, Cluj-Napoca, 1975, 294 p.

[6] A.N.B-N. – Fond: „Emil Precup", dos. 218, f. 22.

[7] Ibidem.

Josenii Bârgăului, care cuprindea şi pe grănicerii din Susenii Bârgăului, Rusu Bârgăului şi Mijlocenii Bârgăului.[8]

Între reşedinţa regimentului şi a celor 12 companii, erau necesare, din raţiuni militare, dar şi de altă natură, legături rutiere rapide şi sigure, fără de care nu şi-ar fi putut realiza însăşi menirea pentru care a fost înfiinţat regimentul.

Tocmai de accea, una din preocupările de prim ordin a comandantului Regimentului gră-niceresc năsăudean şi a Comenzii militare de la Sibiu, căreia îi era subordonat direct regimentul, a fost aceea a construcţiei de drumuri şi poduri trainice, într-o adevărată reţea pe întreg teritoriul districtului militar.

Iniţiatorul şi conducătorul direct al acestei mari acţiuni a fost însuşi primul comandant al regimentului. Într-un raport înaintat Comenzii militare de la Sibiu, comandantul instituţiei militare năsăudene scria: „Noi înşine am mers şi am lăsat să iasă" la construcţia şi repararea drumurilor „... chiar şi copiii de la 6 ani în sus ... Pentru munca adevărat romană merită laudă acest sărman popor ... ascultător, cinstit, activ şi sârguincios."[9]

S-au realizat atunci drumuri solide, pe întreg teritoriul regimentului – unele săpate în stâncă, şi construite poduri trainice din lemn, acoperite, care s-au păstrat ca formă până aproape de zilele noastre. Aceste drumuri puteau fi străbătute cu uşurinţă şi nu erau atât de vulnerabile la puhoaiele care se revărsau de regulă primăvara, deoarece erau construite din piatră, cu şanţuri de scurgere şi podeţe, de întreţinerea lor ocupându-se – pe raza aşezărilor – locuitorii acelor aşezări, iar în afară militarii grăniceri.

Dacă acţiunile la care ne-am referit mai sus, au debutat în Valea Someşului, şi parţial a Şieului, imediat după înfiinţarea regimentului, pe Valea Bârgăului, unde militarizarea, cum s-a arătat, s-a făcut mai târziu şi acţiunile de amploare pentru construirea unui drum rutier viabil vor fi întreprinse mai ales după 1780. Nevoia edificării unei asemenea căi rutiere, care să o înlocuiască pe cea veche, de cele mai multe ori neutilizabile, era nu numai a Regimentului sau a autorităţilor civile din Districtul bistriţean, ci şi a autorităţilor guvernamentale a Transilvaniei.

Ca urmare, la 5 VI 1781, col. Schuller, din partea Comandei generale din Sibiu, s-a depla-sat în zonă pentru a verifica la faţa locului starea de lucruri şi a raporta superiorilor, iar în 1782, Guvernatorul provinciei a solicitat bistriţenilor să fie grabnic definitivat planul de construcţie a unui asemenea drum, ca şi devizul de lucrări.

Bistriţenii apreciau că acest drum trebuie construit ţinându-se seama de următoarele:

1. „Să se permită oricui va avea nevoie să treacă în Moldova în chestii de comerciu pentru că atunci drumul va fi mult mai bun şi umblat, iar lucrătorii îşi vor căpăta în mod sigur veniturile;

2. Pentru îmbunătăţirea şi uşurarea lucrului la drum să se aducă circa 60 de lucrători din Ungaria, care înţeleg bine lucrările;

3. Comisarii – inspectori să poată inspecta lucrătorii permanent;

4. Ar fi bine să se lucreze şi din partea Bucovinei, cel puţin să înceapă cu tăiatul lemnului în linia drumului."[10]

În anul 1782, guvernul a numit comisari care urmau să se ocupe efectiv de organizarea şi supravegherea lucrărilor, ei fiind recrutaţi atât de către reprezentanţii guvernamentali ai provinciei, ai oraşului Bistriţa, cât şi ai Regimentului grăniceresc năsăudean.

La 31 VII 1783, „guvernul a aprobat cu unele modificări planul de construcţie şi devizul de lucrări a drumului de pe Valea Bârgăului.

---

[8] Valeriu Şotropa, Districtul grăniceresc năsăudean, Ed Dacia, 1975, p. 104; Adrian Onofreiu, Ioan Bolovan, Contribuţii documentare privind Istoria regimentului grăniceresc năsăudean, Ed. Enciclopedică, 2006, pp. 51-380; Ioan Bolovan, Adrian Onofreiu, Revoluţia de la 1848-1849 în zona regimentului grăniceresc năsăudean – Contribuţii istorice şi demografice, Ed. Argonaut, 2003, pp. 43-163; Starea regimentului şi evenimentele din anii 1848-1849, în vol. Arhivele – mărturii ale trecutului, Ed. Mesagerul, Bistriţa, 2007, pp. 52-325.

[9] A.N.B-N. – Fond: „Anton Coşbuc", dos. 43, f. 18-20.

[10] A.N.B-N. – Fond: „Virgil Şotropa", dos. 237, f. 1-6.

Ținând seama de amploarea lucrărilor şi de faptul că acest drum avea să servească şi interesele comitatelor vecine, guvernul a stabilit forța de muncă şi mijloacele de transport ce urmau să le pună la dispoziția şantierului aceste comitate."[11]

Astfel, din comitatul Cluj, urmau să participe „200 lucrători şi 6 care; din comitatul Solnokul Interior, 200 lucrători şi 6 care; din comitatul Dăbâca, 200 lucrători şi 6 care; din districtul Bistrița, 200 lucrători şi 6 care, iar din partea Regimentului de graniță năsăudean, 200 lucrători şi 6 care."[12]

Prin aceeaşi hotărâre era prevăzut că lucrul manual urma să fie plătit cu 10 coroane pe zi, iar lucrul efectuat cu carul cu 30 de coroane.

Atât regimentul grăniceresc, cât şi fiecare comitat aveau stabilite precis sectoare de drum, pe care trebuiau să le execute, ca şi o normă fizică, ca „în 6 zile să se lucreze câte 1.000 de stânjeni."[13]

Cu ocazia celei de-a doua vizite a lui Iosif al II-lea[*], ce devenise împărat – vizită ce a fost efectuată în zonă în anul 1783, pe traseul Bistrița, Năsăud, Ilva Mică, Rodna, mulțumit de starea drumurilor din perimetrul regimentului de graniță, „a ordonat să se lucreze mai cu zor şi la deschiderea şoselei care avea să lege Ardealul cu Bucovina, pe Valea Bârgăului."

Despre mersul lucrărilor, greutățile şi obstacolele ivite în construcția acestei importante căi de comunicație, aflăm lucruri interesante, consemnate, mult mai târziu, într-o cronică, de către Ilarie Bozga, un bun cunoscător al istoriei acestor locuri, care cu siguranță a apelat şi la memoria colectivă a locuitorilor de aici:

„Lucrul la drumul cel nou, scrie Ilarie Bazga, începând de la «Fântâna Iancului» până în «Măgura Calului» a fost însemnat (trasat n.n.) de Vasile Mureşanul, căruia-i era cunoscut locul prin păduri, fiindcă avea plaiul pe apă la poiana sa din Dealul Tihuții, unde până astăzi au unii membri din familia Mureşanu moşii. În durata cât a ținut lucrul la drumul amintit a fost bătaie în afară şi foamete mare.

De la această foamete ne povesteşte bătrânul Vasile Georgiță din Tiha că bucatele se măsurau cu merța mică de 16 cupe, care costa 16 zloți. Bucatele nu să putea căpăta nici aşa scump, dar vacile erau lăptoase, prin lapte se susțineau oamenii. În morile de făină poporul mai sărac, făcea făină de coceni şi de scoarță de ulm, nu se afla o rădăcină de hrean nesăpată.

În vremea foametei mulți locuitori au emigrat către Moldova sau Basarabia.

Conducător la edificarea drumului nou prin Tihuța a fost un anumit „Ujfalvi" dintr-o familie aristocrată din Câțcău (Kaczko).

Portofoliul pentru plată îl avea un anume «Lani» din Bistrița. Supraveghetor peste lucrări era groful Adam şi căpitanul Smisk. Lucrul îl prestau numai români iobagi de la țară, care erau trimeşi după mandatul fiecărui domn nobil (Nemeş). Fiecare nobil avea câte o stațiune.

Pre lângă acel drum până an anul 1914 se vedeau table de piatră cu insignele respectivului nobil, care au făcut drumuri şi poduri.

Când s-a început tăierea pădurei, bieții oameni, trimeşi de la țară, se periclitau, că nu ştiau a tăia arborii cu aşchie, astfel că, cădeau arborii pe ei. La cererea conducătorilor s-au dat oameni din Regimentul II român de graniță cu plata lunară, care apoi conduceau pe țăranii ce tăiau pădurea."[14]

După porunca împărătească, după cum s-a văzut, în 1783, ritmul lucrărilor a fost accelerat, existând părți pe care se putea deja circula. Cu toate acestea efectuarea lucrărilor nu a mai continuat, ele nefiind integral efectuate.

Ca dovadă, în 1786, cu prilejul celei de-a treia vizite efectuate pe traseul Reghin – Bistrița – Valea Bârgăului – Bucovina, împăratul Iosif al II-lea „s-a putut convinge personal de mersul lucrărilor, atât la drum, cât şi la regularea (sistematizarea n.n) satelor grănicereşti din zonă."[15]

---

[11] Căile de comunicație ..., p. 83.

[12] A.N.B-N. – Fond: „Virgil Şotropa", dos. 237, f. 1-6.

[13] Ibidem.

[*] Detalii: Virgil Şotropa, Împăratul Iosif al II-lea în Districtul Năsăudului, în Arhiva Someşană, nr. 24/1938.

[14] A.N.B-N. – Fond: „Banca Bistrițeană", dos. 1 (manuscris).

Interesul constant pe care Iosif al II-lea l-a manifestat față de construcția acestei căi de comunicație, dar posibil şi ca o expresie a atitudinii de măgulire față de suveran, au determinat ca acestui drum să i se atribuie numele de „Calea Iosefiană".

Pentru a se putea asigura supravegherea permanentă a drumului spre Bucovina, care, în multe privințe, dată fiind intensificarea legăturilor Transilvaniei cu Moldova şi Polonia, începuse să fie mai importantă decât drumul de pe Valea someşului, şi pentru o permanantă întreținere a acestei căi de comunicație – în zona cea mai înaltă – la 15 septembrie 1813, comanda regimentului de la Năsăud a hotărât ca aici (Piatra Fântânele n.n.) să fie înființat un sat în care să locuiască mai multe familii de grăniceri.

În acest scop a fost trimis la toate companiile Ordinul de zi nr. 118/1813, în care erau prevăzute atât obligațiile, cât şi avantajele ce reveneau viitorilor locuitori. „Ei trebuiau să aibă grija drumului, să-l întrețină şi să-l supravegheze în sectorul care pleca de la Piatra Fântânele până la Priporul Candrii, de acest lucru nefiind scutit decât preotul. În schimb, urmau să fie absolviți de toată slujba cătănească, precum şi mergerea la tabără, în caz de război. Ordinul prevedea că aceşti locuitori urmau a căpăta biserică şi preot şi a fi socotiți, ca şi până acum, drept grăniceri. Pentru buna îndreptare a rânduielilor dinlăuntrul satului, ca şi protecția față de răufăcătorii din afară, pentru supravegherea transportului şi organizarea de Marş-rute, satul urma să fie condus de un ofițer. Erau asigurate şi o serie de facilități economice, ordinul prevăzând că fiştecare gazdă va căpăta pământ de arat, de 12 găleteşi 8 care de fân, îngăduindu-li-se ca mai încolo, din hărnicia lor, să lăzuiască şi să deschidă loc."[16]

În partea finală, Ordinul preciza că, în cazul în care numărul de familii cât trebuia să aibă la început noua aşezare, nu se va putea completa din grăniceri, „se vor îngădui şi jeleri."[17]

Satul s-a constituit cu mari eforturi, şi el dăinuie până astăzi, ca un simbol al grănicerismului, locuitorii lui trebuind să înfrunte mereu vitregiile vremii, ale sihăstriei. Sătenii de aici au rămas mereu statornici ca nişte „căpitani de plai", înfrățiți cu pădurea, şi înălțimile, dar şi cu drumul care străbate astăzi acestă aşezare.

După desființarea, în 1851, a Regimentului de graniță năsăudean, s-a trecut la administrația civilă. La scurgerea a mai bine de nouă decenii de lupte, de acțiuni, într-un climat oarecum favorabil, fostele comune grănicereşti, între care şi cele de pe Valea Bârgăului, învingând, de data aceasta, opoziția înverşunată a guvernatorului Transilvaniei, a obținut, în 1862, dreptul de a se constitui într-un district administrativ propriu, cu reşedința în Năsăud.*

Autoritățile noii structuri administrative, au situat, alături de alte probleme majore, în centrul preocupărilor lor, şi buna întreținere şi exploatare a drumurilor, acordând prioritate căillor rutiere care făceau legătura cu Maramureşul, Valea Bistriței Aurii şi Bucovinei, pe drumul ce ducea pe Valea Bârgăului, al cărui rol a sporit continuu.

Prin hotărâri al conducerii Districtului, fiecare comună avea în răspundere directă întreținerea porțiunii de drum ce ținea de hotarul ei, fiecare primar trebuind să asigure pălmaşi care să grebleze părțile mai mari de piatră şi să le împrăştie în mijlocul drumului.[18]

După desființarea, în anul 1876, a Districtulti Năsăud şi alipirea lui la cel al Bistriței, a fost înființat Comitatul Bistrița-Năsăud, care va exista sub această structură de administrație şi acestă denumire, până în anul 1918, când, aşa cum se ştie, avea să se înfăptuiască marele act al Unirii Transilvaniei cu România.

---

[15] A.N.B-N. – Colecția Iulian Marțian, dos. 17.

[16] Căile de comunicație..., pag. 85.

[17] Ibidem.

[*] Detalii în volumul Districtul Năsăud, 1862-1876, contribuții documentare..., Ed. Fundației G. Coşbuc, Năsăud, 2003, pp. 5-637.

[18] Ibidem, pag. 90.

În cadrul comitatului, a fost înființat un Oficiu de edile, în răspunderea căruia intrau construcția şi ținerea în stare corespunzătoare a drumurilor.

Oficiul a elaborat acte cu caracter obligatoriu pentru toate comunele, pentru primari, comisari şi vigilii de drum (cantonieri). Un asemenea act administrativ a fost Instrucțiunea din 28 mai 1884, completată la 8 august 1885 cu Regulamentul polițienescu de drum a comitatului Bistrița-Năsăud referitoare la drumurile destat (cum era şi cewl de pe Valea Bârgăului, n.n.) şi cele vicinale.[19]

În a doua jumătate a secolului al XIX-lea, europenii din centrul şi estul europei, au luat cunoştință de una din cele mai mari cuceriri ale tehnicii: utilizarea forței aburului, pentru punerea în mişcare a primei locomotive, care, utilizând aburul, să fie capabilă să tracteze un tren, lucru care, aşa cum se ştie, a avut loc în Anglia.

Convins de utilitatea acestei însemnate realizări tehnice, în anul 1867, Parlamentul de la Budapesta a votat o lege care prevedea construirea unor linii ferate, pe care să circule locomotive cu aburi şi trenuri şi în Transilvania, inclusiv o linie care să lege oraşele Cluj, Dej şi Bistrița. Din diferite cauze, acel proiect nu a fost realizat atunci.

La 1 mai 1884, ministrul comunicațiilor a depus în Camera Deputaților de la Budapesta, un proiect de lege care se referea expres la construcția căii ferate Dej-Bistrița. În paragraful IX al acestei legi, erau stabilita şi unele detalii tehnice, referitoare la construcția acestei linii, la care, din motive de spațiu, nu ne vom referi aici.[20]

Depăşindu-se numeroase greutăți de ordin financiar şi tehnic, lucrările începute în martie 1885, aveau să fie încheiate la 3 mai 1886, când linia ferată Dej-Bistrița a fost pusă în funcțiune.[*] Lungimea totală a liniei era de 60, 46 km, ea începându-şi urcuşul de la 230 m altitudine (Dej) până la 370 m altitudine (Bistrița).

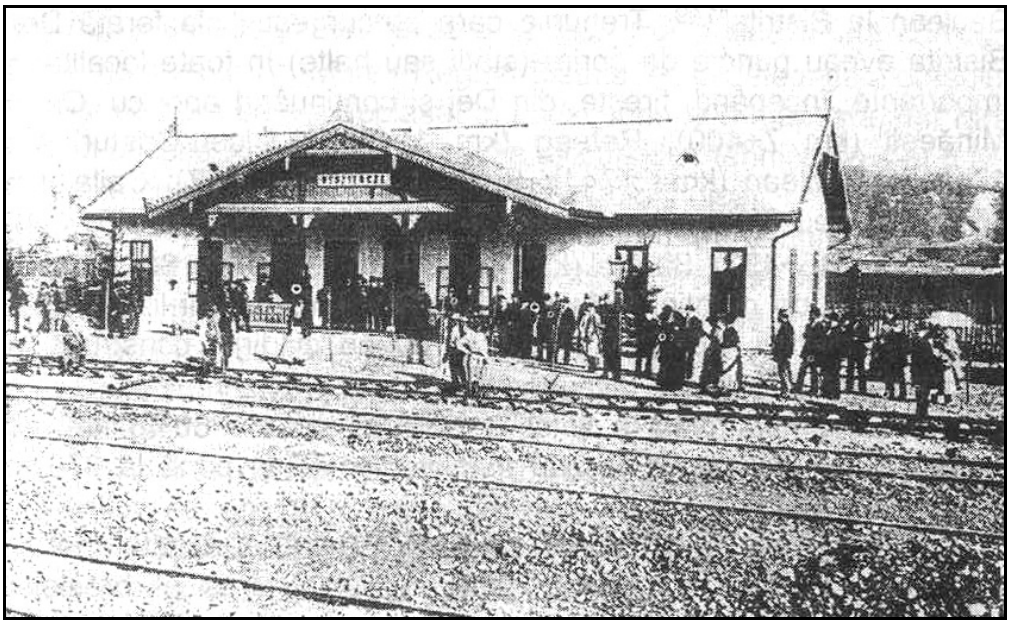

Gara Bistrița – 1886

Prin darea în funcțiune a cestei noi şi moderne linii de comunicație, pentru vechiul oraş al breslelor – Bistrița, se deschidea o nouă pagină în evoluția ei.

De aici înainte, transportul persoanelor, deplasarea lor spre alte centre importante ale Transilvaniei, ale vestului Europei, şi mai târziu, spre România, desfăşurarea comerțului, avea să se facă cu mai multă uşurință, într-un volum tot mai mare şi în condiții de siguranță sporită.

[19] A.N.B-N. – Fond primăria oraşului Năsăud, dos. 55, f. 1-30; Căile de comunicație..., pp. 93-402.

[20] Radu Bellu – Mica monografie a Căilor Ferate din România, vol. II, 1996, Ed. Filaret, pp. 89-95.

[*] Detalii în Căile de comunicație..., pp.122-130.

Pentru creştera rolului şi a eficienţeii noii linii de comunicaţie ce îşi avea, cum s-a văzut, ca punct terminus Bistriţa, se impunea cu necesitate ca ea să fie prelungită şi pe Valea Bârgăului, din cel puţin următoarele motive:

În primul rând, pentru că pe versanţii munţilor Bârgăului, erau mari suprafeţe de păduri, care, exploatate, puteau fi transportate, cu ajutorul trenului, pe cuprinsul întregului imperiu. Tot aici, în golurile alpine, în poieni, ca şi în apropierea vetrelor de sat, creşteau însemnate efective de animale, a căror produse se bucurau de căutare. Înşişi localnicii – cum se sublinia într-un document al vremii – erau direct interesaţi de construcţia căii ferate, ei fiind convinşi că „vor trage folos considerabil...", că vor putea vinde şi valorifica mai uşor şi mai bine productele şi vitele lor, vor putea aduce uşor productele altor ţări, de care au lipsă, vor putea cumpăra mai bine, vor putea merge mai uşor în alte ţinuturi.[21]

Un alt element de care s-a ţinut seama, era de ordin militar, strategic: prin Valea Bârgăului trebuiau trecute, la nevoie, cu repeziciune, trupe de luptă şi armament, din Transilvania în Bucovina, în funcţie de cerinţele Statului major al armatei austro-ungare.

Acestea sunt cel puţin două din motivele care au determinat ca realizarea căii ferate de pe Valea Bârgăului să fie considerată de o stringentă necesitate.

Decurgând de aici, la 20 aprilie 1887, ministerele muncii şi comunicaţiilor de la Budapesta au concesionat ca aceste lucrări să fie efectuate de aceeaşi societate care a realizat şi linia Dej-Bistriţa. Dar lucrările, din lipsă de fonduri, au început abia în primăvara anului 1893.

Pentru a-şi asigura fondurile băneşti necesare, Societatea Căilor Ferate Someşene a luat în arendă exploatarea pădurilor de pe Valea Bârgăului, dar sumele încasate s-au dovedit a fi insuficiente, ceea ce a determinat ca lucrările să fie din nou oprite.

În acelaşi timp au apărut nemulţumirile a zeci de locuitori de pe Valea Bârgăului, care s-au opus traversării liniei ferate peste puţinul teren arabil pe care îl aveau.

Aceştia erau nemulţumiţi şi de preţul mic de răscumpărare ce le-a fost oferit, motiv pentru care au avut loc numeroase procese civile, a căror soluţionare a ajuns până la instanţele judecătoreşti suoerioare.

În scopul reducerii costului lucrărilor de construcţie a căii ferate Bistriţa-Bistriţa Bârgăului, materialul lemnos a fost asigurat fără plată, sau cu preţ redus, din pădurile comunelor de pe această vale. De asemenea, pentru aprovizionarea cu material de carieră şi balastieră, „ministerul maghiar al comerţului, cu Ordonanţa nr. 56.400/1898 a dat dreptul de expropriere a zonelor unde urmau să fie organizate aceste cariere şi care erau situate între Susenii Bârgăului şi Prundu Bârgăului."

Prin aceste măsuri, ca şi prin acumularea, între timp, a unor fonduri băneşti, la care au contribuit cu 370.000 kor. şi cele 44 de comune grănicereşti, au fost reluate, şi de data aceasta duse până la capăt.

Cum se menţionează în lucrarea cu caracter monografic a inginerului Radu Bellu, „la 17 mai 1898, a vut loc cursa de probă tehnică a liniei, la care a participat o comisie condusă de un reprezentant al guvernului de la Budapesta şi din care mai făcea parte şi un reprezentant al comitatului Bistriţa-Năsăud, precum şi specialişti din partea Societăţii Căilor Ferate Someşene."

Comisia a constatat numeroase deficienţe de ordin tehnic, pentru remedierea cărora s-a lucrat în toată vara care a urmat.[22]

[21] Centenar feroviar bistriţean..., pag. 11.

[22] A.N.B-N. Fond Ioan Ciocan, dos. 62/2, f. 11; Monografia pădurilor comunale din fostul District grăniceresc Năsăud, Cluj, 1921, p. 21.

27 Noiembrie 1998. Momentul dezvelirii unei plăci comemorative de marmură şi al înmânării unor plachete şi diplome în staţia CFR Prundu Bârgăului, cu prilejul împlinirii unui secol de la punerea în funcţiune a liniei ferate Bistriţa – Bistriţa Bârgăului

După 5 ani de eforturi susţinute, la 17 noiembrie 1898, linia ferată Bistriţa-Bistriţa Bârgăului, în lungime de 29, 56 km, a fost pusă în funcţiune. Pornind de la Bistriţa (430 m altitudine), linia străbate localităţile: Aldorf (Unirea), Iad (Livezile), Rusu Bârgăului, Josenii Bârgăului, Mijlocenii Bârgăului, Susenii Bârgăului, Prundu Bârgăului, pentru a se opri la Bistriţa Bârgăului (590 m altitudine).

Noul mijloc de locomoţie a impresionat profund pe ţăranii bârgăouani. Rămâne de o savoare aparte povestirea unui moşneag către nepoţii săi, despre minunea care a apărut, despre „Căruţa cu foc", de fapt despre locomotiva cu aburi care trăgea după ea alte „căruţe", adică vagoanele. Dar mai bine să-l lăsăm pe moşneag să povestească el nepoţilor:

„...Vedeţi voi fierele acelea întinse pe nişte bucăţi groase de lemn?... Şi lemnele pe un pat de pietre? Acela-i drumul «Căruţelor cu foc». Pe drumul acela merg roţile căruţelor, fără să fie trase de cai. În fruntea lor este o căruţă mai mare, care are un hornoi, pe care iese un nor de fum negru, înnecăcios şi care-i pus, zice-se pe un cuptor, în care bagă într-una tăciuni de pământ ars. Doamne fereşte!

Da oare cum cutează unii oameni să să suie în căruţele acelea de foc? Nu se tem că s-or aprine şi or arde cu toţii, ca şoareci-n găuri? Eu, unul, nu m-aş sui într-o astfel de căruţă, în ruptul capului, să ştiu bine că-mi rup 100 de perechi de opinci mergând tot pe jos.

Dar, tare mă mir cum de o pot opri la un loc anumit, unde au făcut lângă drum câte o căsuţă mică, la care-i zic staţie, de unde se suie şi se coboară oamenii. Mare minune, zău aşa! Să ştiţi voi, dragii moşului, că aste nu-s semne bune. Auzi!... Să umble oamenii pe pământ cu «Căruţele de foc»!"[23]

Prin intrarea „căruţei de foc" până la Prundu Bârgăului şi Bistriţa Bârgăului, această vale continua să aibă, ca singura cale de legătură cu Bucovina, cu Moldova sau Polonia, doar „Calea Iosefiană".

Începutul secolului al XX-lea avea să fie marcat, cum se ştie, de mari evenimente istorice, ce aveau să culmineze cu izbucnirea, în anul 1914, a Primului război mondial. El era urmarea contradicţiilor dintre marile puteri imperialiste, în lupta lor pentru reâmpărţirea sferelor de influenţă şi care a grupat puterile europene în două tabere: cea a Puterilor Centrale (Germania şi Austro-Ungaria) şi Antantei (Anglia, Franţa şi Rusia), antrenând 33 de ţări, cu o populaţie de peste 1 miliard de locuitori.[24]

[23] A.N.B-N. – Fond Vasile Parasca, dos. 7.

[24] Detalii: Istoria lumii în date Ed. Enciclopedică Română, Bucureşti, 1969, pp. 337-342.

După o perioadă scurtă de neutralitate, la 27 august 1916, pentru a-şi creea condiţiile necesare satisfacerii dezideratului major, cel al desăvârşirii unităţii naţionale, în baza unui acord încheiat, România a intrat în război, alături de Antantă, împotriva Austro-Ungariei şi Germaniei.

S-a ajuns astfel la situaţia dramatică, când românii de dincolo de Carpaţi, să fie obligaţi să lupte împotriva fraţilor de dincoace de Carpaţi, din Transilvania. Cel care a descris drama cumplită a acestei situaţii, al crizei morale declanşate de absurditatea războiului, a fost scriitorul Liviu Rebreanu, prin publicarea, în anul 1922, a romanului „Pădurea spânzuraţilor."[25]

În noua situaţie creeată, de izbucnire a războiului, comandamentele militare ale puterilor combatante, au fost obligate să ia măsurile necesare, care să le permită deplasarea rapidă a trupelor şi armamentului în zonele de operaţii.

Statul major al armatelor austro-ungare, care avea trupe, atât în Transilvania, cât şi în Bucovina, era preocupat şi el să-şi asigure mijloace de transport rapide, între cele două provincii.

Trebuie subliniat că Bucovina, care era atunci provincie austriacă, nu poseda decât o singură linie ferată de legătură, prin vechea Galiţie, cu restul Europei, deşi o trecere a Carpaţilor pe la sudul Bucovinei, era tehniceşte posibilă, iar din punct de vedere economic şi strategic, mai mult decât necesară.[26]

Cererile şi propunerile repetate făcute în acest sens încă de mai înainte „s-au izbit de rezistenţa Societăţii de Căi Ferate «Nord Austria», care, de teama unei concurenţe, s-au opus construirii unei alte legături feroviare a Bucovinei cu restul Europei."[27]

Pentru a-şi asigura transportul de trupe şi armament din nordul Transilvaniei în Bucovina, şi invers, comandamentul militar austro-ungar avea la îndemână două alternative: **prima** – să prelungească traseul liniei ferate Beclean-Ilva Mică pe Valea Ilvei, ce fusese pusă în funcţiune în mai 1907[28], ceea ce ar fi impus construirea unui număr însemnat de tunele şi viaducte, care necesitau mult timp, **ori** să fie construită în regim de urgenţă, ca o prelungire a liniei ferate Bistriţa-Prundu Bârgăului-Bistriţa Bârgăului, o cale ferată cu ecartament normal, pe care să circule un tren benzină-electric.[29]

Garnitură de tren benzino-electric coborând pe Valea Bârgăului (după Radu Bellu)

[25] Mic dicţionar enciclopedic, Ed. Ştiinţifică şi Enciclopedicăş Bucureşti, 1886, p. 1422.
[26] Săptămâna, nr. 176/12 septembrie 1931, pp. 1-2.
[27] Ibidem.
[28] Căile de comunicaţie..., pag. 156.
[29] Ibidem, pp. 136-142.

Având în vedere mersul operațiilor militare din perimetrul geografic al Bucovinei „când armatele austro-ungare erau blocate de armatele ruse în Valea Bistriței, zona Cârlibaba-Vatra Dornei, fără nici o legătură cu Austro-Ungaria şi fără nici o posibilitate de aprovizionare, s-a hotărât construcția unei căi ferate, în regim de urgență, a unei căi fertae pe traseul Dornşoara-Tiha Bârgăului..."[30]

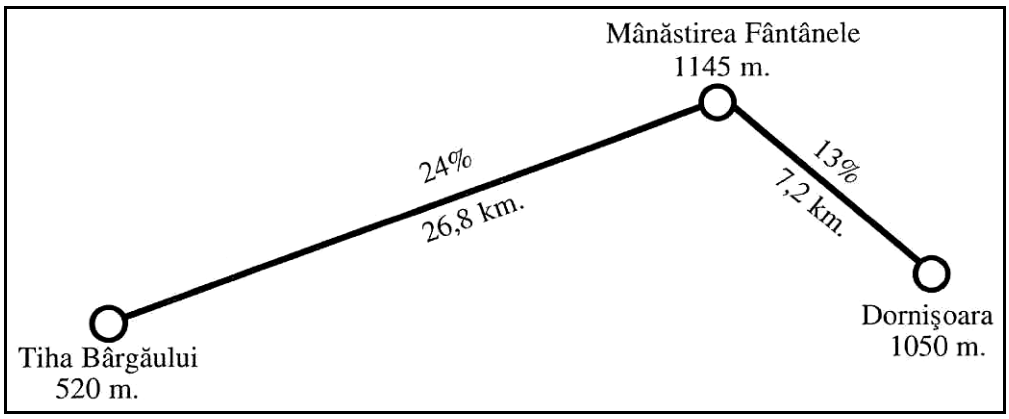

Profilul liniei Dornişoara – Tiha Bârgăului (după Radu Bellu)

Soluția tehnică era următoarea: traseul liniei ferate urma să pornească de la Tiha Bârgăului până la Dornişoara, pe marginea drumului rutier existent, iar pe el să circule un tren benzino-electric în sistemul «tirolez». În concret, pe vagonul din față, era montat un motor cu explozie, pe benzină, de care era cuplat un generator electric. De la acest generator, porneau cabluri la toate roțile garniturii, unde, printr-un electromotor, energia pornită de la generator, era transformată în energie mecanică, şi astfel toate roțile garniturii participau la deplasarea trenului, chiar dacă pantele de urcare erau foarte mari. Numărul curbelor, pe întreaga lungime a liniei, era de 230, iar lungimea acestei căi ferate, de 34 km.[31]

Pe lângă vagonul din față, unde era instalat motorul şi generatorul, într-o garnitură existau cuplate încă 4-5 vagoane. După aprecierea inginerului Radu Bellu, autorul mai multor monografii referitoare la evoluția în timp a căilor ferate de pe teritoriul României, trenul „benzino-electric" Tiha Bârgăului-Dornişoara, era un sistem special, unic de transport, unul din cele mai moderne din Europa acelui timp.[32]

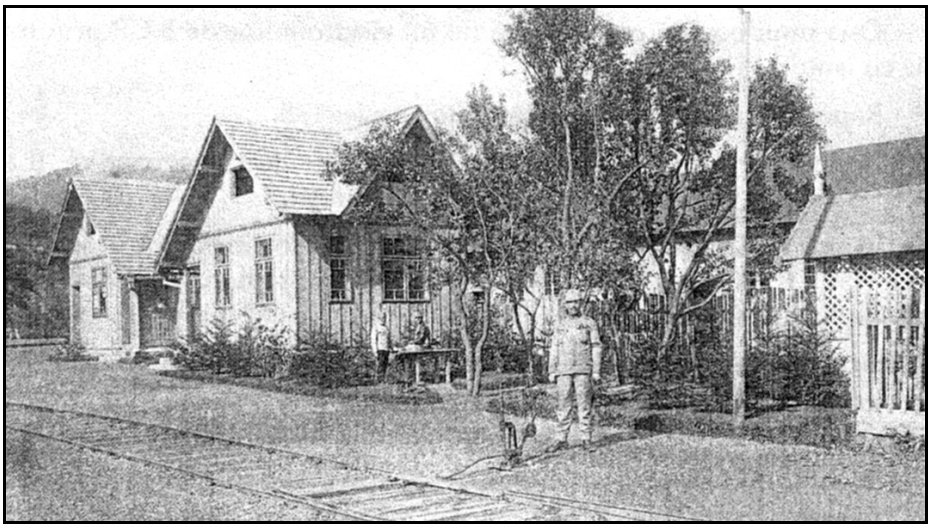

Acar în Halta Măgura – 1918 (după Radu Bellu)

[30] Radu Bellu – Monografia căii ferate benzino-electrice Dornişoara-Tiha Bârgăului, Bucureşti, p. 6.
[31] Ibidem, p. 337.
[32] Ibidem.

Avantajul construirii, am putea spune instalării acestei căi ferate, era mai mult decât evident: se evita realizarea unor tunele sau viaducte, şinele erau montate în cea mai mare parte pe terasamentul şoselei existente, dar, poate, pentru nevoile presante de atunci, cel mai important lucru era că o asemenea linie putea fi repede construită şi pusă în exploatare, chiar dacă capacitatea ei de transport era mai mică decât a unei linii ferate normale.

Lucrările au început la 1 decembrie 1914, realizându-se mai întâi prelungirea liniei ferate normale Dărmăneşti-Vatra Dornei până la Dornişoara (29 km).[33]

Construită într-un timp record, linia a ajuns, la 28 februarie 1915, până la km 19 (Tihuța), iar la 15 august, acelaşi an, întregul traseu Dornişoara-Tiha Bârgăului a fost terminat, după care linia a fost pusă în exploatare pentru nevoile armatei.[34]

Conform lui Radu Bellu, autor al mai multor monografii ce se referă la căile ferate de pe teritoriul României, în luna octombrie 1918, ceastă linie avea în dotare:

- 7 trenuri-motor, cu o capacitate de transport de 30-35 tone/tren;
- 3 generatoare;
- 68 vagoane „C" de câte 5 tone fiecare;
- 24 vagoane platformă „C" de 8 tone fiecare;
- 2 drezine.[35]

În aceeaşi lună, traficul pe această linie ajunsese la 28 perechi (trenuri) pe zi, de la 5 trenuri, câte au fost în 1915. În intervalul de timp ianuarie-martie 1916 (când România se găsea în neutralitate), s-au făcut intense transporturi de cereale din România, pentru trupele din nordul Transilvaniei, prin vama Suceava.

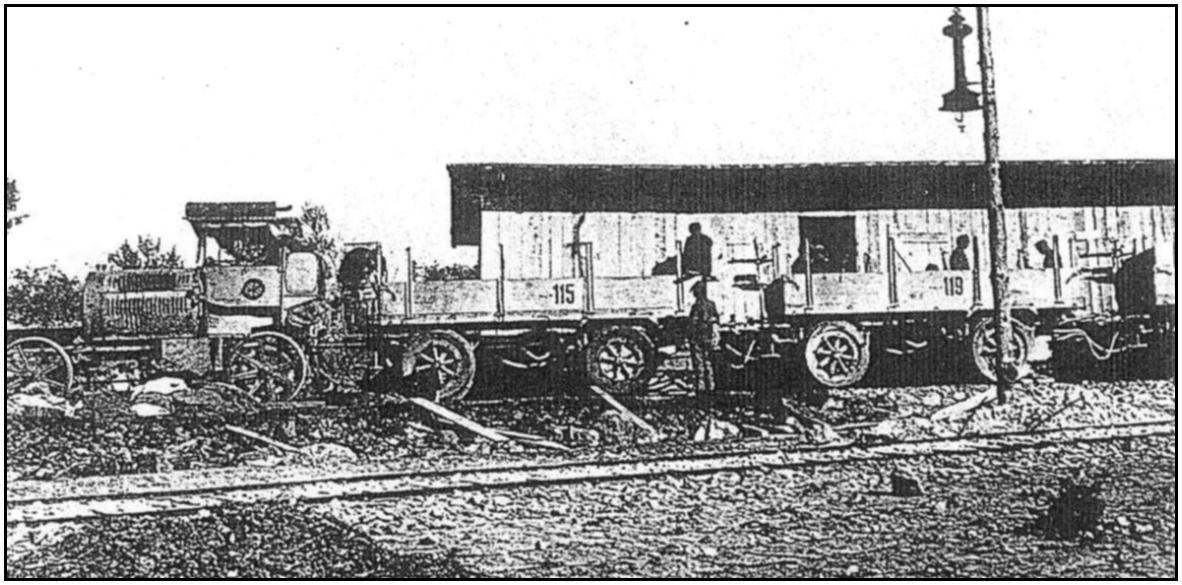

Tren la încărcare în stația Dornişoara (după Radu Bellu)

Activitatea maximă pe linia benzino-electrică Dornişoara-Tiha Bârgăului, s-a înregistrat în luna noiembrie 1916, când au fost transportate 32.282 tone (respectiv 1.176 tone/zi).[36] Garniturile transportau hrană, echipament militar, muniție şi soldați.

După pacea de la Bucureşti (5 martie 1918) şi cea de la Brest-Litovsc (3 martie 1918), frontul austro-ungar din răsărit cerea mai puține transporturi. În acest context „Direcția Căii Ferate Militare Austro-Ungare a primit ordin să construiască calea ferată normală de mare capacitate, de la Ilva

[33] Ibidem.
[34] Ibidem, p. 339.
[35] Ibidem, p. 338.
[36] Ibidem, p. 339.

Mică la Floreni, pe un traseu apropiat de cel al căii ferate existente, Ilva Mică-Vatra Dornei, pentru care linia ferată «benzino-electrică» a început să transporte deja materialele necesare spre capătul de la Dornişoara".[37]

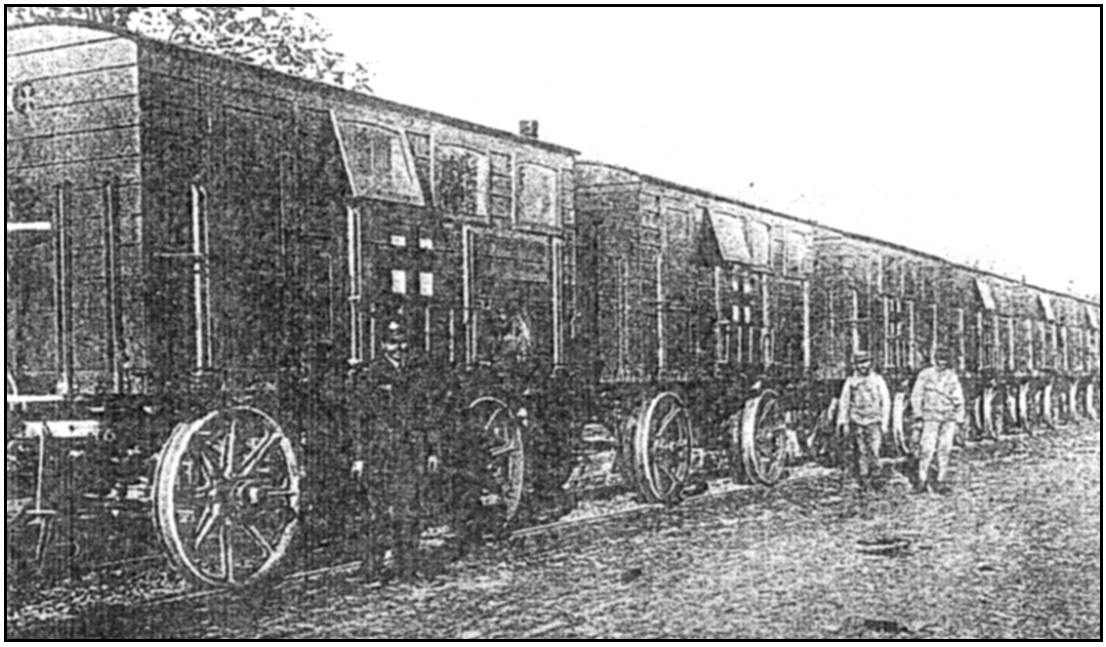

Tren sanitar militar (după Radu Bellu)

Încă înainte de înfrângerea de către Antantă şi aliaţii lor, între care şi România, a Puterilor Centrale şi încheierea, la 28 iunie 1919 a Tratatului de pace de la Versailles, situaţia căii ferate benzino-electrice de pe Valea Bârgăului, avea să se schimbe radical. Autorităţile militare austro-ungare au început evacuarea materialului rulant, iar odată cu retragerea trupelor din zona Dornelor şi Valea Bârgăului, au produs mari stricăciuni liniei ferate, care nu mai era utilizabilă.

„La 15 ianuarie 1919, calea ferată benzino-electrică Dornişoara-Tiha Bârgăului a trecut în administraţia Direcţiei Generale CFR, ca proprietate a statului român.

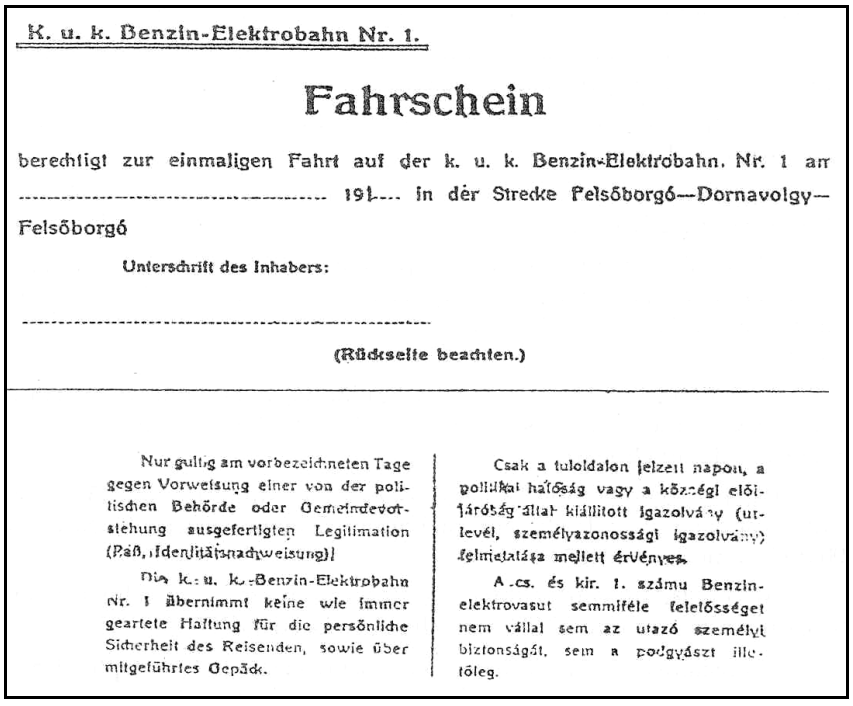

K. u. k. Benzin-Elektrobahn Nr. 1.

Fahrschein

berechtigt zur einmaligen Fahrt auf der k. u. k. Benzin-Elektrobahn. Nr. 1 am ---------- 191---- in der Strecke Felsőborgó—Dornavolgy—Felsőborgó

Unterschrift des Inhabers:

(Rückseite beachten.)

Nur gultig am vorbezeichneten Tage gegen Vorweisung einer von der politischen Behörde oder Gemeindevorstehung ausgefertigten Legitimation (Paß, Identitätsnachweisung).

Die k. u. k. Benzin-Elektrobahn Nr. 1 übernimmt keine wie immer geartete Haftung für die persönliche Sicherheit des Reisenden, sowie über mitgeführtes Gepäck.

Csak a tuloldalon jelzett napon, a politikai hatóság vagy a községi elöljáróság által kiállított igazolvány (útlevél, személyazonossági igazolvány) felmutatása mellett érvényes.

A cs. és kir. 1. számu Benzinelektrovasut semmiféle felelősséget nem vállal sem az utazó személyi biztonságát, sem a podgyászt illetöleg.

[37] Radu Bellu, Monografia căii ferate benzino-electrice Dornişoara-Tiha Bârgăului, Bucureşti, 2001, p. 5.

Legitimație de călătorie pe trenul benzino-electric (după Radu Bellu)

Cu începere din anul 1920, pentru a se asigura totuşi o legătură feroviară (chiar dacă de mică capacitate) între Transilvania de nord şi Bucovina, s-a trecut la efectuarea lucrărilor de reparații a liniei; la adunarea şi repararea locomotivelor şi vagoanelor aflate în atelierele Dej, Cluj şi Apahida."[38]

Ca urmare, au fost adunate la Tiha Bârgăului 10 generatoare şi 80 de vagoane, ceea ce a făcut posibilă, cu începere din 8 iulie 1922, reluarea legăturii feroviare între Tiha Bârgăului şi Dornişoara.

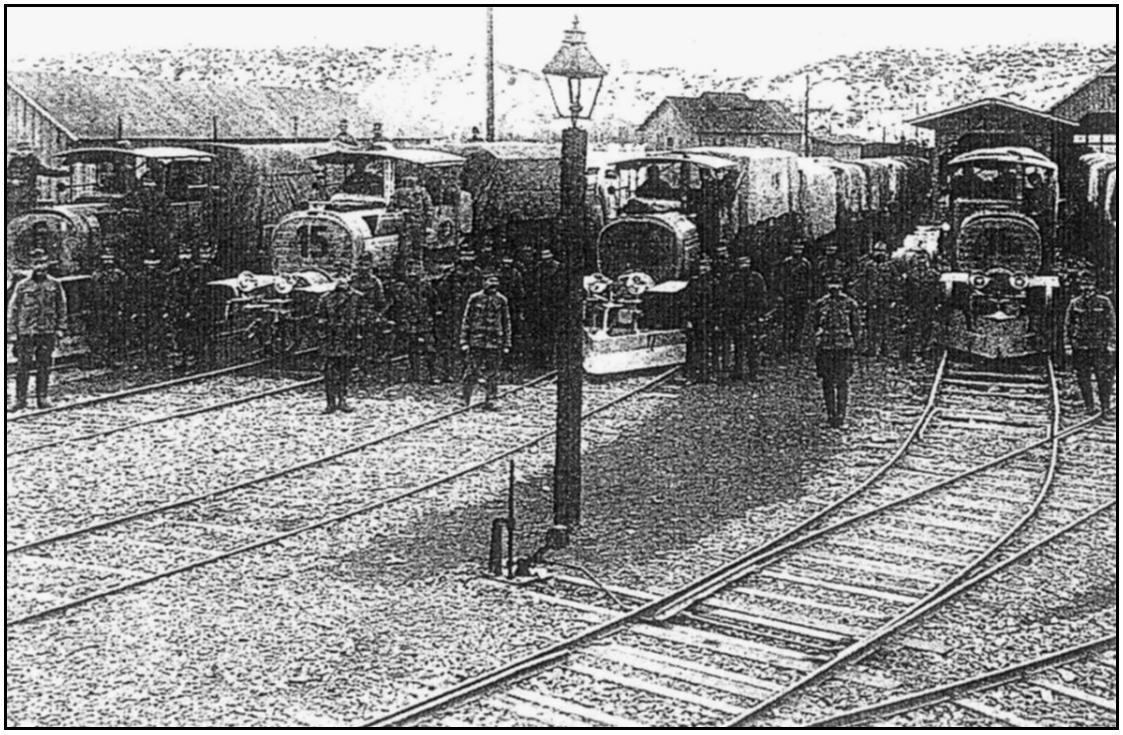

Depoul de la Tiha Bârgăului – 1917 (după Radu Bellu)

Trenul benzino-electric avea un traseu mai lung decât cel la care se face referire în prezentul studiu, incluzând următoarele stații: „Vatra Dornei-băi, Roşu, Candreni, Coşna, Poiana Stampei, Dorna Bărgăului, Dornişoara, Dorna Mică, Şendroaia, Mănăstirea Fântânele, Măgura, Tihuța, Cărare, Cicerea, Valea Străjii, Mureşenii Bârgăului, Tureac, Macaz, Tiha Bârgăului şi Prundu Bârgăului."[39]

Întregul parcurs al celor 34 km pe traseul Dornişoara-Tiha, se realiza, datorită pantelor mari la urcare şi coborâre, a curbelor, în cca. 6 ore. Dar şi aşa, linia s-a dovedit a fi foarte utilă, căci era singura legătură feroviară între nordul Transilvaniei şi Bucovina.

Dacă în perioada de desfăşurare a operațiilor militare, garniturile de tren erau utilizate exclusiv pentru nevoi militare, dsupă încheierea războiului şi efectuarea lucrărilor de reparații a liniei şi materialului rulant, cu începere din anul 1922, cum s-a mai arătat, trenurile de pe valea suoerioară a Văii Bârgăului, vor înceta să mai fie unelte ale războiului şi vor fi puse exclusiv în slujba vieții paşnice.

În vagoanele trenului benzino-electric vor fi transportate produse agricole, alte mărfuri necesare practicării comerțului, precum şi persoane, care se vor deplasa mai direct din Țara Dornelor în Valea Bârgăului, mai departe la Bistrița şi apoi în întreaga Transilvanie.

[38] Ibidem, p. 340.
[39] Căile de comunicație..., p. 178.

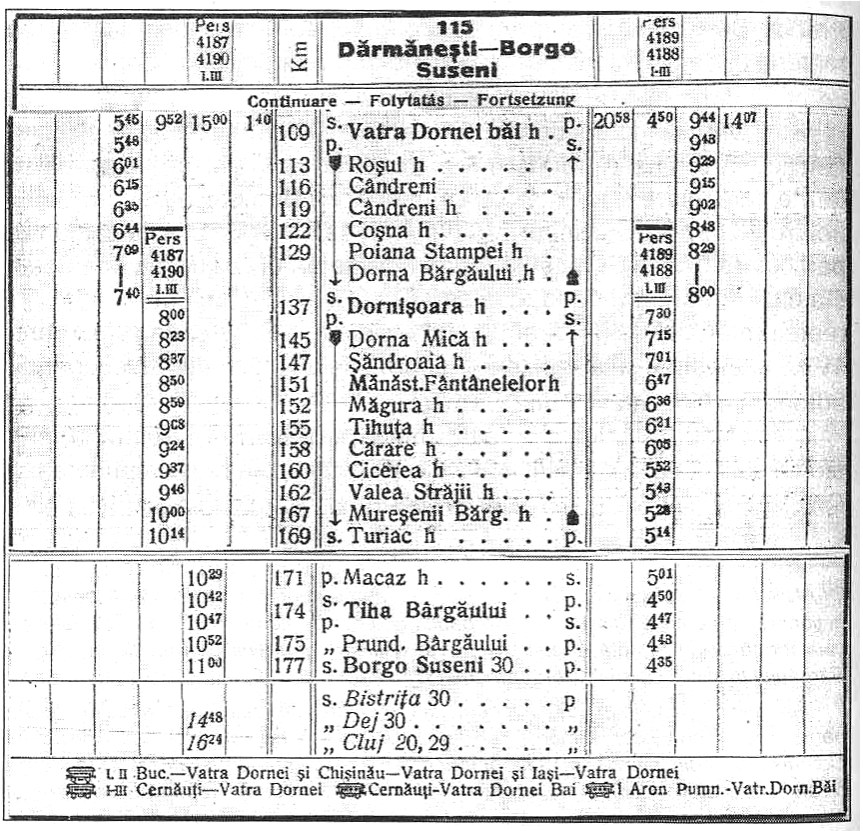

115 Dărmănești—Borgo Suseni

Continuare — Folytatás — Fortsetzung

Pers 4187 4190 I.III			Km		Pers 4189 4188 I-III		
5⁴⁵	9⁵²	15⁰⁰	1⁴⁰	109	s. Vatra Dornei băi h . p.	20⁵⁸	4⁵⁰	9⁴⁴	14⁰⁷
5⁴⁸					p. s.			9⁴⁸	
6⁰¹				113	Roşul h . . . . . ↑			9²⁹	
6¹⁵				116	Cândreni			9¹⁵	
6³⁵				119	Cândreni h			9⁰²	
6⁴⁴				122	Coşna h			8⁴⁸	
7⁰⁹	Pers 4187 4190 I.III			129	Poiana Stampei h .		Pers 4189 4188 I.III	8²⁹	
|					↓ Dorna Bârgăului h . ▲			|	
7⁴⁰				137	s. Dornişoara h . . . p.		7³⁰	8⁰⁰	
	8⁰⁰				p. s.				
	8²³			145	Dorna Mică h . . . ↑		7¹⁵		
	8³⁷			147	Şandroaia h		7⁰¹		
	8⁵⁰			151	Mănăst.Fântânelelor h		6⁴⁷		
	8⁵⁹			152	Măgura h		6³⁶		
	9⁰⁸			155	Tihuţa h		6²¹		
	9²⁴			158	Cărare h		6⁰⁵		
	9³⁷			160	Cicerea h		5⁵²		
	9⁴⁶			162	Valea Străjii h . . .		5⁴³		
	10⁰⁰			167	↓ Mureşenii Bârg. h . ▲		5²⁸		
	10¹⁴			169	s. Turiac h . . . . . p.		5¹⁴		
		10²⁹		171	p. Macaz h . . . . . s.		5⁰¹		
		10⁴²		174	s. Tiha Bârgăului . . p.		4⁵⁰		
		10⁴⁷			p. s.		4⁴⁷		
		10⁵²		175	„ Prund. Bârgăului . . p.		4⁴³		
		11⁰⁰		177	s. Borgo Suseni 30 . . p.		4³⁵		
					s. *Bistriţa* 30 . . . . . p				
		14⁴⁸			„ *Dej* 30 . . . . . „				
		16²⁴			„ *Cluj* 20, 29 . . . . . „				

I.II Buc.—Vatra Dornei şi Chişinău—Vatra Dornei şi Iaşi—Vatra Dornei
I-III Cernăuţi—Vatra Dornei Cernăuţi-Vatra Dornei Bai I Aron Pumn.-Vatr.Dorn.Băi

Mersul trenurilor benzino-electrice din anul 1936

După încheierea lucrărilor (care s-au desfăşurat în mai multe etape) şi punerea în funcțiune, la 18 decembrie 1938, a liniei ferate Ilva Mică-Vatra Dornei, superioară din toate punctele de vedere celei benzino-electrice de pe Valea Bârgăului, rolul acesteia se va diminua treptat, până când ea avea să fie închisă, locul ei fiind preluat în totalitate, din rațiuni de ordin economic, de linia ferată de pe Valea Ilvelor.

Ea însă şi-a avut rolul său, care a rămas în istoria acestei zone, în memoria locuitorilor, căci prin ea s-a făcut legătura, pe o altă cale decât cea tradițională, rutieră, între românii din această parte a Transilvaniei şi cei din Bucovina şi Moldova.

După o perioadă de pace, care din păcate a durat atât de puțin, pe cerul Europei au apărut din nou norii negri, amenințători ai războiului, care, aşa cum se ştie, au afectat grav şi România. Prin ultimatumul sovietic adresat țării noastre – la 26 iunie 1940 – Basarabia şi Bucovina de Nord au intrat în componența fostei URSS[40], iar prin Diktatul de la Viena de la 30 august 1940, şi Transilvania de Nord a fost ruptă din trupul României şi cedată Ungariei hortyste.[41]

La 1 septembrie 1939, Germania hitleristă a atacat Polonia, marcând astfel începutul celui de-al II-lea război mondial, care a provocat pierderi uriaşe de vieți omeneşti, mari distrugeri materiale, drame umane, care au ecou – şi pe teritoriul județului nostru – până în zilele noastre.

Din sectorul economic al zonei Bârgăului, Someşului sau Ilvelor, zone din apropierea Moldovei, cele care au avut în primul rând de suferit au fost căile de comunicație, rutiere sau feroviare, atât printr-o excesivă utilizare în timpul transportului trupelor germano-maghiare, cât şi armamentului spre Moldova, spre fosta URSS, împotriva căreia Germania nazistă şi aliații ei au purtat războiul, cât mai ales la retragerea trupelor germano-maghiare, în fața ofensivei sovietice, când au fost dinamitate şi aruncate în aer linii ferate, poduri, gări, tunele, etc.

[40] Istoria lumii în date, Editura Enciclopedică Română, Bucureşti, 1969, p. 422
[41] Ibidem

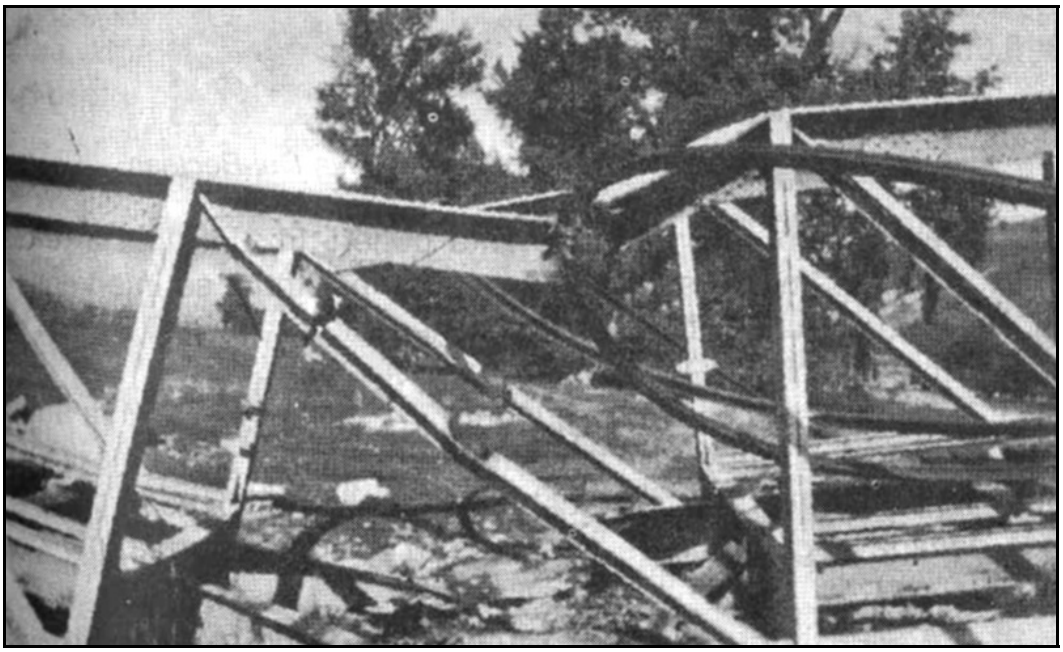

Pod dinamitat în octombrie 1944 de pe linia CFR Bistrița – Bistrița Bârgăului

Revenirea la o viață economică şi socială normală impunea cu prioritate repararea şi repunerea în funcțiune, fie şi provizorie, a căilor de comunicație. În acest scop, organele administrative provizorii ale județului şi comunelor, au acționat, în regim de urgență, pentru construirea unor poduri provizorii şi pe Valea Bârgăului, atât pentru calea ferată, cât şi drumul rutier. Prin eforturi deosebite, s-a reuşit ca la 17 octombrie 1944[42] să fie amenajat şi pus în funcțiune un pod provizoriu la Unirea, care a permis transportul materialelor, mărfurilor şi persoanelor, de la Bistrița pe Valea Bârgăului şi invers. Recurgându-se tot la soluții improvizate, la 17 aprilie 1946, a fost repusă în funcțiune calea ferată, pe întregul ei traseu, Bistrița-Bistrița Bârgăului.[43]

Soluțiile tehnice provizorii adoptate atunci, referitoare la căile de comunicație pe Valea Bârgăului. Nu puteau fi de durată, deoarece apariția primelor viituri – urmare a ploilor abundente şi topirii zăpezilor – au provocat alte daune.

De aceea, ca urmare a măsurilor luate de organele centrale şi cele județene ale statului, s-a trecut la elaborarea unor proiecte de reconstrucție şi modernizare, de lungă durată, a drumurilor rutiere, în care să fie utilizate pe scară mai largă asfaltul, bordurarea sau betonarea carosabilului. A fost reorganizată structura de organizare a serviciilor drumurilor naționale şi județene.

Toate aceste acțiuni au fost amplificate după reorganizarea administrativ-teritorială a României, în 1968, urmare căreia a fost reânființat şi județul Bistrița-Năsăud.

Pentru efectuarea lucrărilor de amploare care au urmat, a fost dezvoltată şi modernizată baza tehnico-materială a şantierelor de construcții şi reparații a drumurilor.

La Bistrița a fost înființată o secție a Drumurilor Naționale, care a preluat o serie de atribuții ale unor structuri similare din județele Cluj şi Mureş. Fostul drum național ce avea pe harta rutieră a țării cifra 29, va deveni – din 1968 – Drumul Național 17 (DN17) Dej-Bistrița, care avea să fie înscris şi ca drum european.

Pe acest drum au fost realizate, pe parcursul mai multor ani, însemnate lucrări de modernizare, începând din oraşul Dej şi până la Vatra Dornei. Ele au constat din realizarea unor ziduri de sprijin, şanțuri ranforsate, şanțuri pereate, ca şi reparații la suprastructura podului de la km 82 + 713 din localitatea Josenii Bârgăului. Au fost de asemenea aplicate, în premieră pentru această zonă, îmbrăcăminți de beton, cu grosimi de 18-22 cm, pe o lățime de drum de 7 m, între

[42] Ştefan Pop, O pagină de istorie. Viața județului Năsăud, de la 13X 1944 la 13 III 1945, Bistrița, 1947, p. 16

[43] Centenar feroviar bistrițean..., p. 23

oraşul Dej şi localitatea Tiha Bârgăului şi de 6, 5 m de aici până la Piatra Fântânele (limita cu județul Suceava).

Lucrarea a fost proiectată de Institutul de Proiectări pentru Transporturi Auto, Navale şi Aeriene (IPTANA) Bucureşti şi a fost executată de Grupul de Şantiere, Drumuri şi Poduri Dej. Aceste lucrări au început de fapt în anul 1965 şi au fost încheiate în anul 1973.[44]

Drumurile, ca şi oamenii, au viața lor, evoluția lor, ce cunoaşte permanente transformări pe care le impune evoluția societății, nevoile economiei, cerințele oamenilor, în condiții în care se cereau a fi tot mai eficiente şi mai sigure. Referindu-se la căile de comunicație, la poduri, unul dintre laureații premiului Nobel, scria: „Dintre toate câte le înalță şi le zideşte omul, în pornirea-i vitală, nimic nu este mai bun şi mai vrednic de ochii mei decât podurile. Ele sunt mai importante decât casele, mai sfinte şi mai obşteşti decât templele. Folositoare tuturor deopotrivă, ele sunt durate totdeauna cu chibzuință, în locul unde se întretaie cele mai multe trebuințe ale oamenilor, mai trainice decât alte construcții şi fără să slujească unor scopuri rele sau ascunse."[45]

După anul 1989, când şi în această parte a Transilvaniei, ca urmare a evoluției economice şi a creşterii fără precedent a ponderii transportului rutier în defavoarea celui feroviar, s-a impus cu necesitate o reevaluare a capacității tehnice a drumurilor rutiere şi din această zonă.

Apreciindu-se că ele nu mai fac față nevoilor actuale şi de perspectivă a transporturilor, începând din anul 2006 a debutat cea mai mare lucrare de modernizare a DN17, care include şi Valea Bârgăului, lucrare în realizarea căreia sunt folosite utilaje de mare capacitate şi soluții tehnice moderne, care asigură lărgirea părții carosabile, înlăturarea unor curbe, ca şi aplicarea de îmbrăcăminți asfaltice, rezistente la tonajul sporit al vehiculelor de transport, ca şi la intemperiile destul de frecvente din zonă.

* * *

Privind retrospectiv la evoluția căilor de comunicație din Valea Bârgăului, vom constata că ele au evoluat permanent, de la cărarea de munte, drumul pietruit, trenul tractat de locomotiva cu aburi, sau cel „benzino-electric", la drumul rutier ce tinde să devină cu adevărat, unul european.

Indiferent de tipul lor, de timp, ele au servit permanent oamenilor, fiind o statornică punte de legătură între românii din această parte a Transilvaniei cu cei din Basarabia, din Moldova, alături de care au străbătut acelaşi destin istoric.

[44] Căile de comunicație şi transporturile..., p. 372.
[45] Căile de comunicație..., pag. 395.

Dezvăluiri ale istoriei recente

George-Vasile Rațiu, *Acțiune militară revoluționară la Prundu Bârgăului în decembrie 1956*

(Rezumat al lucrării aflate sub tipar la Editura Nova Didactica, Bistrița)

Sub influența evenimentelor din Ungaria, din toamna anului 1956, şi mai cu seamă a stării de spirit creată pe baza ştirilor şi comentariilor de la posturile de radio Europa Liberă şi Vocea Americii, în cursul lunilor noiembrie-decembrie 1956, în Unitatea Militară din Prundu Bârgăului a avut loc o acțiune militară-revoluționară menită să ducă, în final, la luptă armată pentru scoaterea trupelor sovietice din România.

Acțiunea militară-revoluționară a fost inițiată şi organizată de Lt. Teodor Mărgineanu, comandantul unei subunități de transmisiuni. Acest ofițer, prin discuții de la om la om, cu militari în termen, a reuşit să formeze un grup revoluționar, care, înarmat, la momentul potrivit, în noaptea de 17/18 decembrie 1956, urma să aresteze comandanții din unitate, să preia comanda unității din Prund şi să pornească acțiunea de predare a unităților militare din Bistrița, Dej, spre a ajunge apoi împreună cu acestea la Braşov (Oraşul Stalin), în scopul formării unor mari unități care să lupte, la nevoie, pentru „scoaterea armatelor sovietice din România".

După informațiile pe care le-am dobândit, încercarea de a organiza o acțiune armată pentru alungarea trupelor sovietice din țara noastră se înscrie în mişcarea tacită şi încrâncenată ce exista în general în armata română, datorată, aşa cum se va vedea şi în cartea noastră, mai multor factori.

Strălucitor de demne ne apar chipurile militarilor participanți la mişcarea revoluționară atunci când constatăm că aceşti tineri, între 21-23 de ani, sunt mândri că nu au încălcat jurământul depus pentru Patria Română, că ceea ce ei au vrut să înfăptuiască era tocmai slujirea țării până la sacrificiul suprem.

Când acțiunea revoluționară-militară era în punctul de a se desfăşura, în noaptea de 17/18 dec. 1956, grupul de militari, în frunte cu Lt. Mărgineanu Teodor, a fost trădat şi apoi arestat. A urmat procesul, finalizat prin executarea Lt. Mărgineanu Teodor şi condamnarea la ani grei de muncă silnică pentru încă douăzeci de oameni, militari şi civili.

Dar despre toate acestea veți afla în cartea ce sper să apară în curând.

NOTA: Comunicarea a fost susținută la Căminul Cultural, sâmbătă 8 decembrie 2007, în prezența mai multor istorici, care au prezentat referate, veniți din Cluj, istoricul Andrea Varga din Ungaria, jurnalişti, din Bucureşti şi Bistrița, senatorul Mircea Mereuță şi alții.

Din păcate cartea promisă nu a mai apărut, George-Vasile Rațiu trecând în veşnicie. (Niculae Vrăsmaş)

Niculae Vrăsmaş, *Locotenentul Teodor Mărgineanu, condamnat la moarte pentru insurecție armată anticomunistă, la Prundu Bârgăului, în 1956*

Mişcarea de rezistență prin lupta armata din România a avut o amploare deosebită, în perioada 1945-1959 şi este cunoscută, în primul rând, din istoria vie, povestită de cei care au trait-o, dar mai ales din documentele scrise, existente în arhivele noastre şi în cele din străinătate. Rezistența anticomunistă s-a desfăşurat, prin grupuri de partizani care acționau, cu precădere, în munți şi a cuprins întreaga țară în anii 1945 – 1959, după cum şi în județul nostru, în Munții Rodnei, Bârgău şi Călimani. Aceste grupuri erau sprijinite de săteni, care le aduceau alimente şi îmbrăcăminte şi adesea le asigurau adăpost. Propaganda comunistă le-a pus tututor etichete de banditi, hoți sau dezertori. În realitate această luptă a românilor a fost o formă de rezistență românească, împotriva impunerii comunismului, a cărei istorii, netrucate, realizate pe baza tuturor izvoarelor existente, dar şi a celor care încă mai trebuie cercetate, rămâne un deziderat major.

Un caz cu totul deosebit, aproape unic în țara noastră, a avut loc, în toamna anului 1956, la unitatea militară din Prundu Bârgăului, când evenimente de importanță majoră s-au petrecut într-o profundă tăcere, fiind scoase la lumină abia după o jumătate de secol.

După cum se ştie, revoluția din Ungaria, din toamna anului 1956, a avut ecouri şi în țara noastră, prin demonstrațiile studențeşti de la Bucureşti şi de la Cluj, dar şi prin alte manifestări, mult mai puțin cunoscute sau rămase într-o totală uitare. Cu toate că nu au avut amploarea celor din Ungaria, formele româneşti de luptă, s-au desfăşurat, deşi disparat, într-o perioadă mult mai lungă de timp, iar represiunea a fost foarte puternică, mergând până la exterminare. Rezistența armată anticomunistă, din România, desfăşurată timp de 18 ani, prin mii de luptători şi adevărați eroi, în mare parte necunoscuți, rămâne un fapt istoric de netăgăduit.

Despre acțiunea armată din 1956, de la Unitatea Militară din Prundu Bârgăului, au scris: Cicerone Ionițoiu, (Cartea de aur a rezistenței româneşti împotriva comunismului), Bucureşti, 1995, Viorel Rus (Rezistența anticomunistă din județul Bistrița-Năsăud, Bistrița, 2005 şi Szilâgyi Zoltân (Besztercevidek a nepek es a hegyek szoritâsâban, EMKE-Beszterce, Litera-Veres Szekeiyudvarheiy), 2006.

În presa centrală, respectiv TVR, România liberă. dar şi Simona Bozbici, în săptămânalul Bistrița Expres, s-a readus în prim plan, numele locotenentului Teodor Mărginean, de la unitatea militară din Prundu Bârgăului, care, în toamna târzie a anului 1956 *„a pus la cale un plan strategic care viza eliberarea deținuților politici de la Gherla şi un marş spre Bucureşti.* Faptul că Teodor Mărgineanu, militar de carieră a fost judecat de Tribunalul Militar din Cluj, condamnat la moarte şi executat câteva luni mai târziu, în 26 iunie 1957, dovedeşte că acțiunea tânărului, deşi este de mulți controversată, a fost un act de eroism. Condamnarea şi a altor colaboratori, dar mai ales a multora dintre localnicii bârgăuani, a lăsat urme greu de vindecat, dar aceste sacrificii nu trebuie să ne împiedice în aflarea adevărului.

Sperăm că mai există mulți dintre cei care cunosc desfăşurarea acestor evenimente şi posedă date, care să contribuie la lămurirea evenimentelor din 1956, de la Unitatea Militară din Prundu Bârgăului, pe care am dori să-i contactăm. Ar fi o nouă crimă dacă am lăsa uitării şi nu am reuşi elucidarea evenimentelor petrecute acum 50 de ani, lăsând pradă indiferenței şi uitării totale, aceste fapte de eroism, cu sacrificiu suprem

După o tăcere de peste 50 de ani, la Prundu Bârgăului s-a aflat de evenimentele revoluționare, petrecute în 1956, prin articolele Simonei Bozbici, din ziarul local Bistrița Expres şi

prin comunicările profesorului George-Vasile Rațiu, în fața consilierilor locali, în decembrie 2006 şi la Simpozionul cultural al Văii Bârgăului, din primăvara acestui an.

Sâmbătă 8 decembrie 2007, în sala Căminului Cultural din comuna Prundu Bârgăului, a avut loc o evocare, a locotenentului erou Teodor Mărgineanu, însoțită de o expoziție documentară privind evenimentele revoluționare, petrecute în unitatea militară din localitate, în decembrie 1956, realizată de istoricul Andrea Varga.

Întitulată „Locotenentul erou Teodor Mărgineanu – Prundu Bârgăului în toamna lui 1956", manifestarea a fost organizată de Institutul Italo-Român de Studii Istorice, Facultatea de Istorie şi Filosofie a Universității „Babeş-Bolyai" Cluj-Napoca, Biroul Senatorial PNL Bistrița, Primăria Prundu Bârgăului, Institutul Cultural Român şi Institutul de Investigare a Crimelor Comunismului în România, proiectul expoziției fiind inițiat de cercetătoarea în istorie Andrea Varga.

Manifestarea a debutat cu un scurt Te Deum, la biserica din localitate, oficiat în memoria martirilor din 1956, de la Prundu Bârgăului, de către preotul Vasile Turc, după care, în sala Căminului Cultural, au fost interpretate colinzi tradiționale, de către Corul de copii şi Ansamblul folcloric „Plaiurile Bârgăului".

La colocviul dedicat evocării acțiunii militare din 1956, moderat de profesorul clujean George Cipăianu, au participat şi au susținut prelegeri: Andrea Varga – cercetător în istorie, George Cipăianu – prof. Universitatea „Babeş Bolyai", Gheorghe Mândrescu – director Institutul Italo-Român de Studii Istorice, Ioan Ciupea – cercetător Muzeul de istorie al Transilvaniei Cluj-Napoca, Dr. Giordano Altarozzi, Sapienza Universita Di Roma, Doinel Tronaru – „Evenimentul Zilei", Florica Pop, martor al evenimentelor din 1956, Simona Bosbici, ASTV, Bistrița, prof. George-Vasile Rațiu, senatorul bistrițean PNL, Mircea Mereuță şi primarul comunei Ilie Vlad. Au mai participat: Mihaela Brătfălean şi Zorin Diaconescu, TV Bistrița, Niculae Vrăsmaş, „Gazeta de Bârgău", consilierii comunali Adriana Tăut, Leon Rațiu şi Nicolae Vlad, numeroşi intelectuali şi locuitori din comună şi împrejurimi.

Cu toate că evenimentele din 1956 nu au fost făcute public, fiind ținute o jumătate de secol sub tăcere, în anul trecut ele au ieşit la lumină. În actele existente, în Arhiva CNSAS, se menționează faptul că **„Numitul MĂRGINEAN TEODOR, născut la data de 11.I.1932 în comuna Caşva – Reg. M.A.M. fiul lui Iacob şi Anghelina, a fost arestat de organele M.A.I., la data de 18.XII.1956 pentru organizarea unei insurecții armate C.R.** (contra regimului, n.n.**). Trimis Procuraturii la data de 11.III.1957 cu adresa Nr.3325 a fost judecat la data de 29.IV.1957 fiind condamnat la moarte şi confiscarea averii prin sentința Nr.805 dată de Tribunalul Militar Cluj iar la data de 8.VI.1957 fiind judecat în recurs de Tribunalul Suprem prin Decizia penală nr.274, a fost respins recursul."**

Împreună cu locotenentul Mărginean au mai fost arestate încă 15 persoane, militari din UM nr.03425 şi localnici, care au fost de asemenea condamnate. Locotenentul Teodor Mărginean a fost împuşcat la Gherla în 26 iunie 1957.

Redăm în continuare numele tuturor acestora, după datele de arhivă găsite de cercetătoarea Andrea Varga: Teodor Mărginean, Ghiță Niculae, Iancu Nicolae, Neagoie Gheorghe, Pencea Paul, Coşereanu Spiridon, Hodoş Maria, Iordănescu Ilie, Beizadea Aurel, Ene Dumitru, Mitrache Achim, Bozga Mariana, Bălan Cornelia, Gâța Nicolae, Holbură Maria şi Pavelean Pantelimon.

Am redat doar concluziile, rezultate din lucrările şi documentele prezentate, de către istoricul Andrea Varga, la întâlnirea cercetătorilor istoriei, care defineşte evenimentele din 1956, de la Prundu Bârgăului. Ele se încadrează în marea rezistență anticomunistă din țara noastră, în care şi-au sacrificat viața nenumărați eroi, pentru care România nu a făcut până în prezent reabilitarea necesară. O inițiativă prezentată de senatorul bârgăuan, Mircea Mereuță, în Parlamentul României, sperăm să trezească respectul pentru aceşti eroi şi operarea unei legi de casare.

III. REPERE BÂRGĂUANE

Remus Deac, *Valea Bârgăului – vatră de legendă şi adevăr*

Studiile de specialitate şi investigaţiile periodice făcute evidenţiază faptul că natura a oferit condiţii prielnice locuitorilor acestor meleaguri încă din ancestralitate. Istoricul „Văii" sau „Ţării Bărgăului", după unii cercetători se regăseşte incontestabil în obiceiuri, tradiţii, în cântul şi datinile sale, cât şi în ritmul înnoitor al vieţii contemporane.

Apelativul de „Bârgău" care însoţeşte denumirile tuturor comunelor şi satelor componente se regăseşte sub denumirea generică de Valea Bârgăului şi impune, sub aspect toponimic lămurirea acestui cuvânt.

În legătură cu originea sa au fost emise mai multe păreri, unele încercând să acrediteze ideea unei aşezări întărite derivând din limba germană, Burg(au) ceea ce s-ar traduce: cetate, oraş, sau dupa italianul Burgo (vico). Cea mai plauzibilă părere ar fi aceea potrivit căreia cuvântul „Bârgău" de origine slavă, însemnă „văgăuna", „înfundătură", adică loc din care „nu se poate ieşi decât printr-o trecătoare ce trebuie apărată".(1)

Explicaţia şi veridicitatea acestei accepţiuni îşi găseşte rădăcinile în contactul populaţiei daco-romane de pe aceste meleaguri cu slavii care şi-au lăsat o influenţă evidentă în toponimia şi în organizarea socială a acestui ţinut şi care în cele din urmă au fost asimilaţi de autohtoni.

Aşa se explică faptul că de-alungul Văii Bârgăului se înşiră de la vest la est opt localităţi cu numele de: Rusu-Bârgăului, Josenii-Bârgăului, Mijlocenii-Bârgăului, Susenii-Bârgăului, Prundu-Bîrgăului, unde se află o ramificaţie spre dreapta Bistriţa Bârgăului, iar de la Prundu Bârgăului spre Vatra Dornei, Tiha Bârgăului şi Mureşenii Bârgăului.

Exceptând doar câteva localităţi din acest ţinut: Strâmba, Tureac, Piatra Fântânele şi Colibiţa remarcăm că toate celelalte îi poartă apelativul de „Bârgău"; caracteristică toponimică ce sugerează existenţa unei poziţii geografice favorabile vieţuirii unei comunităţi cu trăsături specifice proprii ce au format în timp o entitate etnică stabilă.

Existenţa unei populaţii pe teritoriul Văii Bârgăului este dovedită de o serie de descoperiri arheologice, ce au scos la iveală urme materiale datând de la sfârşitul Neoliticului.(2)

În această perioadă istorică se constituie aşezările umane stabile, amplasate în zonele terasat colinare şi mai cu seamă la gurile văii. De altfel, numeroase vestigii arheologice şi alte tipuri de izvoare (scrise sau nescrise) începând cu comuna primitivă, epoca daco-romană şi continuând cu celelalte perioade istorice până în contemporaneitate, constituie mărturii elocvente ale perenităţii poporului român pe aceste meleaguri.

Existenţa şi continuitatea populaţiei autohtone este dovedită încă din prima vârstă a fierului „Halstatt" prin urmele materiale ale unei „Cetăţui" de pe Dealul Continita de la Rusu-Bârgăului unde în anul 1963 au fost descoperite fragmente din ceramică de culoare roşie, tezaurul de 25 monede dacice de argint, din vremea lui Filip al II-lea, tatăl lui Alexandru Macedon (sec. Al IV-lea î.Hr.) sau fortificaţia de tip turn roman de la Rusu-Bârgăului, pe limesul Daciei din epoca fierului.

Condiţiile naturale, practicarea vânătorii, a pescuitului şi creşterea animalelor au permis comunitaţii umane care a trăit aici să se dezvolte asemănător celorlalte comunităţi din Transilvania existând condiţiile de organizare gentilică si tribală.

De bună seamă că dacii au locuit şi în această vale a Bârgăului şi nu este exclus că această regiune să fi constituit, după cucerirea Daciei de către romani, un teritoriu de margine dintre noua provincie imperială şi teritoriul dacilor liberi din Moldova. Pasul Tihuţa şi înălţimile de la Piatra Fântânele, Măgura-Calului au constituit limite naturale greu de trecut şi uşor de apărat.

Multe analogii pledează pentru ideea ca Bârgăul a fost locuit în perioada dacică. Însăşi portul de astăzi al bârgăuanilor este o mărturie a descendenței lor din daci. Cămaşa lungă încinsă cu şerpar, iţarii (cioarecii), sumanul şi cojocul, hârzoabele purtate până nu de mult pe opinci ca să nu alunece în timpul iernii, pletele celor vârstnici, precum meşteşugul de a-şi construi casele din lemn pe temelie de piatră, stâna pentru oi.

După stăpânirea romană din Dacia viața a continuat în formele de organizare tradiționale reluate şi adaptate noilor condiții de trecere spre feudalism. Evident trebuie menționat faptul că retragerea stăpânirii romane nu a însemnat crearea unui „vid" după cum este relatat în unele lucrări de specialitate sau teorii, ca de pildă cea roesleriană, care susținea această idee combătută ulterior de marile personalități istorice ale neamului românesc.

Existența de-a lungul Munților Carpații Răsăriteni în depresiunile „intra" sau intercarpatice ori pe văile superioare cum sunt depresiunile Rodnei, Şieu, Bistrița, a unor obşti săteşti (3), atestă cu certitudine că şi în zona depresionară a Văii Bârgăului s-a aflat o puternică viață de obşte.

Unele aspecte de toponimie, hidronimie, de ocupație şi tradiții, de legende şi mituri, elemente de etnografie ale locuitorilor acestei minunate „Văi" sunt dovezi elocvente de continuitate de viață materială şi spirituală din această parte a spațiului carpatic-danubiano-pontic .

Creațiile orale cu o valoare artistică deosebită aduc argumente fără îndoială, că pe aceste meleaguri locuitorii aşezărilor regăsite au fost prezenți de-a lungul secolelor în marile confruntări istorice apărându-şi cu demnitate felul de a fi, limba şi portul pe pământul străbun.

Legendele spun că în amplul proces de simbioză daco-romană, imediat după transformarea Daciei în provincie ne-am fi înrudit prin aceste locuri cu o populație romană adusă din Italia şi anume tocmai din Palermo şi Sicilia şi că noii veniți au susținut că aici au întâlnit o populație autohtonă cu oameni deosebiți de harnici, ospitalieri, ageri, iscusiți, la minte şi pricepuți în ale războaielor pentru a-şi apăra cu sfințenie glia strămoşească; atribute întâlnite des în literatura de specialitate proprii neamului românesc. De altfel, întreg teritoriul acestei văi a oferit un loc dintre cele mai potrivite de retragere din calea popoarelor migratoare. Retragerea din calea năvălitorilor, din locuri mai ferite şi revenirea în văile deschise, de baştină, după ce pericolul a trecut era un fenomen specific poporului român în formare. Contactul cu populația slavă a fost mai statornic şi a lăsat unele influențe în toponimie şi organizarea socială, după cum mai aminteam.

Aşa de exemplu, despre Rusu-Bârgăului sau Bârgăul de Jos se spune că a existat o colonizare de ruşi (ruteni, slavi) într-o anumită perioadă istorică când bârgăuanii au bejenit în Moldova din cauza asupririi feudale şi străine. Asemenea colonizări de ruşi se cunosc pe Valea Rodnei, în Țara Năsăudului chiar şi în Sângeorz Băi şi la Parva unde întâlnim familii numeroase cu numele de „Rus", „Rusca", „Rusu", etc. ca şi pe Bârgău. După unii cercetători ca Anton Boca Pompei din Bistrița (4), „aceşti colonişti au fost tot români plecați cândva în bejenie şi reîntorşi la vetrele lor", dar în conscripții şi hrisoave apar cu numele de „Rus" tot aşa cum ardelenii trecuți în Moldova sunt menționați acolo cu numele de „bârgăuani", „ ungurean", „ardelean", „năsăudean". Important este faptul, că se poate constata de la prima vedere că satele de pe Valea-Bârgăului şi cele de pe Valea Rodnei sunt pur româneşti.

Ca urmare a cuceririi sistematice a Transilvaniei de către statul feudal maghiar, în sec. XI-XII, Bârgăul devine din teritoriu liber domeniu al familiilor de nobili Bethlen şi Apaffy, iar locuitorii zonei au fost transformați în iobagi.(5)

Din anul 1699 Transilvania trece sub stăpânire austriacă, prin urmare şi Bârgăul. Exploatarea la care au fost supuşi de către familia Bethlen explică atitudinea favorabilă față de miliția de graniță şi dorința de a deveni grăniceri pentru a scăpa de jugul iobăgiei. Militarizarea localităților componente ale „văii" a fost hotărâtă de împăratul Iosif al II-lea cu ocazia celei de a 2-a călătorii prin Transilvania în iulie 1873, precum ceruseră comunele.(6)

Odată cu militarizarea, foştii iobagi au devenit din punct de vedere juridic oameni liberi, dar având de plătit în schimb un impozit către fiscul imperial precum şi o serie de taxe pentru lemne şi

păşuni. Asupra grănicerilor bârgăuani grevau şi unele obligaţii de ordin militar, ce îi împiedicau să se ocupe îndeaproape de munca pământului, care trecuse din nou în proprietatea lor.

Un eveniment important în viaţa acestor locuri l-a constituit anul revoluţionar 1848 când teritoriul văii a devenit teatru de operaţiuni militare până în vara anului 1849.

După înfrângerea „Revoluţiei române", în 1851 Regimentul 2 de graniţă Năsăud a fost desfiinţat, iar locuitorii au devenit din grăniceri, ţărani cu obligaţia de a plăti dare regească pentru case si pământ. (7) La 24 martie 1861 pe teritoriul fostului regiment va lua fiinţă „Districtul Românesc Autonom al Năsăudului", introducându-se ca limbă oficială, limba română, în toate instituţiile publice, iar funcţionarii aproape toţi erau descendenţi din grăniceri.

După instaurarea regimului austro-ungar în anul 1867 autonomia Districtului Năsăudului a încetat în 1876, când prin unirea cu Districtul Bistriţei a luat fiinţă judeţul Bistriţa-Năsăud. Sub aspect administrativ la acea dată toate localităţile componente de azi au făcut parte din plasa Iad cu sediul la Prundu Bârgăului. Veniturile patrimoniului silvic, a fostelor comune grănicereşti au fost orientate cu precădere în folosul instituţiilor culturale, ale populaţiei grănicereşti şi în primul rând a şcolii, (8) fapt ce a determinat răspândirea ştiinţei de carte în rândul locuitorilor.

În lupta pentru apărarea drepturilor de afirmare naţională şi socială, din Transilvania între anii 1848-1849, continuată de „mişcarea memorandistă" o contribuţie însemnată şi-au adus-o şi locuitorii acestor meleaguri prin telegrama trimisă Comitetului Partidului Naţional Român, dar şi a Gazetei Tribuna, publicaţie în care îşi exprimau acordul cu „procedura corectă si românească a comitetului şi deputaţiunii".

Numărul semnatarilor s-a ridicat la 81 de persoane; preoţi, învăţători, ţărani, dintre care îi amintim pe Ioan Dologa, Ilarion Bozga, Dr. Nicolaie Hângănuţ, Ioan Rău, Ioan Parasca si alţii. (9)

Pregătirile pentru participarea României la „războiul de eliberare" de sub suzeranitatea Imperiului Otoman şi Proclamarea Independenţei de Stat la 9 mai 1877 au constituit pentru românii de pretutindeni cât şi pentru cei transilvăneni ocazia de a-şi manifesta încă odată unitatea de conştiinţă naţională, dorinţa unică de libertate, independenţă şi unire.

La această amplă manifestare de susţinere a „războiului de independenţă" – pas hotărâtor în realizarea celei de-a doua „Uniri" politice de la 1859 sub domnitorul Alexandru Ioan Cuza – populaţia din această vatră strămoşească multimilenară a luat parte fără şovăire, cu sentimentul că acest război trebuie să fie un război al neamului întreg la care fiecare fiu trebuie să ia parte oriunde s-ar afla, aşa cum îl ajutau puterile (*).

Anul 1918 întâlnit în literatura de specialitate, pe plan universal, ca anul încheierii primului război mondial, dar şi a prăbuşirii Imperiului austro-ungar considerat, pe drept cuvânt, o închisoare a popoarelor asuprite, cât şi a principiului, istoric stabilit, de autodeterminare a popoarelor asuprite a avut, în plan naţional, un ecou şi răsunet fără precedent odată cu înfăptuirea Marii Uniri de la 1 decembrie 1918 şi de desăvârşire a statului unitar-naţional-român.

La scurt timp după constituirea Consiliului Naţional Român al Comitatului Bistriţa-Năsăud şi a Gărzii Naţionale, a acestuia, s-a trecut, în prima decadă a lunii noiembrie 1918, la constituirea consiliilor naţionale şi a gărzilor comunale pe toată Valea Bârgăului, începând cu data de 10 noiembrie 1918, acţiuni care s-au desfăşurat într-o efervescenţă de „mare sărbătoare şi însufleţire românească". Din componenţa acestora făceau parte un număr de 25-29 membri, în frunte cu comandanţi ce aveau grade inferioare până la nivel de sergenţi.

Aflaţi pe teritoriul Ardealului, locuitorii văii nu au scăpat de condiţiile nefaste, impuse prin Dictatul odios de la Viena, potrivit căruia România a fost obligată să cedeze Ungariei hortyste o mare parte a Transilvaniei, cu o suprafaţa de 42.243 km² şi cu o populaţie de peste 2.607.007 locuitori, în mare majoritate români.

În aceste împrejurări Leon Vlad, Vasil Raţiu, Lucreţia Tanca, Pavel Costea, preotul Augustin Pop, Gheorghe Popandron şi Simion Rogină au căzut victime ale odiosului dictat, jertfite pe altarul luptei pentru întregirea ţării la poalele Muntelui Heniu, unde au fost bătuţi şi schingiuiţi fără milă şi

fără să apară în fața vreunei instanțe, în ziua de 10 octombrie 1944. De menționat că singurul supraviețuitor a fost preotul Augustin Pop din Mijlocenii Bârgăului.

În timpul dominației hortyste, după cum se ştie, populația a avut multe de suferit datorită măsurilor luate de administrația ungară locală, instituită în fiecare comună din Valea Bârgăului. Învățământul era obligatoriu în limba maghiară, în primării se vorbea ungureşte, iar pentru a se putea înțelege populația localnică avea nevoie de un translator (tălmaci).

Din septembrie 1940 noii copii născuți erau înregistrați la primării cu prenume maghiarizate. Aşa se explică faptul că în registrul de stare civilă, de atunci se găsesc între anii 1940-1955 prenume ca: Mykloş (Nicolaie), Iştvan Ştefan), Ianoş (Ioan), Demeter (Dumitru), Ilonka (Ileana), etc.

Exceptând unele aspecte de ordin istoric, ce au urmat anilor 1945, care au marcat sfârşitul celui de al II-lea război mondial şi respectiv după anul 1947, când în România s-a instaurat dictatura comnistă, la 30 decembrie 1947, prin abdicarea silită a regelui Mihai, obligat să părăsească țara, aspecte, de altfel, bine detaliate în lucrările multor autori din domeniu, țara noastră a intrat sub influența sovietică schimbându-şi forma de guvernământ, din regat în republică populară română.

În ce priveşte, *atestarea documentară*, primul act oficial cunoscut până în prezent care aminteşte despre Bârgău datează din anul 1317 când s-a făcut o împărțire a munților Bârgăului între cele 2 famili (Bethlen şi Apaffy) printr-o comisie de funcționari ai comitatelor Dăbâca şi Soloncul Inferior. (10)

Rezultă că la acea dată zona Văii Bârgăului era iobăgita şi aparținea Comitatului Dabâca. În anul 1328 Toma voievodul Transilvaniei aflând că, locuitorii din comunele de pe Valea Bârgăului iobăgite şi supuse lui Ioan Heniu voiesc să părăsească acele sate îi somează să rămână pe loc, luându-i sub protecția sa şi îndemnându-i şi pe alți sa se aşeze în aceste comune.

În documentele ulterioare Bârgăul apare menționat fie într-un singur domeniu, fie în două domenii după cum era stabilit de membrii familiei Bethlen. Începând cu anul 1390 sunt menționate două sate cu numele de Bârgău: şi anume Bârgăul de Jos (cel mai vechi) identic cu Rusu Bârgăului şi Bârgăul de sus care cuprindea celelalte aşezări până spre zonele montane. Cu timpul Bârgăul de Sus populându-se mereu s-a subdivizat pe sate aparte după o tradiție mai veche şi a format Satul de Jos sau Josenii, Satul de Mijloc sau Mijlocenii, Satele de Sus sau Susenii continuate de Prundu Bârgăului, Bistrița Bârgăului, Tiha Bârgăului şi Mureşenii Bârgăului. În Dicționarul istoric al localităților din Transilvania Coriolan Suciu concluzionează că denumirile de Bârgăul de Jos şi Bârgăul de Sus apar în anul 1547.

BIBLIOGRAFIE

1. Nicolaie Drăgan, toponimie şi istorie, Tipografia Ardealul, Cluj, 1968, p143
2. G. Marinescu, Cercetări şi descoperiri arheologice în jud. Bistrița- Năsăud, File de istorie, Vol IV; Bistrița 1974 p.32
3. Ştefan Pascu, Voivodatul Transilvaniei, Vol 3, Ed. Dacia, Cluj-Napoca 1972, p. 34

4-5 C. f. A. Pompei Boca, vechimea documentară a localităților din jud. Bistrița-Năsăud, sec XII-XIV, În File de istorie 1971, p.98

6. George Barițiu, Militarizare Bârgăului, Pagini alese din istoria Transilvaniei, Vol. I; Sibiu, 1889, p.471
7. Dr. Ştefan I. Pop, O pagină de istorie, Bistrița, 1947 p.11
8. Th. Ghițan, Opere cit. , p.597
9. Tribuna, nr. 143, 25 iunie, 17iulie 1892. , p.569

*. Valeriu Bologa, Ajutorul românilor ardeleni pentru răniții războiului independenței, Sibiu 1941, p.5

10. N. Densuşian Documente din istoria românilor, col. E. Hurmuzachi, Vol I. , Bucureşti , 1887 p.25 si p.557

Niculae Vrăsmaş, *Bistriţa Bârgăului, repere monografice*[1]

Ţara Bârgaielor este denumirea care mi se pare mai corectă prin simpla explicaţie că există mai multe localităţi, la care este ataşată denumirea de Bârgău, întinse ca o salbă în lungul vechiului Drum Împărătesc, ce astăzi aproape se uneşte – vezi denumirea de „Satele (Statele) Unite ale Bârgăului" – dar cu multe răsfirări pe văi, dealuri şi munţi, care includ vechi aşezări bârgăuane cuprinse sub alte denumiri, precum Strâmba, Tureac, Iliuţa Bozghi, Ciosa, Piatra Fântânelelor, sau Colibiţa, la care se mai adaugă pădurile şi păşunile ce se extind spre izvoarele Someşului, ale văilor dinspre Mureş sau în Ţara Dornelor, aflate în proprietatea bârgăuanilor.

Primele aşezări ale arealului bârgăuan au fost situate pe locurile înalte ale teraselor râurilor Tiha şi Bistricioara, a dealurilor cu mici depresiuni şi a platourilor muntoase, unde relieful favorabil a creat adevărate cetăţi naturale care au favorizat dezvoltarea comunităţilor, le-a ferit de vitregiile naturii şi le-au apărat de duşmani. Unele dintre aceste aşezări datează, probabil, chiar de la apariţia omului, dar putem vorbi cu exactitate doar în baza vestigiilor arheologice, datate cu rigurozitate ştiinţifică.

Cea mai veche descriere cunoscută, a acestei comune, a fost făcută într-un act oficial la 31 ianuarie 1865, când Bistriţa Bârgăului ţinea de cercul Borgo Prundului, districtul Năsăud. Descrierea este o mică monografie semnată de comitetului comunal de atunci, care era compus din următorii membrii: Elias Csuria m.p., Maxin Niamţ m.p., Maftei Orban m.p., Lazar Pavel m.p., x Simion Ilie, x Grigore Ligaroi (Grigore Ţigăroi, n.n.). Ioan Laba, jude comunal şi Theodor Monda [?] notar. În chestionarul completat, de către cei menţionaţi, la cererea Guberniului Transilvaniei (Simion Retegan, „Satele năsăudene la mijlocul secolului al XIX-lea", ed. Accent, 2002, Cluj-Napoca), despre această comunitate s-a afirmat că numele de Borgo Bistriţa l-a avut de la început şi că *„poate s-au primit numirea de la râul ce curge prin comună, aşa numit apa Bistriţei, care isvorăşte din muntele Bistricioara."* Despre formarea comunei se afirmă că *„s-au înfiinţat sub imperatoriul losif al II-lea, după care, venind locuitorii din celelante comune la moşii, s-au aşezat, [şi-au] făcut clădiri şi împopulat"*. Se mai spune că *„pe terenul al III-lea, Podereiul Piscului, fuseră în anul 1848-9, câmp de bătălie, pe care de către sud se află 1 monument, lucrat frumos, de piatră, cu (în)scripţiuni ruseşti, din revoluţiune, anul 1848-9, unde au picat un ofiţir de la ruşi (moscani)"*. Patrimoniul comunei cuprindea, la acea vreme, 375 de case, dispuse în lungul văii Bistriţa, 10 terenuri, între care unele aveau grădini cu odăi în câmp, mori de făină, fierăstraie, păduri, numeroase pâraie, stâncării, un munte numit Strunioru şi 2 fântâni de slatină, una aparţinând comunei Tiha Bârgăului. Prezentăm în continuare aceste locuri, care constituiau patrimoniul comunei, a căror denumiri sunt foarte interesante, sub aspect toponimic. *„Otarul comunităţii Borgo Bistriţa se împarte în 10 numiri, table sau terene, şi anume: a. Locul comunităţii Bistriţa, teren nr. I, care cuprinde 375 de locuinţe, ce zac aproape de râul Bistriţa. b. Terenu al II-lea „Din Jos de Sat", în care se află loc de fanat, cam apătos şi e tot în ţarină. c. Terenu al III-lea „Podereiul Piscului", loc cea mai mare parte fanat, una parte arător, apoi loc de pasiune, cu huşiag de arin şi mesteacăn; tot loc slab şi steril, care devine tot în al 2-lea an în imaş. d. Terenu al IV-lea, aşa-numit „Lungimea Satului", loc arător pe care se află mai multe locuinţe, înfiinţate de la desfiinţarea regimentului român al II-lea, de la anul 1851 încoace, care toate de terenul nr. l se ţin şi sunt alternatoare, toate cam pre lângă râul Bistriţa în sus stau, unde se afla şi mai multe mori de făriną şi ferestrău. e. Terenu nr. V „Brazii Buni", cu Dealul lui Pasăre, loc de fanat, puţin arător, loc de mişloc, pe care se află şi neşte grădini cu hodăi de câmp; partea cam de către ost e cam huşiag, tufărie şi făget, care se chiamă Tăul şi Bridirciu, cu una stâncă „Piatra Bridireiului"; în acest teren se află şi 2 fântâni de slatină, una a comunei B. Bistriţa şi alta a comunei B. Tiha. f. Terenu nr. VI, Arşiţa Mare,*

[1] Lucrarea a fost susţinută la a XXXVII-a ediţie a Simpozionului Cultural al Văii Bârgăului, desfăşurată la Bistriţa Bârgăului, în iunie 2007

cu Arinişu, loc muntos, de păşiune, făget, molizi şi brazi, puține poieni de fânat, cu tare multe culme de stânci, petrării sterile şi anume Piatra Mare, Vârvu Arinişului, etc. g. Terenu nr. VII, Colibița, loc de fanat, cu poieni prin pădure de molid, pe care se află ici şi colea mai multe odăi de câmp; se află şi un părău, Valea Măgurii, Gura Isvoarelor, apoi o culme înaltă de piatră „Petricea" numită; în acest teren se află lângă râul Bistrița mai multe mori de făriná. h. Terenu nr. VIII, Dialu Negru, loc muntos cu tare multă pădure de molid, brad şi mai la vale şi făget, puțin loc de pasiune şi anume Poiana Calului, Dialu Şireglelor (Şireglă, parte constituitivă a carului), Stâncioara, Vultura şi Briază; în acest teren se află mai multe isvoară, părae cu culme mari de stanei, adică Isvolul Zăpezile, Şoimu din Sus şi din Jos, Părăul Maeri, Părăul Tătărcii, cu una culme de stâncă tare înaltă, numită Piatra Tătărcii, apoi părăul Petroasa, apă de munte, repede, cu peşti, lângă care se află neşte mori de ferăstrău, cu mai multe odăi. i. Terenu nr. IX, Dialu Alb, loc cam slab, parte fanat, parte arător, ce devine tot în al 2-lea an în imaş; în partea de către sud se află neşte dialuri cu pădure de fag şi huşiag. k Terenu nr. X, Bridireasa, loc bun de fanat, puțin arător; în partea de către sud se află mai multe dialuri cu huşiag şi făget: Dialu Calului, Dialu Tecii, Dialu lui Tănasie apoi Simegyia, o poiană mare în pădure, de către sud, de unde curge Părăul Bridiresii; în acest teren se află mai multe grădini cu odăi de câmp.

Comunitatea Borgo Bistrița posede, fără aceste păduri descrisă, încă şi un munte, numit Strunioru, care, parte loc de pasiune, parte pădure, ce se mărgineşte de către ost cu râul Dorna, ce curge din acel munte."
În acelaşi chestionar apar primele date despre fauna caracteristică a comunei Bistrița Bârgăului: *„În pădurile comunei noastre se află mai multe soiuri de animale sălbatice, adică: urşi, lupi, capre, viezuri, şderi, vulpi, mâțe şi iepuri, apoi şi mai multe soiuri de pasări şi anume: gotşe, potârnichi, fugei, etc."*

Dintre puținele lucrări cu caracter monografic cunoscute, despre satele din Țara Bârgaielor, una dintre cele mai vechi este **„Istoria Comunei Borgo-Bistrița"**, scrisă cu litere latine de **Popa Vasile Pavel, după anul 1876.** Manuscrisul a fost păstrat de nepotul preotului Vasile, primul director de scenă al Operei române din Bucureşti, tenorul Constantin Pavel.

Lucrarea, scrisă în ortografie ciparianã, a fost transcrisă, modificată ortografic şi publicată de către Teodor Ghițan[2], în revista istorico-culturală „Arhiva Someşană".

În această mică istorie sunt prezentate unele evenimente şi date din trecutul comunei, Bistrița Bârgăului, dar şi al celorlalte localități bârgăuane, a întregului ținut grăniceresc şi chiar a unor regiuni mai îndepărtate ale Transilvaniei şi Bucovinei.

Evenimentele descrise sunt cunoscute de la bătrâni, dar şi trăite de preotul Vasile Pavel, aşa cum a fost participarea sa, în mai 1948 la Blaj şi Năsăud, în acțiunea de unificare a românilor, sau la luptele grănicerilor din anii 1848—1849, la care acesta a participat, luptând alături de armata lui Urban, pentru izgonirea generalului Bem şi a trupelor sale din satele bârgăuane. Preotul Vasile a fost iubit de săteni şi a înfăptuit multe lucruri bune pentru comuna sa, după cum reiese dintr-o autobiografie menționată tot de Teodor Ghițan.[3] Multe din cele prezentate, în această lucrare monografică, se bazează pe documente, la care bătrânul preot a avut desigur acces. Acestea se aflau, probabil, în *„arhivele companiei a 3-a şi a plutonului de grăniceri ce se găseau în comuna Borgo-Prund şi Borgo-Bistrița, în timpul cât dânsul a trăit. Dovada acestor izvoare este numele tuturor căpitanilor şi locotenenților amintiți în manuscris pe cari nu putea să-i ştie decât dela sediul companiei sau plutonului mai sus amintite"*[4].

Redăm în cele ce urmează conținutul *„transcris cu modificările necesare ortografice"*[5], aşa cum a fost publicat de către Teodor Ghițan în „Arhiva Someşană".

Ne-am permis îndrăzneala de a comenta şi a completa, pe ici pe acolo, unele date prezentate în această primă monografie bârgăuană cunoscută, pe baza altor lucrări şi monografii ulterioare, pe care le-am cercetat.

---

[2]Teodor Ghițan: Istoria Comunei Borgo-Bistrița, de Popa Vasile Pavel, „Arhiva Someşană" nr. 23, pag. 469, Năsăud, 1938.

[3] ibidem.

[4] ibidem.

[5] ibidem.

„Înainte de militarizare comuna Borgo-Bistrița au fost tare împrăştiată, oamenii locuiau cu caselor lor, fieştecare unde-şi avea locul său propriu, şi atuncea spuneau bătrânii că trăiau cu mult mai bine ca acuma.

Iar cât a venit cătunia în Bârgâu, la anul 1783, minten au strâns satul la olaltă, au croit drumuri lungiş şi curmeziş; prin sat au împărțit grădini la fieştecare, cu număruş, şi au aşezat satul în rânduială regulată.

Mai înainte până a nu aşeza satul unde stă acuma, au fost aşezați cu case pe moşia lor Gâțanii, Ciurenii, Brumenii, unde stau şi acum în ziua de astăzi. Mai către apa Bistriței au fost aşezați Tăncanii, Frijenii, Andrei Mare şi Găină.

Locul unde stă satul acuma a fost mlăştinos acoperit cu arini, şi a fost al oamenilor dela Joseni, şi din celelalte sate din jos, şi acelora li s'au dat alte locuri în hotarul Borgo-Bistriței. Şi dupăce au format grădini la fieştecare unde să-şi pună casa, au hotărît să aducă şi bisericele din sus să le aşeze în sat.

Biserica gr.-ortodoxă a fost aşezată în sus pe locul Bâcanilor şi cea unită în Strâmba pe locul Popenilor şi spuneau bătrânii că înainte de militarizare nu se pomenea să fie uniți, toți erau de religia gr.-orientală şi Bârgăul întreg slujia la domnii Bethlen Georg, Bethlen Pal şi Bethlen Laioş şi se ținea de Varmeghia Dobâcii de jos.

Iară după militarizare au strâns satele Bârgăului laolaltă şi au înființat două companii, adică Borgo-Rus, Borgo-Joseni, Borgo-Mijloceni, Borgo-Suseni a patra companie, iar Borgo-Prund, Borgo-Bistrița, Borgo-Tiha şi Borgo-Moroşeni a treia companie.

În Borgo-Prund au aşezat un Maior, în Tiha au făcut cortel de căpitan şi în Joseni iară.

***Preoți** de când a venit cătunia în Borgo-Bistrița au fost popa Alexandru din Galați, al doilea popă Macaveiu din Joseni, al treilea popa Ionică din Rusu, al patrulea popa Luca de aicea din Bistrița şi al cincilea sunt eu popa Vasile Pavel, feciorul popii Luchi.*

***Căpitanii** dupăce au venit cătunia în Bârgău au fost la companii: Jarodcu, Bohaci, Simini, Zaibingher, Nemeşu, Rațiu, Storvatu, Lang, Marincovici, Negovan, Craglici. Saifertici, Ditrihu, Ilicici, Seculici, Marchesici, Angherer, Osmolschi, loan Mihăilaşiu; şi **Laitnanți** în Borgo-Bistrița au fost ca stațion-comandanți: Unguru Androne, Ceheti, Bertel, Raupenstrauch, Bota, Paramon, Ilieşiu, Doci, Iordici, Popu, Oarbeşiu, Craus, Pruneanu, Buia, Mihăilaşiu, Uşieru, Covaci.*

Aceste două companii s'au ținut de regimentul al 2-lea românesc de grănițeri, Nr. Regimentului 17.

Anii mai însemnați au fost şi neroditori 1812 până la anul 1816 şi nerodirea a fost din ploile cele multe. Atuncea s'au scumpit bucatele dela 5 până la 15 florini merța, bani uşori (devalorizați).”

Despre această foamete relatează mai târziu George Georgiță[6], completat apoi de Ilarion Bosga[7].

„Cei mai cu putere aduceau bucate dela Moldova iar sărăcimea aducea scoarță de ulm, o usca şi făcea fărină, o mesteca cu buruene, făcea turte şi mânca. Apoi la un timp auzind împăratul Franț, a ajutat sărăcimea cu bani şi bucate.

În anul 1817 a trecut împărații Franț prin Bârgău şi anul acela a fost foarte roditor încât toamna a fost merța de mălai cu l florin 20 c r. m. v. Au scăpat oamenii de foame. În vremea foametei mulți oameni şi-au lăsat casele goale şi s'au dus în Moldova, acolo au fost bucate deajuns.

La taberi în contra turcului au eşit grenzerii în anul 1809, 1812 şi 1815, apoi s'a încheiat pacea.”

După cum menționează Teodor Ghițan[8], *„Fiind folosită şi tradiția în documentarea şi expunerea faptelor, nu toate evenimentele amintite sunt verosimile, fiind în contradicție cu alte evenimente petrecute în ținutul grăniceresc, a căror autenticitate este suficient controlată prin diferite acte şi documente publicate anterior în* „Arhiva Someşană”. Teodor Ghițan se referă, pe bună dreptate, la afirmația de mai sus, arătând că: *„se ştie destul de bine că după istoria lui Gheorghe Barițiu şi istoricul regimentului 50 »Thurn und Taxis«, cari au folosit isvoare autentice, regimentul de graniță Năsăudean în aceşti ani nu a luptat contra Turcilor ci contra francezilor, pe teatrul de operațiuni din Italia şi Rin”.*

[6] „Însemnări istorice si geografice despre comuna Mureşeni”, Manuscris, 1984, A.N.B. Fond nr. 96.

[7] Monografia comunei Mureşenii Bârgăului, manuscris, Cluj, 29. 01.1931, A.N.B.

[8] ibidem.

În anul 1836 au murit mulți oameni de coleră. S'a croit drum pe valea lui Ştefu. În anul 1839 sub comanda Domnului maior Bezmann, l-au scos până la Colibița tot pe lângă apă".

Despre acelaşi maior se menționează ulterior, în 1884, în lucrarea lui George Georgiță, referitor la reorganizarea localităților bârgăuane: *„O atare spargere a pustelor sa întâmplatu la an. 1838. de maiorul Becmann",* [9] relatare reluată şi de Ilarion Bosga, în 1931, care notează, corectând numele maiorului care era diferit în cele două lucrări: *„…la anul 1838 sub maiorul Betzman (despre acesta am act original)".*

„În ziua de Sf. Măria Mică am fost şi eu preotul Vasile Pavel comăndăluit de domnul protopop Bogatu şi am făcut o sfeştanie şi rugăciune în gura părălui Petri. Acolo au fost strânşi feciorii din amândouă compăniile care era sub arme. De față au fost maiorul şi doi căpitani, doi obări-lecmani şi doi lecmani (Locot. şi Sub. Lt.). O companie deoparte şi una de altă parte. Tisturile (Ofițerii) în mijloc. A fost gătită o masă unde am făcut rugăciunea, fiind cu toți de față. După rugăciune unde a stat masa, am pus o cruce pentru aducerea aminte, şi de atunci locul acela s'a numit »Poiana Crucii« până în ziua de astăzi. Toți feciorii au fost sub arme în timpul muştrului (Instrucției) de 8 zile, au lucrat la drum."

Dar însemnările preotului Vasile Pavel nu se limitează numai la comuna şi împrejurimile acesteia. Fiind un mare patriot, acest bărbat al Văii Bârgăului, a fost preocupat de soarta românilor din aceste locuri şi a participat, personal, la cele mai importante evenimente istorice ale vremii. Acest fapt rezultă din notările sale, pe care l-e redăm în continuare.

„În anul 1846 a eşit un batalion din regimentul nostru la Galiția la Zalescic şi a stat acolo până la anul 1847 în Iunie. Bătălie nu a avut, au venit feciorii acasă.

În anul 1848 în luna lui Mai, au prins a se face adunări la Blaj şi la Năsăud în contra Ungurilor, unde am fost şi eu. La Blaj a fost o mulțime de 40.000 de oameni din toate părțile Ardealului adunați. Preşedinții la acea adunare au fost domnii episcopi Andrei Şaguna şi loan Lemeny episcopul Blajului şi de față au fost un general şi doi comisari cu un escadron de husari, două companii de cătane pedestre şi un tun pentru apărarea păcii. La acea adunare au vorbit mai mulți: domnul Bărnuțiu, dl Avram lancu, domnul Laurian, domnul Buteanu, domnul Pop Alexandru. Domnul George Barițiu şi alți mai mulți domni inteligenți au poftit să aibă şi Românii toate drepturile asemenea cu celelalte nații şi să se uşureze şi alte greutăți ce au fost în spinarea românilor.

Dupăce s'a împrăştiat adunarea cea mare dela Blaj, la puțină vreme au prins Ungurii a-şi face gardă națională, Saşii încă, Românii aşişderea. Au prins Ungurii a se împotrivi Românilor, iară Românii asupra Ungurilor.

În luna lui Iulie 1848 a eşit un batalion din Regimentul al 2-lea românesc de graniță în țara ungurească, în contra Sârbilor şi maiorul cu acel batalion a fost Leon Pop. Şi au silit feciorii, dacă au sosit în țara ungurească, să joare pe constituția ungurească şi să ție cu Ungurii, neştiind ei că merg în contra Sârbilor. Dară feciorii nu au vrut a călca jurământul împăratului care i l-au fost pus lui. Mare necaz au suferit bieții feciori, au umblat închişi prin oraşe şi totuşi 2 companii din batalionul acela au fugit la Sârbi, şi din ceialalți au mai prins Ungurii, dar nu le-au făcut nimica. Au scăpat bieții feciori cum au putut.

Cu al doilea batalion ce a fost acasă ca comandant a rămas domnul obărstlaitnantu Urban şi în August 1848 au prins a veni țărani din toate părțile la Năsăud, şi puneau jurământu că vor ține cu împăratul, că vor lua şi ei arme contra Ungurilor. În Octomvrie 1848 s'a şi început revoluția.

La Sas Reghinu, Săcuii s'au sculat asupra Românilor şi Urban a eşit la bătaie cu toți care au fost acasă cătane, şi cei bătrâni şi țăranii şi-au făcut cu toți lănci, au eşit şi ei la bătae. S'au pus peste ei mai mari prefecți şi tribuni, aceia îi povățuiau.

Urban de la Reghin s'a tras înapoi până la Bistrița, după aceia au mers Urban cu grănicerii spre Meseş şi a avut în multe locuri bătae. În Decemvrie 1848 a prins Urban a se trage înapoi cu armadia lui.

Avram lancu şi Axentie au avut decilin (separat) armadia lor şi ei au ars Aiudu şi Turda şi au scos mulți bani dela Unguri. Minteni după aceea au intrat multe armadii ungureşti în Ardeal şi pe ai noştri pe mulți i-au prins.

---

[9] *„Însemnări istorice si geografice despre comuna Mureşeni",* Manuscris, 1984, A.N.B. Fond nr. 96.

Urban s'a tras cu armadia lui către Bucovina. În 22 Decemvrie 1848 Ungurii au mers după Urban până la Dorna şi de acolo minten s'a întors înapoi şi trupa s'a aşezat în Prund şi Tiha. Forposturile (avanposturile) le-au pus Ungurii în Borgo-Bistriţa şi Borgo-Mureşeni. Urban cu armadia lui s'a aşezat la Câmpu-Lung.

Iancu şi Axente, cu ale lor cătane, s'au aşezat în munţii Clujului şi de acolo au atacat cetatea Bălgăratu în multe rânduri şi a avut bătae cu Ungurii şi tot din munte nu I'au putut scoate.

Iancu nu a avut cătane regulate împărăteşti fără numai mocani de către Abrud cu puşti de vânătoare cu cremene, dar toţi iagări (vânători) buni şi tunuri de lemn şi cu acelea încă se putea ajuta.

În luna Iui Februarie 1849 a venit Urban prin dealul Sănienilor şi prin Branişte cu vre-o 200 de feciori harnici şi noaptea au intrat în Moroşeni şi a prins Ungurii care au fost acolo la forposturi, ca o companie de cătane cu tisturile lor. A fost şi un maior, au fost vre-o 20 călăreţi şi i-au dus pe toţi către Bucovina. Armadia ungurească apoi s'a retras la oraşul Bistriţa; după aceia a venit Urban cu grănicerii şi cordoniştii şi un batalion dela »Carl Ferdinand«. Ungurii s'au tras la Dej, după aceea au avut puţină bătaie la Crainimăt.

Intr'aceia vreme au venit şi doi generali cu un regiment de Poleci şi vre-o câteva excradoane de sfeliegeri (cavaleria poloneză), ca ajutor lui Urban. Dară aceia n'au vrut a întră la bătaie cu Ungurii fără au stat 2 zile la gura Tureaculuí, şi la sfârşitul lui Februarie 1849 a venit armadia ungurească cu generalul Bem, iar Urban s'a tras înapoi cu toată armadia lui, şi la Borgo-Joseni au prins a se bate; de acolo Urban s'a retras până la podul Vrăşmăşenilor la Prund şi acolo a stat la bătae. Au picat şi Unguri şi au picat şi Români de ai noştri. La pod a picat comandaşul care a fost la tunuri cu numele Pampert, şi cât a picat acela minten au slăbit cu toţii şi au rătăluit, (s-au retras) şi cei doi generali cu armadia lor. Au stat la Moroşeni şi Marţi în săptămâna postului mare a trecut toată armadia împărătească dela Moroşeni la Bucovina. Ungurii după ei până dincolo de Moroşeni şi după aceia armadia ungurească s'a aşezat la Prund şi s'au pus în toate părţile forposturi.

La noi în Bistricioara venea în toată ziua o companie de cătane la forposturi. Oamenii când a întrat armadia ungurească în Decemvrie 1848 şi în sfârşitul lui Februarie 1849, au fugit mulţi la Bucovina, iar ai noştri la păduri în Colibiţa şi Gura Izvoarelor. Şi dacă au văzut oamenii că nu omoară Ungurii pe nimeni, afară de vre-o trei oameni care au fost în calea lor, au venit pe la casele lor, şi aşa au stat până în postul Sânpetrului 1849.

Ungurii cât au stat în Bârgău şi-au făcut 2 şanţuri: unul lângă curtea maiorului în Prund (pătării) şi al doilea în Poderei la Maxim Gâţan. La şanţuri au lucrat Saşii câţi au fost dela Beclean încoace şi Românii.

Cam pe la mijlocul postului Sâmpetrului 1849 au venit Moscalii pe toate părţile au intrat în Ardeal şi atunci au avut bătaie mare cu Ungurii la Prund unde a picat lovit de tun un căpitan care era comandaş la tunurile Muscalilor, în Poderei la Maxim Gâţanu, şi pe urmă au aşezat în locul unde a picat un monument. Numele acestui tist a fost Alexandrovici.

Pe Unguri i-au scos Muscalii din Ardeal bătându-i crunt lângă Arad şi a fost mântuit împăratul nostru de armadia ungurească care a fost supus toată Austria.

În anul 1851 în 31 Martie s'a desfăcut (desfiinţat) regimentul nostru de grăniceri, al cărui ştab a fost la Năsăud, şi l-au prefăcut în regiment de linie Nr. 50 şi a purtat numele de »Thurn und Taxis«.

La noi în Prund la darea de samă a fost: un general, doi comisari şi căpitanul care a fost la compania noastră: Herseni; şi ne-au făcut din grănişeri, ţărani şi am început a plăti dare regiască pentru case şi pământ.

În ţinutul Bârgăului ne-au pus un comisar poleac cu numele Mitcievici. În anul 1853 ne-au pus în locul comisarului un »Vorsteher« (pretor) iar poleac cu numele Zerlesci. În toate oficiile se purta limba germană.

În anul 1860 în 18 Iunie s'a înfiinţat un district din cele 44 de sate care au fost grănişere, şi s'a dat un căpitan suprem cu numele Alexandru Bohăţielu cu reşedinţa în Năsăud, şi numele s'a purtat »Districtul Năsăudului«, limpede românesc. În toate oficiile s'a purtat limba română. Şi aşa au stat amploiaţi toţi Românii până la anul 1876 la care an s'a desfăcut Districtul dela Năsăud şi s'a împreunat cu Districtul Bistriţei care a fost district săsesc, şi s'a făcut dintr'amândouă un comitat şi s'a pus un comite suprem cu numele Hesler şi un vice comite cu numele_Lany. Amploiaţii sunt mestecaţi Unguri, Saşi, Români; iar în toate oficiile se poartă limba maghiară."

Niculae Vrăsmaş, *Bistriţa Bârgăului, repere culturale*

Bistriţa Bârgăului este prima comună din Ţara Bârgăului despre care s-a scris o monografie, prin preotul Vasile Pavel, al cărei manuscris a fost păstrat de nepotul său, Constantin Pavel şi a fost publicată de Teodor Ghiţan, în Arhiva Someşană.

Nu întâmplător în Bistriţa Bârgăului, la 12 iulie 1908, marele nostru poet George Coşbuc împreună cu soţia sa Elena şi fiul său Alexandru, au semnat în matricola botezaţilor la pag. 132, nr. crt. 12, ca naşi ai copilului George Trebuţiu Zagrai. Acesta era fiul nepoatei lor Valeria, căsătorită cu preotul Pantelimon Zagrai din Bistriţa Bârgăului, la a căror nuntă nu a putut veni, ca naş de cununie în 1900, datorită vicisitudinilor vremii. Prezenţa lui George Coşbuc la Bistriţa Bârgăului a fost o adevărată sărbătoare culturală, de suflet, pentru întreg Bârgăul.

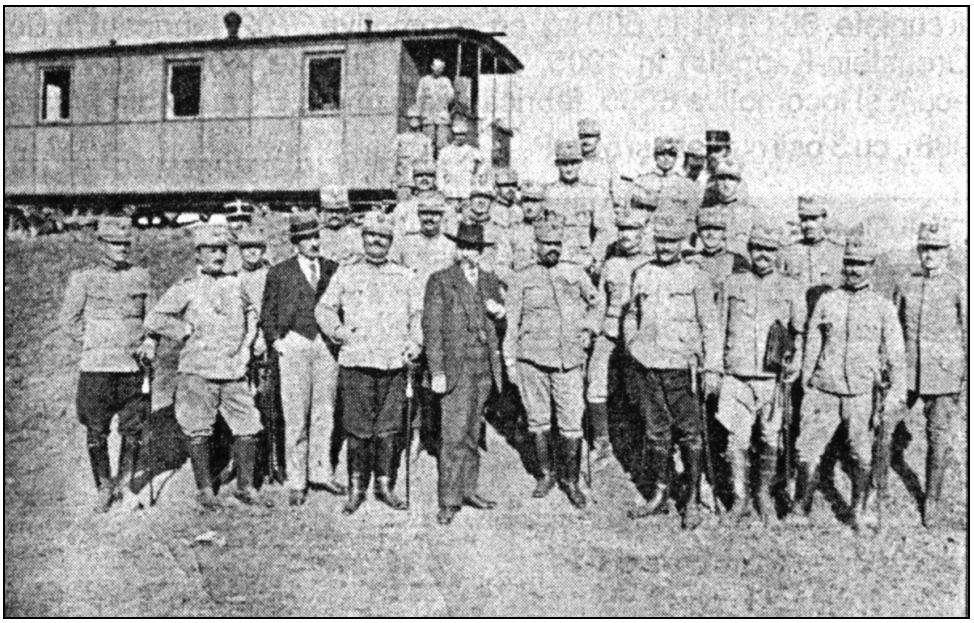

Poetul George Coşbuc şi un grup de ofiţeri în apropierea gării din Bistriţa Bârgăului
(Fotografia face parte din fondul arhivistic Anton Coşbuc)

Teo Vrăsmaş la Bistriţa Bârgăului prin anii '70

Această veche aşezare bârgăuană a dat mulți intelectuali de mare valoare, dintre care amintim pe următorii: poetul Ion Th. Ilea, scriitorul valentin Raus, prof. Vasile Boneu, neobositul cercetător Teodor Ghițan şi pe primul tenor liric român al Operei din Budapesta şi director al Operei române din Cluj şi apoi din Bucureşti, Constantin Pavel, din care descinde genealogic si profesorul Andrei Neuc. Acesta îi păstrează cu sfințenie casa cu minunatele colecții, de icoane vechi pe sticlă, mobilă stil vechi, picturi, partituri muzicale țărăneşti, ceramică şi costume populare din Țara Bârgăului, precum şi unicul exemplar din România şi al patrulea din lume al Bibliei tipărită la Stuttgard în anul 1857, cu ilustrații de C. Dorfee (Această biblie a fost furată la un moment dat şi nu cunoaştem dacă s-a mai dat de urma ei.).

Ne vom referi la unele perioade, cu cea mai bogată activitate cultural-artistică si la o serie de oameni de suflet, cu rezultate remarcabile.

Principalul animator cultural, de-o viață, a fost profesorul Andrei Neuc, legat cu trup şi suflet de satul său natal, de locurile şi oamenii lui, de activitatea obştească, didactică şi cultural-artistică. Am spus ceea ce a fost, dar Andrei Neuc mai este încă, poate cel mai important om de cultură, în viață, din Bistrița Bârgăului, şi nu numai, pentru că este cunoscut nu numai în tot județul dar şi mai departe, la Cluj sau Bucureşti, unde mai sunt multe personalități care îl caută şi întreabă de el, considerându-l un simbol al culturii bârgăuane.

A rămas o expresie proverbială pentru dascălii care au profesat, în comuna Bistrița Bârgăului, în privința mobilizării sătenilor şi tineretului la activitățile cultural-artistice: „Când sună Andrei din corn, se adună toată Bistricioara":

Când suna întâia oară
Tinerii din toată casa
Vin cântând din Bridireasa.
Când sună a doua oară
Cei din Pustă se pornesc
Chiar bătrânii se urnesc.
Când suna a treia oară
Şi Colibița coboară.

Leagănul folclorului în comuna Bistrița Bârgăului şi în țara Bârgăului este Bridireasa (Blidăreasa), o mică vale de dor, plină de folclor, cu oamenii cei mai minunați si mai talentați din „țara de dor" – Țara Bârgăului. Din Bridireasa descind mulți cântăreți vocali şi instrumentişti.

Unul dintre aceştia, cântăreț vocal si instrumentist la țiteră, unic în felul său de-a cânta, a fost inegalabilul, talentatul şi mult regretatul Simion Sărețan, care decenii la rând, aproape o jumătate de veac, ne-a încântat cu cântecele lui (doine, romanțe, dar mai ales cântece de petrecere şi joc), fiind „un adevărat Barbu Lăutaru" al Țării Bârgăului, dar care nu cânta din cobză ci din țiteră, instrument cu coarde care se pare că a fost dat uitării.

Un original taraf țărănesc bârgăuan, a fost cel condus de Toderică Țigăroi (vioară), prezent la botezuri şi nunți, clăci, tercuri şi şezători, la joc şi petreceri cu „ginars", precum şi pe toate scenele Țării Bârgăului.

Regretatul Toader Țigăroi a fost un original rapsod popular, cântăreț cu vocea, în trişcă, fluier, caval, frunză, vioară, cu funcții obşteşti, ca baci vestit la stâna bistrițenilor de pe muntele Corca (Piatra Fântânele) şi în acelaşi timp, consilier comunal ales, de-o viață. Îi plăcea atât de mult să horească: „Horea oilor", „Când şi-a găsit ciobanul oile", „De cimpoiet", „Horea miresii" şi multe altele cu care a ajuns laureat al FNCR, la 59-de ani (4 dec.1983), ca „cel mai bun instrumentist" (cum îi plăcea lui să spună), ales dintre 35 de confrați, din tot atâtea județe, cu care s-a confruntat pe cea mai înaltă scenă, în capitala țării.

Rapsodul popular din Bistrița Bârgăului, din Bridireasa, n-a lipsit cât a trăit de la nici o confruntare artistică de prestigiu: „Alaiul nunților de pe Bârgău", „Popasul țapinarilor"etc. Păcat că a decedat la 70 de ani, deşi era cât un brad şi un adevărat model de viață pentru țăranii noştri. A avut o singură dorință, aceea de a înregistra la radio „ceva cântări", dar care nu s-a îndeplinit.

Dintre cei mai originali solişti vocali şi instrumentişti, cunoscuți în toată Țara Bârgăului, îi amintim pe: Ioana Cotu (solo voce), Rodovica Spumă-Condrea (voce, frunză şi fluierat artistic), Ionel

Buta-Nemeş (voce, frunză, trişcă, vioară, acordeon şi fluierat artistic fără pereche), un adevărat rapsod popular.

De altfel, la mica vale a Bridiresei din Bistrița Bârgăului, îi mai spune şi „Valea Rapsozilor", aşa cum la Valea Bârgăului îi mai spune şi „Valea poeților".

Animatorul cultural de-o viață, prof. Andrei Neuc, care a fost mulți ani director de cămin cultural, director de şcoală şi profesor, chiar şi după pensionare, deține încă din anul 1971, cu ocazia „Zilei învățătorului", ordinul Meritul cultural clasa a III-a, deşi a meritat şi merită mai mult, ținând cont de faptul că permanent a fost în fruntea obştei satului în care s-a născut, contribuind cu tot ce a putut la ridicarea culturală, pe toate planurile, a comunei Bistrița Bârgăului.

Mulți ani la rând, în Bistrița Bârgăului, prin strădania prof. Andrei Neuc, a existat un cor mixt, țărănesc, pe patru voci, cu un repertoriu variat şi dirijori dintre cei mai buni (Cornel Pop, Octavian Costinaşiu). Acest cor a reprezentat cu cinste comuna Bistrița Bârgăului la numeroase confruntări corale județene şi interjudețene (FNCR, „Rădăcinile eternității", „Doina Someşană", „Festivalul datinilor şi obiceiurilor de iarnă" de la Sighetul Marmației, etc.).

Pentru turnarea unor secvențe dintr-un film „Dracula", s-au deplasat ca invitați, un grup de țărani în frunte cu prof. Andrei Neuc din Bistrița Bârgăului, la Hanul din Bistrița, unde regizori germani i-au filmat la un veritabil ospăț.

„Ecoul" din 16 octombrie 1971 subliniază: „O activitate susținută a avut şi are şi în prezent brigada artistică din comuna Bistrița Bârgăului care a participat la faza republicană cu programul „Trecutul față-n față cu prezentul" obținând mențiune. Astăzi Teodor Vrăşmaş, instructorul brigăzii, continuă cu multă pasiune munca în cadrul brigăzii, fiind şi el, actor, autor de texte şi regizor".

În 1974, prof. Teo Vrăşmaş a înființat o brigadă artistică cu un grup de muncitori entuziaşti de la Fabrica de cherestea din Bistrița Bârgăului, care s-a afirmat însă numai pe plan local neparticipând la concursuri şi a avut 6 ani existență efemeră datorită condițiilor de lucru în fabrică, pe schimburi.

Cadrele didactice de la Şcoala generală nr.2 (Pustă) în frunte cu talentatul profesor de limba româna Mircea Gâvan, au înființat un nucleu de teatru popular, sau mai bine zis „teatru nescris" în genul celui din comuna Şanț, reuşind să pună în scenă câteva piese, cu mare priză la public, în care a excelat ca interpretă de un talent nativ incontestabil prof. Ana Neuc (Rațiu), cu subiecte luate din „gura satului" Bistricioara de altă dată şi din prezent.

Nu este de loc întâmplător nici faptul că din Bistrița Bârgăului a răsărit şi a înflorit prima şi unica „Floare din gradină" din Țara Bârgăului, Ioana Hangan, autentică mesageră a melosului, popular bârgăuănesc, o interpretă de excepție, culegătoare de folclor şi publicistă.

A fost lansată de pe scena Căminului cultural, din Bistrița Bârgăului, de Andrei Neuc, Alexandru Misiuga şi Ioan Pintican, până pe scena Casei de cultură din Cluj. Aici a luat primul ei premiu I, la vârsta de numai 15 ani (1965), la o fază regională a unui concurs şcolar de folclor.

Ioana Hangan a fost numită „Privighetoarea bârgaielor" şi a ajuns până pe marea scenă a țării, de la Bucureşti, unde a cucerit râvnitul trofeu, „Floarea din grădină", cu nota maximă.

La Bistrița Bârgăului, pe Şantierul TCH Colibița a fost turnat filmul artistic „Femeia din Ursa Mare" în regia lui Adrian Petringenaru, cu doi protagonişti de excepție, Florina Cercel şi Dorel Vişan, în peisajul mirific al Colibiței şi oamenilor săi ce şi-au părăsit vetrele plângând, strâmutându-se. Țăranii din Bistrița Bârgăului au văzut în acest film o fărâmă din viața lor; în personajul interpretat de Florina Cercel o bârgăuancă, o țărancă cu o forță şi o demnitate asemănătoare cu a multor bârgăuance, iar în personajul interpretat de Dorel Vişan, tipul forestierului bârgâuan din parchetele Munților Bârgăului şi Călimanilor.

Căminul cultural din Bistrița Bârgaului a participat aproape la toate edițiile Festivalului de muzică populară „Regele brazilor" precum şi la aproape toate edițiile Festivalului „Alaiul Nunților de pe Bârgău". La cel din urmă a fost şi gazdă în anii 1982 (când taraful şi soliştii din Bridireasa împreună cu obiceiul de nuntă prezentat, au fost la mare înălțime), 1997, cu invitați de la Bucureşti şi Cluj-Napoca, Târgu Mureş (Radio şi TVR). Atunci, pentru prima dată, manifestarea alaiurilor nunții

bârgăuane a fost prefațată de o masă rotundă (15.02.1997), la care au luat cuvântul specialişti în domeniu, iar în seara zilei de 16 februarie 1997, postul național de televiziune a transmis şi câteva imagini grăitoare de la această ediție de la Bistrița Bârgăului.

Brigada artistică a Căminului cultural din Bistrița Bârgăului a avut o activitate intensă, stimulată de politic şi întitulată «de agitație», fiind cea mai bună formație a comunelor bârgăuane, din acea vreme, menționată şi în presa locală.

Astfel, ziarul „ECOUL" de sâmbătă 27 martie 1971 în reportajul de concurs: „Centrul Bistrița" arată următoarele: „Spectacolele prezentate sâmbătă 20 martie şi duminică, 21 martie 1971, în sala Casei orăşeneşti de cultură Bistrița, în cadrul fazei finale a întrecerii republicane a brigăzilor artistice de agitație, de către cele mai bune formații din județele Sălaj, Cluj, Satu Mare, Mureş, Bihor, Maramureş şi Bistrița-Năsăud, ne-au oferit posibilitatea să asistăm la un adevărat festival al artei amatorilor, angajați într-o confruntare dificilă pe terenul atât de pretențios al brigăzii artistice de agitație.

Ultima în concurs a intrat brigada artistică a Căminului cultural Bistrița Bârgăului – „Trecutul fată-n față cu prezentul", text şi regie: prof. Teodor Vrăsmaş. Consemnând date din dezvoltarea actuală a județului si a comunei pe care a reprezentat-o pe scenă, brigada din Bistrița Bârgăului a dovedit că ştie să folosească cu pricepere posibilitățile multiple pe care le oferă, într-o confruntare artistică de genul celei de săptămâna trecută, genul agitatoric, popularizat ori, mobilizator al textului de brigadă. Pentru eforturile depuse, de a aduce în fața publicului un spectacol de emoționant nivel artistic, pot fi citați aproape toți membrii brigăzii. Brigada artistică din Bistrița Bârgăului, apreciată de altfel şi de juriu, şi-a susținut spectacolul cu verva unui colectiv care şi-a finisat cu atenție jocul şi textul."

„Ecoul" de sâmbătă 10 aprilie 1971 subliniază următoarele: „Prima întrecere pe această linie, amintim brigăzile din Bistrița Bârgăului, Dumitra, Budacul de Jos, Zagra etc., prima clasificându-se până la faza finală, care s-a desfăşurat la Bistrița la 20 si 21 martie 1971., bucurându-se de mult succes în fața publicului şi de o bună apreciere din partea juriului. (Ioan Anuța, vicepreşedinte al Comitetului județean pentru cultură şi artă B-ța-Năs.) Toți cei 20 membri ai brigăzii artistice a Căminului cultural din Bistrița Bârgăului, în majoritatea lor țărani, au fost excelenți la toate fazele de concurs, dar dintre ei s-au detaşat printr-o interpretare aproape de profesionalism, prezentatorii Rodica Cioanca (Botoş) şi Nelu Botoş (care s-au căsătorit după ce s-au cunoscut la repetițiile brigăzii), Maria Coşofreț şi Mărioara Graur, în interpretarea din sceneta: „Mare poznă şi minune", Maria Beşa şi Ioana Psariuc (Popandron), în sceneta „Merge bine televizorul tău?" şi a excelat într-o scenetă de teatru absurd, prof. Teo Vrăşmaş, în calitate de interpret al fantomei clădirii Căminului cultural din Bistrița Bârgăului."

Interferenţe Năsăud-Bârgău

Liviu Păiuş, *Ţara Bârgaielor în opera lui Florian Porcius*[1]

Transilvania a beneficiat de o fărâmiţare a reliefului care a creat o zonare a teritoriului, o creare a unor comunităţi apropiate ca distanţă unele de altele, având o anumită comunitate de interese economice, sociale şi uneori politice, reflectate într-o comunitate spirituală prin mai multe elemnte specifice care le individualizează în cadrul specificului naţional, formând în cele din urmă nişte unităţi spirituale, care se individualizează între ele. Aceste unităţi, care de cele mai multe ori nu se suprapun cu unităţile teritoriale moderne, nu sunt unităţi etnografice şi lingvistice distincte de specificul naţional, ci doar se individualizează prin anumite particularităţi şi prin conştiinta acelor comunităţi care se consideră ca fiind o unitate de cuget şi simţire proprie.

Aceste unităţi teritoriale spirituale şi-au păstrat de-a lungul veacurilor aspectul lor propriu rezultat din comuniunea de înterese formând aşa-numitele „ţări", în snsul pe care îl atribuie Lucian Blaga: „ţara este alcătuită, de obicei, dintr-o vale între liniile unor dealuri şi măguri. Ţara e o entitate de natură aproape miraculoasă, o vietate ţinută laolaltă şi însufleţită de magia unui rău, coincide oarecum cu o unitate ritmică a spaţiului mioritic".[2]

Istoria fiecăreia dintre aceste „ţări" se înscrie în istoria mai largă a formaţiunii politice din care face parte, dar aduce în cadrul acesteia nota sa aparte de specificitate, rezultată din condiţiile concrete ale acesteia. În cadrul astfel schiţat şi istoria „Ţării Bârgăului", prezintă anumite particularităţi şi cazuri concrete de participare la viaţa colectivă a cadrului teritorial mai larg din care face parte.

Cele mai multe date despre Ţara Bârgaielor le aflăm în cărţile referitoare la istoria Regimentului II de Graniţă Năsăudean sau în cele despre Districtul Năsăud.[3] Dintre acestea ne vom

---

[1] Lucrarea a fost susţinută la a XXXVII-a ediţie a Simpozionului Cultural al Văii Bârgăului, desfăşurată la Bistriţa Bârgăului, în iunie 2007

[2] . Lucian Blaga: Trilogia culturii. Orizont şi stil. Spaţiul mioritic. Geneza şi sensul metaforei". Cuvânt înainte de Dumitru Gişe, Editura pentru Literatură Universalureşti, 1969, p.231

[3] . Notă. Lucrările despre Ţara Bârgaielor au fost enunţate de Dl. Niculae Vrăşmaş în studiul: „Izvoare monogarfice bârgăoane", publicat în „Arhiva Someşană", seria a III-a, nr. IV, p. 414, partea I-a.

Dorim să adăugăm acestor lucrări altele cu caracter mai general, dar furnizând date despre această zonă:

- Antonia Cosimelli: „Poemation de secunda legione valachica" publicată de Vasile Vaida la Oradea, 1830, care adaugă acestui poem şi „Reflexiones IX".
- George Bariţ: „Istoria regimentului alu II-lea Romanescu Granitiaru Transilvanu", Braşov, 1874
- Virgil Şotropa: „ Regimentul grăniceresc năsăudean" în „Arhiva Someşană", Năsăud, 1925, nr. 2
- Florian Porcius: „Istoricul Districtului Năsăudean" în „Athiva Someşană", Năsăud, 1928, ediţie care se abate de la originalul manuscrisului, inversând capitole, nemenţionând sursele de unde sunt în manuscris citatele, dar fără să reproducă citatele pe care Florian Porcius le citează în original în limba în care au fost scrise: maghiară germană sau latină.
-Florian Porcius: „Istoricul Ţinutului Grăniceresc la Năsăudului". Editura Napoca Star, Cluj-Napoca, 2005. Ediţie de prof. Liviu Păiuş. Prezenta ediţie respectă cu fidelitate manuscrisul original aflat la ASBN, Fondul V. Şotropa, dosar 334. In această ediţie sunt reproduse toate citatele cuprinse în original şi traduse în româneşte de: din maghiară: Elena Darabonţ, din germană: Lucian Moise, din latină: ddr. Adinel Ciprian Dincă.
- I Dimulescu: „Din trecutul Ardealului. Istoria regimentului 2 grăniceri românesc", Piteşti, 1933
- Carol Göllner: „Regimentele grănicereşti din Transilvania 1764-1851", Editura Militară, 1973.
- Valeriu Şotropa: „Districtul grăniceresc năsăudean" , Editura Dacia , Cluj-Napoca, 1975.
- Ioan Pop: „Istoria regimentului II românesc de graniţă de la Năsăud (1762-1851)", Târgu Mureş, 1999.
- Mircea Mureşianu: „Districtul grăniceresc năsăudean (1762-1851). Studiu de geografie istorică", Editura Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca , 2001.

opri la lucrarea lui Florian Porcius, publicată prima dată în 1925, cu multe omisiuni şi retipărită integral după manuscrisul original în 2005 .

Abordând în totalitatea lui ţinutul grăniceresc năsăudean, Florian Porcius dă preţioase date despre Valea Bârgăului, arătând că aceasta făcea parte din respectivul regiment din 1783, la 11 ani de la înfiinţare: „În 1783 s-au militarizat şi comunele din Valea Bârgăului, aparţinătoare de comitatul Dăbâcei, anexându-se şi acestea la Districtul Militar al Rodnei.

Pe timpul acesta au existat în Bârgău numai două comune: Bârgăul de Sus şi Bârgăul de Jos. (Felsö-vel Nagy Borgo şi Also-vel Kis-Borgo). Regimul militar a dispus a se regula aceste comune în urma căreia din Bârgăul de Jos s-a format comuna Borgo-Rus, iar din Bârgăul de Sus s-au format comunele: Borgo-Joseni, Borgo-Mijloceni, Borgo-Suseni, Borgo-Prund, Borgo-Bistriţa, Borgo-Tiha şi Borgo-Moroşeni „. (p. 32) Într-o notă este consemnată şi formarea comunei Borgo-Moroşeni astfel: „Borgo-Moroşeni(Mureşenii Bârgăului) s-a constituit în comună de sine stătătoare numai în anul 1817". (p.157)[4]

Am văzut că într-un răspuns dat în 1865 se menţionează că această comună s-a format în 1808.[5] Rămâne de consultat alte documente pentru clarificarea acestei date, cum ar fi registrele de născuţi, care apar la începutul secolului al XIX-lea, fiind ţinute de preoţi sau evidenţele regimentului.[6]

Florian Porcius arată şi cauza pentru care militarizarea Văii Bârgăului nu s-a făcut odată cu comunele din Valea Rodnei: „Cauza pentru care borgovenii nu s-au militarizat deodată cu Valea Rodnei, se vede a fi fost confesiunea greco-orientală (ortodoxă n.n.) a borgovenilor aşa cum rezultă din operatul lui Baron Siskovics din aprilie 1764". (p. 157)

În lucrarea sa insistă asupra originii latine a numelui de „Bârgău" respectiv din italiană aducând argumente din numele unor localităţi din Italia unde „cuvântul „Borgo" uzitat de italieni are tot aceeaşi însemnătate cu cuvântul german „burg", subliniind că şi celelalte teritorii din Valea Bârgăului ar fi fost populate de români: „Cum că nu numai Bârgăul de astăzi, dară şi între terenul unde a descălecat colonia săsească de la Bistriţa au fost mai înainte impopulate prin români, arată numirea counei săseşti în apropiere de cetatea Bistriţa „Wallendorf", care în timpurile vechi s-a numit „Villa Valalorum falorum" sau „Villa latinorum" (i. e italorum". (p. 157).

Consecvent poziţiei sale că istoria se face pe bază de documente el arată că la anul 1317 se face o împărţire a munţilor Bârgăului între urmaşii lui Ioan Bethlem şi ai lui Ladislau prin „Franciscus Devesteri notarius sedis Dobocensis, mp." redactată în „Datum ex Borgo în comitato dicto Dobocensi feria secunda proxima, post festum Philippi et Iacobo Apost. A.D. 1317" îndicând şi locul unde se află originalul după care a fost făcut citatul „ Codex diplomaticus" Tom I, p. 165-168.

O situaţie deosebită este cum aceste teritorii au ajuns să depindă de familiile Behlem deoarece aceste teritorii n-au fost la începuturi sub dominaţia acestor familii de nobili: „Se zice că în Bârgău ar fi fost mai înainte şi unele familii de condiţiune nobilă şi liberă. Între cele nobile ar fi fost descendenţii preotului Ilea, care s-ar fi ridicat la starea nobilitară prin diploma principelui transilvan Apaffi. Dt Făgăraş în 19 februarie 1682, ai cărui următori (urmaşi n.n.) însă cu timpul iarăşi ar fi recăzut la starea de servitute". (p.157)

- Mihai Georgiţă: „Încă o istorie a regimentului de graniţă de la Năsăud" în „Arhiva Someşană" Seria a III-a, nr III, 2004 , şi partea a II-a în „Arhiva Someşană", seria a III-a, nr. IV, 2005.
- Karl Klein: „Istoria de arme a Regimentului cezaro-crăiesc grăniceresc de infanterie nr. 17 naţional român transilvănean", publicat de Adrian Onofrei şi Ioan Bolovan în: „Contribuţii documentare privind istoria Regimentului Grăniceresc Năsăudean", Editura Enciclopedică, Bucureşti, 2006.

[4] . In continuare se va da numai numărul pagini din lucrarea lui Florian Porcius: „Istoricul Ţinutului Grăniceresc al Năsăudului", Editată de prof. Liviu Păiuş, Editura Napoca Star, Cluj-Napoca, 2005.

[5] . Simion Retegan: „Satele năsăudene la mijlocul secolului al XIX-lea, 2002, Cluj-Napoca, p. 70.

[6] . Prezenta comunicare nu are darul de a pune în paralel unele date din mai multe lucrări sau documente ci doar de a evidenţia prezenţa datelor despre Ţara Bârgaielor în opera lui Florian Porcius. Această operă oferind suficiente date istorice despre această vale.

Unele date oferite de Florian Porcius se referă la faptul că la anul 1386 , regele Carol al II-lea a dat lui George Bethlem şi lui Petru şi Ladislau Apaffi un nou document de donație peste domeniul Bârgăului, iar la 1506 Petru , Voievodul Transilvaniei arată cetatea Bistrița a cumpărat de la Nicolau Bethlem domeniul acestuia de la Bârgăul de Sus şi de Jos, menționând documentul pe care îl reproduce fragmentar, arătând şi locul unde se găseşte acest document „ Originalele au existat în Arch. K-Monast. XI, 81".

Odată cu înființarea regimentului de Graniță Năsăudean unde au fost cuprinse şi comunele de pe Valea Bârgăului sau Țara Bârgaielor de la 1783, împărăteasa Maria Tereza de la familia contelui Bethlem „a răscumpărat sesiunile şi prestațiile urbariale, drepturile regale şi terenurile alodiale" arătând că pentru aceasta „ca preț de răscumpărare pentru domeniul Bârgăului s-a dar familiei conte Bethlem domeniul fiscal Păuliş din Banat, în preț de 400.000 fl. şi pe lângă acesta încă în bani gata 300.000 fl., cu totul dară 700.000 fl". (p. 35)

Lucrarea lui Florian Porcius ne dă date interesante despre „terenul revendicat", adică acel teren ocupat de Austria când Rusia s-a aflat în război cu Turcia, în anul 1769, stabilindu-se hotarele spre Moldova, şi aşa s-a ocupat o parte din terenul Moldovei împreună cu comunele Coşna şi Cârlibaba Transilvană stabilindu-se granița pe apa Bistriței Aurii. Munții care au rezultat din această ocupare s-au numit „munți revendicați" şi s-au împărțit între comunele din acest district. Deoarece după 1770 au apărut şi alte comune şi în 1783 s-a militarizat şi Valea Bârgăului: „toți munții de pe teritoriul Districtului Militar al Rodnei, fără considerare la natura lor anterioară, adică atât cei avuți *ab antiquo,* cât şi cei revendicați şi cei alodiali răscumpărați, s-au contopit într-o masă, din care pentru fiecare comună s-a destinat o anumită parte.

Spre acest scop s-au început pertractările în 1787 şi s-au finit îndată după 1796". (p. 37). În acest caz comunele bârgăuane au primi următorii munți: Tiha Bârgăului: Cioasa, Gruiul, Bucşoaia, Miroslava ; Prundul Bârgăului: Zâmbroaia, Dăldidan, Muncelul cu Parângul ; Bistrița Bârgăului: Breaza, Strurionul, Piatra Slatinei; Susenii şi Mijlocenii Bârgăului: Buba, Măgura; Josenii Bârgăului: Temeul; Rusul Bărgăului: Bistricioara.

La împărțirea din 1807 posesiunea munților nu s-a schimbat prea mult pe valea Bârgăului, numai că pentru Prundul Bârgăului s-a mai dat Piatra Slatinei ce s-a luat de la Bistrița Bârgăului , comunei Josenii Bârgăului i s-a mai dat Heniul (numai 1/3 parte), iar comunei Rusul Bărgăului i s-a mai dat Poienile, Măgura Calului, Dealul Îngrădit şi Priporul Candrei. Tot acum se stabileşte hotarul exact între Transilvania şi Moldova, Porcius reproducând *în extenso* două ordine unul din 1804 şi unul din 1819 (acesta reia un ordin din 14 noiembrie 1792. (p. 161-167). Această împărțire s-a înscris în cărțile funciare elaborate prin rescriptul Consiliului Aulic Belic din 23 aprilie 1770 şi aprobat de împărăteasa Maria Terezia în care „s-a înscris întreagă posesiunea teratecă (terestră n.n.) din Districtul Militar al Rodnei cu numirile proprii, cu extensiunea, cu cultura şi cu granițele ca proprietate ale fiecărei familii grănicereşti, ale fiecărei biserici şi ale fiecărei comune ca /şi/ corp moral". (p. 41)

La 1786 s-a înființat şcoala trivială din Prundul Bârgăului.

Florian Porcius nu descrie modul de organizare a regimentului pe batalioane, dar avem această organizare la alt istoric , care arată că batalioanele se organizau din toate companiile „ pentru ca aportul pe câmpul de luptă şi pierderile comunelor grănicereşti să fie împărțite echilibrat în cadrul populației Regimentului".[7] Orice istorie a comenelor grănicereşti îşi poate revendica faptul că locuitorii săi au luat parte la toate campaniile pe care le-a purtat Regimentul II de Graniță Năsăud, ca şi la luptele ce s-au dat în anii 1848-1849, cu referire concretă la mişcările trupelor lui Urban spre dinspre Bucovina în raport cu teatrul de operațiuni din acea vreme.

[7] KARL Klein: „Istoria de arme a Regimentului cezaro-crăesc grăniceresc de infanterie nr. 17 național român transilvănean" în: Adrian Onofreiu şi Ioan Bolovan: „Contribuții documentare privind istoria regimentului grăninăsăudean „, Editura Enciclopedică, Bucureşti, 2005, p.78.

Deşi se acreditează ideea că batalionul al III-lea ar fi folosit numai în revoluția de la 1848, totuşi Florian Porcius în lucrarea sa arată: „Acest batalion / al III-lea, n. n.) fu scos din patria sa în toamna anului 1796 pe când fusese concentrat la Sebeş pentru exercițiu, de unde în 1 octombrie fu pornit în marşuri forțate la armata din Italia. Aici a fost pus sub comanda maiorului Bohats".[8] Acest batalion se face remarcat în luptele de la Rivoli, din 14 ianuarie 1797, când împreună cu batalionul alII-lea au fost felicitate de principele Reuss, în calitatea sa de locotenent-mareşal: „ Mă simțesac obligat în puterea oficiului meu să dăm atestat, că batalionul român (valachicae phalangi) din Transilvania, care stă sub comanda D-lui maior Bohats, dimpreună cu un alt batalion român (lia phalangi valachica), ce sta sub comanda D-lui maior comite Wocstenradt, în bătălia de la Rivoli, întâmplată în ianuarie 1797 au dezvoltat cele mai eminamente virtuți militare nu numai în momentele când au ocupat redutele, ci şi în ordinea regulată de bătălie, care s-a restaurat sub aceleaşi redute între grindina de gloanțe ce se arunca de către inamic asupar lor; anume D-l maior Bohats prin proptitudinea sa personală, prin îmbărbătarea ostaşilor şi prin munca neobosită au adaos mult la reuşit, ceea ce aflu cu cale a mărturisi şi a confirma în puterea oficiului meu. Görz, 17 ianuarie 1797. Henric, principe de Reuss, locotenent-mareşal de câmp".[9] Tot acest batalion va lua parte în 1846, la luptele din Galiția" pe când aristocrația Galiției se sculase cu arme în contra dominiei austriece."[10]

Această „Istorie" a lui Porcius nu tratează numai partea istorică a acestor ținuturi, ci este mult mai coplexă, cuprinzând şi „Descrierea geografică" a acestui ținut, de unde se pot lua date ce se pot compara cu cele cunoscute de noi astăzi. Sunt trecute înălțimile munților altitudinea comunelor din Valea Bârgăului cât şi din celelalte văi din ținut.

O problemă care a necesitat o atenție deosebită din partea lui Florian Porcius şi pentru care s-a documentat îndelung şi care beneficiază de documente deosebite în această problemă este cea dezbătută în subcapitolul „ Relativ la pretențiile familiei Kemeny. Dezbaterea acestor pretenții cu toate intervențiile, cererile unora dintre cele două părți în conflict ocupă o parte importantă din lucrarea lui Florian Porcius (paginile de la 97 la 133 şi în „Note" de la pagina 183-189). Această pretenție a familiei Kemeny se împleteşte cu pretențiile (familiei Bethlem „ prin rezoluția sub nr. Cancelariei Aulice Transilvane 2825 din 29 octombrie 1813 nr. Guv. Trans. 10395 ex 1813 s-a respins finalmente pretenția ridicată asupra unor munți revendicați sub titlul de apartenență a domeniului Bârgăului) Guvernului Transilvan, respectiv cu pretențiile oraşului Bistrița asupra unor bunuri imobile din Districtul Militar al Rodnei.[11]

Toate demersurile vor da câştig de cauză urmaşilor grănicerilor prin contractul nr. 12796 din 12 martie 1872, semnat de Florian Porcius în calitate de vicecăpitan al Districtului Năsăud şi transpus în 18 iunie 1872. În nota 127 (p. 189) sunt dați nominal toți reprezentanții comunelor din Valea Bârgăului care au participat la această transpunere a proprietăților grănicereşti cât şi a fondurilor create pe timpul regimentului.

Intreaga lucrare a lui Florian Porcius cuprinde documente de o deosebită valoare pe care am încercat să le punem în valoare în ediția noastră cunoscând faptul că orice afirmație în domeniul istoriei trebuie dă se bazeze pe documente, în special emise la timpul respectiv. O mai detaliată dezbatere cu probe pe documente istorice nu vom întâlni la alte lucrări apărute la sfârşitul secolului al XIX-lea, pe aceste teme.

[8] Florian Porcius: „Istoricul..." p. 55.
[9] Idem, p. 56.
[10] Idem, p. 63.
[11] Nu le dezvoltăm aici , ele fiind prea extinse, cu documente autentice, dintre care astăzi nu ştiu unde s-ar mai găsi, ci le lăsăm la aprecierea şi dezbaterea specialiştilor în acest domeniu, rostul nostru nefiind decât acele de a semnala importanța lucrării lui Florian Porcius elucidarea acestei cauze.

De asemenea, această succintă prezentare nu-şi propune să epuizeze toate aspectele pe care le cuprinde Florian Porcius în această operă, ci doar să menționeze pe cele ce ni s-au părut nouă mai importante.

Nu trebuie neglijate nici alte scrieri ale lui Florian Porcius, scrieri administrative care ne dau bogate date despre viața publică, administrativă şi socială a comunelor din Districtul Năsăud, al cărui vicecăpitan a fost din 1867 până la dizolvarea acestuia în 1876. În cadrul acestei obligații obşteşti el întocmeşte diferite rapoarte în care descoperim diferite date despre anumite probleme economice sau administrative menționând rămâneri în urmă în „cercul Borgo-Prundului unde s-au plătit numai circa ¼ parte" din contribuția regească.[12] În acest raport sunt consemnate modul de organizare a comunelor în cercuri administrative delimitând felul comunelor , pentru Valea Bârgăului: „ V. Cercul Borgo-Prundului: Comuna Borgo-Bistrița s-a organizat ca /şi/ comună mare; comunele Borgo-Tiha şi Borgo-Mureşeni s-au organizat ca /şi/ comune mici, formând ambele un cerc notarial; comunele Borgo-Rusu şi Borgo-Suseni s-au organizat ca /şi/ comune mici, formând ambele, al II-lea cerc notarial; comunele Borgo-Mureşeni, Borgo-Joseni şi Borgo- Rusu s-au organizat ca /şi/ comune mici, toate trei formând al III-lea cerc notarial".[13]

Dacă analizăm şi raportul „Despre starea Districtului Năsăud în 1875"[14], vom găsi date despre faptul că în acel an funcționa o farmacie, una dintre cele trei din tot districtul, un „medic mortalu cameralu, patron de chirurgia şi medicu onorariu districtuale", iar în pătrarul II, III şi IV au „domnitu" vărsatul (variola) În continuare, se arată clima „în regiunea inferioară, clima este temperată şi specialmente în ceea ce priveşte teritoriul comunelor din apropierea Bistriței, se poate zice că este tot aceea, ce se află calculată pentru această cetate". [15] Nu putem să nu simțim un sentiment de mândrie când afirmă lucruri despre şcolile din district: „ Toate instituțiile de învățământ, ce există astăzi, se numeau dintre cele mai bune din patrie, considerând că aceste institute au fost şi mai înainte şi în prezent, frecventate din partea tinerimii din acest District, în mod corespunzător şi, considerând că, pe timpul graniței, s-a îngrijit pentru cultivarea intelectuală a populației, se poate afirma cu tot dreptul, că poporul din acest District, în genere este intelectualminte, mai înaintat decât în multe alte jurisdicții ale patriei". [16] Totodată din aceste documente se pot lua informații cu caracter general, care se aplicau în toate comunele districtului.

Ultima scriere a lui Florian Porcius din timpul vieții este articolul „Din istoria fondurilor năsăudene" scris în 1903, deci la vârsta de 87 de ani, şi publicat în „Revista Bistriței" din acelaşi an. Articolul este provocat de un alt articol publicat de aceeaşi revistă, în care sunt explicate greşit greutățile prin care au trecut averile grănicereşti după desființarea regimentului, pentru ca acestea să treacă în posesiunea proprietarilor de drept, grănicerii năsăudeni.

Florian Porcius este cunoscut mai mult prin lucrările sale despre flora ținutului năsăudean şi a Transilvaniei lucrări care l-au făcut cunoscut şi peste hotare şi pentru care a fost primit în Academia Română la 10 martie 1882.[17]

---

[12] Florian Porcius: „Despre starea Districtului Năsăud în 1872", publicat în: Simion Lupşan şi Adrian Onofreiu: „Districtul Năsăud 1861-1876. Contribuții documentare" Editura Fundației „George Coşbuc" , Năsăud, 2003, p.441.

[13] Idem, p. 451.

[14] Idem p. 561-571.

[15] Idem, p. 567.

[16] Idem, p. 571.

[17] Lucrările de botanică sunt:

- Tratat de botanică, 1860 Manuscris 400 pagini.
- Enumaratio plantarum phanerogamicarum Districtus quondam Naszodiensis, Cluj, 1878.
- Flora phanerogamă din fostul District al Năsăudului, 1881.
- Flora din fostul District Românesc al Năsăudului în Transilvania, 1885.
- Diagnozele Cryptogamelor care cresc spontaneu în Transilvania, 1889.
- Diagnozele plantelor fenerogame şi cryptogame vasculare care cresc spontaneu în Transilvania, 1893.

-Dicționar botanic latin-român. Literele A-L. Manuscris.

Nu toate lucrările botanice ale lui Florian Porcius au referiri directe la ținutul nostru, unele dintre ele având un caracter general privind flora din întreaga Transilvanie, dar cele cu referire directă la flora din această zonă geografică, aduc nuanțări şi denumesc locurile unde cresc unele plante pe care le-a studiat: „Sunt de peste 30 de ani, de când mă ocup neîntrerupt cu botanica şi de la 1854 încoace mă aflu parte în Rodna Veche şi parte în Năsăud.

În acest timp nu am pregetat a scruta flora acestui ținut.

Spre acest scop am întreprins parte singur şi parte în sociatate cu alți botanici nenumărate escursiuni în toate părțile şi aşa am parcurs, pot zice, toți munții şi toate văile de mai multe ori şi în diferite anotimpuri, necruțând nici osteneală nici spese şi mi-am adunat un material însemnat din toate locurile".[18]

Aceste locuri pe care le-a vizitat şi studiat Florian Porcius sunt şi hotarele comunelor de pe Bârgău, de unde în cele două opere care vorbesc despre flora din districtul năsăudean, acesta a cules nenumărate plante din care şi prin schimb de plante cu alți botanişti din Europa[19] a reuşit să-şi formeze un ierbar de peste 22.000 de plante aflat azi la Grădina Botanică din Cluj.

În „Flora Phanerogamă din fostul district al Năsăudului", Florian Porcius discută menționarea unor specii care sunt atestate în arealul districtului năsăudean în opera altor botanişti făcând corecturile necesare pe baza unor cercetări în teren . Vorbind de arborele Pinus Cembra el arătă că acesta se găseşte numai „Pre alpele Ineu în Valea Lalei la Rodna-vechia" comentând că menționarea lui în alți munți nu este corectă „Alpii inpropie numiți bistritiani, pre care după B.Tr. (adică după lucrarea: „Enumeratio stirpum în M.Pr. Transilvaniae" de I.Cr. Gottlob Baumgarten, Cibinii 1846) este indicată această specie apartinându la Valea Borgoului. Eu însă pre acesti alpi nu amu aflatu".(p. 57) Tot aici el vorbeşte despre Larix(Larice) comentând ca şi la Pinus Cembra că aceasta nu se află în Valea Bârgăului. Este probabil că unele dintre aceste afirmații să nu mai corespundă astăzi dar este un punct de vedere al momentului în care erau făcute. Din zona Bârgăului sunt evidențiate mai multe specii de plante sau arbuşti.

În „Flora din fostul Districtu Românescu alu Năsăudului", Bucureşti, 1886, Florian Porcius face interesante observații privind atât Năsăudul cât şi Bistrița privind regimul termic, presiunea aerului, umiditatea în cele două zone, ceea ce reprezintă o primă cercetare a acestor realități.

În cinstea acestui renumit botanist au fost dedicați 16 taxoni de plante phanerogame, adică: 2 specii, 1 subspecie, 7 varietăți, 5 forme şi 1 subformă.[20]

În scrierea monografiei oricărei comune din fostul Regiment al II-lea de Graniță Năsăudean, nu se paote trece cu vederea peste opera lui Florian porcius, care oferă oricărui istoric date importante despre acea comună.

[18] Florian Porcius: „Flora phanerogamă din fostul districtu alu Naseudului" Sibii, 1881, p.19.

[19] A se vedea lista acestora în:Liviu Păiuş: „Viața şi opera lui Florian Porcius", Editura Napoca Star, Cluj-Napoca, 2006, p. 65.

[20] Constantin Svoboda: „Taxoni de plante dedicați lui Florian Porcius" în „Cetatea Rodnei". Revistă socio-culturală şi de aspirație creştină, Anul III nr. 19-22, ianuarie-aprilie 2006, p. 13-14.

Liviu Păiuş[1], *Dascăli bârgăuani la Rodna*[2]

Intre văile ce compun şi au compus aceeaşi unitate administrativă, de-a lungul timpului, fie că s-a numit Regimentul II de Graniță Năsăudean, Districtul Năsăud, Comitatul Bistrița-Năsăud şi acum Județul Bistrița-Năsăud au existat multe legături economice şi culturale, circulația dintr-o parte în alta se făcea în ambele sensuri.

Migrația dintr-o parte în alte nu a cunoscut obstacole, drumurile peste culmi, dinspre Bârgău spre Valea Someşului, peste Strâmba sau prin Dumitra, au înlesnit cunoaşterea oamenilor şi locurilor din această zonă. Numele care atestă originea unor locuitori din satele someşene sau bârgăuane existente în întreg arealul actualului județ, nu fac altceva decât să ateste această mişcare dintr-o parte în alta a locuitorilor.

Scenariul Unirea, Rodna Veche, 1.12.1927

Rodna, prin realitățile ei economice şi sociale, a constituit din totdeauna un punct de atracție pentru mulți locuitori din alte zone, aici găsind locuri de muncă şi un progres economic, datorate bogățiilor sale.

La şcoala din Rodna au ajuns mulți dascăli de-a lungul timpului veniți din cele mai diverse locuri din țară, din Dobrogea la Maramureş, din Banat în Dorohoi, mulți dintre ei stabilindu-se definitiv în această localitate.

După unirea de la 1918 şi mai ales după ce învățământul românesc a devenit învățământ de stat, la această şcoală au venit învățători calificați.

ION HOGIU a fost primul învățător din Bârgău sosit la Rodna. El provenea dintr-o familie de țărani mijlocaşi din Prundul Bârgăului, unde s-a născut la 15 februarie 1909. Face clasele primare la Prundul Bârgăului, după care a urmat Şcoala Normală de Învățători din Cluj absolvită în 1927. După absolvire colindă şcolile din Ilva Mare, Dornişoara şi Prundul Bârgăului.
La 1 septembrie 1929 se transferă la Şcoala Primară de Stat din Rodna. Aici o cunoaşte pe învățătoarea Ana Cotuțiu, care-i va deveni soție peste un an. La

[1] Prof. Liviu Păiuş este directorul Muzeului Mineritului din Rodna.
[2] Lucrarea a fost susținută la Simpozionul Cultural al Văii Bârgăului, ediția a XXXIX-a, Prundu Bârgăului, din 5 iunie 2010.

Rodna a funcţionat 11 ani şi ar fi funcţionat şi mai mult dacă n-ar fi venit acel septembrie 1940, când atât el cât şi mulţi alţi intelectuali au fost nevoiţi să plece în pribegie.

Ion Hogiu cu clasa a VI-a în 1934

În perioada cât a funcţionat la Rodna a desfăşurat o bogată activitate culturală, preluând ceea ce alt învăţător, Gherasim Ludoşan crease la Rodna, echipa de teatru, cu care a dat multe spectacole. Dea asemenea, a desfăşurat o intensă activitate în cadrul Astrei, fiind între anii 1935-1940, secretarul cercului din Rodna.

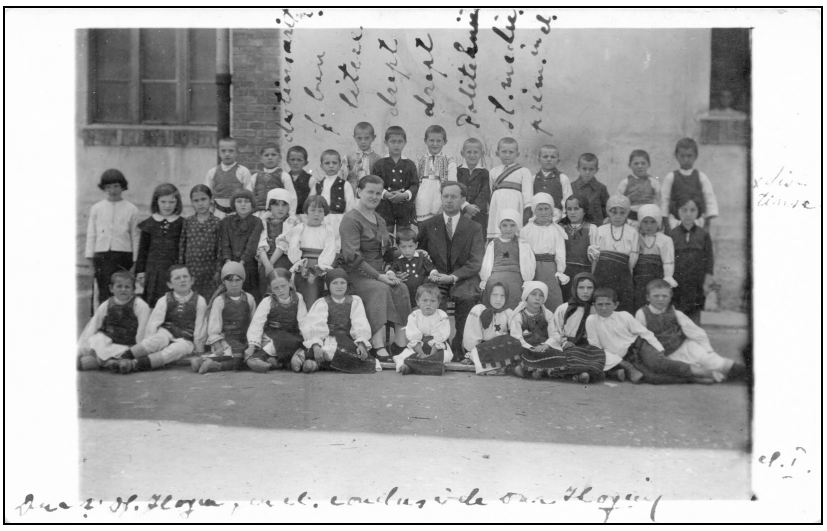

Clasă condusă de Ana Hogiu

După plecarea din Rodna a funcţionat la şcolile din Ileana şi Tămădău din judeţul Ilfov. Recunoscut ca priceput în muncile administrative este utilizat, începând din 1941, la Preşedinţia Consiliului de Miniştri, Institutul de Statistică Bucureşti.

După 1944 se întoarce în Ardeal lucrând o peroadă la Inspectoratul Şcolar Cluj, iar apoi la cel al judeţului Năsăud. La 1 septembrie 1947 trece la catedră la Şcoala Generală Nr.1 Bistriţa şi apoi la Şcoala Generală Nr.2 din Bistriţa, continuându-şi activitatea apoi la Prundul Bârgăului, unde îl va găsi pensionarea.

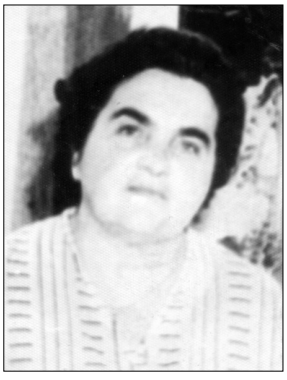

CORNELIA TEUTU-ROMAN, o fiică a Ţării Bârgaelori, ajunge la Rodna în anul 1929. Ea s-a născut la 31 octombrie1908 în Susenii Bârgăului. Învaţă la Susenii Bârgăului şi la Prundul Bârgăului, apoi Şcoala de Fete din Bistriţa. Îşi continuă studiile la Şcoala Normală din Şimleul Silvaniei,

obținând diploma de învățătoare în 1928. După ce un an este învățătoare la Rohia, județul Someş, în anul 1929 ajunge la Rodna unde va funcționa doar un an.

Va mai funcționa la Vima Mică, județul Someş. La 15 martic 1953 se transferă pe meleagurile natale, la Tureac, unde au ajuns-o anii pensionarii, în 1963. Trăia în 1983 la Susenii Bârgăului, după ce 35 de ani i-a petrecut în fața elevilor pe care i-a îndrăgit atât de mult.

LEONTINA CORNEA PURDEA, este o altă fiică a Țării Bârgaielor, care va funcționa la şcoala din Rodna. Ea s-a născut la 19 noiembrie 1945 la Prundul Bârgăului, unde va face şcoala generală şi apoi liceul la Năsăud şi la „Liviu Rebreanu" din Bistrița, absolvit în 1963. După absolvire continuă studiile la Institutul de 3 ani din Cluj între 1963-1966, după care este repartizată la Rodna, dar intră în concediu fără plată în anul şcolar 1966/1967. Se întoarce la Rodna şi funcționează până în 1968 ca profesoară de muzică contribuind la activitatea cultural-artistică a comunei. În anul 1968 pleacă la Cluj, unde îşi continuă studiile la Conservatorul „G. Dima".

MĂRIOARA M. GĂVAN căs. BAUER, este ultima reprezentantă a Bârgăului la şcoala din Rodna.: S-a născut la 6 iunie 1951 la Prundul Bârgăului unde face clasele primare dar şi liceul din această localitate absolvit în 1970. După absolvirea liceului a funcționat la Liceul Prundul Bârgăului, Casa de Copii Preşcolari Prundul Bârgăului, iar după 1974 a ocupat funcții economice în diferite unități din aceeaşi localitate.

Prin căsătorie ajunge la Rodna şi între anii 1996-2000 va funcționa ca învățătoare suplinitoare la Şcoala Valea Poienii aparținătoare Scolii Generale Rodna. Aici a organizat cu cei câțiva elevi diferite serbări în aer liber.

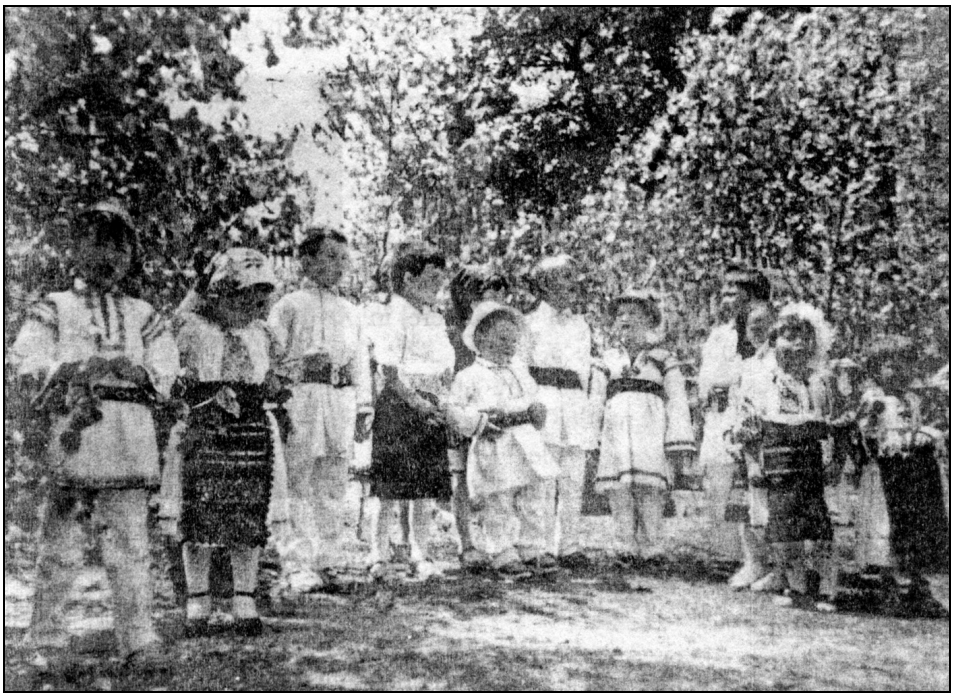

Întâmpinând Jubileul
150 de ani de la înființarea Asociațiunii ASTRA

Ioan Seni, *Ideile Mitropolitului Andrei Şaguna pe plaiuri năsăudene, bistrițene şi bârgăuane*

Viața mitropolitului şi a primului preşedinte al Asociațiunii Astra, ANDREI ŞAGUNA a fost o luptă continuă şi dinamică pentru biserică şi națiune. N-a existat eveniment bisericesc, național şi chiar politic la care *să nu fi luat parte activă, ca factor principal, însuşi conducător*[1].

S-a născut la 20 decembrie 1808/1 ianuarie 1809 la Mişcolț în Ungaria, cu numele de botez Anastasiu, de neam macedo-român într-o familie de negustori. După moartea timpurie a tatălui se mută cu mama sa Anastasia la Pesta unde va fi protejat de un unchi al său, Atanasiu Grabovschi, un mare Mecena al românilor credincioşi, prieten al episcopilor şi boierilor români, în special al familiei Goleştilor. Această atmosferă i-a influențat viitoarea carieră bisericească, deşi a absolvit şi studii juridice la Universitatea din Pesta, însă studiile teologice l-au interesat şi motivat mai mult. Numele de Andreiu l-a primit la Mănăstirea Hopovca (1832), trecând apoi prin toate ierarhiile bisericeşti: sinceliu, protosinceliu, arhimandrit, iar ca profesor de teologie a organizat Institutul Ortodox Român. La moartea episcopului Vasile Moga (1845) îi succede în scaun, preferând o eparhie săracă pentru că era român şi ca român avea o misiune de îndeplinit – *recâştigarea drepturilor străvechi ale bisericii române: autonomia şi restaurarea vechii mitropolii*[2].

În timpul revoluției de la 1848 a prezidat adunările de la Blaj, a condus delegațiile românilor la Împăratul Vienei, întâlnindu-se cu acesta fie în capitala Imperiului, fie la Insbruk, Pesta sau Olmutz. Avea încredere în forța românilor uniți şi organizați în jurul obiectivelor revoluției paşoptiste: *…Mărimea noastră națională… va putea ridica prin râvna patrioților, umăr către umăr… După îndurata declarare a Înălțatului Împărat… avem speranța ca plânsorile noastre cele drepte să se lecuiască… şi pre pământ slobod să fie popor slobod… Să fie totdeauna înaintea ochilor voştri scutirea patriei… Mai sfântă datorie decât aceasta nu poate fi…De vrea cineva să facă vreun bine, de vrea cineva să aducă vreo jertfă pe altarul omeniei; de vrea să ajute pe cufundații în lipse, timpul cel mai potrivit e de față, minutul cel mai binecuvântat a sosit… Cu ne mai auzită răutate s-au prădat nenumărate sate de-ale fraților noştri români din Ardeal, …aşa că astăzi se află mai multe mii dintre frații noştri care au rămas cu muierile şi cu pruncii lor… fără masă, fără casă… Să-i ajutăm, fiilor mei, să-i ajutăm cu ce vom putea şi cu cât vom putea… Bucate eu nu am, dară bani dau spre scopul acesta sfânt, cinci sute fl în argint…Vă fac cunoscută jertfa aceasta, ca să vă dau pildă bună… Pe toată ceata preoțească o rog şi o poftescu ca să deie exemplu bun … Andrei Şaguna, episcop. Sibiu, 11/23 nov. 1848.* [3]

Alte nenorociri abătute asupra românilor în timpul revoluției (mâini tăiate, prunci ucişi, prada bunurilor, mulțimea pagubelor, lacrimile femeilor, preoteselor, bătrânilor…) îi sunt aduse la

[1] Nicolae Popeia, *Arhiepiscopul şi mitropolitul Andrei Baron de Şaguna, arhimandritu şi vicariu arhiepiscopescu,* Sibiu, Tipografia arhidiecesană, 1872, p. 6.

[2] Nicolae Popeia, *op. cit.*, p. 9.

[3] Andrei Şaguna, *Iubiților mei fii şi fiice,* circulară aflată în ASBN, fond „Protopopiatul ortodox român Bistrița", dos. nr. 231, f. 11-17.

cunoştinţă prin preoţii şi protopopii din zona ortodoxă a ţinuturilor năsăudene, bârgăoane şi bistriţene[4]. Au fost arse numeroase case la Năsăud, Feldru, Sângeorz etc. Numai la Rebrişoara[5] au fost arse 68 de case în timpul retragerii insurgenţilor unguri, insensibili la suferinţele populaţiei. Nimeni nu i-a despăgubit pe grăniceri, s-au ajutat singuri…[6]

Prin subscripţii publice, grănicerii s-au ajutat cu bani şi bunuri… Munceau până şi duminica, lipsind de la slujba religioasă[7]. Prin împrumuturi fără dobânzi de la casieriile bisericeşti sau comunale, foştii grăniceri năsăudeni sau bârgăoani primeau fonduri pe 3-4 ani pentru a-şi cumpăra, mai ales animale de tracţiune folosite la arat, transportul lemnelor sau a cherestelei spre diverşi beneficiari…

Sunt repuse în funcţie piuăle şi morile, îşi reiau activitatea fierarii, lemnarii, zidarii, pantofarii, tăbăcarii, blănarii, se revigorează industria casnică, devine tot mai activă piaţa comercială prin târguri anuale şi săptămânale ce aveau loc la Năsăud, Rodna, Monor, Prundul-Bârgăului, Bistriţa, Dej etc.

Prin întâlnirile sale cu Împăratul Francisc Iosif al Austriei, prelatul Andrei Şaguna s-a întrebuinţat pentru interesele naţiunii române, pe care o mângăia cu multă încredere: *Iubiţii mei fii şi fiice. Ştiu … mâhnirea.., necazurile.., ostenelele.., pagubele voastre, căci sunt şi ale mele… Dumnezeu dar nu ne va lăsa… I-am spus Înălţatului Împărat toată starea neamului nostru, descoperindu-i mai întâi credinţa cea adevărată care o avem către dânsul… I-am spus că naţia noastră cea română… în turburările de la Blaj a jurat că va fi credincioasă Împăratului său şi că aceasta o au arătat şi prin fapte…Că naţia română şi-a păstrat straşnic şi neîntinat credinţa..., că este naţia care a dat 5000, iar după un an încă 4000 de cătane din cele două regimente de grăniceri din Ardeal care s-au luptat pentru tronul împărătesc.., şi că tocmai grănicerii noştri au fost aceia care în luna lui iulie 1848 au pornit cu bărbăţie la luptă asupra rebelilor… Aducând înaintea feţii Înălţatului Împărat sarcinile cele grele şi necazurile cele amare care le-am purtat… L-am rugat în numele vostru al tuturora ca să ne facă şi pre noi românii asemenea cu celelalte naţii şi pre cum purtăm greutăţile, aşa să gustăm şi bunătăţile…*[8]

Nu întreţinea dezbinare între biserici[9]. În anul 1858 obţine dreptul colectei publice pentru construirea Catedralei Ortodoxe Mitropolitane din Sibiu, la care însuşi Împăratul a contribuit cu 1000 de fl. Militează pentru păstrarea numelor româneşti şi *interzice schimbarea acestora, inclusiv a poreclei.* În aceeaşi *circulară*[10] insistă pe rolul şcolii în viaţa „poporănilor" şi îndeamnă la conlucrarea armonioasă cu biserica *pentru starea cea bună, pentru rândul cel social şi pentru creşterea cea morală şi religioasă a poporului,* investind protopopii ca inspectori districtuali ai şcoalelor noastre poporale pentru a dinamiza activitatea educativă în şcolile româneşti, pledează pentru manuale şcolare bune, respingând improvizaţiile unor învăţători care puteau fi amendaţi de inspectorii protopopi cu *5 fl la prima abatere şi cu 10 fl la a doua abatere*[11]. Prin acelaşi circular cere preoţilor să-şi facă o evidenţă clară a sufletelor păstorite: numărul lor, pe sexe, familii, botezaţi, cununaţi, morţi, adică să deschidă „Cartea bisericii"[12]. Şaguna este *un părinte adevăratu bun, care nu face nimic întrascunsu, fără de a nu împărtăşi şi fiilor săi cele ce a făcutu*[13].

Pentru că în ţinuturile năsăudene, bistriţene şi bârgăoane existau creştini şi biserici de diferite rituri, arhipăstorul Şaguna nu interzice căsătoriile mixte, dar dacă bărbatul era ortodox, educaţia

---

[4] ANBN, fond „Protopopiatul ortodox român Bistriţa", dos. nr. 245, f.16-17, 20, 22, 26, 28.
[5] ANBN, fond *Regimentul II românesc de graniţă,* pach. 7, dos. 4, f. 1.
[6] *Nestor Şimon Corespondenţă,* vol. îngrijit de Adrian Onofreiu, Edit. Supergraf, Cluj-Napoca, 2005, p. 42-43, doc. 10
[7] ANBN, fond *Regimentul II românesc de graniţă,* pach. 5, dos. 11, f. 33.
[8] ANBN, fond „Vicariatul Rodnei", pach. I, dos. 9. f. 1-2.
[9] Nicolae Popeia, *op. cit.*, p. 14.
[10] Circulară semnată de Andrei Şaguna, nr. 189/1857, în ASBN, fond „Protopopiatul ortodox român Bistriţa", dos. nr. 298, f. 3 f şi v.
[11]Circularele 492 şi 493/1857 semnate de A Şaguna, în ANBN, fond „Protopopiatul ortodox român Bistriţa", dos. nr. 298, f. 6
[12] Circular nr. 538/1857 semnat de A Şaguna, în ANBN, fond „Protopopiatul ortodox român Bistriţa", dos. nr. 298, f. 7.
[13] Circular nr. 9/1861 semnat de A Şaguna, în ANBN, fond „Protopopiatul ortodox român Bistriţa", dos. nr. 342, f. 1.

religioasă a copiilor va fi ortodoxă, iar dacă mama este ortodoxă, fiicele ei vor fi educate în spirit ortodox. Trecerea la altă religie *să se facă numai prin semnăturile personale ale creştinilor*[14].

Şaguna a pus fundamentul *Asociațiunii Transilvane pentru Literatura Română şi Cultura Poporului Român* – ***ASTRA,*** al cărui preşedinte a fost două mandate (1861-1868). Prin Astra[15] … *„vrem a deştepta facultățile, va să zică, cugetările cele senine şi serioase în poporul nostru, ca să cunoască ființa şi destinația sa şi să o ştie întrebuința spre tot binele, precum şi alte nații fac astăzi aceasta şi precum este spiritul cel civilizatoriu al secolului nostru… Mărturisesc sincer convingerea mea că problema Asociațiunii Astra o caracterizez precât de nobilă şi frumoasă… pre atâta de serioasă şi grea pentru că cere o perseverență de fier şi un sacrificiu din inimă…* Era perioada când episcopul Şaguna, prin memoriile sale obținea dreptul înființării acestei societăți culturale româneşti, *deschisă tuturor indiferent de religie şi naționalitate…*

În martie 1861, la Sibiu se organiza o conferință consultativă în vederea constituirii Asociațiunii Astra, sub preşedinția episcopului Andrei Şaguna şi a secretarilor George Barițiu şi Nicolae Popeea. Proiectele de statut oferite de G. Barițiu, T. Cipariu, Ioan Puşcariu şi A. Şaguna au fost aprobate de adunarea din din 23-26 oct./ 4-7 nov. 1861 ținută la Sibiu. Prin Astra, preşedintele Şaguna putea dovedii lumii *aspirația spre bunăstare şi lumină a românilor prin lățirea culturei poporale şi înaintarea literaturei cu puteri unite…*[16] Din aceşti ani datează şi primii membri ai Astrei în ținutul năsăudean, în special preoți, învățători, notari etc, bine cunoscători ai vieții zbuciumate a „poporănilor", dinamizându-i atât cu vorba, cât şi cu fapta, țăranii fiind obişnuiți cu *poruncile de duminica,* de după liturghie, în curtea bisericilor, la umbra copacilor unde abordau o problematică diversă – bisericească, şcolară, economică, medicală, în fine astristă, într-un limbaj neaoş popular românesc. Cei mai ascultați erau bătrânii cu multă experiență, autoritățile locului sau cele sus puse[17]. Pe lângă întâlnirile de duminica, la fel de importante erau întâlnirile de seara, din şezători cu multe învățături şi umor, Hora satului, Casa berii, Clăcile, Balurile, Ziua Gimnaziului[18].

O dată cu crearea Astrei, ideile ei se răspândesc cu eficiență în toate colțurile Transilvaniei, dar mai ales în ținutul năsăudean unde aceste se pliau de minune pe ideile educative ale bisericii sau ale şcolii, instituții dragi şi apropiate „poporănilor", instituții de la care învățau civismul, comportarea morală, bunul simț şi pe care le adăugau educației cutumiare primită în familie. Pe acest fond, ideile astriste prindeau rădăcini sigure în combaterea superstițiilor, a leacurilor băbeşti, a ignoranței, pt reducerea consumului de alcool şi pt promovarea unor idei nobile precum dezvoltarea pomiculturii, a grădinăritului, albinăritul, educația copiilor, igiena familiei, economisirea banilor ...

Ca grăniceri, năsăudenii trebuiau să accepte unire cu biserica Romei, fiind una dintre condițiile Curții de la Viena, iar ca *uniți* aveau un *vicar* de o mare vrednicie, recunoscut şi de prelații ortodocşi. Acest vicar era preşedintele Comisiei administratoare a fondurilor grănicereşti, era directorul şcolilor din vicariat, era directorul Gimnaziului grăniceresc, era preşedinte al sinodului vicarial şi a consistoriului subaltern, respectând ierarhic directivele episcopale sub raport administrativ, canonic şi judecătoresc[19]. Vicarii Ioan Marian, Macedon Pop şi Grigore Moisil l-au cunoscut bine pe prelatul ortodox Andrei Şaguna, respectându-i eforturile în slujba națiunii române. Grigore Moisil (1814-1891) a fost vicar al Năsăudului în perioada 1858-1891, fiind contemporanul lui Şaguna şi păstorind peste 32 de ani cu energie, devotament, pricepere, probitate, cumpătare; a fost inspector al şcolilor grănicereşti, autor de manuale şcolare, a sprijinit baza materială a şcolilor, pregătirea profesională a învățătorilor, formarea unei elite năsăudene,

[14] Circulara nr. 266/1857, în ANBN, fond „Protopopiatul ortodox român Bistrița", dos. nr. 298, f. 13.

[15] *Actele privitoare la urzirea şi înființarea Asociațiunii transilvane pentru literatura română şi cultura poporului român,* Sibiu, 1862, p. 3-4.

[16] Ibidem.

[17] Adrian Onofreiu, *Districtul Năsăudului între 1861-1876,* vol. II, Cluj-Napoca, 2008, p. 191.

[18] Gazeta Transilvaniei, nr. 97/9 oct. 1863, p. 377-378.

[19] Mirela Andrei, *La granița Imperiului. Vicariatul Rodnei,* Editura Argonaut, 2006, p. 36.

înființarea de şcoli noi, cu grădini pentru lucrări practice, era un bun apărător al năsăudenilor, având disponibilități intelectuale, ecleziastice şi laice[20]

Înalții prelați Şaguna – ortodox şi Şuluțiu – greco-catolic înțelegeau problemele grănicerilor care doreau drepturi şi libertăți egale pentru toate etniile Transilvaniei, relații drepte cu monarhul, pace între români şi ceilalți locuitori ai provinciei. Prin crearea Districtului autonom al Năsăudului (1861-1876), emulația spre Astra cuprinde noi nume: prof. Octav Barițiu, Ioachim Mureşanu – preşedintele Sedriei Generale, vice-căpitan Florian Porcius, pr. Teodor Tanco (Sângeorz-Băi), vicarul Grigore Moisil, **pr. Moise Pop** (Tiha Bârgăului), cancelistul Grigore Hangea…[21] Şaguna îşi încuraja mirenii spre economii[22], cerând preoților şi creştinilor *să se ferească de pustiirile de păduri*[23]. Pe de altă parte, vicarul năsăudean Grigore Moisil era bucuros de relațiile calde dintre liderii celor două biserici române, entuziasm exprimat într-o scrisoare din 23 nov. 1861 a vicarului Grigore Moisil către protopopul de Bârgău, **Theodor Buzdug** prin care recunoaşte plin de emoții: *Bucurie mare am avutu în Sibiu după ce am văzutu înfrățirea şi buna înțelegere între arhiereii noştri Şuluțiu şi Şaguna care în cauza națională sunt cei mai puternici apărători ai națiunii… Dumnezeu cu Țara* [24]. Într-o altă scrisoare, vicarul năsăudean se adresa lui Şaguna: *Excelența Ta. Mult prea Stimate D-le Episcop. Strălucite Baroane. Deputații noştri trimişi la Sibiu la adunare, după reîntoarcere mi-au raportat cum că, cauza noastră a grănicerilor a aflat în Excelența Voastră cel mai mare apărătoriu… Pentru aceea noi umiliți subscrişii ne aflăm îndatorați a ne exprima cea mai adâncă a noastră mulțămită pentru aceste simțiri preapărinteşti. Totodată, iarăşi ne mai rugăm ca şi de aici înainte puternicul patrafiriu să te înduri a-l întinde peste noi bieții grăniceri, care n-au altă sprijoană decât pe părinții şi copiii cei bisericeşti… Năsăud, 24 ian. 1861*[25].

Tot grănicerii năsăudeni, prin vicarul lor Grigore Moisil îi invită pe ortodocşii bârgăoani la balul filantropic din 9 febr. 1861 de la Năsăud. După bal avea loc, duminică 10 febr. o adunare a d-lor ofițeri, preoți, antişti, notari şi bătrâni din multe sate şi care au hotărât *să se arunce din nou pe comune, sume noi, întreite pentru purtarea cheltuielilor de lipsă la recuperarea fondurilor noastre, a regalelor, munților şi pădurilor… Sumele stabilite pe fiecare comună să se adune cu putincioasă grabă ca nu din întârziere şi nepăsare să se împiedice lucrul nostru…Nişte bunuri aşa mari cum sunt munții şi pădurile, fără de care noi nu putem trăi şi fără de care noi suntem pierduți… Acele fonduri nu se pot recâştiga fără cheltuieli mari… Cu Borgovenii şi Târgovenii vrea erariul (statul) să târguiască, adică să deie şi acelor comune munți şi păduri şi să-şi țină şi erariul pentru sine…* Ulterior, **protopopul Bârgăului, Th. Buzdug** anunța pe arhiepiscopul Şaguna că au reuşit o colectă de *146 fl şi 10 cr v.a.*, sumă pe care o vor trimite Comitetului Național Permanent[26].

Situația emancipării „poporănilor" în Ținutul năsăudean rezultă din numeroase rapoarte şi circulare ale administrației şi ecleziaştilor locali, activitatea educativă la care se angajau deopotrivă numeroşi factori – biserica, fondurile grănicereşti, Astra, administrația de stat. Vicarul Moisil, preoții uniți sau ortodocşi erau preocupați de emanciparea credincioşilor lor, îndemnând în predicile şi sfaturile lor la încredere față de Împăratul Franz Iosif I care *ne-a îndeplinit dorințele şi pentru care îi suntem datori a ținea credința şi a ne supune legilor şi ordinațiunilor sale… Să demonstrăm prin faptele noastre că suntem vrednici de aceste beneficii… Să fim oameni paşnici, cumpătați şi cu alte neamuri vecine, în armonie şi înțelegere încât interesul statului şi al nostru să nu sufere…*[27]

[20] Mirela Andrei, *op. cit.*, p. 44.
[21] Lazăr Ureche, *Despărțământul Năsăud al Astrei 1861-1918*, în „Astra 1861-1950, 125 ani de la înființare", Sibiu, 1987, p. 199.
[22] Circular 832/1861semnat de Andrei Şaguna, în ANBN, fond „Protopopiatul ortodox român Bistrița", dos. nr. 342, f. 9
[23] Circular nr. 1064/1861 semnat de Andrei Şaguna, în ANBN, fond „Protopopiatul ortodox român Bistrița", dos. nr. 342, f. 16.
[24] ANBN, fond „Protopopiatul ortodox român Bistrița", dos. nr. 345, f. 3.
[25] Ibidem, f. 4.
[26] ANBN, fond „Protopopiatul ortodox român Bistrița", dos. nr. 345, f. 20..
[27] ANBN, fond „Vicariatul Rodnei", pach. XVII, dos. 157, f. 128.

Ideile de emancipare astristă, promovate de Şaguna erau bine cunoscute şi de vicarul greco-catolic Grigore Moisil, încât din colectele credincioşilor făcute la Crăciun sau Bobotează erau folosite fonduri pentru procurarea de *cărți* sau *ziare* prin care poate spori *creşterea poporului în cultura morală şi materială..., punând în ordine bună şcoala şi învățătorii*[28].

În anii 1863-1864 Şaguna participă la lucrările Dietei de la Sibiu, după care, în fruntea unei delegații, duce documentele Dietei la Viena, unde este primit cu multă căldură de însuşi Împăratul. Se va distinge ca militant fervent pentru drepturile Bisericii Ortodoxe Române obținând la 12/24 decembrie 1864 dreptul de *a restaura vechea Mitropolie a românilor din Transilvania şi Ungaria,* după care, în anul 1865 va face încă trei călătorii la Viena în interesul bisericii şi națiunii române. N-a cheltuit banii credincioşilor în aceste călătorii, dimpotrivă, îi ajuta pe alți deputați ai națiunii române în demersul lor. Pentru români, factorul de solidarizare şi comuniune națională era limba română[29]. Ideea lui Şaguna – egalitatea între nații, era susținută şi de liderii năsăudeni şi de **preoții Văii Bârgăului.** Un moment de mare sărbătoare l-au trăit **năsăudenii şi bârgăoanii în anul 1863** când sărbătoreau 100 de ani de la înființarea Regimentului II românesc de graniță de la Năsăud, organizând un parastas pe Platoul Mocirla de la Salva, în prezența prepozitului capitular de la Gherla – Macedon Pop şi a vicarului Grigore Moisil de la Năsăud, unindu-se într-o limbă şi istorie comună şi greco-catolicii şi ortodocşi[30].

Şaguna a rămas păstorul drept al românilor, încât pe drept cuvânt românii se pot întreba şi astăzi *Unde am fi fost astăzi fără succesele lui Şaguna?*[31] După revoluția de la 1848, Biserica ortodoxă română este mult mai bine văzută. Prin Şaguna devenea o biserică națională care şi-a creat o Mitropolie la Sibiu… Congresele sale erau mixte: preoți şi mireni… Prin *curentul activist* – care-l avea ca lider pe Andrei Şaguna, românii militau pentru drepturi naționale prin activitatea parlamentară, promovând liberalismul, ideea de drept în locul dreptului forței. Românii credeau că viitorul lor depinde de forța lor şi succesul lor economic, de aceea se vor apleca spre nevoile țăranilor, oferindu-le şcoală şi cultură[32], întocmai ceea ce-şi propunea Astra…

În anul 1868 românii sărbătoreau 20 de ani de la *Revoluția din 1848,* prilej de a protesta încă o dată împotriva dualismului austro-ungar, regim care favoriza națiunea maghiară. La această aniversare, năsăudenii susțineau cu vigoare doleanțele românilor, aşa cum erau ele formulate de prelatul Şaguna: *autonomia Transilvaniei, recunoaşterea legilor votate de Dieta din Sibiu* şi *redeschiderea Dietei Transilvaniei pe baza reprezentativității.* Pentru *Pronunciamentul* de la Blaj, din 15 mai 1868, năsăudenii au oferit 300 fl pentru cheltuielile inițiatorilor[33] şi-şi precizau hotărârea: *Mai bine fără District, decât cu un District românesc cu limbă maghiară… Nu credem în promisiunile maghiarilor, de s-ar coborî însuşi Isus Hristos din ceruri şi să stea bun pentru ele*[34].

Guvernul de la Budapesta era preocupat doar de problema proprietăților în Transilvania, ignorând problemele românilor cum ar fi**:** accesul lor în funcții administrative, juridice şi politice, statutul limbii române ca limbă majoritară, subvenții proporționale în activitățile culturale, rezolvarea proprietăților pentru urmaşii foştilor grăniceri. De aceea la 10 aug. 1867, la adunarea Districtului năsăudean, aceştia cereau dreptul oficial de a folosi limba română şi buna convieţuire cu ceilalți pe baza principiilor de dreptate, frățietate şi egalitate..[35] În anul 1868 organiza la Sibiu primul congres național bisericesc pentru a constitui provincia metropolitană corespunzătoare.

---

[28] ANBN, fond „Vicariatul Rodnei", pach. XIX, dos. 170, f. 6.

[29] Liviu Maior, *Memorandumul – filosofia politico-istorică a petiționarismului românesc,* Edit. Fundației Culturale Române, 1992, p. 8.

[30] ANBN, fond Virgil Şotropa, dos. 89, p. 2-3; ANBN, fond Vicariatul Rodnei, dos. 198/1864, f. 66-76; „Arhiva Someşană", seria III, 2005, p. 373.

[31] Nicolae Popeia, *op. cit.,* p. 21.

[32] Adrian Onofreiu, *Districtul Năsăudului între 1861-1876,* vol. II, Cluj-Napoca, 2008, p. 190.

[33] Ibidem, p. 209.

[34] Ibidem, p. 211-212.

[35] ANBN, fond Administrația fondurilor grănicereşti, dos. 3/1772-1889, f. 132.

Înființarea Mitropoliei Ardealului era explicată cu multă smerenie: *Această casă Tatăl a zidit-o, această casă Fiul a întărit-o, această casă Duhul a învoit-o*[36]…

Urmare a preşedinţiei sale în fruntea Asociaţiunii Astra, în ţinutul năsăudean se înscriau în Asociaţiune numeroşi intelectuali şi toate comunele grănicereşti, *într-o atmosferă de mare entuziasm naţional*[37]. Căpitanul suprem al ţinutului Alexandru Bohăţel a depus în anul 1870 la casierul Asociaţiunii suma de 5200 fl din care 2310 fl pentru cele 26 de comune din Valea Someşului, 270 fl din partea unor români zeloşi năsăudeni, 1404 fl reprezentând taxa membrilor vechi, ajungându-se la suma de 6874 de fl[38], cea mai mare contribuţie la fondurile Asociaţiunii până în anul 1907[39]. Ca *membrii pe viaţă* s-au înscris comunele: Măgura, Bichigiu, Hordou, Romuli, Salva, Rebra, Rebrişoara, Parva, Leşu, Poiana, Ilva Mică, Runc, Nepos, Mocod, Zagra, Poieni, Suplai, Găureni, **Borgo-Suseni, Borgo-Mureşeni, Borgo-Mijloceni, Borgo-Joseni,** Cârlibaba, Coşna, iar ca *membrii fondatori* comunele: Rodna veche, Rodna nouă, Ilva Mare, Maieru, Feldru, Sângeorgiu, Năsăud, Mititei, **Borgo-Tiha, Borgo-Bistriţa, Borgo-Prund, Borgo-Rusu**[40]. În acest fel activitatea Astrei năsăudene va cunoaşte noi şi consistente fapte de educaţie şi cultură. **În anul 1895 aceste localităţi au fost arondate la Despărţământul Astra al Bistriţei.**

În perioada dualismului austro-ungar românii au trăit vremuri grele, *naţiunea română ajunge batjocorită nu numai de străini ci şi de şerpii crescuţi în sânul ei (!)*[41]. Din anul 1872 se introduce treptat limba maghiară în locul limbii române în toate instituţiile, şcoli, biserici, se anulează autonomia Transilvaniei, începe deznaţionalizarea românilor, rămânând ca năsăudenii şi bârgăoanii să exprime în continuare năzuinţele naţiunii române din Transilvania. Din 1874 s-a introdus obligatoriu limba maghiară peste tot – în sigilii, protocoale, table indicatoare, registre de stare civilă…, fără ca populaţia românească să fie întrebată. Românii manifestau indiferenţă, delăsare şi neimplicare… Au urmat dezbinări, antipatii… *Salvarea era aşteptată de la popor, nu de la inteligenţii naţiunii*[42]. Pe acest fond, câştigau alegerile în 1875, la Sângeorz-Băi – Senest Foldvary, iar la Năsăud – Ludovic Cserey. În 1876 se lichida şi Districtul autonom al Năsăudului…

În anul 1870, Şaguna organiza ultimul său congres bisericesc, primul în restaurata sa Mitropolie, rămânând credincios principalelor interese naţionale româneşti. Din 1871 se simte tot mai bolnav, iar la 16 iunie 1873 îşi va da obştescul sfârşit, la numai 65 de ani şi-n al 27 an de arhipăstorire, lăsând totul în ordine şi sfătuindu-i de bine pe urmaşii săi: *Fiţi pe pace, aveţi-vă bine, nu vă sfădiţi*[43]. În toate bisericile ortodoxe din Ţinutul năsăudean s-a efectuat în prima duminică de după înhumare, un parastas pios, care s-a repetat periodic mai multe săptămâni, apoi la 40 de zile şi-n mai multe duminici ulterioare[44]. Jalea Ardealului era mare…

Contabilizând înfăptuirile sale, rămâi uimit, admirându-le: a înfiinţat *Tipografia arhiediecesană* pentru tipărirea cărţilor bisericeşti; a înfiinţat *Telegraful român* (1852) în care au fost publicate şi documentele Astrei; a înfiinţat *Institutul Arhidiecesan Teologic de 3 ani* şi *Institutul pedagogic de doi ani,* ambele având profesori pregătiţi în străinătate; a înfiinţat *două Gimnazii româneşti* la Braşov şi la Brad; a înfiinţat mai multe *şcoli confesionale* şi la vreo *600 de şcoli elementare.* A compus cărţi bisericeşti, dogmatice, canonice, istorice şi şcolare; *Colectele publice de bani* l-au interesat numai în *susţinerea bisericilor* sărace, *a şcolilor*, *a clopotelor pentru biserici*, *a stipendiilor* pentru tinerii studioşi în ţară sau în

---

[36] Nicolae Popeia, *op. cit.,* p. 22.

[37] Ioan Seni, *Despărţământul Năsăud al Astrei de la înfiinţare până în 1918,* lucrare metodico-ştiinţifică pentru obţinerea gradului didactic I, Universitatea Babeş-Bolyai Cluj-Napoca, 1989, p. 41-44.

[38] ANBN, fond Fondurile grănicereşti năsăudene, pach. CXLIX, dos. 3, f. 2; vezi şi dos. 228.

[39] Teodor Tanco, *Virtus Romana Rediviva,* vol. IV, Bistriţa, 1981, p. 56.

[40] Ioan Seni, op. cit. P. 115-116; ANBN, fond Fondurile grănicereşti..., pach. CXLIX, dos. 3, f. 2; pach. XXXVII, dos. 228, f. 9, 11, 13, 14, 19, 22, 23, 24, 26, 27.

[41] ANBN, fond Ioachim Mureşanu, dos. 20, f. 184.

[42] Gazeta Transilvaniei nr. 95, 13/25 decembrie 1873.

[43] Nicolae Popeia, *op. cit.,* p. 24.

[44] ANBN, fond Protopopiatul Ortodox Bistriţa, dos. 485, f. 6 f v.

străinătate. A introdus sistemul *conferințelor* pentru învățători sau pentru „poporăni", având caracter didactic-educativ (*Despre pomărit; Despre grădinărit; Despre economia casnică; Despre creşterea copiilor etc.* – teme deosebit de frecvente în acțiunile Astrei). A înființat *fundațiuni* şi *fonduri pentru colecte,* din averea proprie… A agonisit *zece case* şi *grădini* în interesul bisericii ortodoxe (*cele mai frumoase din Sibiu*). Şi-a lăsat toată averea bisericii pentru interese şcolare şi filantropice, peste 100 de mii fl.

A ridicat *gradul de cultură al poporului român*, a recâştigat vrednicia bisericii ortodoxe, redându-i autonomia şi libertatea, a impus ordine în rândul clerului, a restaurat vechea Mitropolie românească, organizând-o în cea mai liberală formă. În cei 27 de ani de arhipăstorire n-a încetat o clipă să facă bine pentru *biserică*, pentru *națiune* şi *omenire.*

Pe plan național i-a întrecut pe toți românii secolului XIX prin înălțimea spiritului şi măreția faptelor. *Nimic nu s-a câştigat pe plan național fără dânsul*[45]. A fost un bărbat politic de mâna întâi pentru că părerile şi sfaturile sale au avut trecere la toate autoritățile timpului. A fost un mare patriot, fiind apreciat de însuşi Împăratul, care, în anul 1850 l-a decorat cu *Ordinul leopoldin* clasa a II-a, iar în 1852 i-a conferit *baronatul,* numindu-l *consilier intim de stat al Maiestății Sale.* În 1864 i-a fost conferită *Coroana de Fier* clasa I, iar în 1867 Ordinul leopoldin *Crucea cea Mare,* fiind numit şi *membru al Senatului Imperial lărgitu,* inclusiv *membru pe viață al Senatului Imperial „Casa de Sus"* şi *membru al Casei magnaților la Dieta din Pesta…*[46] Era bine văzut în mediile străine, în alte confesiuni, era privit cu stimă şi venerație atât în relațiile directe, cât şi prin jurnale, foi literare sau opere ştiințifice. Era văzut ca o celebritate europeană, iar biserica şi națiunea îl iubeau până la *adorațiune.* Până şi inamicii săi cei mai pronunțați erau constrânşi a-i da dreptate şi a-i recunoaşte calitățile şi superioritatea. *Murind ca un geniu i se poate cunoaşte şi prețul*[47].

În pragul împlinirii unui veac şi jumătate de la înființarea Asociațiunii Astra, în amintirea întâiului şi vrednicului preşedinte al Astrei – Andrei Baron de Şaguna, **în amintirea astriştilor bârgăoani de altădată (înv. Paul Besia – Borgo Prund, I. Buzdug – Rusu Bîrg., pr. Anchidim Candale (Bistr. Bârgăului ş.m.a.) îndemnăm locuitorii din comunele Văii Bârgăului să-şi unească eforturile intelectuale într-o nouă filială a Astrei de astăzi şi-mpreună cu astriştii năsăudeni, cu astriştii din țară sau dinafara țării să contribuie la ameliorarea climatului moral, civic, național şi patriotic românesc din zilele noastre.. Un prim grup de astrişti s-a şi creat la Josenii Bârgăului prin opțiunea d-lor Bîltag Mihai, Iacob Groze, Lucreția Fonogea, Leon Andreica, Gheorghe Mureşan, Iorgu Haidău, Maria Gavri, Otilia Pop Mititean, Valentin Pop Mititean, Mirela Baciu, Niculae Vrăşmaş ş.a. O astfel de opțiune realizată şi în celelalte localități poate duce în scurt timp la crearea a numeroase filiale astriste şi pe Valea Bârgăului…**

[45] Nicolae Popeia, *op. cit.,*p. 30.
[46] Ibidem, p. 31.
[47] Ibidem, p. 33.

Ioan Seni, *Interferenţe spirituale Năsăud-Bârgău*

Invitat la un simpozion de suflet al josenarilor bârgăoani şi însoţit de astriştii năsăudeni, fondatorii Ioan şi Lucreţia Mititean aveam să descoperim o vatră spirituală de o importantă valoare căreia i-au dat viaţă organizatorii întâlnirii – primarul Tudorel Ciotmonda, viceprimarul Iorgu Haidău, directorul şcolii – prof. Felicia Măjeri, preoţii Ioan Nechita şi Simion Cristea, consilierii locali Iacob Groze, Lucuţa Iuliu, Mihai Beltag – cel care a făcut şi efortul transportului echipei noastre de la Năsăud şi retur. Cu un moderator de o rară sensibilitate şi un fin umor – redactorul şef al cotidianului „Răsunetul" – Adrian Mănarcă, sesiunea s-a derulat conform aşteptărilor, având ocazia să-i admir pe rând pe profesorul Remus Deac, prof. Adrian Mănarcă, prof. Felicia Măjeri, p.c. pr. Ioan Nechita, prof. Ioan Lazăr – cu un mesaj artistic de înaltă clasă, prof. Ioan Sărăţean, ing. Niculae Vrăsmaş. Aveam să aflu şi să admir fapte excepţionale ale celor morţi sau ale celor vii propuşi pentru distincţia de *Cetăţean de onoare* al localităţii şi-mi exprimam fireasca bucurie pentru gândul fericit al edililor locali de-ai trata cu toată recunoştinţa şi preţuirea.

În intervenţia mea doream să găsesc punţi peste timp în contactul dintre mediile spirituale ale celor două zone grănicereşti şi vecine. Realizam cât de importante au fost şcolile năsăudene – Institutul Militar, Şcoala Normală, Gimnaziul Grăniceresc – în formarea elitei spirituale năsăudene, acolo unde s-au format mii de tineri ardeleni printre care şi mulţi tineri de pe Valea Bârgăului. Realizam cât de mult s-a afirmat ASTRA (Vezi şi Ioan Seni, *Despărţământul Năsăud al Astrei de la înfiinţare şi până în anul 1918,* – lucrare metodico-ştiinţifică pentru obţinerea gradului didactic I, 1989, p. 1-130) – ca „reazem al naţiunii române" (S. Bărnuţiu) şi care întrunea deopotrivă dascăli, preoţi, jurişti, medici, dar mai ales „economi" – adică ţărani. La adunarea Asociaţiunii ASTRA din august 1870, ţinută la Năsăud, însuşi căpitanul suprem al Districtului năsăudean – Alexandru Bohăţel anunţa adunarea generală că „toate cele 44 de comune foste grănicereşti s-au înscris ca membrii fondatori şi pe viaţă ai ASTREI" (Arhivele Statului Bistriţa-Năsăud, Fond *Fondurile grănicereşti năsăudene,* pach. CXLIX, dos. 3, f. 2.), după care a înmânat casierului Asociaţiunii suma de 6874 fl, considerată ca cea mai mare contribuţie (Teodor Tanco, *Virtus Romana Rediviva,* vol. IV, Bistriţa, 1981, p. 56.) la fondul Asociaţiunii până în anul 1907. Cu acest prilej comunele de pe Bârgău – Suseni, Mureşeni, Mijloceni şi Joseni deveneau membrii ai ASTREI pe viaţă, iar celelalte Bârgaie – Tiha, Bistriţa, Prund şi Rusu deveneau membrii fondatori. Astriştii bârgăuani vor mai participa la adunarea generalã a Asociaţiunii ASTRA, găzduită tot de năsăudeni în anul 1893 după care, din 1895 toate cercurile Astrei de pe Bârgău vor fi arondate la Despărţământul Astra Bistriţa.

Primirea delegaţiilor Astrei Centrale şi ai delegaţilor din ţară (Bran, Făgăraş, Blaj etc) la această adunare (1893) s-a făcut şi la Bistriţa, unde avocatul Demetriu Ciuta – preşedintele Despărţământului bistriţean rostise un cuvânt de bun sosit, iar după un scurt popas în acest oraş, delegaţii au pornit spre Năsăud „cu un şir de trăsuri în compania nespus de plăcută a corului *borgovenilor".* La intrarea în Despărţământul Năsăud, în localitatea Prislop, o deputaţiune, împreună cu frumoasa ceată de tineri călăreţi, în frumosul costum someşenesc, întâmpină pe oficialii Astrei. Era de faţă şi corul *borogvenilor* (Zaharia Boiu, *Dupã adunarea generală de la Năsăud,* în „Transilvania" nr. 11, 1983, p. 363). Apoi, la intrarea în Năsăud se organizase o frumoasă „poartă de triumf", unde primarul oraşului – Iacob Prădan salută pe oaspeţi cu emoţia şi bucuria gazdei unei astfel de manifestări cultural-naţionale, sub aclamaţiile mulţimii şi a „bubuiturilor" de treascuri… Muzica pompierilor voluntari intona cântece şi marşuri naţionale, creând un moment „ce înalţa inimile tuturor"… Delegaţii Astrei au fost duşi în triumf la cvartirul lor, urmând, după tipicul locului, o seară veselă la localul hotelului „Rahova", cu cântece, toasturi şi recitări… A doua zi, oaspeţii au fost uimiţi de şirul mare al şcolarilor care mergeau la biserică pentru a participa la evocarea marelui om de cultură şi luptător pentru drepturile românilor – George Bariţiu (T. Tanco, *op. cit.,* p. 66). După partea oficială a urmat banchetul din *sala de gimnastică* a

Gimnaziului unde s-au rostit numeroase toasturi, dintre care cele ale lui Ilarion Puşcariu (Astra Centrală) şi Ioan Pop – preşedintele Despărțământului Năsăud, au reținut în mod deosebit atenția auditoriului… În următoarea zi – 23 octombrie, lucrările adunării generale continuă, fiind ales preşedinte al Asociațiunii Astra, Ioan Micu Moldovan, iar seara, în încheierea adunării avuseseră loc *Balul inteligheției…* Portul național a fost bine reprezentat, „cu deosebire specialitatea Someş şi Bârgău", iar tânăra Sabina Onea din *Bârgău* a fost premiată cu 2 galbeni pentru frumusețea costumului confecționat de ea însăşi. La miezul nopții au fost prezentate, în interpretarea a 12 studenți, vechile dansuri româneşti *Căluşarul* şi *Bătuta…* („Transilvania" nr. 11, Sibiu, 1893, p. 366-368; „Minerva", III, Bistrița, 1893, nr. 12, p. 213). Iată un moment spiritual astrist reuşit la care şi-au dat mâna, completându-se fericit, atât năsăudenii, cât şi bârgăuanii…

Aflam în timpul *lansării de carte* o ştire demnă de multă atenție: ing. Niculae Vrăsmaş, cel care continuă munca predecesorilor săi de a realiza *Monografia Văii Bârgăului* oferea date certe privind atestarea documentară a localităților Bârgăului mult mai devreme decât susțin documentele obişnuite… Susține domnia sa că atestarea documentară a localităților din Valea Bârgăului ar fi pe la 1050 sau 1070 când ungurii Gheza şi Ladyslau, în încercările lor de extindere, *i-ar fi învins pe cumani în Munții Borgoului..* Se cunosc prea bine rolul şi locul pecenegilor şi cumanilor în oprirea înaintării ungurilor în spațiul românesc, chiar dacă uneori ungurii ieşeau învingători, cum poate s-a întâmplat pe la 1050 sau 1070 şi în zona Bârgăului. Recomand autorului consultarea volumului *Codex Rohonczi* – o cronică detaliată despre societatea *blakilor (vlahilor)* din secolele XI-XIII în care poate fi surprins de aliențele *blakilor* în fața invadatorilor pecenegi, uzi, cumani…: „vremea nenorocirii s-a arătat distrugeri carele rătăcitorilor!", „vei învinge pe înălțimi.., să arzi cu strigăt victorios, năvălirea", „Blakii aprind focuri pe munți, pentru a chema la oaste, în l095, pentru întărirea hotarelor dinspre vest, cu sprijinul goților" (Viorica Enăchiuc, *Rohonczi Codex Descifrare, transcriere şi traducere Dechifrement, transcription et traduction,* Edit. „Alcor Edimpex SRL, Bucureşti, 2002, volum editat în română şi franceză). În miniatura nr. 64, copiată din Codex este prezentată imaginea lui Hristos răstignit între doi tâlhari – metaforă în care *blakii* trebuie să lupte atât cu tâlharii din vest cât şi cu cei din est! (Op. cit, p. 293). Interesantă pare formularea „în luptă cu năvălitorii din est să fim aliați cu *ungurul, cu ungurul călare!"* (p. 323) sau *Cerule, hotărăşte să biruim cu ungurul unit* (p. 325) ca nu peste mult timp *blakii* să constate: *„ungurii au vorbe ascunse de fidelitate*!" (p. 351), *„Ungurul merge să taie cu spada pe rătăcitori; „ungurul nu doarme, cugetați"* (Op. cit. p. 311); *„Ungurul crud ție curse îți sporeşte"* (p. 345); *„ungurii se strecoară lovind călare*"; *„ai mai luptat cu înşelătorul ungur. Ungurii au ales năvălirea"* (p. 407). Spațiul la care se referă *Codexul* este cuprins între Tisa şi Marea Neagră, de la Dunăre la Nistru, aşa că este posibil ca în *Codex* să se facă referiri şi la zona Bârgăului sau la zonele apropiate ale acestuia. Este bine cunoscut că incursiunile gepizilor şi pecenegilor, în sec. al X-lea, de jaf spre câmpie şi de urmărire a autohtonilor spre munți, au dus la depopulări, la dispariția unor vetre şi retragerea în munți a populației. Cert este că înainte de anul 1038 în Ardeal nu au locuit unguri, nici secui şi nici saşi, iar venirea lor în sec. al XI-lea a fost interpretată ca venirea unor creştini, ca prieteni şi apărători împotriva incursiunilor barbare din orient şi ca o apărare comună în fața aceluiaşi pericol (Iulian Marțian, *Țara Năsăudului*, p.15-19). Acelaşi aspect îl consemnează şi Codexul Rohonczi...

Autoarea, prof. Viorica Enăchiuc a absolvit *Istoria* la Univ. din Iaşi, a condus numeroase şantiere arheologice din țară, a participat la congrese internaționale în țară şi străinătate (Austria, Franța, Germania, Italia, Israel), are studii la Roma şi în Danemarca, este membră UNESCO, fiind cooptată în mai multe comisii de specialitate. A aflat că în arhivele Academiei Ungare există un *Codex* (găsit în localitatea *Rohonczi*), cu o scriere necunoscută, rămânând nedescifrat până în anul 1970. Cu ajutorul Institutului de Studii Istorice de la Bucureşti a obținut o copie a acestuia, iar după mai mulți ani de cercetări a ajuns la concluzia că a fost redactat în sec. XI-XII, într-o limbă dacoromană, cu caractere moştenite de la daci. După douăzeci de ani de muncă l-a transcris în latină şi apoi în limba română, ajungând astăzi o carte de referință şi de mare valoare istorică.

Populări ale Bârgaielor

Pavel Costea jr., *Din Mărginimea Sibiului pe Valea Bârgăului*

La răscruce de veacuri, prin 1898, Dumitru Stanciu, bunicul meu dinspre mamă, se afla la Borgo-Prund, localitate pe atunci aflată sub stăpânire austro-ungară. Aici face un scurt popas, după un drum destul de lung, pentru a-şi hrăni şi adăpa caii de la trăsură şi a-şi reface forțele întrucât mai avea de străbătut hăt bine până acasă, în satul Galeş, din Mărginimea Sibiului. Venea tocmai de la Iaşi, mai precis de la Podul Iloaiei, unde îşi înstrăinase turma de oi. Obligat de vârsta înaintată, hotărâse să se lase de oierit, de această ocupație grea şi aspră practicată cu toți ai săi din moşi strămoşi, care colindau câmpiile Dobrogei şi Moldovei, unii ajungând până la Bug. Decisese să-şi înstrăineze întreaga agoniseală cu intenția de a se apuca de negustorie, de comerț. Popasul de la Borgo-Prund se dovedeşte a fi de bun augur şi îl ajută în materializarea intențiilor sale. Ajunsese sâmbăta, într-o frumoasă zi de târg, o adevărată sărbătoare pentru localnici. L-a încântat încă de la început frumusețea localității şi caracterul oamenilor sociabili şi prietenoşi. Aici veneau românaşii de pe toată Valea Bârgăului pentru a-şi valorifica produsele agricole ori diferite articole din lemn, sau pentru a-şi cumpăra cele necesare traiului. Această ocazie le permitea să mai schimbe o vorbă, să stea la taifas şi nu în ultimul rând să se cinstească cu câte un pahar de băutură la crâşmele care nu lipseau prin partea locului.

Negustorii bistrițeni, în marea lor majoritate saşi, îşi etalau produsele meşteşugăreşti, vestite în regiune, începând de la stambe, mătăsuri, articole de fierărie, pielărie şi până la încălțăminte în cadrul cărora predominau opincile din piele sau cele din cauciuc. Nelipsiți erau şi cei de etnie rromă cu tot felul de unelte agricole, mături din nuiele, cotărci, potcoave , caiele, etc. Întâmplător, tocmai atunci se organizase o licitație pentru concesionarea (închirierea) spațiilor din cadrul Hotelului comunal, o clădire cu etaj, situată în centrul comunei în care funcționa o prăvălie, un restaurant, spații de cazare şi o sală mare de spectacol. Bunicul meu a fost invitat de către organizatori să participe la licitație şi întrucât dispunea de bani şi nu avea alte obligații, nu a stat prea mult pe gânduri. Câştigând licitația, bunicul meu devine un adevărat deschizător de drumuri pentru consătenii săi din Mărginimea Sibiului. Primul la care s-a gândit a fost ginerele său Costea Pavel, din satul galeş, viitorul meu tată.

Pavel Costea s-a stabilit aici în anul 1903 şi a deschis, în baza autorizației obținute de la organele de resort din localitatea Jad, pe atunci reşedința de plasă, o prăvălie, unde se puteau găsi majoritatea mărfurilor necesare unei gospodării.

Intr-o perioadă în care la Borgo-Prund numărul comercianților români era aproape insignifiant, cei doi noi negustori au fost primiți favorabil de către săteni.

Cu timpul acest mic El Dorado bârgăuan începe să intereseze şi alte familii din Mărginimea Sibiului, din: Galeş, Sălişte, Tilişca, Poiana Sibiului şi nu numai, încât în preajma celui de-al doilea război mondial pe Valea Bârgăului se aflau mulți negustori, cunoscuți cu numele impropriu de „bârseni", atribuit de localnici.

La Prundu Bârgăului erau familiile: Pavel Costea, Ioan Şchiopu, Nicolae Marcu, Petru Lupaş, Dumitru Floaşiu şi Ilie Vonica; la Bistrița Bârgăului: Familia Iuga, iar la Colibița – familia Dădârlat; la Josenii Bârgăului familiile: Nicolae Staicu, Tâmpănar şi Salomie. Au mai fost şi familii mixte, rezultate din mariajul dintre localnici şi „bârseni", la Tiha Bârgăului, Familia Dumitru Monda, la Bistrița Bârgăului, Familia Ilie Găvan, la Josenii Bârgăului, Familia Liviu Mănarcă, iar la Prundu Bârgăului, familiile Drăgan şi Duca.

Toți „mărginenii" au fost creştini ortodocşi, oameni corecți, buni români şi patrioți, care au adus un aport semnificativ la dezvoltarea localităților în care s-au stabilit.

Descendenții lor au devenit intelectuali de valoare ai Văii Bârgăului şi ai țării, ajungând învățători, profesori, notari, ingineri, gazetari, jurişti etc. În Familia Ilie Vonica, de pildă, din cei 5 copii, 4 au absolvit studii universitare. Regretatul Ing. Ilie Vonica jr., specialist format la „Şcoala bistrițeană de pomicultură", a fost director al Laboratului Central de Carantină Fitosanitară, având şi titlu ştiințific de Dr. Ing., iar în această calitate a coordonat, aproape un sfert de veac, cu competență şi rezultate dintre cele mai bune, activitatea de protecția plantelor la nivel național.

Un alt descendent de „mărginean" stabilit în Bârgău, Şchiopu Cornel**,** a devenit conducătorul unei întreprinderi comerciale alimentare din Sibiu, iar ceilalți au îmbrățişat comerțul, sub diferite forme. De altfel, familia Şchiopu Ioan s-a remarcat printr-un deosebit spirit negustoresc, inițiativă şi perseverență. Această familie dispunea de o prăvălie mare, în urma supraetajării clădirii cumpărate de la negustori din zonă şi construirea de anexe (magazii, garaje). Mai deținea o brutărie, o sifonărie, o stație de benzină şi o cârciumă, precum şi un parc auto, compus dintr-o autocamionetă, două autoturisme Ford, unul decapotabil şi altul marca Lux, care se numărau printre primele mijloace de transport auto, apărute pe Valea Bârgăului. Familia Şchiopu avea ponderea în activitatea comercială de la Prundu Bârgăului. Nu întâmplător în perioada construcției liniei ferate Năsăud-Vatra-Dornei, când s-a implicat în aprovizionarea muncitorilor şi militarilor, de pe acest şantier, s-a dereglat aprovizionarea la Prund. Şchiopu Ioan **a** îndeplit şi funcția de preşedinte al Breslei Meseriaşilor şi Comercianților de pe Valea Bârgăului, iar la alegerile din 1939 a candidat pentru un post de senator.

Familia Pavel Costea a ieşit în evidență prin conduita sa ireproşabilă şi sfârşitul, deosebit de tragic, de care a avut parte capul familiei, dar despre această familie şi declinul „Mărginenilor" mi-am propus să le prezint într-un material ce sper că se va putea regăsi într-unul din numerele viitoare ale „Gazetei de Bârgău", găzduită de cotidianul „Răsunetul de Bistrița-Năsăud."

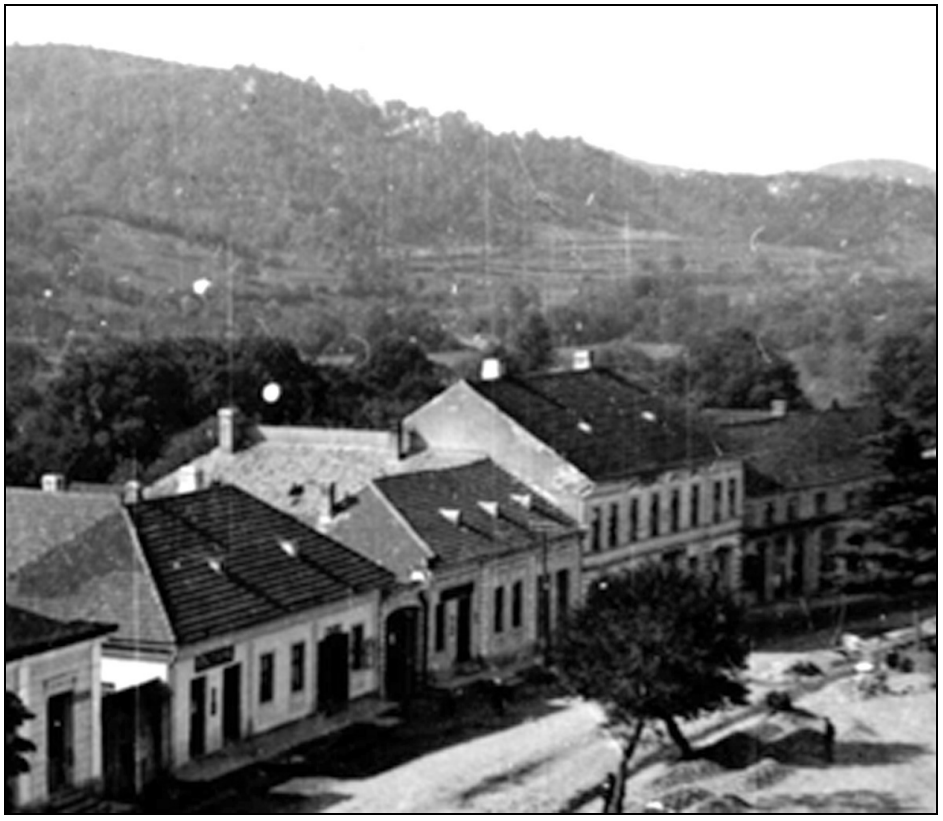

Casele bârsenilor

Demografie prundeană

Vasile Tutula, Claudiu Tutula, *Evoluția populației comunei Prundu Bârgăului în perioada 1941-2002*[1]

(1) ***Câteva generalități şi aspecte specifice***

Studierea evoluției populației localităților constituie în ultima perioadă o activitate de mare nteres, având în vedere dezvoltarea economico-socială în plan teritorial, cunoaşterea evoluției resurselot umane necesare forței de muncă, posibilitățile de calificare şi reconversie a acesteia, extinderea programului de locuințe, a zonelor locuibile, concomitent cu apărarea şi conservarea suprafețelor agricole necesare producției alimentare,

La întocmirea prezentei lucrări documentare am luat în calcul recensământurile populației, publicațiile statistice maghiare, referitoare la recensământul din 1941, publicat în 2002 şi în limba română în cadrul colecției „Studia Censualia Transsilvanica", la Editura Presa Universitară Clujeană. În perioada 1940-1944 localitățile de pe Valea Bârgăului au trecut sub ocupația străină horthystă în urma dictatului fascist de la Viena din 30 august 1940.

Pentru perioada 1945-2002 am luat în calcul recensământurile executate de autoritățile româneşti în 1945 (la nivelul județului Năsăud), în 1948, 1956, 1966, datele statistice oficiale pentru anul 1970, recensământurile din 1977, 1992 şi 2002, inclusiv o serie de studii şi lucrări de specialitate. Menționez că datele pentru recensământul din 1945 la nivelul județului Năsăud le-am luat din lucrarea „Istoria județului Bistrița-Năsăud" apărută la Editura Răsunetul în 2002, autori Ioan Sigmirean, Adrian Onofreiu. La recensământul din 2002 am luat în calcul doar datele publicate de Direcția Statistică a Județului Bistrița-Năsăud, precum şi cele din presa locală („Răsunetul", „Mesagerul de Bistrița-Năsăud").

Menționez că am studiat documentele Parohiilor ortodoxe Prundu Bârgăului şi Susenii Bârgăului localități dispuse în imediata apropiere, cum se vine pe drumul județean dinspre oraşul Bistrița către Vatra Dornei. în acest scop am făcut 4 ieşiri de documentare la Parohia Prundu Bârgăului, unde am luat legătura cu preotul Ioan Jauca. Satul Susenii Bârgăului este despărțit de Prundu Bârgăului de podul rutier şi pârâul Bistrița la vest şi sud-vest.

Populația o prezint separat pe cele două localități acolo unde există date şi în total pe localitatea Prundu Bârgăului, care este centru de comună.

Recensământul populației comunei Prundul Bârgăului din anul 1941.

Recensământul din Ardealul de Nord ocupat de Ungaria a fost executat de autoritățile ungare la 31 ianuarie 1941, pe când cel din România la 6 aprilie 1941. Comuna Prundu Bârgăului era inclusă în „Transilvania de Nord" în județul Bistrița-Năsăud. Autoritățile ungare au împărțit teritoriul Ardealului de Nord în două entități: „Transilvania de Nord" şi „Transilvania de sud". Recensământul a fost întocmit după religie, limba maternă şi naționalitate. El arăta astfel:

l. Total populație statornică:

Total Prundu Bârgăului = 3269 persoane Total Susenii Bârgăului = 1192 persoane[8] Total comuna Prundu Bârgăului = 4461 persoane.

Comparativ cu recensământul din 1930 executat de autoritățile româneşti, populația comunei Prundu Bârgăului era mai mare cu 347 de persoane, cifra fiind nesemnificativă, ținând seama că în comună se vor construi cazărmile militare, unde au fost dislocați grănicerii unguri (circa 350-450 de

[1] S-au extras din lucrare numai datele anului 1941.

oameni) în Prundul Bârgăului şi localităţile din jur în lunile septembrie-octombrie se vor instala funcţionarii administraţiei horthyste. în 1930 în Prundu Bârgăului (74) şi Suseni (44) erau consemnaţi în total 118 unguri, iar în 1941 un număr de 433 unguri.

La recensământul din 1941 după limba maternă sunt înregistraţi 337 de vorbitori de limba maghiară în Prundu Bârgăului şi 52 în Susenii Bârgăului (în total 389 de vorbitori de limba maghiară). După naţionalitate, în 1941 sunt recenzaţi 383 maghiari în Prundu Bârgăului şi 50 maghiari în Susenii Bârgăului (în total 433 de maghiari). Comparând aceste două cifre, vedem că ele se bat „cap în cap", iar raportate la numărul de reformaţi şi unitarieni, diferenţa este de ordinul a 346 persoane.

În continuare recensământul din 1941 se prezintă astfel:

2. Populaţia după religie:

Ortodocşi: Prundu Bârgăului (2508), Susenii Bârgăului (1056), în total = 3564 ortodocşi; **Greco-catolici:** Prundu Bârgăului (164), Susenii Bârgăului (36), în total = 200 de greco-catolici; **Romano-catolici:** Prundu Bârgăului (181), Susenii Bârgăului (35); **Reformaţi:** Prundu Bârgăului (63), Susenii Bârgăului (18), **Evanghelişti:** Prundu Bârgăului (47), Susenii Bârgăului (3), **Unitarieni:** Prundu Bârgăului (5), Susenii Bârgăului (1); **Baptişti = 0, Izraeliţi:** Prundu Bârgăului (301), Susenii Bârgăului (43); **De altă religie sau iară religie = 0; Evrei de religie izraelită = 0; „Ştiu ungureşte":** Prundu Bârgăului (612), Susenii Bârgăului (130)[11], în total = 742 de persoane au fost declarate „ştiutoare" a limbii maghiare, care a fost impusă ca limbă oficială în Ardealul de Nord.

3. După limba română:

- limba română = 2655; 1041; Total = 3696
- limba maghiară = 337; 52; Total = 389
- limba germană = 77; 10; Total = 87
- limba slovacă = 0; 0; Total = 0
- limba ucraineană = 0; 1; Total = 1
- limba figaneasca = 17; 45; Total = 62
- limba idi§= 178; 40 Total = 218
- alte limbi nedeclarate = 5; 3; Total = 8

4. Populaţia după naţionalitate

- Români = 2638; 1041; Total = 3679
- Maghiari = 383; 50; Total = 433
- Germani = 66; 9; Total = 75
- Slovaci = 0; 0; Total = 0
- Ucrainieni = 1; 1; Total = 2
- Ţigani = 31; 45; Total = 76
- Evrei = 145; 42; Total = 187
- Alţii; nedeclaraţi = 5; 4; Total = 9

Concluzii

- Se observa aşadar o schimbare a componenţei raţionale a populaţiei ca urmare a intrării comunei Prundu Bârgăului în sfera regimului de ocupaţie străină, exercitat de către Ungaria.

- Autorităţile ungare au trecut în rândul maghiarilor un număr de 44 de romani. Se ştie că în acest sens se făceau presiuni asupra locuitorilor să se declare „maghiari", existând un număr mare de dovezi scrise în acest sens, inclusiv în rândul refugiaţilor. Au început presiuni directe sau indirecte de maghiarizare a numelor romaneşti fără acordul locuitorilor.

- Începând cu luna septembrie 1940 un număr însemnat de români s-au refugiat în Moldova sau la sud de linia demarcaţionala prin punctele de frontiera de la Dornisoara, Poiana Stampei, Coşna şi Cârlibaba sau pe la Milaş, Cătina şi Feleac. Majoritatea au trecut spre Vatra Dornei, având în vedere că linia de frontieră se afla la circa 20-25 de km de comună şi trecea printr-un teren muntos, împădurit. Din studierea unor documente de arhiva rezulta ca numai în perioada 1940-1942 s-au refugiat în Romania pe la punctul de frontieră Poiana Stampei şi Coşna în Moldova un număr de 51 de locuitori dintre care din Prundu Bârgăului (37) şi Susenii Bârgăului (14), toţi de naţionalitate română. Aceştia sunt cei înregistraţi în documente, dar mulţi au trecut clandestin, fără a fi luaţi în evidenţă de grăniceri şi poliţie.

Legături peste Carpați

Dumitru Popițan,
Societatea „TRANSILVANIA" – Filiala Prundu Bârgăului

Două plicuri timbrate pe care le posed în colecția de filatelie, adresate „D-sale Domnului Simion Monda protopop în Borgo Prund, Transilvania", expediate de către „D. Precup str. Plantelor nr.46", datate la plecarea din Bucureşti în „ 3 dec. 1891 şi 31 dec. 1791", iar la sosirea în Prundul Bârgăului, în „5 dec. 1891" şi respectiv „2 ian 1892", m-au determinat să studiez proveniența lor şi aşa am aflat că D. Precup era membru al Comitetului Societății „Transilvania" din Bucureşti, iar preotul Simion Monda era preşedintele filialei acestei societăți de la Prundul Bârgăului, plicurile făcând parte din corespondența dintre aceste două unități.

Căutând prin hârtii îngălbenite de arhivă, am dedus că ceea ce nu au reuşit să facă prin revoluția din 1848, fruntaşii transilvăneni, dascălii Alexandru Papiu Ilarian, August Treboniu Laurian, Aron Florian şi alții asemenea lor, au încercat prin armele culturii, folosind diferite mijloace ale timpului. Una din căile de realizare ale gândurilor bune ale acestora a fost şi Societatea „Transilvania" din Bucureşti, societate care urmărea să ajute „studenții români din țările de peste Carpați".

După constituirea societății s-a ales un comitet provizoriu, care urma să alcătuiască „Statutul societății". Denumirea inițială a societății a fost „Constanța". Temeliile ei s-au pus în anul 1867, cu ocazia sărbătoririi zilei de 3/5 mai 1848, iar la 27-28 iunie a aceluiaşi an, în cadrul dezbaterilor avute primeşte denumirea de „Transilvania", pentru ajutorarea „studenților români din țările de peste Carpați. Recunoaşterea oficială a societății s-a făcut prin decretul nr. 1810 din 8 dec. 1967".

Comitetul definitiv al societății a fost alcătuit din studenți şi profesori de la Universitatea din Bucureşti şi avea în componență: ca preşedinte pe Alexandru Papiu Ilarian, ca vicepreşedinți pe Paul Cernătescu şi Vasile Alexandrescu, ca secretari pe D. Laurian şi I. Procopiu, iar ca membrii pe I. Martinovici, Gheorghe Bogheru, I.T. Cârcitu, L. Corvin, A. Florian, C. Fortunatu, B. Grădişteanu, D. Precup şi A.F. Robescu, toți făcând parte din pleiada intelectualității româneşti din acele vremi,

Scopul Societății „Transilvania" era „strângerea legăturilor de frăție între tineretul studios din toate provinciile locuite de români", cu accent pe „ ajutorarea studenților transilvăneni". La început societatea a ajutat numai pe studenții români din academii şi universități, lipsiți de posibilitatea de a continua studiile, țelul final fiind crearea unei intelectualități româneşti în Transilvania cât mai numeroasă, care să servească cauza românismului în această parte a țării. Papiu Ilarian în adunarea generală din 1868 a spus: „Scopul nostru este de a asigura încă şi mai mult vitalitatea acestor români nu numai ajutând cultura lor, dar dând acestei culturi direcțiunea cea adevărată latină în locul direcțiunii gotice şi scitice în care i-au împins împrejurările fatale de astăzi".

Fondurile societății „Transilvania" se realizau din cotizațiile membrilor ei. După 10 ani la 12 febr.1878, se modifică statutul, care prevedea printre altele ca „ajutoarele societății să se extindă şi asupra junilor aplecați la arte, industrie, comerț şi meserii". În acest sens se ia legătura cu ASTRA Sibiu, cu „Reuniunea calfelor din Cluj şi cu „Societatea pentru sprijinirea învățăceilor şi calfelor din Braşov". De asemenea s-a intervenit pentru formarea unui comitet de trei persoane în comitatul Bistrița-Năsăud. Comitetele organizate în Transilvania „recrutau pe tinerii beneficiari de ajutoare" pe care îi angajau pentru învățarea meseriei" la cei mai buni meşteri" pe o perioadă de 3-4 ani.

În şedința din 25 iunie 1878 s-au constituit 32 ajutoare pentru tinerii transilvăneni, respectiv câte o bursă de 5o florini în valută austriacă.

Filiala Bistrița Năsăud a Societății „Transilvania" își avea sediul în Prundul Bârgăului unde s-a constituit primul Comitet al filialei format din preotul Teodor Vrăjmaş ca preşedinte, Iacob Oanea, şi dr. Nicolae Hăngănuț. Preotul Teodor Vrăjmaş a condus filiala până în 1891, când i-a luat locul preotul Simion Monda, care printr-o scrisoare este împuternicit de societatea „Transilvania" să mărească numărul de membri din conducere la cinci. În şedința de constituire a noului comitet se aleg şapte membri şi anume: preotul Simion Monda, ca preşedinte al filialei, Eliseu Dan, învățător la Prundul Bârgăului, ca secretar, iar ca membrii Dr. Nicolae Hăngănuț, Iacob Oanea, Candale Anchidim, Gavril Tripon şi Clement Grivase.

Printr-o scrisoare din septembrie 1878 Societatea „Transilvania" cere încheierea contractelor de angajare a „8 juni" la meserii sub semnătura domnilor August Treboniu Laurian. O altă scrisoare trimisă de dr. Rațiu, preşedintele societății, cere filialei să dea date statistice privind activitatea acesteia şi dacă „sunt cauze care silesc pe învățăcei la deznaționalizare" şi ce mijloace ar fi nimerite pentru a împiedica aceasta". În răspuns se menționează că „nu este cazul", ținutul fiind curat românesc.

Filiala Societății „Transilvania" din Prundul Bârgăului şi-a încetat activitatea în anul 1900, când s-a încetat atribuirea de burse pentru studenți şi elevi, deoarece aşa cum s-a menționat în adunarea generală din 14 mai 1900 „bursierii nu mai găsesc locuri" de muncă acolo de unde au plecat" şi solicită derogare de la articolul patru al statutului ca după terminarea studiilor să continue a servii românismul în partea locului, deoarece monarhia austro-ungară nu le dădea posibilitatea să-şi exercite meseriile învățate, fiind siliți să treacă munții în „vechea Românie".

Societatea „Transilvania" din Bucureşti a fost o dovadă a eforturilor întreprinse de către intelectualitatea progresistă din România, în fruntea lor situându-se cei plecați din Transilvania, pentru „ajutorarea fraților de peste munți, pentru formarea unor intelectuali şi meseriaşi români pătrunşi de sentimente patriotice înalte, luptători activi pentru menținerea spiritualității româneşti în toate ținuturile locuite de români.

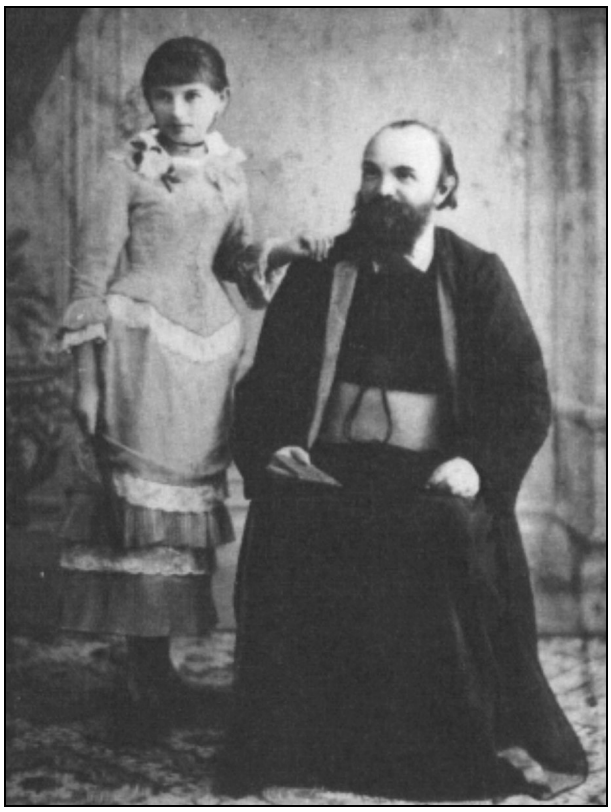

Preotul Teodor Vrăsmaş şi fiica sa Lucreția

IV. ETNOGRAFIE ŞI FOLCLOR

Titus Wachsmann-Hogiu,
Vechiul costum popular din Valea Bârgăului[1]

Poză din anul 1917 reprezentând costume populare de pe Valea Bârgăului. Observați simplitatea croielii, cusăturilor şi ornamentației, precum şi pieptarul (ceptariul) închis în față şi cu deschiderea la subsuoară

1. Privind portul nostru popular resimțim o agreabilă senzație de frumos şi noştri în orice zi de sărbătoare adevărată.

Oamenii au rămas statornici în obiceiul străvechi al unui costum popular scump şi valoros, atât financiar cât şi estetic, creație pură şi îndelungată a oamenilor locului, care doreau nu numai să-şi acopere trupul ci şi să îl împodobească în cel mai înalt mod artistic.

Serbările şcolare, marile sărbători religioase, devin un minunat prilej de atragere a tinerei generații spre veşmântul tradițional, de o neasemuită şi privilegiată frumusețe. Costumul popular din această Vale a Bârgăului pe care istoricul Vasile Netea a numit-o „*Țara Bârgăului*", constituie o operă de artă, o autentică şi perenă „construcție" materială şi de spirit, cu care strămoşii noştri, din timpuri demult uitate (sau aproape uitate) şi-au consfințit prinosul şi prisosul de imaginație, îmbinând armonios utilul cu plăcutul.

Sintetizat şi simbolizat până la perfecțiune, actul creator de țesături şi cusături înfăptuit în Țara Bârgăului, reprezintă o personalizare efectivă de românitate a unor locuitori, în condiții istorice anterioare de dominație şi influență străină. Această influență nu a reuşit să deterioreze „minunea" creatoare locală românească, specific ardelean-bârgăuonească.

2. Cu siguranță, concretizarea unui costum popular s-a realizat în timp şi a evoluat conform unui gust estetic particular grupului social local, ca un deziderat al raportului necesitate-eleganță, dar şi ca un rezultat al materialelor disponibile în fiecare perioadă istorică. Economia locală, de producție a țesăturilor, şi-a spus întotdeauna cuvântul, influențând imaginația şi stilul creativ.

[1] Lucrare susținută la Simpozionul Cultural al Văii Bârgăului la ediția a 17-a din anul 1988.

Pânza țesută în casă, materialele naturale, culorile naturale, obținute prin rețete proprii, flora locală, au determinat specificul artei populare bârgăuane în toate domeniile şi, implicit, în cel al îmbrăcămintei.

Evoluția economico-socială a permis – lucru bun, de altfel – obținerea unor produse industriale noi şi mai ieftine, uşurătatea legăturilor între localități şi a circulației bunurilor, a modificat relația cerere-ofertă chiar şi în domeniul artei populare. Aceste îmbunătățiri de tip economic a determinat pe unii creatori să se abată de la tradiție, de la specific, de la spiritul local care a dominat secole. Astfel apare o ofertă artizanal-artistică de masă, mediocră în raport cu originalul, care duce la pervertirea gustului şi la stabilizarea unei tipologii artistice deficitare sub raport spiritual, moral şi cultural. Proliferarea unui astfel de fenomen dobândeşte un caracter poluant.

În primul rând aceasta se manifestă prin preluarea neselectivă a unor modele dinafară. Aceste elemente preluate nu sunt de prost gust, ci de multe ori de un gust rafinat, dar combinațiile determină depersonalizarea particularităților locale.

Oferta actuală de artă populară se manifestă nu numai prin influențe exterioare nejustificate şi poluare estetică, ci adesea, prin preluarea non-valorilor şi confuzia valorilor. Adesea artisticul, autenticul, valoarea, se confundă şi se înlocuieşte cu țipătorul, cu modelele prea încărcate ce devin plăcute la prima vedere omului al cărui gust estetic nu este cizelat, educat.

Producțiile artizanale de orice tip sunt încurajate comercial de pe linia „înnoirii" cu stridențele de tip kitsch, întrucât aşteptările artistice ale multor consumatori sunt insuficient formate, lăsându-se înşelate de aparențele ce se vor, cu orice preț, a fi …artă.

Sub aspect compozițional obiectele, produsele kitsch se reduc la căutarea unor efecte cromatice violente, la raporturi formale şi proporții epatante, uneori cu un pronunțat grad de aluzie erotizantă, modalități ce solicită dispozițiile afective ale amatorului-consumator cu educație incompletă.

Sub aspect concret, materialele folosite trunchiază şi denaturează originea reală, naturală, dorindu-se a fi altceva. Materiale vulgare încearcă să treacă drept nobile: ghipsul înlocuieşte marmura; suprafețele de zinc sunt vopsite cu bronz, iar cele din bronz sunt aurite; unele metale sunt vopsite pentru a imita lemnul; țesăturile sintetice sunt folosite pentru cusături populare; diverse flori sunt făcute din…plastic, unele dintre ele împodobind locuința, ajungând chiar în părul fetelor …

E adevărat că țesăturile sintetice sunt mai comode, mai uşoare, chiar mai ieftine, se spală uşor şi pot fi aruncate, la fel de uşor…

Dar cel mai adesea aceste substituiri generează o inadecvare, o contradicție între material şi tehnica de lucru, între material şi forma estetică, între intenție şi realizarea artistică.

3. În sfera costumului nostru popular întâlnim dorința unora de păstrare şi conservare a autenticului tradițional, de revigorare a acestuia, concomitent cu dorința altora de modernizare distrugătoare, un fel de îndepărtare şi de înstrăinare de frumusețea specificului minunatului costum popular al Văii Bârgăului, o arie teritorială cu particularități proprii incontestabile. Deşi aflată în apropierea unor zone distincte, pe care le-am putea numi istoric drept „țări", cum sunt: Moldova, Valea Someşului, Bistrița, totuşi Țara Bârgăului „nu s-a supus" influențelor acestora în domeniul artei populare.

Contactele culturale cu vecinii n-au alterat, multe generații, propria matrice bârgăuonească, în ciuda introducerii, în timp, a diferitelor modele de către dornicii de înnoire şi modernizare.

Manifestări ca cele pe care le prezint mai jos arată poluarea artistică şi tendința de a transforma ce avem mai frumos, în…kitsch:

- aglomerarea de motive decorative, o mare densitate, nelăsând nici un spațiu liber, alb;
- îmbinarea curioasă de elemente de tradiție locală cu modele industriale, dând costumului în ansamblul său o notă de grotesc, notă insuficient sesizată şi mai deloc sancționată, ci dimpotrivă fiind admisă şi apreciată ca fiind „bun gust modern";
- ornamentație cusută cu materiale industriale sclipitoare;

- folosirea, pentru împodobirea capului şi prinderea părului fetelor, a unor agrafe industriale sau artizanale complet nepotrivite şi stridente, în raport cu ansamblul costumului popular;

- marcarea gâtului cu coliere sau mărgele lipsite de gust (modele cumpărate din staţiuni) şi neasortate ansamblului;

- folosirea unor curele sau cingători nepotrivite costumului popular, în locul brâului tradiţional;

- fuga unor tinere/tineri după modele din zonele învecinate, în special din Moldova.

Toate acestea dovedesc o denaturare şi o mediocrizare a gustului pentru frumosul autentic tradiţional, complacerea în copierea unor modele străine sau într-o „modernizare" care să dea persoanelor o imagine „strălucitoare".. În acest fel se poate ajunge, în timp, la un prejudiciu artistic, moral şi de personalitate, de depersonalizare a zonei, de alienare a omului prin poluare şi kitschizare estetică care ar trebui oprită, prin mijloace educative, până ce nu va fi prea târziu.

Aceasta ne îndreptăţeşte, pe toţi aceia care apreciem valoarea artei autentice din Ţara Bârgăului, să ne întoarcem atenţia asupra vechiului costum popular local, să-l reconstituim şi să-l repunem în drepturile sale de mesager autentic al trecutului.

Mulţi tineri de astăzi nu ştiu cum arăta şi cum era confecţionat costumulbârgăuonesc în urmă cu o sută de ani. Consider o obligaţie civică şi patriotică să nu lăsăm să dispară valorile artei noastre populare, a unei arte simple şi de bun gust, care conferă durabilitate, eleganţă, încredere şi maturitate în actul creaţiei şi al vieţii.

4**. <u>Costumul popular femeiesc</u>** era alcătuit din următoarele componente: cept (cămaşă, ie); poale pe sub care se purtau polițe (cu accentul pe silaba –li-); şurț (sau pănzătură) în față; pănzătură în spate; brâie pentru încins; năframă pe cap; ceptari (pieptar) înfundat în față ce se încheia sub braț; ghete. În descrierea costumului voi folosi terminologia şi pronunţia locală, veche. Iniţial se pare că **ceptul** şi poalele formau o singură piesă, după 1900 devenind piese distincte. Construcţia ceptului era simplă, având o pocmată încreţită în jurul gâtului cu o deschidere în faţă, gura cămeşii, cu bentiţă cusută cu flori mici, cu şiruri şi ajururi; se închidea cu bumbgi mici (năsturei) sau cănăcei. Ceptul era larg, cu mânecile largi sau trei sferturi care porneau direct din pocmată. Ornamentaţia ceptului era diferită în funcţie de posibilităţile şi poziţia socială a persoanei. Se disting trei modalităţi de ornamentaţie:

a).-cu cipcă (dantelă) în tăietură;

b).-cu mătase pe scrisoare (pe desen);

c).-cu mărgele.

Modelul <u>a</u> presupune tăierea unor benzi, pe mâneci, de o lăţime variabilă (de la 2 la 6 cm), imediat după căderea de pe umeri, şi introducerea unei benzi de cipcă cu modele diferite, executată local sau cumpărată. În partea de jos mânecile se încreţesc la burzalău care adună, strânge, după care se termină cu broderie sau cipcă.

Modelul <u>b</u> presupune desenarea unor motive fitomorfe (frunze, fructe, flori) sau geometrice peste care se coase cu mătase de culori diferite, de regulă negru şi/sau roşu. Aceste cusături formează „puii".

Cusătura pe motivul ales poate fi realizată pe pocmată, în jurul gâtului, la căderea peste umăr, într-o bandă de o anumită lăţime (după dorinţă) la mijlocul mânecii şi între burzalău şi cipcă.

Modelul <u>c</u> este mai pretenţios, mai stilat şi mai…costisitor. Cusătura cu mătase este înlocuită cu mărgelele cusute pe modelul ales (fitomorf sau geometric).

Există „modelul mare" cu flori peste cot şi „modelul mic" cu mărgele încadrate cu ajur, care se poate face orizontal sau vertical.

Poalele erau largi, din 4-5 laţi, lungi şi terminate cu cipcă simplă.

Şurţul era, de regulă, confecţionat dintr-un material textil cumpărat, avea culori deschise şi înflorate pentru persoanele tinere şi culori mai sobre pentru femeile vârstnice. În partea de jos avea cipcă sau cănaci împletiţi.

Pănzătura este o piesă importantă țesută pe fond roşu, roz, negru, crem, pe orizontală fiind brăzdată de vârste de lățimi diferite, unele dintre ele având în partea de jos cusute cu mătase diferite motive fitomorfe. Cel mai practicat era modelul cu trei sau patru frunze, sau cu fructe, care se repetă ca o friză. Modelul cu fructe este simbolul bogăției locului, constituind un adevărat peisaj rural bârgăuan.

Pănzătura se termină în partea de jos (uneori şi lateral) cu cipcă sau cănaci împletiți. Ea se leagă de trup cu ajutorul unui şnur peste care se aplică brâiele.

La sărbători costumul conține două pănzături cu 2-3 alesături, țesute din păr moale, cu dungi mai late sau mai înguste. Florile de pe aceste dungi sunt cusute cu satinuri de cumpărat. În duminicile obişnuite se purta pănzătura în spate şi un şurț (şorț) în față.

Brâiele au o lățime între 3-5 cm fiind țesute cu motiv geometric ondulatoriu, precum în matricea descrisă de Lucian Blaga în „Spațiul mioritic".

Ceptariul (pieptarul) confecționat din piele de miel îmbrăcată cu „braşon" (o țesătură specială cumpărată din comerț). În partea de jos are o zăgară țesută sau croşetată, din mătase neagră. Pe fața (sau şi pe spate) se aplică ornamentație de buchete florale, făcute de cojocar din ierhă (pielicică foarte moale).

Se încheie cu trei nasturi sub braț şi cu unul pe umăr.

În timpul mai rece costumul femeiesc are şi suman din lână, sărăduit, sau după posibilități, cojocel din lână de oaie.

***Costumul bărbătesc** este alcătuit din: cămaşă de pânză, ițari/cioareci (pantaloni), curea din piele, pieptar înfundat, pălărie/cuşmă (căciulă), opinci/bocanci/pantofi sau cisme, suman/cojoc.

Cămaşa are „pui", cusături din mătase sau mărgele peste umeri, la poala mânecii, la poale, la guler (în funcție de starea materială a persoanei).

„Puii" (cusăturile) au modele florale, mai des frunze de trandafir cu boboc şi viorele. În jurul deschizăturii (gura cămeşii) şi în partea de jos a mânecii este ajur, cipcă (dantelă) cu țacăni. Cămaşa se încheie la gât cu cănaci. Gulerul are aceleaşi modele ca cele de peste umăr, de la mânecă şi de la poală.

Ițarii sunt din pânză țesută, urziți cu bumbac şi lână bătută, nevediți în mai multe ițe şi având diverse modele geometrice.

Cioarecii sunt din pănură (lână țesută), de regulă de culoare albă şi foarte rar de culoare neagră sau sură. Ei sunt strâmți şi se leagă ceva mai jos decât mijlocul trupului. În partea de jos se leagă strâns de picior cu bretele țesute. În perioadele friguroase, când bărbații purtau opinci, piciorul se învelea în bucăți mai mari de pănură din acelaşi material cu cioarecii (la fel de gros sau mai subțire), care se legau apoi cu sfoară neagră.

Ceptarul era la fel ca cel femeiesc, dar ceva mai puțin ornamentat, închis sub braț şi pe un umăr.

Cureaua, cu o lățime de circa 15 cm, avea/are un farmec special prin cusătura măiastră cu mătase sau cu mărgele a unor motive florale sau geometrice deosebit de interesante şi chiar complicate. Cureaua este fala tinerilor.

Sumanul de culoare neagră, sărăduit, cu zăgară, se purta de regulă doar peste umeri, mânecile fiind doar ca un accesoriu, la nevoie. Pe timpul iernii mulți bărbați purtau **cojoc** din piele de oaie, cu o ornamentație specifică dar specială.

Cuşma din piele de miel tânăr, posibil nelins încă de mama lui, pentru a avea lâna cât mai creață, de obicei de culoare neagră, mai rar albă.

Acest tip de costum popular românesc de pe Valea Bârgăului era prezent înainte de Primul Război Mondial, când Transilvania aparținea Imperiului Austro-Ungar. De observat că nu există influențe străine. După 1918, când se formează România Mare şi se deschid legăturile, comunicația cu Moldova, se constată multe influențe din această zonă. Se introduce tipul de pieptar deschis în față (atât la femei cât şi la bărbați) precum şi o serie de modele de ornamentație, căciula brumărie etc.

Fată bârgăuană, 1954

Fecior de pe Bârgău, 1954

Fată bârgăuană, 1943

Tineri de pe Bârgău, 1966

Rusaliile la Prundu Bârgăului, 1960

5. În finalul acestui demers în care am descris, foarte scurt, vechiul costum popular din Valea Bârgăului, se impun câteva observații/sublinieri:

- totul (cu foarte mici excepții) se realiza din produse absolut naturale: cânepă, în, lână, piei de animale;

- modelele erau simple dar elegante, reflectând mândrie şi demnitate;

- țesutul, cusutul, cojocăritul reprezentau artă adevărată, artă care a fost inovată şi perfecționată în decursul timpului;

- inovarea şi modernizarea s-au făcut pe două direcții: una de întărire a frumuseții autenticului local şi alta de alterare prin importuri şi imitații sau prin înlocuirea materialelor naturale cu altele de tip industrial, artificial, prin contrafaceri de ordin tematic şi stilistic, prin introducerea unor extravaganțe vulgare, modele kitsch;

- pe Valea Bârgăului a existat şi continuă să există o **artă populară deosebită**, prin care bârgăuanii sunt recunoscuți în județ şi în țară (chiar în lume); merită felicitări Căminele Culturale care susțin prin activitățile lor artistice, valoarea costumului popular tradițional, de o frumusețe specială;

- e nevoie, totuşi, de mai multă activitate de educație pentru păstrarea autenticului artei populare bârgăuane, căci ar fi mare păcat ca peste un timp să nu o mai avem.

Transformările pe care le-a cunoscut costumul popular bârgăuan într-o perioadă de peste 100 de ani se pot observa dacă analizăm cu atenție pozele reprezentând ani diferiți şi nu echipe artistice din zilele noastre.

Poză din 1975, reprezentând femei din Josenii Bârgăului, producătoare de artă populară locală.

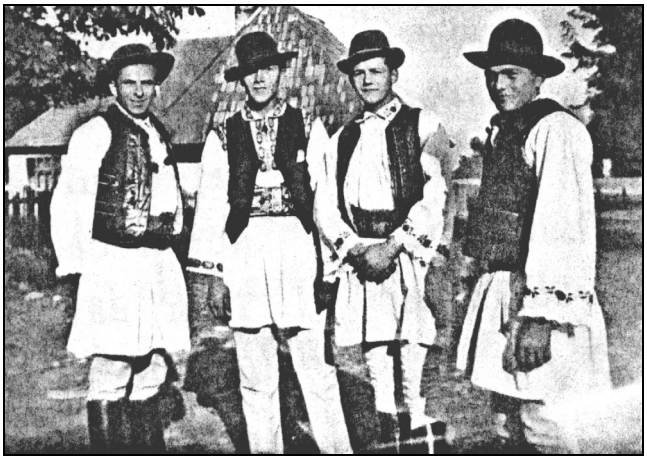

Poză din 1942, reprezentând feciori, cântăreți la Casa Parohială Prund.

Niculae Vrăsmaş, *Un rege al bârgăuanilor*

La marginea şoselei Bistriţa–Vatra Dornei, km 101, 7, se găsea un arbore secular deosebit, o raritate floristică cu denumirea ştiinţifică Picea excelsa f. monstruosa, monument al naturii, cunoscut ca „Regele pădurii", „Molidul candelabru" sau „Regele brazilor". Avea o formă conică piramidală, cu douăsprazece grupuri secundare, ca nişte lumânări uriaşe născute din trupul mamă, răsfirate ca un imens candelabru. Ramurile sale erau orientate în toate direcţiile, încâlcite şi înghesuite, dându-i un aspect de tufă uriaşă. Acest caz teratologic rar în lumea plantelor, părea un adevărat „monstru" vegetal, un unicat, de aproape 20 m. înălţime şi peste 50 cm grosime.

Regele brazilor era aproape de locul denumit „în vârf la Ţepea", după cum şi astăzi încă-i mai cunosc unii denumirea, care este foarte veche iar după spusele bătrânilor ar avea legătură cu „trasul în ţeapă, probabil din vremea lui Vlad Ţepeş". Nu departe este „Fântâna Iancului" şi „Drumul cel vechi", denumit şi „Drumul Romanilor. Se pare că nu întâmplător Regele brazilor a crescut în vecinătatea acestor locuri care mustesc de istorie. Poate că prin această pitorească trecătoare a umblat şi Domnitorul Vlad Ţepeş, dacă tot a prins rădăcină legenda lui Dracula în Ţara Bârgăului, la câţiva km aflându-se hotelul-castel care-i poartă numele. Acest falnic arbore a fost un important simbol, mai mult decât un frate al românului, un adevărat părinte. Locuitorii l-au apărat cu dârzenie atunci când ocupanţi vremelnici au încercat să-l ducă din ţară. Oamenii locului l-au respectat, pentrucă foşnetul „Molidului Candelabru" parcă le vorbea, îi sfătuia, le cânta şi îi liniştea, iar pe mulţi îi inspira. Personalităţi bârgăuane ale vremii au închinat „Regelui brazilor" frumoase pagini de proză sau minunate versuri.

Oda regelui brazilor

Din trăgănări de doine şi scăpărări de-amar
Vin să-ţi închin versuri cu frunze
Brad mândru, secular.
Din vremi trecute stai semeţ sub culme
Şi cânţi din crengi când trec pe lângă tine mândre turme
De oi ţurcane şi berbeci
Mânate de ciobani
Sprinteni sau grei de ani.
Stai singuratic şi străjuieşti hăul
Sub drumul care leagă Dorna cu Bârgăul
Şi priveşti cu fală ocrotitoare
Adusă să-ţi admirăm zămislirea
Aici, la poalele Zimbroii,
Pe vechiul plai al omului şi-al oii
Ce-ţi poartă cu mândrie şi cu dor
Numele de „Rege-al brazilor".
La rădăcina ta, copil pribeag
Am plâns şi-am râs cu cine mi-a fost drag.
Acum, iar lângă tine fac popas
Şi-aceste versuri le-nchin şi le las
Celor ce te-admiră şi suspină
La miros de brad şi de răşină.
La rădăcina ta, copilăria,
Stă îngopată-n coajă, cu vecia.
Oamenii te-au declarat chiar sacru
Dar nu ca brad, ca molid candelabru.
Te-au declarat ca „Rege al pădurii"
Şi te-au înscris: „Monument al naturii" !
Dar un vânt nebun te-a zmuls din glie
Lăsându-ţi locul înfipt în vecie.
Vedeţi? Aceasta-i soarta tuturor…
Cât sunt de falnici brazii, dar tot mor.
Şi se pare, moartea rău îi doare
De-aceea adesea ei mor în picioare !

(Teo Vrăsmaş, Manuscris, 1977)

Valorificarea tradiției (Fragment)

„Chiar şi timpurile mai apropiate de noi intră pe nesimțite în legendă. A existat până nu demult şi nu prea departe de aici un brad căruia localnicii îi spuneau „Regele brazilor"' şi pe care oamenii de știință l-au denumit „Molidul Candelabru" şi l-au declarat pentru frumusețea lui unică monument al naturii. Mi-am pus adeseori întrebarea: de ce i s-a spus „Rege al brazilor"? şi nu mi-am putut opri o comparație cu alte meleaguri asemănătoare ale Munților Apuseni. Acolo, moții şi-au plămădit prin veacuri un ideal de dreptate, l-au aşteptat multă vreme zadarnic, ca apoi să-l întrupeze într-un Crai al Munților care a fost copilul moțului din Vidra, justițiarul gloatelor asuprite, tribunul revoluției transilvane. La mormântul său săpat sub gorunul lui Horia din Țebea se face şi astăzi pelerinaj şi se stă de veghe. Bârgăuanii nu au avut un asemenea bărbat căruia să-i spună crai, rege sau împărat, un erou ce fascinează copilăria. Dar au dorit să aibă ceva, ceva drept şi frumos, ceva ce nu se mai află altundeva şi şi-au ales ca rege al frumuseții şi dreptății, ca un simbol de mit, un brad pe care l-au numit „Regele brazilor"! Dar nu un brad oarecare, ci unul cum nu s-a mai văzut, un brad pe care doreai să-l revezi şi să-i admiri arhitectura perfectă a ramurilor, gândindu-te că tot atât de drepte şi frumoase trebuie să fie şi destinele oamenilor. Azi nu mai există decât în amintirea celor care l-au văzut măcar o singură dată. Timpul şi vremurile l-au doborât! Iar noi suntem datori să nu uităm nimic…" ***(Ioan Cernucan Valorificarea tradiției, Plaiurile Bârgăului, 1978)***

Regele brazilor

Eu, Regele eram pădurilor de brad
Şi unui veac întreg, semeț i-am stat în vad.
Din trup mi-au odrăslit, cu taină si cu har,
Trup după trup: neasemuit altar!
De-un veac eu străjuiam, prin vremuri-bune, rele
Din râpi mă înălțam, neabătut, spre stele!
Stăpân domneam aici, sub aspru legământ
Şi câte-urgii trecute, nici una nu m-a frânt!
În crug de făurar, sa-nvolburat zmintit,
Un vifor, cum stihia nicicând n-a vrăjmăşit;
O noapte-nfricoşată orgii a năpustit;
În ceasul de pe urmă, în râpi m-a prăvălit.
Un iad de pleznet orb, şi mugete din hău,
A răzbătut cumplit, răpus gemutul meu!
Drumeți, ce poposea-ți sub zările-mi senine,
Pleca-ți-vă smerit şi vă-nălțați cu mine!
Un veac v-am fermecat în colțu-acest de țară.
Iar, dacă azi, brad rege, de strajă nu mai sunt,
Din Soare şi din piatră, din veşnicul pământ,
Se întrupează iarăşi semețul legământ:
Alți brazi, mai falnici încă, păduri o să răsară!

(Eudochia Vonica Ghița)

Într-adevăr alți brazi o să răsară, însă localnicii nu-l vor uita niciodată pe „Rege", a cărui dispariție în urma unei puternice furtuni, care a avut loc cu o săptămână înaintea marelui cutemur din 1977, l-ea întristat multă vreme inimile. „Regele brazilor" a rămas însă definitiv în memoria lor şi a celor care l-au văzut măcar odată.

Regele brazilor a inspirat folclorul şi chiar literatura din Țara Bârgăului. A fost sfătuitorul în bine şi alinătorul de dureri al localnicilor în vremuri de restrişte, al celor care se pregăteau de bejenie dar şi al ciobanilor şi drumeților care poposeau la umbra lui. Regele brazilor a fost un martor al istoriei acestor locuri dar şi o adevărată muză a bârgăuanilor, în timp devenind un personaj liric şi dramatic al poeziei, cântecului şi al dansului popular.

La mirosul cetinii şi adăpostul bradului au început, încă din secolul trecut, frumoasele manifestări folclorice interjudețene, întitulate „Regele brazilor", care au adunat sute de soliști ai cântecului popular, din care nu a lipsit străvechea şi frumoasa doină românească. La fel, frumoasele noastre cântece populare ce preaslăvesc viața, naşterea, nunta şi moartea, dar mai ales dragostea, cel mai de preț lucru din lume, au încântat ani de-a rândul şi au descrețit frunțile pline de griji ale oamenilor, prezenți în pitoreasca trecătoare a vechilor străjeri bârgăuani.

La concursul soliştilor de muzică populară „Regele brazilor", deschis în anul 1968 de „Privighetoarea din Leşu" Maria Precup, au participat şi au luat premii soliști care au devenit „flori din grădină" ale cântecului popular, ca Ioana Hangan, din Bistrița Bârgăului, sau adevărate „doamne ale cântecului românesc", precum veşnic tânăra cântăreață din Telciu, Valeria Peter

Predescu. În cele 9 ediții ale acestui vechi şi original concurs, desfăşurat într-un superb amfiteatru natural din jurul „molidului candelabru", aportul soliştilor din Țara Bârgăului a fost la înălțime. Iar pentru a nu lăsa uitării multe dintre numele care au câştigat trofee şi au fost mult apreciate, consider că avem obligația de a le aminti, măcar pe cele despre care mai există date scrise, cu speranța că ele se vor putea completa în viitor prin mărturiile sau dovezilor pe care mulți bârgăuani cu siguranță le posedă. Astfel, la ediția concursului de muzică populară „Regele brazilor" din 1970, a fost evidențiată Floarea Tanca, din Tiha Bârgăului, care a primit medalia de bronz şi Ioana Hangan, din Bistrița Bârgăului, care a câştigat medalia de argint, pentru interpretarea cîntecului popular „Tot aşa mi-am auzit". La ediția din 1971, care s-a desfăşurat în localul Căminului Cultural din Mureşenii Bârgăului, din cauza vremii nefavorabile, locul I a fost atribuit lui Simion Varga, din Prundu Bârgăului, care a interpretat, cu mult succes, o variantă bârgăuană a baladei despre „Meşterul Manole". Tot atunci s-au clasat pe locul II Ioana Cotu, din Bistrița Bârgăului, iar pe locul II Ioana Cloşca, din Mureşenii Bârgăului. Au mai luat mențiuni speciale cântăreții: Nastasia Galben, Ioan Vidican şi Gheorghe Pudilic, din Mureşenii Bârgăului, ultimul, în vârstă de 73 de ani pe atunci, a demonstrat veritabile calități vocale interpretând o veche şi minunată baladă bârgăuană, întitulată „Sub coroana unui brad." Premiile şi mențiunile au fost înmânate concurenților de către compozitorul Tudor Jarda, preşedintele unui juriu din care au făcut parte şi doi reputați profesori, bârgăuani de origine, Maxim Drăgan de la Institutul pedagogic din Târgu Mureş şi Vasile Parasca din Bistrița. La ediția V-a din 4 iunie 1972, Nastasia Galben din Tiha Bârgăului a ocupat locul III, iar Cuța Crăcană şi Doinița Mureşan, din Prundu Bârgăului şi Ioana Isip din Tiha Bârgăului au luat mențiuni. La această ediție au avut un mare succes cântecul „Coborâi din deal în vale", interpretat de foarte tânăra solistă, de numai 14 ani, Cuța Crăcănă din Prundu Bârgăului, „Balada lui Toma", piesă în premieră pe scenă, interpretată de Viorica Gril din Prundu Bârgăului, precum şi cântecele „Măi bădiță bârgăuan", „Cât îi Bârgăul de mare", specifice folclorului local. La ediția VI-a din anul 1973, alături de premiile luate de Valeria Predescu, din Telciu şi Ion Bindea, din Zagra, un frumos şi merituos premiu III a obținut şi Floarea Tanca, din Prundu Bârgăului. Concurenta Nastasia Galben din Tiha Bârgăului a fost apreciată ca având cel mai autentic costum popular de pe Valea Bârgăului. Simion Serețeanu din Bistrița Bîrgăului, marele maestru la țiteră a dat un adevărat recital, iar foarte tînărul concurent Ioan Buta a cântat din fluier. Ultima ediție a „Concursului de muzcă populară „Regele brazilor", din 1976, a fost câştigată de solista Bontus Cornelia din Tiha Bârgăului (Ulterior căsătorită Stoica), care a primit trofeul din mâna compozitorului Tudor Jarda. În anul următor, 1977, când „Regele brazilor" a fost răpus de o năpraznică furtună, această frumoasă competiție folclorică s-a întrerupt. Dar cântecele inspirate şi cântate la rădăcina bradului candelabru nu au murit. Numele său legendar a intrat în istoria locului şi, în primul rând, în folclorul local, național şi internațional.

Menuț Maximinian[1], *Interpreți de folclor din Valea Bârgăului*[2]

Dor de cântec bârgăuan

„Mare-i dealul la Bârgău,
Da' mai mare-i doru' meu"

Ce ar fi românul fără matricea culturală? Ce ar fi bârgăuanul fără cultura tradițională, fără spiritualitatea care se oglindeşte în sufletul țăranului neaoş de aici? Cultura noastră musteşte de semnificații în cadrul ştiințelor sociale, şi mai ales, în sociologie, psihologie şi antropologie socială. Se manifestă o extensie semantică importantă, care păstrează diferite nuanțe ale transmiterii sociale. A avea cultură este identic cu a fi educat, ați cunoaşte rădăcinile, identitatea, civilizația fiind un termen care se aplică la modele culturale caracterizate prin heterogeneitate organică şi o structură socială complexă. Cultura şi civilizația sunt oglindite în diferite opere şi creații tehnologice şi estetice, dezvoltate gradat şi progresiv, cu anumite caracteristici individuale care reprezintă un anumit popor, o anumită entitate.

Ansamblul „Plaiurile Bârgăului"

A vorbi de cultură populară înseamnă recunoaşterea şi atribuirea capacității de a genera cultură țăranilor şi claselor populare. Bârgăul este binecuvântat cu muzicanți, instrumentişti, tarafuri, ansambluri folclorice, instructori, coregrafi şi mari spectacole sau festivaluri, subliniindu-se identitatea diversității valorii.

Ansamblurile bârgăuane au prezentat de-a lungul existenței lor, şi prezintă şi astăzi, momente de înaltă virtuozitate, prin care sunt transmise caracteristici ale artei tradiționale autentice, prilej pentru publicul spectator de a se reîntâlni cu tradițiile, obiceiurile, portul şi dansul popular. Sunt valorificate şi promovate aspecte esențiale ale culturii populare prin piese muzicale instrumentale şi vocale, suite coregrafice. Este o mare responsabilitate de a transmite mai departe bogățiile folclorice care reprezintă identitatea noastră. Pentru că suntem într-o eră a informatizării,

[1] Scriitor şi jurnalist la cotidianul „Răsunetul".

[2] Lucrarea a fost susținută la Simpozionul Cultural al Văii Bârgăului, ediția a XXXIX-a, Prundu Bârgăului, din 5 iunie 2010.

trebuie să o folosim pentru a beneficia de toate mijloacele pe care ni le oferă prin a cerceta, a conserva şi a transmite mai departe tezaurul folcloric. Tradiţia trebuie să reprezinte pentru noi firul ce ne leagă de pământul natal, de acel „colţ de lume" în care părinţii, bunii şi străbunii ne-au modelat personalitatea făcându-ne „oameni dintre oameni".

Cine nu a auzit de Ansamblul folcloric „Plaiurile Bârgăului", a Căminului Cultural din Prund, coordonat de directorul Ioana Suciu, de Ansamblul „Flori Bârgăuane" din Josenii Bârgăului, coordonator Maria Moldovan Gavri, cunoscută interpretă de folclor, de Ansamblul „Bârgăul" din Susenii Bârgăului, condus de coregraful Florin Flămând, sau de Ansamblul „Datina" al Clubului Copiilor, de care s-a ocupat atâţia ani cu devotament maestru Dumitru Ciupa?

Artişti bârgăuani

Folclorul bârgăuan reprezintă sufletul, sensibilitatea, spiritul creativ şi dragostea pentru vatra străbună, iar noi avem datoria morală să păstrăm această avuţie, să o valorificăm şi să sedimentăm în sufletul copiilor dragostea pentru folclor. Din acest punct de vedere, în opinia mea, dacă am înfiinţa câte un ansamblu folcloric în fiecare localitate, ar fi un lucru al binecuvântării.

Avem multe probleme, rebuturi şi kitschuri pe care le ştim, le intuim şi uite aşa, suntem nevoiţi să le purtăm în cârcă. Dar lucrurile au început să meargă pe făgaşul cel bun, graţie unor sufletişti, animatori ai culturii populare, graţie unor instituţii de profil. Ţinutul Bârgăului se distinge prin promovarea valorii, fiind un motor a tot ceea ce înseamnă autentic şi calitate. Avem valori incontestabile, avem talente deosebite, care ar trebui susţinute şi ocrotite la nivel de stat, pentru că sunt valori naţionale. Nu este bine când artiştii, cântăreţii noştri se zbat, încercând cu disperare să se descurce numai pe cont propriu. De regulă, cei talentaţi sunt timizi şi intră foarte greu în circuit.

Pasiunea şi talentul cu care reprezentanţii ansamblurilor bârgăuane au preluat şi modelat patrimoniul folcloric românesc reprezintă fundamentul interesului şi plăcerii cu care aceştia sunt primiţi oriunde în lume. Ponderea repertoriului este deţinută de dansuri, cântece şi elemente tradiţionale bârgăuanene, fiind puse în scenă de către coregrafi cu o grijă constantă pentru menţinerea originalităţii repertoriului. Organizaţi în diferite formaţii – „în grup" sau „în perechi", dansatorii evoluează în faţa publicului, prezentându-se fie cu ample desfăşurari de ritmuri vivace în „învârtite", fie cu mişcări uşoare – pline de graţie. Un punct aparte îl ocupă „Cioflâncul" sau „Dansul ţapinarilor", oameni vrednici iubitori ai pădurilor Munţilor Bârgăului.

O istorie a sufletului românesc. O istorie a acelui suflet care plânge, speră, se bucură. Zeci şi zeci de muzicanţi care, în zeci de ani, au veselit nu doar spaţiul cultural românesc. O poveste de dragoste care a uimit cerul, pentru că minunaţii rapsozi sunt mereu cu privirile indreptate către un spaţiu al bucuriei, care transcede tot ce este terestru. De unde atâta dragoste? De unde atâta talent? De unde atâta dăruire? De unde atâta risipă de frumuseţe şi altruism? Toate se leagă în jurul acestor oameni de o frumuseţe spirituală desăvârşită. Sunt onorat pentru că am ocazia să-i „aplaud". Mă bucur că mi-au ţinut, de zeci de ori, lacrima în cumpănă. Artiştii bârgăuani lecuiesc sufletele..., iar acum au intrat în legendă ca ambasadorii spiritului bârgăuan...

Dumitru Ciupa

Dumitru Ciupa este unul dintre cei mai cunoscuți rapsozi din județul Bistrița-Năsăud. Născut în Prundu Bârgăului pe 26 octombrie 1947, în aceeaşi zi şi an cu marea noastră interpretă Valeria Peter Predescu, alături de care a împărțit scena profesionistă ani de zile, avea să primească primul fluier de la „tata lu' mama", bunicul Ion Ruscău, la vârsta de 5 ani. De altfel, de la bunicul a prins şi tainele cântatului, iar mama îl acompania cu vocea. Dar nici tata nu se lăsa mai prejos, Arghil Ciupa fiind unul dintre cei mai mari rapsozi ai județului. În armată, la Ineu, jud. Arad, bistrițeanul Dumitru Ciupa are colegi de armă doi frați taragotişti, de la care a prins dragoste pentru acest instrument de suflat. În anul 1958 înființează formația de trişcaşi din Prundu Bârgăului, alături de bunicul lui. Virtuozul instrumentist ajunge în 1972 la Casa de Cultură a Sindicatelor, unde lua ființă Orchestra profesionistă „Bistrița". Atunci şi-a cunoscut valoarea, fiind selectat dintr-un număr mare de instrumentişti de către o comisie condusă de Ionel Budişteanu, de la „Rapsodia Română". Colindă, împreună cu colegii de scenă, județul în lung şi-n lat, de la Agrieş la Rodna, Piatra Fântânele, Silivaş. A fost prezent în spectacole de mare valoare alături de instrumentişti precum Alexandru Bubi, Ion Sabadâş, Dumitru Cilica, Sabin Deac, Lăcătuş Robert, Binder. A acompaniat soliști vocali, precum: Petre Petruse, Felicia Ilieş Negrescu, Iosif Buş, Cornelia Ardelean, Viorica Lazăr, Valeria Peter Predescu, Ion Conea. Nu au lipsit nici momentele vesele oferite de Iacob Tătaru. De-a lungul timpul a acompaniat şi numele mari ale scenei româneşti: Irina Loghin, Tiberiu Ceia, Ion Dolănescu, Mariana Drăghicescu, Petrică Moise, Nicoleta Voica. „Trebuie să fii un bun meseriaş, să cunoşti repertoriul tuturor soliştilor de valoare din toate zonele țării. Doar aşa, sălile sunt arhipline şi succesul este garantat", ne-a declarat Dumitru Ciupa. Astăzi, când informația este oferită de mijloacele mass-media, când muzica este prezentă în casele tuturor românilor, spectacolele sunt o raritate. Dacă altădată Orchestra „Bistrița" susținea câte trei spectacole într-o zi, astăzi sunt localități în județ unde nu mai sunt concerte folclorice. „Astăzi sunt foarte mulți soliști care nu au trecut prin filtrul selecției şi care nu ştiu îmbina armonios textul cu melodia. Cu două-trei melodii nu eşti mare cântăreț. Şi dacă nu păstrezi linia melodică a zonei, nu ai cum să fii remarcat", spune Dumitru Ciupa. După desființarea Orchestrei „Bistrița", se angajează la Clubul Elevilor din Prundu Bârgăului ca instructor la Cercul de Instrumente Populare. Aici a înființat, împreună cu Teodor Giurgiuca, de la Cercul de Coregrafie, Ansamblul „Datina". Alături de inspectorul general Leonida Ştefănescu, directorul Clubului, Mircea Platon, şi directorul Liceului, Leon Hogiu. Ansamblul a obținut în 1995, la Vorona, trofeul festivalului „Moştenite din bătrâni" şi premiul pentru autenticitate şi varietatea costumului. Urmează participări în Bulgaria, Tg. Jiu, Vâlcea, de peste tot venind cu marele premiu. Acum se ocupă de formația de instrumentiți a Căminului Cultural, o adevărată Casă de Cultură, prin grija doamnei Ioana Suciu. Iubeşte la fel de mult şi cavalul şi tilinca, dar şi taragotul. S-a bucurat de prezența în viața lui a tatălui Arghil, mare rapsod popular, plecat la cele veşnice la o vârstă onorabilă. Soția, asistent medical, a înțeles întotdeauna pasiunea pentru muzica populară, fiind cea care-i pregăteşte costumele. Are doi copii, o fată – asistent medical şi un băiat – preot la Şintereag. Regretă că nu a cântat şi cu vocea, deşi doina pe care a compus-o a fost apreciată de specialişti: „Sus pe Heniu, la Bârgău/ Am învățat să cânt eu/ Din fluier şi din caval/ De suna din deal în deal". De la prima nuntă, pe care a avut-o în Nepos, până astăzi a cântat la peste 2500 de perechi de miri. Are în repertoriu şi o compoziție proprie „Învârtita lui Dumitru Ciupa", inspirată dintr-un cântec din zonă, căruia i-a dat alt ritm. Pe tinerii interpreți îi îndeamnă „să-şi respecte înaintaşii, să culeagă de le ei ce au mai bun, ce e de valoare, să-şi facă repertoriu personal, să nu se lepede de datinile străbune".

Îmbucurătoare apariția volumului „Dumitru Ciupa – Sus pe Heniu la Bârgău", scris de directorul Editurii Karuna, Tiberiu Irimia şi el bârgăuan, din Prund. Este important ca activitatea

numelor mari ale folclorului din județul nostru să fie inserată în cărți, care să oglindească rolul important al acestora în domeniul culturii. Dumitru Ciupa, unul dintre cei mai valoroşi instrumentişti ai Bistriței, va rămâne în istoria folclorului românesc prin imprimările deosebit de valoroase realizate atât individual, cât şi cu marii artişti ai județului alături de care a cântat atâția ani în Orchestra profesionistă „Bistrița". „Valorosul instrumentist Dumitru Ciupa se destăinuie cu încredere scriitorului Tiberiu Irimia, reuşindu-se o împletire remarcabilă între povestitor şi autor", spune în Prefață scriitorul Dorel Cosma. Dragostea pentru oameni, pentru codru, pentru ape şi vârfuri de munte, dar mai ales pentru cântecul străbun moştenit de la vestitul rapsod Arghil Ciupa, sunt prezentate într-un fir narativ care curge fără a fi întrerupt de scriitor, de la naştere până în zilele noastre, când Dumitru Ciupa este un simbol al Văii Bârgăului. Fotografiile, cântecele puse pe note, diplomele şi articolele din presă care însoțesc cartea conturează un portret întreg al vestitului taragotist, asemănat cu un alt Dumitru celebru – Dumitru Fărcaş. Pline de emoții sunt cuvintele despre Dumitru Ciupa, scrise de prietenii şi colegii lui – Mircea Platon, Ioana Suciu, Alexandru Pugna, Cornel Pop, Ştefan Cigu, Cornelia Ardelean Archiudean, preotul Vasile Turc şi regretata Valeria Peter Predescu. O carte care se alătură celorlalte volume de specialitate, scrise despre Valeria Peter Predescu, Alexandru Pugna, Lenuța Purja, Maria Peter.

Ansamblul Bârgăul

Ioan Lazăr

(profesor, dirijor, instructor. Consilier la Direcția Județeană pentru Cultură, Culte şi Patrimoniul Cultural Național Bistrița-Năsăud)

S-a născut la data de 15 iulie 1944, în comuna Josenii Bârgăului, județul Bistrița-Năsăud, comună în care a absolvit cursurile Şcolii Elementare, după care a urmat cursurile Liceului de Muzică din Cluj-Napoca, secția clarinet, promoția 1963. În anul 1971 a absolvit Conservatorul de Muzică „Gh. Dima" din Cluj-Napoca, obținând licența în „Dirijat-compoziție". De la mama sa neîntrecută pe Valea Bârgăului, a moştenit talentul cântatului, apoi în Liceul din Cluj a cântat în taraful şcolii, descoperind noi taine ale cântatului de la profesorul său. Paul Stoica, încă din timpul liceului, apoi al studenției, atras de muzica şi folclorul românesc, a făcut parte din Ansamblul studențesc „Mărțişorul", condus de marele taragolist Dumitru Fărcaş.

După terminarea facultății a lucrat în mai multe instituții de cultură din județ: *metodist* cu probleme de muzică în cadrul Centrului Creației Populare; *metodist-instructor* şi *director* la Casa Municipală de Cultură; din anul 1991 a fost numit *inspector* la Inspectoratul Județean pentru Cultură Bistrița-Năsăud, ulterior *consilier* în cadrul aceleiaşi instituții devenită Direcția Județeană pentru Cultură, Culte şi Patrimoniul Cultural Național; concomitent a fost *dirijor, solist vocal* şi *instrumentist*

în Ansamblurile folclorice „Cununa de pe Someş”, „Balada”, „Nunta Zamfirei”, colaborând eficient cu ansambluri din județ: „Baltagul” din Monor, „Păunită” din Sângeorz-Băi, „Someşana” din Năsăud. A participat la numeroase spectacole şi turnee întreprinse de aceste valoroase ***ansambluri,*** atât prin bogăția repertoriului cât şi prin calitatea interpretativă, bucurându-se de scenele din Europa, Asia şi Africa. În anul 1992 a înființat ansamblul „Doruleţul” al Palatului Copiilor Bistrița, devenit printre cele mai bune din țară. Ca o recunoaştere a profesionalismului său, profesorul Ioan Lazăr a fost ales încă din anul 1985, ca membru permanent al Juriului Festivalului-concurs de folclor „Fetes de la Vigne” din Dijon, Franța. S-a implicat cu solicitudine în filmul „Nunta la români”, jucând rolul mirelui în 12 episoade realizate de Televiziunea Română în anul 1971 transmis în serial pe TVR 1. Mireasa era tânăra frumoasă Sabina Dan din Susenii Bârgăului.

Ioan Lazăr cu solistele

Turnarea filmului a fost **UN BUN PRILEJ** de a se valorifica în județul nostru patrimoniul folcloric de pe Văile Bârgăului, Şicului şi Budacului, concretizat vocali, formații de obiceiuri populare, formații şi dansuri populare, instrumentişti, artişti celebri precum Maria Butaciu şi Simion Pop de la Ansamblul „Ciocârlia» Bucureşti.

Flori bârgăuane

Soliste bârgăuane

O activitate prodigioasă a avut în Ansamblul folcloric „Cununa de pe Someş”, primul ansamblu înființat în județ, unde s-a afirmat ca solist vocal, solist instrumentist şi dirijor timp de 18 ani. Coregrafia o semna bunul său prieten Comeliu Botoş. Valoarea, talentul, aptitudinile şi calitățile sale l-au recomandat pentru colaborări cu cele mai renumite ansambluri din țară – „Plaiurile

Oltului" – Slatina, „Baladele Deltei" Tulcea. „Timişul" din Timişoara ş.a., ansambluri cu care a văzut cele mai minunate locuri din lume, fiind aplaudaţi la scenă deschisă şi apreciaţi pentru costumul popular românesc, pentru dansurile populare româneşti, unice în lume prin dinamismul, măreţia şi măiestria cu care sunt interpretate. Atât înainte, cât şi după revoluţie a fost onorat cu *Medalia* „Meritul Cultural Clasa a III-a".

Teodor Giurgiuca

A fondat în 1994 împreună cu Dumitru Ciupa, Ansamblul Datina din Prundu Bârgăului. Aici a venit de la Casa de Cultură din Beclean, unde a reactualizat Ansamblul „Someşul". După 8 luni de zile de la înfiinţare a participat la Festivalul internaţional de folclor „Moştenite din bătrâni" la Vorona – Botoşani, unde din 30 de formaţii participante a luat locul l. În 1995 a fost la un festi¬val naţional la Năvodari, în concurenţă cu 22 de judeţe, obţinând din nou locul l. În 1996 a urmat turneul la Plovdiv – Bulgaria şi Festivalul „Soarom" – Sângeorz-Băi unde a primit locul II. Între 1997-1999, trei ani consecutiv, a primit Trofeul Festivalului „Pe fir de baladă" din Târgu Jiu, iar în 2000 la acelaşi festival i-a fost oferit premiul I. Între anii 1999-2002 a participat la Festivalul „Alutus" Râmnicu-Vâlcea, de unde a venit în fiecare an acasă cu premii importante. Giurgiuca a predat doi ani la Şcoala de Artă la clasa instructori-coregrafi. A scos 12 coregrafi: 2 foşti membri ai ansamblului au terminat şcoala de coregrafi la Academia „Dimitrie Cantemir" din laşi, iar două fete sunt dansatoare la Ansamblul studenţilor „Mărţişorul" din Cluj. A activat trei ani la Clubul Tineretului din Bistriţa între 1974-1977. Din 1977 până în 1995 a fost la Ansamblul „Cununa de pe Someş". A avut turnee în Franţa, Olanda, Germania, Grecia, Polonia, în total 16 ţări. A montat dansuri din Bistriţa la Ansamblul „Cercănelul" din Baia-Borşa, sub mâna lui Corneliu Octavian Botoş. Apoi, la Ansamblul „Ciobănaşul" din Suceava, împreună cu Pop Anton Ionel, colaborări cu Ansamblul „Ciprian Porumbescu" din Suceava.

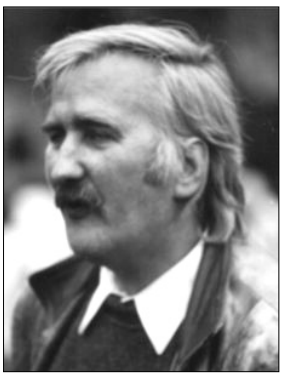

Nicolae Cioancă

Este din comuna Tiha Bârgăului şi se mândreşte că e bârgăuan. S-a născut la 22.XI.1980 în Bistriţa. A absolvit cursurile Şcolii Generale din Tiha Bârgăului clasele I-VIII, apoi în anul 2000 cursurile liceale la Liceul „Radu Petrescu" din Prundu Bârgăului, iar apoi Universitatea 1 Decembrie 1918 din Alba Iulia, facultatea de Contabilitate şi Informatică de gestiune. În 1989 a fost la festivalul „Cântarea României", obţinând premiul I şi Titlul de laureat al festivalului. În perioada 1997-2000 a fost elev la Şcoala Populară de Arte, de unde a fost trimis să participe la Festivalul „De Ispas la Năsăud" în '99, unde a obţinut premiul I. În timpul liceului a activat la Ansamblul „Datina" al Clubului Elevului din Prundu Bârgăului, ansamblu, alături de care a participat la numeroase festivaluri şi concursuri folclorice, obţinând numeroase premii: Marele premiu „Viorel Costin" – Gura Humorului '99; Premiul I „Pe fir de Baladă" – Tg. Jiu – '98, '99; Premiul I – Festivalul de elevi de la Râmnicu Vâlcea '97. A obţinut o serie de premii la festivaluri naţionale de folclor pentru tineri interpreţi: Premiul I – „De Ispas la Năsăud" – '99, Premiul I – Festivalul „Dan Moisescu" – Constanţa 2000. Cel mai important premiu câştigat a fost cel de la Jidvei: Marele premiu „Strugurele de Aur" – Jidvei – 2001. În anul 2002 a realizat albumul „Multe doruri sunt pe lume", album prin intermediul căruia s-a bucurat de un mare succes, fiind un pas important în ceea ce priveşte activitatea mea în domeniul cântecului popular. A participat şi la o serie de spectacole alături de ansambluri de renume din ţară: Balada, Crai Noi din Alba Iulia, Căluşerul din Orlat, Junii Sibiului. A apărut şi pe albumul „Topul cântecului transilvan" alături de Valeria Peter Predescu,

Alexandru Pugna, Cornelia Ardelean, Petre Petruse ş.a. După câştigarea concursului „Moştenitorii" din 2004, realizat de Mărioara Murărescu, a fost angajat la Ansamblul Profesionist Dor Românesc. Alături de colega sa de la „Moştenitorii", Anuța Motofelea a lansat albumul de duete „Te-am căutat în lumea largă", urmat de colindele şi cântecele de Crăciun – „Sărut mâna mamă, tată/ am venit să vă colind".

Bârgăuance premiate

Mina Buga

Născută la Strâmba, Josenii Bârgăului, în vecinătatea mănăstirii de acum, într-o famile de 10 copii, cu numele Uifelean. Absolventă a Colegiului Național Liviu Rebreanu din Bistrița, a Şcolii populare de Artă de la Timişoara, a Facultății de Economie din Arad.

Mina Buga a avut bucuria să obțină cam tot ce şi-a dorit, de când şi-a dat seama că iubeşte cântecul popular. A avut în juriu oameni ca Mărioara Murărescu sau Gheorghe Oprea la festivalurile concurs la care a participat timp de doi ani, în care a strâns în jur de 40 de trofee. Dintre cele mai importante premii le amintim pe cele de la „Vară, vară, primăvară"-Sibiu, „Cânt şi joc pe Hârtibaci"-Agnita, Festivalul Românilor de Pretutindeni-Timişoara, Festivalul Vinului-Mehedinți, Festivalul „Inimi Fierbinți" Alba, „La izvor de cânt şi dor"-Lipova, Festivalul Cântecului de Cătănie-Cluj, Festivalul Dan Moisescu-Constanța, şi cel mai important, Festivalul „Maria Tănase". Numele ei a stat pe afişe la Sala Radio, alături de nume cunoscute în România. A înregistrat un album cu cântece culese de horitoarea Lenuța Purja. În copilărie, purta opinci pe care nu ştia să şi le lege. După ce folclorul a făcut-o cunoscută, nu a mai renunțat pentru nimic la portul scos din lăzile de zestre ale bunicilor, dar nici la cântecele vechi, autentice, de înstrăinare, nuntă sau cătănie. Este stabilită la Arad Lipova, însă mai vine acasă şi cântă cu drag cu Ansamblul „Plaiurile Bârgăului" şi cu Ansamblul Codrişorul din Bistrița. Este cap de afiş a Ansamblului „Cununița" al Universității „Vasile Goldiş" din Arad.

Mărioara Sigheartău s-a născut în Prundu Bârgăului pe 12 iulie 1974 şi a îndrăgit atât de mult locul natal, încât şi după plecarea de acasă a vrut să ducă cu ea trăirile bârgăuanilor, în cântecele sale. Timid ca un copil de la țară, dar cu şapte ani de acasă, nu a dorit să epateze şi şi-a cunoscut mereu locul ei în acest domeniu al folclorului. Marioara Sigartău a început, în 1993, să studieze folclorul la Şcoala Populară de Artă cu profesoara Rozalia Fucă. Apoi a cântat la Cercul

Militar Bistrița, în ansamblul coordonat de Cornelia Ardelean, timp de doi ani. Acum, la peste 10 ani de activitate la Casa de Cultră Bistrița. Este cap de afiş la Cununa de pe Someş. Debutul cu un disc propriu, „Eu îs fată de pe Bârgău", s-a petrecut în 1994, cu şaisprezece melodii înregistrate cu Orchestra „Porolissum" din Zalău; al doilea compact disc, „Tinerețe floare albă" a fost imprimat după nouă ani, semn al răbdării şi exigenței pe calea conturării personalității artistice şi a fost realizat la „Glas Transilvan" din Cluj-Napoca, cu acompaniamentul instrumentiştilor de la Filarmonica „Gh. Dima".

A participat la turneele „Cununei de pe Someş" în Iordania, Cipru, Italia, Mexic, etc. Actualmente este referent secretariat la Centrul Cultural Municipal „George Coşbuc" din Bistrița. Marea ei pasiune rămâne însă cântecul popular, pe care l-a moştenit de la tatăl său, un vrednic bârgăuan care ştia să cânte la fluier. „O să-mi rămână mereu în minte şi în suflet casa părintească şi frații mei. N-o să uit niciodată copilăria frumoasă petrecută pe dealurile din satul meu, o copilărie fără nicio grijă, fără grija zilei de mâine. N-o să uit dealurile pe care ne întâlneam toți copiii satului, cu mieii şi cu vacile", îşi aminteşte ea. Şi pentru a-şi retrăi periodic aceste sentimente autentice de pe Valea Bârgăului, abordează cu îndrăzneală repertoriul folcloric al zonei. „Cântecele de pe Bârgău vorbesc despre bucuriile şi supărările oamenilor, despre munca lor, despre trăirile lor, despre tot ce se leagă de lumea satului", spune Mărioara. Aceasta îşi descrie oamenii de care a fost înconjurată de când s-a născut ca fiind harnici şi ospitalieri, preocupați de muncă, dar şi de veselie. „Bârgăuanii sunt oameni care ştiu să munceacă, dar şi să-şi petreacă în zilele de sărbătoare", mai spune ea. Este absolventă a Facultății de Administrație Publică.

Florina Mureşan

Născută în 14 mai 1975, copilăria a petrecut-o în Susenii-Bârgăului. A absolvit clasele 1-7 la Şcoala Generală din Suseni, 8-10 la Arad, iar Liceul la LPS secția canotaj, continuând la Bistrița atletism, aruncări pe stadionul Liviu Rebreanu şi terminând la liceul „Radu Petrescu" din Prundu Bârgăului.

Activitatea culturală a început-o la 19 ani debutând pe scena festivalului De Ispas la Năsăud în anul 1994 obținând premiul special al juriului. Au urmat festivalurile Familii muzicale, Brăila, 996, Festivalul Flori de pe Mureş, Reghin, unde a primit premiul tinereții în 1996, Rădăcinile Eternității, 1994 premiu special în duet cu mama sa, Florica Mureşan care este şi rapsod popular. La Festivalul concurs de muzică păstorească Miorita din Toplița, a primit premiul al doilea în 1996. Urmează Festivalul național al cântecului de cătănie Tudor Jarda Cluj-Napoca 1999 ediția a şasea mențiunea 1, Festivalul național Alinăte dor alină, Cicârlău 1995, premiu special, Festivalul național „Pe deal la Teleormănel", 1998 premiu special. A desfăşurat activități la ansamblurile Plaiurile Bârgăului, Doinița al Casei Armatei din Bistrița, coordonator Florentin şi Cornelia Ardelean Archiudean, Dor Românesc condus de Ştefan Cigu. Este colaboratoare a ansamblului Rapsodia Călimanului din Toplița. Din 2002-2003 a pregătit şi lansat pe piață un cd, colaborând cu studioul Mirebon Bistrita, orchestra condusă de Urszui Kalman, compus din melodi şi cântece tradiționale culese de la mama ei. În 1995 a debutat cu primele cântece în Radio Cluj în emisiunile prezentate şi realizate de profesor Gelu Furdui.

Din generația de mijloc trebuie amintite **Maria Moldovan Gavri** din Josenii Bârgaului, director Ansamblul Flori bârgăuane. A fost descoperită de artista Valeria Peter Predescu, la Alaiul Nunților de pe Bârgău, unde rând pe rând a dat găina, colacul la soacră sau cămaşa la mire. La sfatul doamnei Valeria s-a apucat de cântat, primele înregistrări având ca redactor pe artisul Alexandru Pugna. Nu mai puțin de 16 piese conține primul album înregistrat la Beclean. Piesa de debut a fost

„Zî-mi ceteraş cu arcu" şi a fost învățată de la mama ei. A fost prezentă şi pe caseta „Tineri interpreți", alături de Mariana Condrea, Nicu Cioancă sau Simona Pop Labiş.

Bârgăuancele Valeriei

Mariana Condrea din Bistrița Bârgăului a avut primele înregistrări în anul 1997 la Radio popular, redactor Alexandru Pugna, alături de Tudorica Brumă, Nicu Cioancă, Simona Pop Labiş, Florina Mureşan, Maria Moldovan, Maria Creța, Valer Fodorca, cu toții fiind apoi prezenți pe un album. Între timp a editat şi un album împreună cu Tudorica Brumă cu folclor autentic, un cd cu pricesne împreună cu Corul Bisericii Ortodoxe Bistrița Bârgăului şi unul cu colinde.

Frații Ioachim şi **Mihai Spânu** solişti vocal, respectiv instrumental ai Ansamblului profesionist Dor Românesc.

Ioachim Spânu s-a născut la 5 august 1957 în Bistrița Bârgăului, de-a lungul timpului fiind unul dintre cei mai îndrăgiți interpreți, fiind împreună cu fratele solicitați la foarte multe nunți în şară. Debutează la Ansamblul Sindicatelor, apoi la Nunta Zamfirei şi Cununa de pe Someş, împreună cu care cunoaşte cele mai exotice țări. Un mare interpret de romanță, fiind laureat al Festivalului Crizantema de Aur de la Târgovişte. Este în Ansamblul profesionist Dor Românesc al Centrului Județean pentru Cultură şi are imprimate două volume unul de romanțe – „Mi-eşti dragă" şi unul de folclor „Lume nu mă judeca".

Mihai Spânu – ceteraş consacrat al județului, născut pe 24 aprilie 1956 în Bistrița Bârgăului, debutează la Ansamblul Sindicatelor, apoi cântă în orchestra Nunta Zamfirei şi Cununa de pe Someş. În anul 1985 directorul Dorel Cosma i-a dat girul să conducă Orchestra Bistrița la marele festival din Dijon, Franța, de unde bistrițenii s-au întors cu cel mai mare premiu adus vreodată în județ – Colierul de Aur.

L-a admirat pe Ion Sabadâş, pe care l-a considerat un rapsod adevărat. Îi place şi de Dumitru Cilica. Are două volume de jocuri autentice din judeţ şi este unul dintre membri de bază ai Orchestrei profesioniste Dor Românesc, încă de la înfiinţare.

Din generaţia tânără amintim pe **Maria Pavelean**, descoperită de Dumitru Ciupa. De pe clasa a IV-a a fost învăţată ce este cântecul autentic de artista Valeria Peter Predescu, care a purtat-o la mai multe festivaluri, de unde a venit cu premii. Unul dintre cele mai importante, de unde Maria a venit cu Premiul Tinereţii, a fost Festivalul Strugurele de Aur, de la Jidvei, fiind admirată de realizatoarea Mărioara Murărescu. A luat locul I la Zestrea Satului şi Premiul Valeria Peter Predescu la Pană de Păun.

Oana Adriana Cioncan s-a născut la 28.02.1992. Este din Prundu – Bârgăului şi a făcut primii paşi în lumea cântecului popular la vârsta de 9 ani, în septembrie 2001. Călăuzitorul ei a fost şi va fi mama, care a susţinut-o necondiţionat în decizia de a încerca o nouă experienţă de viaţă şi de a intra în lumea muzicii. A încredinţat-o domnului Dumitru Ciupa pentru a putea descoperi cu adevărat muzica. A început acest drum ca membră a grupului vocal al Clubului Elevilor din Prundu Bârgăului, iar la vârsta de 12 ani a devenit membră a ansamblului „Datina", ca şi dansatoare. Prima apariţie pe scenă, debutul ca solistă vocală a fost la Căminul Cultural din Susenii Bârgăului.

Ansamblul l-a avut ca instructor pe Teodor Giurgiuca, iar pe Dumitru Ciupa ca dirijor al orchestrei. În perioada cât a activat la Clubul Elevilor a avut parte de multe spectacole şi turnee naţionale şi internaţionale, care vor rămâne întipărite în mintea ei. În anul 2003 a devenit membră a Grupului Folcloric „Mioriţa" a cărei coordonatoare a fost îndrăgita interpretă de muzică populară Valeria Peter Predescu. În anul 2005 a urmat Şcoala Populară de Arte, secţiunea Canto, împreună cu profesoara de canto Fuca Rozalia, iar în anul 2008 a absolvit. „Doamna Valeria Peter Predescu era cu siguranţă pentru noi o a doua mamă, deoarece, indiferent de vârsta noastră, dumneaei ne alinta şi ne oferea de fiecare dată afecţiune. Niciodată nu ne certa, chiar dacă uneori meritam asta. Ne-a dat mereu motive să fim cu zâmbetul pe buze. Dumneaei ne-a învăţat cu multă grijă tot ceea ce înseamnă portul nostru popular autentic pe care „trebuie să îl purtăm cu mândrie, să îl preţuim, deoarece este adevărata valoare a naţionalităţii noastre". Împreună am participat la multe emisiuni de televiziune, spectacole importante în ţară, unde, întotdeauna am fost apreciate pentru originalitate de cunoscătorii de folclor", declară Oana.

Cristina Bugnar s-a născut într-o familie de folclor în Tiha Bârgăului. De la 6 ani este în grupul coordonat de domnul Dumitru Ciupa. În momentul de faţă cântă cu Ansamblurile Plaiurile Bârgăului şi Balada. Dintre premiile importante amintite le amintim pe cele obţinute la festivalurile La porţile dorului-Bistriţa, Flori de mai-Cluj şi Doină, doină, cântec dulce-Gura Humorului. Toate trei fetele sunt membre ale Grupului Valeria Peter Predescu, coordonat de artistul Alexandru Pugna.

Paula Tănase este din Rusu Bârgăului. A început să cânte de la o vârstă fragedă în Grupul Doiniţa al Cercului Militar Bistriţa, coordonat de Cornelia Ardelean Archiudean. Acum obţine şi

primele premii, valoarea ei fiind confirmată şi prin distincţiile primite ca elevă a Liceului de Muzică Bistriţa. Este membră a Ansamblului Balada, coordonat de Ioan Simionca şi a Grupului Doruri Bistriţene, coordonator Cristina Bălan.

De la tradiționalul trio- vioară, braci şi gordună-, la tarafuri, ansambluri sau orchestre, cu toții, „ceteraşii" noştri au rămas consecvenți înțelesului dat folclorului, şi anume că este un loc de întâlnire al generațiilor, într-un spațiu aflat la confluența durerii cu bucuria unor suflete generoase, pornite din vremuri imemoriale şi poposite, când şi când, la şezători sau sărbători.

Festivalurile sunt adevărate sărbători ale cântecului şi dansului popular, o explozie de originalitate şi tradiții, păstrate din generație în generație şi transmise mai departe prin intermediul artei spectacolului. Sub marea umbrelă a folclorului s-au legat de-a lungul timpului prietenii durabile care nu țin cont de relații sociale şi opinii politice. Oamenii îndrăgesc folclorul, bun spiritual de preț, îl receptează bucuroşi, cu exuberanță, pasiune, patimă, dornici de autenticitate, interpretare adecvată, varietate şi culoare, creația populară constituind un inepuizabil izvor de inspirație. Discuțiile, vizitele, spectacolele, paradele au însemnat de fiecare dată un răgaz acordat deschiderii către modul de a fi al celuilalt, tocmai pentru o mai bună identificare a fiecăruia. Astfel de festivaluri reprezintă pentru județul Bistrița-Năsăud ocazii prin care putem demonstra că suntem europeni.

În ceea ce priveşte viitorul, îmi place să mă gândesc că aşa cum muzica lui Ciprian Porumbescu, de pildă, a supraviețuit dispariției lumii în care a trăit şi creat, tot aşa şi muzicile tradiționale vor supraviețui diverselor prefaceri ale lumii.

Cântecul, jocul şi portul adunate pe scenele căminelor culturale aruncă punți peste cugete, croind poteci pe care gândul se opreşte îndelung, căzut pradă frumosului. Pentru că frumosul respiră în fiecare doină, baladă, joc, cămeşă sau năframă, şi, altoit pe autenticitate, se întoarce fremătând de înțelesuri pe care ochiul şi inima le descifrează, bucurându-se. Şi bucuria este mare, atât de mare, încât numai robul adevărat al frumosului artistic o realizează pe de-a-ntregul, plecându-se în fața măreției sale. De aceea trebuie cinstită şi perpetuată emanația cugetării folclorice, întorcând-o generos către cei ce se apleacă spre folclor, în multitudinea transformărilor sale.

Corul Bistrița Bârgăului

Ion Moise[1]**, *„O privighetoare a Văii Bârgăului" – Ioana Hangan*[2]

Născută în Bistrița Bârgăului, Ioana Hangan este una dintre cele mai apreciate interprete a cântecului popular din zona Bărgaielor. La 14 ani avea în fața sătenilor concerte cu cântări auzite de la mama, de la mătuşile şi de la buna sa, încât oamenii se minunau ascultând-o. Acum a apărut pe scena Căminului Cultural din Bistrița Bârgăului şi s-a impus ca solistă de muzică populară. Cei care au descoperit-o şi au încurajat-o în afirmarea sa ca solistă, au fost Alexandru Misiuga, pe atunci director al Casei Orăşeneşti de Cultură din Bistrița şi Ioan Pintican, metodist şi mai târziu ajuns şi el conducătorul acestei instituții. Nu mai prejos a fost şi meritul profesorului şi fostului director al Şcolii din Bistrița Bârgăului, Andrei Neuc, care a recomandat-o forurilor culturale bistrițene. În 1965 a luat premiul I la faza regională de la Cluj a unui concurs şcolar de folclor, la doar 15 ani. A fost laureată a concursului „Regele brazilor" şi a fost prezentă ca solistă în două filme documentare de televiziune realizate de George Derețeanu la emisiunea „Vetre folclorice" 1973-1974. După absolvirea liceului „Liviu Rebreanu" din Bistrița, împrejurările au făcut să ajungă în Bucu**reşti,** unde a urmat timp de trei ani Şcoala Populară de Artă, având-o ca maestră la secția canto pe Ecaterina Moravec obținând diploma „Atestat I" ca solistă de muzică populară.

Apreciindu-i mult calitățile vocale, repertoriul originar şi cunoştințele de folclor zonal, profesoara Ecaterina Moravec i-a recomandat să se adreseze Institutului de etnografie şi folclor – Bucureşti. Specialiştii institutului au fost încântați de calitățile vocale ale Ioanei Hangan şi i-au înregistrat pe bandă repertoriul şi cele mai reprezentative şi mai autentice melodii populare din zona sa de baştină. Au urmat înregistrările la Radio Bucureşti şi apoi o adevărată rafală de premii. Aşadar a obținut nota maximă la „Floarea din grădină"; premiul cel mare al Festivalului de folclor de la Piteşti, anume „Teodor Zavaidoc" (1985). A realizat filme documentar – folclorice în studioul „Alexandru Sahia" şi emisiuni la televiziunea Bucureşti.

În fața spectatorilor şi a specialiştilor, Ioana Hangan s-a impus în special cu doine şi balade: *Pădure cu frunză rară, Trei păcurărei la munte* (o variantă a Mioriței), *Pe Munții Bărgăului,* dar şi cu cântece de dor şi dragoste: *De s-ar face dorul floare, De la Tihuța la vale, De m-ar fi făcut maica* ş.a. După 7 ani petrecuți la Bucureşti, unde a fost apreciată şi simpatizată de specialişti în ale folclorului, Ioana Hangan se întoarce acasă în vara anului 1986. Profesorul Emil Rusu, fostul director al Casei de Cultură a Sindicatelor, a apelat la colaborarea sa, în mai multe spectacole şi turnee cu Ansamblul „Codrişorul". În prezent, cântă în Corul Bisericii „Intrarea Maicii Domnului în Biserică", din Bistrița.

[1] Scriitor, preşedintele cenaclului literar „George Coşbuc" Bistrița.

[2] Lucrarea a fost susținută la Simpozionul Cultural al Văii Bârgăului, ediția a XXXIX-a, Prundu Bârgăului, din 5 iunie 2010.

V. EVOCĂRI ŞI PORTRETE DE BÂRGĂUANI

Sever Ursa[1], *Vasile Fabian Bob – profil literar*[2]

În ultima zi a acestui an se vor împlini 179 de ani de la naştere. (1974, data susținerii comunicării la Simp. Cult. al Văii Bârgăului, n.n.)

Cronologic, poetul pe care-l evocăm în acest context al tradiției Văii Bârgăului, prcede şirul iluştrilor literați ai meleagurilor noastre de vatră străbună: Andrei Mureşanu, Coşbuc, Rebreanu şi Reteganul.

În biblioteca documentară a muzeului sătesc din Maieru se păstrează câteva fascicole din celebrul „Lepturariu rumânesc" cules den scriptori români" al lui Aron Pumnul, precum şi un fascicul din „Conspectul asupra literaturii române şi scriitorilor ei" de Vasile Grigore Pop, partea II-a (aprox. 1840) care menționează elogios numele lui Vasile Fabian Bob (ambele cărți donate de poetul Justin Ilieşiu).

În aceasta din urmă, pe lângă prețioase date biografice, este publicată în întregime una dintre cele mai reuşite poezii scrise de Bob în limba română: „Glasul viitorului".

Cărturarul năsăudean Iuliu Moisil, folosindu-se de aceste prime izvoare, precum şi de notele pitarului Vasile Popescu (Scriban), un fost elev al lui Bob, publicate în numerele 31- 34, din 1840, ale „Foii pentru minte, inimă şi literatură de la Braşov şi de studiul dr. Ioan Rațiu, închinat poetului şi tipărit la Blaj în 1907 – alcătuieşte o documentată biografie, publicată în volumul omagial „Figuri grănițereşti năsăudene", 1937.

Noul tratat de „Istoria literaturii române", vol. II, 1968, îi consacră un articol, prin Teodor Vârgolici, în şirul primilor poeți din principate. (pag. 215-216).

Paginile ziarului „Ecoul" au înserat, nu prea demult, prin condeiele lui V. Simionesi, Victor Andreica şi Dumitru Andraşoni – rânduri elogioase care conturează personalitatea multilaterală a acestui fiu al graniței noastre.

Ne propunem să aducem câteva precizări în legătură cu biografia şi cu rosturile, încă insuficient cunoscute, pe care glasul curat al acestui bard le-a avut la acea epocă de început a liricii noastre patriotice. Comunicarea aceasta nu s-ar vrea doar un simplu pretext al rememorării – peste veacuri – a unei punți de legătură între văile Rodnei şi Bârgăului – prin destinul acestei personalități – ci s-ar vrea ceva mai mult. Vasile Bob Fabian, fiu al văii Bârgăului prin naştere, e şi fiu al Maierului prin obârşia dinspre mamă şi prin primii săi paşi de şcolar. Fiindcă în vechea şcoală trivială a Maierului, Nicolae Istrate, acel „dascăl în opinci", punea condeiul în mâna viitorului poet, în primul deceniu al veacului trecut, aşa după cum în ultimul deceniu al său, un alt dascăl punea, un alt condei de aur în mâna altui şcolar eminent, cu numele de Rebreanu Vasiliu Liviu…

Vasile Fabian Bob s-a născut în localitatea grănicerească Rusu Bârgăului, comuna Josenii Bârgăului, județul Bistrița-Năsăud, la 31 decembrie 1795, din părinții Anisia Bob, din Maieru şi Petru Rău, caporal în al doilea regiment de graniță. Bunicul dinspre tată al poetului a fost preotul Toader Rău, care a avut patru feciori: Ion, preot în sat, Pavel, fost căpitan în acelaşi regiment, participant ca stegar în 1796, în campania din Italia împotriva lui Napoleon, comportându-se eroic în vestita bătălie

[1] Profesor, scriitor, directorul muzeului „Cuibul visurilor" din Maieru.

[2] Lucrare susținută la Simpozionul Cultural al Văii Bârgăului, în 8 iunie 1974, la Prundu Bârgăului.
Redactare computerizată realizată de Niculae Vrăsmaş, după manuscrisul original, trimis de autor la 1 martie 2011.

de lângă Areda Veneției, unde a fost rănit.[3] Al treilea fecior al lui Toader a fost Maftei, iar ultimul Petru, tatăl viitorului poet.

Anisia, mama lui Fabian, era fiica preotului Toader Bob (Teodor), născut în Mănăşturul-Căpâlnicului (fostul jud. Someş), preotul şi cronicarul văr primar al cunoscutului episcop unit al Transilvaniei, Ioan Bob (1739 – 1830), născut în satul Orman, jud. Cluj, reprezentant în Dieta Transilvaniei din 1790 – 1791, cel care, împreună cu episcopul ortodox Adamovici Gherasim, a înaintat împăratului Leopold II memoriul Supplex Libellus Valahorum, autor şi el al „Cărții de învățături creştineşti" (1806), folosită în şcoala trivială din Maieru, păstrată în muzeu şi al unui dicționar româno – latino – maghiar (1822).

La vârsta de zece ani, Vasile F. Bob este adus în Maieru, la şcoala trivială. Iată cum îi rezumă dr. Vasile Pop, primul său biograf, această primă frântură a vieții de şcolar: „Toader Bobu, parohul din satul militărescu Maier, bunul lui Vasile de pe mamă, îl adoptă pe acesta la botezu de fiu al seu, dăruindu-i o parte de moşie, cu condiție să-şi părăsească pronumele părintescu Reul şi să primească numele Bobu. În etate de 10 ani, la anul 1805, fu dat de către adoptivul său părinte Toder Bobu, la şcoala română di satul Maier; iar după doi ani, la 1807, fu trimisu de către acelaşi la şcoala germană militărească din Năsăudu; apoi la 1810 merse la cursul gimnazial din Blaşiu".[4]

În Maieru, îl are, cum am mai arătat, ca învățător pe Nicolae Istrate, de la care mai păstrăm un vechi manual de geografie, în cirilice, „Icoana pământului"…(aprox. anul 1802).

La Cluj şi Oradea, după Blaj, va face studii juridice şi de filozofie, excelând între toți conşcolarii săi atât prin purtarea cuviincioasă, cât şi cu înălțimea minții şi putem zice cu geniul întru învățături; capătă prin unchiul său Ioan Bob, episcopul unit de la Blaj, o fundățiune în convictul nobililor din Clujiu, unde ca elev al acelui convictu – era întotdeauna tot în fruntea conşcolarilor săi. Înse în anul de pe urmă al cursului juridic, fiind osândit la o pedeapsă aspră pentru o vină, ce i se imputa, n-a vrut să se supună pedepsei dictate, ci a preferat mai bine a părăsi şi convictu şi fundăciune şi academie. Dar prin aceasta se văzu deodată lipsit de toate mijloacele spre absolvirea cursului juridic; de aici îi veni începutul necazurilor".[5]

Neaderând la dorința unchiului său şi a părinților, de a se face preot şi neacceptând umilința, în nici un fel, intră într-un ireconciliabil conflict cu autoritățile şcolare, conflict sporit şi de („vederile sale progresiste"), mândru în demnitatea sa, renunță la toate privilegiile şi intră în totala dizgrație a unchiului său. Vicarul Ioan Mărian, cu care fusese coleg de clasă la Năsăud, menționează în epistolele sale că de la Cluj pleacă la Oradea „cu gând să isprăvească cursul legilor la Academia de acolo" şi apoi intenționa să studieze legile militare la Viena „deoarece dorea să se facă auditor (judecător militar) în regimentul de la Năsăud. Nu găsi însă nici un ajutor şi fu silit a pleca acasă în speranță că va afla un loc în cancelaria „auditoriatului" regimentului din Năsăud, dar şi aici găsi uşile închise. Plecă din nou la Blaj, la unchiul său, rugându-l să-i dea o slujbă la moşiile episcopeşti. Episcopul Ioan Bob îi puse condiția de a intra în statul preoțesc, dar tânărul nu primi, şi astfel şi unchiul îl refuză, supărat încă de fapta comisă la Cluj".[6]

În legătură cu latinizarea numelui, acelaşi Vasile Grigore Pop explică: „În aceste împrejurări apăsătoare, lipsit de toate mijloacele vieții, îşi schimbă pronumele Bobu în Fabian, care tot atâta însenineză, căci bobul se zice latineşte „faba".[7] Mai departe arată că poetul va accepta noul nume din cel puțin două cauze: că sub acest nume nou să scape de militărie, căci regimentul în care era

[3] În „Poemation de Secunda Legione valahica, Magno-Varadini, 1830, p.68.
Din aceeați familie, spiță măiereană a fost şi Dănilă Bob, care în anul 1788 fu decorat pentru vitejia ce a arătat-o în bătălia din preajma Giurgiului, împotriva turcilor – cu medalia de aur; apoi ….Nicodim Bob, locotenent, care tot în bătălia de lângă Areda Veneției ….moare rănit în 1796.
(op. cit. p.57, 68).

[4] op. cit., p.269.

[5] Vasile Gr. Pop, op. cit., p.269.

[6] Extras din epistola vicarului Mărian, în F.p.m.i.l.,1840, p.243.

[7] op. cit.,p.270.

născut, îl rechema sub arme, apoi, „pentru că strălucitul nume Bob îi era în acele împrejurări numai spre greutate. Pe lângă aceea el voia să trăiască cât mai neştiut".

În clipele acestea negre, se iveşte însă în viaţa lui un fericit prilej de răscruce. Având în vedere reputaţia de care se bucura ca tânăr de o aleasă pregătire şi strălucire intelectuală, Gheorghe Asachi îl invită la Iaşi, împreună cu alţi trei tineri ardeleni: Ion Costea, Iosif Manfi şi Vasile Pop. Spre a se sustrage şicanelor unchiului său, alege calea pribegiei pe plaiuri moldave, în Iaşul unde îşi va consacra prea puţinii ani de viaţă întemeierii învăţământului naţional, alcătuirii de manuale, precum şi unei istovitoare munci de gazetar la „Albina Românească", fiind mâna dreaptă a lui Asachi…..Evenimentele anului 1821, Mişcarea Eteriei, îl surprind şi îl frământă, stârnindu-i muza. (Moldova la anul 1821). Luptându-se cu privaţiuni de tot felul, ca profesor particular, abia la 1 septembrie 1828 a fost încadrat ca profesor de matematici, geografie şi latină la gimnaziul naţional din Iaşi, unde funcţionează până în 1834, când, recunoscându-i-se meritele şi înalta pregătire, este investit cu titlul onorific de paharnic şi profesor la Academia Mihăileană. Aşadar, în şirul dascălilor ardeleni Gheorghe Lazăr, MoiseNicoară, apoi Aron Florian, Eftimie Murgu şi A.T. Laurian, Vasile Bob a întărit prin personalitatea sa legăturile cu şcoala dinprincipate şi cu intelectualitatea de peste munţi şi graniţe vremelnice, a cimentat dorul şi conţtiinţa unităţii naţionale în pregătirea evenimentelor reoluţionare care se apropiau.[8]

Către sfârşitul anului 1834 se îmbolnăveşte grav, iar după doi ani se stinge din viaţă în vârstă aprox. eminesciană de numai 40 de ani, 3 luni şi 7 zile, la 7 aprilie 1836.

Ca un cântec de lebădă, poezia neterminată „Geografia ţintirimului" (scrisă la moartea şcolarului său Ştefan Şendrea), înfăţişează precizia şi liniştea ironică cu care acest poet descins de pe plaiurile noastre şi-a intuit apropierea sfârşitului prematur. Ultimele clipe de viaţă i-au fost veghiate de unul din inimoşii săi învăţăcei, Vasile Popescu (Scriban) al cărui discurs funebru din cimitirul bisericii Academiei Mihăilene, semnifică prestigiul la care a ajuns acest înflăcărat patriot, fapt subliniat şi în epitaful de pe piatra funerară, care a dispărut:

„Sub această piatră zace păharnicul Fabian,
Ce-a văzut lumina vieţii în cătunul transilvan,
Academiei ieşene i-au stătut învăţătoriu,
Cu talentul său şi râvna i-au fost ei de ajutoriu"

Acelaşi V. Popescu (Scriban) închină emulului său, ca pentru un alt Aron Pumnul, acest sobru portret moral, axat pe trei virtuţi esenţiale: „el a fost 1) neinteresat; 2) avea cuget curat; 3) avea iubire înfocată către naţiunea sa şi către întreaga omenime. Dar către acestea se mai pot adăuga încă trei, adică: 4) era religios fără fariseism, 5) prieten adevărat fără făţărie, şi 6) era un geniu peste veacul său aşa cât, de ar fi avutnorocire mai bună în tinereţele sale şi o viaţă mai îndelungată, ar fi făcut epocă în literatura naţională".[9]

Afirmaţia lui Teodor Vârgolici[10] potrivit căreia V.F. Bob ar prevesti pe Andrei Mureşanu în „Răsuntul" şi pe Eminescu în „Epigonii", ne dă fiorul curiozităţii şi ispiteşte la o cercetare mai adâncă a puţinelor versuri rămase de la acest predecesor de mare poezie românească.

Primele încercări poetice le-a făcut în limba latină, încă din perioada studiilor la Cluj (Alusie ai Odam şi Carmen onomasticum), prima scrisă cu prilejul aducerii pe tron a lui8 Ioniţă Sandu Sturza, a doua omagiu scris în 1820, în cinstea eforului şcolilor ieţene, Mihail Sturza. Iuliu Moisil apreciază claritatea acestor versuri în limba - matcă, a lui Ovidiu şi Virgiliu. Acelaşi biograf şi mare cărturar al Năsăudului, retipăreşte în întregime cele 3 poezii în limba română: Moldova la anul 1821, Geografia ţintirimului sau Suplement de Geografie întru memoria răposatului şcolariu Ştefan

[8] Istoria României, vol. III, Ed. Academiei, Buc., 1964, p.1058.
[9] În „Conspectul asupra literaturii române…de V.Gr. Pop, p.II-a, p.278.
[10] În „Istoria literaturii române, vol. II, Ed. Academiei, Buc. 1968, p.215-216.

Şendrea din Gimnazia Basiliană din Iaşi, la anul 1834, octov.25 (transcriere din F.p.m.i.l., numărul 13, 1839 şi respectiv 15, 1839, precum şi „Glasul viitorului" – reprodusă după „Conspectul.. lui V. Pop).

În două din aceste poezii, Fabian Bob se face cronicarul şi interpretul principal al evenimentelor de la începutul veacului trecut. Noua istorie a literaturii îl menționează ca pe unul din pionierii poeziei lirico – patriotice de factură clasică din Moldova.

Poezia „Moldova la anul 1821" poartă factura „Tristelor" lui Ovidiu (liber.I, elg.XII), dar influiența latinului se simte numai în conturul tablourilor, nu şi în esența ideilor, după cum, în acelaşi ton elogios, afirmă V. Pop.

„S'a întors maşina lumei, s'au întors cu capn'n jos,
Şi merg toate dinpotrivă, anapoda şi pe dos:
Soarele de-acum răsare dimineața la apus,
Şi apune despre seară către răsărit în sus.
Apele schimbându-şi cursul dau să'ntoarcă înapoi,
Ca să bată, fără milă, cu izvoarele război"...

„Câtă înălțime, câtă frumusețe şi măiestrie în aceste versuri! Compare acum cineva versurile de mai sus cu ale lui Ovid şi va vedea prea uşor că într-ale lui Ovid este numai un schelet de idei, numai întâile trăsături ale unui tablou…. pe care le-a suplinit geniul lui Fabian cu colori aşa de fireşti".[11]

Neîndoielnic, versurile sunt preluate de Eminescu în „Epigonii". Iată-l deci pe V.B. Fabian vrednic precursor al Luceafărului. Versurile din „Moldova la anul 1821" întregesc imaginea unui patriot înflăcărat, entuziasmat până la strigăt de începutul epocii de emancipare a țărilor române după pacea de la Adrianopol.

În „Glasul viitorului" remarcăm înălțimea maximă a patosului său de stegar al trezirii conştiinței naționale, precum şi un vizibil progres în tehnica poetică. Nu încape nici o îndoială că Andrei Mureşanu, celălalt fiu ilustru al ținutului nostru, tribunul revoluției de la 1848, a preluat în „Deşteaptă-te, române", unele din aceste accente de revoltă:

„Un glas care te mişcă, un glas detunător:
O! țară ticăloasă când oari te vei pătrunde
De marea ta ursită, de bunu-ți viitor!?
Ştii tu ce îți lipseşte? Nimic decât voința!
Voieşte! – şi îndată învingi pe-ai tăi tirani!"

Pe lângă acest patos patriotic, reflex al unei luminoase şi alese conştiințe civice şi artistice, impresionează expresia unui optimism lucid, temporal înainte de Cârlova, Bolliac şi alți paşoptişti. Dragostea de neam era merindea purtată în traista pribegiei sale şi adunată de pe vremea când era şcolarul eminent al Maierului şi al Năsăudului. Versul scapără scânteia mâniei contra jugului strein şi trădează din loc în loc pe fostul adolescent, bârgăuanul semeț, care nu-şi pleca fruntea nici în fața temutului său unchi – episcop!

„Tirani ai țării mele, pieirea vă aşteaptă !
Românii se ridică, deci voinsă tremurați !
Sunt mii şi milioane, ce iată se deşteaptă
(Din Tisa-n Marea Neagră, din Dunăre-n Carpați".

[11] Op. cit. p.275.

(V. Simionese greşeşte când afirmă că aceste versuri aparţin poeziei „Moldova la anul 1829; ele fac parte din poezia „Glasul viitorului").

N-au fost încă sesizate îndeajuns nici alte calităţi ale stilului său: gândirea metaforică şi alegorică, mai limpede exprimată decât la Mureşanu: „când vine primăvara în carul său de flori", sau: „în litere de flăcări pe care eu o am cetit". Limba în care scrie Fabian Bob, în urmă cu circa 150 de ani, este curată, aproape fără neologisme, păstrând ceva din prospeţimea slovei marilor cronicari: „ca să bată fără milă, cu izvoarele război". În viziuni fantastice, pe care Eminescu le va împinge în spaţii nebănuite, Bob schiţează proporţiile schimbărilor sociale pe care le prevestea anul 1821, astfel:

„Vreme multă n-a să treacă, şi-a ara plugul pe mare,
La uscat corăbierii nu s-or teme de-nnecare".

Aceste notaţii sunt adesea prelungite în viziuni cosmice cu certe preludii preeminescene:

„Ce-a să zică vânătorul, când în loc de turturele
Nevăzând nici câmp, nici codru, va puşca zodii şi stele?"

Vasile Fabian Bob rămâne un meşter al ironiei şi al antitezelor, alternate cu accente de elegie mallarmeniană, pilduitor şi în această privinţă poeţilor ce-i vor urma:

„Nătărăule, ce umbli pe a ceriului faţadă?
Zisu-mi-au ieri noapte luna, tâlnind-o la promenadă…
„…şi de-abia numa-ncepură,
Când un nor venind cu ploaie îi spălă vorba din gură".

Sau: „Oamenilor de aicea numărul pururea creşte,
Nici mai mare cine-odată aici să-ncetăţeneşte
Nu zidesc ca noi politii într-o strâmtă vizuire,
Fiecare lăcuieşte fără dare de chirie,
De vecini, de fraţi, de mumă şi de toate doru-i trece
Prin prejurul casei sale iarna-i cald şi vara-i rece."

Versurile sale denotă uşurinţa versificaţiei, ca urmare a unui îndelung exerciţiu intim. Expresia capătă dinamism prin interogaţiile retorice încadrate cu simţul armoniei în fluenţa tiradei patriotice. Încearcă să fuzioneze tonalităţi diferite, de aici presupunerea noastră că numărul producţiilor sale literare a fost mult mai mare şi regretul de a nu se fi păstrat este cu atât mai adânc, cu cât puţinele dovezi ale harului său – l-au influenţat până şi pe Eminescu cel mare.

Iată de ce am venit la valea cea frumoasă a Bârgăului, spre a-l lua cu noi, mai departe pe unul dintre vechii dascăli – poeţi, întru făurirea omeniei celei noi căreia suntem chemaţi să-i subscriem după puterile noastre.

Titus Wachsmann-Hogiu, *Ion Th. Ilea – poetul bujorilor*

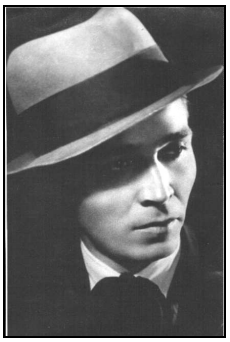

Poate este o impietate să vorbesc despre Ion Th. Ilea prea puțin şi poate ar fi o extravaganță să vorbesc prea mult. De aceea îmi propun să vorbesc mai mult prin versurile lui decât prin cuvintele mele.

Numele de **Ilea** este destul de cunoscut în Bistrița Bârgăului. Familia cu acest nume a dat țării un poet insolit, interesant, poate chiar fascinant.

Fiu de țărani, de aici, din Bistricioara, Ion s-a născut la 17 iunie 1908, iată, peste o săptămână ar putea împlini 99 ani.

A plecat de mic în lume pentru a-şi face un rost, un altfel de rost decât ceea ce ar fi putut fi acasă, în satul natal. Il nemulțumea viața grea, nedreptățile sociale, iar în plus avea conştiința valorii sale. După ce învață primii ani la şcoala din sat, încearcă la Cluj, să învețe o meserie, astfel că între 1923-1926 face Şcoala de meserii CFR calificându-se ca strungar în fier. Nemulțumit de ce va trebui să lucreze, caută o profesiune intelectuală, pentru care face un an o şcoală de contabili, după care urmează Academia de Artă Dramatică din Cluj (absolvită în 1934), dar încă din 1931 începe să desfăşoare activitate literară şi publicistică, apărându-i deja primul volum de versuri numit „**Inventar rural”.**
Aici publică poezia pe care am înserat-o în pagina a patra a Programului acestui Simpozion.

Satul meu

Sat
aşezat
la poale de munți,
cărunți,
bătuți de ploi,
unde turme de oi
şi ciobani albiți de vreme
se pierd alene prin poene.

Sat
împrăştiat
pe dealuri, văi, coline,
eu mi-am lăsat în tine
o mamă iubită,
îmbătrânită,
un frate – pământ
şi tata-n mormânt.

Este Bistricioara lui şi a noastră.

Incă din timpul studiilor devenise secretar de redacție al revistei *Societatea de mâine* şi colaborator la publicațiile vremii, precum: Cuvântul liber, Şantier, Tribuna democrată, Manifest, Familia, Azi, Hiperion, Viața literară, Progres şi cultură, etc.

În 1934 îi apare volumul „**Gloata”.** Îi scrie mamei următorul

Răvaş

Mamă,
cu vremea, pe umeri
urc dealu-ncercării
îmi place să trec înainte
călcând peste ani
ca fulgerul
pe calea stropită cu sânge
în ajutorul Muncii.
Sânt tânăr,
şi toamna mă surprinde la-nceput de drum.

Mamă,
să ştii c-am învățat multe
de la plecarea mea de-acasă:
cunosc tainele cărților,
ştiu marginile foamei,
dragostea celor mari
şi-nțeleg glasul mulțimii

ce-aşteaptă ivirea altui drum în timp…

Mamă,
în trecere,
prin cuvinte de flăcări
voi scrie pe urma plugurilor
şi pe creştetul uzinelor:
Frăție între toți
şi armonie prin dreptate.

Mamă,
oțelul curajului meu e tare:
va sfărâma zidul prejudecăților
omeneşti
chemând apoi depărtările,
izvoarele
şi râurile
la botezul unei vieți noi.

Mamă,
iată, pe culmile începutului
lumina prinde a topi întunericul,
vântul răzvrătirii fluieră prin codri.
Tăceți…Tăceți…Păpuşile veghează.

Mamă,
eu plec,
tu şi Nora
urați-mi drum bun…

În drumul său, pe drumul său, nu ține seama de greutăți, este un temperament vulcanic, un nemulțumit, un răzvrătit, sperând într-un veac mai bun, crezând în puterea cuvântului său.

Drumul meu

Sânt vestitorul binelui
şi pasul meu îl vreau oricui.
Neogoită stea mă poartă-n veac,
în fața mea toți regii tac.
Popoare zăbovite disperării
cutează răsunet să dea durerii.
Port dinamită în cuvânt
Şi-n suflet întregul pământ.

În mers…eu văd
străluciri căzute în prăpăd
şi cum din apăsări cosciuge se tocmesc,
pe vârfuri de cruci morții zâmbesc,
încrucişări la capăt de nopți blestemate,
săbii sclipind…mâini negre…credințe răsturnate
şi trec înainte
peste cadavre…peste morminte…

Se simte mereu alături şi la fel cu ce cei ce suferă, crezând că efortul său va contribui la mai binele vieții.

Strădanie

Cu fiecare plop mă-nalț în vânt
şi frunzelor le dau cuvânt.
Lupt printre flăcări ca un zmeu,
trupul țării-i trupul meu.
Cu cei ce sufăr, zări străbat –
în fiecare m-am aflat.
Vâltori țâşnesc din văgăuni,
strădanii împletesc cununi,
şi pentru frunți turnate-n fier,
şi pentru clipe ce nu pier…

Nu i-a fost uşor. A activat la Cluj şi în Bucureşti. Dornic de reforme, de îmbunătățiri, a organizat şi a condus singur sau împreună cu alții, diferite societăți şi reviste literare, printre care amintesc: O lume nouă, Caleidoscop, Transilvania noastră, Eu şi Europa, Asociația tinerilor scriitori ardeleni, etc.

Duce o viață boemă, trăieşte din colaborări la reviste, mai puțin din poezie, locuieşte în condiții mizere, a fost ajutat de Tudor Arghezi, care l-a găsit dormind într-o scară de bloc, să-şi găsească o locuință.

Speră, doreşte „să crească”

Cine vrea să fie mare

Cerul s-a prins în inele,
soarele trece prin ele,
zările s-au dus departe,
dorul, dorul le desparte.

Cine vrea să fie mare
prin stele-şi face cărare,
îşi încuie lumea-n gând
şi-apoi pleacă fluierând.

Munții în şerpar îi pune
şi tot trece peste lume.
Dacă gândul e deschis
soarele e mai aprins.

Ion Th. Ilea, cel care a publicat volumele: Inventar rural (1931), Gloata (1934), Intoarcere (1942), Simfonia furtunilor (1946), Ani vii (1967), Mona Lisa (1968), este, din păcate, mult prea puțin cunoscut la el acasă. El, bârgăuanul vulcanic, nemulțumit, era fericit când venea acasă, când participa la Simpozioanele noastre, admirând florile locului: bujorii, sau rujele, cum li se spune aici.

N-a adunat bogății, n-a trăit pe picior mare. A fost un om de aici, unul din Bistricioara, unul care se voia mare, unul care voia binele tuturor şi unul cu care ne putem mândri.

Închei cu versurile ce mi se par a-l caracteriza cel mai bine:

Îmi arunc argintul

Îmi arunc pe zări argintul,
n-am nici casă,
n-am nici masă,
poate azi numai cuvântul
e în stare să mă ție.
N-aştept lăutari de seamă,
chem un om care să-mi fie
prieten fără teamă
de trădare,
să vină aici la mine.

Cârciumare,
pân'la tine
nu e cale,
nu e vale,
netrecută,
sânt cărări nepietruite
şi grădini neîngrădite!

Cârciumare,
adu vin, adu pahare!

O fi prea mult, o fi prea puțin ce-am spus despre consăteanul şi prietenul nostru Ion al lui Toader Ilea?

Niculae Vrăsmaş, *Bârgăuanul Constantin Pavel – personalitate a muzicii de operă româneşti*

Evocarea personalității lui Constantin Pavel este mereu actuală datorită existenței unor momente aniversare, din viața marelui artist, care au avut loc la sfârşitul primăverii, în frumoasa lună mai, fapt care îl asociază cu acest frumos anotimp, sugerându-ne să ne aducem, mereu aminte de el.

Au fost trei momente cruciale în viața sa, a căror desfăşurare a avut loc în frumoasa lună mai pe care avem datoria să nu l-e uităm: s-a născut la 21 mai 1884 şi a fost primul fondator şi interpret al operei Naționale din Cluj, a cărei stagiune s-a deschis la 25 mai 1920 şi a trecut în eternitate, în aceeaşi lună mai, în ziua de 9 a tumultosului an 1945.

Se poate spune că primăvara, prin frumoasa ei lună mai, care a marcat atât de intens, prin cele trei momente nodale, viața lui Constantin Pavel, a fost anotimpul care se asemăna cu însăşi firea marelui artist, a celui care a adus în sufletele noastre o veşnică primăvară, cea a muzicii de operă.

Date despre Constantin Pavel se găsesc în mai multe publicații, scrise de mari artişti, ca de exemplu Florica Cristoforeanu, oameni de cultură precum Teodor Tanco (V.R.R., 1973) şi Gavril Țărmure (Răsunetul, 2107/1998), sau ziarişti ca Viorica Holban (Ecoul, 26/10.08.1968), dar mai ales în comunicările susținute în cadrul frumoaselor manifestări ale Simpozionului Cultural al Văii Bârgăului, între care cele ale profesorului Andrei Pavel Neuc, descendent al marelui artist.

Cuvinte frumoase despre Tini Pavel a scris în ziarul Răsunetul (aprilie 1994) şi cântăreața Ioana Hangan, originară din Bistrița Bârgăului, una dintre marile admiratoare ale artistului, care a cules, din gura bunicei sale, a tatălui şi a bătrânilor care l-au cunoscut, dar mai ales de la profesorul Andrei Pavel Neuc, date despre „Domnul Tini", cum îi spuneau bârgăuanii, recunoscând despre *„Casa de la Bârgău, construită de el, devenită astăzi muzeu şi oază de linişte pentru muzicieni, mi-a inspirat din copilărie dragostea de artă şi pasiunea pentru cântec."* Menționăm faptul că Ioana Hangan a fost descoperită de profesorul Andrei Neuc şi a ajuns cântăreață de muzică populară, cu cel mai original cântec bârgăuan, prin sprijinul lui Alexandru Misiuga.

Multe alte cuvinte frumoase s-au mai scris şi s-au spus, în legătură cu artistul Constantin Pavel, care pe drept cuvânt poate fi considerat cea de a treia mare personalitate a culturii româneşti, dată de județul Bistrița-Năsăud, alături de Coşbuc şi Rebreanu, şi în mod sigur primul mare interpret român al muzicii de operă, fondator şi organizator al acesteia.

Dacă năsăudenii au însemnat istoria prin glorioasele lor acte militare din timpul graniței, iar în artă au excelat prin creații literare ce au îmbogățit tezaurul național, o mare contribuție a fost adăugată, acestui minunat tezaur, de către bârgăuanul Constantin Pavel care a adus primăvara muzicii de operă în România.

S-a născut la 21 mai 1884 în comuna Bistrița Bârgăului ca fiu al „notarăşului" Ştefan Pavel şi nepot al preotului Vasile Pavel, cel care a scris în anul 1876 prima istorie a comunei Bistrița Bârgaului, de fapt prima monografie, pe care o cunoaştem, a unei aşezări bârgăuane şi a pus bazele aşezării permanente a satului Colibița, devenită acum o frumoasă stațiune montană.

Mama sa se trăgea dintr-un neam de muzicieni din Cluj-Napoca. A mai avut un frate, Gheorghiță Pavel, medic renumit pentru toată Țara Bârgăului, stabilit la Prundu Bârgăului, în frumoasa casă cu magnolii din spatele bisericii, unde astăzi este farmacia « Ileanafarm ».

Lui Constantin Pavel, sau „Tini" Pavel cum îl numeau prietenii şi chiar sătenii, încă de mic copil i-a plăcut muzica. Mama sa cu toate că se trăgea din neam de muzicieni, l-a îndemnat să urmeze dreptul. Aşa se face că a urmat Facultatea de drept şi a ajuns avocat la Bistrița unde a profesat doi ani avocatura, a obținut doctoratul în drept dar pasiunea sa pentru întreaga viață a rămas muzica.

După moartea mamei sale, părăseşte profesia de avocat la Bistrița şi urmându-şi pasiunea muzicală, pleacă la Cluj unde timp de un an studiază canto cu profesorul Farkas Odon şi face un efort deosebit pentru însuşirea culturii muzicale. Apoi, cu ajutorul unui unchi de-al său după mamă, dirijor al Orchestrei militare din Cluj, se înscrie la onservatorul din Viena unde l-a avut ca profesor pe marele bariton Robinson.

Primul său angajament, după absolvirea conservatorului, a fost la Opera din Bratislava, unde debutează la Stadttheater din Troppau în toamna anului 1913 în rolul lui Radames din opera Aida de Giussepe Verdi. Succesul a fost răsunător si presa vremii îl elogiază pe tânărul artist român cu superlative. Ziarul local «Troppauerzeitung » scria: „*vocea de tenor a domnului Constantin Pavel este un adevărat dar al zeilor*".

Iar despre un alt spectacol Ziarul „Die Neue Zeit" scria: „*Domnul Pavel s-a prezentat ca un cântăreț mozartian de prim rang*".

După debut, afirmarea artistică a lui Constantin Pavel este rapidă, totală şi uimitoare. Este invitat să cânte si pe alte scene, la Nurnberg, Ostrava, etc, pentru ca în curând să se angajeze la opera din Budapesta ca prim solist tenor şi primul de origine română care a cântat pe această scenă, în timpul regimului dualist austro-ungar, între anii 1912-1914. Aici „Valahul", cum a fost numit marele tenor, a cucerit pur şi simplu publicul budapestan începând cu rolul lui Fenton din „Nevestele vesele din Windsor" şi până la cele mai grele partituri şi roluri precum: Siegmund, Lohengrin, Samson, Pedro şi altele. Înaltele calități şi talentul deosebit, ale tenorului Constantin Pavel, au excelat prin interpretări verdiene, mozartiene dar şi wagneriene, performanțe care sunt greu de realizat pentru oricare cântăreț.

Împrejurările dramatice ale primului război mondial îl aduc pe Constantin Pavel aproape de casă, în Transilvania, mai întâi la Bârgău, apoi la Cluj, unde în 1916 este angajat ca prim tenor al Operei Maghiare la care a cântat, în peste 100 de spectacole, numai rolurile titulare din toate punerile în scenă ale instituției, timp de trei ani.

Prin Decizia nr. 3910 din 18 septembrie 1919 s-au înființat Teatrul şi Opera Națională din Cluj care a avut ca director, însărcinat cu organizarea secțiunii de operă, pe bârgăuanul Constantin Pavel.

Inaugurarea primei Opere Române din Cluj-Napoca, a avut loc la 25 mai 1920, printr-un grandios spectacol de deschidere cu „Aida", capodopera lui Giuseppe Verdi. În distribuție au fost nume sonore ale artei interpretative vocale ale vremii, precum: Lya Pop, Constantin Pavel, Lina Dores, Grigore Teodorescu, întrunite sub bagheta dirijorului Alfred Novak. Consacrat încă de la debutul său, în personaje verdiene, tenorul Constantin Pavel a interpretat cu mare succes, în spectacolul inaugural de la Cluj, rolul lui Radames, semnând în acelaşi timp şi direcția de scenă.

În 25 mai 1920, a fost a doua primăvară importantă din viața talentatului şi marelui Constantin Pavel, care are o profundă semnificație, anume aceea de primăvară a operei româneşti, care s-a născut la Cluj.

În anii care au urmat, prin străduința lui Constantin Pavel, au înflorit admirabile stagiuni în a căror variate repertorii au continuat să strălucească principalele capodopere muzicale universale, precum: Aida, Traviata, Trubadurul de Verdi; Lohengrin, Tristan şi Isolda de Wagner; Boema, Tosca, Turandot de Puccini; Carmen de Bizet; Evgheni Oneghin şi Dama de Pică de Ceaikovski; Răpirea din Serai, Nunta lui Figaro, Don Juan de Mozart; Fidelio de Beethoven etc., dar şi multe alte minunate reprezentări ale bogatului nostru repertoriu național: Luceafărul de Nicolae Bretan; La şezătoare de Tiberiu Brediceanu; Năpasta de Sabin Drăgoi; La drumul mare de C.C. Nottara; Fata de la Cozia de E. Monta; Luceafărul de Tudor Jarda ş.a.

Constantin Pavel a fost un adevărat exemplu de dăruire profesională şi un mare creator de artă, de înalt nivel spiritual. Noi bârgăuanii, şi întregul județ Bistrița-Năsăud, ne mândrim cu el, pentru că a fost una dintre personalitățile cele mai complexe pe care le-a avut scena lirică românească, în prima jumătate a secolului al XX-lea, alături de Tiberiu Brediceanu şi Traian Grozăvescu.

Bârgăuanul Constantin Pavel, primul fondator al celor două instituții de artă clujene, a slujit cu intermitențe Opera din Cluj, ca director, tenor, regizor, director de scenă, până în 1934 când se retrage de pe scenă din postura de cântăreț. Este chemat la Bucureşti, unde va fi regizor tehnic şi director general al Operei Române, până la ruperea firului vieții acestui valoros artist.

Talentul lui Constantin Pavel s-a manifestat şi în domeniul picturii. De la marele artist au rămas nenumărate şi valoroase tablouri, unele dintre ele mai sunt în casa muzeu de la Bistrița Bârgăului, aflate în moştenirea profesorului Andrei Neuc.

Trecerea în eternitate a marelui artist a avut loc într-o zi a celei de a treia primăveri, cu semnificație cardinală, din viața lui Tini Pavel, pe 9 mai 1945. Ne-a părăsit la 61 de ani, pe pământ ardelean, la Sibiu, fiind înmormântat în cimitirul Belu din Bucureşti**.**

Au trecut de atunci mai mult de şase decenii, dar consider că este o dată pe care ar trebui să o păstrăm în inimile noastre ca pe o veşnică primăvară, lăsată de artistul Tini Pavel, pentru posteritate. Şi poate nu întâmplător, această dată mai are şi alte adânci semnificații: ziua victoriei împotriva răului, a războiului, ziua Europei, un adevărat semnal de început al unei noi primăveri în vechea noastră Europa.

Din nefericire de la acest mare tenor n-au rămas decât unele denumiri a unor săli de repetiție, dar nici-o înregistrare pe disc, iar vocea lui de aur, care a răsunat pe marile scene ale vremii, a rămas doar o amintire. O frumoasă amintire pe care noi trebuie să o păstrăm mereu proaspătă în suflet.

Regretatul profesor Teo Vrăsmaş, fost profesor şi la şcoala din Bistrița Bârgăului, care a trecut la cele veşnice în 17 aprilie 1998, a realizat, în manuscris, un volum cu portrete de bârgăuani, cărora le-a închinat şi câte un acrostih. Redau în continuare acrostihul dedicat lui Constantin Pavel.

Ctitor de operă cum altul nu-i
Om de talent, de faimă, pasiune,
Născut în Bistrița Bârgăului
Strălucitor pe multe scene-n lume
Tenor de mare clasă şi cultură
Avocatura a abandonat-o
Nestemată i-a fost a lui gură
Toată viața el şi-a închinat-o
Inobilării operei române
Nuntită-n dor pe plaiuri carpatine.

Pentru nemurirea lui închin
Aceste stihuri, ca pe o cântare,
Veşnic cu noi să fie Constantin
Etern pe a Bârgăului cărare
Lumea să ştie că noi îl iubim!

Note: 1) T. Tanco, „Tenorul Constantin Pavel", VRR, I, 1973, p.243; 2) A. Pavel Neuc „Medalion: Constantin Pavel", Simp. Cult. al Văii Bârgăului, ed. a II-a, 1973; 3) Ioana Hangan, „Constantin Pavel, personalitate artistică a Văii Bârgăului", Răsunetul, aprilie, 1994; 4) Gv. Țărmure, „Constantin Pavel, personalitate a culturii române", Răsunetul 2107/1998, 5). Niculae Vrăsmaş, „Primăvara lui Tini Pavel", Mişcarea Literară, An IV, nr. 1-2 (13-14), 2005, Bistrița, 6. Octavian Lazăr Cosma, „Opera Română din Cluj", Ed. Charmides, 2010; 7. Mircea Gelu Buta, „Bârgăul lui Tini Pavel.", Ed. Eikon, 2010.

Mircea Gelu Buta[1], *Doctorul Andrei Monda şi staţiunea Sângeorz-Băi*[2]

În data de 18 august 1855 se năştea, în casa cantorului Ion şi Ioana din Bistricioara, fiul Andrei. O familie ortodoxă, frumoasă, formată din încă trei copii: Iacob, care va deveni învăţător, Simion (1849-1908) viitor protopop şi Ileana, căsătorită Avram, care se va stabili ulterior la Leşu Ilvei. Naşii de botez ai micuţului Andrei vor fi familia preotului Vasile Pavel, bunicul tenorului Constantin Pavel.[3]

A urmat şcoala primară în comuna Prundul Bârgăului, iar apoi cursurile Gimnaziului Năsăudean şi ale Gimnaziul Superior Greco-catolic din Blaj. În calitate de bursier al „Fondurilor grănicereşti năsăudene", va urma între anii 1879-1885 cursurile Universităţii „Ferencz Jösef" din Cluj, unde îşi va obţine doctoratul în medicină şi chirurgie.[4]

Ulterior, obţinând o bursă a fundaţiei „Emanoil Gojdu" îşi va aprofunda studiile între anii 1881-1885, la Universitatea din Viena.[5]

Activitatea medicală şi-o începe ca aspirant (1 iulie-30 nov. 1885), iar apoi ca medic secundar (30 nov.1885 -20 feb. 1886) la „Krankenhaus Wieden", Viena. Începând din 15 sept. 1886, până în anul 1888 va practica medicina în comuna Czsepaia (Cehia de azi), unde va depune şi jurământul de serviciu.[6]

În 15 martie 1888, va fi numit medic cercual în „*Cercul Sanitar al Sângeorzului*", unde va profesa până la data 1 sept. 1920, când va fi disponibilizat, în urma Ordinului Secretariatului General al Sănătăţii şi Ocrotirii Sociale Cluj, nr. 12.754 din 16 sept. 1920, ca unul care„*trecând peste limita vârstei statorită pentru medici funcţionari*".[7]

În data de 29 martie 1919 va depune jurământul de fidelitate pentru România, ocazie cu care va fi numit „*Medic judeţean onorariu*".

Înainte de a se stabili în Sângeorzul Român (1888), Dr. Andrei Monda va urma timp de şase luni un curs de specializare la vestitul Institut de hidroterapie „*Wieden Hospital*" unde va obţine specializarea de medic balneolog.[8]

Încă din jurul anului 1770 oficialităţile de la Viena consemnează pe harta Imperiului comuna Sângeorz ca localitate cu apă minerală. În lumea medicală, apa de Sângeorz este cunoscut sub numele de „*Hebe*", înţelegând prin acest simbol efectul deosebit pe care-l are această apă minerală în păstrarea şi refacerea sănătăţii. Localnicii au numit-o „*vin*", iar numele de „*Borcut*" (vin de fântână) s-a dat în timpul ocupaţiei austro-ungare, traducând denumirea originală care-i defineşte gustul deosebit de plăcut, dar şi coloritul rubiniu, rămas pe sticlele ce se folosesc în timpul curei.[9]

În literatura medicală prima descriere sumară a izvoarelor cu efectele lor binefăcătoare a fost publicată în anul 1877 în Revista „*Gesund Brunnen*".

În jurul anilor 1880 o societate pe acţiuni ce s-a autointitulat „Hebe" va lua în arendă de la comuna Sângeorz folosirea izvoarelor de apă minerală pe o durată de 30 de ani, făcând şi primele

---

[1] Prof. dr. Mircea Gelu Buta este directorul Spitalului Judeţean Bistriţa-Năsăud.

[2] Lucrarea a fost susţinută la Simpozionul Cultural al Văii Bârgăului, ediţia a XXXIX-a, Prundu Bârgăului, din 5 iunie 2010.

[3] AN BN – Fond Protopopiatul Ortodox Bistriţa, d 1187, f 4-7.

[4] Dosarele – doar cele care s-au păstrat - se află în fondul *Administraţia fondurilor grănicereşti năsăudene*; pentru o mai uşoară identificare, am notat şi numărul de inventar al acestora, la rubrica corespunzătoare din tabel. În completare, pot fi consultate: Lazăr Ureche, *Fondurile grănicereşti năsăudene* (*1851-1918*), Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2001; Cornel Sigmirean, *Istoria formării intelectualităţii româneşti din Transilvania şi Banat în epoca modernă,* Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2000.

[5] AN BN; Ghiţan T. – Istoricul spitalelor şi instituţiilor sanitare din Bistriţa şi judeţul Bistriţa-Năsăud.

[6] Ibidem.

[7] Ibidem; vezi şi AN BN – Fond Serviciul Sanitar al judeţului Năsăud, d 121.

[8] AN BN; Ghiţan T, Op. Cit.

[9] Buta M.G. – Cuvânt către cititor, în *Sângeorz Băi, perenitate ortodoxă şi laică*, Ed. Barna'S, Bistriţa, 2010.

investiții, care vor atrage un număr mare de vizitatori. Totuşi, modernizarea stațiunii este legată de numele Dr. Andrei Monda, membru fondator şi director între anii 1901-1924 al Reuniunii de păstrare „Izvorul" din Sângeorz. Acesta va face analiza chimică a apelor şi va clasifica izvoarele pe afecțiuni.[10]

La sfârşitul secolului al XIX-lea şi începutul sec. XX, Sângeorzul Român va deveni o stațiune balneară vestită, care va atrage numeroşi turişti printre care şi personalități de seamă ale culturii româneşti. Este vorba de scriitorul Alexandru Odobescu, care a fost invitat în vara anului 1894 de profesorul Vasile Grigore Borgovan, în stațiunea Sângeorzul Român, pentru a lucra împreună la un manual de citire pentru şcoala primară. La întoarcerea spre casă, în Regatul României, pe drum spre Vatra Dornei se opreşte la Prundul Bârgăului, unde, fiind impresionat de frumusețea portului românesc din zonă, cumpără „doua cătrințe" pentru fiica sa Ioana. Rămâne de asemenea impresionat de faptul că în casa lui Monda stau alături de icoane, portretele suveranilor români.[11]

De asemenea familia poetului George Coşbuc este surprinsă alături de I.L. Caragiale, petrecându-şi o vară în vestita stațiune balneo-climaterică.[12]

În ce priveşte cariera ştiințifică a doctorului Andrei Monda este de remarcat deschiderea pe care acesta a avut-o pentru cunoaştere. În acest sens va participa cu comunicări ştiințifice la numeroase congrese internaționale europene de medicină generală şi balneologie, ajungând membru al „*Asociației medicilor din Europa*". A luat parte la mai mute excursii organizate de membrii acestei societăți, vizitând institute medicale şi spitalele cele mai însemnate din acea vreme în țări precum Germania, Anglia, Italia, Belgia, Norvegia şi chiar extremul nordic – Spitzberg.[13]

A fost activist medical în cadrul „*Astrei*" culturale năsăudene, parcurgând satele din circumscripția sa, ținând prelegeri şi încercând să combată bolile bio-psiho-sociale.

În timpul Memorandumului Transilvan din anul 1892 prin care a fost înaintată o petiție de către liderii românilor din Transilvania împăratului austro-ungar Franz Josef, prin care se solicitau drepturi etnice egale cu ale populației maghiare şi încetarea persecuțiilor şi a încercărilor de maghiarizare, Dr. Andrei Monda a fost acuzat ca ar fi fost colaborationist cu principalii acuzați. Totuşi a ieşit de sub pericolul de a fi arestat, întrucât poliția locală i-a confiscat, încă de la poştă, invitația de participare, astfel că, neprimind-o, n-a mai participat la proces.[14]

În cursul vieții sale Dr. Andrei Monda a fost un mare filantrop. Astfel va dona o sumă impresionantă de bani pentru „*edificarea unui cămin*" al medicilor din oraşul Bistrița, care „va avea destinația ca în localurile lui să se țină şedințele medicilor din oraş şi județ, *să se țină conferințe medicale, iar cu timpul să i se adauge o baie populară în care de două ori pe săptămână să se organizeze gratuit vizite pentru săraci şi pentru cei lipsiți de mijloace*".[15]

Un alt fond pe care l-a creat a fost „*Fondul religionar Andei şi Rafila Monda*", prin care a fost donată o mare sumă de bani pentru întreținerea Bisericii Ortodoxe Române din Bistricioara şi Bisericii Ortodoxe Române din comuna Pietriş din Județul Mureş.[16]

După o activitate în serviciu public de peste 35 de ani, Dr. Andrei Monda, împreună cu soția Rafila se retrag într-o impunătoare locație pe care şi-au construit-o la Bistrița şi unde va deceda în anul 1926, fiind înmormântat în cimitirul românesc din localitate.[17]

Prin toată activitatea sa profesională, socială şi filantropică, Dr. Andrei Monda se impune ca un fruntaş al intelectualității românilor transilvăneni de la sfârşitul sec. al XIX-lea şi începutul sec. XX.

---

[10] Ibidem, vezi şi AN BN - *Fond Reuniunea de împrumut şi păstrare „Izvorul" din Sângeorz*, R7, fila 149.

[11] Rațiu G.V. – George Coşbuc şi Valea Bârgăului, Ed. George Coşbuc, Bistrița, 1996, pg. 10-11.

[12] Ibidem.

[13] AN BN; Ghițan T, Op. Cit.

[14] Onofreiu A. – *Districtul Năsăud (1861-1876),* pg. 217, vezi şi Buta M.G.- *Bârgăul lui Constantin Pavel*, Ed. Eikon, Cluj-Napoca 2010, p.11-12.

[15] AN BN – *Fond Protopopiatul Ortodox Bistrița*, d. 1293/1926, f. 1-8.

[16] Ibidem.

[17] AN BN - *Fond Reuniunea de împrumut şi păstrare „Izvorul" din Sângeorz*, R7, fila 149.

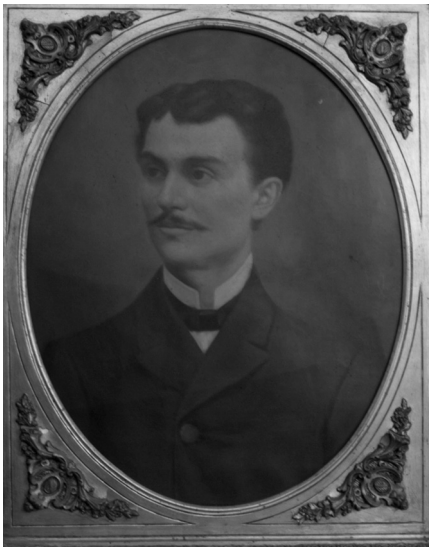

Dr. Andrei Monda

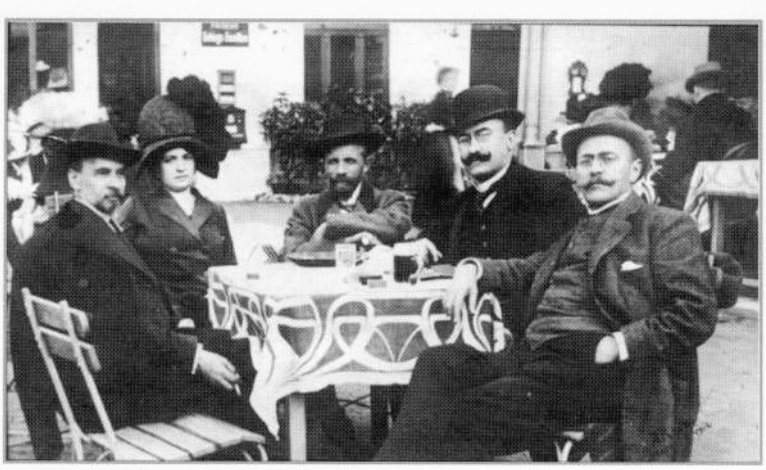

Sângeorz-Băi, 1912 de la stânga la dreapta:
George Coșbuc, D-na Dr. Vaida, Dr. D.Ciuta, Dr. A. Vaida, și I.L.Caragiale

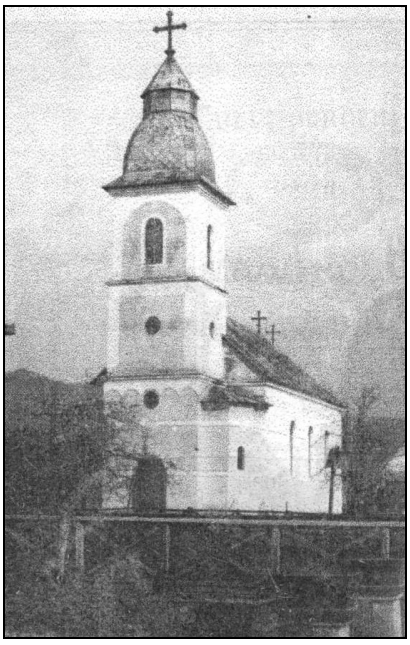

Biserica greco-catolică

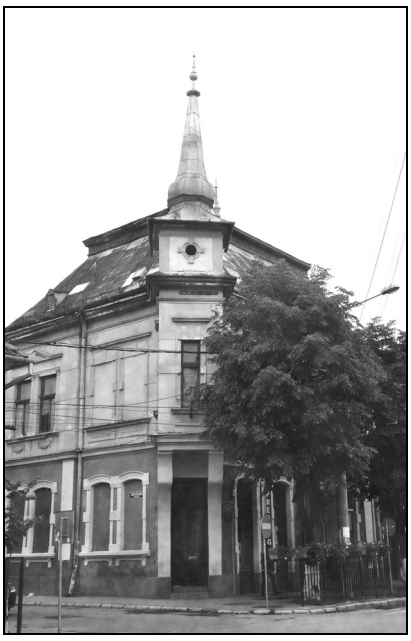

Clădire veche din Bistrița

Vila Doctorului Monda

Schönbrunn

Biserica din Bistrița Bârgăului

Universitatea din Viena

Universitatea Ferencz Josef

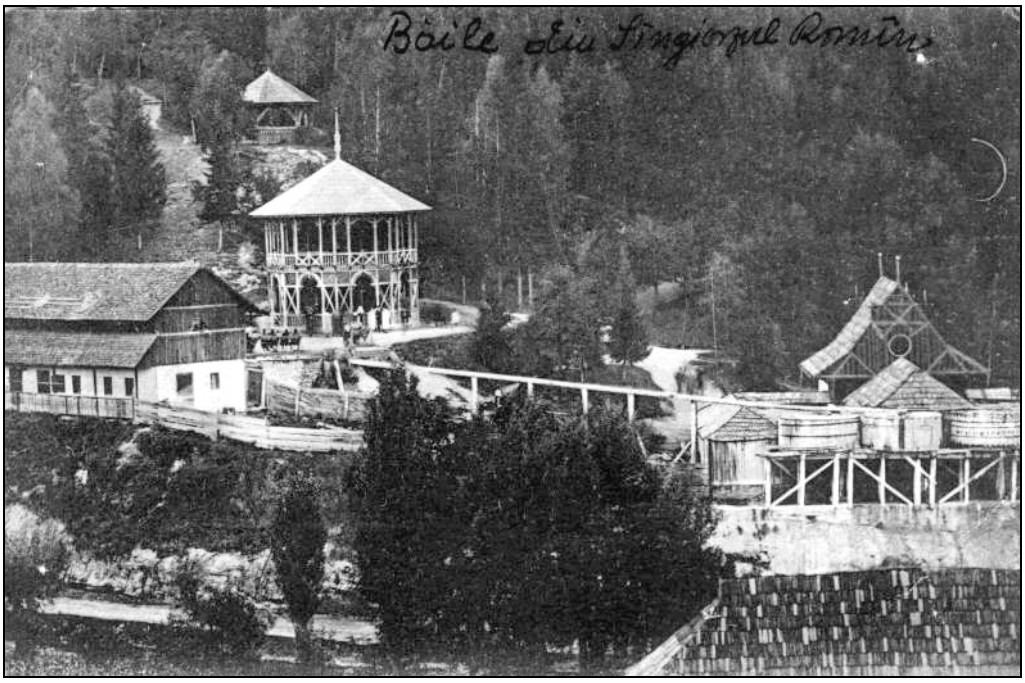

Vedere din Sângeorz-Băi

Constantin Andrițoiu[1], *Personalități bârgăuane din familia Purceillă*[2]

La Simpozionul Cultural al Văii Bârgăului din acest an am hotărât să prezentăm oameni care au făcut ceva pentru zona în care trăim şi în acelaşi timp oameni despre care ştim mai puține lucruri.

Am studiat „Istoria Şcolilor Năsăudene" a lui Virgil Şotropa, „Personalități din Granița Năsăudeană a lui Adrian Onofreiu şi Viorel Rus, documente de arhivă, Registrele cu morții existente la Primăria Prundu Bârgăului şi la Parohia Ortodoxă.

Ca urmare a documentării m-am orientat spre două personalități, pe care vi le prezint în continuare.

IOAN PURCEILLĂ s-a născut la Prundu Bârgăului în 1822. Ca majoritatea tinerilor de atunci s-a înscris la Institutul de creşere militară din Năsăud, pe care îl absolvă în anul 1840. Fiind un tânăr dotat este reținut ca învățător pentru serviciul de instruire la regiment.

În anul 1841 este repartizat la Compania a IV-a, în cadrul căreia se remarcă, în 1864 fiind avansat plutonier.

Participă la toate acțiunile în care este implicat regimentul. În 1848 ia parte la luptele duse de austrieci împotriva revoluționarilor maghiari şi datorită calităților sale este avansat la gradul de locotenent.

În 1851 îl găsim la început adjutant al comandantului regimentului. În acelaşi an, la transformarea Regimentului II grăniceresc în Regimentul de linie 50, rămâne în noua unitate unde în 1852 este avansat la gradul de căpitan.

Pensionat în 1860, rămâne o persoană activă, în acelaşi an face parte dintr-o delegație care se deplasează la Viena cerând returnarea de către imperiu a fondului de provente către satele foste grănicereşti. Acest fond era destinat mai ales întreținerii şcolilor.

Între 1862 şi 1867 este membru al Comisiei fondurilor şcolare a Districtului Năsăud.

În 1863 Ioan Purceillă şi Vasile Buzdug – judecător din Rusu Bârgăului luptă alături de intelectualitatea năsăudeană şi reuşesc înființarea Gimnaziului năsăudean.

Despre soția sa Charlotte Purceillă ştim că în 1877, alături de Iulia Pop şi Amalia Rusu înființează un comitet al doamnelor de pe Bârgău ce-şi orienează activitatea spre strângerea de fonduri băneşti, de alimente şi îmbrăcăminte pentru armata română ce lupta în războiul de independență. Regimul austro – ungar interzice activitatea comitetului, dar doamnele, pe ascuns vor continua şi vor trimite bunurile peste graniță la Vatra Dornei şi de aici la Bucureşti.

În ultimii ani de viață soții Purceillă trăiesc la Năsăud şi după decesul lşor vor fi înmormântați în aceeaşi localitate.

DĂNILĂ PURCEILLĂ, fiul Ecaterinei, sora lui Ioan Purceillă, s-a născut, a făcut şcoala şi a trăit la Prundu Bârgăului. Amintirile despre el spun că era inteligent şi cunoştea trei limbi de circulație europeană. Pentru calitățile sale a fost ales la 1882, primar la Prundu Bârgăului.

Se implică în viața comunei şi în 1886, primarul Dănilă Purceillă împreună cu alți oameni de seamă de aici alcătuiesc un memoriu către Curtea de la Viena prin care cer respectarea de către imperiu a drepturilor asupra pădurilor foste grănicereşti şi pe care le avusese fiecare comună de pe Valea Bârgăului.

---

[1] Profesor pensionar din Prundu Bârgăului.

[2] Lucrarea a fost susținută la Simpozionul Cultural al Văii Bârgăului, ediția a XXXIX-a, Prundu Bârgăului, din 5 iunie 2010.

Memoriul este dus la Viena de către avocații bistrițeni Dănilă Lica şi Gavrilă Manu şi depus la 11 noiembrie 1886.

Acțiunea se bucură de succes şi dept muulțumire mai multe personalități locale alcătuiesc o scrisoare către cei doi avocați. Scrisoarea există şi ce este important e că pe scrisoare apar semnăturile celor mai de seamă personalități locale. Astfel avem posibilitatea să vedeem semnătura parohului Teodor Vrăsmaşu, a doctorului Nicolae Hângănut, a preoților învățători Eliseu Dan, Pavel Beşa, Anchidim Candale şi Ilarion Bozga, a primarului Dănilă Purceillă.

La Primăria din Prundu Bârgăului am găsit semnătura lui pe actele de deces până la 26 noiembrie 1897 când moare subit de inimă, zic documentele.

La moartea sa, soția Iulia Purceillă rămâne văduvă cu 8 copii, dintre care Dănilă avea 17 ani şi Iuliu 1 an.

Urmaşi ai familiei Purceillă trăiesc şi astăzi în Prundu Bârgăului şi Cluj-Napoca.

1 *2*

1. Iulia, soția lui Dănilă Purceillă (centru jos), cu cele două fete: Ecaterina şi Anuca, nepoatele Ili, Margareta şi Dudi. În rândul de sus: nora cu cei doi fii ai ei, prin anii 1930-1933.
2. Iuliu, fiul cel mic al lui Dănilă cu soția Rozalia şi fiica Iulia, prin anul 1939.

3 *4*

3. Dănilă, fiul cel mare al lui Dănilă Purceillă cu Rozalia, cumnata şi fiicele ei, Iulia şi Margareta, prin 1943.
4. Margareta Purceillă, căsătorită Andrițoiu, a cincea din stânga-centru, la absolvirea cl. a VIII-a, cu colegii … şi profesorii…, în 27.06.1956.

Simion Cristea, *La efigia prof. Teodor Ghițan (1912-1992)*

Pentru sulițele anilor nu există scuturi. Ei vin puțin câte puțin, pe firul clipei, ne rănesc, iar în ultima spintecătură ne ducem.

Se împlinesc anul acesta 15 ani de când profesorul Teodor Ghițan, vrăjitorul întâlnirilor culturale de pe Valea Bârgăului, şi-a pogorât tâmplele trudite între brânduşele de toamnă.

Profesorul, cercetătorul şi omul de condei Teodor Ghițan s-a născut la 3 iulie 1912, în comuna Bistrița Bârgăului, jud. Bistrița-Năsăud. Părinții săi, Ioan şi Măria, țărani de frunte ai comunei (tatăl său a fost primar), au avut 5 copii, trei băieți şi două fete.

Studiile medii le urmează la Bistrița, iar cele universitare (trei facultăți: Dreptul, Geografia şi Istoria) la Universitățile din Oradea, Cernăuți, Bucureşti, Timişoara şi Cluj. Paralel a urmat trei şcoli militare, iar mai la urmă, Şcoala Populară de Artă din Cluj-Napoca, secția pictură. În oaste a ajuns până la gradul de maior.

Pentru a căuta vieții albia cea mai dreaptă, omul schimbă în lanțul destinului planuri şi verigi. În anul 1947, când a ieşit din oaste, s-a dedicat cercetării şi alte funcții i-au punctat viața. Astfel: cercetător, şef de cabinet şi membru al corpului didactic la catedra de Istoria Medicinei din Cluj-Napoca, pe lângă academicianul Valeriu Bologa (+1971), în ochii căruia căruia se bucura de mare considerație, fiindu-i nu numai colaborator ci şi prieten. Participând cu lucrări valoroase la multe congrese internaționale de Istoria Medicinei, alături de Valeriu Bologa, a ajuns în mai multe dicționare şi enciclopedii străine, de profil.

În 1968 a devenit redactor principal la «Clujul medical» şi «Dialog», revistele Universității de Medicină, până în 1972, la pensionare.

Publicațiile sale, însumând 165 de titluri, reprezintă studii şi articole istorice, medico-istorice, geografice, turistice, biografice şi monografii, unele de mare extensiune.

Meritele sale ştiințifice l-au promovat ca membru al Uniunii Societăților de Ştiințe Medicale – Secția Istoria Medicinei, Cluj-Napoca şi Bucureşti; membru al Societății Internaționale de Istoria Medicinei din Paris şi membru al Societății Geografice din SUA („Național Geografic Washington"), lăsând urme indelebile.

Cine a trecut pe sub fereastra sufletului său, a descoperit la profesorul Ghițan un spirit luminos, superior informat, cuceritor prin umanitatea sa. El ştia să se apropie cu solicitudine de ceea ce e gingaş şi sacru în om. Trăsăturile sale morale, dublate de o cucernică modestie – coordonata – i-au modelat un caracter vrednic de Pateric. Era însuflețit de un nobil umanism umanismul creştin, curat, sfânt, aşa cum îl păstrează românul în magma ancestrală a sufletului său.| Pe inima surpată, asemenea unui duhovnic, turna leac de vorbă bună, mângâind ca o undă de vânt strecurată prin armindeni.

În vremea războiului nu-i păsa de sine cât de semenii săi, împărțind în dreapta şi în stânga din puținul care îl avea. Într-o împrejurare cu totul dramatică, şi-a împărțit şi cămaşa. Dintr-un dialog cu Petre Pop (+1994), un vrednic gospodar din Josenii Bârgăului, care avea pe buze cuvinte însorite, m-a surprins perimetrul cordial al caracterității profesorului Ghițan. Cu instinctul intuiției pure şi cu un chip radios, blajinul țăran a spus: „când pomenesc numele domnului profesor Ghițan, trebuie să-mi ridic pălăria, aşa om a fost". Îi ardeau în priviri flăcările amintirilor din anii militării. Iată, o tulburătoare finețe de analist.

Profesorul Ghițan era elevat în prietenie şi solidaritate ştiințifică, fiind un exemplu în cercetarea riguroasă şi avizată, documentele găsind în el un interpret fin şi perspicace. Cercetarea, arhiva

presupun izolare, tăcere solemnă, aproape pustnicească, asemenea unui claustru monahal. Ca pasionat documentarist, noian de zile şi mănunchiuri de nesomn a înjugat sub cupola arhivelor clujene, bistriţene, sibiene şi din alte localităţi devenind un adevărat lexicon viu. Volumul materialului documentar cules de profesorul Ghiţan este imens. Socotim că pentru elaborarea lui nu i-ar fi ajuns nici şapte vieţi. (Doamna Mariana, soţia sa, le-a predat Arhivelor Statului din Cluj).

Pe cât de bogată îi era informaţia, pe atât de darnică mâna, ca o cumpănă de fântână. Mulţi cercetători şi profesori au beneficiat de informaţiile sale bogate. Mişcându-se dezinvolt pe mai multe planuri ştiinţifice, reuşea în cercetare intuiri de esenţă, care l-au impus până departe în lumea ştiinţei.

Profesorul Ghiţan a iubit locurile natale, Valea Bârgăului, peste cota obişnuită. Dacă poetul Aurel Rău, scriitorul Ioan Oarcăsu (+2000) şi poetul Dinu Flămând veneau mai rar la serbările şi simpozioanele de pe Valea noastră, profesorul Ghiţan nu lipsea niciodată, făcând figură frumoasă cu chipul său radios şi comunicări inedite. Pitorescul costum de pe Valea Bârgăului, ţesut din zâmbete de soare şi pajişti înflorite, era una din adoraţiile sale vestimentare.! (La o conferinţă s-a prezentat la Casa Universitarilor într-un frumos costum naţional, culegând admiraţia şi aplauzele tuturor.). în colecţia sa bogată sau păstrat multe fotografii de acest gen. Efluviile grădinilor şi ale plaiurilor înalte din preajma satului natal, îl însoţeau pretutindeni, ca o companie paradisiacă.

Şcoala de Artă – secţia pictură, a făcut ecouri în viaţa sa, fiind slujit de reale haruri native. Cunoscând elocvenţa culorilor, a dovedit stil şi îndemânare, turnând în lucrările lui substanţă, viaţă, suflet. Preponderent florale, tablourile lui în ulei, sunt foarte reuşite, captivând şi ochii criticilor de artă. Margarete şi dumitriţe, violete şi părăluţe, garoafe şi crizanteme, albăstrele, tufănele şi trandafiri, gura-leului , irişi şi busuioc de grădină, i-au inundat penelul în toată incandescenţa lor, palpitând în tablourile sale o îmbătătoare făgăduinţă de viaţă. Ni se pare partea cea mai aprinsă din fascicolul liric al activităţii sale.

Un mare merit în realizările sale revine doamnei Mariana, soţia sa, care i-a înţeles înzestrarea, elanurile, truda, vocaţia. Lucrarea cea mai extinsă a profesorului Ghiţan, de câteva sute de pagini, încheiată înaintea exodului, bogat ilustrată, ce se ocupă de medicii, spitalele şi farmaciile din judeţul Bistriţa-Năsăud pe o perioadă de 700 de ani, unică până acum la noi, aşteaptă la porţile tiparului, polarizând atenţia doamnei Ghiţan , ca un omagiu adus autorului. (Cartea valoroasă a farmacistului L. Pavelean, cuprinde o arie geaografică mai largă, dar pe o perioadă de numai două secole.).

Viaţa profesorului Ghiţan, (din leagănul copilăriei,) s-a pefirat sub arcul intim şi protector al credinţei. În vremea războiului (accentele credinţe sporesc până la pragul sfinţeniei.) La Odesa, în urma unor însemnate servicii, o venerabilă octogenară, voia să-şi răsplătească binefăcătorul cu multe daruri. Dar ce încape în ranița unui ostaş? Convinsă că nu pate lua darurile, doamna întinse**ră** mâna şi luă de pe părete o icoană cu Maica Domnului, de mărimea unei cărţi deschise, frumoasă, placată în argint după tradiţia ruşilor, şi aşezând-o pe masă, se închină în faţa ei cu trei mătănii mari, o sărută, şi, luând-o ritualic, în cea mai mare evlavie, o înmâna ofiţerului zicând: „Maica Domnului să-ţi ocrotească toate drumurile ca să ajungi sănătos la casa dumitale!". Icoana aceasta a fost singurul obiect cu care s-a întors de pe front. N-a pierdut-o. Ori de câte ori eram invitaşi la casa lui (colaboratori ai revistei sau profesori de la Universitatea Cultural-Ştiinţifică, atunci când venea vorba de război, el era foarte fericit în prezenţa acestei sacre relicve. Ridicând mâna dreaptă, numai mâna dreaptă, printr-o deasă ţesătură de emoţii, ne spunea: „Această sfântă icoană m-a adus pe mine acasă". O lua jos, se închina şi o săruta în faţa noastră, în cea mai curată evlavie.

Ca o coardă de vioară, ca un păstrăv vibrând într-un inel de argint a fost viaţa profesorului Ghiţan: numai vibraţie, numai flăcări, numai dăruire. Rudeniile, profesorii, prietenii, consătenii şi cunoscuţii îi memorează creştineşte numele.

Fie şi aceste rânduri o scânteie de rugă aprinsă în sfeşnicul său !

Ion Moise[1]*, Ion Oarcăsu, o personalitate marcantă a Văii Bârgăului*[2]

Eseist şi critic literar, marcantă personalitate a vieţii literare clujene şi nu numai, Ion Oarcăşu s-a născut în 1925 în localitatea Josenii Bârgăului ca fiu al agricultorilor Valer şi Raveca născută Moldovan. Urmează Şcoala Primară în localitatea natală după care se înscrie la Şcoala Normală din Năsăud pe care o urmează între anii 1937 – 1940 când se transferă la Liceul „George Coşbuc" continuându-şi studiile şi în perioada ocupaţiei maghiare. Promovează bacalaureatul după război, în 1945. Debutează în 1942 cu versuri în publicaţia „Tribuna Ardealului" din Cluj unde, între colaboratori şi redactori, fgurau şi conjudeţenii săi Francisc Păcurariu şi Valentin Raus. În acest răstimp învaţă şi ungureşte, limbă în care va şi scrie, colaborând după război la revista literară „Utunk" din Cluj. După liceu se înscrie la Facultatea de Drept şi Facultatea de Litere, secţia limbi clasice, ale Universităţii din Cluj. La ultima studiază un an. Facultatea de Drept o încheie în 1949. Nu urmează o carieră juridică ci doar una strict literară. Ocupă după absolvire postul de secretar al Filialei Clujene a Uniunii Scriitorilor din România şi după câţiva ani va colabora, în calitate de redactor pentru Transilvania la revista bucureşteană „Contemporanul". Ocupă concomitent şi funcţia de redactor la revista „Steaua" şi tot de redactor la „Editura pentru literatură" din Cluj. În 1956 când se înfiinţează revista „Tribuna" este numit redactor al acestei publicaţii culturale, calitate în care activează până la pensionare, adică până în 1988. Se impune în presa literară, în special clujeană, semnând critică şi istorie literară, eseuri, poezii, îngrijeşte ediţii şi îşi tipăreşte opera. În revistele „Tribuna" şi „Steaua" publică studii de literatură română şi litertrură comparată. A prefaţat şi postfaţat diverse ediţii din Camil Petrescu, Nina Cassian, Nicolae Prelipceanu, Anişoara Odeanu, Emil Isac, Asztalos Istvan şi Romain Rolland. A publicat studii despre literatura maghiră contemporană în revista „Utunk". Un timp răspunde de subredacţia din Cluj a Editurii Tineretului din Bucureşti. Microstudii monografice publică în Almanahul „Tribunei", ediţiile 1978, 1980, despre Tudor Arghezi, Miron Radu Paraschivescu, Nicolae Labiş şi Radu Stanca.

În 1957 este distins cu Premiul Filialei Scriitorilor din Cluj iar din 1958 este membru a1Uniunii Scriitorilor din România. Au scris despre el Francisc Păcurariu, Mihai Ungheanu, Victor Felea, Domiţian Cesereanu, Ovidiu Papadima, Ion Lungu, Serafim Duicu, Kozma Dezso, G. Dimisianu.

Debutează cu volumul de critică literară, „0pinii despre poezie", Buc. E.P.L., 1965. A urmat volumul de eseuri şi foiletoane, „Oglinzi paralele", Buc. E.P.L, 1967 şi alte două volume de critică: „Prezenţe poetice", Buc. E.P.L., 1968 şi „Destine şi valori", Cluj, Ed. Dacia, 1974.

Întors la „patria mumă", rspectiv în ţara cu titlul generic Bistriţa-Năsăud, Ion Oarcăsu şi-a sacrificat din timpul său preţios şi s-a ocupat cu prefaţarea şi selecţia textelor literare ale scriitorilor de pe acestea meleaguri cuprinse în volumele antologice „9 dimineţi", 1976, „Spaţii posibile", 1979, „Suverana clipă", 1981, primele două tipărite la Editura „Dacia" din Cluj şi al treilea, la Baia Mare. În aceste antologii primite bine şi de critica din Cluj şi Bucureşti, figurează poeţi, prozatori şi eseişti care în marea lor majoritate au făcut şi unii fac parte şi astăzi din Cenaclul „George Coşbuc" din Bistriţa,

[1] Scriitor, preşedintele Cenaclului Literar „George Coşbuc" din Bistriţa.

[2] Lucrarea a fost susţinută la Simpozionul Cultural al Văii Bârgăului, ediţia a XXXIX-a, Prundu Bârgăului, din 5 iunie 2010.

precum şi din Cenaclul „Seculum" din Beclean. Lista este destul destul de generoasă şi, cu scuzele de rigoare, n-o să-mi permit decât să amintesc într-o anume ordine alfabetică, nume care s-au impus în timp şi dincolo de fruntariile județului nostru. Aşa dar, în poezie, aş aminti aici numele poeților: EmilDreptate, Cleopatra Lorințiu, Alexandru Cristian Miloş, Andrei Moldovan, Gavril Moldovan, Luca Onul, Domnița Petri, Ioan Pintea, Virgil Rațiu. La proză: Cornel Cotuțiu, Ioan Ilieş, Ion Moise, Olimpiu Nuşfelean, Valentin Raus. Între eseişti, l-aş minti pe regretatul Dumitru Andraşoni care s-a impus prin remarcabile studii despre Lucian Blaga.

Aplicat şi generos, Ion Oarcăsu pe care l-am întâlnit în Cluj, cu manuscrisele „Suveranei clipe" sub braț, a fost sufleteşte foarte apropiat de scriitorii bistrițeni despre care nota în prefața ultimei antologii: „Domină însă aici – fapt notabil – efortul de comunicare personală dus până 1a capăt, cu sinceritate şi relativă stăpânire a cuvântului. Imaginea are mai ales prospețime şi vigoare: prospețimea contactului cu o lume în continuă schimbare şi vigoarea confirmării de sine, dincolo de şablonul sufletesc.

Consider, în final, că şi prin acest demers absolut dezinteresat, de a selecta şi prefața cele trei antologii bistrițene, Ion Oarcăsu a demonstrat ataşamentul său sincer la valorile spirituale ale locurilor sale natale, efortul nobil de a scoate din anonimat aceste valori şi a le face cunoscute în lumea literelor româneşti, fapt care-l ridică 1a veritabilă şi înaltă coştiință de om şi de artist. Se stinge din viață în 9 martie 2000.

Ion Moise, *Valentin Raus – portret în timp*

Autor a 14 cărți, meşter al povestirii şi nuvelei, Valentin Raus a urmat o linie sigură a prozei scurte ardelene cultivate de Slavici, Rebreanu, dar mai ales de Agârbiceanu. Ultimul pe care 1-a cunoscut personal şi de a cărui prietenie şi stimă s-a bucurat în mod deosebit a avut, se pare, o puternică înrâurire asupra formației sale scriitoriceşti. Nu o dată, în prelungitele discuții la o cafea, prietenul meu mai mare, mi-a vorbit despre acest remarcabil scriitor ardelean, dar şi despre alții pe care i-a cunoscut în timp sau i-au trecut pragul casei, între care, l-aş aminti pe Ionel Teodoreanu, oaspete al său şi al bistrițenilor prin imediații ani postbelici. De asemenea, pe confratele de la „Tribuna Ardealului" din Cluj-Napoca, cu care a împărțit destinul în perioada Dictatului de la Viena, prietenul de o viață, Francisc Păcurariu.

În privința operei, notăm de la început, o anume delimitare de marile modele ale prozei transilvane, lumea satului evocată în primele volume urmând o parabolă a istorisirilor unor întâmplări şi fenomene telurice, insul elementar, instinctual şi vital fiind însă sensibilizat, spre deosebire de Rebreanu şi Agârbi-cea-nu, de o anume conştiință fatalistă. La Raus, eroii nu se opun destinului, dimpotrivă, îl acceptă ca un dat primordial, cu o înțelegere şi seninătate apolinică. E poate un substrat mai adânc al omului simplu din perimetrul transilvan care adesea priveşte sfârşitul ca unică soluție eliberatoare. De aici, pasul spre epopei consacrate legendarilor Tănase Tudoran şi Mihai Românul sau spre evocările unor înțelepți ai istoriei noastre, cum ar fi Petru Rareş, surprins într-o perioadă dramatică a existenței sale şi Dimitrie Cantemir văzut ca diplomat şi om politic. Dar impresia generală pe care o lasă lectorului avizat întreaga lume pusă în mişcare în istorisirile şi nuvelele sale, e cea a unui peisaj cu coline vălurite şi încărcate de mister. La acest ceas aniversar, ne facem noi, cei care-l cunoaştem mai îndeaproape, datoria de a-1 omagia, acum, la vârsta marilor bilanțuri, pe omul care a rămas credincios nu numai condeiului ci şi meleagului său natal pe care, nu l-a părăsit nici măcar în timpul ocupației străine.

Între timp Valentin a plecat la cele veşnice, anul aniversar devenind, printr-un joc meschin şi ingrat al destinului, an comemorativ. Dar din vraja unei stele simțim protecția perpetuă a ochilor săi profunzi, albaştri, ca fermecătoarele zări ale Transilvaniei sale natale. Un zeu care stă de veghe şi ne îndrumă, poate, şi astăzi, cu răbdare de veac, spre nobila deşertăciune a jocurilor de cuvinte.

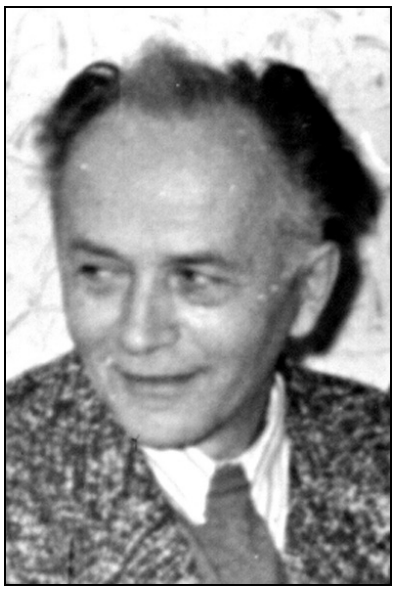

George-Vasile Rațiu, *Trei personalități bârgăuane şi lucrările lor manuscrise care merită să vadă lumina tiparului: Iulian Someşan, Ana Florescu, Viorel Nemeş*

Iulian Someşan

Om de aleasă cultură şi prestigiu moral, Iulian Someşan s-a născut la 11 mai 1912, în comuna Tiha Bârgăului, în familia învățătorului Nicolae Someşan.

Clasele primare le urmează la Tiha şi Prund, pe cele secundare la liceul „Alexandru Odobescu" din Bistrița şi la liceul „George Coşbuc" din Năsăud iar cele universitare la seminariile teologice din Cluj şi Bucureşti.

După o scurtă perioadă, 1939-1940, în care a lucrat ca funcționar în administrația financiară la Bistrița, au urmat anii grei ai celui de al doilea război mondial, în timpul căruia a fost combatant şi în răsărit şi în apus.

Noua situație creată în România, după 1944, îi este ostilă, fiind obligat să accepte diferite funcții în locuri lăturalnice – cum a fost şi aceea de contabil la Sectorul IFET Târlişua, de unde, după un timp a fost trecut pe un post inferior.

Odată cu înființarea Combinatului de Celuloză şi Hârtie Dej, va fi încadrat ca „specialist" în transporturi rutiere, serviciu în care va rămâne până la pensionare.

Răspunzându-mi invitației, Iulian Someşan a fost prezent, alături de două octogenare surori ale sale, în 1986, la festivitățile prilejuite de sărbătorirea a 200 de ani de la înființarea Şcolii din Prund, remarcându-se printr-o excepțională evocare a vieții şcolarilor din satele bârgăuane în deceniile începutului de secol XX.

La începutul anilor 60, îşi va construi o casă în com. Reteag, unde va locui până în 1992, când se va stabili, prin a doua căsătorie, la Susenii Bârgăului.

A trecut la cele veşnice în 2003, uimit, după şaizeci de ani, de noua înfățişare a Văii Bârgăului.

Iulian Someşan, ***Amintiri despre Bârgăul de altădată***

Însemnările noastre se bazează pe lectura unui caiet (format registru) în paginile căruia, din 23 dec. 1970 până în 23 martie 1993, Iulian Someşan şi-a aşternut gânduri şi sentimente, diferite întâmplări din copilărie şi prima tinerețe.

Despre existența acestor memorii mi-a vorbit după stabilirea la Susenii Bârgăului, propunându-mi să am grijă de ele: „oare cui să le las?... ți le voi lăsa ție!..."

Însemnările lui Iulian Someşan se constituie în mărturii emoționante, excepțional de vii, de adevărate, despre viața într-o familie de învățător cu şapte copii... de la „căutatul găinilor de's cu ou", la vizita episcopului în casa învățătorului din Tiha şi revederea cu acesta peste mulți ani, despre impresionanta personalitate a învățătorului Ilarion Bozga, despre viața tineretului studios bârgăuan – şi mai cu seamă despre frumusețea morală a locuitorilor acestei văi.

De altfel, însemnările lui Ioan Someşan au valoare testamentară:

„Am scris aceste rânduri din dragoste pentru oameni, cărora le cer iertare pentru toate greşelile comise de mine în aşternerea pe hârtie a unor fapte petrecute aievea, şi care poate nu aduc ceva nou în scrierile unui simplu om, dar prin ele veți recunoaşte mai uşor satul bârgăuan."

Revenit în ținutul natal după şaizeci de ani, constată cu părere de rău că lumea de atunci, din anii douăzeci-treizeci, e demult apusă.

Ana Florescu

A văzut lumina zilei în comuna Prundu Bârgăului, jud. Bistrița-Năsăud, la data de 25 sept. 1936, în familia lui Mihai Bilegan, meseriaş şi a Agapiei, născută Dodu, casnică.

Urmează şcolile primară şi elementară (1944-1951) în comuna natală, liceul teoretic (1951-1954) la Bistrița, Facultatea de Filologie din Cluj (1954-1958), unde obține titlul de diplomat universitar în specialitatea limba şi literatura rusă.

În anii 1967-1971, susține examene de diferență la aceeaşi facultate, dobândind licența în limba şi literatura română prezentând lucrarea *Nunta în Prundu Bârgăului*, cu rezultate excepționale.

Din 1958 şi până la trecerea la cele veşnice, la 24 sept. 1992, se consacră procesului instructiv-educativ în cadrul Liceului din Prundu Bârgăului.

După obținerea celor trei grade didactice, în 1973, reprezintă România la un curs de perfecționare în predarea limbii ruse la Universitatea M. V. Lomonosov din Moscova, clasificându-se, prin rezultate, printre primii în rândul colegilor din țările socialiste.

În 1959 se căsătoreşte cu dr. Vasile Florescu şi vor avea un copil, Florin, astăzi inginer în Cluj-Napoca.

Prin temeinică pregătire profesională, prin talent şi tact pedagogic, reflectate pilduitor în bunele rezultate obținute de generațiile de elevi, prin anvergura culturală de referință, ani în şir va dobândi aprecieri deosebite pe plan regional şi național.

Ana Florescu, ***Nunta în Prundu Bârgăului***

lucrare dactilografiată în 105 p. + 6 p. (12 fotografii)

În aprecierea lucrării trebuie pornit de la faptul că, în anii '60 ai secolului trecut, datinile şi obiceiurile sunt încă vii, chiar dominante în traiul locuitorilor Văii Bârgăului.

Şi nunta – cu tot complexul ei de etape – are aceleaşi caracteristici specifice anilor '30-'40, cu întreaga încărcătură materială şi spirituală specifică satului ai cărui locuitori au mândria grănicerească de a-şi asigura traiul din munca şi lupta cu pământul puțin şi sărac, cu pădurile, cu salahoria în fabrici, dar şi cu stihiile vremurilor. De aici şi semeția, dârzenia, individualitatea bârgăuanului.

Lucrarea profesoarei Ana Florescu, odată cu trecerea anilor, creşte continuu atât în valoare documentară cât şi în cea etnologică şi literar-artistică.

Generația „în blugi", poate, prin „reprezentanții ei", cândva va vrea să ştie cum bunii şi străbunii noştri au investit într-unul dintre cele mai importante momente ale vieții omului – adică în realizarea căsătoriei – în nuntă – cele mai alese gânduri (griji), sentimente, obiceiuri, practici, datini din cele mai alese, că înfăptuirea acestei **taine** dumnezeieşti a avut în viața mirilor etape, praguri, momente care s-au respectat printr-o tenace repetare veacuri de-a rândul – şi anume: cunoştința (cunoaşterea însurățeilor), pețitul, mersul pe vedere, tocmala, vestitul în biserică, stabilirea nănaşilor,

chemarea la nuntă, pregătirea steagului – pentru ca în ziua nunții să se înfăptuiască gătirea miresei, scoaterea mirelui din casă, iar la socrii mici – a miresei din casă, cununia la biserică – şi aşa mai departe până la strânsul în colac, jocul miresei – şi spălăcenia...

Cititorul de azi trebuie să ştie că, pentru fiecare moment al nunții, „poetul anonim", bârgăuanul, din străfund de vremi, a creat, pe lângă demersul practic şi afectiv al nunții, şi versuri, o întreagă lume de cuvinte flori, de flori-cuvinte după tipicul petrecerii – fie în pilde sau snoave, fie în rostiri trecute prin filtrul visului, bucuriei părinților şi a mirilor, fie în „strigături" ale neamurilor, ale sătenilor părtaşi la bucuria tainei nunții.

Martor şi apoi participant, în anii '50-'60, ca „nuntaş" sau ca „nănaş", citind acum lucrarea prof. Ana Florescu *Nunta în Prundu Bârgăului*, retrăiesc atmosfera multor petreceri „de pe Brujeni", „de pe Săcu" sau Valea Cioară, mă simt mai „găzdac" decât am fost şi sunt efectiv copleşit de mândria bârgăuanului care a creat de-a lungul anilor aceste perle ale poeziei populare, culese de distinsa şi mult regretata noastră colegă.

Viorel Nemeş

Suflet nobil şi prestigios om de cultură, profesorul Viorel Nemeş s-a născut la 22 mai 1947 în com. Prundu Bârgăului, în familia lui Ioan şi Florica Nemeş. Învață la Şcoala Elementară şi Liceul din Prundu Bârgăului.

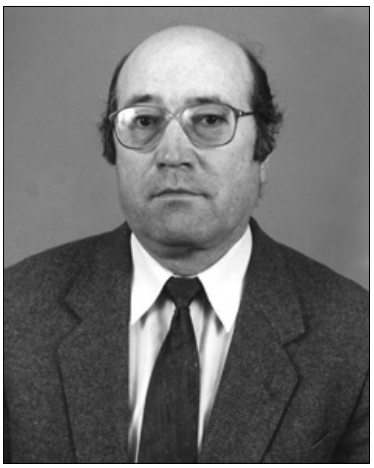

Urmează cursurile Facultății de istorie din Cluj-Napoca.

A funcționat la Şcolile din Sălcuța, Rusu Bârgăului, Teaca, Liceul Industrial nr. 3 Bistrița şi Liceul Teoretic din Prundu Bârgăului.

Pe parcursul carierei a dobândit cele trei grade didactice cu rezultate deosebite, reflectate şi în dragostea elevilor pentru istoria patriei.

A fost un pasionat cercetător al trecutului județului şi îndeosebi al Văii Bârgăului, publicând sau prezentând în sesiuni ştiințifice pe plan național, județean şi la Simpozionul Cultural al Văii Bârgăului o serie de comunicări ca rod al investigațiilor în arhivele naționale.

Şcoala de arte şi meserii din Prundu Bârgăului (1981), *Învățătorul George Georgiță* (1982), *Reforma agrară din 1921 pe Valea Bârgăului* (1983), *Opinii despre drumul romanilor* (1988), *Compoziția etnică şi confesională a populației din comuna Prundu Bârgăului* (1997) ş.a. sunt doar câteva dintre multele şi relevantele comunicări pe care le-am ascultat în cadrul Simpozionului nostru.

A trecut la cele veşnice la 12 sept. 2002.

Viorel Nemeş, atât prin preocupările de ordin organizatoric, cât şi prin studiile elaborate, rămâne o personalitate inițiatoare a Monografiei generale, complete, a Văii Bârgăului, şi autor al acestei lucrări.

Viorel Nemeş, *Monografia istorică a comunei Prundu Bârgăului*

Este prezentată, în 1972, ca lucrare de diplomă la absolvirea Facultății de Istorie a Universității Babeş-Bolyai din Cluj-Napoca.

După introducere şi situarea geografică a comunei – relief, climă, vegetație etc. – arată originea cuvântului BÂRGĂU, optând pentru explicația dată de Nicolae Drăganu, conform căreia cuvântul BÂRGĂU este de origine slavă şi înseamnă *văgăună*, *înfundătură*.

În ceea ce priveşte „prima atestare documentară a Bârgăului", profesorul Viorel Nemeş aminteşte documentul din 1317, când se face o împărțire a munților Bârgăului între familiile înrudite Bethlen şi Apaffy. Tot în resortul istoric al lucrării este prezentat Bârgăul ca proprietate în stăpânirea Bistriței şi a Moldovei.

Militarizarea Văii Bârgăului, situația grănicerilor, înființarea şcolii, lupta pentru drepturile dobândite de-a lungul vremii, până în 1918, constituie o adevărată sinteză istorică necesară a fi la îndemâna contemporanilor noştri.

Viața economică (de la agricultură, păstorit şi creşterea animalelor – la exploatarea pădurilor şi mai cu seamă la dezvoltarea industrială – fabrica de hârtie, morile şi fabricile de cherestea, până la meşteşugurile şi îndeletnicirile casnice) este judicios prezentată cu rigoare ştiințifică.

Viorel Nemeş ne îndeamnă să reținem faptul, mai puțin recunoscut astăzi de oficialități, că, în anii 1960-1972, Valea Bârgăului în general şi Prundu Bârgăului îndeosebi au cunoscut o dezvoltare social economică fără precedent.

Din paginile monografiei lui Viorel Nemeş răzbate şi valoarea ei afectivă, precum şi sentimentul răspunderii istoricului în fața posterității.

Simion Cristea, ***Şi Părintele Stăniloae prin Bârgău***

Când marile amintiri rup tăcerea, din nectarul lor facem praznic.

Era în 1976 când, răspunzând unui dor cu lungi fermentații, l-am vizitat pe părintele Stăniloae la mănăstirea Antim, în geometria căreia îşi trăia multiplele asceze. O sfială sărbătorească mă apropie de miresmele acestei amintiri.

Foarte sensibil la indicele de umanitate, m-a primit uşor, cu tot sufletul în pragul ochilor. Vorba îi era smerită şi blândă ca la uşa unui schit; mai mult duhovnic decât savant. Fluxul luminos al personalității lui dădea ambianței culori calde, reliefante, instituind o risipă de armonii ca într-o scenă placată de precauții paterne. Ochii săi fecunzi, ritualici, cu emanații religioase precum ai unui credincios la întâlnirea cu o icoană, mi-au atins registrele sensibilității precum o rugă în poala cerului. Chipul fiecăruia răsfrânge ceea ce duce în destinul său.

Părintele Stăniloae caută să vadă în om chipul lui Dumnezeu, privindu-1 ca pe un sipet de briliante maiestrit de Michelangelo. Privirea lui avea ceva din ochii Leonardo când contempla „Cina cea de Taină" şi un reflex din Luchian, când venera „anemonele" în ochi şi în paletă.

Ce mult contează pecetea unei priviri! Sunt ochi în care creşti, te înalți, te amplifici, te personalizezi. Marile personalități îți schimbă privirea în eveniment.

O privire a Părintelui Stăniloae echivala cu o binecuvântare, cu o idee, ilustrând parcă versul lui Camil Petrescu: „Dar eu, eu am văzut idei".

Stelele clipesc şi sclipesc, tot aşa ochii lacomi de lumină, de duh, de nemărginire. Ne plac ochii mai mult decât ne plac diamantele, apele limpezi, cristalul. Când ne întâlnim unii cu alții, ne privim mai întâi fața, pentru a ne recunoaşte, apoi, îndată, făcliile ochilor. Lor le aparține supremația în relieful feței. Ei deschid şi întrețin tonusul comuniunii. Dacă e să trecem în sufletul cuiva, prin ochi ni se deschide cărarea.

Ochii fac primul farmec al omului; ei ne priveghează chipul şi fotogenia intrinsecă. Ei fac portretul primului decor. Ochii sfinților sunt perlele icoanei.

Ochiul, această „frumusețe de împărătească bijuterie neagra" (T. Arghezi) a extaziat şi pe Sf. Vasile cel Mare, exclamând: „Ochii sunt cele o mie de mâini fără trup", expresie însuşită şi de scrisul eminescian. În elanul de a aduce ochiului respectul său suprem, Michelangelo a sculptat şi părțile nevăzute ale statuilor sale. „Dacă le vede un înger?" argumenta el.

Privirea degajă forțe nebănuite. Ne demonstrează Sfinții, geniile, marii duhovnici. Napoleon afirma: „ Rar am scos sabia; bătăliile mele le-am câştigat cu ochii, nu cu sabia". Ochiul e un simț retoric, el vorbeşte. Lumina ochiului nostru să nu tacă!" (Plângerile lui Ieremia 2, 18). „Şi Dumnezeu zice lui Moise: Ce strigi către Mine? şi Moise avea gura închisă, dar avea în ochi lacrimi". Ochiul revelează dispozițiile sufletului, încarcă şi descarcă conştiința. Omul se caracterizează după privire, pentru că „ inima ne este precum căutătura" (I. Creangă).

În descoperirea adâncurilor ființei umane, „omul tainic al inimii" (I Ptr. 3, 4) ochiul nu trebuie să fie mare, ciclopic, ci modelat, şlefuit etic, fixat în valori perene, spiritualizat, intarsiat în Duh.

Vorbind despre Bach, Blaga spune că bătrânul cantor de la Thomas Kirche era un vrăjitor care avea obiceiul să transforme oamenii în catedrale. Ochii Părintelui Stăniloae aveau darul de-a intui „altarul" din „catedrala" umană.

George Călinescu a definit într-o formulă memorabilă frumusețea chipului enescian: „Chipul fizic al lui George Enescu este însăşi definiția muzicii, care este proporție. Ființa lui... s-a clarificat mereu în decursul vieții ca sunetul unei violine". Părintele Stăniloae n-a învățat de la Sfinții Părinți numai Teologia, ci şi trăirea ei, până şi stilul de a privi, ochii lui devenind filocalici. El a avut un simț filocalic, orchestrând ontologic cu Sf. Părinți.

În opera sa dogmele comunică altfel, îşi schimbă tonalităţile, îşi corespund mai intim, au un limbaj şi o fizionomie a lor proprie. Adevărurile divine par redimensionate, etalate şi valorificate cu prospeţime, în esenţa lor vivantă, transpunând divinul la alţi coeficienţi. Aplecat asupra lor cu minuţiozitatea bijutierului, Părintele Stăniloae le-a plasticizat aproape de ecranizare, ridicând Teologia noastră la nivelul sensibilităţii şi expresiei moderne. Dogmele sunt simfonice prin Revelaţie; Părintele Stăniloae a dat o nouă expresie acestei simfonii. Fiind asemenea faţetelor poliedrice ale unui cristal sunt aliate simbiotic cu lumina, adevărurile divine formează în scrisul său un adevărat miraj de luminiscenţă. Mişcat de grandoarea secretă a firii, de Har, de sublim şi desăvârşire, el a gândit şi a scris în stare de rugăciune, înălţând Teologia la treapta Doxologiei. Rugăciunea leagă taina de expresie. Ceea ce a făcut Eminescu în poezia românească cu fiorul poetic, a făcut în Teologia noastră cu fiorul sacru Părintele Stăniloae. El a adus în Ortodoxia românească firul Ariadnei: Filocalia.

Opera Părintelui Stăniloae a devenit în Teologia noastră ritual şi sărbătoare, îndatorire şi fast, canon şi exuberanţă. Fluviala sa creaţie, scânteietoarea ei spiritualitate, capacitatea de perpetuă înnoire, şi impresia absolutei fluenţe, izvorâte dintr-o înaltă gândire articulată de o rugăciune nativă, fac din Părintele Stăniloae un teolog clasic şi un reper al Teologiei rasăritene. El este un pisc şi un crainic de noi răsărituri. Spiritul său riguros disciplinat, gândirea sa cristalină şi truda rămân o rară mostră.

Timpul, care maiestreşte rezistenţa crustelor de pe mărgăritare, va rezerva şi Stareţului Ortodoxiei româneşti un imn de epopee...

Mare şi fecundă mi-a fost ziua aceea. Despărţirea mi s-a părut ca o coborâre de pe o piramidă de cristal, sau ca de la Optina stareţului Zosima. M-am întors ca dintr-un periplu galactic, cu o nouă temelie sufletească, cu un alt discernământ şi cu o altă fugă spre esenţă.

Dacă aş vorbi despre întâlnirea cu Părintele Stăniloae în limbajul lui Nichita Stănescu, aş spune că „m-au fructificat" ochii lui.

Olimpiu Nuşfelean, ***George-Vasile Rațiu – prin cărți, deasupra lumii***

În poemul *Faust,* Goethe scrie următorul vers: „Clipă stai, o, eşti atât de frumoasă !"

Este expresia atingerii bucuriei supreme a existenței, bucurie pe care avem uneori impresia, sau iluzia, că o trăim. Dar, chiar atinsă în anumite momente, clipa frumoasă fuge repede din cerul existenței noastre, închisă poate într-o stea căzătoare. Noi, oamenii, supuşi slăbiciunii terestre, n-avem puterea să prindem clipele supreme, cu un cui de argint, pe un frontiscipiu nemuritor. Nu pot face asta nici aceia care, beneficiind de o mare putere de visare, cufundati în lumea cărților şi a cuvintelor, au la un moment dat iluzia ca se pot desprinde de această lume, se pot ridica deasupra ei, se pot desface din mrejele ei ucigătoare.

Aşa cum a crezut, probabil, şi Domnul profesor, George-Vasile Rațiu, un mare iubitor de cărți, cufundat în amintirile trezite mereu de acestea, dăruit marilor legături prieteneşti generate de cărți, cărți aducătoare pentru el de visare, dar şi aducătoare de învățătură. Un om al condeiului şi al catedrei, al promovării experienței didactice, al căldurii sufleteşti întețite între dascăl şi elev, între dascăl şi dascăl.

Vineri, 16 aprilie 2010, omul şcolii, scriitorul, apreciatul om de cultură al județului nostru, profesorul George-Vasile Rațiu a trecut la cele veşnice.

George-Vasile Rațiu la Bistrița Bârgăului în 2007

Ca dascăl, şi-a desfăşurat activitatea la Şcoala Tehnică Horticolă, Liceul „Liviu Rebreanu", Liceul de Construcții, Şcoala de Arte şi Meserii „Sfânta Maria" din Bistrița, ocupând de-a lungul carierei şi funcțiile de director al Bibliotecii Județene Bistrița-Năsăud (1966-1969), inspector şef la Comitetul de Cultură şi Artă al jud. Bistrița-Năsăud (1969-1971), director fondator al Casei Corpului Didactic a jud. Bistrița-Năsăud (1971-1986; 1990-1992 – perioadă în care a înființat revista *Didactica Nova*, al cărei redactor şef a fost mai mulți ani) şi director al Casei de Copii din Bistrița (1988-1990).

De-a lungul timpului, s-a făcut remarcat prin diverse preocupări cultural-ştiințifice:

a contribuit la înființarea Universităților populare la Bistrița şi Năsăud, la renovarea Bibliotecii Județene şi prelucrarea Fondului Documentar al acesteia. De asemenea, a depus eforturi remarcabile

pentru menținerea Casei memoriale „Andrei Mureşanu" din Bistrița; a inițiat şi a reuşit să organizeze dezvelirea unei plăci memoriale pe clădirea în care a locuit, în Bistrița, Matei Eminescu, fratele poetului Mihai Eminescu, clădire în care incepand cu anul 2002 functioneaza Casa Corpului Didactic Bistrița-Năsăud. Timp de două decenii a fost membru al Consiliului Național al Societății de Ştiințe Filologice din România şi secretar al Filialei Bistrița, coordonând activitatea societăților ştiințifice ale cadrelor didactice. A reînființat „Asociația Mariana a Cadrelor Didactice din județul Bistrița-Năsăud", ocupând şi funcția de preşedinte, numărându-se, totodată, printre fondatorii Muzeului Şcolar Județean. A întemeiat Colecția Muzeală Scriitori din Bistrița-Năsăud formată din documente, manuscrise, cărți – ediții princeps –, cataloage alfabetice şi sistematice. A fost preşedinte al Casei de Ajutor Reciproc a Cadrelor Didactice şi preşedinte al Uniunii Județene a Caselor de Ajutor Reciproc din jud. Bistrița-Năsăud.

A avut numeroase colaborări la cotidiane şi periodice: Tribuna învățământului, Ecoul, Steaua, Răsunetul, Mesagerul, Cosânzeana, Mişcarea literară, Gazeta de Bârgău ş.a., debutând în 1958 în „Avântul" cu un reportaj din viața tineretului, remarcându-se în 1968, în „Ecoul", cu recenzia despre cartea *Un om în halat vişiniu* de Teodor Tanco.

Editorial debutează în 1996 cu volumul George Coşbuc şi Valea Bârgăului, continuând apoi cu o serie de cărți care tratează teme istorice şi literare: Matei Eminescu la Bistrița, Elena Coşbuc – oaspete al Văii Bârgăului, Izvorul devenirii, Soarele stă la Bârgău, Însemnări despre scriitori, La masa lui Coşbuc, Încercare de acțiune militară revoluționară la Prundu Bârgăului ş.a.

De asemenea, s-a remarcat şi printr-o serie de colaborări la volume colective:

Cenaclul literar „George Coşbuc" 30, o antologie publicată la Editura Aletheia în 2001,

Poem pentru oraşul natal, Bistrița – antologie îngrijită de Dumitru Munteanu şi Alexandru Cristian Miloş publicată de Editura „George Coşbuc" în anul 2002, *Cupolă de veac* – antologie de versuri dedicate Poetului Național Mihai Eminescu, realizată de Mihail Vlad, la Târgovişte, si publicata de Editura Macarie în anul 2003.

În aeternum. Nicolae Bălan. Arhiepiscop şi Mitropolit – antologie de texte, ediție îngrijită de pr. Ioan Pintea, pr. Constantin Mileşan, publicată la Editura Aletheia în anul 2001, s.a.

Dacă ne gândim la scrisul Domniei sale, ca şi la activitatea de dascăl, ar trebui să ne amintim cu câtă căldură şi sensibilitate evoca imagini ale copilăriei – descinsă parcă dintr-un tărâm fabulos -, descoperirea cărților confiscate aduse să fie topite la fabrica de hârtie, universul şcolii pe care îl imagina ca un „tărâm al Cosânzenei", prietenii literari, pentru care avea un adevărat cult – (să-l amintim aici pe Ion Th. Ilea) sau pierderea tragică a tatălui său. Punea foarte mult sârg în încercarea de a da cât mai multe semnificații literare unui spațiu care îi era atât de drag – Valea Bârgăului, simtindu-se în acelaşi timp ca acasă în multe dintre localitățile județului. Fraza dumnealui este limpede, concisă, îndelung şlefuită cu multă considerație pentru cuvânt.

Ca o încununare a activității culturale, la Concursul Național Liviu Rebreanu de la Bistrița din anul 2002 îi este decernat Premiul Uniunii Scriitorilor din România pentru critică şi istorie literară, la care se adaugă o serie de alte distincții:

Ordinul Meritul Cultural clasa a III-a;

Membru de Onoare al Societății Limba noastră cea Română – Chişinău;

Membru al Asociației Oamenilor de Ştiință,

Cetățean de Onoare al Comunei Prundu Bârgăului.

Dacă acea frumoasă clipă faustică nu poate fi oprită, deoarece timpul se grăbeşte mereu împotriva ființei noastre, ne vom permite să credem că, parafrazând titlul unei antologii de poezie realizata în urma cu câțiva ani de George-Vasile Rațiu, soarele va sta de acum mai mult la Bârgău, ca să-i lumineze mormântul.

George Coşbuc, un poet de ale cărui versuri a fost mereu impresionat, spunea: „Viața asta-i bun pierdut / Când n-o trăieşti cum ai fi vrut!"

Şi-a trait viața pe bănci de şcoală şi în săli de clasă sau de bibliotecă, şi-a sacrificat ani buni pentru a prinde înțelesul cărților altora, înțeles pe care să-l facă priceput de cât mai mulți, a legat prietenii şi a împărțit pentru mulți o vorbă bună, a trăit şi a muncit onest şi demn, mereu cu fruntea sus, şi prin toate acestea, cât şi prin multe altele, prin necontenită dăruire de sine, nu şi-a „pierdut" viața, ci a făcut-o, alături de familia sa si de marea familie a scolii si culturii bistritene, un bun câştigat.

În ultima discutie cu dansul, la sfarsitul lunii martie ne gandeam la un proiect prin care sa marcam în anul 2011, 40 de ani de la infiintarea Casei Corpului Didactic, institutie la care dansul a fost primul director si de care a fost foarte legat profesional si sufleteste. Atunci ii confirmam si intarim acum, ca actiunile initiate de dansul, vor avea finalitate.

Acum, când – aşa cum zice iarăşi Coşbuc:

„Prin pomi e ciripit şi cânt
(... şi-i) pace-n cer şi pe pământ,
(...) Şi pomii frunțile-şi scoboară
Că Duhul Sfânt prin aer zboară
(... iar clopotele) le auzi din vale /
Cum râd a drag şi plâng a jale",
sufletul lui se ridică împăcat la cele veşnice.

VI. DESPRE SCRIITORI BÂRGĂUANI (1)

Titus Wachsmann-Hogiu,
Aurel Rău – desen în tuş al tăcerilor sângerând în cărți

„Ziua mea, o zi de noiembrie,
fiară ce-mi doarme în sânge".
La 9 noiembrie 1930 s-a născut în comuna Josenii Bârgăului, jud. Bistrița-Năsăud, cel ce a devenit poetul, publicistul, traducătorul şi şeful necontestat al prestigioasei reviste culturale clujene STEAUA
(fără întrerupere din 1959).

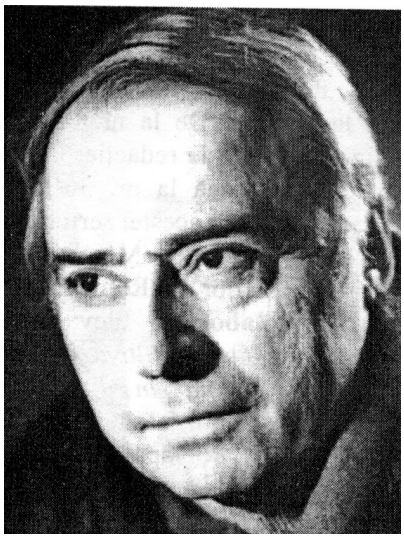

De câteva luni îmi bat capul în legătură cu modul în care aş putea să-l omagiez la aniversare. Sunt unul dintre cititorii operei sale, şi de ce nu, mai mult decât un consătean, l-am simțit întotdeauna ca pe un prieten. Mi-am adus aminte de „Cartea cu prieteni" a lui Fănuş Neagu (Bucureşti, 1979) care a desluşit în Aurel Rău un „desen în tuş al tăcerilor sângerând în cărți" (p.196). Blândețea şi calmul, echilibrul şi demnitatea, modestia nobilă şi majestuoasă ce răzbat prin „ochii lui negri ca de cireaşă spartă de păsări", îl mărturisesc prin tăcere – „pesemne că vorba necuprinsă-n vers o simte ca pe un jug".

Aşa am „furat" metafora lui Fănuş Neagu şi am pus-o ca titlu. Totodată folosesc şi fraza lui conclusivă:

„Poet de seamă în sigiliul verde al Transilvaniei, Aurel Rău stă la masa lui de brad din istoria literară, în țara scrisă, şi pune lebede, care se văd numai în mierea înserării, pe apele Someşului, sau câte-un pod de lemn…"

Această scurtă prezentare nu se vrea nici sinteză nici schiță. Este o alegere subiectivă a câtorva aspecte ce îl pot defini pe septuagenar. În cea mai mare parte voi folosi părerile unor critici recunoscuți, sau pe însuşi poetul.

În decursul timpului aprecierile asupra lui Aurel Rău şi a creației sale au fost şi au rămas cvasi-unanim aprobatoare. Rezervele şi discrețiile sunt justificate de însăşi atracția fină, cuminte şi stenică ce o provoacă poezia sa ce urcă din izvorul curat al unui sat şi îşi găseşte împlinirea în cetatea ardeleană a culturii.

Satul său, patrie a merelor roşii, rămâne în gesticulația lirică nestingherită, simbol al unei anume neprihăniri expurgată de romantismul unui Goga sau St.O. Iosif.

Poezia *Mărul roşu (1956)* este printre primele care confirmă o copilărie rurală condensată:

„Pe masa mea şi-a găsit loc
Un roşu măr.
De lumină îmbată
Foile, cărțile, camera toată
Roşu de tot ca o sferă de foc.
Doar o mică
Albă,
Rotundă

Pată
– Ca o lacrimă –
Se vede-n mijloc.
O amintire de-o frunză lăsată.
Şi-mi pare, cum stau şi privesc
La mărul de-acasă primit,
Că seamănă lacrima asta
C-un ochi cunoscut, liniştit,
Prin care se uită la mine
Grădina în care-am crescut,
Altoii cu flori şi albine,
Lucerna cu fluiere line,
A sturzilor gureşă gloată.

Şi copilăria-mi toată."

Copilăria lui Aurel Rău s-a mişcat într-un orizont încărcat de tradiţii şi obiceiuri specifice, orizont ce l-a influenţat cu putere, maturitatea sa alimentându-se necontenit din acest izvor. Mărturisirile sale, căci „şi poetul este un mărturisitor", exprimă cel mai bine măsura acestei influenţe.

„Mediul social şi geografic în care şi-a desfăşurat secvenţele de mit copilăria mea este un sat aşezat între munţii Rodnei, munţii Călimani şi Câmpia Ardealului, pe drumul între Bistriţa şi Vatra Dornei şi pe dâra unei ape vegheată de plopi şi de sălcii, sub nişte astre mari şi mereu pâlpâitoare. Dincolo de consecinţele explicabile, ceea ce cred că mi-a dat pe totdeauna acest recipient de lut şi piatră este înclinaţia spre poezia lucrurilor în aer liber; senzaţia indefinibilă dar permanentă ca o taină care stăruie undeva prin preajmă e pe punctul de a ceda; nevoia, chiar şi disimulată, de natură, de un fir de stea, de un murmur de apă, de o aromă veche fără de care, ca în absenţa unui catalizator, reacţia chimică a poeziei nu se produce".(1979).

Intr-un alt loc sorgintea sa rurală este considerată de poet un „fond iniţial", un „loc de suflet…latent, călăuzitor, noroc şi pedeapsă…început de drum, mai mult timp decât spaţiu…"

Încercările poetice au apărut de timpuriu, bazate pe studiul mentorilor săi spirituali Arghezi, Bacovia, Blaga şi pe preferinţele pentru Rilke, Baudelaire şi alţii.

A debutat cu placheta „Mesteacănul" (1953), a descoperit „Focurile sacre" (1957) şi apoi toate volumele următoare au fost oarecum un fel de „Jocul de-a stelele" (1963).

Începând cu „Focurile sacre", autorul se „înfăţişa cu o poezie a uimirilor temperate, conduse personal spre un contur de claritate…vers agreabil cu o lucrătură artistică limpede, sinceră, emanând o frumuseţe neforţată…" (Titu Popescu, 1976).

Intr-un timp relativ scurt, dar cu paşi siguri, Aurel Rău a devenit o voce distinctă, fin şi discret individualizată, rearmonizată superior cu fiecare nouă apariţie editorială. În căutarea unui stil propriu, a mers pe linia maximei concentrări şi esenţializări, stăpânind tot mai bine mijloacele de a spune mult prin cuvinte puţine, pe linia unui lirism modern de o puritate ingenuu-maturizată.

Încă de la începuturile creaţiei sale încearcă plasticizarea limbajului prin combinaţii noi, neobişnuite. Supraveghează modelarea versului mergând de la exterioritatea nuanţată până la adâncirea polisemiei prin cultivarea vagului antinomic: „cel nedeprins", „mare inversă", „tragic de frumos" (Titu Popescu), prin activarea abstractului: „neodihna speranţei", „pletele unui gând" , „lumina sonoră" etc.

Sintaxa construcţiei şi ritmurile apelează la discontinuităţi rafinate care duc nu atât la echivoc, cât la o modernă ambiguitate flancată de o dificultate a pătrunderii sau aflării simbolului, ceea ce nu poate fi însă nici pe departe manierism sau ermetism. Preţiozitatea este aparentă şi înşelătoare. Lirismul rămâne liber şi expugnabil în nota lui de disconfort ce te pune pe gânduri. Actul creator este asemeni celui care cu trudă sapă o fântână, „un ochi în adânc". Locul ales pentru săpat este incert şi morganatic: „Locul l-am ales

unde cerul se-ntâlneşte cu pământul".

Viaţa trimisă „în falangele degetelor care sângeră/ scobind şi clădind", este alcătuită numai din pânze freatice, din duceri şi-ntoarceri:

„Sap o fântână. Dar când va începe
ochiu-i să vază în adânc,
nu mă mai ucideți ca alte dăți
când luna şi stelele şi copacii
şi femeia cu cornul sânilor cald
şi corbii cu frigul
şi însăşi cumpăna
vor începe să-mi semene". (Fântâna)

Conținutul versurilor se abstractizează pe măsura concentrării expresiei. Neodihna râului, exprimată prin versurile:

„Greu e ah greu e
să ai să te cațeri printre conurile vulcanilor
şi să te zgârii de cuarțuri", este expresia servituții spre un destin creator, catalogat printre cele mai mari greutăți, mai mari chiar decât să mori în războaie ori decât să stai suspendat în spațiu:

„Greu e să-ți faci din sunet casă,
din oglinzi
un destin". (Rugă de râu)

Maximă concentrare găsim în poezia „Vindecare", în care elementul de décor este însăşi esența transfigurată pe o imensă scenă a primăverii, capabilă să vindece amorțirea şi declinul naturii spre un nou ciclu de viață:

„Suflă-n lume vânt.
În lumea pregătită de primăvară după ce
a suportat
tăcerea
şi nopțile
Suflă-n lume vânt
Foşnet de ghețari ce se topesc şi se duc
spre Dumnezeu".

Am formulat sintagma ce mi se pare potrivită pentru creația lui Aurel Rău: „modernitatea lirismului". Cred că volumul ce justifică cel mai bine aceasta este „Micropoeme „ (1975), după care şi următoarele se înscriu pe aceeaşi modalitate, ajungând în unele cazuri, chiar la condensarea maximă, de tip hai-ku. Volumul citat marchează o treaptă de siguranță prin adâncirea antecedentelor poetice: „ esențializarea limbajului în imagini sintetice, bazată pe eliminări succesive până la starea de cântec şi sugestie…Laconismul notației abstrage existența în morală" (Titu Popescu).

Propoziția poetică e lapidară, concisă, asimilabilă elevatelor concentrări ale poeziei japoneze, închizând în ele „un lirism veritabil" (Dumitru Andraşoni) şi sensuri care nu ți se dezvăluie uneori decât la lecturi repetate.

Pe această bază, despre Aurel Rău se poate afirma că „tipologic face parte din familia poeților artişti şi intelectuali, pentru care creația înseamnă mai mult decât simpla inspirație naturală. În fond, dezideratul acesta e al liricii moderne: poezia nu mai este natură, ci aventură a sensibilității umane sub supravegherea minții" (Petru Poantă).

Intorcându-ne la formarea şi evoluția poetului Aurel Rău, vom observa că spațiul său este unul preponderent ardelean, cu izvoare atât în viața rurală

(oarecum obsedantă pentru el) cât şi în viața oraşului. Atmosfera sa este o revărsare de cântece cu mere, oi, câini, cai, râuri, sălcii, dar şi turle, clopote, străzi, flori etc.

O îmbinare a inspirației de sorginte rurală cu cea de natură citadină, mărturisită cu sinceritate de cărturar, străbate o mare parte a versurilor sale. Poetul a crescut lângă arbori şi le cunoaşte sevele, trăirile. Poemul „Fructele pădurilor" este un duios cântec al regăsirii:

„în somn au venit să mă vadă
codrii copilăriei…”

Ca nişte apariţii stranii, derutante la început, arborii au venit în somnul poetului încărcaţi, precum părinţii la copiii lor deveniţi orăşeni:

„Noi suntem arborii…
Noi venim de sub munţii
Rodnei, şi-l căutăm pe hoinarul de ieri
Care-alerga desculţ pe sub bolţi enigmatice.
Am venit să-i aducem prinosul pădurilor ,
Câte s-au copt prin climele verilor…”

Obsesivă, amintirea copilăriei

„urneşte oceane
de linişti şi forţe telurice
care-mi trec iar în sânge;”

pentru ca îndată aceasta să se liniştească pe o veche imagine ce se naşte brusc şi consistă pe fapte aparent banale:

„Braţele dor de căratul lemnelor
şi bărbatul e-n somn cu caii
şi cu foşnetul cosmic prin lucerne”

Tot de inspiraţie rurală – firesc, nu-iaşa – sunt şi versurile cu caracter ludic ce redau întâmplări vechi la care se asociază viziunea unui timp caduc. Frumuseţea şi curiozitatea lor determină un joc superstiţios-hieratic abordat cu mister aproape infantil, aşa ca în „Omul de bostan”:

„Omul de bostan l-am cioplit.
L-am scobit şi lustruit.
Lumânarea, prin gură, prin ochi, prin nas,
stă cu ielele la taifas.”

Luminând frica, „imperii se duc şi vin”. Ironie curată. Alăturarea bostan-lumânare, joc-imperiu-trecere, implică atât ideea de deşertăciune, cât şi aceea de somn al artei în orice lucru, chiar şi în cele ce ni se par insignifiante şi lipsite de valoare. Aceasta pentru a confirma aprecierea lui Eichendorf: „Schlaft ein Lied în allen Dingen…”

„Vechi joc de copii din munţi” poate justifica aceeaşi stare de joc misterios, la graniţa dintre deşertăciune şi gravitate:

„ – Cimil, cimil, moartea mi-i soră.
– Unde ai dat de ea?
– Pe-un drum nebătut,
Avea ochi de iezer şi mâini de lut.
– Avea bot de leu,
Mânca dintr-un blid cu Dumnezeu.
– Mergea şi venea,
Zicea că ne schimbă pe toţi în stea.”

Perseverenţa într-o tematică şi un peisaj de esenţă rurală este doar aparentă. Cântecul suspendat deasupra unui spaţiu rustic constituie o plăcere neechivocă de a coborî prin „fondul iniţial” la matricea originară în modul cel mai calm şi definit prin afinităţi sublimate şi obiectivate caracterologic.

Simţul rural este filtrat cărturăreşte, filtru prin care trece spre plenitudinea urbană, cu un sentiment al cetăţii devenit personal şi descriptibil. Străzile ascund fiorul lor:

„Plouă pe străzi, plouă cu linişte rară,
Străzile cântă ca un pian." (Ploaie)

Oraşul ce i-a devenit casă, oraşul care îi este dator cu titlul de cetățean de onoare (sper să-i fie acordat), Clujul este vizat în mod direct:

„Acel oraş îndepărtat în Clus
Îl străvăd de la un balcon
Florile de petunii şi crizanteme
îi orientează-n gând turlele
Verile lui
şi iernile lui
şi toamnele
şi primăverile lui
în vuiet
Cu ochii-i de huhurez
Cu pupilele
prelungului **u** latin
acel sălaş din patru litere depărtat
Se-nfiripase ca un miraj." (Atestare)

Sentimentul apartenenței la cetate îi dă poetului mlădierea modernității, rafinament în construcția şi ritmurile frazei, o prețiozitate aparentă. Volumele care justifică cel mai bine ideea de „modernitate a lirismului", sunt „**Micropoeme"** şi **„Seară cu versuri în lectura autorilor",** volume în care esențializarea limbajului şi imaginile sintetice ating maximum:

„Noi nu suntem nici la nord
nici la sud.
Nici la est,
nici la vest.
Noi nu suntem nici la centru.

Şi ştim să cântăm anotimpurile.
Să-ndoim fier în dinți." (agatârşii)
Sau: „Şi-a prins pe obraz masca râsului
şi-a trecut printre toate străjile.
Ai! plângea inima lui,
ah! scrâşneau nervii
şi-a ieşit în văzduh cu bine. Bătrânii
cetății, au bărbi de-argint."(biografie)

Aurel Rău este un temperament echilibrat, un desen în tuş clar, un liric citadin aşezat în mijlocul unei lumi rurale, a naturii ca spațiu de pornire a oricărui gând şi a oricărui sentiment. Acest echilibru este vizibil şi în cazul poeziei de dragoste, pe care o abordează cu un fel de tăcere. Erotismul său – atâta cât este- este prezent cu o pudoare nedisimulată, cu o discreție sinceră. Iubirea este pentru el un act vital care conține o doză de sacru, de inefabil. Insuşi afirmă că există în această reținere o autoironie, o anumită cenzură, care constă în faptul că „actul acesta vital, a-l rosti, înseamnă a repeta foarte mult ceea ce a făcut poezia tuturor epocilor".

Două scurte poezii sunt edificatoare în acest sens:

„Femeia râdea şi se desgolea
printre firele invizibile.

Nu-ntreba unde duce drumul,
află singur, îşi amintea

sau făurea el dictonul. Cireşii,
înfloriți…" (scenetă de primăvară)

„Ea stă cu sânii pumni.
Dacă-i mai strângi, poate noi căi lactee
vor proiecta printre brazi
dintre brânduşele plaiului în rotirea
de licurici bombardând pământul.
Trupul gol
rememorări de religii
canibalism
forța cântec al germinației."
(nud din frescele „judecății")

Vorbind despre modernitatea liricii lui Aurel Rău, este imposibil de trecut cu vederea proza sa, exprimată prin eseuri, note de călătorie, traduceri, amintiri, toate având cenzura poetului. Adeseori citind din proza sa, te simți trăind ritmuri şi metafore poetice. O adevărată poezie.

Din întreaga proză, doar câteva cuvinte aş formula doar despre ultima sa carte: „**ŞCOLI –** vol. I **Un infinit"** (2000).

Nu este vorba – aşa cum ne-am aştepta- despre şcolile ca instituții, care merg cu vârstele. Este vorba despre „viața ca şcoală", „viața ca un lanț de şcoli, ca o istorie a mentalităților", căci „omul învață din toate. Ce înseamnă, ce este acest volum de proză, deosebit de insolit prin abordarea, tratarea şi structura lui, ne spune chiar de la început autorul:

„În prag de sintagme înrourate: la şcoala binelui, la şcoala răului; la şcoal înfrângerilor, la şcoala norocului; la şcoala foamei, la şcoala fricii; la şcoala curajului, la şcoala tăcerii; la şcoala visului, la şcoala urii; la şcoala muncii, la şcoala clipei; la şcoala râsului, la şcoala surâsului; la şcoala bâtei, la şcoala vremii, la şcoala râvnei, la şcoala țâfnei, la şcoala şcolilor. Toate accepțiile îmbiindu-se, refuzându-se…"

Precizând despre ce fel de „şcoli" este vorba, volumul începe cu un scurt capitol: „Viața ca şcoală", şi se încheie tot aşa, cu un capitol ce se cheamă „Şcoala ca viață".

Acest volum interesant şi neobişnuit în felul său: nici jurnal- nici amintiri, nici memorii-nici ficțiune, nici simple note-nici material elaborat după rigorile artei scrisului, reprezintă o formă inspirată de prezentare a vieții autorului, a satului său, a locurilor natale, a cunoscuților, a obiceiurilor, a limbii, şi câte şi mai câte…Un vocabular foarte amestecat: când arhaic local, când prețios în înțelepciune cu trimiteri la antici, când cu referire la lucruri simple şi fără valoare, când bogat în date de istorie şi geografie, de ştiințe şi cultură. Toți cei care au crescut undeva la sat, îşi vor regăsi trecutul, îşi vor reaminti imagini ascunse undeva în meandrele memoriei. Cu plăcere. Cu sfială. Cu pioşenie.

La această sintetică şi trunchiată prezentare, se impune să adăugăm câteva cuvinte despre OMUL Aurel Rău. Întreaga sa viața poate fi concentrată în câteva concepte morale: onestitate, răbdare, respect față de oameni, solidaritate, echilibru şi modestie, „tăceri sângerând în cărți".

Puțini ştiu că punându-şi în joc personaliatea, a salvat Valea Bârgăului de colectivizare.

Mulți pot recunoaşte în Aurel Rău un mentor şi un sprijinitor.

Cei care au citit revista Steaua cu regularitate, au putut observa că de-a lungul anilor, sub conducerea lui Aurel Rău s-au făcut doar minime şi neînsemnate concesii regimului comunist, concesii de supraviețuire care nu i-au putut afecta valoarea culturală **,** deschiderea spre lume şi spre viitor.

Acestea sunt datele care au făcut din Aurel Rău – poate singurul caz – mentorul şi conducătorul cel mai longeviv al uneia dintre cele mai valoroase reviste din România, aproape o jumătate de secol.

Ce am mai putea spune? Este prea mult? Este prea puțin? Atâta cât am spus este din inimă, cu sinceritate şi cu bucuria de a-i putea dori „**La mulți ani !"**

Am speranța că în luna noiembrie va fi mare înghesuială în țară pentru a-l felicita şi a i se da onorurile meritate. Şi mai sper ca acest modest gest să fie bine receptat şi în Germania sau în alte părți ale lumii, pe unde „Balada „ va cutreier.

Caseta cu câteva date personale

- Aurel Rău s-a născut la **9 noiembrie 1930** în comuna Josenii Bârgăului, jud. Bistrița-Năsăud;
- A învățat în satul natal, apoi la Năsăud, Bistrița şi studii de filologie la Cluj;

- A debutat încă din timpul liceului (1949) în suplimentul cultural al ziarului „Făclia Ardealului", şi se numără – alături de M.R. Paraschivescu, Ioanichie Olteanu, A.E. Baconsky- printre membrii fondatori ai „Almanahului literar" (1949), devenit ulterior revista „**STEAUA"**;
- Redactor şef al revistei „Steaua", fără întrerupere din 1959 (şi în prezent);
- CREAȚIA LITERARĂ:

VOLUME DE VERSURI: placheta Mesteacănul (1953); Florile sacre (1956); Unde apele vorbesc cu pământul (1961); Jocul de-a stelele (1963); Stampe (1964); Pe înaltele reliefuri (1967); Turn cu ceas (1971); Zeii asediați (1972); Micropoeme (1975); Cuvinte deasupra vămii (1976); Omul de zăpadă (1978); Seară cu versuri în lectura autorilor (1997);

ESEURI, NOTE DE CĂLĂTORIE…:La marginea deşertului Gobi (1960); Elogii (1968); Trei poeți – studii (1972); False proze (1972); În inima lui Yamato (1973); Intâlniri cu scriitori (1976); Grecia, călătorie incompletă (1978); Şcoli-Un infinit (2000)

TRADUCERI din:Antonio Machado, Saint-John Perse, Kavafis

A INGRIJIT EDIȚII: Pillat, V. Voiculescu

Câteva poezii ar putea contura mai bine profilul liric al lui Aurel Rău

SUNETE

Aurică, spuneau
Aurele
Aur
Au

Iar eu reuşisem
ca un câine
să fiu chiar aceste sunete

Hau făceam
Ja
da, spuneam
si, spuneam
ne
Nemaiştiind unde mi-I capul
de parcă cine ştie ce mare lucru
mi-ar fi dat

Rău
rău destul
destul de rău numai cu atât să te
mulțumeşti

Pe pământ

PIRAMIDA

Mă, strigă cel din lăuntrul zidului
Către cel din afara zidului.
Mă, nu te mai văd de atâta zid!
Mă, câte înzidiri, mă!

Fă-te pasăre care cântă, o păsăruică,
Ori fă-te păianjen verde,
Astfel nu te văd niciodată! Se-aude celălalt
Care moare-n afara zidului.

ARC

Cât de bogați am fi
Frați europeni
din Ardeal până
în Ardeni

dacă pe plaje lungi
de iridiu
n-ar plânge Roma
Ovidiu

dacă mi-ați da
ce prin timp mi-ați luat

din Marx
în Ponțiu Pilat

Cât de frumos ne-ar sta
Briți şi gali
ca-n moarte
în viață egali

dacă pe plaje-n Lund
de iridiu
n-ar cânta Roma
Ovidiu

dacă din Ulm până în
Galați
n-am fi tot Alpi
Carpați

dacă la porțile
Răsăritului
n-ar râde
rochia scitului

O cetăți o castele
O casele mele
În Spania
printre stele.

MAICA INDURERATĂ

Cu mâinile împreunate stai,
Cu-ovalul feței aplecat, sihastră.
În jurul crucii, numai flori de rai;
Nu le-am văzut nicicând, în nici o glastră.

Pe Fiu, lemnul nu-L doare. Colier
Norii, prin roz, nu gem, sub Sfântul Tată,
Pe iconar, îngeri l-au dus la cer,
Şi ruga nu sfârşeşte niciodată…

COMORI

Eu nu cred că trebuie să tacă poetul.
Dar nici să cânte nu cred că trebuie.
El are-n mâini miliarde
de monete
din colecția-i de cuvinte
care odată la fiecare generație se aprind.
El deține metode de tortură
mai nemiloase,
spre a-şi întinde vertebrele
până-n punctul de unde vede.

Aurel Rău posedă o comoară de cuvinte cărora le-a dat/ le dă forme şi conținuturi minunate.

Ion Radu Zăgreanu, *Poezie şi biografie* (Teo Vrăsmaş, *De dragoste şi dor*)

„Am început a scrie
Şi pe hârtie
Curgea un râu întreg de poezie"
(Teo Vrăsmaş)

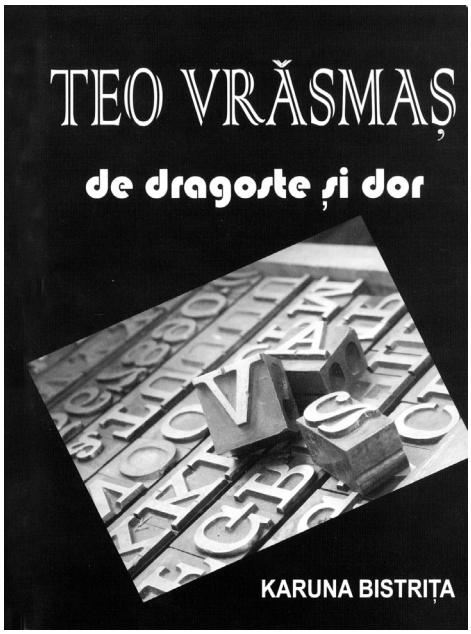

Destinul a vrut ca o coincidență autobiografică să-mi intersecteze traseul meu existențial cu cel al regretatului profesor de geografie şi biologie, bârgăuanul Teo Vrăsmaş.

În 1976, „evenimentul", cum îi spunea autobuzului de IRTA profesorul Vasile Bogdan, aducea în Parva un bărbat falnic, căruia i se potrivea de minune comparația „ca un brad". Acesta era profesorul Teo Vrăsmaş, care în noiembrie a aceleiaşi toamne împlinea 45 de ani. Nu ştiam prea multe despre el. Aflam ulterior, apoi din versurile sale, că Teo Vrăsmaş se găsea atunci într-un moment de descumpănire biografică, iar Parva era pentru el un fel de Pontul Euxin ovidian, popas de reflecție, de retrospectivă a vieții sale, perioadă scăldată permanent de apele dorurilor sale pentru locurile natale: „Şi a ajuns acolo, unde nu trebuia/ într-un peisaj feeric cu cerul către hău/ într-o văgăună – RIO De PARVA/ Venit din salba albă de sate din Bârgău. („În Rio de Parva").

Am constatat în curând, că noul coleg are înclinații literare (mă duelam uneori cu el în epigrame), că scrie versuri, constatam că este un bun profesor de geografie, care insufla elevilor săi plăcerea drumețiilor, a excursiilor prin țară. Va fi numit la Parva director al căminului cultural, bibliotecar comunal. S-a dovedit a fi şi un pasionat îndrumător şi animator cultural, culegător de folclor, un bun textier pentru montajele poetice ale brigăzilor artistice, specifice epocii „Cântării României".

Citindu-i volumul de versuri „De dragoste şi dor" (Editura „Karuna", Bistrița, 2007), îngrijit de profesoara Rafila Mureşan, multe întâmplări ale perioadei de Parva din existența sa, au căpătat pentru mine o altă semnificație, s-au încărcat cu aura aducerilor aminte, înțelegând mai bine, deşi post factum, pe omul, pe profesorul Teo Vrăsmaş.

Îmi aduc aminte că la un spectacol al „Cântării României", Teo Vrăsmaş s-a îmbrăcat într-un frumos costum popular local. Îi stătea bine, îl confundai cu un părvean butinar sau cu un cioban coborât din munte într-o zi de duminică, la hora din sat. Îşi reamintea, probabil, prin vestimentația purtată de Bârgăul lui drag, de dacii liberi pe care îi venerează în poezia „Numele meu", din onomastica acestora plăcându-i să creadă că i-ar proveni numele de Vrăsmaş.

Creația lui poetică poartă un titlu semnificativ şi simbolic, „Poeme rebele". O parte din versurile sale au fost adunate de profesoara Rafila Mureşan în volumul „De dragoste şi dor", titlul amintind de clasificarea după conținutul lor a doinelor noastre populare. Probabil că intenția profesoarei Rafila Mureşan a fost să pună în evidență un Teo Vrăşmaş poet al dragostei, al dorurilor de locurile natale, al zbaterilor sale în încercarea de a se învinge pe sine printr-o tămăduire pe care

i-o şoptea natura: „Să renasc din lumea mea de vise/ Din nou pe Teo – chipeşul bărbat/ Şi să trăiesc din legile nescrise/ Ale naturii ca un împărat" („Lumea mea").

Aproape jumătate din poeziile volumului au fost scrise în „prima tinereţe" (Rafila Mureşan), în perioada 1949-1951. O obsesie presărată prin aceste poeme este „chemarea către poezie" („Cântec de primăvară"); „Chiar dacă îmbrăca-voi multe haine/ Şi voi parcurge viaţa-n mii de chipuri/ Schimbându-mi mereu meseria/ Voi face totul pentru una/ Poezia" („Sfârşit de an").

Începuturile poetice ale lui Teo Vrăsmaş intră în rezonanţă cu uşoare note eminesciene („Zădărnicii"), argheziene („Scrum de poezie"), bacoviene („Lumea nouă"), cu lirica lui N. Labiş („Primele mele versuri"). Poezia lui este acum o explozie a juvenilităţii, a iubirii, un început al unui destin poetic pornind spre afirmare, asemenea unui „firav izvor" („Vis de poezie"), călătorind spre mare.

Teo Vrăsmaş este un romantic: „În zadar caut vibrarea vocii tale ce suspină / În zadar privesc în umbră neuitatele chemări" („Zădărnicii"); „Am pribegit, te-am căutat / Şi-atât te-am aşteptat să vii / Şi beat de dor, în rime-am revărsat / melancolie multă şi suferinţă mută" („Nostalgie"). Unele poeme sunt nişte pasaje narative („Ultima noapte").

Poetul este un cântăreţ al naturii, un îndrăgostit al peisajului, un fel de C. Hogaş în versuri („Odă regelui brazilor"; „Lăsaţi brazii să cânte"; „Cântec de primăvară"). Autorul plăteşte tribut clişeelor lirice ale epocii, deşi tehnica prozodică este uneori folclorică: „Mi-am muiat penița-n dor / Să scriu pentru cei ce vor / Un fericit viitor / Acestui brav român popor" („Mi-am muiat penița-n dor"). Poetul pare a fi un F. Villon mai potolit, pocăit, atins de o gravitate bacoviană: „E linişte şi-n sufletu-mi pustiu / E linişte şi-n casa-mi cimitir doar eu sunt viu" („Lumea mea").

Teo Vrăsmaş este un moralist („Tristeţe"), îndreptarea bună a lumii plănuind-o să înceapă chiar cu el însuşi, deşi epoca în care vieţuieşte nu îi era prielnică: „Păcat că cenuşa vulcanică a comunismului / Se aşterne pe creier / Astupându-mi circumvoluţiunile altruismului / Ale inteligenţei şi talentului / Făcându-mă să cutreier / Pe aripile gândului / în nimic". („La 46 de ani").

Refugiile de refacere spirituală sunt la Teo Vrăsmaş natura, iubirea, căutarea divinităţii, spaţiul primordial al ţării Bârgăului. Retragerea în natură se transpune poetic prin simpla curgere a versului: „Nopţile le-am hărăzit visării / Ziua brazi-mi erau stăpâni / Iar în popasurile înserării / Am mâncat şi am dormit la stâni" („Într-o vacanţă"); „Verde crud de primăvară / cer albastru şi senin / Un zefir alină-n seară / Plimbări prinse într-un suspin" („Verde crud de primăvară"). Natura este asociată copilăriei: „Azi mi-am regăsit vechii mei prieteni: pădurea, cerul şi izvorul / În poienile copilăriei / Din Tăşuleasa" („În poienile copilăriei"). Dăruirea şi sinceritatea primei iubiri impresionează: „Oftatul tremuratului dintâi / Când am dormit cu tine-n fân / Parc-a fost primul căpătâi" („Unei ţărăncuţe din Bârgău").

Căutarea lui Dumnezeu devine câteodată o predică dojenitoare („Veşnica întrebare") sau o arenă unde, ca în basmele noastre populare, binele se luptă cu răul. Teo Vrăsmaş a fost un „risipitor" de aur. S-a dăruit, a ars pentru cauze nobile, pentru poezie. Avatarurile vieţii sale transpar dintre rândurile versurilor sale. Ai impresia, afirmă profesorul Sever Ursa, că el şi-a muiat „pana unui cert talent în călimara dramelor şi amărăciunilor proprii" („Întâmpinare", „Poeme rebele", Sângeorz-Băi, 1997, p.2).

Cunoscându-l pe Teo Vrăsmaş am senzaţia că poezia a fost pentru el o hartă spirituală pe care se poate citi cel mai bine destinul său zbuciumat: „Voi scrie versuri pline de umor şi vervă / Ori pline de amar / Şi cu ele voi vorbi / Şi poate-n ele mă voi regăsi / Aşa cum sunt" („De vorbă").

P.S.: Deşi a simţit anii de dăscălie în Parva, ca pe un moment al unei priviri retrospective dure şi şederea lui aici, ca un exil, „Şi-mi tremur nostalgia păcatelor trecute" („În RIO de PARVA"), în memoria mea, Teo Vrăsmaş rămâne asociat acelei imagini în care el apare îmbrăcat în costumul popular de Parva, mândru, falnic, dârz şi „înveşnicit", cum ar spune prietenul nostru, profesorul Sever Ursa.

„Nori dantelați” de Teo Vrăsmaş

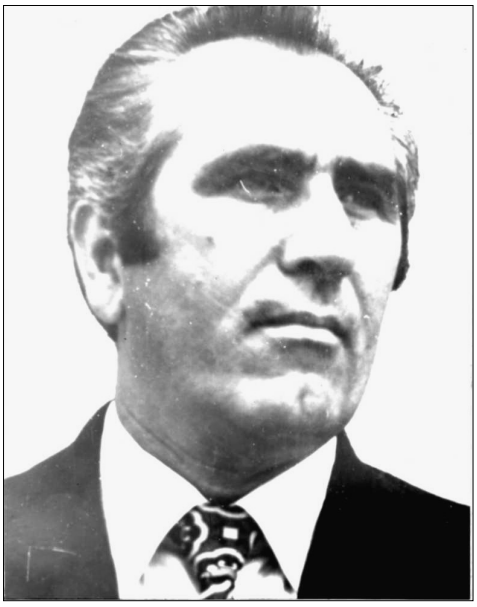

„Pe Teo Vrăsmaş l-am cunoscut întâmplător într-o fugară întâlnire, în veşnica trecere prin viață, în scopul câştigării existenței, care scop te poartă pe meleaguri străine. Mi-a rămas în minte o imagine impresionantă, o siluetă ca brazii crescuți în umbra munților, dar a căror taină o cunosc doar vântul, ploile şi soarele, care le stau veşnic în preajmă. Anii s-au scurs şi pe răbojul vremii aveam să-l mai întâlnesc imaginar, prin mijlocirea unei cărți care mi-a ajuns în mână. Teo Vrăsmaş nu mai este, dar spiritualitatea sa a răzbătut, învingând duşmănia vremii, pe care a biruit-o printr-o simțire sensibilă pe care şi-o exprimă puternic în versurile sale, scoase la lumină de cei care l-au iubit şi prețuit.”… ()… „O prețuire aparte îi arată colegul şi prietenul Florin Avram, care îi traduce versurile în franceză, dar mai ales fratele, Nicu Vrăsmaş, „ca semn de recunoştință adus la trecerea unui deceniu… de la plecarea dintre noi a lui Teo Vrăsmaş”.

Virginia Brănescu, Teo Vrăsmaş:, „Nori dantelați”,
Răsunetul, Joi, 14/08/2008.

Nava inimii mele

O navă cu pânzele țesute din gânduri
Plutea legănându-se pe apele sufletului
Mânată de vânturi.
A ieşit din portul inimii
Într-o noapte cu bolta-nstelată
Plutind visătoare pe undele apelor line
De senin însetată
Spre zările pline.
Plutea în voia valurilor mute
Cu pânzele de gânduri desfăcute.
Era nava inimii mele,
Ieşită în larg
Să aprindă în noapte
Speranțe,
Luceferi şi stele!

Bistrița -1949

Aş vrea

Cu doinele din sat să plâng
În trăgănat de şuier
Ori să cânt ca un nătâng
Din frunză sau din fluier.
Şi dorurile să le pasc
Pe plaiul românesc
Aş vrea din nou să mă mai nasc
Să cânt şi să iubesc!

Prundu Bârgăului -1975

Verde crud de primăvară

Verde crud de primăvară
Cer albastru şi senin
Un zefir alină-n seară
Plimbări prinse într-un suspin.
Versuri albe lâncezite
Rime care nu rimează
însemnări mucegăite
Oameni care nu cutează...
Să triumfe în viață
Binele la rang de lege
Să triumfe-n dimineață
Omul bun care-nțelege
Că limfatica ființă
A umanului ales
Este prinsă-n neființă
Ăsta-i HOMO SAPIENS!

Parva - 1977

Titus Wachsmann-Hogiu, *Ioan Sărățean, Ani ai pătimirii noastre*

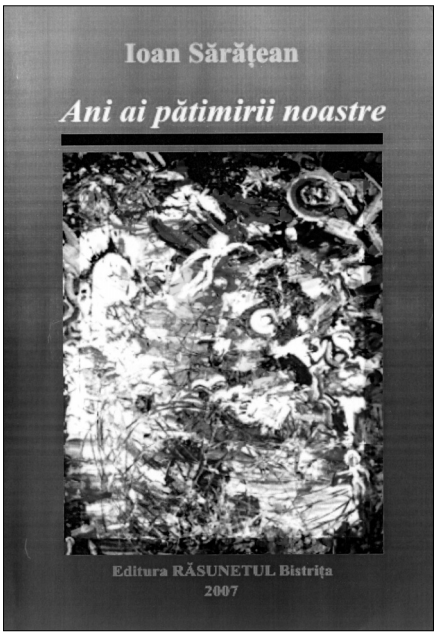

Aşa cum i-am informat pe cititorii fideli ai cotidianului „Răsunetul", de curând a apărut la Bistrița o carte-document, sub semnătura bârgăuanului Ioan Sărățean. Am promis atunci că voi reveni în „Gazeta de Bârgău" cu amănunte.

Ioan Sărățean s-a născut în Susenii Bârgăului, în urmă cu aproape 66 de ani.

„Sunt legat de Suseni, pentru că acolo am făcut ochi în cea mai veche casă din sat, situată pe o uliță, de fapt pe un pârâiaş zis al Sărății (de la care probabil am preluat numele) a cărui ape liniştite şi reconfortante în cea mai mare parte a anului, populate pe atunci cu boişteni şi grindele, care vara secau…dar primăvara ieşeau din matcă şi nu rareori ne creau probleme, acoperind unica cale de acces…"

Descrierea satului, a frumuseților sale naturale, ale vechilor obiceiuri este realizată cu pană de scriitor.

Autorul a venit pe lume într-o familie de oameni săraci (*„tata, de meserie olar, îşi avea roata moştenită de la bunicul la care producea: blide, cancee, oale de o fele şi de o cupă, oale de sarmale, căniţe de toate felurile, ploşti pentru apă, vaze de flori, obiecte ornamentale")*. Tatăl aducea lutul, o argilă specială, din Dealul Cireşului, o pregătea şi confecționa acele frumoase obiecte, din vinderea cărora abia reuşea să-şi întrețină familia. Băiatul Ioan îşi aminteşte amănunțit copilăria grea, începutul anilor „pătimirii noastre". După ce a învățat la Suseni şi la Prund, a urmat cursurile Şcolii Medii Tehnice Horticole, şcoală ce i-a adus o calificare rapidă şi un loc de muncă la Josenii Bîrgăului. Fiindu-i drag să învețe, să citească, să se cultive, Ioan Sărățean a urmat şi cursurile unei şcoli de ofițeri precum şi a Facultății de Drept. Mi se pare firesc să menționez o apreciere cvasi-unanimă: acest om a fost de o bunătate, de un calm şi de un echilibru demne de toată admirația.

Ioan Sărățean nu uită să-i elogieze pe vecinii săi, oameni de omenie, dar nu uită să-i omagieze pe foştii săi profesori, între care am reținut câteva nume de la Suseni, Prund şi Joseni: Toma Platon, Liviu Mănarcă, Traian Mazilu, Radu Petrescu, d-şoara Duța Gâța şi alții.

Totodată, pe tot parcursul cărții aminteşte cu respect multe nume de oameni simpli, dar şi de intelectuali – preoți, învățători, profesori –, mai vârstnici sau mai tineri şi te impresionează acest respect special pe care îl manifestă față de oamenii merituoşi ai Văii Bârgăului. El crede că tinerii pot găsi modele printre bârgăuanii noştri.

Autorul, în acord cu titlul cărții, socoteşte că toți anii, pornind încă din istoria veche, trecând prin anii războiului, prin opresiunea maghiară din perioada 1940-1944, prin perioada comunistă şi chiar perioada de tranziție de după 1989, toți anii aceştia înseamnă **„ani ai pătimirii noastre".**

Cartea este foarte bogată în informații corecte, ilustrațiile sunt sugestive iar Valea Bârgăului este descrisă într-un mod atractiv, ceea ce o recomandă atât bârgăuanilor cât şi locuitorilor altor zone, pentru că viața noastră, a celor mai mulți, are numeroase asemănări.

Ioan Sărățean merită felicitat pentru preocupările sale pentru cunoaşterea trecutului istoric al zonei natale, trecut pe care vrea să-l prezinte şi urmaşilor.

*„Poate şi datorită calităților şi marii bunătăți a localnicilor, chemarea locurilor natale m-a urmărit toată viața şi m-a determinat să nu mă despart de ele… Aici, oriunde o apuci (*în Suseni, n.n.), *spre Prund, spre Mijloceni, spre Joseni sau spre celelalte sate, dai de oameni cu frica de D-zeu, respectuoşi şi cu bunăcuviință…"*

Spune frumos, cu suflet, cu dragoste. Felicitări!

Gavril Moldovan, *O monografie mult aşteptată: Prundu Bârgăului, o vatră străveche* de Niculae Vrăsmaş

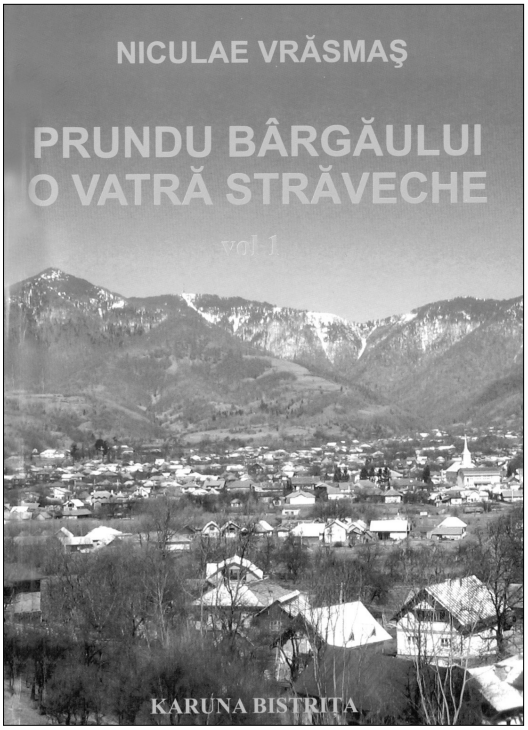

Niculae Vrăsmaş este un tânăr publicist afirmat în ultimii ani, graţie atmosferei liberale şi valului jurnalistic instaurate după 1989. Preocuparea pentru istoria ţinutului de baştină a Văii Bârgăului, pentru semnalarea şi evidenţierea faptelor de cultură şi viaţă, statornicite de-a lungul timpului în acest mirific areal, sunt constante ale scrisului său ce şi-a făcut vad în presa locală. De data aceasta însă, Niculae Vrăsmaş reuşeşte să adune între coperţile unei cărţi un material consistent şi valoros, să-l sistematizeze prezentându-l cititorului într-o formă agreabilă şi accesibilă.

Este vorba despre volumul I al unei monografii dedicate comunei Prundu Bârgăului şi satului aparţinător, Susenii Bârgăului, localităţi încărcate de fapte istorice şi spiritualitate românească. Este o întreprindere meritorie, de pionierat, întrucât până la N.V. nimeni nu a adunat într-un singur op tot ceea ce s-a scris despre aceste mari şi reprezentative aşezări ale ţării noastre. Reluând efortul unor înaintaşi care au început şi ei redactarea unei monografii exhaustive a întregii Văi a Bârgăului, dar din diferite motive lucrul n-a fost finalizat, Niculae Vrăşmaş reuşeşte să ducă la bun sfârşit un travaliu deloc de neglijat, încurajator pentru noi iniţiative de acest gen în viitor.

Apărută la Editura bistriţeană Karuna în acest an, monografia începe cu o descriere generală a Văii Bârgăului, în prefaţă specificându-se lucrările ce au stat la baza monografiei, teze de licenţă ale unor înaintaşi, încercări de monografii rămase în manuscris etc. Mari personalităţi ale culturii noastre şi străine, printre care şi Nicolae Iorga, au fost impresionaţi de frumuseţea locurilor, de caracterul pur românesc al spaţiului şi al felului de a fi al locuitorilor. Cartea conţine şapte capitole ce se referă
la istoricul cercetării monografice, cadrul natural al Văii, toponimia, din istoria Ţării Bârgaielor, aşezările omeneşti, viaţa moral-religioasă şi învăţământul, reproducându-se şi o consistentă bibliografie, hărţi, fotografii şi numele unor personalităţi de seamă desprinse din acest ţinut.

Abia la pagina 112 se trece la monografia propriu-zisă a comunei Prundu Bârgăului şi a satului aparţinător, Susenii Bârgăului, localităţi menţionate în vechi acte de cancelarie habsburgică, ca fiind aşezări iobăgeşti şi grănicereşti. Ni se dau date importante despre evenimentele de la 1848, despre meritele unor bărbaţi renumiţi, anii de holeră şi foamete, despre înfiinţarea unor şcoli şi primii învăţători. Apărută în condiţii grafice acceptabile şi beneficiind de un material ilustrativ bogat, monografia poate fi un instrument de lucru şi un prim pas făcut spre o mai amplă monografie a întregii Văi.

Efortul şi reuşita lui Niculae Vrăsmaş rămân memorabile.

„Jurnale paralele – Radu Petrescu văzut de un elev al său"
de Niculae Vrăsmaş

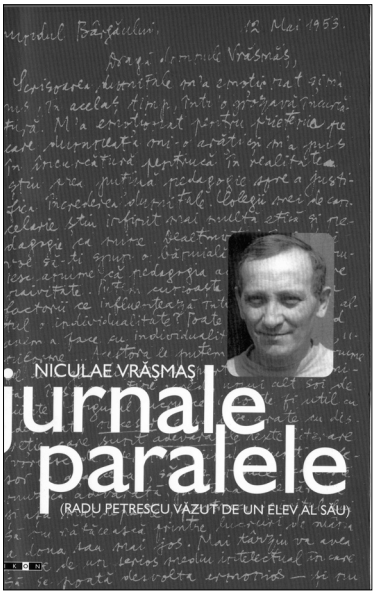

„Autorul, Niculae Vrăsmaş, a lucrat la această carte cinci ani. Acum, volumul a apărut la Editura Eikon din Cluj.

...O mare parte din capitolele acestei cărți, până la finalizarea ei, au fost publicate în revistele „Mişcarea literară" şi „Mesagerul literar şi artistic". Prin acest volum, Niculae Vrăsmaş adaugă încă o mărturie vie la marea posteritate a lui Radu Petrescu."

Virgil RAȚIU, „Jurnale paralele. Radu Petrescu văzut de un elev al său", *Mesagerul* din 8 iunie 2008.

„…Cum Radu Petrescu de la 17 ani (din 1944) a început să țină un jurnal, i-a îndemnat şi pe elevii săi să țină jurnale zilnice, bineînțeles învățându-i „ce şi cum". Aşa a început un jurnal şi Niculae Vrăsmaş, care i-a fost elev. Şi de la o astfel de întâlnire, profesor-elev, începe această nouă carte despre remarcabilul scriitor Radu Petrescu."

Virgil RAȚIU, „Jurnale paralele – Radu Petrescu văzut de un elev al său", *Mesagerul* din 28 iunie 2008.

„Astăzi, 3 iulie 2008, de la ora 17.00, la librăria „Radu Petrescu" a Societății „Aletheia" din Bistrița a avut loc lansarea cărții „Jurnale paralele" de Niculae Vrăsmaş, volum apărut la Editura „Eikon" din Cluj-Napoca, reprezentată la eveniment de directorul George Vasile Dâncu. Despre volum şi activitatea literară a lui Radu Petrescu au vorbit scriitorii Virgil Rațiu şi Ioan Pintea, şef serviciu al Centrului Județean pentru Cultură, iar despre aspectele referitoare la editare, George Vasile Dâncu. Autorul, Niculae Vrăsmaş, s-a referit la perioada de şcoală din copilărie când s-a bucurat de îndrumarea lui Radu Petrescu, profesorul său, şi a scris un jurnal la îndemnul celui care a ajuns marele, rafinatul scriitor, membru a ceea ce se numeşte în cultura românească „Şcoala de la Târgovişte".

Victor ŞTIR, „Radu Petrescu, întors în propria casă", *Mesagerul* din 3 iulie 2008

„Librăria „Radu Petrescu" din municipiul Bistrița, a găzduit, în premieră, lansarea unui volum despre autorul care a locuit pentru o perioadă de timp în județul nostru. Niculae Vrăsmaş ne-a prilejuit, prin intermediul cărții „Jurnale paralele – Radu Petrescu văzut de un elev al său", întâlnirea netrucată şi documentată cu scriitorul bucureştean. Moderatorul manifestării, Virgil Rațiu, a vorbit, în termeni elogioşi, despre jurnalul elevului de clasa a Vll-a şi despre profesorul lui, Radu Petrescu. Directorul Editurii Eikon, din Cluj-Napoca, poetul George Vasile Dâncu, consideră acțiunea lui Niculae Vrăsmaş un gest pe cale de dispariție deoarece îți trebuie o atenție specială, o sensibilitate cu totul deosebită pentru a putea fi atent cu un mare scriitor român. Aşa s-a născut „O carte verde ca Bârgăul, bine scrisă".

Scriitorul Ioan Pintea a subliniat importanța momentului pentru Bistrița şi pentru bibliografia lui Radu Petrescu, cel care a văzut cel mai bine cerurile Bârgăului pe care le-a descris mai apoi în romanul „Ocheanul întors". Cele două jurnale sunt puse în paralel, privindu-se într-o oglindă din care reiese că Radu Petrescu a fost o mare binecuvântare pentru elevul său." () „…Elevul stă, fără nicio problemă, pe acelaşi raft al cărților jurnal bine scrise, la fel ca şi discipolul său."

Menuț MAXIMINIAN, „Radu Petrescu s-a reîntors la Bistrița prin intermediul elevului său", *Răsunetul* nr. 4842-4843 – sâmbătă 5-6 iulie 2008.

„…Zi de zi, Vrăsmaş scria, la îndemnul profesorului, într-un jurnal care a rămas mărturia proaspătă a unui copil despre clasă şi Radu Petrescu, el însuşi autor de jurnale. Cartea lui Niculae Vrăsmaş este o desfăşurare „paralelă" a însemnărilor, aşa cum se găsesc evenimentele în jurnalul elevului şi cel al scriitorului."

„…Niculae Vrăsmaş, inginer geolog de profesie, s-a referit la perioada de şcoală din copilărie, când s-a bucurat de îndrumarea lui Radu Petrescu, profesorul său, şi a scris un jurnal la îndemnul celui care a ajuns marele, rafinatul scriitor, membru a ceea ce se numeşte în cultura românească „Şcoala de la Târgovişte". Vrăsmaş a arătat celor prezenți file scrise de Radu Petrescu, în jurnale sau scrisori, de asemenea, file din caietele sale cu însemnări. A fost evocat fostul profesor îndrăgostit de Heniu, de peisajul Bârgăului, de oamenii şi norii săi, care l-au impresionat, pe care i-a iubit nemurindu-i în cărțile sale.

Cartea lui Vrăsmaş aduce în actualitate personalitatea scriitorului şi efortul fostului elev a fost unanim apreciat de cei prezenți.

Victor ŞTIR, „Niculae Vrăsmaş l-a adus pe Radu Petrescu *acasă*",
Mesagerul, nr. 3556 – sâmbătă, 5 iulie 2008.

„Radu Petrescu este văzut de fostul său elev în „jurnalele paralele": pe de o parte este jurnalul scriitorului, Ocheanul întors, iar pe de altă parte propriul jurnal al elevului, pentru că profesorul îi îndemna să-şi noteze într-un caiet impresiile personale despre oameni, profesori şi colegi, prieteni şi cunoscuți, despre natură, despre fapte şi întâmplări.…()..... Elevul mai reține un gest semnificativ al profesorului: la intrarea în clasă după ce aşeza catalogul pe catedră şi teancul de cărți, se apropia de fereastra clasei şi privea fascinat Heniul, muntele ce ocroteşte micul orăşel Prundu Bârgăului. Şi apoi, să le împrumuți elevilor talentați, în 1953!, Istoria literaturii române de la origini până în prezent de G. Călinescu, să le vorbeşti unor elevi de şcoală elementară dintr-o aşezare bistrițeană atât de entuziast despre Călinescu, încât unul dintre ei, cel mai fascinat ascultător, autorul acestei cărți-omagiu, să te creadă chiar Călinescu însuşi înseamnă pe lângă alese virtuți didactice şi un curaj artistic-cetățenesc, pentru că încă prin 1963-1964, noi, studenții de la filologia clujeană consultam cartea aceasta a lui Călinescu numai cu aprobarea în scris a şefului de catedră.

Cartea îşi sporeşte valoarea documentară prin numeroase imagini fotografice care-i conferă şi caracterul de album, precum şi prin pagini inedite de corespondență (cele mai interesante scrisori către Petru Creția sau Mircea Horia Simionescu, colegi şi prieteni-scriitori din aşa-numita Şcoală de la Târgovişte). Aşa încât viitoarea monografie Radu Petrescu va beneficia de această contribuție istorico-literară, cu caracter documentar-memorialistic, pentru segmentul biografic bistrițean, profesoratul lui Radu Petrescu la Petriş şi Prundu Bârgăului, între 1951-1954."

Ion BUZAŞI,
Niculae Vrăsmaş, „Jurnale paralele – Radu Petrescu văzut de un elev al său",
Editura Eikon, Cluj-Napoca, 2008, în *România Literară*, nr. 47, 28 noiembrie 2008

„V-ați întrebat vreodată trecând pe lângă Librăria „Radu Petrescu" cine a fost omul al cărui nume îl poartă şi liceul din Prundu Bârgăului? La această întrebare a omului profan într-ale literaturii, ne răspunde Niculae Vrăsmaş în volumul său „Jurnale paralele", scos la Editura Eikon Cluj-Napoca, 2008. Pe meleagurile Bârgăului între anii '52-'54, profesorul şi scriitorul Radu Petrescu, a lăsat sensibile mărturii asupra oamenilor şi locurilor unde a trăit şi profesat, în opera-jurnal „Ocheanul întors". Volumul „Jurnale paralele" poartă subtitlul „Radu Petrescu văzut de un elev al său".

„Încă de la prima noastră întâlnire m-am simțit atras în mod cu totul deosebit de tânărul meu profesor, originar din Bucureşti – dar mi-am dat seama cu mult mai târziu că această întâlnire a fost fundamentală pentru mine. Ea a avut un rol benefic şi cred că a fost un prim punct nodal din viață, care mi-a oferit un adevărat model, pe care considerăm, încă de atunci, că ar trebui urmat", ne mărturiseşte autorul la începutul cărții sus-amintite."

Virginia BRĂNESCU, Niculae Vrăsmaş: „Jurnale paralele.
Radu Petrescu văzut de un elev al său", *Răsunetul* nr. 4895, Vin, 05/09/2008.

„Geolog de meserie, Niculae Vrăsmaş a avut norocul de a-l întîlni, ca profesor, pe Radu Petrescu, la Prundu Bârgăului. Din această întîlnire petrecută cu mai bine de 50 de ani în urmă a apărut volumul ***Jurnale paralele (Radu Petrescu văzut de un elev al său);*** *o carte mozaic – interviuri, relatări, corespondență, fragmente de jurnal, fotografii. Perspectiva din care este văzut Radu Petrescu e onest descrisă la pagina 37: „Ne-fiind de profesie scriitor şi nici critic literar sau istoric, mă consider totuşi păstrătorul a numeroase date şi detalii, în mare parte inedite, privind itinerarul bistrițean al lui Radu Petrescu, pe care mă simt dator să le aduc acum la lumină".*

Alternînd fragmente din ***Ocheanul întors*** *cu cele din propriul jurnal, apelînd la documente, amintiri personale, Niculae Vrăsmaş încearcă o reconstituire a ambianței în care au trăit aventura transilvană soții Adela şi Radu Petrescu. Jurnalul fostului elev, scris la îndemnul profesorului Radu Petrescu, consemnează detalii interesante despre felul cum înțelegea autorul* ***Ocheanului întors*** *să profeseze meseria de dascăl; de-a drept spectaculoasă e confuzia pe care o înregistrează elevul Niculae Vrăsmaş: „încerc să cred că profesorul meu de limba română, Radu Petrescu, este, de fapt, George Călinescu, adică dînsul fiind din Bucureşti scrie sub acest pseudonim. Prea ne vorbeşte mult la ore despre Călinescu. O să auziți voi mult mai tîrziu despre el. În ziua în care am fost în vizită acasă la dînsul mi-a vorbit mult despre Călinescu [...] Mi-a împrumutat un caiet scris de mîna domnului Petrescu, pentru că îi cunosc foarte bine scrisul, cu poezii ale lui G. Călinescu, intitulat* ***Laudele lucrurilor.*** *Mi s-a părut manuscrisul unei cărți viitoare a lui Radu Petrescu sub acest pseudonim. În clipele acestea nu mă îndoiesc deloc că nu ar fi el marele scriitor. O să-i cer lămuriri. Acum e seara tîrziu şi gîndurile acestea încă nu m-au părăsit" (p.163). Nu trece multă vreme şi confuzia entuziasmaticului elev se risipeşte: „Deschizînd* ***Istoria literaturii române,*** *carte pe care mi-a împrumutat-o domnul profesor Petrescu, am găsit biografiile lui Eminescu şi Creangă, scrise de G. Călinescu în 1932 şi 1938. Această descoperire mi-a înlăturat definitiv ideea avută pînă acum, anume că misteriosul meu profesor Petrescu ar fi aceeaşi persoană cu scriitorul G. Călinescu. M-am înşelat cînd am crezut acest lucru, fără a şti vîrsta marelui scriitor, de care mă simțeam atras ca de un magnet, datorită deselor referiri făcute, la opera sa, de către profesorul meu de limba română" (p.172).*

Elevul rămîne, însă, devotat profesorului Radu Petrescu; mai apoi scriitorului, pur şi simplu. În întregime, volumul ***Jurnale paralele*** *desenează conturul unui devotament rămas proaspăt şi după o jumătate de secol."*

Mihai DRAGOLEA, „Povestea devotamentului",
Altitudini, Anul III, Nr. 32, octombrie 2008, p.9.
Nicolae Vrăşmaş, „Jurnale paralele. Radu Petrescu văzut de un elev al său",
Editura Eikon, Cluj, 2008.

„O încercare de a găsi, în însemnări de acum 55 de ani, în scrisori, în arhive sentimentale, semne şi certitudini ale unor legături ce dau să iasă din sfera afectivului şi să intre în ceaa a spiritului. Iată-l pe scriitorul Radu Petrescu văzut prin ochii lui Niculiță Vrăsmaş, elevul său din clasa a şaptea – „Părul mare, de poet, se revarsa peste gulerul imaculat al cămăşii. Zâmbea şi mi se părea foarte tânăr. De fapt abia a terminat facultatea acum doi sau trei ani. Oare cum am putut să cred că este aceeaşi persoană cu G. Călinescu? Desigur, pentru că ne vorbea mereu despre dânsul". Chiar daca în ochii dilatați de admirație ai unora dintre copii Radu Petrescu are dimensiuni titanice, e firesc ca, în paralel, el să se întrebe în ce măsura îl „diminuează" existența anonimă, intr-un loc anonim – pe care, iată, poate chiar trecerea scriitorului îl salvează de la anonimat – „Singurul lucru pe lume care merită seriozitate este opera. Daca aş fi ştiut asta acum zece ani în vară, acum nu m-aş mai fi aflat în Prund. Dar nu regret. Traiectul care m-a adus aici şi nu-i cea mai proastă soluție, la urma urmelor!) are frumusețea şi prețul lui, sunt încredințat. Mă regăsesc astăzi în definiția mea. Nimic n-am pierdut. Cezanne a trăit toată viața în fundul unei provincii şi nici el n-a fost diminuat".

Eugenia ȚARĂLUNGĂ, „Jurnale paralele.
Radu Petrescu văzut de un elev al său",
de Niculae Vrăsmaş, Editura Eikon, Cluj-Napoca, 2008, 284 pagini.
Miscellanea, Breviar editorial, în
Viața Românească, nr. 1-2, 2009, p.250

„Volumul „Jurnale paralele – Radu Petrescu văzut de un elev al său", Editura Eikon, Cluj-Napoca, 2008, a fost bine primit de critica de specialitate din țară, având cronici pozitive într-o serie de publicații culturale din străinătate. Ion Buzaşi a semnat un material în România Literară, nr.47, în care spune că volumul „ îşi sporeşte valoarea documentară prin numeroase imagini fotografice care-i conferă şi caracterul de album, precum şi prin pagini inedite de corespondență (cele mai interesante scrisori către Petru Creția sau Mircea Horia Simionescu, colegi şi prieteni-scriitori din aşa-numita Şcoală de la Târgovişte). Aşa încât viitoarea monografie Radu Petrescu va beneficia de această contribuție istorico-literară, cu caracter documentar-memorialistic, pentru segmentul biografic bistrițean, profesoratul lui Radu Petrescu la Petriş şi Prundu Bârgăului, între 1951-1954." Mihai Dragolea scrie eseul Povestea devotamentului, în publicația Altitudini, nr.32, în care vede cartea de „mozaic – interviuri, relatări, corespondență, fragmente de jurnal, fotografii…. „ Eugenia Țarălungă spune în „Viața Românească", nr.1-2/2009, despre carte că este „o reverențioasă dare de seamă asupra vieții cotidiene a „pălmaşului" Radu Petrescu, cel care funcționa la începutul anilor '50 ca profesor într-o şcoală generală din Prundu Bârgăului. O încercare de a găsi, în însemnări de acum 55 de ani, în scrisori, în arhive sentimentale, semne şi certitudini ale unor legături ce dau să iasă din sfera afectivului şi să intre în ceaa a spiritului".

Cartea lui Niculae Vrăsmaş a primit două premii în 2008: Premiul pentru debut literar în volum, la Concursul Național de Proză a celei de a XXVI-a ediție a Saloanelor „Liviu Rebreanu", din noiembrie 2008, dar şi Premiul pentru beletristică – proză, al „Anului editorial 2008", oferit de Biblioteca Județeană „Octavian Goga"din Cluj-Napoca."

Menuț MAXIMINIAN,
Niculae Vrăsmaş, prezent în revistele bucureştene, *Răsunetul*, Sâm, 28/02/2009

„ La categoria „beletristică", premiul a fost împărțit între patru autori. Pentru proza publicată în 2008 autori de succes au fost autorul sexagenar Niculae Vrăsmaş cu volumul dedicat profesorului său Radu Petrescu – „Jurnale paralele"- şi debutantul Alex Porc cu opera „Debit de valium". Volumele de poezie „Poeme" de Marcel Mureşan şi „Efulgurațiile" lui Teofil Răchițeanu au fost, de asemenea, premiantele bibliotecii."

Patricia FEDORENCO, Editura Eikon, câştigătorul „Anului editorial 2008",
Ziua de Cluj, fondat în 2004, nr. 1324, (miercuri, 29 aprilie 2009)

„Premiul pentru poezie i-a fost acordat scriitorului Marcel Mureseanu, pentru antologia „Poeme 1968 -2000", iar premiile pentru proză au ajuns la Niculae Vrăsmaş, pentru „Jurnale paralele", şi Alex Porc, pentru „Debit de valium".

Raluca GRECU, *Cultura*, 28 Aprilie 2009

Niculae Vrăsmaş, la lansarea cărții „Jurnale paralele", în Librăria „Radu Petrescu" din Bistrița, 3 iulie 2008.

Victor Ştir, *Omagiu Ţării Bârgăului*

Cunoscut pentru cartea pe care i-a dedicat-o prozatorului Radu Petrescu, concitadinul nostru Niculae Vrăsmaş este redactorul-şef al suplimentului „Gazeta de Bârgău", care apare lunar, şi proaspăt autor cu „nume adunat pe-o carte" (vorba poetului Arghezi), intitulată „Un brad intrat în legendă. Regele brazilor în literatură şi folclor".

Volumul poartă în loc de motto versurile lui Teo Vrăsmaş: „Din trăgănări de doine şi scăpărări de-amnar / Vin să-ţi închin versuri şi cântec / Brad mândru, secular", ceea ce este mirare în faţa unei minuni a naturii – vestitul „molid candelabru" din Pasul Tihuţa, care a trimis decenii bune imaginaţia celor care l-au privit în secolul trecut spre vremile, secolii pe care i-a înfruntat. Având 20 de metri înălţime, mai mult de o jumătate de metru grosime şi o formă tronconică, bradul s-a impus ca exemplar legendar căruia bârgăuanii i-au acordat atenţia şi admiraţia lor. Despre falnicul copac au scris profesorul Ioan Cernucan („... nu un brad oarecare, ci unul cum nu s-a mai văzut, un brad pe care doreai să-l revezi şi să-i admiri arhitectura perfectă a ramurilor..."), de asemenea, Teo Vrăsmaş şi Eudochia Vonica Ghiţa.

În amintirea arborelui, chiar dacă răpus de vremuri, a fost organizat în 1968 festivalul folcloric „Regele Brazilor", care se desfăşoară an de an şi aduce artişti din mai multe ţări, fiind un excelent prilej de etalare a valorilor noastre tradiţionale, dar şi momentul de întâlnire cu elemente ale culturii populare ale altor neamuri.

Cu spiritul de observaţie exersat îndelung, într-o profesiune pretenţioasă, Niculae Vrăsmaş trece în memoria scrisului cele mai semnificative aspecte ale fiecărei ediţii a festivalului, dând astfel posibilitatea actualizării unei acumulări culturale de invidiat, printr-un omagiu adus Ţării Bârgăului.

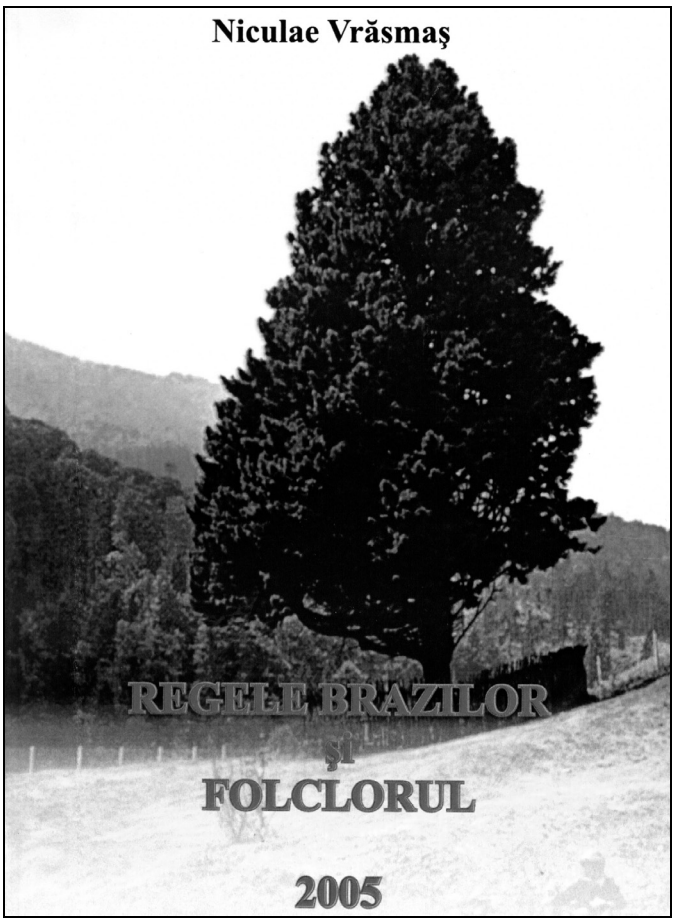

Menuț Maximinian, *Istoria Regelui Brazilor*

Țara Bârgaielor este cea care a dat spiritualității românești unul dintre cei mai importanți brazi. Regele Brazilor a intrat în legendă cu mulți ani în urmă, fiind un molid candelabru care a avut o înălțime de 20 m. Monument al naturii, situat în apropierea vârfului Țepea, ceea ce ne duce cu gândul la Vlad Țepeş, nu departe de Fântâna Iancului şi drumul romanilor, Regele Brazilor a găzduit la umbra lui cel mai important festival din acest colț de țară, „Regele Brazilor", ce s-a derulat începând cu anul 1968, la inițiativa regretatului Alexandru Misiuga. Scriitorul Niculae Vrăsmaş prezintă istoria acestui brad şi a evenimentelor ce s-au derulat sub patronajul spiritual al acestuia în monografia „Un brad intrat în legendă. Regele Brazilor în literatură şi folclor", apărută la Editura Eikon. O multitudine de date găsite în documentele vremii, în presă, dar şi la oamenii de pe aceste meleaguri sunt prezentate cu minuțiozitate, fiind însoțite de fotografii care ilustrează bogata activitate culturală a celor nouă ediții derulate la Valea Străjii şi, apoi, a celorlalte zece care au avut loc începând cu anul 2001 la nivel internațional.

Povestea molidului candelabru a devenit legendă începând cu 4 martie 1977, când arborele secular a fost răpus de o năprasnică furtună, însă numele lui a rămas în conştiința bârgăuanilor. Bradul este prezent în mitologia poporului nostru, însoțind omul de la naştere la nuntă, dar şi la înmormântare, fiind prezent în casa acestuia şi la marile sărbători de peste an. Niculae Vrăsmaş are meritul de a integra în cartea sa toate lucrurile frumoase şi valoroase despre acest festival, fapte promovare şi în literatură de personalitățile bârgăuane, amintind aici pe Teo Vrăsmaş, Ioan Cernucan sau Eudochia Vonica Ghița. Bradul este prezent şi în hora oii, interpretată de rapsodul Ioana Orban din Mureşenii Bârgăului.

Fiecare ediție este bogat conturată, atât prin membrii juriului, fiind prezenți de-a lungul timpului oameni importanți ai folclorului precum compozitorii: Tudor Jarda, Mircea Neagu, Zaharia Popescu şi Ludovic Paceag, sau omul de radio şi folcloristul Dumitru Vârtic. Prima ediție începea prin recitalul privighetorii din Leşu, Maria Precup şi a fiicei acesteia, Mărioara.

În anul 1968, locul I este cucerit de Maria Şogorean, de-a lungul timpului nume mari ale folclorului românesc fiind premiate aici, amintind pe regretata Valeria Peter Predescu sau pe bârgăuanca Ioana Hangan. Dacă primele nouă ediții au fost cu caracter de concurs la nivel național, începând cu anul 2001, festivalul capătă statut internațional prin Prundu Bârgăului, în Parcul cu Castani fiind prezente formații din Ucraina, Basarabia, Bulgaria, Ungaria, Franța, Italia, Cipru, Turcia, Georgia şi India.

Monografia găzduieşte gândurile cronicarilor vremii, amintind aici pe Pompei Ştefănescu, Sever Ursa, Veronica Holban, Balla Andrei, Ion Moise, Dumitru Andraşoni, Gavril Moldovan, Victor Ştir, Denisa Seleuşan, Tiberiu Irimia. De-a lungul timpului şi-au adus aportul la acest festival, printre solişti, şi Viorica Ardelean, sora Corneliei Ardelean Archiudean, câştigătoare a medaliei de aur în anul 1973. O fotografie document este şi cea în care Valeria Peter Predescu se află alături de fetele din grupul ei, originare de pe Bârgău: Cristina Bugnari, Oana Cioncan şi

Maria Pavelean. Leon Rațiu, directorul festivalului, Arghir Ciupa, maestrul Dumitru Ciupa, Ioana Suciu – directorul Căminului Cultural, coregraful Teodor Giurgiuca, George Vlad – director Palatul Copiilor, Ilie Vlad – primar, inspectorul Ioan Costea, cu toții sunt prezenți în cartea care oglindeşte povestea festivalului.

Niculae Vrăsmaş aduce, prin acest volum, un omagiu tradițiilor populare româneşti, abordând cu talent şi dragoste cultura populară din Țara Bârgaielor. Inginer de profesie, autorul nu este la prima carte editând până acum volumele „regele Brazilor şi folclorul", „Prundu Bârgăului – o vatră străveche" şi „Jurnale paralele – Radu Petrescu văzut de un elev de-al său". Prin această lucrare, despre semnificațiile culturii ce are ca centru Regele Brazilor, Niculae Vrăsmaş se înscrie în rândul monografiştilor care se apleacă cu respect spre cercetarea folclorului nostru.

La Regele Brazilor în 2010

VII. INTERVIURI

Adela Petrescu,
„...nu toate manuscrisele lui Radu Petrescu au putut fi publicate”

Adela Petrescu s-a născut în acelaşi an cu soțul ei, scriitorul Radu Petrescu, în 1927, la 22 ianuarie, în Bucureşti. Şcoala primară a făcut-o la o şcoală din Cotroceni, lângă biserica Sf. Elefterie, clasa I – a de liceu la Carmen Sylva, apoi până la sfârşit în Câmpulung Muscel, unde avea casa părintească. Adela Petrescu este fiica Lt. Col. Vasile Nicolau, al cărui tată, magistrat şi prefect al județului Muscel (căruia i se datorează construcția drumului în defileul care duce la peştera Dâmbovicioara), descindea dintr-o familie de negustori şi de cărturari, iar bunicul său, prieten cu Gh. Lazăr, avea o tipografie în Scheii Braşovului, unde au apărut unele dintre primele manuale şcolare în limba română, iar mama sa, Adela, născută Cernat, era fiica generalului Alexandru Cernat, ministru de Război al Regelui Carol I, comandantul oştirii române în Războiul de Independență din 1877. Tatăl Adelei Petrescu, coleg de şcoală în Câmpulungul natal cu Dan Barbilian (Ion Barbu, poetul – cu care se înrudea prin Şoiculeşti), după Şcoala de Ofițeri de Cavalerie din Târgovişte, urmează un curs la Şcoala Saumur, din Franța, devenind ofițer de carieră, participant activ în ambele războaie mondiale, comandant de regiment cu pieptul acoperit de importante decorații, prefect al Județului Alba, premiant la călărie la Olimpiada de la Berlin din anul 1936, inspector de cavalerie, profesor la Academia Militară şi ofițer superior la Marele Stat Major, până la pensionare, a fost ridicat de pe stradă, în plină zi, la 6 iunie 1950, şi adus acasă pentru a-şi lua câteva lucruri de îmbrăcăminte, apoi e trimis la Canal, fără a fi judecat, unde îşi sfârşeşte zilele la 16 sept. 1953, fără a-i fi anunțată familia.

Adela Petrescu revine la Bucureşti în 1946, unde urmează în primul an facultățile de Litere şi Bellearte, dar a trebuit să renunte, în anul doi, la ultima, deoarece taxa era mare dar şi pentru că, după noua reformă a învățământului, nu mai avea dreptul să facă două facultăți în acelaşi timp. După terminarea facultății, în 1951, părăseşte Bucureştiul, împreună cu soțul ei, Radu Petrescu, funcționând ca profesori în ținutul bistrițean, ea la Dipşa şi el la Petriş, iar din 1952, amândoi la Prundu Bârgăului, până în 1954, când se vor retrage la Bucureşti, părăsind pentru totdeauna cariera didactică.

Adela Petrescu nu a încetat însă de a desena şi picta. În 1957 a lucrat în atelierul mătuşii sale Theodora Popp, soția pictorului Sabin Popp. Abea în iulie 1982, prietenii lui Radu, pictori, Ion Grigorescu, Paul Gherasim, Florin Niculiu şi Marin Gherasim o ajută să expună în galeria Casei de cultură „Friederich Schiller”, despre care notează, la un moment dat Mircea Zaciu în „Jurnalul” său. Au urmat apoi doua participări la Saloanele de toamnă. Din 1982 principala preocupare a sa devine publicarea operei lui Radu Petrescu. Duce la editura Cartea românească pentru publicare „Meteorologia lecturii”, după care a urmat jurnalul „A treia dimensiune”. Revistele studențeşti „Dialog” şi „Opinia studențească” de la Iaşi, „Amfiteatru” din Bucureşti, „Orizont” de la Timişoara

i-au cerut texte de Radu Petrescu. Deasemenea „Viața românească" din Bucureşti, „Tribuna", „Familia" şi „Vatra", din Transilvania.

Pregăteşte a doua ediție a „Ocheanului intors" la editura All şi a treia ediție a lui „Matei Iliescu", la Fundația culturală română, ca şi „Catalogul mişcărilor mele zilnice", de la Humanitas. La editura Paralela 45 pregăteşte jurnalul „Prizonier al provizoratului" şi culegerea de articole despre pictură, arte, „Locul revelației".

Continuă, în prezent, cu transcrierea jurnalului inedit, în vederea publicării lui.

***

Cu ocazia sărbătorilor de iarnă, 2006 – 2007, i-am urat Doamnei Adela Petrescu mulți ani şi am rugat-o a-mi răspunde la câteva întrebări, pentru revista Mişcarea Literară, care a dedicat primul număr din anul 2007, scriitorului Radu Petrescu, având în vedere că în acest an se împlinesc 80 de ani de la naştere şi 25 de ani de la trecerea lui în eternitate. Domnia sa mi-a răspuns, cu multă amabilitate şi promptitudine, cu o singură rugăminte, pe care o redau în continuare şi am respectat-o.

„Mult stimate Domnule Niculae Vrăsmaş,

Am să răspund cu multă plăcere întrebărilor dumneavoastră, cu dorința însă de a nu dubla cu notele mele pe acelea ale lui Radu, pe care le cunoaşteți din Jurnalul său. Adela Petrescu"

„Înainte de a pleca în Transilvania, am vizitat casa din Năsăud, bucurându-ne că vom ajunge în asemenea ținuturi" Adela Petrescu

- Mult stimată Doamnă Adela, vă cunosc de peste 50 de ani, de când ați venit la Prundu Bârgăului, împreună cu Radu Petrescu, cel care mi-a devenit profesor, în toamna anului 1952. Ne-am reîntâlnit, nu de prea mulți ani, din păcate, după plecarea dintre noi a scriitorului, păstrând împreună, în continuare, neştearsă amintirea sa. Dacă parcurgem jurnalele lui Radu Petrescu şi mai ales, minunatul Ochean întors, cel care cuprinde o etapă foarte importantă, din viața amândurora, petrecută în spațiul bistrițean, este uşor de constatat faptul că Dumneavoastră sunteți, aproape permanent, personajul principal. În realitate ați fost ceva mai mult: o adevărată umbră a scriitorului, o dublură cunoscătoare, nu doar a tuturor detaliilor biobibliografice, dar şi a etapelor şi modului în care s-au realizat intențiile sale creatoare. Care au fost şi cum au evoluat, pe parcurs, sentimentele Dumneavoastră, cât şi ale lui Radu Petrescu, după reîntoarcerea din aşa zisul autosurghiun nord – est transilvan? Desigur au fost şi nostalgii, dintre care unele se regăsesc în scrierile de după stagiul din Ardeal. Ce anume a persistat şi considerați că ar merita reamintit?

„Am stat la doamna Hângănut, la moară, o locuință cu totul inedită pentru noi (...) Era un loc cu multă verdeață, în umbra morii."

În primul an al şederii noastre în Prundu Bărgăului am stat la doamna Hângănut, la moară, o locuință cu totul inedită pentru noi, unde v-am văzut stând de vorbă cu soțul meu. Era un loc cu multă verdeață, în umbra morii.

Aici am fost conduşi, când am ajuns în Prund, într-o dimineață friguroasă, de domnul Albu, cel pe care îl credeam pana în acel moment, directorul nostru. N-a fost aşa, a doua zi la şcoală, am aflat că fusese înlocuit cu domnul Galben, ceea ce ne-a întristat, pentru că în scurtul timp, la cursurile pregătitoare pentru viitorul an şcolar, când îl cunoscusem, ne făcuse o excelentă impresie.

În al doilea an am locuit la Cornelia Albu, în aceeaşi grădină cu moara. O potecă ducea, pe lângă pârâu, până la noua gazdă. De la fereastra camerei noastre am pictat un mic carton cu o căpiță de fân în prim plan, lângă această potecă (lucrarea a fost expusă anul trecut, în expoziția de la Curtea Veche). Acest pârâiaş avea apa înghețată la mal iarna şi Radu o dată a făcut o copcă în el ca să scoată apa. Altădată ne-am amuzat să tăiem un lemn mare şi gros, pentru foc, folosind neîndemânatec, în ce mă priveşte, un joagar. Făceam plimbări zilnice până în celălalt capăt al comunei ca să cumpărăm lapte de la domnul Macedon.

„Perioada de profesorat în Prund ne-a fost umbrită de politica luptei de clasă a tovarăşei Pavlov"

- Cum s-ar putea caracteriza, pe scurt, perioada de profesorat de la Prund?

Eram ocupați toată dimineața, copiii erau inteligenți şi plăcuți, interesați de lecțiile noastre. Descoperisem la desen câțiva elevi talentați (frații Marga) şi în bibliotecă păstram într-o mapă desenele lor, ca şi compunerile scrise de Surcel Paraschiva, Mariana Persecă, Niculae Vrăsmaş.

Obligația de a vizita pentru alfabetizare, pe sătenii mai vârstnici, ne-a prilejuit o cunoaştere a locurilor în care trăiau, viața pe care o duceau, am văzut interioare de case tărăneşti şi curți ca în Muzeul satului. Înainte de a pleca în Transilvania, am vizitat casa din Năsăud, bucurându-ne că vom ajunge în asemenea ținuturi.

Perioada de profesorat în Prund ne-a fost umbrită de politica luptei de clasă a tovarăşei Pavlov. Studierea „micii biografii a lui Stalin", de la care nu aveam voie să lipsim, cu toate că ne lua din timp, nu ne-a îndepărtat de preocupările noastre – scrisul şi lectura, în ce-l privea pe Radu, desenul şi pictura, în ce mă privea pe mine.

Radu Petrescu a scris aici „Homerul" său. Fragmente din el le-a publicat în „Ocheanul intors", în „Părul Berenicei", (jurnalele sale) ca şi în „Meteorologia lecturii".

Şederea în Prundu Bârgăului a fost o a treia experiență, după aceea din Petriş şi Dipşa.

„De la Bistrița călătoream cu trăsurica lui Ursa, poştaşul, alteori mergeam pe jos, pe dealul Jelnei alb de margarete, vara"

– Cum a decurs viața în primul an de învățământ, când dumneavoastră erați profesoară la Dipşa iar Radu Petrescu era la Petriş?

– La Petriş Radu a stat la lelea Cristina, într-o casă de munte, cu tavane de bârne groase, mai sus de şcoală (urcam puțin ca să ajungem la ea). Aşezat la masa de lângă fereastră, Radu traducea atunci din Salustius, „Razboiul jugurtin". Privind de aici, avea o largă perspectivă spre stufărişul luncii şi a cerului de deasupra.

De la Bistrița călătoream cu trăsurica lui Ursa, poştaşul, alteori mergeam pe jos, pe dealul Jelnei alb de margarete, vara. O singură dată am plecat amândoi iarna, de la Dipşa, crezând că vom fi ajunşi din urmă de o „rata", autobuzul local, dar până la urmă a trebuit să facem câțiva buni kilometri pe jos, trecând prin Bistrița, printr-o zăpadă afânată care ne îngreuna mersul. La marginea pădurii care se afla la intrarea în Petris, mi s-a părut
că zăresc sticlind ochii unui lup, şi am luat-o la fugă, cu toată durerea de picioare. A doua zi dimineața Radu mi-a citit câteva pagini din „Matei Iliescu", pagini pe care le-a ales, dintre foartele multe inceputuri, atunci când a fost să se oprească la forma definitivă a romanului.

O plimbare mai scurtă am făcut-o în vara aceluiaşi an, 1952, între examenele de sfârşit, pe Vulturul, însoțiți de sus de sborul planat al unui vultur.

În vacanta de vara Radu a venit în Dipsa unde a terminat „Didactica nova „ începută tot atunci, la Petriş. Gazdele mele mi-au povestit apoi (eu eram într-o tabără la o Casă de copii, la Bistrița), speriate, că soțul meu nu părăsise aproape de loc masa de scris.

Cu toate că îşi adusese cu el multe cărți în geamantanul său (de la „Iliada" lui Homer, Rabelais, „Sonetele" lui Petrarca, La Rochefoucauld, Goethe, Stendhal, Balzac, până la „Iluminările" lui Rimbaud sau „Jurnalul" lui Renard) acestea nu puteau înlocui biblioteca sa de care avea atâta nevoie.

Din acest motiv, şi din altele (îi lipseau concertele, sălile de expoziție, întâlnirile cu prietenii), după trei ani de profesorat am părăsit catedra şi tot şi ne-am reîntors acasă, în Bucuresti.

„Ne-am propus de multe ori să revenim (...) să urcăm pe Bârgae, urmând drumul roman, până la Tihuța, la cumpăna apelor."

– A dorit vreodată Radu Petrescu să mai revadă aceste locuri? De Dumneavoastră sunt sigur că da şi sper ca acest lucru să se realizeze, în acest an. Este şi dorința multora, dintre cei care v-au cunoscut atunci şi mai sunt încă în viață.

– Ne-am propus de multe ori să revenim, măcar pentru câteva zile să revedem locurile şi oamenii de acolo, dar spre regretul nostru nu am reuşit. Am fi vrut măcar să urcăm pe Bârgae, urmând drumul roman, până la Tihuța, la cumpăna apelor.

Ne aminteam mici întâmplări cu lelea Cristina din Petriş, cu badea Vasilică şi lelea Măriuca, gazdele mele din Dipşa, de camera mea cu lumina verde din cauza jaluzelelor de lemn vopsite în verde, de dealurile ei, pictate pe un mic carton. „Dipsa", cum l-am intitulat, a fost reprodus pe coperta „Ocheanului intors", caiet jurnal, apărut în 2001. Doamna Hângănuț, domnul Albu, Cornelia şi Tinu au fost prezențe de care ne-am amintit cu drag.

„Timpul petrecut în Transilvania ne-a fost benefic"

– Cum apreciați acum şederea Dumneavoastră în Transilvania?

– Timpul petrecut în Transilvania ne-a fost benefic din două puncte de vedere: Radu a putut scrie mai multe cărți (tot în 1952, în vacanța de Crăciun, la Bucureşti, Radu a terminat în trei zile „Sinuciderea din Gradina Botanica") şi în al doilea rând, cu prima de instalare ne-am cumpărat un al doilea splendid Pallady, „Nudul", cu o tânără ținând în mâna dreaptă o floare, iar cotul stâng sprijinit pe o pernă galbenă, rembrandtiană.

„Radu notează întâlnirea cu mine la Ateneu"

-Când l-ați întâlnit prima dată pe soțul Dumneavoastră, pentru că v-ați căsătorit, după cum am înțeles dintr-un interviu cu Ioan Ilieş, în 18 februarie 1950?

– În „Catalogul mişcărilor mele zilnice", jurnalul din 1946-1956, Radu notează întâlnirea cu mine la Ateneu, de la 7 martie 1949, la recitalul lui Waldemar Macisewski. Remarca: „Poloneze foarte frumoase în sală", iar la 8 martie: „După masa, 3-5, seminar Vianu, unde o văd pe colega pe care aseară la Ateneu am privit-o mult (dar suntem colegi?), poloneza desigur". Ne-am căsătorit la 18 februarie 1950.

„Întâlnirile lor aveau totdeauna ca subiect literatura, lecturile şi scrierile lor"

– Care au fost relațiile cu prietenii şi colegii săi, în general şi în deosebi, cu cei din „Şcoala de la Târgovişte"?

– Prietenii lui Radu, cu care a corespondat tot timpul cât a fost plecat, ne vizitau des în Pitar Moş. Mircea Horia Simionescu, Petru Creția, Costache Olăreanu, dar şi Mihai Constantinescu, treceau aproape zilnic, uneori ne însoțeau la concertele de vioară ale ultimului, la Ateneu sau la sala Dalles.

Întâlnirile lor aveau totdeauna ca subiect literatura, lecturile şi scrierile lor, de multe ori plecau şi se plimbau pe Jianu, Kiseleff, sau înconjurau lacu Herăstrău.

Petru Creția adesea scotea dintr-o servietă burduşită de cărți, pe cele împrumutate sau cele pe care Radu îl rugase să i le aducă.

„Uleiurile lui Paul Gherasim văzute în expoziții, îi reținuseră atenția înainte de a-l fi întâlnit personal."

– Ştiu că la amândoi vă plăcea foarte mult pictura, domeniu în care Dumneavoastră ați perseverat, cu frumoase realizări, la fel ca şi fiica Ruxandra. Care erau pictorii pe care i-ați cunoscut, alături de soțul Dumneavoastră şi v-au devenit prieteni?

– Pe prietenii pictori i-a cunoscut mai târziu. Uleiurile lui Paul Gherasim văzute în expoziții, îi reținuseră atenția înainte de a-l fi întâlnit personal. A urmat o mare şi puternică legătură, Radu prețuia mult opera bunului său prieten despre a cărui pictură a scris, începând cu catalogul primei sale expoziții personale din 1965. Prin Paul Gherasim i-a cunoscut apoi pe pictorii Octav Grigorescu, Florin Niculiu, Afane Teodoreanu, Horia Bernea, Ion Grigorescu, Marin Gherasim, Ion Dimitriu şi Dorel Zaica. Despre unii a publicat articole în reviste, a vorbit la deschiderea unor expoziții, a dialogat cu Ion Grigorescu şi Ion Nicodim.

„…ascultam multe lucrări preclasice, Scarlatti, Vivaldi, dar cel mai des quartetele lui Bethoven."

– În desele noastre întâlniri, de la Prund, profesorul Radu Petrescu mă sfătuia, insistent, să ascult muzică simfonică, recomandându-mi pe Bach, Mozart şi Beethoven. Care erau lucrările ce îl captivau cu desăvârşire?

– Ascultam concertele dirijate de Constantin Silvestri, George Georgescu concertele pentru pian cu Valentin Gheorghiu. Cu primii bani câştigaţi din publicarea în reviste, Radu a cumpărat un pick-upp, la care ascultam multe lucrări preclasice, Scarlatti, Vivaldi, dar cel mai des quartetele lui Bethoven.

„urmăream filmele lui Bergman (…) Hitchcock"

– În scrierile lui Radu Petrescu imaginile sunt, de cele mai multe ori, redate cu precizia şi densitatea unei pelicule de film. Cred că superbele şi densele sale descrieri, de imagini şi fapte, au în spatele ochiului său, de mare pictor, veghea permanentă a unui camerman pe măsură. La Prund ştiu că mergeaţi la cinematograf, iar profesorul îmi pomenea, atunci, despre Aro şi Scala, din Bucureşti, pe care mai târziu le-am frecventat şi eu. Ce filme credeţi că l-au impresionat, mult mai târziu, în mod deosebit şi care erau regizorii şi actorii de film apreciaţi?

– La Cinematecă urmăream filmele lui Bergman „A saptea pecete" sau „Fragii sălbatici", „Păsările" lui Hitchcock, pe care le-a comentat în jurnalul său.

„… în acest timp a scris…"

– După plecarea de la Prundu Bârgăului, la Bucureşti, cariera didactică fiind terminată pentru amândoi, cum a decurs viaţa şi care au fost etapele următoare de creaţie ale scriitorului?

– După un an de la întoarcerea din Transilvania Radu a fost angajat la Statistică şi apoi zilier la Institutul Horticolicol Băneasa, în acest timp a scris o primă variantă a lui „Ce se vede" şi a completat „Alte scrieri" din „Sinuciderea din Gradina Botanică".

„Nu ai fost nici măcar închis politic (remarca lui Gafiţa)"

– Radu Petrescu nu s-a lăsat niciodată cuprins de taifunul literar proletcultist. Care să fie explicaţia? Refuzul unui compromis?

– Da, a refuzat compromisul, a încercat să publice în 1965 când s-a dus cu romanul abea terminat „Matei Iliescu" la „Editura pentru Literatură". Inainte ca Mihai Gafiţa să-i spună motivul pentru care nu-l poate publica –

„Nu ai fost nici măcar închis politic" (remarca lui Gafiţa) – Radu îşi retrăsese deja romanul.

Abea după întâlnirea cu Miron Radu Paraschivescu cel care întra-devăr s-a luptat pentru apariţia romanului „Matei Iliescu", după aproape 3 ani, cât a stat la editură, a apărut în 1970.

– Oare titlul *Ocheanului întors* nu reprezintă, în mod enigmatic, adevăratul mesaj al operei lui Radu Petrescu? El trece infernul înconjurător printr-un filtru optic, înregistrează emblematicul, miniaturalul, evitând să între în detaliile unor acţiuni care l-ar fi compromis, sau iar fi adus chiar şi posibile necazuri. Cred că a intuit, prin acest ingenios procedeu, traseul cel mai sigur al eternităţii operei sale. Ce părere aveţi?

– Titlul acesta „Ocheanul Intors" Radu l-a folosit şi pentru unele însemnări mai vechi. Când a publicat „Sinuciderea" a schimbat atunci numele „Ţarinei" în „Pamina"

„… s-ar fi bucurat mult în decembrie 1989."

– Ce credea Radu Petrescu despre regimul de atunci şi care ar fi fost simpatia sa politică, după 89, dacă şi-ar fi manifestat-o?

– Ce credea Radu Petrescu despre regimul de atunci apare în jurnalul „Prizonier al provizoratului" din 1957-1970, ultimul volum publicat. Am regretat că Radu nu a trăit momentul revoluţiei, s-ar fi bucurat mult în decembrie 1989.

„Mulți tineri l-au căutat pe Radu Petrescu."

– Radu Petrescu a avut foarte bune relații cu mulți scriitori, pictori şi alți oameni de cultură, între care mulți din Transilvania. Care au fost legăturile sale mai importante şi care, dintre ei, au trecut prin Pitar Moş?

– Mulți tineri l-au căutat pe Radu Petrescu. Poetul Emil Brumaru, din Dolhasca şi apoi din Iaşi, îi scria aproape zilnic, semnând „Ingerul". Epistolele lui, mai ales acelea pentru interviul apărut în revista „Echinox" de la Cluj, erau pentru Radu o mare încântare ca şi acelea ale lui Şerban Foarță şi Livius Ciocârlie din Timişoara. Dan Culcer şi Mihai Sin de la
Târgu Mureş ale căror caăți Radu le citise şi apreciase îl căutau în Pitar Moş, primul folosind termenul „Şcoala de la Târgovişte" aşa cum a rămas până acum în istoria literaturii române. Livius Ciocârlie ca şi Adriana Babeti au scris şi au vorbit în nenumărate rânduri despre opera lui Radu. Lista scriitorilor este foarte lungă.

Tinerii care nu l-au cunoscut (afară de Gheorghe Crăciun şi Mircea Nedelciu) printre care Ion Bogdan Lefter şi Mircea Bențea, Ion Simuț, tinerii Opzecişti au fost cel mai mult preocupați de opera sa literară, l-au publicat, postum, au scris despre el, s-au revendicat de la el.

„Nu toate manuscrisele lui Radu Petrescu au putut fi publicate"

– În 2007 se împlinesc 80 de ani de la naştere şi 25 de la trecerea sa în eternitate. Care este acum situația cu manuscrisele lui Radu Petrescu? Ce anume ar mai fi de publicat şi reeditat?

– Nu toate manuscrisele lui Radu Petrescu au putut fi publicate, urmeaza partea din „Jurnalul" său manuscris, „Scrisorile". Aş vrea să fie retipărite volumele „Părul Berenicei", „Meteorologia Lecturii", „Didactica Nova."

Mulțumesc Doamnei Adela Petrescu pentru amabilitatea şi străduința de a-mi răspunde la întrebări, dorindu-i şi pe această cale, multă sănătate şi felicitări pentru frumoasa vârstă, împlinită în 22 ianuarie 2007.

Nu pot să nu-mi exprim părerea de rău că Radu Petrescu, unul dintre cei mai mari scriitori ai perioadei postbelice, a fost lăsat, în ultima vreme, într-un relativ con de umbră, mai ales de către revistele literare centrale. În 30 ianuarie 2007 sau împlinit 25 de ani de la trecerea sa în eternitate, iar în 31 august se vor împlini 80 de ani de la naşterea scriitorului, suficiente motive pentru a se fi declarat „Anul Radu Petrescu". Sper ca în această primăvară, sau poate şi în august, anul acesta, să se organizeze, la Bistrița, un mic simpozion „Radu Petrescu", cu deplasări la Dipşa, Petriş, Prundu Bârgăului, la care, printre invitații de onoare, ar trebui să fie, în primul rând, Doamna Adela Petrescu.

Interviu realizat de Niculae Vrăsmaş în ianuarie 2007,
publicat în „Mişcarea Literară", An VI, Nr. 1 (21), 2007, Bistrița.

Aurel Rău,
„...arta trebuie să fie transfigurare şi detaşare de real”

Am avut deosebita plăcere de a-l întâlni şi a sta de vorbă, în vara lui 2007, când a fost prin locurile natale, pe poetul de origine bârgăuană Aurel Rău. Am discutat, tot atunci, la Bistrița, dar şi ulterior la Cluj şi apoi prin telefon şi pe e-mail, despre posibilitatea de a răspunde câtorva întrebări, mai ales că în 9 noiembrie a fost şi ziua dânsului de naştere, pentru care îl felicit din nou, din tot sufletul şi îi doresc numai bucurii şi multă sănătate. Domnia sa mi-a acordat, cu mare bunăvoință şi promtitudine, răspunsurile solicitate, pe care le voi prezenta în cele ce urmează.

- Stimate Domnule Aurel Rău, cum a început, pentru Dumneavoastră, poezia? A fost unica şi prima mare pasiune, sau ați mai avut şi altele?

Poezii (nu versuri, fiindcă potriveli, în distihuri, în catrene, de rime, au loc şi înainte de gramatică) m-am pomenit scriind încă de mic, din prin prime clase de liceu, mai sigur, chiar dacă nu în deplină cunoştință de cauză. Vor fi fost în parte şi exerciții sub influența lecturilor din manualele şcolare. Un început de înot, despre care nu prea ai dovezi. Îmi amintesc totuşi de un amuzament: în vacanța dintre clasa a I-a şi a II-a parcă, vara, acasă, nu la Năsăud, m-am lăsat convins de un elev mai mare ca mine cu vreo trei ani să transcriu pe pagini de coală ministerială vreo trei asemenea încropiri şi să le trimită el la un ziar, unicul care apărea în județ, tentativă care s-a soldat cu un răspuns la poşta redacției, cu invitația de a mai trimite, ceea ce evident nu s-a mai întâmplat. Mai târziu, când am devenit elev de liceu la Bistrița, prin clasa a patra, şi cînd lecturile mele de poezie au avut în vedere şi volume de versuri ale unor poeți cunoscuți nu numai din manuale, clasici mai întâi, un Coşbuc, un Eminescu, o antologie a poeziei româneşti care începea cu Văcăreştii şi Cârlova, apoi culegeri din câțiva simbolişti, Şt. Petică, Minulescu, dar şi Bacovia – ceea ce eu puneam pe hârtie, cu poezii la propriu, începea să rețină atenția, la o ieşirte din

timidități: rudimente de pastel, cîte o impetuozitate formală, vreun suspin erotic, o compoziție, două, alegorice. Timide înmuguriri de un accent personal. Ceas când se poate vorbi, cu o îngăduință, de o într-adevăr „primă mare pasiune". Anterior ei, aş mai putea situa, prin ani de şcoală primară, o dare în vânt pentru o minusculă colecție de nasturi de toate mărimile şi culorile şi formele (îi gospodăream într-o mare cutie, din care îi scoteam la răstimpuri, seara, şi-i rânduiam, şi-i priveam vrăjit, conspirativ), cu care mă întreceam cu un alt convârstean – nu scăpau de primejdie pieptarele, vestele ori sumanele celor mai mari de prin casă, cum şi ale unor flăcăi şi fete neatenți, cunoştințe, pe la horele din duminici; iar înaintea acesteia, în ani preşcolari, întreaga enciclopedie, un univers, evident nescrisă, a jocurilor de copii.

- Cum au fost anii petrecuți la Bârgău şi desprinderea de familie şi locurile natale? Care au fost, pe scurt, traseele principale ale vieții şi activitățile care v-au atras cel mai mult?

Anii în locurile natale, perimetrul mai larg al Văii Bârgăului, au fost, e de înțeles, importanți toți, petrecuți într-un mediu familial propice şi în principiu fără privațiuni, de muncă şi armonii, conservator cu măsură, înaintea unui „zbor" de la „cuib", cu o sănătoasă moralitate, cu o grădină între două ape curgătoare şi casa lângă un drum „al țării", cu perindări la bunici sau unchi din alte două sate – Rusul Bârgăului, românesc, şi Dorolea, săsesc – unde nepoții nu erau niciodată absenți de la praznicele din zilele de hramuri ale bisericilor, ținute, serbate cu altă pondere, în acele zări. Puțin sau mai pe larg, despre această experiență am digitat în cartea mea *Şcoli I – un infinit*, cu ievitabilul povestitoresc.

Dar un amănunt, care e poate grăitor întrucâtva şi pentru ceea ce devine scrisul meu literar, în speță poetic, din anii de după debut şi de mai târziu, de anumite consecințe: despărțirii de locurile din care m-am desprins – cu toate că la început partea sentimentală din sufletul meu de copil a simțit-o mai mult ori mai greu, în ani de primi paşi prin străini – eu nu i-am plătit un tribut, în tematică exclusivă sau în înclinarea balanței disproporționat spre factorul tradiție. Într-o sintagmă ca „de ce m-ați dat...", din cântecul cunoscut, nu m-am regăsit altfel decât cu o evlavie pentru încărcătura de valoare şi de istoricitate care-i scrisul marelui cântăreț al Oltului, care nu-şi va pierde o aură, peste mode şi timp.

Ci, despre trasee... Despre ele, nu poți vorbi pe scurt. Istoria cu violențele ei, pentru generația mea, a vrut ca acestea să fie, un timp, cum se ştie, mai mult *meandre*. M-a ținut captiv mai cu seamă Poezia, cu cele vreo douăzeci de volume pe care le-am publicat până acum, dar şi Prozei i-am acordat, îi acord o anumită atenție. O devotare, cu trăiri, în plin curs. O parte din producția ei, căci proza e şi cantitate (nu numai un miraj), din nou (în continuarea preocupării pe care a pus-o în evidență volumul meu *Oameni de aer*, publicat la Cartea Românească în 1983) s-ar putea să vadă lumina tiparului într-un timp nu îndepărat, dacă Dumnezeu este – şi ştim că este – bun.

- Care au fost prieteniile Dumneavoastră, mai lungi sau mai scurte, mai ales cu scriitorii?

Prieteniile, sunt mai lungi sau mai scurte, după cum sunt şi de o viață. Un concept, foarte complicat (în lumea *genurilor iritabile*). Dar, prieteniile cu scriitorii. Ele au fost lumini fireşti în căile mele. Cu precizarea, că în ființa mea ceva s-a opus în orice împrejurare ca o solidaritate, o apropiere, să împingă într-un plan secund un drept mai mare, funciar, la cât mai deplină libertate. Au existat asemenea apropieri, afinități, în ani de căutări sau construcții de sine, bistrițeni, printre colegi de şcoală şi profesori, ori colegi de debut clujeni şi bucureşteni, ulterior în redacția revistelor Almanahul Literar şi Steaua, în câmpul mai larg al întregului țării, cu precădere în capitală, în Bucureşti, şi în internațional, în alte țări. Unele, spre o nedisperare, sau a nu te simți singur în lume, dăinuie.

- Ce scriitori importanți ați cunoscut personal? Ştiu că l-ați cunoscut şi pe Călinescu. Care a fost principala părere făcută despre el?

Dacă ar fi să vorbeşti de mari nume care ți-au arătat, chiar în limite de timp, o față prietenoasă, caldă, de prețuire, ar fi cum te-ai pierde într-o pădure. Apropo de întrebarea despre G. Călinescu. Ne era colaborator la Steaua, ni-l apropiasem prin anii, cât puteau fi ei, de „deschideri", 1956, dat fiind programul revistei, una de prim plan. Ca şi pe Arghezi, pe Ion Vinea, pe Tudor Vianu. Vorbisem cu el de vreo două ori la telefon, apoi l-am vizitat în locuința lui, o singură dată, după ce el scrisese despre cartea mea de versuri *Focurile sacre*, preocupat de „poezia nouă", când credea că va reveni cu un text critic mai în cunoştință de cauză, date fiind emancipările mai generale survenite în lirică între timp, cum aveam şi alte vreo două volume publicate, mai distanțate de restricțiile ideologice de ieri, care mutilau. Pe parcursul întrevederii a fost un observator al meu, nu numai un amfitrion, comunicativ, cordial, dar şi mâhnit, fiindcă o bună parte din discuție a trebuit acordată unor vicisitudini, din partea „cenzurii", foarte dură încă, practicând intervenții de ultimă clipă în text înaintea tiparului, ciuntiri. Într-un raft din față îmi amintesc că distigeam, după cotoare, cele două volume franțuzeşti ale Istoriei scrise de Bédier şi Hazard (*Histoire de la Littérature Françcaise illustrée)*, care am realizat dintr-odată că fusese întrucâtva şi ea un reper în alcătuirea propriei lui mari Istorii. Marele istoric literar şi critic întruchipa, privit în această componentă a personalității, o conştiință ca un noroc pentru o întreagă cultură aflată într-un moment de cumpănă; conducând un faimos Institut, era singur o Instituție.

O corespondență bogată (scrisori la obiect), ivită de realitatea colaborării periodice la revista noastră din Cluj, mi l-a făcut un apropiat, în aceeaşi perioadă, într-un mod fin, pe academicianul Perpessicius. Scrisorile mele către el, mi-a spus o doamnă de la Muzeul Literaturii, cândva, au fos distruse în incendiul Bibliotecii, din Piața Palatului, odată cu multe cărți şi documente, în decembrie 1989. Mi-a mai spus şi că undeva s-ar afla şi textul scrisorilor mele: „salvat", fiindcă ea făcuse anterior o copie, ca îndeletnicire muzeografică; pe ale lui, eu le am în original. Dar acestei martore de vremi nu i-am păstrat numele.

Semne de simpatie şi de încredere, prieteneşti, ca unui mai tânăr, mi-a acordat apoi, cu mai multe prilejuri, Lucian Blaga, aceasta ne fiind o noutate pentru unii cititori, cum le-am evocat de câteva ori, mai pe larg. Legate inclusiv de colaborarea constantă, de vreo 7 ani întregi – la Steaua, activitate încoronată cu publicarea *Mirabilei semințe*. Am evocat în discuțiile noastre, împreună, şi capitolul său de viață şi de creație filosofică bistrițean, după cum şi traseele lui bârgăoneşti-vatra-dornene, de prin ani 1938-1940, care îşi lasă o amprentă şi în dedicațiile pe care mi le-a scris pe două din cărțile lui mari de poezie, o mărtuie de ataşament pentru zonă, aparte (cu expresia: „Valea Bârgăului, prin care curge poezia"). Apropiat mi-a fost, prin ani mai tineri, clujeni, ai *Almanahului Literar,* cu o adevărată camaraderie, de sfetnic dâmbovițean pe Someş, şi tânărul Miron Radu Praschivescu, cel care m-a ales în echipa redacțională, când eram student în primul an de facultate, la Filosofie – un frumos el, dincolo de distanțe numai fizice, care ulterior ne-au despărțit, în sufletul meu. Într-o comunicare asemănătoare, chiar dacă diferit, m-am aflat mai târziu, prin vreun deceniu, ca doi împătimiți de lucrări de artă, cu mai vârstnicul Adrian Maniu, un nostalgic, un ceremonios, un tandru şi un estet.

- Ce va plăcut mai mult din ce ați scris până acum şi ce lucrări mai aveți în perspectivă?

Mi-au plăcut toate cărțile mele, în timp ce le scriam, dar deplin, sau „cel mai mult": până în clipa tiparului. La acest hotar, spiritul critic reintra în demnitățile sale de fiecare dată, situație de care vorbeşte Blaga în versul „O boală învinsă e orice carte". Căci, altfel, iubirile, pentru una sau alta din cărțile noastre, cred că situația e generală, comportă diferențieri. Puse uneori la încercare de reacțiile criticii, cronicii literare, în vremuri când acestea există, şi nu puține confirmând proprii intuiri. Țin într-un mod special la cărțile mele de poezie, însă îmi sunt aproape de inimă şi cele de eseuri, care închid şi reprezentarea mea despre scrisul literar ca o muncă, de loc glumeață, şi o

responsbilitate; regret că n-am dus la capăt mai multe din proiectele mele de cărți de drumeție; consider cărțile mele de traduceri, drept autoexprimări, întrebări asupra propriului (de) scris, nu doar acte de cultură şi exigență; la preocupările mele de proză m-am referit undeva mai înainte, ele țin de un plan mai de anvergură, dacă aceasta nu e prea mult spus.

- O poezie sau câteva gânduri pentru bistrițeni?

Într-un fel, rândurile toate de mai sus, au fost cu *adresări* lor, cu această destinație, la o privire pe dinăuntru şi cu dreptate împărțind. Ceea ce însemnă că mi-i reprezint şi ca pe nişte cititori. Cu toate că ei îmi sunt în suflet ca şi locurile noastre, ca dealurile, măgurile, berzele de pe stâlpii electrici vara, drumurile prin câmpuri, grânele, izvoarele, casele, luncile, grădinile, dând frumusețe întregului românesc. Iată, din tradiții, dar şi din azi! Cum se pregătesc de sărbătorile Crăciunului, cuvenindu-se şi o urare. Ca din cuvintele Sorcovei, despre înfloriri. Chiar dacă ştim spusa biblică despre profeți şi patrii... Deci, „... ca merii, ca perii...!" Şi, nu pentru o încheere, pentru un dialog prelungit – un „mişmaş", domnule Vrăşmaş, da, cu o poezie! sau cu două? Două, dacă, într-o optare pentru confesiv, ar putea ispiti şi o strofă de carnet din drumuri în fugă, cu maşina, până la Joseni şi mai departe, de spus după ce treci de linia ferată la ieşirea din Livezi (*Spații*):
„apoi apuci pe un drum în direcția munților./ Mergi spre ei cum ai sta-n genunchi / cu barba-n piept, şi ei spre tine vin ca o carte / deschisă drept la jumătate".

Dar pentru că arta trebuie să fie transfigurare şi detaşatre de real, sau şi puțină păcăleală, imaginație, în care oricine, cu puțină bunăvoință, să se poată regăsi: o poezie întreagă, unde, cînd am scris-o, mi s-a părut că o Vale cât o Țară, chiar dacă indirect, se va fi jucat *de-a ascunsul*, pentru a nu lua lucrurile prea în grav: *Localisme*, scrisă prin anii 70. O aleg pe ea, pentrucă discuția aceasta are loc iarna.

Localisme

Zâne Dochii torc pe-un scaun jos, / Ca-n copilărie, grea, zăpadă. / Dacă nu-i, nimic nu-i mai frumos, / S-o privim cum cade pe livadă. / Să lăsăm să stea-ntre noi şi ea / Macrameuri vechi şi complicate. / Nu dăm, nu dăm un drăgan de nea / Pe-acăstăile, cu turnuri, toate. / Printre jocul dalb, nebun, de fulgi / Suntem, nu bărbat şi nu femeie: / Puiul târgului adus din bulgi, / Gata-gata-n cetini loc să ieie. / Focu-n sobă e din lemn de fag, / Şparcasa de lut burtoasă-i, clopot; / Nu o spargem, nu, sireap şi pag, / Tot prin nori priori, al vremii tropot. / Vine-o coce, zări cu ea se-ntorc / Să ne treacă țancuri, le vom trece. / Zâne Dochii jos pe-un scaun torc / Pentr-un rege brad hlamidă rece. / Nu urcăm, şi tot doi câte doi / Am urcat, stă lumea să ne vadă. / Cum de mii de ani, frumos, pe noi / Ai căzut, cazi, vei cădea, zăpadă...

Interviu realizat de Niculae Vrăsmaş în Decembrie 2007,
publicat în „Gazeta de Bârgău" şi în
„Mişcarea literară", Anul VI, nr. 4(24), 2007, Bistrița

VIII. RETROSPECTIVĂ BÂRGĂUANĂ

Niculae Vrăsmaş,
ÎPS Bartolomeu Anania a resfinţit biserica din Prundu Bârgăului

La 9 septembrie 2007, în Duminica Sfinţilor Părinţi, IPS Bartolomeu Anania, asistat de un sobor de peste 30 de preoţi, a resfinţit Biserica din Prundu Bârgăului, construită în 1837, cu Hramul Sf. Ierarh Nicolae.

Participarea IPS Bartolomeu Anania, a protopopului Bistriţei, Alexandru Vidican, a multor preoţi din alte localităţi şi mai ales, a preoţilor din întreaga Ţară a Bârgaielor, la această sărbătoare a resfinţirii bisericii din Prundu Bârgăului, a fost o mare cinste pentru enoriaşii săi, dar şi pentru credincioşii din împrejurimi.

Cu toate că fost o zi în care ploaia nu a contenit, spălând frunţile sutelor de credincioşi, prezenţi, care nu s-au mişcat, primind acest semn din cer ca pe o binecuvântare mult dorită, după cum interpreta în cuvântul său preotul parohiei I, Ioan Jauca, sărbătoarea a fost o adevărată purificare şi sfinţire a sufletelor.

Cele mai vechi date despre preoţii care au slujit în biserica din comuna Prundul Bârgăului, sunt cele din monografia, în manuscris, din 1936, a lui Ilarion Bosga, directorul Şcolii triviale, care menţionează: « *Sub împăratul Iosef al II-lea al Austriei, care a dat şi confesiunei gr.or.drept să îşi deschidă şcoli. Astfel comuna Prundul Bîrgăului la anul 1788 cînd a absolvit din şcoala grănicerească: Ştefan Vrăsmaş, caporal şi a servit ca învăţător pînă în anul 1793, apoi s-a sfinţit ca preot în comună.*»

Despre Ştefan Vrăsmaş se arată că a slujit în biserică între anii 1793-1794 şi între 1801-1835. Preoţii care au mai slujit la Prund, după relatarea aceleaşi surse, au fost următorii: *Andrei Ţifu – a servit din 1794-1799, Administrator Alexandru Buzdug în anul 1799, Administrator Gavril Andreşel 1799-1800, Timoftei Sigmiren 18oo-18ol, Administrator Terente Bogat 1836.*»

Biserica veche a Prundului a fost în actualul cimitir Ilea, unde se mai cunoaşte locul altarului, iar în 1837 a fost construită actuala biserică, în care au slujit, după manuscrisul menţionat, următorii preoţi: « *Danilă Bogat a servit de la 1836-1844, Administrator Vasile Pavăl în 1845, Toader Câmpean 1845-1854, fost preot în Şieul Mare, Fiul său Niculai Câmpean în anul 1854, Ion Hasnăş din anul 1855-1857,*

Toader Vrăsmaş din anul 1857-1903. Acesta a absolvit gimnaziul inferior din Bistrița, vorbea perfect nemţeşte. În afacerile preoţeşti şi politice se ştia afla foarte bine. El ştia a conduce poporul, oare îl şi asculta. Despre autoritatea dânsului înaintea poporului din tot Bârgăul amintesc că în comuna Tiha Bârgăului a repausat un Iacob Năcuț, om bogat de confesiune greco-catolică. Acesta, avea multe neamuri, până cu o vorbă, era om însemnat şi cu ocaziunea înmormântării fiind ceva interzicere de al îmormânta în cimitirul bisericii, s-au trimis jandarmi pentru oprirea aceea, dar poporul s-a răsculat asupra jandarmilor şi când s-a comandat foc să împuşte mulțimea, preotul Toader Vrăsmaş, care era în ornate ca preot şi la îngropare a ținut un discurs celor revoltați, că nu s-a întîmplat moarte. Pentru vredniciile sale a fost ridicat la rang de protopresbiter. Toader Vrăsmaş a avut numai o fiică, Lucreția, care s-a căsătorit cu Iuliu Suceava, preot în urma lui tot acolo.

Iuliu Suceava serveşte din anul 1887. Are copii: Toader Suceava – inginer, Ana – măritată cu Nicolau Şoner – profesor în Dej, Zoie – măritată cu Dumitru Țigănetea – profesor în Dej, Elena – măritată cu Ioan Costea – învățător, Ionel Suceava – primpretor în Toplița, Ştefan Suceava – student în drept, Nicolau Suceava – student la politehnică, Maria Suceava – studentă în economie, Marta – studentă la şcoala profesională. Niculau Şoner din 1907-1919 – după aceia a plecat ca profesor la gimnaziul din Dej.»

În biserica din Prundu Bârgăului au mai slujit următorii preoți: Beşa Pavel, capelan (1870-1907), Soneriu Nicolae (1907-1919), Relea Gavril (1945-1958), dr. Bodea Dumitru (1959-1979), Țifu Traian (1956-1988), Jauca Ioan (1979 -), Turc Vasile (1988 -). Începând din anul 1957 la Prundu Bârgăului au existat două parohii.

Biserica actuală a fost construit în 1837, când a fost acoperită cu şindrilă, înlocuită apoi cu tablă, în 1879, pictată în interior de maestrul Constantinescu, în 1948 şi renovată complect în ultimii şase ani, prin tencuială exterioară, geamuri de termopan, înlocuirea crucii şi a tablei, lucrări de renovare interioare, aducerea unui candelabru de la Viena şi înlocuirea întregii picturi interioare, executate de Dan Mihai Ivanovici, din Bucureşti. Lucrările ultimelor renovări ale Bisericii din Prundu Bârgăului au costat 650.000 lei, din care 500.000 de la credincioşi, iar restul din partea Consiliului Local. UM 1518, Asociației Proprietarilor de pădure Bârgău-Călimani şi Parohiei Le Breleux, Elveția, cărora le-au fost aduse mulțumiri, dar şi epitropilor, membrilor Consiliului Parohial şi ai corului.

În baza propunerilor Protopopului Bistriței. Alexandru Vidican, IPS Bartolomeu Anania a acordat titluri de iconom stavropor, preoților Ioan Jauca şi Vasile Turc, din cele două parohii de la Prundu Bârgăului, drept răsplată pentru rodnica lor activitate şi dăruința necontenită, în slujba credinței şi Diplome de înaltă cinstire următorilor: Dumitru Vlad şi Vasile Dodu, epitropii celor două parohii, membrilor consiliilor celor două parohii, primarului Ilie Vlad, diacului Vasile Brumă, dirijoarei corului bisericesc, Maria Albu şi pictorului Dan Mihai Ivanovici.

IPS Bartolomeu Anania a primit în dar, din partea Bisericii din Prundu Bârgăului, o frumoasă icoană înfățişând pe Maica Domnului, pictată de Dan Mihai Ivanovici.

Preoți din Prund

Niculae Vrăsmaş,
RAAL a semnat o nouă pagină de istorie a Ţării Bârgaielor

În data de 11 octombrie 2007, la Prundu Bârgăului s-a pus pecetea unei noi pagini de istorie. În fosta fabrică de hârtie, a cărui existenţă datează de aproape 250 de ani, dar al cărui viitor a fost sugrumat în ultimul deceniu, printr-o diabolică ţeapă cu un consistent substrat politic, s-au aprins din nou luminile şi strălucesc uriaşele hale care vor produce cele mai moderne sisteme de răcire.

În capitala Ţării Bârgaielor a fost inaugurată, într-un cadru festiv şi în prezenţa autorităţilor locale, judeţene şi a numeroşi invitaţi veniţi de peste hotare, o nouă fabrică de sisteme de răcire aparţinătoare de RAAL Bistriţa. Noua fabrică se dezvoltă pe o suprafaţă construită de 19.000 mp şi va cuprinde toate dotările necesare producerii sistemelor de răcire complete, destinate echipamentelor şi utilajelor pentru agricultură şi construcţii, precum şi schimbătoarelor de căldură din oţel inoxidabil.

Obiectivul economic, amplasat pe vechea locaţie a fostei fabrici de hârtie, va avea, într-o primă etapă, următoarele dotări: 2 linii de brazare a aluminiului, 1 linie pentru oţelul inoxidabil, 1 linie de vopsitorie în câmp electrostatic, linii de sudură robotizate şi o secţie modernă pentru construcţia de structuri din oţel. Într-o etapă următoare se va înfiinţa un centru de cercetare şi testare, desfăşurat pe o suprafaţă de 2000 mp, care va avea toate dotările moderne, necesare.

Unitatea nou înfiinţată a schimbat, fundamental, cea mai mare parte a ruinelor fabricii de hârtie falimentate. În locul ruinelor zâmbesc acum în soare halele luminoase ale noii fabrici RAAL, producătoare de sisteme de răcire. Aici vor lucra, încă din acest an, 500 de persoane, urmând ca numărul angajaţilor să ajungă, în anul 2009, la 1900.

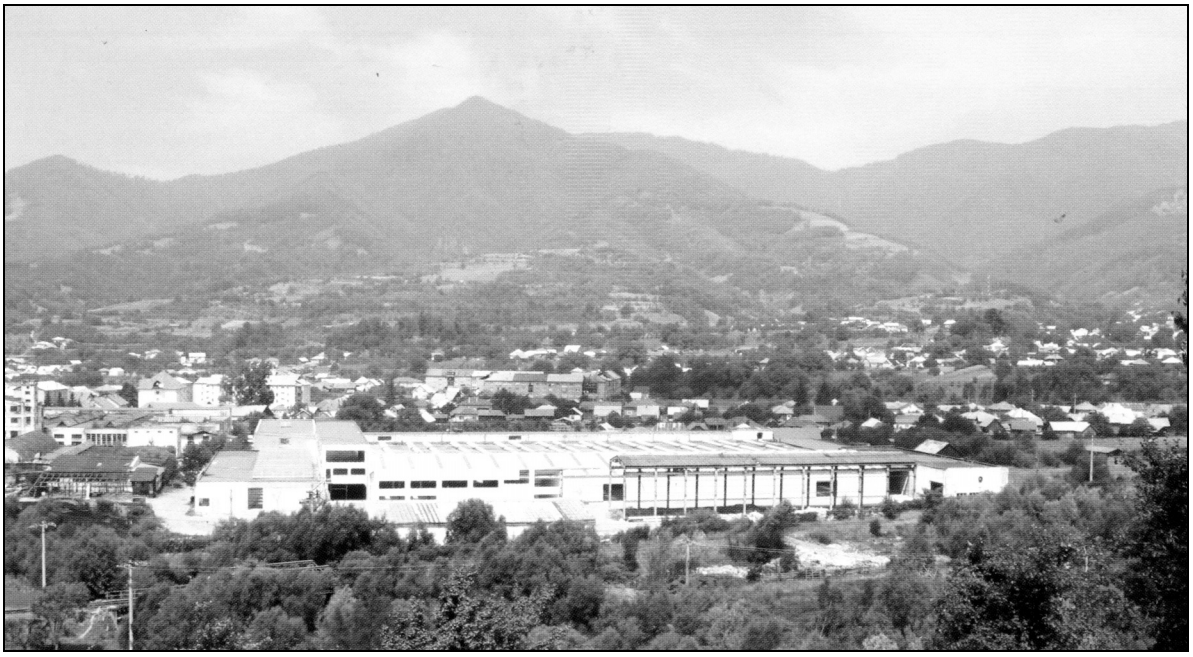

Niculae Vrăsmaş,
Expo Ovis Pastoralis, în primă ediție, la Prundu Bârgăului

Duminică 30 septembriue 2007, într-o însorită şi frumoasă zi de toamnă, a avut loc la Prundu Bârgăului prima ediție **„Expo Ovis Pastoralis Montana 2007"**, organizată şi sponsorizată de Asociația Județeană a Crescătorilor Montani de Ovine „Dealu Negru", Sucursala „Valea Bârgăului", Consiliul Local Prundu Bârgăului, OJCA, UARZ şi D.A.D.R. Bistrița-Năsăud, SC FORPENT şi SC TEO-ANI, având ca parteneri media Fermierul de Bistrița-Năsăud, revista Ferma şi Gazetra de Bârgău.

Această primă manifestare a avut ca scop menținerea tradiției şi specificului zonei montane, prin selectarea şi prezentarea, în scop competițional, a celor mai reuşite exemplare de oi şi de câini ciobăneşti carpatini, atât din comunele Țării Bârgaielor cât şi din alte aşezări cu ovine din județ, precum Ilva Mică, Satu Nou, Petriş, dovedindu-se foarte bine inspirată şi reuşită. Merită să fie menționat aportul dat de Consiliul Local şi Primăria Prund, dar cu deosebire a preşedintelui Sucursalei „Valea Bârgăului ", Teofil Bălan, ajutat de Doru Crăciun şi mulți alți crescători de ovine bârgăuani.

Preşedintele AJCMO „Dealu Negru", Vasile Turculeț, a deschis prima ediție a expoziției, la care au participat numeroase oficialități şi specialişti, luând cuvântul următorii: subprefectul Gheorghe Tuță, senatorul Mircea Mereuță, primarul comunei Prundu Bârgăului, Ilie Vlad, directorul OJCA – Ioan Pătrăşcan, directorul UARZ, Emiluț Găină, reprezentantul structurilor montane de ovine din cadrul CEFIDEC Vatra Dornei, Mioara Bocănici, şeful catedrei ovine de la UASAM Cluj-Napoca, Stelică Dărăban şi alții. Au mai participat: viceprimarul Gavril Bruj şi consilierii locali Adriana Tăut, Leon Rațiu, Leon Vlad, Neculai Vlad şi alții, precum şi primarul Vasile Laba şi viceprimarul Leon Hogiu, din Bistrița Bârgăului, personalități şi specialişti de la Arad, Timişoara, Vatra Dornei şi județul Bistrița-Năsăud.

După examinarea de către comisie a frumoaselor exemplare de oi, de diferite rase, prezente în expoziție, la care se cunoaşte originea, s-au acordat următoarele premii: Locul I la clasa „Țurcană Selecționată", categoria „Adultă", lui Adrian Emil Rus din satul Petriş, la categoria „Mioare", lui Sandu Pop, tot din Petriş, iar la categoria „An curent", femelă lui Valer Matei, din Ilva Mică şi la mascul, lui Ioan Bâca din Mureşenii Bârgăului ; la clasa „Țurcană Locală" premiile au fost câştigate de Toader Tomoroga din Susenii Bârgăului, iar la categoria „An Curent" de Leurente Brumă, din Ilva Mică (femelă) şi de Grigore Hangan, din Mureşenii Bârgăului (mascul).

Câştigătorii au primit cupe, diplome şi cadouri cu casete de vin selecționat, urmate de o petrecere la un pahar, în elegantul şi ospitalierul restaurant "COSTAS", din Prundu Bârgăului.

Niculae Vrăsmaş, *Regele Mihai în Ţara Bârgaielor*

MS Regele Mihai I, Suveranul României alungat de la tron, de regimul comunist instalat cu tancurile sovietice, revenit în ultimul deceniu în patrie, a întreprins, împreună cu Familia Regală şi suita, o vizită în judeţul Bistriţa-Năsăud, care a cuprins şi Valea Bârgăului.

În ziua de 30 decembrie 2006, când se împlineau exact 59 de ani, de la abdicarea Sa forţată, Regele Mihai coboară de la volanul autoturismului propriu, în parcarea din faţa Bisericii Ortodoxe din Prundu Bârgăului, unde face primul său popas, după care îşi continuă itinerariul, oprindu-se la Casa Parohială din Mureşeni, Mănăstirea „Naşterea Maicii Domnului" Piatra Fântânelelor, iar la întoarcere, ca un ultim popas bârgăuan, se opreşte la Livezile.

Familia Regală, însoţită de părintele protopop Alexandru Vidican, a fost întâmpinată la ora 10 în faţa Bisericii Ortodoxe din Prundu Bârgăului, cu tradiţionala pâine şi sare, de aproape o mie de enoriaşi, localnici sau din alte localităţi, de toate vârstele, în marea lor majoritate purtând tradiţionalele costume naţionale. În faţa bisericii aşteptau preoţii celor două parohii, Ioan Jauca şi Vasile Turc, alături de preoţi din alte parohii, precum Ioan Fontu, Liviu Tomoroga, Gabriel Pugna, Ciupa, dar şi primarul prundean Ilie Vlad, consilierii locali şi alte personalităţi bârgăuane.

În frumoasa biserică prundeană, proaspăt renovată şi repictată, arhiplină ca într-o mare sărbătoare, înalţii oaspeţi au primit urări de bun venit, din partea primarului Ilie Vlad şi a părintelui protopop Alexandru Vidican, iar un grup de copii au oferit Familiei Regale frumoase buchete de flori. Corul bisericesc şi cel al copiilor, din localitate, îmbrăcaţi în originale straie de sărbătoare, a interpretat mai multe colinzi. Suveranul a ascultat, cu vădită dar stăpânită emoţie, care a cuprins şi numeroasa asistenţă, cântecul „Trăiască Regele", vechiul imn regal, cântat de Lia Avram din Suseni şi Traian Lăzurcă, din Tiha, precum şi frumoasele colinzi ale copiilor, la finalul cărora Regele a mulţumit şi a strâns mâna învăţătoarei Mărioara Albu, conducătoarea corului copiilor şi al bătrânilor.

După popasul de la biserica din Prundu Bârgăului, Familia şi Suita Regală, însoţită de părintele protopop Alexandru Vidican, s-au îndreptat spre biserica din Mureşeni, păstorită de preotul ortodox Andrei Cotuţiu, care le-a făcut o călduroasă primire, la Casa Parohială. Familia Regală a gustat din tradiţionala pâine şi sare, oferite de veteranul de război octogenar, Petru Sereţan, iar Regele Mihai a primit cadou o traistă şi un şervet, cu tricolor, conţinând o probă originală de ginars bârgăuan, din partea unei gospodine. Bucurându-se de aleasa primire, oaspeţii au servit din bunătăţile casei, ascultând minunatele colinzi ale corului bisericesc şi întreţinându-se amical, preţ de o jumătate de oră, cu localnicii şi preotul satului. Principesa Margareta şi Principele Radu au cumpărat, la întoarcere, două frumoase pieptare, originale, de pe Bârgău, realizate de cojocarul cu tradiţie, din familia Bacea.

Suita Regală a continuat vizita în Ţara Bârgăului, plecând de la Mureşeni, prin pitoreasca vale a Străjii, spre Mănăstirea „Naşterea Maicii Domnului" de la Piatra Fântânelelor, unde au fost primiţi cu căldură, de grupul monahal şi au gustat din bucate alese, cu specific mănăstiresc. A fost prezent şi primarul din Poiana Stampei, judeţul Suceava, împreună cu circa 20 de colindători care au prezentat şi un program de jocuri, specifice sărbătorilor de iarnă, iar corul măicuţelor de la mănăstire a interpretat mai multe colinde.

La întoarcere spre Municipiul Bistriţa, Familia Regală s-a oprit în comuna Livezile, unde a fost primită, de asemenea, cu multă căldură şi aplauze, într-o atmosferă de mare sărbătoare. După un program artistic, prezentat de formaţia Căminului Cultural, foarte bine organizat şi condus de interpretul de muzică populară Alexandru Pugna, Regele Mihai a fost invitat de către primarul Olimpiu Neamţ şi viceprimarul Traian Simionca, în localul proaspăt amenajat, al Primăriei livezene,

unde a semnat în Cartea de Onoare a comunei Livezile şi a primit, drept cadou, mai multe simboluri administrative. Fostul suveran a rămas încântat de aspectul interior al Primăriei, despre care s-a exprimat că are un adevărat aspect european. Au fost apreciate în mod deosebit sobele, care au fost efectuate la fabrica existentă în localitate, Regele dorind să facă o comandă pentru Castelul de la Săvârşin.

La modernul hotel – restaurant „Codrişor" din Bistrița, unde a fost cazată Familia şi Suita Regală, mai mulți ziarişti au avut privilegiul unor scurte declarații, ale MS Regele Mihai, care a precizat, cu vădită nostalgie, că sunt mulți ani de zile de când nu a mai fost în această zonă a Transilvaniei, fiind silit să trăiască în Europa, amintindu-şi azi, cu tristețe, de ziua de 30 decembrie 1947.

Într-adevăr această zi a fost fatală, nu numai pentru Regele Mihai, cât mai ales pentru destinul care a urmat al României. Pentru cei care au înțeles istoria, Regele Mihai este singurul fost şef de stat, din lume, de la terminarea războiului, încă în viață, un adevărat simbol al României. Dar a fost o soartă tristă, pentru români, întrucât nu au avut parte de o adevărată revoluție, care ar fi trebuit să schimbe, în 1989, regimul comunist, restabilind monarhia şi constituția veche. Aşa s-a întâmplat în Spania, după dictatorul Franco, unde Regele Carlos a realizat un adevărat miracol economic, spre deosebire de noi care am orbecăit, pe drumul unei dureroase şi nesfârşite tranziții. Sperăm că odată cu intrarea în Uniunea Europeană, drumul reîntoarcerii României, spre libertate şi bunăstare, este acum pregătit.

Familia Regală la Prund

În fața Regelui Mihai

În fața Prințeselor

În față cu Familia Princiară

Mulțumire regală

Ocrotiți de patronul bisericii

Prințesa Elena

Niculae Vrăsmaş, *Simpozionul Cultural al Văii Bârgăului, ediția XXXVI-a, Bistrița Bârgăului, 9 iunie 2007*

Tema Simpozionului:
„COMUNA BISTRIȚA BÂRGĂULUI ÎN AREALUL ȚĂRII BÂRGĂULUI"

Intrat în tradiție şi ținut în fiecare an, la început de iunie, s-a desfăşurat, sâmbătă 9 iunie 2007, începând cu ora 10.00, în noua sală de festivități a Primăriei Bistrița Bârgăului, „Simpozionul Cultural al Văii Bârgăului", ajuns la cea de a 36-a ediție. Organizat de Fundația Culturală „Valea Bârgăului", Consiliului Local şi Primăria Bistrița Bârgăului, Centrul Județean de Cultură Bistrița-Năsăud şi Biblioteca Județeană Bistrița-Năsăud, simpozionul din acest an a avut loc, pentru prima dată, în altă localitate bârgăuană decât capitala acesteia, Prundu Bârgăului.

Manifestarea din acest an a fost, ca de fiecare dată, una dintre cele mai emoționante întâlniri de suflet, atât a bârgăuanilor, cât şi a celor care sunt legați şi iubesc aceste minunate locuri transilvane. Programul bine organizat, bogat şi interesant, a fost bine primit de cei peste 80 participanți de toate vârstele, doritori să cunoască viața culturală a Țării Bârgăului, în general şi a comunei şi împrejurimilor Bistriței Bârgăului., în special. Din păcate, la această manifestare nu au fost antrenați, în potențialul lor creator şi mai ales receptiv, elevii. Ar fi fost necesar, dar şi foarte greu de realizat în timpul prea scurt pentru a le cuprinde pe toate.

Reuşita manifestării a fost incontestabilă şi s-a datorat atât originalei expoziții de cărți scrise de către bârgăuani, la care s-a implicat Biblioteca Județeană, care a fost mult apreciată de participanți înainte de începerea lucrărilor, dar mai ales momentului final, care a cuprins un extraordinar concert de muzică cultă şi melodii populare oferit de artişti de valoare, prin sprijinul direct al Centrului Județean de Cultură Bistrița-Năsăud.

Sesiunea de comunicări susținute la cea de a 36-a ediție a simpozionului

Activitatea centrală a celei de a XXXVI-a ediții a Simpozionului Cultural al Văii Bârgăului, a constat din susținerea unor interesante comunicări ştiințifice având ca temă „Comuna Bistrița Bârgăului, în arealul Țării Bârgăului".

Desfăşurarea lucrărilor a fost moderată, ca în multe alte dăți, de inimosul profesor **Titus Wachsmann-Hogiu**, care a deschis şedința de comunicări, a celei de a XXXVI-a ediții. În cuvântul său de deschidere, profesorul Titus Wachsmann-Hogiu a făcut o scurtă trecere în revistă a sărbătorii bârgăuane în decursul celor 35 de ediții, exprimându-şi bucuria de a se fi născut la Bistrița Bârgăului şi norocul de a trăi într-o zonă atât de frumoasă şi bogată spiritual ca vestita vale Bârgăului. A menționat strădania primilor animatori ai simpozionului, evocând marea personalitate a profesorului Ioan Cernucan, principalul inițiator şi afirmând că, în lungul a 35 de ani au fost prezentate circa 300 de comunicări de specialitate.

Şirul lung, dar bine structurat şi dozat în timp, al celor 15 comunicări, a urmat cu prezentarea unor date importante şi inedite, referitoare, în principal, la comuna Bistrița Bârgăului şi frumoasele ei împrejurimi, evocându-se unele dintre personalitățile Văii Bistriței Ardelene, dar şi a întregului areal al Țării Bârgaielor şi al zonelor înconjurătoare bistrițeano – năsăudene şi bucovinene, în

contextul noilor perspective, locale şi regionale, rezultate în urma integrării noastre în Uniunea Europeană.

Primul care a luat cuvântul a fost primarul comunei, **Vasile Laba**, care a rostit salutul gazdelor şi a prezentat principalele date cu privire la comună şi realizările principale din ultimii ani, care sunt de apreciat.

O adevărată oglindă a comunei o reprezintă sediul primăriei, renovat şi modernizat în ultimul an, dar şi al şcolii, Ocolului silvic comunal şi al altor clădiri.

Comuna are în prezent 4167 de locuitori, 48 de absolvenți de învățământ superior, 45 de agenți economici, o bibliotecă de 10.000 de volume, un ocol silvic privat al Consiliului Local, post local de poliție, cămin cultural, farmacie şi dispensar şi multe altele. Cu toate că populația tânără a comunei este în scădere, datorită exodului acesteia în străinătate, realizările comunei sunt prospere.

Ancorându-se cu precizie în terenul fertil al Văii Bârgăului, comunicarea prezentată liber de profesorul **Adrian Mănarcă,** redactor şef al cotidianului „Răsunetul", a adus un meritat elogiu al Bistriței Bârgăului, demonstrând faptul că este un adevărat simbol al întregii văi, prin faptul că biserica şi şcoala au fost mereu în prim plan, dar mai ales pentru că bârgăuanul este un model pentru verticalitatea sa, prin care s-a putut păstra, aici, vechea Vatră Românească

Situat în acelaşi areal prof. dr. **Ion Bâca** a prezentat lucrarea „Personalitatea geografică a comunei Bistrița Bârgăului, premisă a procesului de dezvoltare durabilă", în care subliniază faptul că, prin componentele sale naturale şi antropice comuna Bistrița Bârgăului denotă o ***personalitate geografică importantă*** în cadrul județului Bistrița-Năsăud, ceea ce constituie ca o condiție de bază a procesului de dezvoltare durabilă în zonă.

În lucrarea sa „Bistrița Bârgăului, adevăr şi legendă", prof, **Remus Deac**, a făcut referire la cea mai mare pacoste care a fost năvălirea tătarilor şi asupra Țării Bârgăului, despre care s-au păstrat mărturii toponimice şi prin viu grai, reprezentate prin Stâncile Tătarca şi Tăul Zânelor.

Ilustrul cărturar rodnean, proesorul **Liviu Păiuş**, autor a numeroase lucrări despre ținuturile someşene şi al mai multor monografii, între care cea a Rodnei, în două volume, a prezentat lucrarea „Țara Bârgăului în opera lui Florian Porcius", din care bârgăuanii au putut sorbi dulcele izvor al istoriografiei noastre.

Distinsul şi venerabilul preot **Simion Cristea**, prezent activ la majoritatea simpozioanelor bârgăuane, a prezentat, cu o acribie deosebită, detalii inedite din viața şi opera lui „Teodor Ghițan – un cercetător de excepție".

Profesorul drd. **Adrian Onofreiu,** cercetător la Direcția Județeană a Arhivelor Naționale Bistrița-Năsăud, a prezentat lucrarea întitulată „Situația economică a satelor năsăudene în a doua jumătate a secolului XIX.", în care au fost prezentate o băgăție de materiale documentare referitoare la trecutul „graniței militare" din zona Năsăudului, cu referiri speciale asupra zonei Bârgăului.

În lucrarea sa întitulată „Lacul de acumulare Colibița", ing. **Călin Silaghy**, a prezentat date extrem de interesante, însoțite de numeroase planşe cu reprezentări grafice, despre acumularea hidroenergetică din sistemul Colibița.

Din suita comunicărilor a făcut parte şi moderatorul **Titus Wachsmann- Hogiu,** care evocat personalitatea deosebită „Ion Th. Ilea – poetul bujorilor", originar din Bistricioara, din opera căruia a recitat câteva frumoase poezii.

Alegând o tematică asemănătoare, scriitorul **Ion Moise** a prezentat personalitatea deosebită, a unui alt mare scriitor originar din Bistrița Bârgăului, în lucrarea sa întitulată „Valentin Raus – portret în timp".

Inginerul silvic **Dan Țacăl** a prezentat, în lucrarea întitulată „Arii protejate în spațiul comunei Bistrița Bârgăului", date referitoare la ariile protejate: Valea Repedea, Cheile Bistriței Ardelene, Stâncile Tătarului, Piatra Cuşmei, Piatra Corbului, Râpa Verde şi Tăul Zânelor care au fost incluse în patrimoniul național

Scriitorul bârgăuan, prof. **George-Vasile Rațiu**, unul dintre inițiatorii Simpozionului Cultural al Văii Bârgăului şi prezent la toate ediţiile, un devotat al acestei manifestări de suflet a captat auditoriul prin prezentarea următoarelor, foarte interesante lucrări:

1. Trei personalități bârgăuane şi lucrările lor manuscrise care merită să vadă lumina tiparului:
   a) Iulian Someşan – *Amintiri despre Bârgăul din anii 1918-1940*;
   b) Ana Florescu – *Nunta în Prundu Bârgăului*;
   c) Viorel Nemeş – *Monografia istorică a comunei Prundu Bârgăului.*

2. Acțiune militară revoluționară la Prundu Bârgăului în decembrie 1956.

Prezentarea succintă a conținutului comunicărilor, a fost prezentată de autor într-o broşură întituată „Încercare de a-l sluji pe Cronos", tipărită special pentru acest simpozion, pe care a oferit-o participanților. În aceeaşi lucrare, prof. George-Vasile Rațiu, a făcut şi o serie de propuneri pe care le recomandă organizatorilor viitorului simpozion din 2008. Aceste propuneri sunt prezentate în pag 12 a prezentului număr.

În încheierea comunicărilor programate, ing. geol. **Niculae Vrăsmaş** a făcut o prezentare succintă a următoarelor două lucrări: „Bistrița Bârgăului, repere monografice" şi „Bârgăuanul Constantin Pavel, personalitate a muzicii de operă românești".

Au mai luat cuvântul din sală, susținând adevărate referate privind istoria locală, profesoarele Rafila Mureşan şi Elena Boroş.

O deosebită atenție asupra lucrărilor prezentate au arătat-o, în cuvântul lor, senatorul bârgăuan Mircea Mereuță, subprefectul Gheorghe Tuță, directorul Nicolae Gălățean şi poetul Ioan Pintea, de la Centrul Județean pentru Cultură, adânc implicați în susținerea acestui simpozion, alături de inimosul viceprimar al comunei gazdă, profesorul Leon Hogiu, care a adus, împreună cu moderatorul Titus Wachsmann-Hogiu, mulțumiri sponsorilor şi participanților.

Manifestarea s-a încheiat cu înflăcărate discuții, referitoare la comunicările susținute în cadrul simpozionului, cât şi la numeroasele apariții editoriale semnate de bârgăuani. Au fost adevărate dezbateri, despre istoria locală a localităților bârgăuane şi perspectivele sale viitoare, cu o varietate şi bogăție deosebite, a materialelor documentare prezentate, fapt care constituie un important pas înainte în cunoaşterea Țării Bârgaielor.

Fundația Culturală „Valea Bârgăului", principala inițiatoare şi organizatoare a celor 36 de ediții, va încerca editarea unui anuar care să cuprindă lucrările susținute, dar şi a altele mai vechi, în funcție de posibilitatea recuperării celor care mai există

UN ADEVĂRAT REGAL MUZICAL

În încheierea simpozionului, modernul foaier al primăriei din Bistrița Bârgăului a fost inundat de bunătăți întinse pe mese, dar mai ales de muzica lui Schubert, Verdi, Brediceanu, Mozart, Claidermann, Korsakov şi Bretan, în interpretarea soliştilor: Pop Ştefan, Cristina Stăuceanu, Marian Țigănilă, Daniel Horațiu Ruşti, Anita Hartig şi a pianistului Cristian Lepădatu.

A fost un moment muzical de excepție, un spectacol european, un adevărat regal, mult apreciat de numeroşii spectatori.

Foarte bine primiți au fost şi talentații bârgăuani din taraful lui Dumitru Ciupa, cu melodii populare interpretate de elevi, încheiate cu veritabile perle instrumentale, răsplătite cu vii aplauze.

George-Vasile Rațiu, *Propuneri pentru cea de a XXXVII-a ediție a Simpozionului Cultural al Văii Bârgăului din luna iunie 2008*

Cu dragoste față de Bârgăul natal şi cu deosebit interes cultural-ştiințific, propun şi îndemn respectuos Consiliul Comunal şi Primăria Bistrița Bârgăului, Şcoala Generală, Parohia Ortodoxă Română, Căminul Cultural, Biblioteca Comunală precum şi societățile comercială de pe raza comunei Bistrița Bârgăului care vor să sprijine activitatea culturală să militeze şi să organizeze, în anul 2008, cea de a XXXVII-a ediție a Simpozionului Cultural al Văii Bârgăului în comuna Bistrița Bârgăului, în cadrul căruia să realizăm:

1. Sărbătorirea a 100 de ani de la venirea poetului George Coşbuc – cu familia sa – la Bistrița Bârgăului în iunie 1908. (Dacă e posibil, serbările să aibă loc în 29 iunie 2008, de sărbătoarea Sfinților Apostoli Petru şi Pavel).

2. Aniversarea unui secol de la naşterea poetului Ion Th. Ilea (17 iunie 1908) şi comemorarea a 25 de ani de la trecerea sa în eternitate (25 sept. 1983).

Manifestarea culturală să aibă loc în perioada 25-30 sept. 2008.

1. Programul sărbătoririi a 100 de ani de la venirea poetului George Coşbuc la Bistrița Bârgăului ar fi următorul:

a) Slujba religioasă în biserica Parohiei nr. 2, în care, în 1908, familia Coşbuc a participat şi la botezul lui George-Tiburtiu Zagrai;

b) Depunerea de coroane de flori, din partea oficialităților, la mormintele familiei preotului Pantelimon Zagrai şi a preotesei Valeria n. Coşbuc;

c) Dezvelirea unei plăci comemorative pe casa parohială (astăzi Parohia nr. 2) în care a poposit, în mai mulți ani, poetul şi mai cu seamă Doamna Elena Coşbuc; înscrisul pe placă propun să fie: „În această casă a poposit George Coşbuc (1908-1914) şi soția sa Elena Coşbuc (1922-1940)."

d) Expoziție comemorativă George Coşbuc (la Primărie, sau la Cămin, Bibliotecă, Şcoală) formată din documente şi cărți – din opera poetului;

e) Sesiune de referate şi comunicări cu tema: ***O sută de ani de la întoarcerea lui George Coşbuc pe meleagurile natale***, la Liceul Teoretic din Prundu Bârgăului;

f) Program artistic prezentat de formații artistice de pe Valea Bârgăului, la căminele culturale din Bistrița Bârgăului şi Prundu Bârgăului.

Un loc distinct îl va avea programul cultural artistic al Şcolii Generale Bistrița Bârgăului, care va fi axat în special pe opera lui George Coşbuc.

2. Aniversarea unui secol de la naşterea poetului Ion Th. Ilea (17 iunie 1908) şi comemorarea a 25 de ani de la trecerea sa în eternitate (25 sept. 1983).

Activitățile consacrate poetului Ion Th. Ilea vor avea loc în perioada 25-30 sept. 2008.

În program (proiect):

a) Parastas;

b) Depunerea de coroane de flori la mormântul poetului Ion Th. Ilea;

c) Vizitarea expoziției documentare Ion Th. Ilea din incinta Bibliotecii comunale Bistrița Bârgăului;

d) Sesiune de referate şi comunicări despre viața şi opera poetului Ion Th. Ilea;

e) Program artistic prezentat de elevii Şcolii Generale Bistrița Bârgăului – având ca punct principal un recital din opera poetului.

*

Cât priveşte organizarea propriu-zisă a fiecărei prevederi din programele celor două manifestări, suntem de acord să convenim şi să sprijinim instituțiile de resort, în conformitate cu uzanțele legale, în aşa fel încât reuşita demersurilor noastre culturale să fie deplină.

Prof. George-Vasile Rațiu
Bistrița, 17 mai 2007

Nota: George-Vasile Rațiu a fost printre inițiatorii Simpozionului Cultural al Văii Bârgăului şi organizatorii mai multor sesiuni de comunicări.

A invitat şi a mijlocit participarea, de-a lungul anilor, la Simpozionul Cultural al Văii Bârgăului a unor personalități de seamă: Ion Th. Ilea, Teodor Ghițan, Vasile Netea, Francisc Păcurariu, Teodor Tanco, Lucian Valea, Dumitru Copilu, Nicolae Trifoiu, Mihai Gavril, Pompei Boca, Sever Ursa, Ion Oarcăsu, Dumitru Andraşoni, Olimpiu Nuşfelean. **(Niculae Vrăsmaş)**

Niculae Vrăsmaş,
Colocviul „Josenii Bârgăului – nestemată a Ţării Bârgaielor"

Lucrările colocviului „Josenii Bârgăului – o nestemată a Ţării Bârgăului" s-au desfăşurat în sala modernului Centru de Documentare şi Informare al Şcolii generale din localitate şi au fost moderate de profesorul Adrian Mănarcă, distins filolog şi jurnalist, director al cotidianului Răsunetul de Bistriţa-Năsăud şi fiu al satului, un om devotat acţiunii de răspândire a culturii, atât pe Valea Bârgaielor, cât şi în întregul judeţ.

Primarul Tudorel Ciotmonda, a fost primul care a vorbit, susţinând comunicarea întitulată „Josenii Bârgăului azi", prin care a prezentat frumoasa aşezare a comunei, vecinătăţile şi facilităţile localităţilor componente: Mijlocenii Bârgăului, Rusu Bârgăului şi Strâmba, care înglobează o populaţie de 5197, din care 95, 61% % sunt români, 4, 27 % ţigani, 0, 09 % maghiari şi 0, 03 ucranieni, a căror principală ocupaţie este îndreptată spre agricultură, cu profil dominant zootehnic, confecţionarea de mic mobilier din lemn, dar a dispărut cu desăvârşire olăritul care era o ocupaţie predominantă şi tradiţională a comunei.

În fiecare localitate componentă a comunei funcţionează câte o şcoală şi o grădiniţă, iar la nivelul comunei funcţionează un Dispensar uman, deservit de 3 medici si 3 cadre medii, un Dispensar veterinar, deservit de un medic şi un cadru mediu, un post local de poliţie sprijiniţi de 2 gardieni publici şi 6 paznici comunali, un Serviciu Voluntar pentru Situaţii de Urgenţă comunal, format din 24 de voluntari şi 2 şoferi PSI, precum şi 3 oficii poştale, în fiecare sat, exceptând Strâmba, care este deservită de oficiul din Joseni. Bogăţia verde a comunei este administrată de către Ocolul Silvic Comunal, serviciu public în subordinea Consiliului Local.

În încheierea cuvântului său, edilul Tudorel Ciotmonda a mai adăugat următoarele: „Comuna Josenii Bîrgăului, această parte de lume cu oameni inimoşi şi primitori, cu oameni harnici şi pricepuți este locul unde noi îi spunem „acasă", locul unde ne simțim cel mai bine printre semenii noştri. Această comună a dăruit țării oameni de nădejde, cultivați, inteligenți cu care ne mândrim. Pe o mică parte din ei o să-i cinstim cu ocazia Zilelor comunei Josenii Bârgăului, pe alții o să-i cinstim în ocazii viitoare, iar eroilor comunei şi veteranilor de război le-am pregătit în fază de proiect „Monumentul eroilor" la Josenii Bârgăului, care va fi pus şi în practică, în semn de cinstire şi mulțumire pentru sângele vărsat.

Sunt mândru că fac parte din această generație şi că pot să mă număr printre cetățenii comunei Josenii Bârgăului, încercând cu puterile mele să-mi aduc aportul la bunăstarea comunei noastre. Vă mulțumesc."

A continuat profesorul Adrian Mănarcă, cel care a susținut o amplă comunicare întitulată „File din istoricul comunei", prin care a prezentat aspecte din viața şi contribuțiile unor proeminente personalități ale Josenilor, slujitori ai credinței şi luminători ai sătenilor, aprigi luptători pentru însămânțarea şi răspândirea culturii, dar şi vajnici apărători ai gliei strămoşeşti.

Profesorul Remus Deac, un cunoscut om al locului, erudit şi împătimit scormonitor al trecutului Țării Bârgaielor, a impresionat auditoriul prin comunicarea sa intitulată „Josenii Bârgăului – legendă şi adevăr", un foarte interesant şi sintetic studiu al evoluției istorice a bârgăuanilor, născuți din simbioza daco-romană şi a aşezărilor marcate de toponimii ale limesului roman, a primelor atestări cunoscute ale satelor dar şi a Bârgăului de Jos.

Preotul profesor Simion Cristea, un erudit fiu al satului şi preotul paroh al comunei Joseni, Ioan Nechita au susținut lucrarea „Din istoricul Bisericii", prezentând date despre cel mai vechi locaş al bisericii şi slujitorii Altarului, de la cei mai vechi, cunoscuți şi până în prezent, precum şi a renovările făcute lăcaşului de cult, de-a lungul anilor, cu ajutorul credincioşilor.

Profesoara Felicia Măjeri, directorul Şcolii din Josenii Bârgăului a susținut comunicarea „Şcoala şi educația – prioritate a vieții sociale", abordând problema educației în contextul provocărilor lumii contemporane. Redăm un fragment din comunicare. „Analfabeți nu sunt doar cei ce nu ştiu să scrie şi să citească, ci şi cei care au deficiențe în cunoştințele de bază, vorbindu-se de analfabetismul funcțional, iar mai nou şi de cel computerial.

Educația caută să contribuie la ameliorarea acestor probleme prin acțiuni specifice de prevenție. Datorită eşuării în a găsi soluții putem spune că educația se află în situație de criză. Prin criză se înțelege decalajul dintre rezultatele învățământului şi aşteptările societății. Dintre soluțiile specifice şi generale găsite enumerăm: inovații în conceperea şi desfăşurarea proceselor educative; introducerea noilor tipuri de educație în programele şcolare; întărirea legăturilor dintre acțiunile şcolare şi cele extracurriculare; formarea inițială şi continuă a cadrelor didactice; conlucrarea dintre cadre didactice, elevi, părinți şi responsabili de la nivel local; organizarea de schimburi de informații între statele europene; regândirea procesului de educație în vederea integrării cu succes a tinerilor în viața profesională şi socială."

Profesorul Ioan Seni, preşedinte al Despărțământului „Astra" Năsăud, a prezentat lucrarea „Rolul Astrei în formarea spiritualității", arătând şi aducând argumente solide în privința marelui rol educativ al înaintaşilor năsăudeni şi al Astrei, în general, pentru crearea fundamentului cultural, al ținutului nostru, în spațiul național.

Un distins fiu al satului, Ioan Sărețan, a prezentat cartea sa, întitulată „Anii pătimirii noastre", apărută la editura Răsunetul, Bistrița, introducându-ne în scena evolutivă a istoriei locurilor natale şi a oamenilor care s-au jertfit pentru comunitatea bârgăuană. Distinsul cărturar a reluat propuneri mai vechi, din păcate încă nerealizate, de înființare a unui muzeu al localității.

Scriitorul năsăudean Ioan Mititean, fondator al Astrei, despărțământul Năsăud, a prezentat volumele II şi IV din cartea sa întitulată „În vârful peniței", întregind peisajul cultural, cu elemente

cotidiene ca un simbol viu a lumii de mâine, conținând în ele o putere spirituală pe măsura sufletului celui care Ie-a dat viață.

Cercetătorul bârgăuan Niculae Vrăsmaş a dat semnalul apariției recente a cărții sale, întitulată „Prundu Bârgăului, o vatră străveche", în editura bistrițeană Karuna, arătând că multe capitole din acest prim volum se referă la întreaga „Țară a Bârgaielor". Despre vechimea Bârgăului, cele mai vechi referiri, găsite în arhive, au fost chiar în chestionarul comunei Borgo Joseni, din Ancheta toponimică a Guvernului Transilvaniei, încheiat în 4 faur 1865, de judele Toder Hogin (Hogiu? sau poate Login? Ultimul nume ar putea fi legat de cel al diplomatului josenar de la Constantinopol, autor al unei monografii a Bârgăului care a dispărut, n.n.), notarul Tursia (Turja?, n.n.) şi Vasile Şiotu (Cotu, n.n.), Iuon Ilea (familie înobilată sub numele de Ilea de Borgo, n.n.) şi Chifor Zaharia, membrii în comitet. În acest chestionar al comunei Joseni se susțin următoarele: „Numele Borgo se trage de la coloniile romane… ()…Locuitorii sunt numai excesiv români şi devinitori ai coloniilor Traiane şi aceasta cu atât mai tare fiindcă de o colonizare mai târzie nu se află ceva scris. …() …Borgoul îl găsim pe la anu 1070 în historie, în care au bătut regele unguresc Gheza şi Ladislau, pe cumani în munții Borgoului."

Despre Josenii Bârgăului, Niculae Vrăsmaş arată că data atestării comunei este anul 1547, sub numele de Borgoul de Jos, în 2007 împlinindu-se 460 de ani ai localității.

Un alt fiu al satului, artistul şi omul de cultură, profesorul Ioan Lazăr, consilier superior la Direcția de Cultură, Culte şi Patrimoniu Cultural, interpret al mirelui în filmul TVR „Nunta la români", în anul 1970, a dat cuvintelor sale o captivantă forță melodică prin „A venit aseară mama".

Cuvinte frumoase despre comuna Josenii Bârgăului a avut şi inginerul Anton Vlad, fost ministru secretar de stat, care a vorbit despre valoarea aurului verde, cea mai frumoasă zestre a bârgăuanilor, pentru a cărei vitalitate şi-a exprimat părerile de adevărat specialist în domeniu.

Doctorul veterinar Mircea Mereuță, senator bârgăuan, a pus pe tapet două trăsături fundamentale ale locuitorilor bârgăuani: apărarea proprietății, referindu-se la răscoala reuşită, din 1960, împotriva colectivizării şi spiritul deosebit pentru inițiativă.

Subprefectul județului Bistrița-Năsăud, Gheorghe Truță, profund impresionat de interesanta manifestare culturală a josenarilor, a invocat investițiile majore desfăşurate în zonă, în scopul modernizării infrastructurii şcolare, alimentare cu apă, canalizare, prin programul ISPa şi reabilitarea drumului DN 17, şoseaua bârgăuanilor spre Europa.

Titus Wachsmann-Hogiu

S.C.V.B. - 40

Simpozionul Cultural

al

Văii Bârgăului

„Sărbătoare a sufletului bârgăuan”
(Titus Wachsmann-Hogiu)

1972 - 2011

IX. SCURT ISTORIC AL SIMPOZIONULUI CULTURAL AL VĂII BÂRGĂULUI

Titus Wachsmann-Hogiu:
Simpozionul Cultural al Văii Bârgăului la 40 de ani

Vă propun, cu ajutorul memoriei şi al imaginației, să facem o întoarcere în timp la data de **11 iunie 1972**, deci cu 40 de ani în urmă. Atunci a avut loc **Primul Simpozion Cultural al Văii Bârgăului,** manifestare specială ce s-a impus în conştiința locuitorilor şi a lumii intelectuale, cunoscută fiind până la Bistrița, Năsăud sau mai departe, la Cluj, Bucureşti sau Köln.

Acțiunea a avut ca **fondatori** iluştri pe profesorii: **Ioan-Liviu Cernucan, Traian Bălan, George-Vasile Rațiu, Eudochia Vonica-Ghița, Virgil Zamfir.** Aceştia au fost susținuți în demersul lor, încă de la începuturi, de un grup numeros de cadre didactice între care menționăm pe Margareta şi Constantin Andrițoiu, Ioana Zamfir, Valeria Lucuța, Viorel Nemeş, Leon Hogiu şi…subsemnatul, la care s-au ataşat în timp şi alții precum Ilie Halostă, Niculae Vrăsmaş, Ilie Vlad, Constanța Neuc, Ioana Suciu.

Cum toți cei 5 profesori din grupul de fondatori au părăsit această lume (ultimul fiind George-Vasile Rațiu) cred că merită respectul nostru şi al viitorimii printr-un solemn **moment de reculegere.**

Membrii fondatori nu au dorit să dea un nume distinct, mulțumindu-se cu titulatura de **Simpozion Cultural al Văii Bârgăului,** dând astfel posibilitatea unui spectru larg de intervenții, dezbateri şi comunicări ştiințifice.

Mă mândresc pentru faptul că de la ediția a II-a am fost prezent şi în cele mai multe dintre ele am făcut parte din comitetul de organizare, fiind chiar moderator. Datorită acestei poziții sunt în situația de a dispune de materialele necesare pentru a alcătui o scurtă istorie, sintetică, a tuturor edițiilor.

De altfel la toate edițiile ce adunau o rotunjime am făcut astfel de prezentări. La cele cu numerele 10, 20, 25, 30 şi 35. La a 25-a ediție am alcătuit chiar o lucrare documentară în mai multe exemplare, conținând opinii ale unor personalități, statistici, toate invitațiile şi programele.

A venit acum rândul ediției cu numărul 40. Doamne ce repede au trecut 40 de ani ai vieții noastre…

Prima activitate s-a desfăşurat în Sala de festivități a Fabricii de Hârtie şi a avut un număr de 16 comunicări susținute de 14 persoane, pe care doresc să le menționez cu numele (în ordinea de pe program): Eudochia Ghița, Ştefan Dănilă, dr. Ştefan Vlad, Ioana Zamfir, Ioan Bureacă, Ana Florescu, Octavian Costinaşiu, Mircea Platon, George-Vasile Rațiu, Ioan Cernucan, Leon Hogiu, Traian Bălan, Dănilă Vlad (primarul de atunci al comunei Prund), Pompei Boca.

Pentru a da caracterul de sinteză voi menționa următoarele:

1. Din punct de vedere organizatoric Simpozionul s-a desfăşurat, până în 1990, sub egida instituțiilor vremii (Consiliul Culturii, Cămin Cultural, Sindicat învățământ, Liceu) sub control şi viză a Secției de Propagandă a comitetului județean PCR.

La 17 decembrie 1991 s-a înființat Fundația Culturală „Valea Bârgăului" care a preluat şi organizarea Simpozionului. Am avut calitatea de preşedinte al acestei Fundații în perioada 1991-2006 şi m-am implicat în organizarea unor acțiuni specifice. Poate prea puține…

Desfăşurarea lucrărilor Simpozionului a avut loc în diferite spații: Liceul din Prund, Căminul Cultural, Sala festivă a Primăriei din Prund, sala festivă a Primăriei din Bistrița Bârgăului.

La unele ediții a intervenit în organizare Consiliul pentru Cultură al județului BN, iar la altele a intervenit cu sprijin concret Centrul Județean pentru Cultură BN prin colaborarea cu dl. Nicolae Gălățean, director al acestei instituții.

Regula pentru desfăşurarea Simpozionului a fost: prima sâmbătă a lunii iunie. Au existat doar câteva excepții.

(Anexa 1: Organizatorii Simpozionului).

2. Principalele teme şi preocupări ale comunicărilor ştiințifice au fost: istorie locală, etnografie şi folclor, învățământ, cultură, limbă şi literatură, geografie-geologie, medalioane de personalități, recenzii, evocări. S-au subliniat aspecte ale frumuseților naturale dar şi valorile create de oameni, posibilitățile de emancipare culturală, economică, dezvoltare turistică etc.

(Anexa 2: Situația statistică privind comunicările).

3. Simpozionul a beneficiat de participarea şi intervențiile meritorii ale unor importante personalități ale culturii, localnici, din Bistrița sau din alte părți ale țării, în primul rând din domeniul învățământului, dar şi preoți, plasticieni, critici literari, ziarişti, istorici, scriitori, poeți, profesori universitari

(Anexa 3: Lista celor care au prezentat comunicări).

Anexa cuprinde pe toți cei care au susținut comunicări ştiințifice, mulți intelectuali activi pe Valea Bârgăului, dar îi voi menționa separat pe cei din afara Văii Bârgăului care ne-au onorat: scriitorii Valentin Raus, Francisc Păcuraru, Teodor Tanco, Ion Moise; poeții Aurel Rău, Dinu Flămând, Ion Th. Ilea, George Țărnea, Dumitru Andraşoni, Olimpiu Nuşfelean, Sorin Nicolaescu (venit din Olanda), Traian Jacotă-Bârgău (venit de la Köln); plasticienii Alexandru Cristea, Marcel Lupşe, Maria Trifu; criticii literari Cornel Moraru (Tg. Mureş), Liviu Petrescu, Ioan Oarcăsu, Ioan Bogdan-Lefter; criticul de artă Mircea Oliv; istoricii Vasile Netea, şi Teodor Ghițan; prof. univ. Sorin Cristea (Bucureşti), Victor Tătaru (Cluj), Mihaela Cojocaru (Ploieşti); şi nu în ultimul rând preotul Simion Cristea, profesorii Ioan Bureacă, Lazăr Ureche, Ştefan Dănilă, Pompei Boca, Ioan Ilieş, Ion Lăpuşneanu, Sever Ursa, George Mănarcă, Adrian Mănarcă, Dumitru Andraşoni, Mircea Prahase, Cornel Cotuțiu, Liviu Păiuş, Eugenia Uşeriu (bibliotecară la Biblioteca americană din Washington)… arhivişti ca Adrian Onofrei şi colaboratori ai săi, etc.

5. Cu prilejul desfăşurării Simpozioanelor au fost organizate expoziții şi au fost făcute prezentări şi lansări de carte.

(Anexa 4: Lista expozițiilor şi lansărilor de carte).

6. La cele mai multe ediții Sesiunea de prezentare a comunicărilor s-a încheiat cu programe artistice sau/şi mari parade ale portului popular, serbări câmpeneşti.

7. Consider necesar să marchez câteva dintre edițiile deosebite:

- La ediția din anul 1978 (a VII-a), conjudețeanul nostru istoricul Vasile Netea a argumentat că această Vale poate fi numită **Țara Bârgăului**, întrucât întruneşte acele elemente necesare care s-o definească în acest fel, precum şi Țara Oaşului, Țara Bârsei, Țara Zarandului, Țara Năsăudului, etc. (Anexa).

- În anul 1979 (ediția a VIII-a) am sărbătorit în cadrul simpozionului pe poetul bârgăuan Ion Th. Ilea la a 71-a aniversare a zilei sale de naştere. Țin minte şi acum risipa de bujori înfloriți, florile lui preferate, şi temperamentul său încă vulcanic. Parcă îl aud cu versurile:

Tresaltă lutul veşnic ca-n palme de olari,
Să răsune glas de tulnic prin crânguri de goruni
Şi veselia să se simtă ca dar de preț, rămas de la străbuni.
Sus ulciorul, sus!

- În acelaşi an, 1979, (ediția a VIII-a) am apreciat valoarea şi importanța ştiințifică dar şi sufletească a Simpozionului încât am considerat că acesta reprezintă o „**sărbătoare a sufletului**

bârgăuan", sintagmă pe care am susținut-o la toate edițiile, alături de numele **Țara Bârgăului,** formulat de Vasile Netea.

- La edițiile a X-a şi a XX-a s-au făcut cele mai mari manifestări prin parada **portului popular** şi spectacole culturale cu participarea unor formații reprezentative ale tuturor satelor de pe vale, pe o scenă amenajată pe stadionul din Prund.

- La ediția cu numărul XXV (1996) am alcătuit **Documentarul** în care am cuprins materialele referitoare la toate edițiile, mai puțin comunicările ştiințifice care nu au fost valorificate.

- În anul 2001 (ediția a XXX-a), în urma cererii pe care mi-a adresat-o primarul Ilie Vlad, am întocmit un **Regulament pentru acordarea Titlului de Cetățean de onoare** al comunei Prundu Bârgăului (Anexa 5).

Începând cu acel an (2001), aproape anual Consiliul local a acordat, cu prilejul Simpozionului, astfel de Titluri unui număr de personalități post-mortem şi în viață (numai la comuna Prund). Este modul comunității locale de a-şi onora şi cinsti valorile.

(Anexa 6: Lista cu personalitățile cărora li s-a acordat Titlul de Cetățean de onoare).

De asemenea în numele Fundației Culturale s-a acordat **Diplomă de apreciere** celor care şi-au adus contribuția la desfăşurarea activităților în cadrul Simpozionului. (Anexa 7: Modelul Diplomei).

- La ediția a XXXV-a (2006) au fost acordate alte **Diplome de apreciere**, în semn de respect şi prețuire pentru cei care au fost activi.

(Anexa 8: Modelul Diplomei).

8. Pentru asigurarea desfăşurării Simpozionului s-a primit sprijin şi au făcut sponsorizări mai multe firme mici.(Anexa 9: Lista cu sponsorii

9. În cei 40 de ani de când se realizează acest Simpozion Cultural, au trecut în eternitate un număr de colaboratori (Anexa 10: Lista colaboratorilor care au decedat).

4. Pe Invitațiile şi Programele pentru Simpozioane s-au folosit versuri sau texte din oamenii de cultură ai Bârgăului: Aurel Rău, Ion Th. Ilea, Dinu Flămând, Vasile Netea.

(Anexa 11: Texte semnificative despre Bârgău, ale unor scriitori).

10. Despre majoritatea edițiilor Simpozionului au apărut, în presa județeană – Răsunetul şi Mesagerul, dar şi pe postul TV-Bistrița numeroase materiale apreciative.

*

Permiteți-mi să închei cu o poezie din tinerețe a poetului bârgăuan **Aurel Rău,** sugestivă pentru ideea finalului acestui material documentar.

Poezia *Mărul roşu (1956)* este printre primele care confirmă o copilărie rurală condensată:

„Pe masa mea şi-a găsit loc
Un roşu măr.
De lumină îmbată
Foile, cărțile, camera toată
Roşu de tot ca o sferă de foc.
Doar o mică
Albă,
Rotundă
Pată
– Ca o lacrimă –
Se vede-n mijloc.
O amintire de-o frunză lăsată.

Şi-mi pare, cum stau şi privesc
La mărul de-acasă primit,
Că seamănă lacrima asta
C-un ochi cunoscut, liniştit,
Prin care se uită la mine
Grădina în care-am crescut,
Altoii cu flori şi albine,
Lucerna cu fluiere line,
A sturzilor gureşă gloată.
Şi copilăria-mi toată."

*

Folosindu-mă de această poezie, aş adăuga următoarele: atâta timp cât pe mesele noastre îşi va găsi un loc binemeritat „**mărul roşu**" din Ţara Bârgăului, care ne îmbată de lumină nu numai copilăria ci şi vârsta adultă şi înaintată, este/va fi încă bine.

Mai există aici oameni care pot să îngrijească livezile care să ne dea mere gustoase şi sănătoase. Şi sper că vor mai exista oameni care să ducă mai departe eforturile de lumină şi de continuitate a valorilor – materiale şi spirituale – pe care bârgăuanii le-au făcut aceşti 40-50-100-1000-2000 de ani.

Vivat Ţara Bârgăului!

Vivat sărbătorile sufletului bărgăuanilor!

X. ANEXE

Anexa 1: Organizatorii Simpozionului

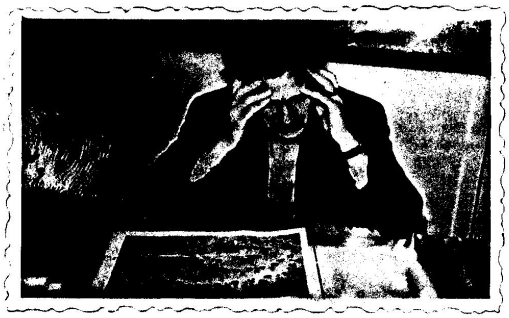

Anexa 1

Organizatorii Simpozionului

Ediţia I – 1972
Ioan Cernucan
Traian Bălan
Eudochia Vonica Ghiţa
Virgil Zamfir

Ediţia a II–a – 1973
Ioan Cernucan
Traian Bălan
Titus Hogiu
Eudochia Vonica Ghiţa
Virgil Zamfir

Ediţia a III–a – 1974
Ioan Cernucan
Titus Hogiu
Virgil Zamfir

Ediţia a IV–a – 1975
Ioan Cernucan
Titus Hogiu
George Vasile Raţiu
Eudochia Vonica Ghiţa

Ediţia a V–a – 1976
Ioan Cernucan
Titus Hogiu

Ediţia a VI–a – 1977
Titus Hogiu
Traian Bălan
Ioan Cernucan
Eudochia Vonica Ghiţa

Ediţia a VII–a – 1978
Titus Hogiu
Traian Bălan
Ioan Cernucan

Ediţia a VIII–a – 1979
Titus Hogiu
Ioan Cernucan
Traian Bălan
Virgil Zamfir

Ediţia a IX–a – 1980
Titus Hogiu
Ioan Cernucan
Traian Bălan
Virgil Zamfir

Ediţia a X–a – 1981
Titus Hogiu
Ioan Cernucan
Traian Bălan
Eudochia Vonica Ghiţa

Ediţia a XI–a – 1982
Ioan Cernucan
Traian Bălan
Ilie Halostă
Vasile Raţiu

Ediţia a XII–a – 1983
Ioan Cernucan
Traian Bălan
Ilie Halostă
Titus Hogiu

Ediţia a XIII–a – 1984
Ioan Cernucan
Traian Bălan
Titus Hogiu
Ilie Halostă

Ediţia a XIV-a - 1985
Traian Bălan
Ilie Halostă
Virgil Zamfir

Ediţia a XV-a - 1986
Traian Bălan
Titus Hogiu
Valeria Lucuţa
Ioana Zamfir
Ilie Halostă

Ediţia a XVI-a - 1987
Titus Hogiu
Traian Bălan
Virgil Zamfir
Valeria Lucuţa

Ediţia a XVII-a - 1988
Leon Hogiu
Titus Hogiu
Eudochia Vonica Ghiţa
Traian Bălan
Valeria Lucuţa

Ediţia a XVIII-a - 1989
Titus Hogiu
Traian Bălan
Leon Hogiu
Eudochia Vonica Ghiţa
Virgil Zamfir

Ediţia a XIX-a - 1990
Leon Hogiu
Titus Hogiu
Mircea Oliv
Mircea Prahase

Ediţia a XX-a - 1991
Leon Hogiu
Titus Hogiu
Virgil Zamfir

Ediţia a XXI-a - 1992
Titus Hogiu
Leon Hogiu
Traian Bălan

Ediţia a XXII-a - 1993
Leon Hogiu
Titus Hogiu
Mircea Oliv
Valeria Lucuţa

Ediţia a XXIII-a - 1994
Leon Hogiu
Titus Hogiu
Margareta Andriţoiu
Virgil Zamfir
Valeria Lucuţa

Ediţia a XXIV-a - 1995
Leon Hogiu
Titus Hogiu
Viorel Nemeş
Margareta Andriţoiu
Virgil Zamfir
Valeria Lucuţa

Ediţia a XXV-a - 1996
Leon Hogiu
Titus Hogiu
Viorel Nemeş
Margareta Andriţoiu
Virgil Zamfir
Valeria Lucuţa

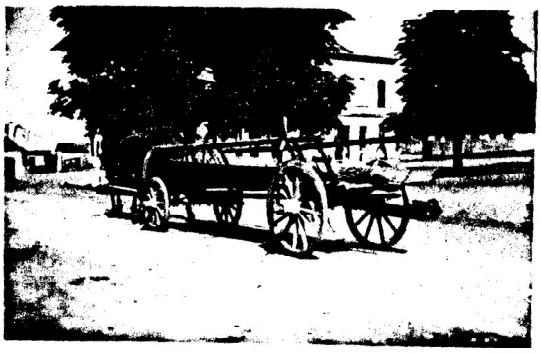

Ediția a XXVI-a –1997
Titus Wachsmann-Hogiu – moderator
Viorel Nemeş
Leon Hogiu
Constantin Andriţoiu

Ediția a XXVII-a – 1998
Titus Wachsmann-Hogiu – moderator
Constanța Neuc
Viorel Nemeş

Ediția a XXVIII-a –1999
Titus Wachsmann-Hogiu – moderator
Constanța Neuc
Constantin Andriţoiu

Ediția a XXIX-a –2000
Titus Wachsmann-Hogiu – moderator
Constanța Neuc
Berta Buzatu
Viorel Nemeş
Leon Hogiu

Ediția a XXX-a – 2001
Titus Wachsmann-Hogiu – moderator
Ilie Vlad
Constanța Neuc
Constantin Andriţoiu
Viorel Nemeş

Ediția a XXXI-a – 2002
Ilie Vlad
Constanța Neuc
Constantin Andriţoiu
Leon Hogiu
Titus Wachsmann-Hogiu – moderator

Ediția a XXXII-a – 2003
Ilie Vlad
Constanța Neuc
Constantin Andriţoiu
Leon Hogiu
Titus Wachsmann-Hogiu – moderator

Ediția a XXXIII-a -2004
Constanța Neuc
Constantin Andriţoiu
Nicolae Vlad
Ilie Vlad
Leon Hogiu
Titus Wachsmann-Hogiu – moderator

Ediția a XXXIV-a – 2005
Titus Wachsmann-Hogiu – moderator
Ilie Vlad
Niculae Vrăsmaş
Constantin Andriţoiu
Leon Raţiu

Ediția a XXXV-a – 2006
Titus Wachsmann-Hogiu – moderator
Ilie Vlad, Leon Raţiu
Niculae Vrăsmaş
Constantin Andriţoiu

Ediția a XXXVI-a – 2007, la Bistriţa B.
Titus Wachsmann-Hogiu – moderator
Niculae Vrăsmaş, Remus Deac,
Vasile Laba, Leon Hogiu
C-tin Andriţoiu, Elena Cătană,
Iuliana Popa, Aurora Greblă

Ediția a XXXVII-a – 2008
Titus Wachsmann-Hogiu – moderator
Niculae Vrăsmaş
Constantin Andriţoiu
Ioana Suciu

Ediția a XXXVIII-a – 2009
Niculae Vrăsmaş – moderator
Ilie Avram
Nicolae Monda, Vasile Penciu, Diana Oancea
Constanța Neuc, Iulius Uşeriu
Ioana Suciu
Constantin Andriţoiu

Ediția a XXXIX-a – 2010
Niculae Vrăsmaş – moderator
Ilie Avram
Constanța Neuc, Iulius Uşeriu
Constantin Andriţoiu
Ioana Suciu

Ediția a XL-a – 2011
Niculae Vrăsmaş – moderator

Anexa 2: Situația statistică a comunicărilor

Domenii	Număr de comunicări				Total
	1972-1981	1982-1991	1992-1996	1997-2011	
Istorie	32	25	14	32	
Învățământ-cultură-educ.	6	22	7	20	
Geogr.-geolog.-turism	6	12	6	9	
Etnografie-folclor	11	5	-	2	
Limbă şi literatură	3	13	8	30	
Medalioane-evocări	7	11	3	28	
Actualități-politică	14	5	4	2	
Alte teme	-	15	3	4	
TOTAL	79	108	45	127	

Iată deci, un număr de comunicări.

Anexa 3: Lista celor care au prezentat comunicări în perioada 1972-2011 (în ordine alfabetică):

- Albu Matei, profesor, dir. adj. Liceu Prund
- Albu Emil, contabil Prund
- Andraşoni Dumitru, ziarist
- Andrițoiu Constantin, profesor, dir. adj. Prund
- Balosin Maria, prof. Joseni
- Bălan Traian, profesor Suseni, Prund, insp. şc. Bistrița
- Bâca Ioan, profesor-Bistrița
- Boca Pompei, profesor
- Bodaşcă Mugurel, profesor-Prund
- Bureacă Ioan, profesor Bistrița
- Buta Gelu Mircea, doctor, dir. Spital Județean Bistrița
- Cernucan Ioan-Liviu, profesor Prund, dir. Liceu
- Cobuț C., elev
- Cojocaru Mihaela, prof. univ. dr. Ploieşti
- Costea Eleonora, învățătoare
- Costinaşiu Octavian, profesor
- Coşbuc Victor, preot Tiha
- Cotuțiu Cornel, profesor Beclean, Bistrița
- Cristea Alexandru, artist plastic Cluj
- Cristea Simion, preot Cluj
- Cristea Sorin, prof. univ. dr. Bucureşti
- Dănilă Ştefan, profesor Bistrița
- Deac Remus, profesor Joseni
- Dodu Doina, profesor Prund

- Dragolea Mihai, critic literar
- Dragotă Sandu, profesor
- Flămând Dinu, poet, redactor Radio France International
- Florescu Ana, profesor
- Fonogea Nicolae, profesor, dir. Şcoala gen. Joseni
- Gavriluțiu George, prof. Beclean
- Gavriluțiu Daniel, prof. Beclean
- Gâțan Dănuț, inginer
- Gâvan Maria, prof. Prund
- Georgiță Mihai, prof. cercetător Arhivele din Oradea
- Ghițan Teodor, cercetător
- Gika C. , elev Prund
- Goia Lucia, inginer Cluj
- Hogiu Leon, insp. şc. gen., prof. Prund, dir. Liceu Prund,
- Ilea Ion Th., poet şi publicist
- Ilieş Andrei, veteran de război
- Ilieş Ioan, prof. inspector şcolar
- Jacotă-Bârgău Traian, scriitor Bonn-Germania
- Jauca Ioan, preot Prund
- Lăpuşneanu Ioan, profesor Năsăud
- Lefter Ioan Bogdan, critic literar
- Lucuța Iuliu, prof. Joseni
- Lucuța Valeria, prof. dir. Liceu Prund
- Lupşan Simion, profesor Bistrița
- Lupşe Marcel, profesor, artist plastic
- Maximinian Menuț, ziarist Bistrița
- Marinciuc Marin-Nicolae, profesor Prund
- Mănarcă Adrian, profesor, ziarist Bistrița
- Mănarcă George, profesor Năsăud
- Mereuță Mircea, medic veterinar Prund
- Minta Florin, elev Prund
- Moise Ion, ziarist Bistrița
- Moişan Vasile, economist, dir. Fabrica de Hârtie
- Moldovan Grigore, profesor Bistrița Bârg.
- Moldovan Nicolae, învățător
- Cornel Moraru, critic literar
- Mureşan Rafila, prof. dir. Şc. Gen. Rusu B.
- Nechita M., elev Prund
- Nemeş Viorel, profesor Prund
- Netea Vasile, istoric
- Nicolaescu Sorin, medic, scriitor, Olanda
- Nistor Alexandru, arhivist, dir Arhive Bistrița
- Neuc Andrei, profesor, dir. Şc. Gen. Bistrița Bârg.
- Neuc Constanța, prof. dir. Liceu Prund
- Nuşfelean Olimpiu, profesor, scriitor, Bistrița
- Oarcăsu Ioan, critic literar
- Oliv Mircea, prof. critic de artă
- Oltean Ştefan, profesor Prund
- Onofreiu Adrian, dr. ştiințe istorice, Arhive Bistrița

- Pavelean Teodor, farmacist Braşov
- Păcurariu Francisc, scriitor
- Păiuş Liviu, profesor Rodna
- Petrescu Liviu, prof. universitar, critic literar
- Petrina Liviu, profesor, politolog
- Pintea Ioan, preot, scriitor Bistrița
- Platon Diana, profesor Cluj
- Platon Mircea, profesor Prund
- Maria Pop, profesor Prund, Bistrița
- Pop Rodica, profesor, dir. Club Elevi Prund
- Popandron Simion, ofițer retragere, veteran de război
- Prahase Mircea, profesor
- Prundaru Oana-Felicia, profesor
- Rațiu George-Vasile, profesor Bistrița
- Raus Valentin, ziarist, scriitor
- Rău Aurel, poet Cluj
- Rus Viorel, profesor Bistrița
- Salvan Andreea, arhivist Bistrița
- Sălăgean Ştefan, elev Prund
- Scrabel Magdalena, prof. Prund
- Seni Ioan, profesor Năsăud
- Silagy Călin, ing. geolog Bistrița Bârg.
- Şipețean Felicia, profesor Prund, dir. adj. Liceu
- Someşan Ioan, avocat Bistrița
- Someşan Nicolae, profesor
- Şoneriu Mircea, critic literar
- Şteff Ioan, profesor Bistrița
- Tanco Teodor, scriitor
- Tătaru Victor, prof. univ. dr. Cluj
- Trifoiu Nicolae, profesor
- Trifu Ioan, profesor
- Țacăl Dan, ing. silvic Bistrița Bârg.
- Țăranu Cornel, arhitect
- Țărnea George, poet, Bucureşti
- Trifan Andreea, elevă Prund
- Ureche Lazăr, prof. Bistrița
- Ursa Sever, profesor
- Uşeriu Eugenia, bibliotecară Washington
- Valea Lucian, poet
- Văran Dana, arhivist Bistrița
- Vlad Ştefan, medic Prund
- Vonica-Ghița Eudochia, profesor Prund
- Vrăsmaş Niculae, geolog, ziarist Bistrița-Prund
- Vrăsmaş Teodor, profesor, poet, cercetător
- Zamfir Ioana, profesor Prund
- Zamfir Virgil, profesor Prund
- Wachsmann-Hogiu Titus prof. Prund (Bistrița)

TOTAL: 120 personalități care au prezentat comunicări

Merită de observat că în prezentarea de comunicări (consemnați în prezenta Anexă) au fost antrenați şi elevi de la Liceul din Prundu Bârgăului: Sălăgean Ştefan şi Trifan Andreea (îndrumați de prof. Titus Wachsmann-Hogiu); Cobuț C., Gika C., Minta Florin, Nechita M. (îndrumați de prof. Marin Marinciuc).

Anexa 4.a.: Lista expozițiilor care au precedat susținerea comunicărilor

- 1998, Ediția nr. 27, Nicolae Nițulescu, prof. Josenii Bârgăului: Grafică şi pictură (prezentare prof. Remus Deac)

- 2004, Ediția nr. 33, Ioan Krestel, Ionaş Dan, Simion Bota: Pictură-sculptură

- 2007, Ediția 36, Expoziție de carte – autori de pe Bârgău – „Condeieri de pe Bârgău"

- 2008, Ediția 37, Ştefan Oltean, profesor Prund, „Viața mea în culoare"

- 2009, Expoziție de icoane pe sticlă, realizate de elevii de la Gr. Şc. „Radu Petrescu" din Prundu Bârgăului

Anexa 4.b.: Prezentări şi lansări de cărți

- 2002, Ediția nr. 33 – George-Vasile Rațiu: „Însemnări despre scriitori. La masa lui Coşbuc"
- prezentare: Olimpiu Nuşfelean
- Titus Wachsmann-Hogiu: „Morala ruşinii"
- prezentare: Olimpiu Nuşfelean, Simion Cristea
- 2004, Ediția nr. 35: Titus Wachsmann-Hogiu semnalează cărți scrise de bârgăuani:
C-tin Andrițoiu: Istoria Prundului în date; Simion Cristea: Sub stelele nopții;
Dinu Flămând: Grădini (traducere din l. franceză Claudia Fontu);
Ştefan Oltean: Povestea vieții mele; Francisc Payer: Viața unui medic;
Dr. Ioan Parasca: Artropatii microcristaline;
George-Vasile Rațiu: De hram la Poiana Ştampei, Consemnări autobibliografice,
Versul înfruntă vremurile, Doine, cântece haiduceşti, Balade ale lui Ioan Dologa;
Aurel Rău: Alcinous şi zarva petitorilor;
Raluca Velişcu-Suciu: Introducere în politica de mediu a Uniunii Europene;
Marinela Vlad: Heniu şi Miroslava, Tătarca;
Niculae Vrăsmaş: Regele brazilor şi folclorul;
Titus Wachsmann-Hogiu: Nodul din gât şi Câteva înțelesuri şi interpretări ale Omului şi sensului vieții;
2007 Ediția nr. 37 Niculae Vrăsmas: „Prundu Bârgăului – o vatră străveche"
2008 Ediția nr. 39 Niculae Vrăsmaş: „Jurnale paralele – Radu Petrescu văzut de un elev al său"
Teo Vrăsmaş „De fragoste şi dor"
- 2009, Ediția nr. 38: - Tiberiu Irimia: „Dumitru Ciupa-Sus pe Heniu la Bârgău"
- Vasile Jimboreanu: „Şi ei au făcut sport" vol. IV
- Titus Wachsmann-Hogiu: „Bârgăuani de top. O carte (incompletă) a spiritualității bârgăuane"

- 2010, Ediția nr. 39: - Ion Bolovan, Adrian Onofreiu, Viorel Rus: „Familiile din Năsăud în anul 1869”
- Adrian Onofreiu: „Districtul năsăudean 1861-1876”
- Mircea Gelu Buta: „Bârgăul lui Tini Pavel”
- prezintă Niculae Vrăsmaş
- Titus Wachsmann-Hogiu: „Între atunci şi acum. Confesiunile unui consilier local”
- prezintă Zorin Diaconescu

Anexa 5: Regulamentul de acordare a Titlului de Cetățean de Onoare al comunei Prundu Bârgăului

I. <u>Obiectivele</u> acordării Titlului:

- recunoaşterea valorii şi meritelor unor personalități locale şi din afara comunei;
- recunoaşterea contribuției ac estor personalități la propăşirea comunei, zonei, județului, țării;
- stimularea tuturor celor care prin valoarea şi activitatea lor pot contribui la emanciparea comunei;
- formarea şi educarea respectului pentru valorile umane, pentru activitatea şi contribuția acestora la progresul societății;

<u>II. Domenii</u> pentru care se poate acorda:

- cercetare ştiințifică;
- contribuții la dezvoltarea economică;
- învățământ, cultură, religie, artă, sport, sănătate, folclor;
- administrație locală;
- activități de interes social;
- contribuții materiale, financiare deosebite în folosul comunității;
- pentru întreaga activitate în folosul comunității;
- alte domenii.

<u>III. Titlul poate fi acordat:</u>

- post-mortem;
- personalităților în viață, indiferent de vârstă;
- unor personalități din afara comunei, dacă se face o propunere argumentată.

<u>IV. Procedura de acordare:</u>

- orice persoană poate depune la Consiliul Local propuneri scrise, însoțite de documentație concretă;
- Comisia de Cultură a Consiliului Local va analiza şi verifica dosarul cu propunerea în vederea aprobării, respingerii sau amânării acordării Titlului;
- aprobarea finală se face în şedință a Consiliului Local cu voturile a 2/3 din numărul consilierilor
- pentru aprobare este necesar un **scor de minimum 60 puncte;**
- dosarul va conține: propunere motivată printr-un referat, recomandări, materiale doveditoare, fişele de punctaj întocmite de membrii Comisiei de cultură;

Criterii şi punctaj: se vor avea în vedere valoarea, meritele şi realizările măsurabile cu ajutorul unei fişe de pontaj, după cum urmează:

- elaborarea unor proiecte, planuri, programe care au condus la o dezvoltare vizibilă în domeniul respectiv ..... **max. 6 puncte;**
- realizarea unor acțiuni sau activități (singur sau în colaborare), prin care domeniul respectiv a cunoscut o îmbunătățire şi progres ..... **max. 10 puncte;**
- efectuarea unor cercetări, studii – publicate sau materializate- care au dus la o mai bună cunoaştere a domeniului..... **max. 12 puncte;**
- creații şi performanțe în domeniu, care să depăşească granițele județului .... **max. 16 puncte;**
- rezolvarea pe cont propriu, sau în colaborare, a unor situații deosebite ale domeniului **12 p.;**
- obținerea unor titluri, distincții superioare ..... **max. 12 p.;**
- prezență şi implicare continuă în viața comunității ..... **max. 12 p.;**
- calități morale incontestabile ..... **10 p.**

Total maxim: 100 puncte

Anexa 6: Lista personalităților cărora li s-a atribuit Titlul de Cetățean de Onoare al comunei Prundu Bârgăului, cu prilejul Simpozioanelor

- 2001 – ediția a XXX-a:

Titluri post-mortem:
- Albert Wachsmann, farmacist şi pomolog de renume european;
- Ilarion Bosga, învățător, dir. şcolii Prund;
- Constantin Pavel, artist, tenor de operă, întemeietorul Operei Române-Cluj;
- Teodor Uşeriu, învățător;
- Leontina Beşa, învățător;
- dr. Ştefan Vlad, medic circa san. Prund;
- Teodor Vrăsmaş, profesor;
- Ioan-Liviu Cernucan, prof. dir. Liceu;
- Traian Bălan, prof. insp. şcolar;

Personalități în viață:
- Matei Albu, prof. dir. adj. Liceu;
- dr. Francisc Payer, medic oftalmolog;
- Traian Jacotă-Bârgău, poet, scriitor;
- Aurel Rău, poet

- 2002 – ediția a XXXI-a:

Personalități în viață:
- Alexandru Cristea, artist plastic;
- Dochia Tonea, profesor;
- George-Vasile Rațiu, profesor;
- Leon Hogiu, prof., dir. Liceu, insp. şc. gen.;
- Emil Albu, ofițer

- 2003 – ediția a XXXII-a:

Titluri post-mortem:
- Eliseu dan, preot;
- Radu Petrescu, scriitor;
- Macedon Vrăsmaş, primar;

Personalități în viață:
- Gavril Relea, preot;
- Eudochia-Vonica Ghița, profesor;
- Dinu Flămând, poet, ziarist

- 2005 – ediția a XXXIV-a:

Titluri post-mortem:
- Eleonora Costea, învățătoare

- 2006 – ediția a XXXV-a:

Titluri post-mortem:
Toma Platon, învățător, dir. Şcoala Suseni;

Personalități în viață:
- Mihaela Şteff, sportiv, campioană tenis de masă;
- Adrian Mănarcă, profesor, ziarist

- 2007- ediția a XXXVI-a:

Simpozionul s-a desfăşurat în Bistrița Bârg.

Pentru comuna Prund s-au acordat Titluri de Cetățean de Onoare domnilor:
- Simion Cristea, preot profesor;
- Arghil Ciupa, rapsod popular

Pentru comuna Bistrița B. Titlurile s-au acordat următorilor:
- Simion Buta (post-mortem), ;
- Andrei Neuc, prof. dir. Şcoala Bistrița B.;
- Teodora Galko, asistent medical

Anexa 7: Model Diplomă de apreciere acordată la ediția a XXX-a, 2001, a Simpozionului Cultural

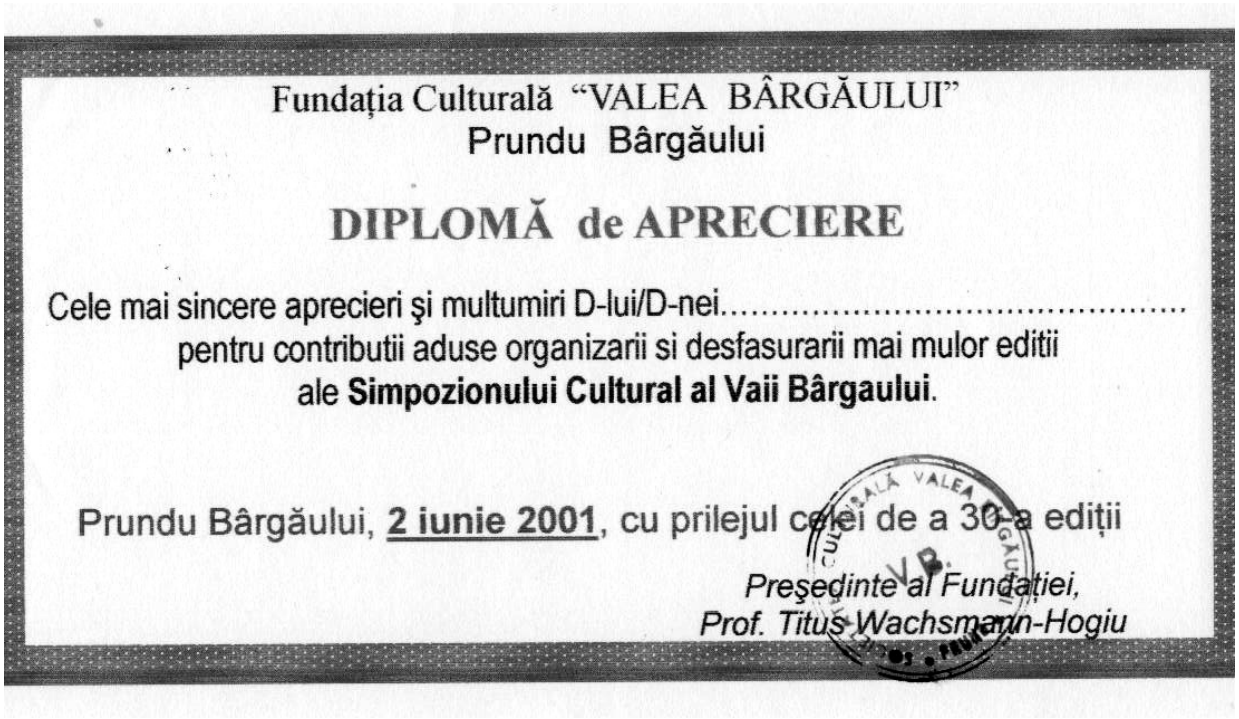

Fundația Culturală "VALEA BÂRGĂULUI"
Prundu Bârgăului

DIPLOMĂ de APRECIERE

Cele mai sincere aprecieri şi multumiri D-lui/D-nei.....
pentru contributii aduse organizarii si desfasurarii mai mulor editii
ale **Simpozionului Cultural al Vaii Bârgaului**.

Prundu Bârgăului, **2 iunie 2001**, cu prilejul celei de a 30-a ediții

Preşedinte al Fundației,
Prof. Titus Wachsmann-Hogiu

Diplome au fost acordate următorilor:

A. Pentru participare cu comunicări: Albu Matei, Andrițoiu Constantin, Costinaşiu Octavian, Cristea Simion, Gâvan Maria, Gavriluțiu George, Hogiu Leon, Jauca Ioan, Mureşan Rafila, Mureşan Elena, Moldovan Grigore, Nemeş Viorel, Neuc Andrei, Neuc Constanța, Platon Mircea, Rău Aurel, Rațiu George-Vasile, Someşan Ioan, Tanco Teodor, Vonica-Ghița Eudochia, Zamfir Virgil.
B. Pentru activități de organizare: Andrițoiu Margareta, Lucuța Valeria, Mănarcă Adrian, Vlad Ilie, Zamfir Ioana.
C. Pentru contribuții la activitățile artistice: Bilegan Maria, Ciupa Dumitru, Florin Flămând, Rațiu Leon, Repta Raveca, Suciu Ioana, Wachsmann-Hogiu Gica.
D. Pentru sponsorizări: Bălan Alin, Borodi Aurel, Creța Gheorghe, Moldovan Petru, Monda Nicolae.

Anexa 8: Model Diplomă de apreciere acordată la ediția a XXXV-a, 2006

FUNDAȚIA CULTURALĂ
„Valea Bârgăului''

CONSILIUL LOCAL
PRUNDU BÂRGĂULUI

DIPLOMĂ DE APRECIERE

Cele mai sincere aprecieri şi felicitări D-nei/D-lui .....
Pentru contribuții aduse la activitățile culturale ale comunei Prundu Bârgăului şi în cadrul SIMPOZIONULUI CULTURAL al VĂII BÂRGĂULUI.

Prundu Bârgăului, 10 iunie 2006, cu prilejul celei de a 35-a ediții a Simpozionului bârgăuan.

Preşedinte Fundația Culturală
,, Valea Bârgăului"
prof. Titus Wachsmann Hogiu

ROMÂNIA

PRIMAR de PRUND
ing. Ilie Vlad

S-au acordat aceste Diplome, următorilor: Niculae Vrăsmaş, Leon Rațiu, Simion Cristea, George-Vasile Rațiu, Remus Deac, Leon Hogiu, Constanța Neuc, Raveca Repta, Dumitru Ciupa, Ioana Suciu, Nicolae Monda, Dorina Suciu, Adrian Mănarcă, Florin Flămând, Parohia Suseni, Parohia Prund.

Anexa 9: Lista sponsorilor

SC „Perla Bârgăului" (Nicolae Monda); SC „Pendula" (Aurel Borodi); SC „Paper Dragon" (Alin Bălan); SC „Zimbroaia" (Anton Vlad); SC „Hicart" (Moldovan Petru); SC „Transninu" (Ioan Gresner); SC „Nicolaus"; SC"Miroslava" (Gheorghe Creța); SC „Citra" (V. Navrotky); SC"Prodexim"; SC"Marka"; SC „Aviagro", SC „Aurmar" (Aurel Badiu); SC „Camelia"; SC „Panelsana"; SC „Călimani" (Titu Popandron); SC „Silvapex"; SC „Prietenii Carpaților"; Primăria Prundu B.; Primăria Bistrița B.; Cooperativa Prund; AF Pudilic; AF Forfotă; AF Someşan Laurean; Cabinet individual avocat Ioan Someşan; persoană fizică Dumitru Ciupa; Cămin Cultural Prund.

Anexa 10: Lista colaboratorilor care au trecut în eternitate (în ordine cronologică):

- Ştefan Vlad (1982)
- Ioan Th, Ilea (1983)
- Victor Coşbuc (1984)
- Valentin Raus(1984)
- Ioan-Liviu Cernucan (1986)
- George Mănarcă (1988)
- Nicolae Fonogea (1989)
- Vasile Netea (1989)
- Dumitru Andraşoni (1990)
- Nicolae Moldovan (1992)
- Ana Florescu (1992)
- Eleonora Costea (1992)
- Teodor Ghițan (1992)
- Lucian Valea (1993)
- Traian Bălan (1994)
- Pompei Boca (1994)
- Valentin Raus (1994)
- Dănilă Leonida (1997)
- Ioan Ilieş (1997)
- Teodor Vrăsmaş (1998)
- Francisc Păcurariu (1998)
- Petrescu Liviu (1999)
- Virgil Zamfir (1999)
- Ion Oarcăsu (2000)
- Doina Dodu (2000)
- Andrei Ilieş (2001)
- Viorel Nemeş (2002)
- George Țărnea (2003)
- Teodor Pavelean 2004
- Eudochia Vonica-Ghița (2005)
- Octavian Costinaşiu (2005)
- George Gavriluțiu (2010)
- Trifoiu Nicolae (2011)

Anexa 11: Texte despre Valea Bârgăului, din care s-au folosit extrase pe Invitațiile şi Programele Simpozioanelor

Aurel Rău, preşedinte de onoare al Fundației Culturale „Valea Bârgăului", text scris pentru Documentarul alcătuit la **a 25-a ediție** a Simpozionului Cultural al Văii Bârgăului, de către Titus Wachsmann-Hogiu, 1996:

* *„Valea Bârgăului este un suflet şi ea. Are pe lângă un loc nu mare în geografie şi în istorie, pe lângă multă viață economică – şi un Simpozion. Pe care îl ține în luna iunie. Cum ar ține Sânzienele, sau un târg pestriț, odinioară, la care viața se învârteşte veselă printre inimi de turtă dulce, cu oglinjoare, şi boi mari albi.*

Îl ține, iată, de 25 de ani. Nu fără un specific. Din ce se află. Trecut (grăniceresc, romanic, dacic), ceva despre ceramică şi toponime, despre oierit şi albinărit şi pădurărit, despre războaie şi nunți, despre, cum ar zice Nicolae Iorga, <oameni care au fost>. Şi de fiecare dată, cu o paradă a portului popular. Cu mult Prezent.

A, că imaginația, gestul de anvergură întârzie, la un botez, la o clacă, în ieşiri la vedere, într-o vilă pe malul cutărui lac, pe somnul sau zvonul unei fabrici de hârtie, atari fluierături în biserica mulțumirii de sine îşi au rostul şi ele, ca un rând de beri. Chiar un incomod, la tinerețile lui, ca Ion Th. Ilea, un năzdrăvan de cuvinte la harță cu Dumnezeu, în visul de un viitor social, devenea dintr-o dată blând ca un miel, cu ochi împăienjeniți, topiți, întors pentru o zi printre ai săi.

De obicei locurile se uită la alții, mai puțin spre luminile lăuntrice. Cu apărarea, din adânc, mută: că te-au dat, nu că ți-au dat (această ultimă formă aflându-se resorbită de fapt în prima).

Evident, să saluți, prin cuvintele tale, pe cât îți stă în puteri, înflorite. Să urezi bunăstare tuturor, şi spor în toate, la atât restrângându-se jocul.

Poate inițiativele mai marcante, vot fi, nu au fost, semnalizează prin viitor. Ferite de primejdii, blazare, formalism, îngustimi, minimă rezistență, prin minți şi inimi care încă fierb ca vinul, aparțin tinerești. Deci şi cu un atare etalon măsurarea faptei, care ne are într-o aceeaşi undă, precursori şi urmaşi, la sărbătoare.

Valea Bârgăului este un suflet şi ea, în vibrări. Frumoasă: un singur oraş virtual, un covor colorat, desfăşurat de pe munți până spre fostele sate săseşti, unde câmpia azvârle în văzduh ciocârlii. Şi pe unde nu numai treci, spre Piatra Fântânelelor, de unde să cobori prin obcini de sus. Te mai opreşti, înfigi rădăcini, te oglindeşti în fântâni şi eşti al lumii întregi, cu o zestre neistovită de inventiv şi de datini, de gând şi de gest, de sănătate şi libertate, prin seri cu stelele veşnice".

**Ne-am luptat şi-am trăit*
Lângă marile-mpărății întotdeauna
Şi vorbim părinteasca limbă".
(Aurel Rău, Micropoeme)

**"Am venit să-mi văd părinții, în sat.*
Mama vrea să-mi dea un covor.
Tata vrea să-mi dea pământuri, grădini.
Deasupra, stelele, inflexibile.
Mamă, dați-mi dreptul să sper că am de trăit cinci mii de ani;
Tată, dați-mi dreptul să cred că nime-n lume nu-mi ia, nu vă ia nimic-
eu am venit pentru acest poem… „
(Aurel Rău)

Vasile Netea, cunoscut istoric născut în județul Bistrița-Năsăud, text prezentat la Simpozionul Cultural al Văii Bârgăului, ediția a VII-a, 1978, şi în ziarul „Răsunetul":

„În nord-vestul României, în județul Satu Mare, se află un petic de pământ, care prin specificul său etnografic, folcloric, prin accentele graiului şi cântecelor sale, a dobândit şi a păstrat de-a lungul veacurilor, deşi nu are decât abia câteva sate aşezate unele din ele pe râul Turul, numele de Țară: ***Țara Oaşului.*** *Cine n-o cunoaşte, cine n-a auzit de ea? Cine nu i-a gustat la Radio şi Televiziune <ținuturile>? Cine nu s-a entuziasmat de porturile şi jocurile ei, de mândria țăranilor oşeni? Nimeni nu-i mărturiseşte dragostea şi solidaritatea cu pământul , cu formele lui de viață, cu mai multă mândrie decât ei: <De m-ar ține cu ovăz, / Oşenia nu o lăs">.*

O astfel de <țară>, cu un specific al ei, cu anumite tradiții ale ei, cu captivante aspecte pitoreşti, cu țărani parcă desprinşi dintr-o mare frescă dacică, se află şi în răsăritul Ardealului –

Țara Bârgăului*- alcătuită şi ea numai din câteva sate, aşezate la poalele Munților Bârgăului, străjuiți de vârful Heniu, şi ai Munților Călimani.*

Cine nu le ştie: Rusu Bârgăului, Josenii Bârgăului, Mijlocenii Bârgăului, Susenii Bârgăului, Prundu Bârgăului, Tiha Bârgăului, Tureac, Mureşenii Bârgăului, Bistrița Bârgăului, Colibița, din aceasta din urmă fiind pe cale să se dezvolte o strălucită stațiune climaterică montană.

Ca şi Țara Oaşului, şi ca Țara Hațegului sau a Bârsei, pentru a aminti numai câteva din <țările> Ardealului, ***Țara Bârgăului*** *are prin arhitectura caselor şi porturilor sale populare, o originalitate şi o notorietate cunoscute peste toate cuprinsurile româneşti.*

Folcloristul Ion Pop Reteganul a descoperit aici şi o serie de cuvinte care sunt <numai ale bârgăuanilor>.

Țara Bârgăului *a fost în toate veacurile unul din cele mai prielnice locuri de legătură cu românii de peste Carpați, Pasul Tihuței deschizându-şi cu dragoste porțile spre Vatra Dornei, spre inima Moldovei.*

De altfel, unul din cele mai pitoreşti drumuri de țară, este cel care trece de-a lungul Văii Bârgăului, de la Bistrița la Vatra Dornei şi la Colibița. Pe parcursul său, străbătând ***țara****, vezi minunatele sate bârgăuane, cu casele văruite în alb-albastru, cu porți măiestrite, cu pridvoare deschise, cu muşcate la ferestre, totul fiind înveşmântat în culori de sănătate şi tinerețe. Drumul urcă hai-hui, descriind largi meandre şi serpentine, printre poene şi brazi, printre izvoare şi stânci, îndemnându-te să te uiți mereu înapoi pentru a recapitula şi*

reține cele văzute. Din loc în loc întâlneşti ciobani cu clopuri, cu zale, sumane negre şi baltage de aramă, care urcă sau coboară cu câte doi căluți, spre turmele lor de oi din munții lor".

George-Vasile Rațiu, profesor, scriitor, fondator al SCVB, text cuprins în Documentarul referitor la 25 de ani ai Simpozionului Cultural al Văii Bârgăului.

Extras:

„Retrăiesc în aceste zile cu dor şi drag momente de la fiecare întâlnire, sunt cuprins de sfiala începutului, de emoția revederilor colegiale, sunt mândru de probitatea profesională a participanților, mă înclin cu respect în fața acurateței ştiințifice şi stilistice a fiecărei lucrări prezentate, şi nu-mi doresc fericire sufletească mai mare decât să mă văd între consătenii mei bârgăuani, înfruntându-ne şi de acum încolo în splendorile unor asemenea întâlniri ale ideilor spiritelor alese.

Să-i chemăm, de fiecare dată, la acest festin intelectual pe liceenii de astăzi, să-i invocăm întotdeauna pe Ioan Cernucan, Teodor Ghițan, Ion Th. Ilea, Victor Coşbuc, Vasile Netea, Lucian Valea ale căror suflete stau la baza edificiului cultural pe care l-am clădit douăzeci şi cinci de ani, dar mai cu seamă să lărgim aria tematică şi sfera de cuprindere, încât Simpozionul Cultural al Văii Bârgăului să devină o acțiune de referință pe plan național."

Ion Th. Ilea,
Satul meu
Sat Sat
Aşezat Împrăştiat
La poale de munți, Pe dealuri, văi, coline,
Cărunți, Eu mi-am lăsat în tine
Bătuți de ploi, O mamă iubită,
Unde turme de oi Îmbătrânită,
Şi ciobani albiți de vreme Un frate - pământ
Se pierd prin poiene. Şi tata-n mormânt.

Dinu Flămând,
* *„poezia e un pansament prea scurt să cuprindă inima".*

**"şi nu există alt sat în care să locuieşti mai mult*
decât ai absentat până acum din tine".

Aurel Rău: Şcoli – Un infinit

*„ Astfel, viața **un lanț de şcoli**, ca o istorie a mentalităților. Chiar, nu ne-am gândit: o investigare odihnită, neîncercată încă, în dialectica învățurilor-dezvățurilor, dezvățurilor-învățurilor! Omul meu, omul tău, omul lui, omul nostru, omul vostru, omul lor – câte orizonturi, câte tuneluri de fugă, scăpate şanse, pe căile epicului! În prag de sintagme înrourate: la şcoala binelui, la şcoala răului; la şcoala înfrângerilor, la şcoala norocului; la şcoala foamei, la şcoala fricii; la şcoala curajului, la şcoala tăcerii; la şcoala visului, la şcoala urii; la şcoala muncii, la şcoala clipei; la şcoala râsului, la şcoala surâsului; la şcoala bâtei, la şcoala vremii, la şcoala râvnei, la şcoala țâfnei, la şcoala şcolilor. Toate accepțiile îmbiindu-se, refuzându-se. Sau că un geniu se va naşte…, un vers cu cântec pe un drum bătut, în care toți declinează".*

Anexa 12. Programele celor 40 de ediții ale Simpozionului

Primul Simpozion – 11 iunie 1972

COMITETUL COMUNAL P. C. R.
CĂMINUL CULTURAL PRUNDU–BÎRGĂULUI
COMITETUL SINDICAL PE RAMURĂ: ÎNVĂȚĂMÎNT

PRIMUL

SIMPOZION CULTURAL

AL

VALI BIRGAULUI

11 iunie

1 9 7 2

DESFĂȘURAREA PROGRAMULUI

9 – 14 Comunicări ştiinţifice în cadrul Primului Simpozion cultural al Văii Bîrgăului
(Sala de festivităţi a Fabricii de Hîrtie)

15 – 20 Hora la
(Căminul Cultural).

20 – 24 Bal la
(Căminul cultural).

COMUNICĂRI ŞTIINŢIFICE

E. GHIŢA, Frumuseţi geografice şi turistice ale Văii Birgăului

Şt. DĂNILĂ, Săpaturi arheologice în această parte a judeţului nostru

Dr.Şt.VLAD Urme traco-dacice pe Valea Bârgăului, perenitatea populaţiei de pe această vale

I. ZAMFIR, Iobăgia pe Valea Bîrgăului

I. BUREACĂ Fenomenul bejeniei în părţile Bistriţei şi Năsăudului

A. FLORESCU, Obiceiuri de nuntă în Prundu Bîrgăului

O. COSTINAŞ, Variante ale bocetului pe Valea Bîrgăului

M. PLATON, Aspecte lingvistice ale graiului de pe Valea Bîrgăului

V. RAŢIU, Contribuţii la istoricul Fabricii de Hîrtie din Prundu Bîrgăului

I. CERNUCAN, Ecouri memorandiste la intelectualii din Prundu Birgăului

V. RAŢIU, Aspecte ale luptei maselor populare de pe Valea Birgăului împotriva fascismului

L. HOGIU, Aspecte ale dezvoltării învăţământului de pe Valea Birgăului

T. BĂLAN, File din trecutul Fabricii de cherestea din Susenii Birgăului

V. RAŢIU, Folosirea elementelor de tradiţie locală - etnografie şi folclor în instruirea tehnică productivă a elevilor

D. VLAD, Realizări şi perspective ale comunei Prundu Birgăului

P. BOCA, Conscripţia Birgăului din anul 1783

Al 2-lea: 9-10 iunie 1973

Comitetul comunal P. C. R. Prundu Bîrgăului
Comitetul sindicatului din învăţămînt

AL DOILEA

SIMPOZION CULTURAL

AL VĂII BÎRGĂULUI

9 — 10 iunie 1973
Prundu Bîrgăului

COMUNICĂRI ŞTIINŢIFICE

MARIA POP, Aspecte dialectale din lexicul Văii Bîrgăului

GEORGE GAVRILUŢ, Toponimie Bîrgăuănească

LEON HOGIU, Puncte de interes naturalistic din Valea Bîrgăului

TEODOR GHITANU, Băile de aur de pe Bîrgău (tradiţie şi adevăr

Din amintirile dăscăliţei mele Leontina Beşa

VASILE RAŢIU, Legăturile lui George Coşbuc cu Valea Bîrgăului

TRAIAN BĂLAN, Situaţia ţărănimii din Valea Bîrgăului înainte de militarizare

DUMITRU ŞES, Aspecte ale cîntecului popular pe Valea Bîrgăului

MIRCEA GÎVAN, Vestigii ale teatrului popular, nescris, în comuna Tiha Bîrgăului

OCTAVIAN COSTINAŞ, Obiceiul "Cununii" la bîrgăuani

ANDREI NEUC, Medalion: Constantin Pavel

VONICA GHIŢA EUDOCHIA, Frumuseţi ale naturii mai puţin cunoscute de pe Bîrgău (pădurea de stînci neînsufleţite)

IOAN CERNUCAN, Încrustaţii pe Bota ciobănească

PANTELIMON CORNEA, Medalion Ştefan Damian

VIRGIL ZAMFIR, Revoluţia ştiinţifico-tehnică contemporană şi implicaţiile ei asupra comunei Prundu Bîrgăului

NICOLAE FONOGEA, Meşteşugul olăritului în Josenii Bîrgăului

TITUS HOGIU, Dezvoltarea culturală a Văii Bîrgăului în cei 25 de ani ai Republicii

VALENTIN RAUS, Vlad Ţepeş şi Dracula: legendă şi adevăr

Al 3-lea: 1974

CONSILIUL COMUNAL AL F.U.S.
Prundu Bîrgăului

PROGRAMUL

celui de-al III-lea simpozion cultural al Văii Bîrgăului pe tema :

„30 de ani de mari înfăptuiri pe coordonatele socialismului

Duminică, 9 iunie 1974,
în sala festivă a Liceului din Prundu Bîrgăului

COMUNICĂRI ŞTIINŢIFICE

- Realizări şi perspective în comuna Josenii Bîrgăului
  Pop Ioan, primarul comunei
  Fonogea Nicolae, dir. şc. gen.
- 30 de ani de viaţă nouă în comuna Prundu Bîrgăului
  Vlad Daniel, primarul comunei
  Hogiu Titus, dir. cămin. cultural
- Coordonate ale dezvoltării comunei Bistriţa Bîrgăului
  Tanca Dănilă, primarul comunei
  Neuc Andrei, dir. şcolii gen.
- Transformări novatoare în comuna Tiha Bîrgăului
  Moişan Vasile, primarul comunei
  Andriţoiu Constantin, dir. şc.
- Progresele şcolilor de pe Valea Bîrgăului în cei 30 de ani de la Eliberare
  Leon Hogiu, insp. şcolar general
- Biografie,
  ing. Leon Bălan
- Fabrica de hîrtie din Prundu Bîrgăului – realizări şi perspective
  George Vasile Raţiu, dir. Casei corpului didactic
- Aspecte ale dezvoltării Liceului din Prundu Bîrgăului
  Cernucan Ioan, dir. lic.
- De pe plaiurile Mioriţei (în Munţii Bîrgăului)
  Dumitru Ses
- Generaţii de elevi promovate de...
  înv. Titieni I., Mijlocenii Bîrgăului
- Monumente ale naturii şi locuri de interes turistic pe Valea Bîrgăului
  Eudochia Vonica-Ghiţa
- Vasile Fabian Bob – profil literar,
  prof. Sever Ursa
- Îndeletniciri miniere în Valea Bîrgăului,
  prof. Teodor Ghiţan

Al 4-lea: 1975

COMITETUL SINDICAL F. U. S.
CASA CORPULUI DIDACTIC BISTRIȚA
COMITETUL SINDICATULUI ÎNVĂȚĂMÎNT
PRUNDU—BÎRGĂULUI

vă invită

la cel de al IV-lea

SIMPOZION CULTURAL AL VĂII BÎRGĂULUI

care va avea loc duminică 8 iunie 1975, ora 10 în sala amfiteatru a liceului din Prundu Bîrgăului

COMUNICĂRI

Ioan Cermican — Cuvînt de deschidere

1. POMPEI BOCA, prof. pensionar cercetător științific — Populația văii Bîrgăului în conscripții și recensăminte de-a lungul veacurilor

2. ION LĂPUȘNEANU, prof. Casa pionierilor Năsăud — Anul revoluționar 1848 și valea Bîrgăului

3. TRAIAN BĂLAN, prof. dir. Școala gener. Susenii Bîrgăului — Cerc pedagogic la Prundu Bîrgăului înainte de 1900
— Date privind societățile culturale pe valea Bîrgăului

4. GEORGE GAVRILUȚIU, prof. Casa pionierilor Prundu Bîrgăului — Un scriitor englez la Prundu Bîrgăului Ch. Boner

5. G. V. RAȚIU prof. directorul Casei Corpului didactic Bistrița — Valea Bîrgăului oglindită în literatură

6. E. VONICA, prof. liceul Pr. Bîrgăului — Imagini de pe valea Bîrgăului

Fată din Prund
(Ioana Marton, sept.1938)

Al 5-lea: 1976

AL V-lea SIMPOZION CULTURAL
al VĂII BÎRGĂULUI
- Prundu Bîrgăului, 30 mai 1976 ora 9 -

COMUNICĂRI

1. Ion Clopoţel, Aspecte ale luptei maselor populare pentru Unirea Transilvaniei cu România
2. Ion Th. Ilea, Lirică inspirată de pe Valea Bîrgăului
3. Teodor Ghiţan, Aspecte ale iobăgiei pe Valea Bîrgăului
4. Ion Oarcăşu, Figuri de dascăli de pe Valea Bîrgăului
5. Andrei Neuc, Portul popular din Bistriţa Bîrgăului
6. Traian Bălan, Cerc pedagogic la Prundu Bîrgăului înainte de 1900
7. Vasile Netea, Consideraţii privind Revoluţia de la 1848

Al 6-lea: 1977

COM. COM. P. C. R.

CONS. COM. SINDICAL

CONS. COM F. U. S.

PRUNDU-BÎRGĂULUI

AL VI-lea SIMPOZION CULTURAL al VĂII BÎRGĂULUI

5 IUNIE 1977

INVITAŢIE

Vă invităm la cel de al VI-lea Simpozion Cultural al Văii Bîrgăului cu tema: "Ecouri ale luptei de independenţă pe Valea Bîrgăului.

Simpozionul va avea loc în data de 5 iunie 1977 ora 10, la Liceul din Prundu Bîrgăului şi va fi urmat de un program artistic (teatru scurt, piesa "Înainte" de M. R. Iacoban, în interpretarea unei formaţii a Căminului Cultural, sub regia prof. M. Platon).

Comitetul de organizare

PROGRAM

1. BĂLAN TRAIAN, Aspecte privind participarea populaţiei Văii Bîrgăului, alături de celelalte zone ale judeţului Bistriţa-Năsăud, la susţinerea războiului pentru independenţa de stat a României din 1877

2. CERNUCAN ION, Portretul dascălului bîrgăuan Ilarion Bozga

3. HOGIU TITUS, Profesorul Ştefan Damian

4. LAZĂR URECHE, - (?)

5. G. V. RAŢIU, - (?)

6. D. ANDRAŞONI, - (?)

Al 7-lea: 1978

FESTIVALUL NAȚIONAL
CÎNTAREA ROMÂNIEI
EDIȚIA a II a

CONSILIUL COMUNAL DE EDUCAȚIE
POLITICĂ ȘI CULTURĂ SOCIALISTĂ

INVITAȚIE

AL VII-LEA SIMPOZION CULTURAL AL VĂII BÎRGĂULUI

1 - V. Zamfir, *Acțiuni armate pe Valea Bîrgăului în anii 1848/49*
2 - Viorel Nemeș, Ilarion Bozga - o monografie a Văii Bîrgăului
3 - G.V. Rațiu, Medalion Elena Coșbuc
4 - Th. Ghițanu, Amintiri ale contemporanilor despre Valea Bîrgăului din anii 1848/49

Vă invităm să participați la cel de al VII-lea Simpozion Cultural al Văii Bîrgăului cu tema:

„MANIFESTĂRI POPULARE ÎN ANII 1848 ȘI 1918 PE VALEA BÎRGĂULUI. ETNOGRAFIE ȘI FOLCLOR BÎRGĂUA

care va avea loc Duminică 11 iunie 1978 în sala festivă a Consiliului popular Prundu-Bîrgăului.

Simpozionul va fi precedat de o expoziție de artă populară.

11–IUNIE 1978

Al 8-lea: 1979

CONSILIUL COMUNAL DE EDUCAŢIE
POLITICĂ ŞI CULTURĂ SOCIALISTĂ
Prundu-Bîrgăului

AL VIII-lea SIMPOZION CULTURAL AL VĂII BÎRGĂULUI

Invitaţie

10–IUNIE–1979

În cadrul manifestărilor dedicate sărbătoririi a 35 de ani de la eliberarea României de sub dominaţia fascistă, sînteţi invitat să participaţi la activităţile cultural educative prilejuite de cel de-al VIII-lea SIMPOZION CULTURAL AL VĂII BÎRGĂULUI, ce vor acea loc duminică, 10 iunie 1979, începînd cu ora 8.45, după următorul program:

- ora 8.45 - 9.00 - deschiderea expoziţiei de artă populară la căminul cultural
- ora 9.00 -11.00 - simpozion
- ora11.00 -11.30 - parada portului popular
- ora11.30 -13.00 - spectacol cultural-artistic cu participarea formaţiilor fruntaşe la Festivalul Naţional "Cîntarea României", urmat de horă

– PROGRAMUL SIMPOZIONULUI –

Traian Bălan	- Aspecte cu privire la creşterea nivelului de trai material şi spiritual al populaţiei de pe Valea Bîrgăului în anii de după eliberare
Cornel Ţăranu	- Probleme actuale ale sistematizării localităţilor rurale din judeţul Bistriţa-Năsăud, în lumina Programului P.C.R. privind sistematizarea
Virgil Zamfir	- Realizări şi perspective în domeniul sistematizării în comuna Prundu Bîrgăului
Aurel Rău	- Prezenţa în literatura română a oamenilor şi locurilor de pe Valea Bîrgăului
Nicolae Fenogea	- Meşteşuguri de pe Valea Bîrgăului. Tradiţie şi actualitate
Octavian Costinaşiu	- Preocupări pentru culegerea, valorificarea şi publicarea folclorului muzical de pe Valea Bîrgăului
Ioan Cernucan	- Casa cu cindeauăle
Teodor Ghiţan	- Ţărani şi intelectuali din Prundu Bîrgăului care au contribuit în 1872 la fondul Academiei Române
Pompei Boca	- Statistica numărului locuitorilor Văii Bîrgăului, care ştiu citi şi scrie.

*

* *

S-a sărbătorit ziua poetului Ion Th. Ilea.

Al 9-lea: 1980

Consiliul comunal de educaţie politică
şi cultură socialistă
PRUNDU BÎRGĂULUI

Al IX-lea Simpozion Cultural al Văii Bîrgăului
1 iunie 1980

PROGRAMUL COMUNICĂRILOR

Titus Hogiu	- Cuvînt de deschidere
1. C-tin Andriţoiu	- 2050 de ani de la înfiinţarea primului stat dac centralizat
2. Virgil Zamfir	- Cadrul etnografic al ţinutului Văii Bîrgăului
3. Ioan Cernucan	- De Ziua copilului
4. Eudochia Vonica	- Consideraţiuni paleontologice şi geologice în zona Bîrgăului
5. Traian Bălan	- Aspecte privind mişcarea memorandistă pe Valea Bîrgăului
6. Grigore Moldovan	- Preocupări de cercetare geo-morfologică în zona bazinului Văii Bistriţei superioare
7. Adrian Mănarcă	- Aspecte ale presei pe Valea Bîrgăului
8. Ioan Someşan	- Obiceiul ca izvor de drept şi element de continuitate la bîrgăuani
9. Titus Hogiu	- Aurel Rău şi tainele rostirii lirice moderne
10. Valentin Raus	- Scriitorul Francisc Păcurariu
11. Lucian Valea	- Din lirica sa

*

Program artistic prezentat de copiii de la Grădiniţa nr.2 Susenii Bîrgăului

*

Al 10-lea: 1981

CONSILIUL COMUNAL AL EDUCAȚIEI
POLITICE ȘI CULTURII SOCIALISTE
PRUNDU-BÎRGĂULUI

AL X-lea SIMPOZION CULTURAL AL VĂII BÎRGĂULUI

- 7 iunie 1981 -

Prima farmacie din Prund
"La Îngerul păzitor"
-fondată în 1874-
(demolată în 1984)

PROGRAM

1. Eugenia Halaszi, Cuvînt de deschidere
2. Ion Cernucan, Simpozionul Văii Bîrgăului la a-X-a ediție
3. Virgil Zamfir, Schimbări radicale în structura socială a comunei
4. George Vasile Rațiu, Momentul octombrie 1944 pe Valea Bîrgăului.
5. Teodor Gîțan, Populația iobăgească din Valea Bîrgăului în anul militarizării (1783-1784)
6. Pompei Boca, Societatea culturală din Prundu-Bîrgăului înființată în 1885
7. Nicolae Fonogea, Meșteșuguri tradiționale în comuna Josenii Bîrgăului
8. Eudochia Vonica-Ghița, Prăznuire la regele brazilor
9. Viorel Nemeș, Școala de arte și meserii din Prundu-Bîrgăului
10. Titus Hogiu, Portret liric: Ion Th. Ilfa
11. Elena Mureșan, Viața bîrgăuanilor-sursă de inspirație în poezia unui poet născut pe aceste plaiuri
12. Constantin Andrițoiu, Fabrica de hîrtie din Prundu-Bîrgăului în anii socialismului
13. Alex.Nistor, Albert Wachsmann - un precursor al ameliorării pomilor în România.
14. Ioan Someșan, Legi nescrise în satul românesc

Nicolae FONOGEA
(1935-1989)
prof.filosofie
fost director la
Școala Gen.Joseni

- 35 -

Al 11-lea: 1982

CONSILIUL COMUNAL AL EDUCAŢIEI
POLITICE ŞI CULTURII SOCIALISTE
PRUNDU-BÎRGĂULUI

AL XI-lea SIMPOZION
CULTURAL-ŞTIINŢIFIC
AL VĂII BÎRGĂULUI
-6 IUNIE 1982-

COMUNICĂRI:

1. **Eugenia Halaszi** - Cuvînt de deschidere
2. **Ilie Halostă** - Comuna Prundu-Bîrgăului în cincinalul 1981-1985
3. **George Vasile Raţiu** - Tradiţie şi inovaţie în educarea patriotică, revoluţionară prin literatură
4. **Pompei Boca** - Valea Bîrgăului în epoca străveche şi veche
5. **Ion Oarcăsu** - Omagiu dascălilor mei
6. **Elisabeta Pompei Boca** - Viaţa culturală pe Valea Bîrgăului reflectată în publicaţiile „Familia" (Oradea) şi „Tribuna" (Sibiu) între anii 1885-1910
7. **Felicia Prundaru Oanea** - Vechimea, numele, şi evoluţia satului Rusu-Bîrgăului
8. **Aîexandru Nistor** - Memoriu comunelor de pe Valea Bîrgăului către curtea imperială din Viena din anul 1860
9. **Rodica Pop** - Pădurea şi mediul înconjurător pe Valea Bîrgăului
10. **Eudochia Ghiţa-Vonica, Doina Dodu** - Izvoarele sărate, originea şi valoarea lor pe teritoriul comunei Prundu-Bîrgăului
11. **Teodor Vrăsmaş** - Contribuţia la cunoaşterea reliefului Văii Bîrgăului
12. **Viorel Nemeş** - Învăţătorul George Georgiţă-însemnări geografice şi istorice despre comuna Mureşenii Bîrgăului (1884)
13. Teodor Ghiţan - Despre monografia Văii Bîrgăului

Al 12-lea: 1983

CONSILIUL COMUNAL AL EDUCAŢIEI
POLITICE ŞI CULTURII SOCIALISTE
PRUNDU BÎRGĂULUI

AL XII-LEA SIMPOZION CULTURAL-ŞTIINŢIFIC AL VĂII BÎRGĂULUI

5 IUNIE 1983

PROGRAM

1. ILIE HALOSTĂ — Cuvînt de deschidere
2. VASILE NETEA — Ţara Bîrgăului
3. IOAN BREACĂ — Obştea ţărănească pe Valea Bîrgăului
4. TEODOR GHIŢAN — Înfiinţarea tîrgului de la Prundu-Bîrgăului la 1784
5. ALEXANDRU NISTOR—Un document din 1648 despre Valea Bîrgăului
6. TEODOR TANCO —Diplomatul bîrgăuan Login
7. TRAIAN BĂLAN —Aspect privind lupta populaţiei de pe Valea Bîrgăului prin şcoală pentru libertatea şi unitatea naţională în perioada 1867-1918
8. IOAN CERNUCAN —Şcoala din Prundu-Bîrgăului acum 100 de ani
9. VIRGIL ZAMFIR —Contribuţia „Arhivei Someşul" la istoricul Regimentului II de graniţă năsăudean
10. VIOREL NEMEŞ —Reforma agrară din 1921 pe Valea Bîrgăului
11. RAFILA MUREŞAN — Fapte de limbă din Valea Bîrgăului în toponimie
12. EUDOCHIA VONICA-GHIŢA, DOINA DODU— Valea Bîrgăului, vale de mit şi legendă
13. GEORGE VASILE RAŢIU— I. Th. Ilea la a 75-a aniversare
14. TITUS HOGIU — Universul satului ardelean în lirica lui I.Th. Ilea
15. GEORGE GAVRILUŢIU — Legende şi basme din Valea Bîrgăului în literatura maghiară din secolul al XIX—lea

Al 13-lea: 1984

CONSILIUL COMUNAL DE EDUCAŢIE POLITICĂ
ŞI CULTURĂ SOCIALISTĂ
SINDICATUL ÎNVĂŢĂMÎNT PRUNDU BÎRGĂULUI

P R O G R A M U L

CELEI DE A XIII-A EDIŢII A SIMPOZIONULUI CULTURAL AL VĂII BÎRGĂULUI
iunie 1984

1. Nemeş Viorel, Manifestare de spirit, antifascistă la Prundu Bîrgăului în 1936
2. George Vasile Raţiu, Viaţa şi opera lui A. Mureşanu (diapozitive color)
3. George Gavriluţiu, Din creaţia şi activitatea sculptorului Borgo-Prund (Arnold Csekinski)
4. Ioan Ilieş, Legămîntul lui Radu Petrescu
5. Teodor Ghitan, Ştefan Mizgă - pretendent la tronul Moldovei - în Bîrgău
6. Teodor Tanco, Legendarul ofiţer Victor Rusu
7. Elena Balosin, Fauna Piscicolă din apele Bîrgăului
8. Ioan Ştef, Colibiţa în viitorul sistem hidroenergetic naţional
9. Victor Coşbuc, Petru Rareş şi meleagurile noastre
10. Ocavian Costinaşiu şi Ioan Cernucan, Argumente privind refrenul "Lerui, Ler" în colindul laic
11. Vonica Ghiţa Eudochia şi Doina Dodu, Aspecte demografice privind localitatea Prundu Bîrgăului
12. Mircea Şoneriu, O variantă de interpretare a termenului "Bîrgău"

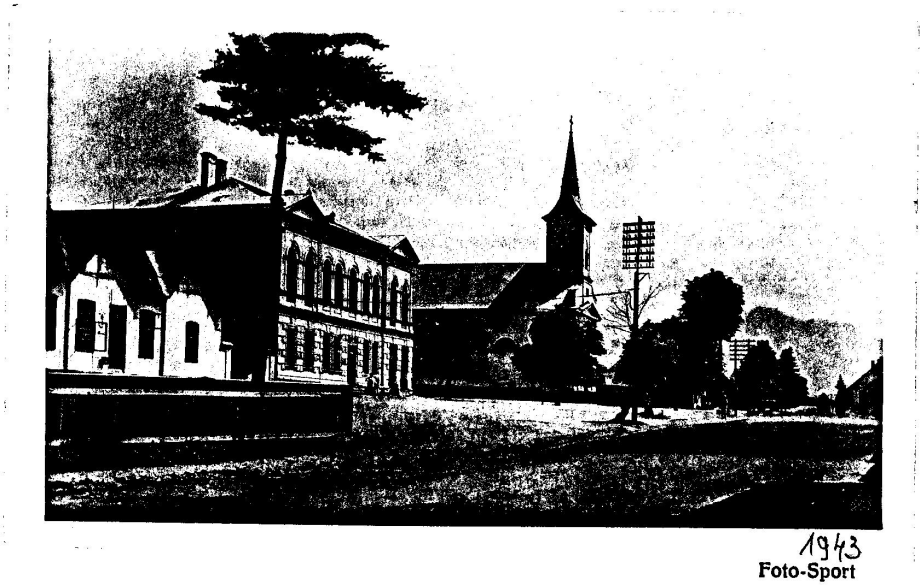

Al 14-lea: 1985

Programul acestei ediții nu a fost găsit şi nici în memoria participanților, de atunci, nu s-au păstrat informații sigure despre lucrările prezentate.

Sperăm să mai găsim date, pe care le vom prezenta în Anuarul următor.

Al 15-lea: 1986

CONSILIUL COMUNAL AL EDUCAŢIEI POLITICE ŞI CULTURII SOCIALISTE
FILIALA PRUNDU BÎRGĂULUI A CASEI PERSONALULUI DIDACTIC
LICEUL INDUSTRIAL PRUNDU BÎRGĂULUI

AL XV-LEA SIMPOZION CULTURAL AL VĂII BÎRGĂULUI

5 - 6 iulie 1986

PROGRAMUL
ACTIVITĂŢILOR DEDICATE SĂRBĂTORIRII A 600 DE ANI
DE LA PRIMA ATESTARE DOCUMENTARĂ A LOCALITĂŢII
PRUNDU BÎRGĂULUI ŞI A 200 DE ANI DE LA
ÎNFIINŢAREA ŞCOLII

Sîmbătă, 5 iulie 1986

I. orele 16,00-17,00 - Vizitarea şcolii, a expoziţiilor organizate cu acest prilej

II. orele 17,30-19,30 - Sesiune de comunicări

Duminică, 6 iulie 1986

- orele 10,00-10,30: Parada formaţiilor artistice din Prund şi localităţile vecine
- ora 11,00: Program cultural_artistic urmat de serbare cîmpenească (pe stadion), coordonator şi prezentator, prof. Titus Hogiu

ComunicĂri:

- Cuvînt de deschidere.
  CONSTANTIN RĂDUCU, secretar al Comitetului judeţean Bistriţa-Năsăud al P.C.R.
- Învăţămîntul românesc în perioada deschisă de Congresul al IX-lea al P.C.R.
  GAVRIL HOZA, inspector şcolar general
- 200 de ani de şcoală românească la Prundu Bîrgăului
  VALERIA LUCUŢA, dir. Liceul Prundu Bîrgăului
- Educaţia patriotică, militant revoluţionară a elevilor în procesul de învăţămînt
  ANA FLORESCU, prof., secretar al organizaţiei de bază a P.C.R.
- Aspecte ale modernizării procesului instructiv-educativ în şcolile din Prundu Bîrgăului
  EUDOCHIA VONICA GHIŢA, prof., preşedinta Sindicatului învăţămînt
- Şcoala de acum 40 de ani
  GEORGE VASILE RAŢIU, director Casa Personalului Didactic

- Contribuţii documentare la istoricul şcolilor din Bîrgău
IOAN CERNUCAN, prof., resp. Filialei C.P.D.
- Învăţătorii Văii Bîrgăului de la 1786 şi pînă în 1918
TEODOR GHIŢAN, cercetător ştiinţific
- Am slujit şcoala - am slujit omul
ELEONORA COSTEA-BUZDUC, înv. pens.
- Date pentru o monografie a Şcolii din Prundu Bîrgăului
POMPEI BOCA, prof. pens.
- Amintiri din anii de şcoală
IOAN NICOLAE SOMEŞAN, înv. pens.
- Materialul intuitiv realizat în şcoala din Prund acum 60 de ani
NICOLAE MOLDOVAN, înv. pens.
- Învăţătorii mei
VALENTIN RAUS, scriitor, membru al U.S. din R.S.R.
- Omagiu şcolii
AUREL RĂU, scriitor, redactor şef al revistei "Steaua"
- Ilustraţii la "Ochean întors" de Radu Petrescu
IOAN ILIEŞ, inspector şcolar general adjunct
- Gînduri la aniversarea şcolii din Bîrgău
ION OARCĂŞU, critic literar, redactor la revista "TRIBUNA"
- Radu Petrescu şi prundu Bîrgăului
DUMITRU ANDRAŞONI, redactor gazeta "Ecoul"
- Amintiri din anii de şcoală
ALEXANDRU CRISTEA, artist plastic, membru al U.A.P.
- Contribuţia cărturarilor de pe Valea Bîrgăului la lupta pentru emancipare naţională şi socială în a doua jumătate a secolului al XIX-lea
TRAIAN BĂLAN, director Casa pionierilor şi şoimilor patriei Prundu Bîrgăului
- Aspecte ale dezvoltării industriale în Valea Bîrgăului în anii socialismului; colaborarea Întreprinderii de hîrtie cu Liceul industrial în pregătirea cadrelor
VASILE MOIŞAN, director, Întreprinderea de hîrtie Prundu Bîrgăului
- Elev şi director al şcolii din Bîrgău
MATEI ALBU, prof. pens.
- Peisajul Văii Bîrgăului în opera lui Radu Petrescu
MIRCEA PLATON, prof. Liceul Prundu Bîrgăului

*

* *

A fost editată revista şcolii: "Plaiurile Bîrgăului" (redactori: Titus Hogiu şi Mircea Platon)

Al 16-lea: 1987

CONSILIUL COMUNAL DE EDUCAŢIE POLITICĂ
ŞI CULTURĂ SOCIALISTĂ
PRUNDU BÎRGĂULUI

P R O G R A M U L

desfăşurării activităţilor cultural-educative şi artistice
în cadrul SIMPOZIONULUI CULTURAL-ŞTIINŢIFIC
AL VĂII BÎRGĂULUI - ediţia a XVI-a - 5 iulie 1987

Ora 9-11 - Simpozionul cultural-ştiinţific. Comunicări:

1. Virginia Capotă, primarul comunei: Cuvînt de deschidere
2. Constantin Răducu, secretar cu propaganda la Consiliul jud. P.C.R.: Dezvoltarea economico-socială a judeţului Bistriţa-Năsăud în anii socialismului.
3. Mircea Prahase, prof. Centrul de îndrumare a creaţiei populare: Tradiţie şi continuitate în portul bîrgăonesc.
4. Traian Bălan: Contribuţia cărturarilor de pe Valea Bîrgăului la lupta pentru emanciparea naţională şi socială în a doua jumătate a sec. al XIX-lea şi începutul se. al XX-lea
5. Alexandru Nistor, Arhivele statului: Societatea "Transilvania" pentru ajutorul studenţilor români de peste Carpaţi. Filiala Prundu Bîrgăului
6. George Vasile Raţiu, prof.: Prigonirea şi masacrarea populaţiei evreieşti de pe Valea Bîrgăului de către horthyşti în timpul celui de-al doilea război mondial. (Aspecte ale întrajutorării şi umanismului românesc).
7. Matei Albu, prof: Şcoala de ucenici din Prundu Bîrgăului
8. Mircea Platon, prof.: Radu Petrescu, profesor la Prundu Bîrgăului
9. Leon Hogiu, prof.: Resurse şi perspective privind dezvoltarea economico-socială a zonei Bîrgăului

Ora 11.30 - Parada portului popular bîrgăonesc

Ora 12.30 - Spectacol cultural-artistic
- cu participarea formaţiilor artistice şi a interpreţilor individuali din comunele:
  - Prundu Bîrgăului
  - Tiha Bîrgăului
  - Josenii Bîrgăului
  - Bistriţa Bîrgăului şi ansamblul "Balada" al Centrului de îndrumare Bistriţa. Coordonator spectacol: prof. Titus Hogiu
- Serbare cîmpenească

Al 17-lea: 1988

Sindicatul Învățământ
Liceul industrial
Prundu Bîrgăului

Consiliul comunal de educație politică și cultură socialistă
Prundu Bîrgăului

PROGRAMUL

Simpozionului Văii Bîrgăului — „TRADIȚII ȘI PERMANENȚE"
— ediția a XVII-a, 4 iunie 1988, ora 17 —

1. Virginia Capotă, primar al com. Prindu Bîrgăului ... Realizări și perspective ale comunei Prundu Bîrgăului
2. Virgil Zamfir, prof. Lic ind. Prundu Bîrgăului .. Mozaic istoric bîrgăuan
3. Traian Bălan, prof. dir. Casa pionierior Bistrița ... Eliseu Dan — reprezentant de frunte al luptei pentru libertate și unitate națională pe Valea Bîrgăului
4. Eudochia Vonica Ghița, prof. Lic. ind. Prundu Bîrgăului ... Locuri și tradiții de interes turistic din Valea Bîrgăului, încă insuficient valorificate
5. Titus Hogiu, prof. Lic. ind Prundu Bîrgăului ... Vechiul costum popular din Susenii Bîrgăului
6. Viorel Nemeș, prof. Lic. ind. nr. 3 Bistrița ... Opinii despre drumul romanilor
7. Leon Hogiu, prof. dir. Lic. ind Prundu Bîrgăului .. Resurse naturale din Valea Bîrgăului, mai puțin valorificate

Măgura Calului, 1917

Al 18-lea: 1989

Consiliul comunal de educaţie politică
şi cultură socialistă
Sindicatul Învăţămînt
Liceul Industrial
P R U N D U B Î R G Ă U L U I

vă invită la
S I M P O Z I O N U L
V Ă I I B Î R G Ă U L U I

Ediţia a XVIII-a
dedicată
împlinirii a 45 de ani de la revoluţia
de eliberare naţională şi socială,
antifascistă şi antiimperialistă
şi
Congresului al XIV-lea al PCR

- 4 iunie 1989, ora 10 -

PROGRAM

1. Titus Hogiu, 45 de ani de la revoluţia de eliberare naţională şi socială, antifascistă şi antiimperialistă
2. Virgil Zamfir, Cadrul etnografic al Văii Bîrgăului
3. Viorel Nemeş, Consideraţii demografice referitoare la comuna Prundu Bîrgăului; Urbariul din 1783
4. George Mănarcă, Aspecte din istoricul comunei Mijlocenii Bîrgăului
5. Eudochia Vonica, Studiu asupra acţiunii torenţiale, pedologice şi geobotanice în zona Prundu Bîrgăului, satul Suseni. Măsuri de combatere în vederea utilizării eficiente a terenurilor agricole
6. Grigore Moldovan, Factorii naturali care au favorizat permenenţa şi continuitatea aşezărilor umane în bazinul depresionar Bistriţa Bîrgăului. Relaţiile neîntrerupte cu zonele circumcarpatice
7. George Vasile Raţiu, Eminescu şi noi
8. Valentin Raus, - Pagini din rezistenţa antifascistă
   - Prezentarea cărţii "Memorie figurativă"

Al XIX-lea Simpozion Cultural al Văii Bîrgăului

Programul manifestării:

ZIUA I — SÎMBĂTĂ — 2 iunie 1990 ora 17,00 la Liceul industrial Prundu Bîrgăului

— Sesiune de referate şi comunicări

VIRGIL ZAMFIR prof. — Relaţiile moldo-transilvănene la sfîrşitul sec. XVI şi începutul sec. XVII

MATEI ALBU prof. — O familie de învăţători de la începutul veacului XX

MIRCEA PLATON prof. — Scriitorul Radu Petrescu la Prundu-Bîrgăului

VALENTIN RAUS scriitor — Ieri şi astăzi pe Valea Bîrgăului

LEON HOGIU prof. — Efectul de seră consecinţă a civilizaţiei moderne

MIRCEA GĂVAN prof. — Fantastic şi insolit în epica populară de pe Valea Bîrgăului

MARIA GĂVAN prof. — Şcoala urbană de stat de fete din Prundu Bîrgăului

GEORGE GAVRILUŢIU prof. — File din istoria şcolii de pe Valea Bîrgăului

CORNEL MORARU redactor şef Revista „Vatra" Tg. Mureş — Viitorul literaturii

ION MUREŞAN redactor Revista „Tribuna" Cluj — Despre capitala secretă

OLIV MIRCEA prof. — Rusaliile la români

CORNEL COTUŢIU prof. — De dragoste

MARCEL LUPSE pictor — De ce nu sînt bîrgăuan cuminte şi cum am văzut caii verzi

ZIUA a II-a — DUMINICĂ — 3 iunie 1990

— ~~Prăznuirea Rusaliilor~~ Parada portului popular

— Prăznuirea Rusaliilor

ora 17,00 — Spectacol cultural artistic (Casa de cultură)

ora 18,30 — Maialul elevilor

— Horă ţărănească

Al 20-lea: 1991

A XX-A EDIŢIE A SIMPOZIONULUI
CULTURAL AL VĂII BÎRGĂULUI

P R O G R A M

Sîmbătă, 1 iunie 1991, ora 10: Simpozion cu tema:

GÎNDURI ŞI IMAGINI DESPRE ŞANSELE DEZVOLTĂRII VĂII BÎRGĂULUI, DIN PERSPECTIVA CORELAŢIEI PREZENT - TRECUT - VIITOR

I. Referate şi comunicări

II. Dialoguri neprotocolare despre imaginea de viitor a Văii Bîrgăului, pe următoarele domenii:

1. Învăţămînt, cultură, religie
2. Sănătate, poluarea mediului
3. Agricultură, silvicultură, construcţii, amenajarea teritoriului, comerţ, turism
4. Relaţii externe
5. Alte domenii

Moderator: prof. Titus Hogiu

Duminică, 2 iunie 1991, ora 13, la Tiha Bîrgăului:

- DUMINICA CINSTIRII TUTUROR MOŞILOR ŞI STRĂMOŞILOR, A TUTUROR EROILOR NEAMULUI PE VATRA STRĂBUNĂ - manifestare religioasă a tuturor parohiilor de pe Bîrgău
- Deplasare la Crucea de pe deal

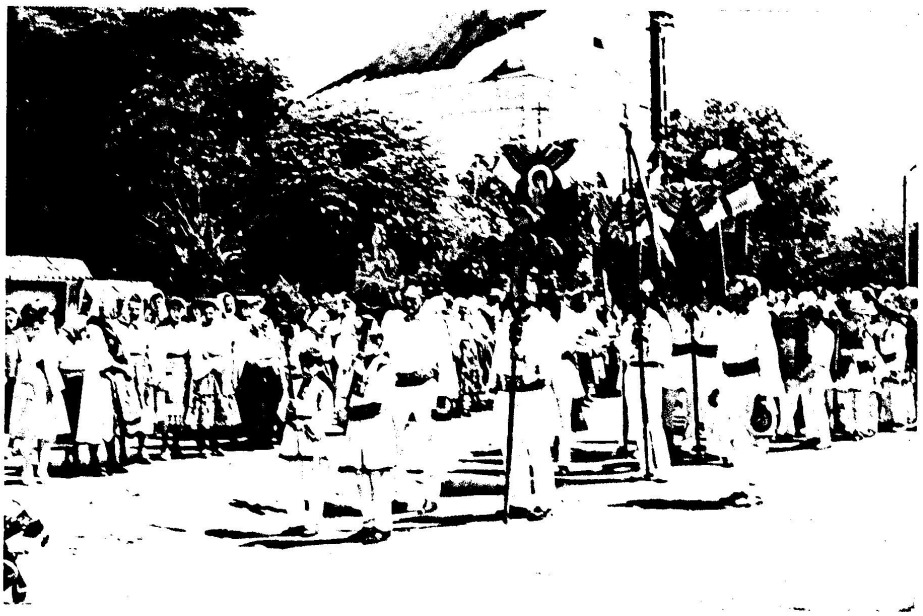

COMUNICĂRI LA A XX-A EDIŢIE:

1. Hogiu Titus, *Simpozionul Văii Bârgăului la a XX-a ediţie*
2. Zamfir Virgil, *Evenimente importante din trecutul istoric al judeţului Bistriţa-Năsăud*
3. G. V. Raţiu, *Mitropolitul Gavril Bănulescu -Bodoni- în Basarabia*
4. Repta Raveca, *Transpunerea scenică a baladei "Mioriţa"*
5. Jauca Ioan, *Fenomenul, tehnica şi efectele rugăciunii - tensiune a spiritului uman*
6. Vonica Eudochia, *Perspective ale turismului individual în Valea Bârgăului*
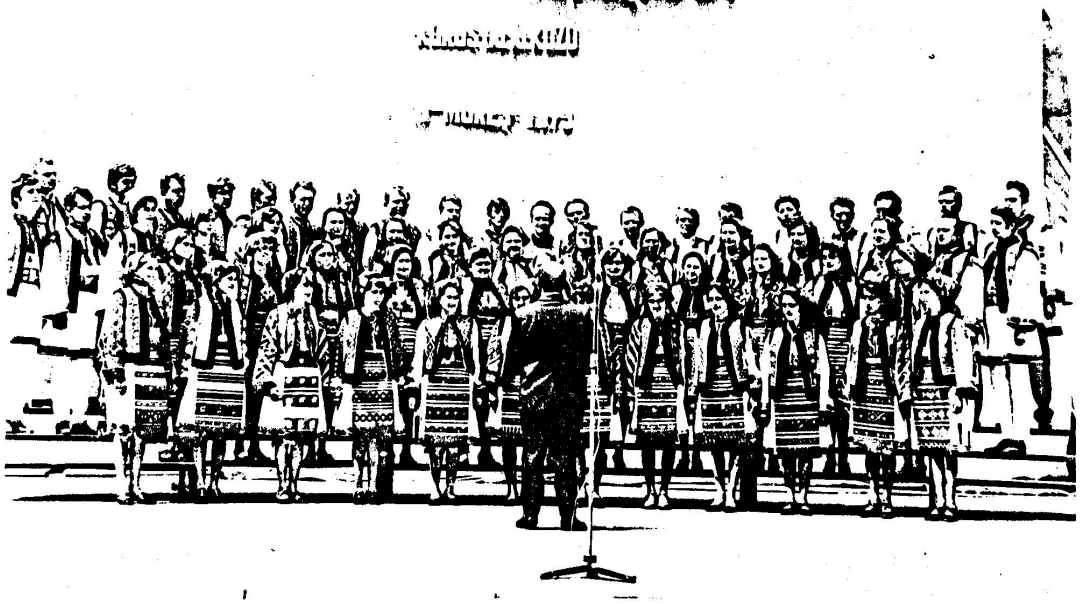
SĂRBATOAREA BÎRGĂULUI

Mîine, la Prundu Bîrgăului, „capitala federală" a celor nouă sate ce se înşiruie ca mărgelele pe valea al cărei nume poate însemna demnitate, hărnicie, tenacitate, dar şi voinţă, iubirea de pămînt, dragoste de ţară, uneori şi reacţii neprevăzute, vor începe manifestările prilejuite de „Simpozionul cultural al Văii Bîrgăului". Cu acest prilej în cele două zile, sîmbătă şi duminică, fii ai acestei văi ca şi invitaţi din alte localităţi vor prezenta comunicări ştiinţifice şi-şi vor spune că satele bîrgoveneşti au fost şi grănicereşti, dar au fost înainte de toate românești și au fost aici dintotdeauna și vor rămîne aici pentru eternitate.

Vor fi două zile de adevărată sărbătoare la Prundu Bîrgăului şi inimile tuturor celor ce bat în ritmul oamenilor acestei văi indiferent că vor fi prezenţi sau nu acolo, vor fi conectate la reuşita manifestărilor care la început de iunie vor încălzi, neîndoios, inimile tuturor celor ce vor asculta la Prund, în cele două zile, la ore fixe, acorduri din neegalabilul „Deşteaptă-te române" pornite din turnul bisericii.

ADRIAN MĂNARCĂ

Răsunetul, 1 iunie 1991

Al 21-lea: 1992

Fundatia culturala
"Valea Birgaului"

INVITATIE - PROGRAM

al XXI - lea

SIMPOZION CULTURAL al VAII BIRGAULUI

- 6 iunie 1992 -

Sintem onorati

să vă invităm la cel de al XXI-lea SIMPOZION CULTURAL al VAII BIRGAULUI, ce va avea loc **sîmbătă, 6 iunie 1992, ora 16"** in cabinetul de biologie al **Liceului Teoretic** din **Prundu Bîrgăului**

PROGRAM :

Orele 16-16":vizitarea scolii si a Expozitiilor: de pictura naiva a d-nei Maria Trif si Casei Elevului.

Orele 16^{30}-18^{00} : referate si comunicari.

Orele 18^{00}-18^{30}: se prezinta micii artisti.

Orele 18^{30}-19^{00} : problema organizatorice ale FUNDATIEI CULTURALE "Valea Birgaului"

Sponsorul actiunii : "Papar Dragon" SRL Susenii Birgaului

PROGRAMUL COMUNICĂRILOR :

Ioan Jauca, preot : *Biblia si vechimea stramoşilor nostri*

Traian Balan, insp.scolar : *100 de ani de la Memorandum*

Ioan Somesan, avocat : *Aspecte juridice privind redobindirea drepturilor comunelor grăniceresti*

Virgil Zamfir, prof. : *Din relatarile poetului George Sion despre Valea Birgaului*

Titus Hogiu, insp.scolar : *Examenul de maturitate la Gimnaziul Superior din Nasaud la inceput de secol*

Viorel Nemes, prof. : *Universul spiritual bîrgăuan in pictura d-nei Maria Trif*

Eudochia Ghita Vonica, prof. : *Perspective si posibilitati de realizare a turismului individual in Valea Birgaului*

Liviu Petrina, diplomat : *Aspecte ale culturii japoneze*

Al 22-lea: 1993

* CENTRUL JUDEŢEAN DE CONSERVARE ŞI VALORIFICARE A CREAŢIEI POPULARE BISTRIŢA-NĂSĂUD
* INSPECTORATUL JUDEŢEAN PENTRU CULTURĂ BISTRIŢA-NĂSĂUD
* MUZEUL JUDEŢEAN BISTRIŢA-NĂSĂUD
* FUNDAŢIA CULTURALĂ „VALEA BÎRGĂULUI"

organizează:

Sâmbătă 5 iunie,

„Simpozionul Văii Bîrgăului"

Ora 15,00 - dezvelirea plăcii memoriale Radu Petrescu(Liceul Teoretic Prundu Bîrgăului)

Ora 15,30 - Vernisajul expoziţiei de artă plastică a prof. Ştefan Olteanu

Ora 16,00 - Simpozion „RADU PETRESCU"

- Comunicări despre cultura şi spiritualitatea satelor de pe Valea Bîrgăului

Ora 18,30 - Spectacol artistic prezentat de formaţiile elevilor din localitate

Ora 19,30 - Masă rotundă. Dezbateri.

Duminică 6 iunie,

Ora 10,30 - Sf. Liturghie. Ieşirea cu Sf. icoane

Ora 13,00 - Parada portului popular de pe Vale Bîrgăului

Ora 16,00 - Hora satului

R A D U P E T R E S C U
scriitor

PROFESOR LA PRUNDU-BIRGAULUI
INTRE ANII 1952-1954
"De aici... ai putea zari toata tara..."
Ocheanul întors

AL XXII-LEA

PROGRAMUL SIMPOZIONULUI DIN 5 IUNIE 1993

AUREL RAU, scriitor: "Un loc al traditiei si deschiderii culturale"
IOAN ILIES, profesor: "Posteritatea lui Radu Petrescu"
OLIMPIU NUSFELEAN, profesor: "Grupuri si lecturi de constructie si disolutie"
MATEI ALBU, profesor: "Amintiri despre Radu Petrescu"
CORNEL COTUTIU, profesor: "Opinii despre starea post-decembrista a literaturii romane"
IOAN BOGDAN LEFTER, scriitor: titlu rezervat
MIHAI DRAGOLEA, ziarist: titlu rezervat
EUGENIA USERIU: "Prima bibliotecara romanca laLibrary of Congress - cartea romaneasca in America"
DIANA PLATON, eleva: Oameni si locuri de pe Valea Birgaului in Ocheanul intors"

Moderator: MIRCEA OLIV

Al 23-lea: 1994

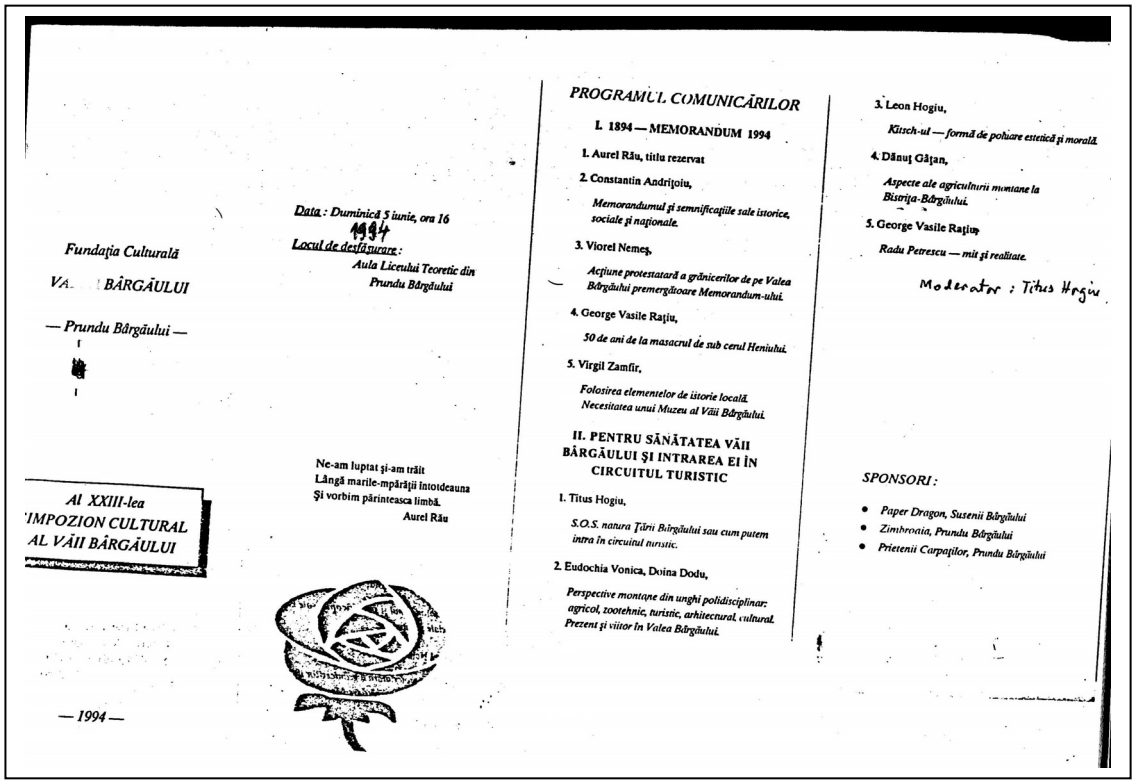

Fundaţia Culturală
VA... BÂRGĂULUI
— Prundu Bârgăului —

Al XXIII-lea
SIMPOZION CULTURAL
AL VĂII BÂRGĂULUI

— 1994 —

Data: Duminică 5 iunie, ora 16
1994
Locul de desfăşurare:
Aula Liceului Teoretic din
Prundu Bârgăului

Ne-am luptat şi-am trăit
Lângă marile-mpărăţii întotdeauna
Şi vorbim părinteasca limbă.
Aurel Rău

PROGRAMUL COMUNICĂRILOR

I. 1894 — MEMORANDUM 1994

1. Aurel Rău, titlu rezervat
2. Constantin Andriţoiu,
Memorandumul şi semnificaţiile sale istorice, sociale şi naţionale.
3. Viorel Nemeş,
Acţiune protestatară a grănicerilor de pe Valea Bârgăului premergătoare Memorandum-ului.
4. George Vasile Raţiu,
50 de ani de la masacrul de sub cerul Heniului.
5. Virgil Zamfir,
Folosirea elementelor de istorie locală. Necesitatea unui Muzeu al Văii Bârgăului.

II. PENTRU SĂNĂTATEA VĂII BÂRGĂULUI ŞI INTRAREA EI ÎN CIRCUITUL TURISTIC

1. Titus Hogiu,
S.O.S. natura Ţării Bârgăului sau cum putem intra în circuitul turistic.
2. Eudochia Vonica, Doina Dodu,
Perspective montane din unghi polidisciplinar: agricol, zootehnic, turistic, arhitectural, cultural. Prezent şi viitor în Valea Bârgăului.
3. Leon Hogiu,
Kitsch-ul — formă de poluare estetică şi morală.
4. Dănuţ Găţan,
Aspecte ale agriculturii montane la Bistriţa-Bârgăului.
5. George Vasile Raţiu,
Radu Petrescu — mit şi realitate.

Moderator: Titus Hogiu

SPONSORI:

- *Paper Dragon, Susenii Bârgăului*
- *Zimbroaia, Prundu Bârgăului*
- *Prietenii Carpaţilor, Prundu Bârgăului*

Al 24-lea: 1995

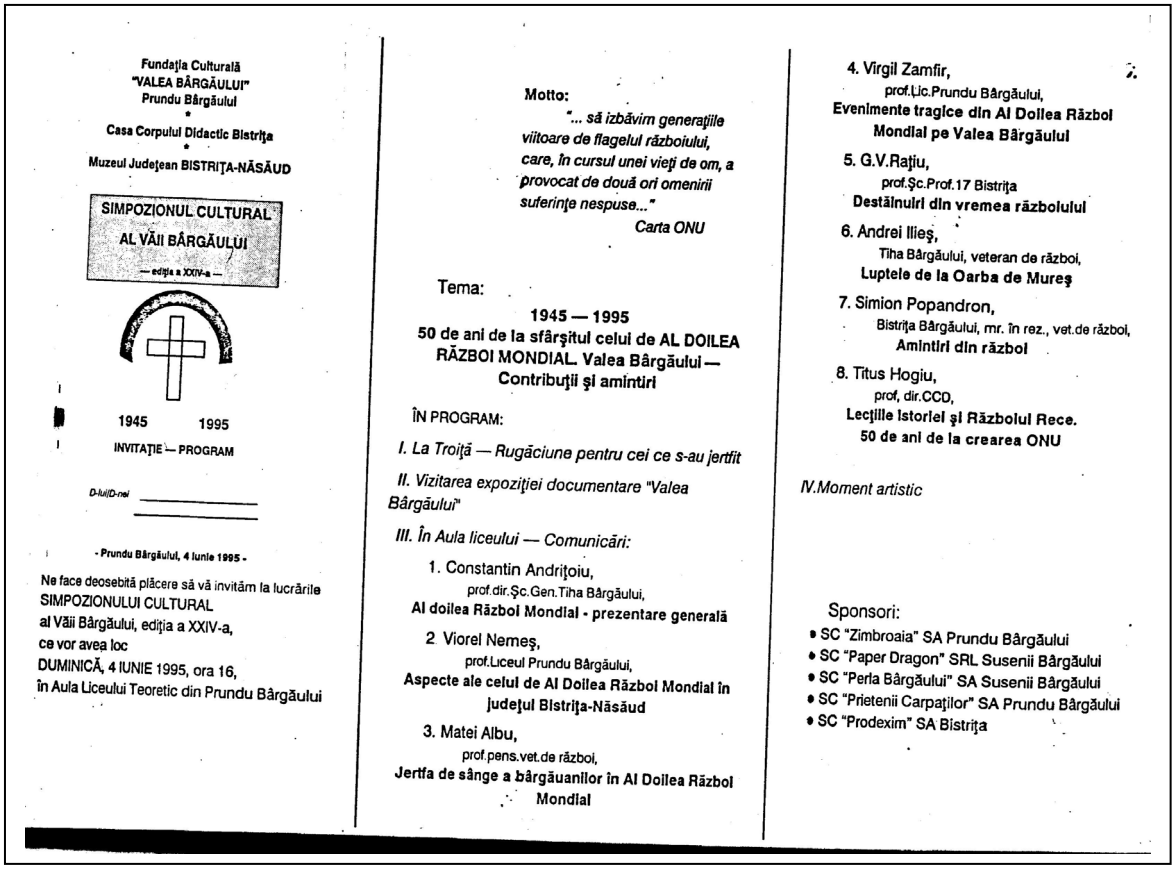

Fundaţia Culturală
"VALEA BÂRGĂULUI"
Prundu Bârgăului
*
Casa Corpului Didactic Bistriţa
*
Muzeul Judeţean BISTRIŢA-NĂSĂUD

SIMPOZIONUL CULTURAL
AL VĂII BÂRGĂULUI
— ediţia a XXIV-a —

1945 1995

INVITAŢIE — PROGRAM

D-lui/D-nei _____

- Prundu Bârgăului, 4 iunie 1995 -

Ne face deosebită plăcere să vă invităm la lucrările SIMPOZIONULUI CULTURAL al Văii Bârgăului, ediţia a XXIV-a, ce vor avea loc DUMINICĂ, 4 IUNIE 1995, ora 16, în Aula Liceului Teoretic din Prundu Bârgăului

Motto:

"... să izbăvim generaţiile viitoare de flagelul războiului, care, în cursul unei vieţi de om, a provocat de două ori omenirii suferinţe nespuse..."
Carta ONU

Tema:

1945 — 1995
50 de ani de la sfârşitul celui de AL DOILEA RĂZBOI MONDIAL. Valea Bârgăului — Contribuţii şi amintiri

ÎN PROGRAM:

I. La Troiţă — Rugăciune pentru cei ce s-au jertfit

II. Vizitarea expoziţiei documentare "Valea Bârgăului"

III. În Aula liceului — Comunicări:

1. Constantin Andriţoiu,
prof.dir.Şc.Gen.Tiha Bârgăului,
Al doilea Război Mondial - prezentare generală
2. Viorel Nemeş,
prof.Liceul Prundu Bârgăului,
Aspecte ale celui de Al Doilea Război Mondial în judeţul Bistriţa-Năsăud
3. Matei Albu,
prof.pens.vet.de război,
Jertfa de sânge a bârgăuanilor în Al Doilea Război Mondial
4. Virgil Zamfir,
prof.Lic.Prundu Bârgăului,
Evenimente tragice din Al Doilea Război Mondial pe Valea Bârgăului
5. G.V.Raţiu,
prof.Şc.Prof.17 Bistriţa
Destăinuiri din vremea războiului
6. Andrei Ilieş,
Tiha Bârgăului, veteran de război,
Luptele de la Oarba de Mureş
7. Simion Popandron,
Bistriţa Bârgăului, mr. în rez., vet.de război,
Amintiri din război
8. Titus Hogiu,
prof, dir.CCD,
Lecţiile istoriei şi Războiul Rece. 50 de ani de la crearea ONU

IV.Moment artistic

Sponsori:
- SC "Zimbroaia" SA Prundu Bârgăului
- SC "Paper Dragon" SRL Susenii Bârgăului
- SC "Perla Bârgăului" SA Susenii Bârgăului
- SC "Prietenii Carpaţilor" SA Prundu Bârgăului
- SC "Prodexim" SA Bistriţa

Imaginea Documentarului alcătuit pentru Ediția a XXV-a

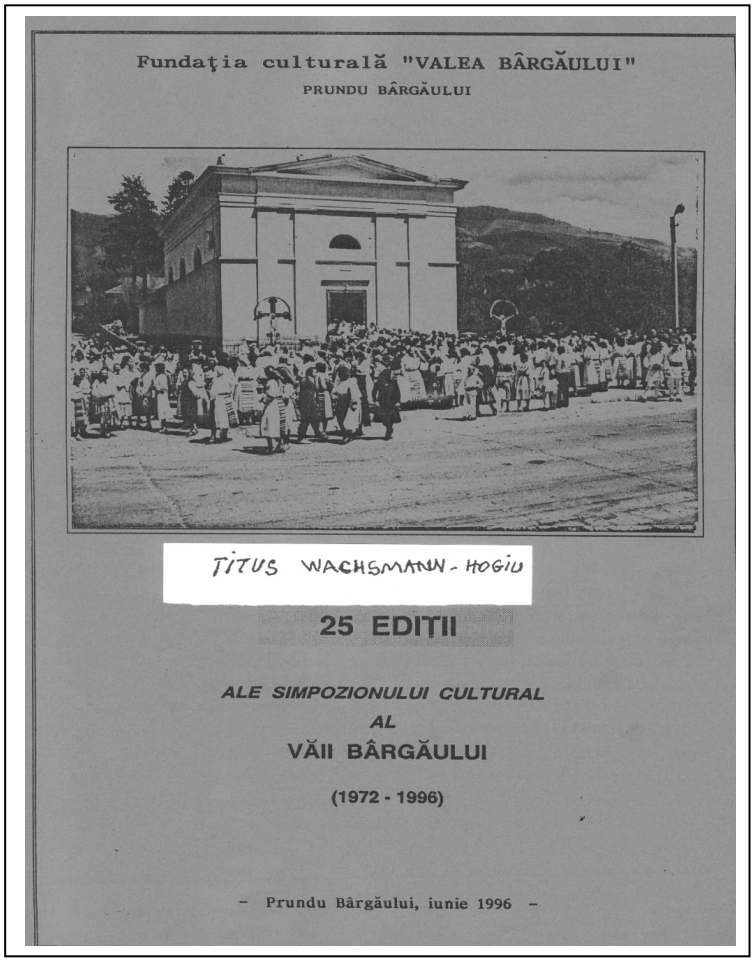

Al 25-lea: 1996

Tema ediţiei a 25-a:

VIITORUL EDUCATIEI
SI EDUCATIA PENTRU VIITOR

- XXV -
26 oct. 1996

1. prof. Leon HOGIU
   dir. Liceului Teoretic
   Prundu Bârgăului
   – *Cuvânt de deschidere*

2. dr. Sorin CRISTEA
   lect. univ. Fac. de Sociologie –
   – Psihologie – Pedagogie
   Universitatea Bucureşti
   – *Viitorul educaţiei şi educaţia la timpu viitor*

3. prof. Titus HOGIU
   dir. Casa Corpului Didactic
   Bistriţa
   – *Un util documentar al celor 25 ediţii*

4. dr. Mihaela COJOCARU
   lect. univ. Fac. de Litere şi Ştiinţe
   Universitatea Petrol-Gaze, Ploieşti
   – *Locul literaturii române în educaţi viitorului*

5. col. Ioan NEGRUŞA
   şeful Insp. Jud. de Poliţie
   Bistriţa – Năsăud
   – *Devianţă, delincvenţă juvenilă ş parteneriat social*

6. dr. Victor TĂTARU
   prof. univ. Fac. de Agronomie
   Universitatea Babeş-Bolyai, Cluj
   – *Educaţia ecologică*

7. preot Simion CRISTEA
   Biserica "Schimbarea la faţă"
   Cluj-Napoca
   – *Educaţie morală şi educaţie religioasă*

Moderatori: Leon Hogiu
Titus Hogiu

*
* *

Al 26-lea: 1997

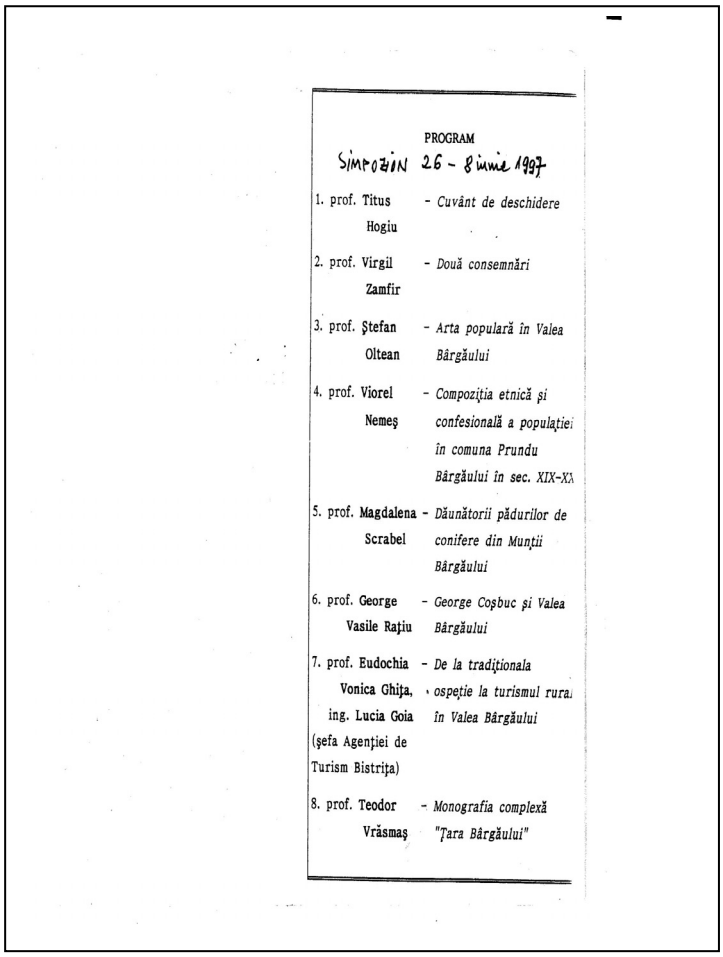

PROGRAM

Simpozion 26 - 8 iunie 1997

1. prof. Titus Hogiu - *Cuvânt de deschidere*
2. prof. Virgil Zamfir - *Două consemnări*
3. prof. Ştefan Oltean - *Arta populară în Valea Bârgăului*
4. prof. Viorel Nemeş - *Compoziţia etnică şi confesională a populaţiei în comuna Prundu Bârgăului în sec. XIX-XX*
5. prof. Magdalena Scrabel - *Dăunătorii pădurilor de conifere din Munţii Bârgăului*
6. prof. George Vasile Raţiu - *George Coşbuc şi Valea Bârgăului*
7. prof. Eudochia Vonica Ghiţa, ing. Lucia Goia (şefa Agenţiei de Turism Bistriţa) - *De la tradiţionala ospeţie la turismul rural în Valea Bârgăului*
8. prof. Teodor Vrăsmaş - *Monografia complexă "Ţara Bârgăului"*

Al 27-lea: 1998

I. Vernisajul expoziţiei de artă grafică a profesorului Nicolae Nițulescu

-prezintă prof. Remus Deac

II. Programul comunicărilor

Partea I: Istorie locală

-prof. George Gavriluțiu: Valea Bârgăului şi mirajul celor scrise

-prof. Rafila Mureşan: Personalitatea poetului Vasile Bob Fabian în versiunea contemporanilor

-prof. Maria Gâvan: Şcoala cu caracter confesional din Prundu Bârgăului

-prof. Virgil Zamfir: - Prundu Bârgăului, străveche vatră de istorie şi cultură

-Lupta bârgăuanilor pentru independență națională şi socială

Partea a II-a: Educația acum

-av. Ioan Someşan: Ofensiva antidrog

-preot Ioan Jauca: Fenomenul parareligios

-poetul George Țărnea: Poporul român, de la cultura orală la cultura europeană

Coordonatorii Simpozionului: Titus Wachsmann-Hogiu, Constanța Neuc, Vioerl Nemeş

Sponsori: SC Monda Centrum, SC Silvapex, SC Marka

Al 28-lea: 1999

PROGRAMUL COMUNICĂRILOR

Partea I

1.preot SIMION CRISTEA,Cluj:
Evocare:profesorul şi cerçetătorul T.Ghiţan

2.farm.TEODOR PAVELEANU,Braşov :
Figuri de intelectuali din sec.XX de pe Valea Bârgăului

3.prof.VIOREL NEMEŞ,Prundu B.:
Vechi căi de comunicaţie în Valea Bârgăului

4.prof.ANDREI NEUC,Bistriţa Bârg.:
Adevăr şi ficţiune despre Dracula

Partea a II-a

5.dr.SORIN NICOLAESCU,Olanda:
Ce este Rumanisches Forum şi ce rol are în Cultura diasporei române

6.scriitor TRAIAN JACOTĂ-BÂRGĂU,Bonn,Germania
De pe Valea Bârgăului pe Valea Rinului.Din Lirica personală.

7.DINU FLĂMÂND,poet,redactor Radio France International,sectia română,Paris:
Titlu rezervat

MODERATOR;
Prof.Titus Wachsmann-Hogiu

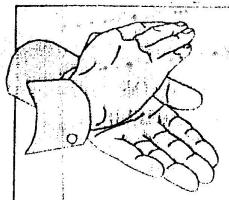

Insemnări şi observaţii:

La revedere în IUNIE 2000,la a 29-a ediţie!

Al 29-lea: 2000

Fundaţia Culturală "VALEA BÂRGĂULUI"

PRUNDU BÂRGĂULUI

ORGANIZEAZĂ

ŞI VĂ INVITĂ

LA

A 29-a EDIŢIE A SIMPOZIONULUI CULTURAL AL VĂII BÂRGĂULUI

care va avea loc

SĂMBĂTĂ 27 MAI 2000

ora 10

în Aula Liceului Teoretic

PROGRAMUL COMUNICĂRILOR

1.prof. REMUS DEAC, Rusu-Bârgăului :
Valea Bârgăului între legendă şi adevăr

2.preot SIMION CRISTEA, Cluj :
Ceramică neagră la Josenii – Bârgăului

3.prof. VIOREL NEMEŞ, Prundu Bârgăului :
Conscripţia militară din 1764

4.prof. RAFILA MUREŞAN, Rusu-Bârg. :
Istoricul Bisericii din Rusu – Bârgăului

5.prof. MARIA GÂVAN, Prundu – Bârg. :
Şcoala primară urbană de stat din Prundu-B. între 1918-1944

6.prof.TITUS WACHSMANN-HOGIU, Prundu- Bârgăului :
Între valurile mării (prezentarea cărţii lui Traian Jacotă-Bârgău)

7.artist plastic IOAN COT, Arad :
Titlu rezervat

Comitetul de organizare
Titus Wachsmann-Hogiu, Co

Al 30-lea: 2001

PROGRAM :

- **9.45-10.15:** Intâlnirea participanţilor

PARTEA I

- **10.15-10.35:**
  -Cuvânt de deschidere, rostit de dl. ing.Ilie Vlad, primarul comunei
  -Moment artistic, prezentat de copii de la Grădiniţele din Prund şi Suseni;

10.35-11.50: COMUNICĂRI

1.prof. Titus Wachsmann-Prundu B.:
Scurtă istorie şi sinteză a ediţiilor Simpozionului, ca" sărbătoare a sufletului bârgăuan"

2. prof. George Gavriluţiu-Beclean:
Valea Bârgăului prezentată în literatură şi documente de istorie

3. prof.protopop Simion Cristea-Cluj:
Munţii s-o făcut şăs...

4. prof. Marin Marinciuc-Prundu B.:
Spaţiul cinegetic al Văii Bârgăului

5. prof. Matei Albu-Prundu B.:
Dascăli care au fost:Traian A. Dumbravă, învăţător şi compozitor de romanţe

6. prof. Mugurel Bodaşcă-Prundu B.:
Natură mai curată în noul Mileniu

7. prof. George Vasile Raţiu- Bistriţa:
-Lansarea volumului său: Izvorul devenirii
-Prezentarea Albumului Foto: Manifestări cultural-ştiinţifice pe Valea Bârgăului
-Donaţie de cărţi bibliotecii şcolii

11.50-12.30 : PARTEA a II-a

A. ATRIBUIREA DIPLOMELOR DE APRECIERE, pentru colaboratorii fideli ai Simpozionului: pentru comunicări, organizare, contribuţii artistice, sponsorizări.

B. ATRIBUIREA TITLURILOR DE
CETĂŢEAN DE ONOARE AL COMUNEI PRUNDU BÂRGĂULUI
Inmânează titlurile dl. ing. Ilie Vlad, primarul comunei Prund

POST MORTEM (în ordinea decesului):
1.farm. şi pomol. ALBERT WACHSMANN (1849-1928); Raport: Titus Wachsmann
2.înv.dir. ILARION BOZGA(1856-1937); Raport: Titus Wachsmann
3.întemeietor Opera din Cluj, CONSTANTIN PAVEL(1884-1945);Raport:Mircea Gâvan
4.înv. LEONTINA BEŞA(1882-1958) Raport: Maria Gâvan
5.înv. TEODOR UŞERIU (1899-1975) Raport: Maria Gâvan
6.dr. ŞTEFAN VLAD (1910-1982) Raport: Titus Wachsmann
7.prof.dir. IOAN LIVIU CERNUCAN (1937-1986); Raport: Titus Wachsmann
8.prof. dir.insp.şc. TRAIAN BĂLAN (1946-1994), Raport: Titus Wachsmann
9.prof.dir. TEODOR VRĂSMAŞ (1931-1999); Raport: Viorel Nemeş

IN VIAŢĂ :
1.prof.dir. ALBU MATEI
Raport: Alex. Misiuga
2.dr. FRANCISC PAYER
Raport: Titus Wachsmann
3.scriitor TRAIAN JACOTĂ-BÂRGĂU
Raport: Titus Wachsmann

-12.30 – 13.00:
Moment folcloric prezentat de formaţii ale de formaţii ale Căminului Cultural din Prund

Moderator:
prof. *Titus Wachsman-Hogiu*

Al 31-lea: 2002

PROGRAM

9.45 – 10.00:

Intâlnirea participanţilor în Cabinenetul de biologie al şcolii

PARTEA I

10.05 – 10.20 :
-Deschiderea lucrărilor: prof. **Titus Wachsmann-Hogiu**
-Cuvânt de deschidere, ing.**Ilie Vlad**, primarul comunei Prundu Bârgăului
-Moment artistic prezentat de copiii de la Grădiniţa Prundu Bârgăului

10.20 – 12.00 : COMUNICĂRI

1. prof. protopop **Simion Cristea** – Cluj
La efigia profesorului şi cercetătorului Teodor Ghiţan (1912-1992)

2. prof. **Constantin Andriţoiu** –Prundu Bârgăului
Aspecte privind evoluţia demografică pe Valea Bârgăului în ultimul deceniu

3. prof. **George Vasile Raţiu** - Bistriţa
Meserii şi meseriaşi pe Valea Bârgăului în anii 1948-1950 – Din seria „Documenta Borgo"

4. prof. **Matei Albu** – Prundu Bârg.
Bârgăuanul Lazăr Bozga printre eroi

5. prof. **Grigore Moldovan**- Bistriţa B.
Procese geomorfologice actuale în Depresiunea Bistriţa Bârgăului

6. prof. **Adrian Onofrei** - Bistriţa
Documente despre Bârgău în Arhivele din Bistriţa

7. preot **Ioan Jauca** –Prundu Bârg.
Fenomenul parareligios

8. prof. insp.şc. **Lazăr Ureche** - Bistriţa
Bursierii fondurilor grănicereşti la studii superioare, de pe Valea Bârgăului

9. prof. **Titus Wachsmann-Hogiu**- Prundu B.
Fulgere peste Transilvania – o carte de amintiri despre Bistriţa şi împrejurimi, a profesorului Thomas Frühm, apărută la München în 1958

10. prof. **Marin Marinciuc** –Prundu B.
Vânătoare şi turism cinegetic pe Valea Bârgăului, într-o prezentare pe site de internet

11. prof. **Olimpiu Nuşfelean** - Bistriţa
Cuvânt despre „Soarele stă la Bârgău", o carte a lui George Vasile Raţiu

12. **poet AUREL RĂU** - Cluj
Titlu rezervat

Moderator,
Titus Wachsmann-Hogiu

PARTEA a II-a:

12.00 – 13.00

Atribuirea Titlurilor de **Cetăţean de onoare al comunei Prundu Bârgăului** (aprobate de către Consiliul local Prundu Bârgăului în Şedinţa din 27 mai 2002):

1.
2.
3.
4.
5.

In încheiere, Ansamblul „Datina" al Clubului Elevilor din Prundu Bârgăului prezintă un scurt program folcloric.

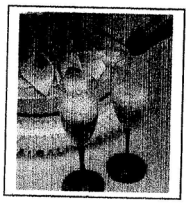

Al 32-lea: 2003

PROGRAM

9.45 - 10.00 : Intâlnirea participanţilor

10.00 - 11. 30, PARTEA I : COMUNICĂRI

1. Prof. Constanţa Neuc, dir. Gr. Şc. „Radu Petrescu", Prundu B.:
-In memoriam: George Ţârnea

2. Geolog Nicolae Vrăsmaş, Prundu Bârg. :
-Radu Petrescu văzut de un elev al său

3. Pictor Alexandru Cristea, Cluj:
-Unele probleme privind artele plastice

4. Preot profesor Simion Cristea, Cluj:
-La făclia dascălului Nicolae Moldovan

5. Muzeograf Mihai Georgiţă, Muzeul Ţării Crişurilor Oradea:
-Contribuţii la istoricul Regimentului de graniţă năsăudean

6. Prof. Constantin Andriţoiu, Prundu B.:
-Invăţătorul Ioan Dologa din Tiha

7. Prof. George Vasile Raţiu, Bistriţa:
-Cuvânt despre volumele: „Pe tărâmul Cosânzenei" şi „Unduirile primăverii"

8. Preot Ioan Jauca, Prundu B.:
-Ştergarul de pe Valea Bârgăului

9. Poet Dinu Flămând, Radio France International-Paris:
-Dor de Bârgău

11.30 - 11. 45: Sărbătorirea promoţiei 1947-1948 a Şcolii din Prundu Bârgăului
Vorbeşte : Liana Relea, Leon Hogiu ...

11.45 - 12.15 : PARTEA a II-a:
ATRIBUIREA TITLURILOR DE CETĂŢEAN DE ONOARE AL COMUNEI PRUNDU B.
(aprobate de Consiliul Local Prund, în şedinţa din 29 mai 2003)

A. POST MORTEM:
1. preot Eliseu Dan
2. scriitor Radu Petrescu
3. primar Nicolae Vrăsmaş

B. IN VIAŢĂ:
1. preot Gavril Relea
2. prof. Eudochia Vonica-Ghiţa
3. poet Dinu Flămând

12.15 - 13.00: PARTEA a III-a:
Program artistic susţinut de formaţii de la Liceu şi Clubul Elevilor din Prund

Moderator,
prof. *Titus Wachsmann-Hogiu*

Al 33-lea: 2004

PROGRAMUL ACTIVITĂȚII:

9.30-10.oo: Intâlnirea participanților și vizitarea **Expoziției de pictură sculptură** a artiștilor plastici: Ioan Krestel, Ionaș Dan, Simion Bota

10.oo-11.45: Comunicări științifice

11.45-12.15:

-Lansarea cărții „*Insemnari despre scriitori. La masa lui Cosbuc*" a prof. George Vasile Rațiu, Editura Mesagerul, 2003
Prezintă: scriitorul Olimpiu Nușfelean

- Lansarea cărții de etică „*Morala rusinii - omul si viata sa morala*", a prof. Titus Wachsmann-Hogiu, Ed. Europress, 2004
Prezintă: pr.prof. Simion Cristea și scriitor Olimpiu Nușfelean

12.15- 12.3o:
Prezentarea spectacolului cu dramatizarea după balada „*Miorita*", adaptare text și muzică locale, instructor prof. Raveca Repta

Vă așteptăm la ediția cu numărul 34, în prima sâmbătă a lunii iunie-2005

PROGRAMUL COMUNICĂRILOR:

-Adrian Onofreiu, prof. Arhivele Naționale, Bistrița:
Nevoia de istorie

-George Vasile Rațiu, prof. Bistrița:
- Despre „Drumul Impărătesc" (Pagini din viața Văii Bistriței Ardelene)

-Nicolae Vrăsmaș, inginer Prundu Bârgăului:
-Despre Țara Bârgăului

-Iulus Lucuța, prof. Josenii Bârgăului:
Portret: Căpitanul Pantelimon Lucuța

-Simion Cristea, preot prof. Cluj:
Portret: In aura martiriului

-Titus Wachsmann-Hogiu, prof. Prundu Bârgăului:
L-am pierdut pe Traian Jacotă-Bârgău

-Ștefan Sălăgean, elev XII.B. Prundu Bârgăului:
Potențialul turistic natural și antropic al stațiunii Colibița

-Andreea Trifan, elevă XII.C, Prundu Bârgăului
Realitatea în conștientizarea Sinelui

-Marin Marinciuc, prof. Prundu Bârgăului:
Monografia Văii Bârgăului în pagini virtuale

-Constanța Neuc, prof. dir. Prundu Bârgăului:
Implementarea Centrului de Documentare și Informare în viața tineretului

Al 34-lea: 2005

PROGRAM:

9.30 – 10.oo: Primirea invitaților

10.oo – 11.30: I. <u>Prezentarea comunicărilor</u>

Salutul primarului de Prund, ing. Ilie Vlad

1. Mircea Mereuță, med. vet., senator de BN:
   -O zi din viața unui parlamentar
2. Simion Cristea, preot, Cluj:
   -Cărturarul Buzdug din Joseni
3. Niculae Vrăsmaș, geolog:
   -Poșta și telecomunicațiile în Țara Bârgăului
   -Primăvara lui Tini Pavel
4. George Vasile Rațiu, profesor:
   -Adolescent la mijloc de veac (memorii)
5. Florin Minta, elev clasa a IX-a A, Prund:
   -Einstein și Anul Internațional al Fizicii
6. Titus Wachsmann-Hogiu, profesor:
   - Noutăți editoriale publicate de bârgăuani
7. Ioan Pintea, scriitor, Centrul pentru Cultură Bistrița:
   -Poeți bârgăuani și Bârgaele (sic!) lor
8. Mircea Cupșa Kiseleff, jurist, Beclean:
   -Democrația valorică participativă
9. Intervențiile doritorilor

Moderator: ***Titus Wachsmann-Hogiu***

11.30 – 11.40:

II. <u>Decernarea Titlului de Cetățean de onoare al comunei Prundu Bârgăului învățătoarei Eleonora Costea</u>

Titlul va fi acordat de către dl. Ilie Vlad, primarul comunei

11.40 – 12.00

III. Alegerea Consiliului de conducere al Fundației Culturale „Valea Bârgăului"

1. Președinte:
2. Vicepreședinte:
3. Secretar:
4. Casier:
5. Membru:
6. Membru:
7. Membru:

12.00 - .....

IV. Discuții colegiale, la un suc și o cafea

<u>Sponsori:</u> Primăria Prund (cu aprobarea Consiliului Local), SC."Perla Bârgăului", SC"Transnînu" SRL

Al 35-lea: 2006

ÎNSEMNĂRI:

„şi nu există alt sat în care să locuieşti mai mult
decât ai absentat până acum din tine"

„poezia e un pansament prea scurt să cuprindă inima"
Dinu Flămând, Grădini

Comitetul de organizare: Titus Wachsmann-Hogiu, Ilie Vlad, Niculae Vrăsmaş, Constantin Andriţoiu, Leon Raţiu

Sponsori: Primăria Prundu Bârgăului

Fundaţia Culturală *„VALEA BÂRGĂULUI"*
Consiliul Local Prundu Bârgăului
Gr. Şcolar „Radu Petrescu" Prundu Bârgăului

SIMPOZIONUL CULTURAL AL VĂII BÂRGĂULUI

EDIŢIA 35

PRUNDU BÂRGĂULUI
SÂMBĂTĂ – 10 IUNIE 2006

Această ediţie este dedicată împlinirii a 220 ani de la înfiinţarea şcolii româneşti din Prundu Bârgăului

PROGRAM:

I. Prezentarea comunicărilor
- Ilie Vlad, ing., primar de Prund – Cuvânt de salut
- Titus Wachsmann-Hogiu, Deschiderea lucrărilor:

1. Scurt istoric al şcolii şi al Simpozionului
2. Felicia Şipeţean, prof. Gr.Şc. „Radu Petrescu"-Prundu B.

-Şcoala prundeană astăzi

3. . . . . .
-Intâlnirea promoţiei de acum 40 de ani
4.C.Cobuţ, M.Nechita, C.Gika, elevi cl. X.A (îndrumător prof.M. Marinciuc):
-Anul Internaţional Mozart
5.Simion Cristea, preot Cluj:
-La făclia unui portret (prof. dr. Andrei Buzdug din Josenii Bârgăului)
6. Simion Lupşan, profesor, Bistriţa:
-Istoricul pădurilor din judeţul B.N.
7.Daniel Gavriluţiu, prof. Beclean:
-Curs intensiv de l. franceză prin Metoda cadranelor –Manual bilingv;
-O clipă de mărturisire
8.G.V.Raţiu, prof. Bistriţa:
-Pilduitoarea viaţă a lui Iacob Onea (1846-1904)
9.Niculae Vrăsmaş, geolog:
-Ţara Bârgăului în mărturii documentare
10. Ioan Bâca, prof. Bistriţa:
-Geografia Ţării Bârgăului în documente
11. Adrian Onofreiu, Arhivele Bistriţa:
-Nevoia de istorie

II.Semnalarea unor cărţi scrise de bârgăuani:

Prezintă: Titus Wachsmann-Hogiu (doar semnalare, nu prezentare)
-Andriţoiu C-tin: Istoria Prundului în date
-Cristea Simion: Sub stelele nopţii
-Flămând Dinu: Grădini (traducere în l.franceză: Claudia Fontu)
-Oltean Ştefan: Povestea vieţii mele
-Payer Francisc: Viaţa unui medic
-Parasca Ioan: Artropatii microcristaline
-Raţiu George Vasile: De hram la Poiana Ştampei; Consemnări autobibliografice; Versul înfruntă vremurile; Ioan Dologa-Doine şi hore. Cântece haiduceşti. Balade. (ediţie îngrijită)
-Rău Aurel: Alcinous şi zarva peţitorilor
-Velişcu-Suciu Raluca: Introducere în politica de mediu a Uniunii Europene
-Marinela Vlad: Heniu şi Miroslava; Tătarca
-Niculae Vrăsmaş: Regele brazilor şi folclorul
-Wachsmann-Hogiu Titus:-Câteva înţelesuri şi interpretări ale omului şi sensului vieţii -Nodul din gât;

III. Atribuirea unor diplome de apreciere
IV. Atribuirea Titlului de Cetăţean de onoare al comunei Prund (de către primarul comunei, Ilie Vlad):
-înv. dir. Toma Platon (post mortem);
-prof. Adrian Mănarcă, redactor şef Răsunetul - Bistriţa
-Mihaela Ştefi-Meriţiu, prof. ed.fizică, sportivă, multiplă campioană europeană- tenis de masă

V. Discuţii colegiale

Moderator:
prof. *Titus Wachsmann-Hogiu*

Al 36-lea: 2007

Fundația Culturală "VALEA BÂRGĂULUI"
Consiliul Local Bistrița-Bârgăului
Centrul Județean pentru Cultură
Bistrița-Năsăud
Biblioteca Județeană Bistrița-Năsăud

INVITAȚIE

SIMPOZIONUL CULTURAL AL VĂII BÂRGĂULUI

Ediția 36

BISTRIȚA BÂRGĂULUI
SÂMBĂTĂ - 9 iunie 2007

Tema Simpozionului:

„COMUNA BISTRIȚA BÂRGĂULUI
ÎN AREALUL ȚĂRII BÂRGĂULUI"

I. 10.00 – 10.30: Întâlnirea participanților și vizitarea expoziției *„Condeieri de pe Bârgău"* (scriitori bârgăuani și cărțile lor)

II. 10.30 – 12.30:
- Vasile Laba, primar Bistrița Bârgăului: Cuvânt de salut și de prezentare a comunei
- Titus Wachsmann-Hogiu: Cuvânt de deschidere

Prezentarea comunicărilor:

1. Adrian Mănarcă, ziarist, redactor șef „Răsunetul"Bistrița: *Bistrița Bârgăului, un simbol al Văii*
2. Ion Bâca, profesor drd.: *Personalitatea geografică a comunei Bistrița Bârgăului, premisă a procesului de dezvoltare durabilă*
3. Remus Deac, profesor: *Bistrița Bârgăului, adevăr și legendă*
4. Liviu Păiuș, profesor: *Țara Bârgăului în opera lui Florian Porcius*
5. Simion Cristea, preot Cluj-Napoca: *Teodor Ghițan – un cercetător de excepție*
6. Adrian Onofreiu,profesor drd. Arhivele Naționale Bistrița-Năsăud: *Contribuții documentare privind situația economică a localităților de pe Valea Bârgăului în a doua jumătate a sec. XIX*
7. Silaghy Călin, ing. geolog: *Lacul de acumulare de la Colibița*
8. Titus Wachsmann-Hogiu, profesor: *Ion Th. Ilea – poetul bujorilor*
9. Ion Moise, scriitor: *Valentin Raus – portret în timp*
10. Dan Țacăl, ing. silvic: *Arii protejate în spațiul comunei Bistrița Bârgăului*
11. George Vasile Rațiu, profesor:
- *Trei personalități bârgăuane și lucrările lor manuscrise, care merită lumina tiparului*
- *Acțiune militară revoluționară la Prundu Bârgăului în decembrie 1956*

12. Niculae Vrăsmaș, ing. geolog:
- *Bistrița Bârgăului, repere monografice*
- *Bârgăuanul Constantin Pavel, personalitate a muzicii de operă românești*

III. 12.30-13.00: Decernarea de către primarii Ilie Vlad și Vasile Laba a titlurilor de **Cetățean de onoare al comunelor** Prundu Bârgăului: Simion Cristea, Arghil Ciupa și Bistrița Bârgăului: Simion Buta, Andrei Neuc și Teodora Galko.

IV. 13.00: Recital de muzică cultă

Moderator: *Titus Wachsmann-Hogiu*

Realizat C.J.C.BN

Al 37-lea: 2008

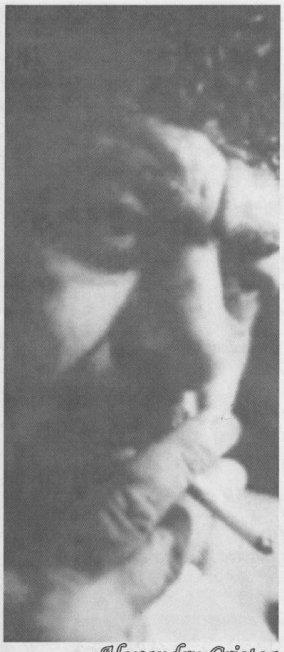

Alexandru Cristea

Comitetul de organizare:
Titus Wachsmann-Hogiu, Niculae Vrăsmaş, Constantin Andriţoiu, Ioana Suciu

Realizat C.J.C. BISTRIŢA-NĂSĂUD

Fundaţia Culturală "VALEA BÂRGĂULUI"
Consiliul Local Prundu Bârgăului
Căminul Cultural Prundu Bârgăului
Centrul Judeţean pentru Cultură Bistriţa-Năsăud

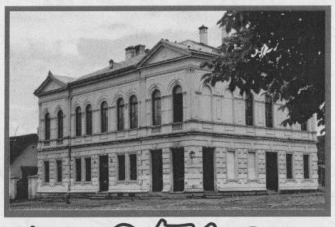

SIMPOZIONUL CULTURAL al VĂII BÂRGĂULUI

Ediţia 37

Sâmbătă, 7 iunie 2008, ora 9.30
CĂMINUL CULTURAL PRUNDU BÂRGĂULUI

Program:

Ediţia XXXVII-2008

9.30 - 10.00 - **Întâlnirea participanţilor şi vizitarea expoziţiei „Viaţa mea în culoare", a profesorului Ştefan Oltean**

10.00 - 11.45 - **Prezentarea de referate şi comunicări**

11.45 - 12.00 - **Lansare de carte**

12.00 - 12.30 - **Acordarea titlurilor de Cetăţeni de Onoare – post mortem, martirilor de sub Heniu şi din Munţii Bârgăului**

12.30 - **Program artistic realizat de Centrul Judeţean pentru Cultură**

Cuvânt de deschidere

George Vasile Raţiu,
- *Unele consecinţe ale ignorării istoriei Văii Bârgăului*

Adrian Onofreiu,
- *Date statistice privind situaţia economică a localităţilor din Valea Bârgăului, în a doua jumătate a secolului al XIX-lea*

Simion Cristea,
- *Profesorul Cornel Sânjoanu*

Liviu Păiuş,
- *Ţara Bârgaielor în „Plaiuri năsăudene"*

Ion Moise,
- *Întâlnire cu Ion Th. Ilea*

Constantin Andriţoiu,
- *Bârgăul în anul 1948-49.*
- *Maestrul Alexandru Cristea la 80 de ani*

Titus Wachsmann Hogiu,
- *Teo Vrăsmaş, la 10 ani de la trecerea în eternitate.*

Niculae Vrăsmaş
- *Prundu Bârgăului in mărturii documentare*

Al 38-lea: 2009

Vă invităm sâmbătă, 13 iunie 2009 începând cu ora 10.00, la cea de a 38-a ediție a Simpozionului Cultural al Văii Bârgăului, având ca temă:

"OAMENI ŞI LOCURI BÂRGĂUANE"

Manifestarea va avea loc la Căminul Cultural din Prundu Bârgăului.

Avem dorința să fie întâlnirea anuală de suflet a bârgăuanilor, de orice vârstă și a iubitorilor locurilor și oamenilor din minunatul ținut numit "Țara Bârgăului"

Organizatorii

Comitetul de organizare:

Ilie Avram, Nicolae Monda, Vasile Penciu, Constanța Neuc, Diana Oancea, Iulius Uşeri, Ioana Suciu, Constantin Andriţoiu, Titus Wachsmann – Hogiu, Niculae Vrăsmaş

Consiliul Local şi Primăria Prundu Bârgăului
Grupul Şcolar „Radu Petrescu"
Căminul Cultural Prundu Bârgăului
Fundația culturală „Valea Bârgăului"
Centrul Județean pentru Cultură Bistrița - Năsăud
„Gazeta de Bârgău"

SIMPOZIONUL CULTURAL al VĂII BÂRGĂULUI

Ediția 38
(1972 - 2009)

Sâmbătă, 13 iunie 2009, ora 10.00
CĂMINUL CULTURAL PRUNDU BÂRGĂULUI

Program:

ora 10.00 - **Expoziţie de icoane pe sticlă**

Expun:
- elevii Grupului Şcolar "Radu Petrescu" Prundu Bârgăului

ora 10.30 - **Prezentarea de referate şi comunicări**

ora 12.30 - **Lansări de carte**

1. Titus Wachsmann – Hogiu:
„O carte despre bârgăuani („Bârgăuani de top")

2. Vasile Jimboreanu
„Şi ei au făcut sport", vol. IV

3. Tiberiu Irimia:
„Dumitru Ciupa - Sus pe Heniu la Bârgău"

Comunicări:

1. Simion Cristea:
Conf. Univ. Vasile Ştirbu - Comoara cu amintiri

2. George Vasile Raţiu:
Un bârgăuan care l-a cunoscut pe Eminescu la Viena

3. Viorel Rus:
Bârgăuanii în tabelele statistice ale Vicarului Grigore Moisil, din anul 1863

4. Constantin Andriţoiu:
- Nonagenarul Albu Matei
- 150 de ani de la naşterea lui Ioan Dologa

5. Ioan Bâca:
Contribuţia intelectualilor bârgăuani la dezvoltarea geografiei

6. Niculae Vrăsmaş:
Drumul romanilor din Munţii Bârgăului

Al 39-lea: 2010

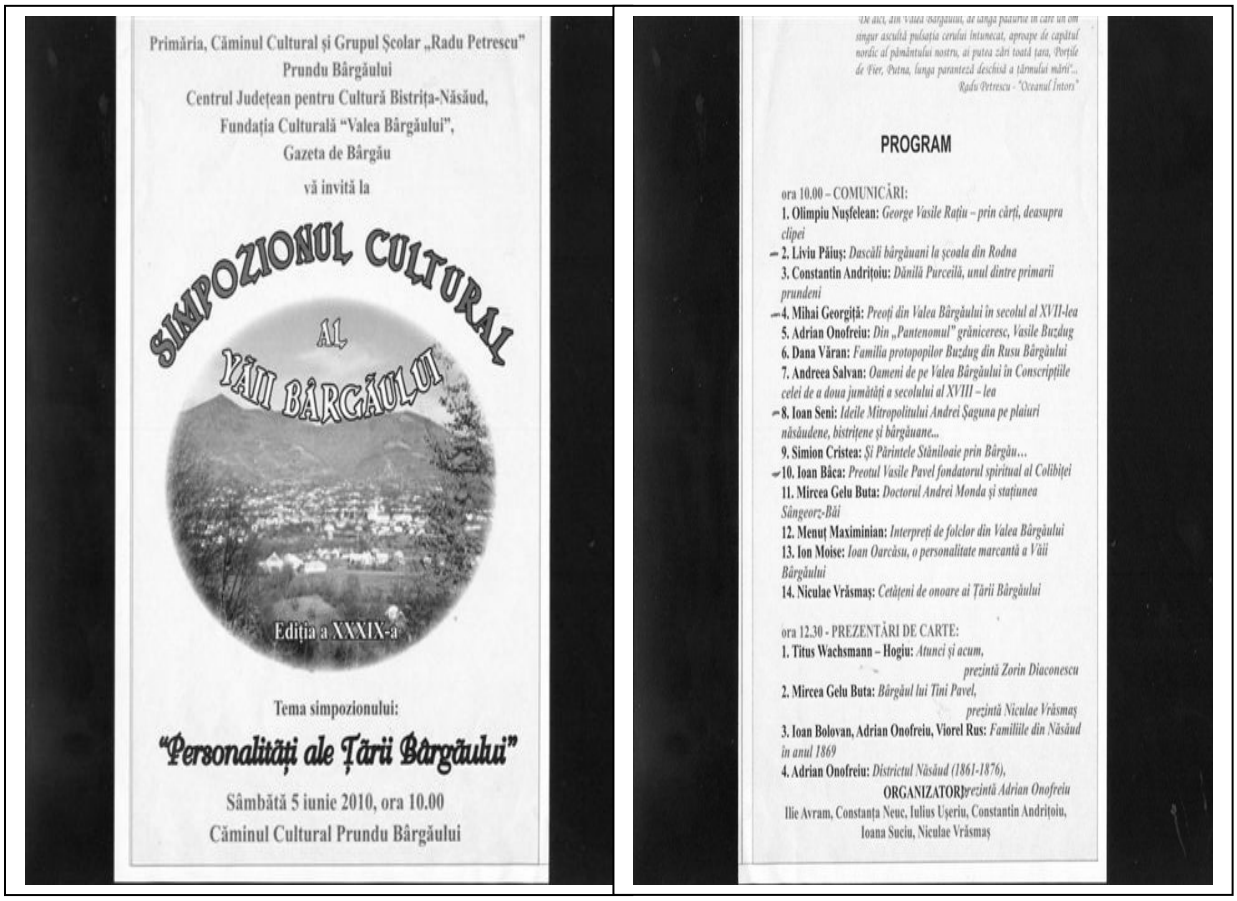

Primăria, Căminul Cultural și Grupul Școlar „Radu Petrescu"
Prundu Bârgăului
Centrul Județean pentru Cultură Bistrița-Năsăud,
Fundația Culturală "Valea Bârgăului",
Gazeta de Bârgău
vă invită la

SIMPOZIONUL CULTURAL AL VĂII BÂRGĂULUI

Ediția a XXXIX-a

Tema simpozionului:

"Personalități ale Țării Bârgăului"

Sâmbătă 5 iunie 2010, ora 10.00
Căminul Cultural Prundu Bârgăului

De aici, din Valea Bârgăului, de unde pășurile în care un om singur ascultă pulsația cerului întunecat, aproape de capătul nordic al pământului nostru, ai putea zări toată țara, Porțile de Fier, Putna, lângă paranteză deschisă a țărmului mării"..
Radu Petrescu - "Oceanul întors"

PROGRAM

ora 10.00 – COMUNICĂRI:
1. **Olimpiu Nușfelean:** *George Vasile Rațiu – prin cărți, deasupra clipei*
2. **Liviu Păiuș:** *Dascăli bârgăuani la școala din Rodna*
3. **Constantin Andrițoiu:** *Dănilă Purcelă, unul dintre primarii prundeni*
4. **Mihai Georgiță:** *Preoți din Valea Bârgăului în secolul al XVII-lea*
5. **Adrian Onofreiu:** *Din „Pantenomul" grăniceresc, Vasile Buzdug*
6. **Dana Vâran:** *Familia protopopilor Buzdug din Rusu Bârgăului*
7. **Andreea Salvan:** *Oameni de pe Valea Bârgăului în Conscripțiile celei de a doua jumătăți a secolului al XVIII – lea*
8. **Ioan Seni:** *Ideile Mitropolitului Andrei Șaguna pe plaiuri năsăudene, bistrițene și bârgăuane...*
9. **Simion Cristea:** *Și Părintele Stăniloaie prin Bârgău...*
10. **Ioan Bâca:** *Preotul Vasile Pavel fondatorul spiritual al Colibiței*
11. **Mircea Gelu Buta:** *Doctorul Andrei Monda și stațiunea Sângeorz-Băi*
12. **Menuț Maximinian:** *Interpreți de folclor din Valea Bârgăului*
13. **Ion Moise:** *Ioan Oarcăsu, o personalitate marcantă a Văii Bârgăului*
14. **Niculae Vrăsmaș:** *Cetățeni de onoare ai Țării Bârgăului*

ora 12.30 - PREZENTĂRI DE CARTE:
1. **Titus Wachsmann – Hogiu:** *Atunci și acum,* *prezintă Zorin Diaconescu*
2. **Mircea Gelu Buta:** *Bârgăul lui Tini Pavel,* *prezintă Niculae Vrăsmaș*
3. **Ioan Bolovan, Adrian Onofreiu, Viorel Rus:** *Familiile din Năsăud în anul 1869*
4. **Adrian Onofreiu:** *Districtul Năsăud (1861-1876),* *prezintă Adrian Onofreiu*

ORGANIZATORI:
Ilie Avram, Constanța Neuc, Iulius Ușeriu, Constantin Andrițoiu, Ioana Suciu, Niculae Vrăsmaș

Al 40-lea: 2011

În anul 2011 se împlinesc patru decenii de la primul Simpozion Cultural al Văii Bârgăului, care a avut loc, sâmbătă 11 iunie 1972, în sala de festivități a fostei Fabrici de Hârtie, astăzi RAAL, Prundu Bârgăului.

Vă aşteptăm, sâmbătă 4 iunie 2011 la ora 10, în aula recent renovată a Grupului Şcolar „Radu Petrescu", la sesiunea de comunicări, având tema: **„Exerciții de trecut …cu privire spre viitor".**

Să sărbătorim împreună cei 40 de ani de cultură şi respect pentru oamenii şi locurile bârgăuane.

Niculae Vrăsmaş